[redacted] est
possessor huius libri ha-
bitans [redacted]

[redacted]

NOVI TE-STAMENTI EDI-TIO POSTREMA, PER D. Erasmum Rotero-damum.

Omnia picturis illustrata.

ACCESSERVNT capitum argu-menta, Elegiaco carmine Rodolpho Gualthero authore con-scripta.

TIGVRI IN OFFICINA Froschouiana, Anno M. D. LXIII.

DILECTO FILIO ERASMO
Roterodamo, sacræ Theologiæ
professori.

A S

LEO PP X

DILECTE fili salutem, & apostolicam benedictionem. Valde nos delectarunt lucubrationes tuæ in Testamentum nouum iam primum editæ: nõ tam quia nostro nomini dicatæ fuerant, quàm quod non uulgari, sed noua & insigni quadã eruditione præstabant, omniumq́; doctorum calculo plurimum laudabantur. Quas nuper à te recognitas, & pluribus additis annotationibus locupletatas, illustratasq́; fuisse certiores facti, non mediocriter gauisi fuimus: ex prima illa editione, quæ absolutissima uidebatur, coniecturam facientes, qualis hæc futura, quantúmue boni sacrę Theologiæ studiosis, ac orthodoxę fidei nostrę sit allatura. Macte igitur istius animi tui esto, ac publicæ utilitati studens, operi tam sancto, ut in lucem exeat, sedulo inuigila. Dignam quidem tot laborum mercedẽ ab ipso Deo relaturus: à nobis uero meritam cõmendationem, & cunctis Christi fidelibus perpetuam laudem consecuturus. Datũ Romę apud sanctum Petrum. Sub annulo piscatoris. Die X. Septembr. Anno M. D. XVIII.

Pontificatus nostri anno sexto.

ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

TOTIES iam dictum, ob quorundam calumnias mihi & hic repetendum, optime lector, hac uerſione non damnari mihi uulgatam editionem, qua nunc utitur eccleſia Romana, ſed ut illa ſit emendatior, magisq́ perſpicua: quod in Græcorum codicibus habebatur, id à me bona fide redditum: qui ſi quando uariant, ibi nos ueterē orthodoxorum interpretationem ſecuti ſumus, aut ubi cætera paria ſunt, id prætulimus, quod cum Latinis codicibus conſentiret. Hoc in pręſentia monuiſſe uiſum eſt ſatis. Qui plura deſiderat, legat apologiam, quam magno operi præfiximus: ac faceſſat calumnia. Legamus igitur ardentibus ſtudijs Euangelium, ſed non tantum legamus uerum etiam uiuamus. Euangelium pacis dictum eſt à propheta. Cauendū ne noſtro uitio nobis ſit Euangelium diſcordiæ. Non eſt aliud, non eſt nouum. Vnū et idem eſt Euangelium, quod ut omnibus eſt proditū, ita conuenit, ut omnes in hoc conſentiamus. Huc igitur nos inuicem cohortemur, ut ſimus uere filij patris, qui in cœlis eſt, utq́ dominus Ieſus ſuos germanos diſcipulos agnoſcat, qui eſt benedictus in ſecula, Amen.

ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

QVOD apud Matthæum dominus ac præceptor noſter Ieſus Chriſtus loquitur, id æquum arbitror, ut quiſq́ mortalium ſibi dictum eſſe putet: VENITE AD ME OMNES, QVI LABORATIS ET ONERATI ESTIS, ET EGO REFICIAM VOS. Nullum hominum genus à ſe repellit ſeruator omnium, omnes inuitat ad refrigerium: quia nullus eſt qui non aliqua moleſtia laboret in hoc mundo. Non diſcernit uirum à fœmina, non puerū à ſene, non ſeruum à libero, nō priuatū à rege, non diuitem à paupere,

non Iudæum ab Ethnico, non sacerdotē à laico, non monachum à non monacho. Quicunqꝫ estis, qualescunqꝫ estis, si refrigerium quæritis, ad me uenite. Ingens est sarcina ambitio, graue iugum seruire libidini. Alius liuore torquetur: alium cruciat ira, uindictaqꝫ cupiditas. Hic amat misere, ille odit miserius. Hũc premit dura paupertas: alius morbo seniōue degrauatur, illum urget tyrannus: sunt qui constitutiunculis humanis grauantur. Quid aũt malorũ non habet hæc uita? At omnibus dicit optimus ille Christus: Venite ad me. Hactenus itum est ad philosophos: hactenus itum est ad Mosen, itum est ad Pharisæos, itum ad Rabbinos: hactenus itum aliò atqꝫ aliò. Nunc ad me uenite: & quod illi nõ præstiterunt, ego præstabo. Reficiam uos. Otium & quietem expetunt omnes. Et quis non statim adamet tam obuiam bonitatem clementissimi domini, sic ultro ad se uocantis uniuersos? At quis non illico certam fiduciam animo concipiat simulatqꝫ cogitarit, hunc qui promittit, nihil non posse? Quocunqꝫ malo laboratis, quæcunqꝫ uos grauat sarcina, ego reficiam uos. Rem egregiam pollicetur, nec ulla pretij mentio, uenite tantum. Cur autem pigeat uenire ad illum, qui nostra causa uenit ad nos? Dixerit aliquis: Quomodo ibimus ad illum? nos in terris repimus, ille sublimis sedet in cœlis. Illuc igitur cursum instituamus oportet, si uelimus ad Christum accedere: non enim itur ad illum pedibus, sed affectibus: imò pedibus, sed animi, non corporis. Si tibi cœperint sordere hæc terrena, quæ nos remorantur à bonis cœlestibus, nimirum iam cœpisti ad Christũ accedere. Non est quod emetiaris freta, non est quod ignotas adeas regiones: ad paratum dei uerbum, in ore tuo, & in corde tuo. Non est cur te moueant hæ uoces: Ecce hic Christus in agro, ecce hic in ciuitate. Siquidem regnum Dei intra uos est: Si uis ad Christũ accedere, fac accedas ad te ipsum: nihil interius tibi animo tuo: huc te totum recipe. Cum auocaris ad ea quæ sunt corporis, ut à teipso recedis sic recedis à Christo. Cum te stupefaciunt opes, atqꝫ hæc bona, quæ philosophi quoque profani uocant externa, longius etiam à teipso recedis, quanquam nec ad Christum uenire datur, nisi pater ad illũ traxerit, imò nisi Christus traxerit. Clamemus igitur cum sponsa: Trahe me post te. Clamemus cum Petro: Iube me uenire ad te. Accedebant olim & pharisæi & Herodiani ad Christum: sed peiores abibant, quàm accesserant. Nemo feliciter uenit ad Christum, nisi qui syncera cum fide accesserit, nisi qui sitiens & esuriens iustitiam. Modo sicut oportet, ueniamus, non est periculum ne frustra ueniamus. Adest ille suis: & adest efficacius, quàm olim corpore præsens

ftens aderat Iudæis. Reliquit nobis purissimas mentis suæ uenas in Euangelicis & apostolicis literis. Has adire quoties libet, licet. Has etiam circunferre tecum licet. Habemus fontes seruatoris, unde quid haurire possumus, nisi salutem? cur his neglectis, libet bibere de lacunis aliorum contritis ac ruderibus oppletis, in quibus plus est limi, quàm aquæ? Ne quid interim dicam de quorundam uenis ueneno infectis. Nec est quod tergiuersemur, dicentes: Theologorum est istos fontes attingere: atque hinc quod hauserint, alijs ministrare. Et ab his igitur auide sumendum est, ubi contigerint, in quos uere competet illud Solomonis: Vena uitæ os iusti. Sed quoniam horum est mira paucitas, & plerique quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi, tutissimum est ipsos adire fontes. Obuij sunt, expositi sunt. Non requirunt spinosum sophistam, aut pertinacem dialecticum, aut uersutum philosophum: animum requirunt in Christo sublimem, in sese humilem: hoc est, sibi nihil tribuentem, de Christo nihil sibi non pollicentem. Huic satis fuerit his rudimentis instructum uenire, unius Christi doctrinam ad regulam pietatis, unius Christi uitam ad exemplum recte uiuendi, nobis satis esse. Quicquid nobis diuina bonitas largita est, per hunc gratis largita est, ne quid nobis arrogemus laudis aut gloriæ. Hunc per uarias afflictiones, per crucem euexit ad immortalitatis gloriam, ut nos interim per innocentiam uitæ meditemur hic immortalitatem quandam: per charitatem benemerentes, quod in nobis est, de omnibus, etiam impijs: per patientiam tolerantes alacriter spe futuri præmij, quicquid ob Christum infligitur: sic undique temperantes actiones nostras, ut malos etiam pelliceamus ad amorem Euangelicæ uitæ: neque cuiquam sit, quod probabiliter in nobis possit calumniari: quicquid agimus, quicquid patimur, quicquid loquimur, ad Christi gloriam referentes. In huiusmodi nihil poterit ambitio, nihil ira, nihil inuidia, nihil auaritia, nihil cæteræ pestes humanæ uitæ. Nihil poterit mortis terror in eum, qui sibi persuasum habet, adeo nihil perire pijs, ut ipsa etiam uitæ iactura uertatur in lucrum immortalis uitæ. Hanc philosophiam licebit ex his haurire fontibus: ab hac Christiani uocamur. Si nemo non gaudet uocari Christianus, nemo debet ignorare principis sui dogmata. Nullus audet se profiteri Augustinensem, qui regulam Augustini non legerit: nemo Benedictinum, qui Benedicti regulam ignoret: nemo Franciscanum, qui Francisci regulam non uiderit. Et tu tibi Christianus uideris, qui nusquam scire curaris Christi regulam? Franciscus clamat: Qui non uestitur tali colore, qui non cingitur fune, non

est meus discipulus: & omnes religiose faciunt, quod iubet homo. Christus clamat: Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus: neque cuiquam religio est non tollere crucem, & tamen nemo uidetur sibi minus esse Christianus. Si quis Franciscanus nigro uestiatur, aut discinctus incedat, magno metu corriperetur, ne dæmō aliquis subito ipsum abriperet ad tartarum, quòd ausus sit id facere, quod per se neque bonum est, neque malum: nec alia ratione nefas est, nisi quia uetuit homo. Christus tanto maior Francisco, si tamen ulla collatio est, iussit ne malo resisteres, ut malefacta benefactis pensares, ut maledicta bene dictis retaliares: & non contremiscis, non inhorrescis, non uereris ne tibi terra dehiscat, cum beneficiū malefactis oneras, cum benemerentem mendaci linguæ uirulentia laceras? Hæc est communis Christianorum omnium regula. Ad hanc examinabuntur omnes, cuiuscunque status erunt, in illo iudicio Dei, ubi non ex piscibus, aut carnibus, non ex colore uestis, sed ex ueris æstimabuntur. Vt apostatam execraris, si Minorita colore utatur, qui paulò magis uergat ad nigrorem: & tu tibi apostata non es, qui totius euangelicæ doctrinæ oblitus omnium quæ in baptismo uouisti, totus seruis mammonæ, seruis huius mundi uoluptatibus, seruis ambitioni: proque Christo, cui te semel dicasti, in cuius uerba iurasti, uiuis ex libidine aduersarij, quem semel abiurasti, quem semel detestatus es? Si tanta est humanarum constitutionum religio, unde tam supinus neglectus eius rei, quæ sola debebat esse religioni? non est hæc noua querela. Questus est idem olim Deus per Hieremiam prophetam, quod filij Ionadab constanter obedierunt præcepto patris, abstinentes à uino, cuius usum ille suis interdixerat: cum populus Israeliticus interim negligeret iussa Dei. Questus est hoc ipsum Christus in euangelio, uociferās in eos, qui transgrederētur præcepta Dei, propter hominum constitutiones. Deplorant hoc tot locis primores apostolorū Petrus & Paulus. Nunc eò res deducta est, ut ne queri quidē liceat. Prædicatorum plenus est mundus: & tamē horum maxima pars, pro diuinis humana prædicant. Neque enim horum scopus est gloria Christi, sed quæstus, sed uitæ uoluptas, sed episcopatus aliquis opimus, aut Abbatia non macilenta. Hæc iam palàm fiunt & euangelice. Assentantur magnatibus, negligunt tenues, & humiles. Hos conculcant: illis pro salutaribus blanda quædā instillant. Neque multo tutius est hodie puras illas Christi uenas proponi populo sitienti, ac iamdudum fastidienti cōmenta mortalium, quàm olim fuerit tempore Neronis. In causa sunt pseudapostoli, qui uentri suo seruiunt, non Iesu Christo. Sed ma-

gis libet omissis, licet nimiũ iustis, querelis, hortari Christianos ut ad Christi purissimos fõtes, puros animos adferãt: neq; quicquam aliud sitientes, quàm eam doctrinã, quæ nos Christo præceptore dignos reddat. Non deerit ille conãtibus. Vbi semel gustauerimus huius uenæ laticem, semelq; gustauerimus, quàm suauis est dominus, in nauseam abibit sophistica doctrina, nec unquam ab eo diuelli poterimus: sed dicemus cũ discipulis: Domine, quò ibimus? uerba uitæ habẽs. Nos in hoc operam nostram nauauimus, ut sartis canalibus, ut repurgatis absidibus, pauló limpidius fluat, & aliquãto sit ad hauriẽdum commodior. Nam obuium esse decet, quod omnibus ex æquo paratum est. Nescio an rursus admonere debeam cum uideam hanc cantilenã toties canere surdis: qui uelut aspides, data opera, obturant aures, ne uocem audiant incantãtis ad meliora. Nos quod in emendatis Græcorũ codicibus reperimus, Latine uertimus, obseruata, quoad licuit, sermonis Romani simplici mundicia. Proinde si quid dissonabit ab editione ueteri, ne protinus putent illam à nobis suggillatam, prius consulant annotationes nostras, deinde quod uidebitur optimum sequantur. Saltem illud modestiæ præstent, ne damnent incognitum, quod iam semel atq; iterum probauit ille summus ecclesiæ pastor Leo Decimus. Vale.

DES. ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS, ID est, adhortatio ad Christianæ philosophiæ studium.

LACTANTIVS ille Firmianus, optime lector, cuius linguam unice miratur Hieronymus, Christianæ religioni patrocinaturus aduersus ethnicos, cum primis optat sibi dari eloquentiam Tullianæ proximam, improbum ratus, opinor, optasse parem. At ego sane, si quid huiusmodi uotis proficitur, tantisper dum mortales omneis ad sanctissimum ac saluberrimum Christianæ philosophiæ studium adhortor, ac ueluti classicum canens, euoco, uehementer optarim eloquentiam mihi dari longe aliam quam fuerit Ciceroni: si minus picturatam quam fuit illius, certe multo magis efficacem. Imò si cui unquam talis contigit dicendi uis, qualem non omnino sine causa, ueterũ poëtarum fabulæ subnotarũt in Mercurio,

qui ceu magica uirga diuinaq; cithara somnum immittit cum libet, & idem adimit: quos uult ad inferos impellens, ac rursus ab inferis euocans: aut qualem signarunt in Amphione Orpheoq;, quorum alter rigida mouisse saxa, alter quercus & ornos traxisse cithara fingitur: aut qualem Ogmio suo tribuebant Galli, mortales omnes catenulis à lingua in aures infixis, quò uellet circunducenti. Aut qualem Marsyę fabulosa tribuit antiquitas. Aut certe, ne nimium diu fabulis immoremur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Pericli uetus comœdia, quæ non aures tantum mox peritura uoluptate deliniat, sed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ transformet, quæ multo alium dimittat auditorem quàm acceperit. Timotheus musicus ille nobilis Dorios occinens modos, Alexādrum Magnum ad belli studium inflammare solitus legitur. Neque defuerunt olim, qui precaminibus, quas Græci uocant epodas, nihil ducerent efficacius. Quod si quod usquam esset huiusmodi genus incantamenti, si qua uis harmoniæ, quæ uerum habeat enthusiasmon, si qua Pytho uere flexanima, eam mihi cupiam in præsentia suppetere, quo rem omnium saluberrimam omnibus persuadeam. Quanquam illud potius optandum, ut Christus ipse, cuius negotium agitur, ita citharæ nostræ chordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat, ac moueat animos omniū. Ad quod quidem efficiendum, nihil opus rhetorum epicheremátis, aut epiphonematis. Hoc quod optamus, non alia res certius præstet, quàm ipsa ueritas, cuius quo simplicior, hoc efficacior est oratio. Ac primum quidem non libet in præsentia refricare querelam illam, non omnino nouam, sed heu nimium iustam: & haud scio an unquam iustiorē, quàm hisce temporibus, cum tam ardentibus animis in sua quisq; studia mortales incumbāt, hanc unam Christi philosophiam à nonnullis etiam Christianis rideri, à plerisq; negligi, à paucis tractari, sed frigide, non enim dicā insyncere. At in cæteris disciplinis omnibus, quas humana prodidit industria, nihil est tam abditum ac retrusum, quod non peruestigarit ingenij sagacitas: nihil tam difficile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit aūt, ut hanc unam philosophiam, non his, quibus par est, animis amplectamur, quotquot ipso etiā cognomine Christi nomen profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Stoici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, suæ quisq; sectę dogmata, tum penitus habent cognita, tū memoriter tenent: pro his digladiantur illi, uel emorituri citius quàm authoris sui patrociniū deserant. At cur non multo magis tales animos prę stamus authori nostro & principi Christo? Quis non uehementer

Veritatis oratio, quo simplicior, hoc efficacior.

Philosophia Christi neglecta.

Philosophorum gentilium pueritia.

tet

ter fœdum censeat Aristotelicam profitenti philosophiam, nescire quid uir ille senserit de causis fulminum, de prima materia, de infinito? quæ nec cognita felicem, nec ignorata reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot sacramentis adacti Christo, non fœdum & turpe putamus, illius nescire dogmata, quæ certissimam omnibus præstent felicitatem? Nam quorsum attinet hic contentione rem exaggerare, cum hoc ipsum impiæ cuiusdã dementiæ sit, Christum cum Zenone aut Aristotele, & huius doctrinam cum illorum, ut modestissime dicam, præceptiunculis conferre uelle?

Christianorum socordia.

Affingant illi suæ sectæ principibus, quantũ possunt, aut quantum libet: certe solus hic è cœlo profectus est doctor, solus certa docere potuit, cum sit ęterna sapientia: solus salutaria docuit unicus humanæ salutis author: solus absolute pręstitit, quicquid unquam docuit: solus exhibere potest, quicquid promisit.

Christus.

Si quid à Chaldæis aut Aegyptijs adfertur, id ob hoc ipsum acrius auemus cognoscere, quod è peregrino sit orbe deportatum, & pretij pars est è longinquo uenisse: & sæpenumero insomnijs homunculi, ne dicam impostoris, tam anxie distorquemur, non solum nullo fructu, sed magno temporis dispendio, ut ne quid addam grauius: tametsi iam hoc ipsum, ut nihil accedat, grauissimum est.

Peregrina placent.

Insomnijs homũculorum distorquemur.

At qui fit ut huiusmodi cupiditas non item Christianos titillet animos, quibus persuasum est, id quod res est, hanc doctrinam non ex Aegypto Syriaue, sed ex ipso uenisse cœlo? Cur non ita nobiscum cogitamus omnes? nouum & admirabile philosophiæ genus sit oportet, quod ut traderet mortalibus is qui Deus erat, factus est homo: qui immortalis, factus est mortalis: qui in corde patris erat, sese demisit in terras. Magnum quiddam & haudquaquam triuiale sit oportet, quicquid illud est, quod ille tam admirandus author, post tot excellẽtium philosophorum familias, post tot insignes prophetas, docturus aduenerit.

Præstantia philosophiæ Christianæ.

Cur non hic pia curiositate singula cognoscimus, disquirimus, excutimus? præsertim cum hoc sapientiæ genus, tam eximium, ut semel stultam reddiderit uniuersam huius mundi sapientiam, ex paucis hisce libris, uelut è limpidissimis fontibus, haurire liceat, longe minore negotio, quàm ex tot uoluminibus spinosis, ex tam immensis, hisq; inter se pugnantibus interpretũ commentarijs, Aristotelicam doctrinam: ut ne addam, quanto maiore cum fructu. Nihil enim hic necesse est ut tot anxijs disciplinis instructus accedas. Simplex & cuiuis paratum est uiaticum, tantum fac adferas pium ac promptum animum, & in primis simplici puraq; præditum fide. Tantum esto docilis, & multum in hac philosophia promouisti. Ipsa suppeditat doctorem

Quibus instructũ oporteat esse qui Christianã philosophiam discere cupiat.

spiritũ, qui nulli sese libentius impartit, quàm simplicibus animis. Illorũ disciplinæ, præterquàm quod falsam promittunt felicitatem, multorum ingenia submouent, ipsa uidelicet præceptorum difficultate. Hæc omnibus ex æquo sese accommodat, submittit se paruulis, ad illorum modulum sese attemperat, lacte illos alens, ferens, confouens, sustinens, omnia faciens, donec grandescamus in Christo. At rursum ita non deest infimis, ut summis etiam sit admirabilis. Imò quo longius in huius opes progressus fueris, hoc longius illius maiestate submoueris. Paruis pusilla est, magnis plus quàm maxima. Nullam hæc ætatem, nullum sexum, nullam fortunam, nullam reijcit conditionem. Sol hic non perinde communis & expositus est omnibus atque Christi doctrina. Non arcet omnino quenquam, nisi quis semet arceat, ipse sibi inuidens. Vehementer enim ab istis dissentio, qui nolint ab idiotis legi diuinas literas, in uulgi linguam transfusas: siue quasi Christus tam inuoluta docuerit, ut uix à pauculis theologis possint intelligi, siue quasi religionis Christianæ præsidium in hoc situm sit, si nesciatur. Regum mysteria celare fortasse satius est. At Christus sua mysteria quã maxime cupit euulgari. Optarim ut omnes mulierculæ legant euangeliũ, legant Paulinas epistolas. Atq; utinam hæc in omnes omnium linguas essent transfusa, ut non solum à Scotis & Hybernis, sed à Turcis quoq; & Saracenis legi cognosciq; possint. Primus certe gradus est, utcunq; cognoscere. Esto riderent multi, at caperentur aliquot. Vtinam hinc ad stiuam aliquid decantet agricola, hinc nonnihil ad radios suos moduletur textor, huiusmodi fabulis itineris tædium leuet uiator. Ex his sint omnia Christianorũ omniũ colloquia. Tales enim fermè sumus, quales sunt quotidianę nostrę cõfabulationes. Assequatur quisq; quod potest, exprimat quisque quod potest. Qui posterior est, nõ inuideat præcedẽti: qui prior est, inuitet sequentẽ, non desperet. Cur professionẽ omnium communem ad paucos contrahimus? Neq; enim consentaneum est, cum baptismus ex æquo communis sit Christianorum omnium, in quo prima Christianæ philosophiæ professio est, cũ sacramenta cætera, deniq; cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, sola dogmata in pauculos istos esse releganda, quos hodie uulgus theologos, aut monachos uocat, quos ipsos tamen, tametsi minima quæpiam portio sunt ad populum Christiani nominis, tamen hos, inquam, ipsos optarim maiorem in modum esse quod audiunt. Vereor enim ne inter Theologos repetire liceat, qui multũ absint à suo titulo, hoc est, qui terrena loquantur, non diuina: & inter monachos, qui Christi pauperta-

Facilitas.

Ab idiotis etiam legi debent diuinæ literæ.

Cognitio.

Theologi.

Monachi.

tem & mundi contemptũ profitentur, plusquã mundũ reperias. Is mihi uere theologus est, qui non syllogismis arte contortis, sed affectu, sed ipso uultu atque oculis, sed ipsa uita doceat, aspernandas opes: Christiano non esse fidendum huius mundi præsidijs, sed totum oportere pendere de cœlo: non esse retaliandam iniuriam: bene precandum male precantibus: bene merendũ de male merentibus: bonos omnes uelut eiusdẽ corporis membra diligendos ac fouendos ex æquo: malos tolerandos, si corrigi nequeant: qui suis exuuntur bonis, qui depelluntur possessionibus, qui lugent, hos beatos esse, non deplorandos: mortẽ optandam etiam pijs, ut quæ nihil sit aliud quàm traiectus ad immortalitatem. Hæc inquã, & huiusmodi, si quis afflatus spiritu Christi prædicet, inculcet, ad hæc hortetur, inuitet, animet, is demum uere theologus est, etiamsi fossor fuerit aut textor. Hæc si quis & ipsis præstet moribus, is denique magnus est doctor. Qua ratione intelligant angeli, fortasse subtilius differat alius, uel non Christianus. At illud persuadere, ut hic puri ab omnibus inquinamentis uitam exigamus angelicam, id demum Christiani theologi munus est. Quod si quis obstrepet, hæc esse crassula & idiotica, nihil aliud huic responderim, nisi quod hæc crassa Christus præcipue docuit, hæc inculcant apostoli, hæc quantumuis idiotica, tot germane Christianos, tot insignium martyrum examina nobis prodiderunt. Hæc, inquam, illiterata, ut ipsis uidetur, philosophia, summos orbis principes, tot regna, tot gentes, in suas pertraxit leges: id quod nulla tyrannorũ uis, nulla philosophorum poterat eruditio. Neque uero repugno quo minus sapiẽtiam istam, si uidetur, loquantur inter perfectos: at hoc certe nomine consoletur sese humile Christianorum uulgus, quod istas subtilitates, an sciuerint apostoli, uiderint alij, certe non docuerunt. Hæc, inquam, plebeia, si præstarent pro sua sorte principes, si in concionibus inculcarent sacerdotes, si pueris instillarent ludimagistri, potius quàm erudita illa, ex Aristotelis & Auerrois deprompta fontibus, non sic perpetuis penè bellis tumultuaretur undique res Christiana, non tam insano studio, per fas nefasque congerendi diuitias feruerẽt omnia: nõ tot litibus ubique perstreperẽt sacra pariter ac profana: denique nõ titulo tantũ & ceremonijs differremus ab his, qui Christi philosophiã nõ profitentur. Siquidẽ in his tribus hominũ ordinibus præcipue situ est Christianæ religionis, uel instaurandæ, uel augendæ negotiũ, in principibus, & qui horum gerũt uices, magistratibus: in episcopis, & horum uicarijs, sacerdotibus: & in his, qui primã illam ætatem ad omnia sequacem, instituunt. Quos si omisso suo negotio

Magnus doctor.

Munus theologi Christiani.

Christi doctrinã crassam uocãt ac idioticam.

Apostoli subtilitates non docuerunt.

Principes.

Episcopi.

Ludimagistri.

contingat ex animo conspirare in Christū, nimirum uideremus haud ita multis annis uerum quoddam, &, ut Paulus inquit, gnision Christianorum genus passim emergere, quod Christi philosophiam non ceremonijs tantum, & propositionibus, sed ipso pectore totaq; uita referret. His armis longe citius pelliceremur ad Christi fidem, Christiani nominis hostes, quàm minis aut armis. Vt omnia iungamus præsidia, nihil ipsa ueritate potentius. Platonicus non est qui Platonis libros non legerit. Et theologus est, non modo Christianus, qui Christi literas non legerit? Qui diligit, inquit, me, sermones meos seruat. Hanc ipse notam præscripsit. Proinde si uere ex animo sumus Christiani, si uere credimus illum è cœlo missum, ut ea nos doceret, quæ philosophorum sapientia non poterat, si uere expectamus ab eo, quod nulli principes quantumuis opulenti, donare queunt: cur est nobis quicquam huius literis antiquius? Cur omnino quicquam uidetur eruditum, quod ab huius decretis dissidet? Cur in his adorandis literis idē, ac penè dixerim, plus nobis permittimus, quàm in Cæsareis legibus, aut medicorū libris sibi permittunt interpretes profani? ut perinde quasi in re ludicra uersemur, ita quicquid in buccam uenerit, commentemur, detorqueamus, inuoluamus. Cœlestia dogmata, ceu Lydiam regulam, ad nostram pertrahimus uitam: & dum omnibus modis fugimus, ne parum multa scisse uideamur, quicquid usquam est prophanarum literarum huc prouehentes, id quod est in Christiana philosophia præcipuum, non dicam, corrumpimus: sed, quod negari non potest, ad paucos homines cōtrahimus rem, qua Christus nihil uoluit esse communius. Hoc philosophiæ genus in affectibus situm uerius, quàm in syllogismis, uita est magis quàm disputatio, afflatus potius quàm eruditio, transformatio magis quàm ratio. Doctos esse uix paucis contingit: at nulli non licet esse Christianum, nulli non licet esse pium: addam audacter illud, nulli non licet esse theologum. Iam facile descendit in animos omniū, quod maxime secūdum naturam est. Quid autem aliud est Christi philosophia, quam ipse renascentiam uocat, quàm instauratio bene conditæ naturæ? Proinde quanquam nemo tradidit hæc absolutius, nemo efficacius, quàm Christus, tamen permulta reperire licet in ethnicorum libris, quæ cum huius doctrina consentiant. Nulla fuit unquam tam crassa factio philosophiæ, quæ docuerit pecuniam hominem reddere felicem: nulla tam impudens, quæ in uulgaribus istis honoribus aut uoluptatibus finem boni constituerit. Viderunt Stoici neminem esse sapientem, nisi bonum uirum: uiderunt nihil esse uere bonum aut honestum, præter ueram uir-

Veritas.

Temeritas quorundā.

Philosophia Christi instauratio bene conditæ naturæ.

Stoici.

ram uirtutem, nihil horrendum aut malum, præter unam turpitudinem. Iniuriam non esse pensandam iniuria, multis modis apud Platonẽ docet Socrates. Item cum immortalis sit anima, nõ esse deplorandos, qui cum fiducia bene actæ uitæ hinc demigrãt in uitam feliciorem: præterea animam omnibus modis abducendam ab affectibus corporis, & ad ea traducendam, quæ uere sunt, cum non uideantur. Nullam rem nobis suauem esse posse, quæ non aliquo modo contemnatur, in Politicis scripsit Aristoteles, una uirtute excepta. Nihil in uita homini suaue esse posse, nisi adsit animus nullius mali sibi conscius, unde ceu fonte scatet uera uoluptas, fatetur & Epicurus. Quid quod magnam huius doctrinæ partem præstitere non pauci, præcipue Socrates, Diogenes, & Epictetus? At eadem cum tanto plenius & docuerit & præstiterit Christus, an non prodigij simile, hæc à Christianis uel ignorari, uel negligi, uel etiam rideri? Si sunt quę pro pius pertinent ad Christianismum, his antiquatis, illa sequamur: sin hæc sola sunt quæ uere Christianum possint efficere, cur hæc propemodum magis pro obsoletis & abrogatis habemus quàm libros Mosaicos? Primum autem est, scire quid docuerit, proxi mum est præstare. Neq; enim ob id, opinor, quisquam sibi Christianus esse uideatur, si spinosa, molestaq; uerborum perplexitate, de instantibus, de relationibus, de quidditatibus ac formalitibus disputet, sed si quod Christus docuit & exhibuit, id teneat, exprimatq́ue. Non quod horum studium damnem, qui in argutijs huiusmodi non sine laude exercuerunt ingenij sui uires: nolim enim offendi quenquam: sed quod existimem, & uere, ni fallor, existimo, puram ac germanam illam Christi philosophiam, non aliunde felicius hauriri, quàm ex euangelicis libris, quàm ex apostolicis literis: in quibus si quis pie philosophetur, orans magis quàm argumentans, & transformari studẽs potius quàm armari, is nimirum comperiet nihil esse, quod ad hominis felicitatem, nihil quod ad ullam huius uitæ functionem pertineat, quod in his non sit traditum, discussum, & absolutum. Siue quid discere cupimus, cur alius author magis placet, quàm ipse Christus? Siue uiuendi formam requirimus, cur aliud nobis prius est exemplum, quàm archetypus ipse Christus? Siue pharmacum aliquod aduersus molestas animi cupiditates desideramus, cur alibi putamus remedium esse præsentius? Siue cupimus residem ac languescentem animum expergefacere lectione, quæso ubi reperias igniculos æque uiuos & efficaces? Siue uisum est animũ ab huius uitæ molestijs auocare, cur aliæ magis placent deliciæ? Cur statim malumus ex hominũ literis Christi sapiẽ

Socrates.

Aristoteles.

Epicurus.

Christus.

Decreta Christi pro obsoletis habemus.

Hæc argutũ faciunt at nõ Christianum.

Ex euãgelicis & apostolicis literis germana Christi philosophia felicissime hauritur.

Vtilitas.

Literæ hominum.

tiam discere, quàm ex ipso Christo? qui quod pollicitus est se semper nobiscum fore usq; ad consummationẽ seculi in his literis præcipue pręstat, in quibus nobis etiamnũ uiuit, spirat, loquitur, penè dixerim, efficacius, quàm cũ inter homines uersaretur. Minus uidebant, minus audiebãt Iudæi, quàm tu uides & audis in Euangelicis literis, tantũ ut oculos & aures adferas, quibus ille cerni & audiri possit. Quid tandem hoc rei est? Literas ab amiculo scriptas, seruamus, exosculamur, circunferimus, iterum atq; iterum relegimus: & tot sunt millia Christianorũ, qui cum alioqui docti sint, euangelicos & apostolicos libros ne legerint quidem unquã in omni uita. Mahumetæi sua tenent dogmata, Iudæi & hodie ab ipsis cunabulis suum ediscunt Mosen. Cur nos

Homines. non idem præstamus Christo? Qui Benedicti profitentur institutum, regulam ab homine, eoq; penè idiota, & idiotis scriptam, tenent, ediscunt, imbibunt. Qui Augustiniani sunt ordinis, authoris sui regulam callent. Franciscani Francisci sui traditiunculas adorant, amplectuntur, & quoquo terrarum se cõtulerint, secum circũferunt: tutos se non credunt, nisi libellus adsit in sinu. Cur

Deus. illi plus tribuunt regulæ ab homine scriptæ, quàm uniuersi Christiani suæ regulæ, quam omnibus tradidit Christus, quã omnes ex æquo professi sunt in baptismo? Deniq; qua (ut sexcẽtas etiã addas) nulla possit esse sanctior? Atq; utinam fiat, ut quemadmodum Paulus scripsit, Mosi legẽ non fuisse gloriosam præ gloria succedentis Euangelij, ita Christianis oĩbus Euangelia & apostolorum literæ ita sanctę habeantur, ut hæc præ illis nõ uideantur

Theologia recens. tur esse sancta. Quid Alberto magno, quid Alexãdro, quid Thomæ, quid Aegidio, quid Ricardo, quid Occam alij uelint tribuere, per me sanè cuiq; liberum erit. Nolim enim cuiusquam immminuere gloriam, aut cum inueteratis iam hominum studijs dimicare. Sint illa quantumuis erudita, quantumuis subtilia, quantumuis si uelint, Seraphica, hæc tamẽ certissima fateantur oportet. Paulus dijudicari uult spiritus prophetarũ, num ex Deo sint. Augustinus omnes omnium libros cum iudicio legens, nihilo plus iuris postulat & suis. In his solis literis, & quod non assequor, tamen adoro. Hunc authorem nobis non schola theologo-

Ab authore. rum, sed ipse pater cœlestis, diuinæ uocis testimonio comprobauit, idq; bis, primum ad Iordanem in baptismo, deinde in monte Thabor in transfiguratione: Hic, inquit, est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite. O solidam authoritatem, uereq; (ut isti uocãt) irrefragabilem. Quid est ipsum audite? Nimirum, hic unicus est doctor, huius unius discipuli sitis. Attollat studijs suum quisq; quantum uolet authorem, hoc de

uno citra exceptionem dictum est Christo. In hunc primum descendit columba, paterni testimonij comprobatrix. Huius spiritum proxime refert Petrus, cui summus ille pastor oues suas semel, iterum, ac tertio pascendas commisit, pascendas autē haud dubium quin Christianæ doctrinæ pabulo. Hic in Paulo ueluti renatus est, quem ipse uocauit organum electum, & insignem sui nominis præconem. Ioannes, quod è sacrosancto illo pectoris fonte hauserat, id suis expresit literis. Quid quæso simile in Scoto? (nolim id contumeliæ causa dictum uideri) quid simile in Thoma? quanquam illius ingenium admiror, huius etiam uenerор sanctimoniam. Cur non in his tantis authoribus philosophamur omnes? quin hos sinu circunferimus, hos semper habemus in manibus? quin in his uenamur, scrutamur, disquirimus assidue? Cur maior uitæ portio datur Auerroi, quàm Euangelijs? Cur tota penè ætas in hominum decretis, & inter se pugnantibus opinionibus conteritur? Iam uero sint illa sanè, si libet, sublimium theologorum. At in his certe sit futuri quondā magni theologi tyrociniū. Quotquot in baptismo iurauimus in uerba Christi, si tamen ex animo iurauimus, mox inter ipsos parentum complexus, & nutricum blanditias, Christi dogmatis imbuamur. Nam & altissime insidet, & tenacissime hæret, quod primū rudis illa animi testula combiberit. Christum prima sonet balbuties, ex huius Euangelijs prima formetur infantia: quem ita cum primis tradi cupiam, ut & à pueris ametur. In his deinde uersentur studijs, donec tacitis auctibus adolescant in uirum robustum in Christo. Aliorum literæ sunt eiusmodi, ut non parum multos pœnituerit insumptæ in illis operæ. Ac sæpenumero fit, ut qui per omnem uitam pro tuendis illarum decretis ad mortem usq; depugnarunt, in ipsa morte ab authoris sui factione desciscant. At felix ille quem in hisce literis meditantē mors occupat. Has igitur toto pectore sitiamus omnes, has amplectamur, in his iugiter uersemur, has exosculemur, his demum immoriamur, in has transformemur: quandoquidem abeunt studia in mores. Qui consequi non potest (quis autem id non potest, si modo uelit?) is saltem adoret hasce literas, ceu thecam illius diuini pectoris. Si quis ostendat Christi pedibus impressum uestigium, quàm procumbimus Christiani, quàm adoramus? At cur non potius uiuam illius & spirantem imaginem in hisce ueneramur libris? Si quis Christi tunicam exhibeat, quò non terrarum prouolaturi simus, ut eam osculari liceat? Atqui ut totam illius supellectilem proferas, nihil erit quod Christum expresius ac uerius repræsentet, quàm Euangelicæ literæ. Ligneā aut saxeam

Petrus. *Paulus.* *Ioannes.* *Scotus.* *Thomas.* *Christi dogmatis imbuendi pueri.* *Literæ humanæ.* *Diuinæ.* *In has trāsformemur* *In euangelicis & apostolicis literis spirans est & uiua Christi imago.*

ſtatuam, amore Chriſti, gemmis auroꝗ decoramus. Quin hæc potius auro gemmisꝗ, & ſi quid his pretioſius, inſigniūtur, quæ tanto præſentius Chriſtum nobis referunt, quàm ulla imaguncula? Siquidem illa, quid aliud, quàm corporis figuram exprimit? ſi tamen illius quicquam exprimit. Ad hęc tibi ſacroſanctæ mentis illius uiuam referunt imaginem, ipſumꝗ Chriſtum loquentem, ſanantem, morientem, reſurgentem, deniꝗ totum ita præſentem reddunt, ut minus uiſurus ſis, ſi coram oculis conſpicias.

Euangelica litera.

F I N I S.

VITA SANCTI MATTHAEI per D. Hieronymum.

MAtthęus, qui & Leui, ex publicano apoſtolus, primus in Iudæa propter eos qui ex circūciſione crediderāt, euangelium Chriſti Hebraicis literis uerbisꝗ compoſuit. Quod quis poſtea in Græcum tranſtulerit non ſatis certum eſt. Porrò ipſum Hebraicum habetur uſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca, quam Pamphilus martyr ſtudioſiſsime confecit. Mihi quoꝗ à Nazaręis, qui in Berrœa urbe Syrię hoc uolumine utuntur, deſcribendi facultas fuit. In quo animaduertendum quod ubicunꝗ Euangeliſta ſiue ex perſona ſua, ſiue ex perſona domini ſaluatoris, ueteris ſcripturæ teſtimonijs utitur, non ſequatur ſeptuaginta translatorum authoritatē, ſed Hebraicam, è quibus illa duo ſunt, Ex Aegypto uocaui filium meum: &, Quoniam Nazaræus uocabitur.

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

CAPVT PRIMVM.

LIBER GENERATIONIS
Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham.
*†Abraham genuit Isaac. Isaac autem ge*nuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam Luc. 3.
& fratres eius. Iudas autē genuit Phares, & Zaram è
Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autem

genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſon. Naaſon autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Ieſſe.

Ieſſe autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Solomonem, ex ea quæ fuerat uxor Vriæ. Solomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abia. Abia autem genuit Aſa. Aſa autē genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Hoziam. Hozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezeciam. Ezecias

autem

autem genuit Manaſſe. Manaſſes autem genuit Amon.
Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iecho
niam, & fratres eius in exilio Babylonico. † Porrò 4. Reg.25.
poſt exilium Babylonicum Iechonias genuit Salathiel.
† Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel au- 1. Eſd.2.
tem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Elia-
cim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sa
doc autem genuit Achin. Achin autem genuit Eliud.
Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autẽ genuit Mat-
than. Matthan autem genuit Iacob. Iacob autem ge-
nuit Ioſeph, maritum Mariæ, ex qua genitus fuit Ieſus
ille qui dicitur Chriſtus. Vniuerſæ itaque generationes
ab Abraham uſque ad Dauid, generationes quatuorde-
cim: & à Dauid uſq; ad demigrationem Babylonicam,
generationes quatuordecim: & à demigratione Baby-
lonica uſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.
Ieſu uero Chriſti natiuitas ſic habet. Cum enim ma- Luc.1.
ter eius Maria deſponſa eſſet Ioſeph, priuſquam con-
greſſi fuiſſent, deprehenſa eſt grauida è ſpiritu ſancto.
Porrò Ioſeph maritus eius, quoniam erat iuſtus, & no-
lebat illam infamare, uoluit clanculum ab ea diuertere.
Hæc autem cum is in animo uerſaret, ecce angelus do-
mini in ſomnis uiſus eſt illi, dicens: Ioſeph fili Dauid, ne
metuas adiungere tibi Mariam uxorẽ tuam: nam quod
in illa conceptum eſt, à ſpiritu ſancto profectum eſt. Pa
riet autem filium, & uocabis nomen eius Ieſum: is enim
ſaluum faciet populum ſuum à peccatis ſuis. Porrò
totum hoc factum eſt, ut perficeretur id quod di-
ctum fuerat à domino per prophetam ita loquentem:
† Ecce uirgo erit prægnans, & pariet filium, & uoca Eſa.7.

bunt nomen eius Emmanuel: quod si quis interpretetur, sonat, nobiscum deus. Excitatus autem Ioseph à somno, fecit ut iniunxerat sibi angelus domini, & adiunxit si-
Luc. 2. bi uxorem suam, & non cognouit eam, † donec pepe-
risset filium suum primogenitum, & appellauit nomen eius Iesum.

CAPVT II.

Ibidem. Cum autem natus esset Iesus in Bethleem ciuitate Iudææ, temporibus Herodis regis, ecce Magi
Num. 24. ab Oriente accesserunt Hierosolyma, dicentes: Vbi est ille qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim illius

ſtellam in Oriente*, & acceßimus ut adoremus eum.* Au*ditis autem his,* Herodes *rex turbatus eſt, & tota* Hie*roſolymorum urbs cum illo : & conuocatis omnibus pontificibus, & ſcribis populi, percontatus eſt eos, ubi* Chri*ſtus naſceretur.* At *illi dixerunt ei:* † In Bethleem Iudææ. Ioel.7.
Sic enim ſcriptum eſt per prophetam : † Et *tu* Mich.5.
Bethleem *terra* Iuda, *nequaquam minima es inter prin cipes* Iuda. Ex *te enim mihi proditurus eſt dux, qui gubernaturus eſt populum meum* Iſrael. Tum Herodes *clam accerſitis* Magis, *accurate perquiſiuit ab illis, quo tempore ſtella apparuiſſet.* Et *iußis ire in* Bethleem, *dixit:* Profecti *illuc, accurate inquirite de puero: ubi uerò inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniam, & adorem illum.* At *illi audito rege, profecti ſunt.* Et *ecce ſtella quam uiderant in* Oriente, *præcedebat illos, donec progreſſa ſtaret ſupra locum in quo erat puer.* Cum *autem uidiſſent ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno ualde.* Et *ingreßi domum, inuenerunt puerum cum* Maria *matre eius, & proſtrati adorauerũt illum : & apertis theſauris ſuis, obtulerunt illi munera, aurum & thus, & myrrham: & oraculo admoniti in ſomnis, ne reuerterentur ad* Herodem, *per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam.* Digreßis *autem illis, ecce angelus domini apparet in ſomnis* Ioſeph, *dicens:* Surge, *& aſſume puerum ac matrem illius, & fuge in* Aegyptum, *& eſto illic donec dixero tibi.* Futurum *eſt enim, ut* Herodes *quærat puerum ad perdendum eum.* Ille *uerò excitatus, aſſumpſit puerum & matrem eius noctu, & ſeceßit in* Aegyptum, *& fuit illic uſq; ad obitum* Herodis, *ut perficeretur quòd dictum fuerat à domino per*

Osee 11. *prophetam, dicentem:* † Ex Aegypto *uocaui filium meum.* Tum Herodes, *ubi uidit sibi illusum fuisse à Magis, indignatus est uehementer: ac missis satellitibus, interfecit omnes pueros qui erant* Bethleem, *& in omnibus finibus* Bethleemiticis, *quotquot essent bimuli aut minores, iuxta tempus quod exacte cognouerat ex* Magis. *Tunc perfectum est quod dictum fuerat ab* Hiere-
Hiere. 31. *mia propheta, cum ait:* † Vox *in* Rama *audita est, lamentatio, ploratus & fletus multus:* Rachel *plorans filios suos, & noluit consolationem admittere, propterea quod non sint. Cæterum defuncto* Herode, *ecce angelus domini in somnis apparet* Ioseph *in* Aegypto, *dicens: Surge, & assume puerum & matrem eius, & uade in terram* Israel: *defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.* At *ille surgens, assumpsit puerum & matrem illius, & uenit in terrã* Israel. *Verum cum audisset* Archelaum *regnare in Iudæa loco Herodis patris sui, timuit illuc abire: sed oraculo admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ, ac profectus habitauit in ciuitate quæ uocatur* Nazareth, *ut impleretur quod di-*
Iudic. 13. *ctum fuerat per prophetas:* † Nazaræus *uocabitur.*

CAPVT III.

Marc. 1. Luc. 3. IN † *diebus illis accedit* Ioannes Baptista, *prædicans in deserto* Iudææ, *dicensq́; :* Pœnitentiam *agite uitæ prioris, in propinquo est enim regnum cœlorum.* Nam
Esa. 40. *hic est ille, de quo dixit* Esaias *propheta, qui ait:* † Vox
Marc. 1. *clamantis in deserto,* Parate *uiam domini, rectas facite*
Luc. 3. Ioan. 1. *semitas eius.* * Ipse *uero* Ioannes *habebat indumentum*
* Marc. 1. *suum è pilis camelorum, & zonam pelliceam circum lumbos*

lumbos suos. Porrò cibus illius erant locustæ, & mel syluestre. Tunc egressa est ad illum Hierosolyma, & tota Iudæa: totaq́; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata sua.
† Cum uidisset autem multos ex pharisæis & Sadducæis uenientes ad baptismum suum, dixit illis: Progenies uiperarum, quis uobis submonstrauit, ut fugeretis à uentura ira? Facite igitur fructus, qui deceant pœnitentiã, et ne sitis hac mente, ut dicatis intra uosipsos: Patrem habemus Abrahã. Dico enim uobis, quod poßit Deus facere, ut ex lapidibus his filij surgant Abrahamo. Iam uerò & securis ad radicem arborũ posita est. Luc 3.

Marc.7. † *Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum bonum,*
Luc. 3.
Marc. 1. *exciditur,& in ignem mittitur.* † *Ego quidem bapti-*
Lucæ 3. *zo uos aqua ad pœnitentiam:at ille qui post me uentu-*
Ioan. 1. *rus est,fortior me est, cuius non sum idoneus, ut cal-*
ceamenta portem,ipse uos baptizabit spiritu sancto &
Lucæ 3. *igni:* † *cuius uentilabrum in manu ipsius,& repurga*
bit aream suam,& congregabit triticum suum in hor-
reum,paleam autem exuret igni inextinguibili.
Marc.2. † *Tunc accedit Iesus à Galilæa ad Iordanem ad Ioan-*
nem,ut baptizaretur ab illo.At Ioannes prohibebat il-
lum,dicens;Mihi opus est,ut abs te baptizer,& tu ue-
nis ad me? Respondens autem Iesus,dixit ad illum:O-
mitte nunc,sic enim decet nos, ut compleamus omnem
Marc.1. *iustitiam. Tunc omittit illum.* † *Et baptizatus Iesus*
Luc.3.
Ioan.1. *ascendit protinus ab aqua:& ecce aperti sunt illi cœli,*
& uidit spiritum Dei descendentem tanquam colum-
bam,& uenientem super ipsum. Et ecce uox de cœlis
Matth. 17. *dicens:* † *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene*
Marc. 1.9.
Luc.3.9. *complacitum est.*

CAPVT IIII.

Marc.1.
Luc.4. T†*Vnc Iesus subductus fuit in desertum à spiritu,*
*Luc 4. *ut tentaretur à diabolo.* * *Et cum ieiunasset dies*
quadraginta,ac noctes quadraginta,tandem esurijt.Et
cum accessisset ad eum ille qui tentat, dixit: Si filius es
dei,iube ut lapides hi panes fiant.At ille respondens,di
Deut. 8. *xit:Scriptum est:* † *Non solo pane uicturus est homo,*
sed omni uerbo quod egreditur per os Dei.Tunc assu-
mit illum diabolus in sanctam ciuitatem,& statuit eum
super pinnaculum templi, dicitq; illi: Si filius es Dei,
præcipita

præcipita te deorsum: nam scriptum est: † Angelis suis mandaturus est de te, ac manibus tollent te, ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Dixit illi Iesus: Rursum scriptum est: † Non tẽtabis dominum deum tuum. Rursum assumit illum diabolus in mõtem excelsum ualde, & commonstrat ei omnia regna mundi, & gloriam illorum, & dicit illi: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Tunc dicit illi Iesus: Abi satana, scriptum est enim: † Dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles. Tunc omittit illum diabolus: † & ecce angeli accedebant, ac ministrabant ei. Cum audisset autem Iesus, quod Ioannes traditus esset, † secessit in Galilæam: & relicta Nazareth, profectus habitauit

Psalm. 90. Deut. 6. Ibidem Marc. 1. Mar. 1. Luc. 4. Ioan. 2.

in Capernaum, quæ est ciuitas maritima, in finibus Zabulon & Neptalim, ut impleretur quod dictum fuerat
Esa. 9. *per Esaiam prophetam dicentem:* † *Terra Zabulon & Neptalim iuxta uiam maris ultra Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui sedebat in tenebris & umbra mortis, uidit lucem magnam: & qui sedebant in regio-*
Mar. 1. *ne & umbra mortis, lux orta est eis.* † *Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare & dicere: Resipiscite, instat enim regnum cœlorum. Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem qui uocabatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare (nam erant piscatores) & dicit illis: Sequamini me, & faciã uos piscatores hominum. At illi relictis ilico retibus, sequuti sunt illum. Et progressus illinc, uidit alios duos fratres, Iacobum filiũ Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui, cum Zebedæo patre suo, sarcientes retia sua, & uocauit eos. At illi protinus relicta naui & patre suo, sequuti sunt eum. Et circumibat totam Galilæam Iesus, docens in synagogis illorum, ac prædicans euangelium regni, & sanans omnem morbum, & omnem languorem in populo. Et dimanauit fama illius in totam Syriam. Et adduxerunt ad illum omnes male affectos uarijs morbis ac torminibus contractos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos, &*
Marc. 2. *sanauitq; illos.* † *Et sequutæ sunt eum turbæ multæ à Ga-*
Luc. 6. *lilæa ac Decapoli, & Hierosolymis, & Iudæa, & à regionibus trans Iordanem sitis.*

CAPVT V.

CVm uidisset autem turbas, ascẽdit in montem, & cum consedisset, accesserunt ad illũ discipuli eius:

&

& postquam aperuisset os suum, docebat illos, dicens:
† Beati pauperes spiritu, quoniam illorum est regnum Luc. 6.
cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolatio-
nem accipient. Beati mites, quoniam ipsi hæreditatem
accipient terræ. Beati qui esuriunt & sitiunt iustiti-
am, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes,
quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mun
do corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Beati pacifi-
ci, quoniam hi filij dei uocabuntur. Beati qui persecu-
tionem patiuntur propter iustitiam, quoniam illorum
est regnum cœlorum. Beati estis, cum probra iecerint
in uos, & insectati fuerint, & dixerint omne malum
uerbum aduersus uos, mentientes propter me. Gaudete
& exultate, quoniam merces uestra multa est in cœlis.
Sic enim persequuti fuerunt prophetas qui fuerunt an
te uos. Vos estis sal terræ. † Quod si sal infatuatus Marc. 9.
fuerit, quo salietur? Ad nihil ualet ultra, nisi ut proijcia- Luc. 14.
tur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux
mundi. Non potest oppidum abscōdi supra montem si-
tum: † neq; accendunt lucernam, & ponunt illam sub- Marc. 4.
ter modium, sed super candelabrum, & lucet omnibus Luc. 8. 11.
qui sunt in domo. Sic luceat lux uestra coram homini-
bus, ut uideant uestra bona opera, glorificentq; patrem
uestrum qui est in cœlis. Ne existimetis quod uenerim
ad destruendam legem, aut prophetas: imò non ueni ut
destruam, sed ut compleam. † Amen quippe dico uo- Luc. 16.
bis, donec prætereat cœlum & terra, iota unum, aut u-
nus apex non preterierit ex lege, quoad omnia facta
fuerint. Quisquis igitur soluerit unum ex mandatis hi-
sce minimis, & docuerit sic homines, minimus uocabi-

tur in regno cœlorum. Quisquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cœlorum. Dico enim uobis: *Nisi abundauerit uestra iustitia plus quàm scribarum & pharisæorum, non poßitis ingredi in regnum cœlorum.* Audistis quod dictum sit ueteri-
Exod. 20. *bus:* † Non occides: *quisquis autem occiderit, obnoxi-*
Deuter. 5. *us erit iudicio.* At ego dico uobis, *quod quisquis irasci-*
Leuit. 19. *tur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.* Quicunq; *uerò dixerit fratri suo,* Racha, *obnoxius erit concilio. Quisquis autem dixerit,* Fatue, *obnoxius erit gehennæ incendio.* Itaque *si obtuleris munus tuum ad aram, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque illic munus tuum coram altari, & abi, prius reconcilieris fratri tuo, & tum ueniens*
Luc. 12. *offer munus tuum.* † Habeto *beneuolentiam cum aduersario tuo cito, dum es in uia cum illo: ne quando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem conijciaris.* Amen *dico tibi, non exibis*
Exod. 20. *illinc donec persolueris extremum quadrantem.* † Audistis *quod dictum fuerit antiquis:* Non committes adulterium. At ego dico uobis, *quod quicunque aspexerit uxorem alterius ad concupiscendum eam, iam adulte-*
Matth. 18. *rium cum ea commisit in corde suo.* † *Quod si oculus*
Marc. 9. *tuus dexter obstaculo tibi fuerit, erue illum, & abijce abs te.* Expedit *enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum cōijciatur in gehennam.* Et *si dextera tua manus obstiterit tibi, amputa eā, & proijce abs te.* Expedit *enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, ac non totum corpus tuum conijciatur in gehennam.* Dictum *est aūt:* † *Quicunq; repu-*
Deute. 24.
Matth. 19.

diauerit

diauerit uxorem suam, det illi libellum diuortij.* At e- Marc. 10.
go dico uobis, quod quisquis repudiauerit uxorē suam, + Matt. 19. Marc. 10.
nisi causa stupri, efficit ut illa sit adultera: & quicunq; Luc. 16.
repudiatam duxerit, adulterium committit. Rursum
audistis quod dictum fuerit antiquis: † Non peiera- Leuit. 19.
bis, sed persolues domino ea quæ iuraueris. At ego dico
uobis, ne iuretis omnino, neq; per cœlum, quia thronus
Dei est: neq; per terram, quia subsellium est pedum il-
lius: neq; per Hierosolyma, quoniam ciuitas est magni
regis: neq; per caput tuum iurabis, propterea quod nō
potes unum pilum album aut nigrum facere. Sed erit
sermo uester, Est Est, Non Non. Porrò quod ultra hæc
adiungitur, ex malo proficiscitur. † Audistis quod Exod. 21.
dictum fuerit: Oculum pro oculo, & dētem pro dente. Deut. 19.
At ego dico uobis, ne resistatis malo: *sed quisquis im- * Luc. 6.
pegerit alapam in dextrā tuam maxillam, obuerte illi
& alteram: & ei qui te uelit in ius trahere, ac tunicam
tuam tollere, permitte illi & pallium: & qui te adege-
rit ad miliarium unum, abito cum illo duo. Petenti abs
te, dato: & cupientem mutuum accipere, ne auerseris.
† Audistis quod dictum sit: Diliges proximum tuum, Leuit. 19.
& odio habebis inimicum tuum. At ego dico uobis:
† Diligite inimicos uestros, bene precemini deuouenti Luc. 6.
bus uos, benefacite his qui uos odio prosequuntur: ora-
te pro his qui lædunt & insectantur uos, ut sitis filij pa
tris uestri, qui est in cœlis: quia solem suum exoriri si-
nit super malos ac bonos, & pluuiam mittit super iu-
stos & iniustos. Nam si dilexeritis eos qui diligūt uos,
quod præmium habetis? nónne & publicani idem fa-
ciunt? Et si complexi fueritis fratres uestros tantum,

quid eximium facitis? nónne & publicani sic faciunt? Eritis igitur uos perfecti, quemadmodum pater uester qui est in cœlis, perfectus est.

CAPVT VI.

Matth. 23. *ATtendite ne eleemosynam uestram præstetis coram hominibus, quo spectemini ab illis, alioqui præmium non habetis apud patrem uestrum qui est in cœlis. Itaq; cum præstas eleemosynam, ne tubis canatur ante te, quemadmodum hypocritæ faciunt in conciliabulis, & in uicis, ut glorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, habent mercedem suam. Cæterum tu cum præstabis eleemosynam, nesciat sinistra tua quod facit dextra tua, ut sit tua eleemosyna in occulto: & pater tuus qui uidet in occulto, ipse reddet tibi in propatulo. Et cum oraueris, non eris quemadmodum hypocritæ. Nam illi solent in conciliabulis, & in angulis platearum stantes orare, quo conspicui sint hominibus. Amen dico uobis, quod habent mercedem suam. Tu uerò cùm oras, introito in conclaue tuum, & occluso ostio tuo, ora patrem tuum qui est in occulto: & pater tuus qui uidet in occulto, persoluet tibi in propatulo. Verùm orantes ne sitis multiloqui sicut ethnici: putant enim fore, ut ob multiloquium suum exaudiantur. Ne igitur efficiamini similes istorum. Nouit enim pater uester quibus rebus opus sit uobis, priusquam petatis ab*

Luc.11. *illo. Ad hunc ergò modum orate uos: † Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum: fiat uoluntas tua, quemadmodum in cœlo, sic*

to, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem, sed libera nos á malo: quia tuum est regnum, & potentia & gloria, in secula seculorum, A- Matth. 18.
men. † Proinde si remiseritis hominibus errata sua, Marc. 11.
remittet & uobis pater uester cœlestis: quod si non remiseritis hominibus errata sua, nec pater uester remittet errata uestra. Porrò cum ieiunaueritis, ne sitis ue luti hypocritæ tetrici. Obscurant enim facies suas, quo perspicuum sit hominibus ipsos ieiunare. Amē dico uobis, habent mercedem suam. Tu uerò cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne conspicuum sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo qui est in occulto: & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. Ne reponatis uobis thesauros in terra, ubi eru-
go & tinea corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac fu- Luc. 12.
rantur. † Sed recondite uobis thesauros in cœlo, ubi neq; erugo, neq; tinea corrumpit, & ubi fures non per
fodiunt, neq; furantur. Nam ubi fuerit thesaurus uester Luc. 11.
illic erit & cor uestrum. † Lucerna corporis est oculus. Si igitur oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Quod si oculus tuus malus fue-
rit, totū corpus tuū tenebrosum erit. Ergo si lumē quod Luc. 16.
est in te, tenebræ sunt, ipse tenebræ quātæ? † Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim hunc habebit odio, & alterū diliget: aut huic adhærebit, & alterū ne-
gliget. Nō potestis Deo seruire, & māmonæ. † Propte Luc. 12.
rea dico uobis, ne sitis soliciti uitæ uestræ, quid esuri sitis aut bibituri: neq; corpori uestro, quibus indumētis usu

ri. Nónne anima pluris est quàm cibus, & corpus pluris quàm indumentum? Vertite oculos ad uolatilia coeli, quia non serunt, neq; metunt, neq; conuehunt in horrea, & pater uester coelestis alit illa. Nónne uos longe praecellitis illa? Quis autem ex uobis solicite cogitādo, potest addere ad staturam suam cubitum unum? Ac de indumento quid soliciti estis? Cognoscite lilia agri quo modo crescant: non laborant, neq; nent. Attamen dico uobis, ne Solomonem quidem in uniuersa gloria sua sic amictum fuisse, ut unum ex his. Quod si gramen agri, quod hodie cum sit, cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit, an non multo magis uobis id faciet, ô parum fidentes? Ne sitis igitur soliciti, dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? Nam omnia ista Gentes exquirunt. Nouit enim pater uester coelestis, quod opus habeatis his omnibus. Quin potius quaerite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & haec omnia adijcientur uobis. Ne sitis igitur soliciti in crastinum, nam crastinus dies curam habebit suijpsius. Sufficit sua diei afflictio.

CAPVT VII.

Marc. 4. Luc. 6. Nolite condemnare, ne condemnemini. Quo enim iudicio iudicatis, eo iudicabitur de uobis: & qua

Ibidem. mensura metimini, ea metientur uobis alij. † Cur autem uides festucā, quae est in oculo fratris tui, trabem autem quae est in oculo tuo non animaduertis? Aut quo modo dicis fratri tuo: Sine, eximam festucam ex oculo tuo, & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, eijce prius trabē ex oculo tuo, & tum perspicies, ut eximas festucam

festucam ex oculo fratris tui. Ne detis quod sanctum
est canibus: ne proieceritis margaritas uestras ante por
cos, ne quando hi cõculcent eas pedibus suis, & illi uer=
si in uos lacerent uos. † Petite, & dabitur uobis. Luc.10.
quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. Ioan.16.
Quisquis enim petit, accipit: & quicunq; quærit, inue
nit: & pulsanti aperietur. † An quisquam est uestrum Luc.11.
homo, qui si filius eius petierit panem, lapidem daturus
sit illi? Aut si piscem petierit, num serpentem porri-
get illi? Si uos igitur cum sitis mali, nostis dona bona
dare filijs uestris, quanto magis pater uester qui est in
cœlis, dabit bona, si postuletis ab ipso? † Omnia igitur Luc.6.

quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos
Luc. 6. *facite illis.* Hæc enim est lex & prophetæ. † Introite
per arctam portam, quoniam lata est porta, & spatiosa
uia quæ abducit in exitium, multiq; sunt qui ingrediun
tur per illam. Quoniā angusta est porta, & stricta uia
quæ abducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt il-
lam. Cauete uerò uobis à pseudoprophetis, qui ueniunt
ad uos in uestitu ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapa-
ces A *fructibus ipsorum agnoscetis eos.* † Nunquid col
Luc. 6. *ligunt de spinis uuam, aut de tribulis ficus?* Sic omnis ar
bor bona fructus bonos facit: putris autē arbor fructus
malos facit. Non potest *arbor bona fructus malos face-*
Matth. 3. *re: neq; arbor putris fructus bonos facere.* † Omnis ar
Luc. 3. *bor quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignē*
conijcitur. Igitur *ex fructibus ipsorum agnoscetis eos.*
Luc. 6. † Non *quisquis dicit mihi:* Domine *domine, introibit in*
regnum cœlorum, sed qui fecerit uolūtatem patris mei
Luc. 13. *qui in cœlis est.* † *Multi dicent mihi in illo die:* Domi
ne domine, nónne per nomen tuū prophetauimus, & per
nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuū mul
tas uirtutes præstitimus? Ac tum *confitebor illis:* Nun
Psalm. 6 *quam noui uos.* † Discedite *à me qui operamini iniqui-*
Luc. 6. *tatem.* † Omnis *igitur qui audit ex me sermones hos,*
& facit eos, adsimilabo illum uirò prudenti, qui ædifi-
carit domum suam super petram, & descendit imber,
& uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt
in domum illam, & non est prostrata, fundata enim fue
rat super petram. Et *omnis qui audit à me sermones hos*
& non facit eos, adsimilabitur uiro fatuo, qui ædifica-
uit domum suam super arenam, & descendit imber, &

uene-

uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & impegerunt in domum illam, & deiecta est, & fuit ruina illius magna. Et factum est ut cum finisset Iesus sermones hos, † obstupuerint turbæ super doctrina illius. Docebat enim eos uelut habens authoritatem, & non sicuti scribæ. Marc.1. Luc.4.

CAPVT VIII.

CVm descendisset autem de monte, sequutæ sunt eum turbæ multæ, † & ecce leprosus accedens adorauit eum, dicens: Domine, si uelis, potes me mundare. Protensaque manu tetigit illum Iesus, dicens: Volo, mundus esto. Ac protinus mundata fuit illius lepra. Et Marc.1. Luc.5.

dicit illi Iesus: Vide ne cui dixeris, sed abi ostende tei=
psum sacerdoti, & offer munus quod iußit offerri Mo
Leuit 14. ses in testimonium ipsis. † Porrò cum ingressus fuis=
Luc.7. Ioan.4. set Iesus Capernaum, adijt eum Centurio, obsecrans eũ,
& dicens: Domine, famulus meus decumbit domi para=
lyticus, ac grauiter discruciatur. Et dicit illi Iesus: Ego
cum uenero, medebor illi. Et respondens Centurio, di=
xit: Domine, non sum idoneus ut tectum meum subeas:
imò tantum dic uerbum & sanabitur famulus meus.
Nam & ego sum homo alterius potestati subditus, &
habeo sub me milites, & dico huic, uade, & uadit: &
alteri, ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit.
Hæc aũt cum audisset Iesus admiratus est, & ait sequen
tibus se: Amen dico uobis, ne in Israel quidem tantum fi
Luc.13. dei reperi. † Dico autem uobis, quòd multi ab Oriente
& Occidente uenturi sunt, & accumbent cum Abra=
ham, & Isaac, & Iacob in regno cœlorum, filij uerò re
gni eijcientur in tenebras extremas, illic erit ploratus,
& stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni: Abi, &
quemadmodum credis, ita fiat tibi. Et sanatus est famu
Marc.1. lus eius in hora illa. † Et cum uenisset Iesus in domum
Luc.4. Petri, uidit socrũ illius in lecto decumbentem & febri=
citantẽ, tetigitq; manum illius, & reliquit illam febris,
& surrexit ac ministrauit illis. Cum aũt appetisset ue=
spera, adduxerũt illi dæmoniacos multos, & eiecit spi=
ritus uerbo, omnesq; male habentes sanauit: ut implere
tur quod dictũ erat per Esaiam prophetam, cum ait:
Esa.53. † Hic infirmitates nostras suscepit, & morbos porta=
uit. Cum uidisset autem Iesus turbas multas circum sese,
Luc.9. iußit ut abirent in ulteriorẽ ripam. † Et cũ adisset unus
scriba,

scriba, dixit ei: Præceptor, sequar te quocunq; abieris. Et dicit illi Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, at filius hominis non habet ubi caput reclinet. Alius de numero discipulorum suorũ dixit ei: Domine, permitte mihi prius ut abeam, & sepeliam patrẽ meũ. At Iesus dixit illi: Sequere me, & sine ut mortui sepeliãt mortuos suos. † Et cum esset ingressus nauim, sequuti sunt eum discipuli sui: & ecce motus magnus factus est in mari, adeo ut nauis operiretur à fluctibus, ipse uerò dormiebat. Et accedentes discipuli, excitauerunt illum, dicẽtes: Domine, serua nos, perimus. Et dicit illis: Quid timidi estis exigua præditi fiducia? Tunc excitatus increpauit uentos & mare, & facta est tranquillitas magna. Homines uerò admirabantur, dicentes: Qualis est hic, quia uenti quoq; & mare obediunt illi? Et cum uenisset ad ulteriorem ripam in regionem Gergesenorũ, occurrerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis egressi: erant autem sæui supra modum, adeo ut nemo posset transire per uiam illam. Et ecce uociferabantur, dicentes: Quid rei nobis tecum est Iesu fili Dei? Venisti huc ad cruciandum nos ante tempus? Erat autem procul ab illis grex porcorum multorum pascens. Dæmones uerò rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos, permitte nobis ut demigremus in gregem porcorum Et ait illis: Abite. Illi uerò egressi, abierunt in gregem porcorum. Et ecce ferebatur totus grex porcorum per præceps in mare, & perierunt in aquis. Porrò qui pascebant, aufugerunt, & digressi in ciuitatem renunciauerunt omnia, & quid accidisset dæmoniacis. Et ecce tota ciuitas exiuit in occursum Iesu. Et cum uidissent

Marc. 4. Lucæ 8.

Marc. 5. Lucæ 8.

illum, rogabant ut decederet è finibus ipsorum.

CAPVT IX.

Marc 2. Lucæ 5. ET ingressus nauem, traiecit, ac uenit in suam ciuitatem Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. Cumq; uidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce, quidam è scribis dicebant intra sese: Hic blasphemat Et cum uidisset Iesus cogitationes illorum, dixit: Quare uos cogitatis mala in cordibus uestris? Vtrum enim est facilius dicere, Remittuntur tibi peccata, an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quod

potestas

potestatem habeat filius hominis in terra remittẽdi pec
cata, tũc dixit paralytico: Surge, tolle tuum lectum, &
abi in domum tuam. Et ille surrexit, abijtq; domum su-
am. Turbæ uerò quæ uiderant, admiratæ sunt, & glori
ficauerunt Deum, qui dedisset potestatem talem homini
bus. Et præteriens Iesus illinc, uidit hominem desiden
tem ad telonium, Matthæum nomine, dicitq; ei: † Seque Mar. 2. Lucæ 5.
re me. Atque is surgens, sequutus est eum. † Et fa-
ctum est, ut Iesus accumberet in illius ædibus, & ecce
multi publicani & peccatores qui uenerant, simul ac-
cubuerunt cum Iesu & discipulis illius. Cumque id ui-
dissent pharisæi, dixerunt discipulis eius: † Cur cum Marc. 2. Luc. 5.
publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor ue-
ster? At Iesus ubi audiuit, dixit illis: † Non opus ha- Matth. 12.
bent ij qui ualidi sunt medico, sed qui male habẽt. Quin
potius ite & discite quid sit illud: Misericordiam uolo, Oseæ 6.
& non sacrificium. Non enim ueni ad uocandum iu-
stos, sed peccatores ad pœnitentiam. Tunc adeunt
eum discipuli Ioannis, dicentes: Quam ob causam nos
& pharisæi ieiunamus plerunq;, discipuli uerò tui non
ieiunant? Et dixit illis Iesus: Num possunt filij sponsi
lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem
dies, cum tolletur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.
Nullus immittit assumentum panni rudis in ueste uete-
ri: aufert enim supplementum illius à uestimento, & pe
ior ruptura fit. Neque mittunt uinum nouum in utres
ueteres, alioqui rumpuntur utres, & uinum effundi-
tur, & utres pereunt. Sed mittunt uinum nouum in u-
tres nouos, & utraque simul seruantur. Hæc cum illis
loqueretur, ecce primas quidã uenit, & adorauit eum,

Mat.9. *dicens.*† *Filia mea modò defuncta est, sed ueni & impo*
Luc.8. *ne manum tuam super illam, ac uiuet.* Et *surgens* Iesus *se*
quutus est eum, ac discipuli illius. † *Et ecce mulier, quæ*
sanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, acce
dens à tergo, tetigit fimbriam uestimenti illius: dixerat
enim intra sese: Si tantum tetigero uestimentum illius,
ero salua. At Iesus conuersus, ut uidit illam, dixit: Confi
de filia, fides tua saluam te fecit. Et salua facta fuit mu
lier à tempore illo. Et cum uenisset Iesus in ædes prima
tis, uidissetque tibicines, & turbam tumultuantem, di
Marc.5. *cit illis:* † *Secedite, non enim mortua est adolescentu*
la, sed dormit. Et deridebant illum. Cum autem fuisset
eiecta turba, introgressus tenuit manum illius, & surre
xit adolescentula. Et emanauit rumor hic in totam ter
ram illam. Et cum discederet illinc Iesus, sequuti sunt
illum duo cæci, clamantes ac dicentes: Miserere nostri
fili Dauid. At cum uenisset in ædes, adierunt illum cæ
ci, & dicit illis Iesus: Creditis me hoc posse facere?
Dicunt illi: Credimus domine. Tunc tetigit oculos
illorum, dicens: Iuxta fidem uestram fiat uobis. Et a
perti sunt illorum oculi. Et interminatus est illis Ie
sus, dicens: Videte ne quis sciat. At illi cum abiissent,
Marc.7. *diuulgarunt famam illius in tota terra illa.* † *Illis au*
Luc.11. *tem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mu*
tum dæmoniacum, & eiecto dæmonio, locutus est mu
tus. Et admiratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam appa
ruit sic in Israel. At Pharisæi dicebant: Per principem
Marc.6. *dæmoniorum eijcit dæmonia.* † *Et circumibat Iesus*
Luc.13. *ciuitates omnes ac uicos, docens in synagogis illorum,*
& prædicans Euangelium regni, & sanans omnem

morbum,

morbum, & omnem languorem in populo. † Cum ui Marc.6.
disset autem turbas, affectu misericordiæ tactus est erga illos, quod essent destituti ac dispersi, uelut oues non habentes pastorē. † Tunc dicit discipulis suis. Ipsa quidē Luc.10.
meßis copiosa, cæterum operarij pauci. Rogate igitur Dominū meßis, ut extrudat operarios in messem suam.

CAPVT X.

ET † accersitis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus immundos, ut eijcerent eos, & sanarent quemuis morbum, & quemuis languorem. † Porrò duodecim Apostolorum nomina sunt Marc.9.

Marc.3.6. Luc.9.

hæc: Primus Simon, qui uocatur Petrus, & Andreas fra ter eius: Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater eius: Philippus & Bartholomæus: Thomas & Matthæus, qui fuerat publicanus: Iacobus filius Alphæi, & Lebbæ us, cognomento Thaddæus: Simon Cananæus, & Iudas Iscariotes, qui & prodidit illum. Hos numero duode cim emisit Iesus, quibus præceperat, dicens: In uiam gen tium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne ingrediamini, sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Profecti autem prædicate, dicentes: Appropinquauit regnũ cœlorum. Infirmos sanate, leprosos mundate, mortuos suscitate, dæmonia eijcite: gratuito accepistis, gratuito date.

Marc. 10. Luc. 9. 10. *† Ne possideatis aurum, neque argentum, neque æs in crumenis uestris, neque peram ad iter, neque binas tunicas, neq; calceamenta, neq; uirgam.*

Ibidem. *Nã dignus est operarius cibo suo. Sed in quancũq; ciuitatẽ aut uicum fueritis ingressi, exquirite quis in ea sit dignus, atque illic manete donec exeatis. Cum autem intrabitis domum, salutate illam: & siquidem fuerit domus digna, ueniat pax uestra super illam: sin minus fuerit digna, pax uestra ad uos uertatur.*

Ibidem. *Et quicunq; non exceperit uos, neque audierit sermones uestros, exeuntes ex ædibus aut ciuitate illa, excutite puluerem pedũ uestrorum.*

Ibidem. Matth. 11. *† Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhorum in die iudicij, quàm ciuitati illi. Ecce ego emitto uos, uelut oues in medio luporum. Estote igitur prudentes ueluti serpentes, & simplices sicut columbæ.*

Mar. 13. Luc. 21. Ioã. 15. 16. *† Cauete autem ab illis hominibus, tradent enim uos in concilia, & in conciliabulis suis flagris cædent uos: quin & ad principes ac reges*

ducemini propter me in testimonium ipsis ac gentibus.
At cũ tradiderint uos, ne sitis soliciti, quomodo aut quid Mar.13.
loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loqua- Luc.12.21.
mini. Non enim uos estis illi loquentes, sed spiritus pa-
tris uestri qui loquitur in uobis. † Tradet autem frater Mich.7.
fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij
aduersus parentes, & morte afficient eos, & eritis o-
dio habiti ab omnibus propter nomen meum. † Verum Math.24.
qui sustinuerit usque ad finem, hic saluus fiet. Cum au-
tẽ persequuti uos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliã.
Amẽ enim dico uobis, non perambulaueritis omnes ciui Luc 6.
tates Israeliticas, quin iã uenerit filius hominis. † Nõ est Ioan.13.15.
discipulus supra præceptorẽ, neq; seruus supra dominũ
suũ. Sufficit discipulo, ut sit sicut præceptor ipsius, et ut
seruus sit sicut dominus ipsius. Si ipsum patremfamiliâs
uocauerunt Beelzebul, quanto magis domesticos illius?
Ne igitur metuatis eos. † Nihil enim est tectũ, quod non Mar.4.
sit retegendũ: & nihil occultũ, quin futurũ sit ut scia- Luc.8.12.
tur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce: & quod
in aurẽ auditis, prædicate in tectis. † Et ne metuatis uo Luc.12.
bis ab his qui occidunt corpus, animam autem non pos-
sunt occidere: sed metuite magis illum, qui potest & a-
nimam & corpus perdere in gehenna. Nónne duo pas-
serculi minuto asse ueneunt, & unus ex illis non cadet
in terram sine patre uestro? Vestri uero etiam pili ca-
pitis omnes numerati sunt. Ne igitur metuatis, uos plu-
ris estis quàm multi passerculi. † Omnis igitur qui con Mar.8.
fitebitur me coram hominibus, confitebor & ego illum Luc.12.
coram patre meo qui est in cœlis. Porrò quisquis nega-
uerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram

patre meo qui est in cœlis. † Ne arbitremini quod uene-
Luc. 11. rim ad mittendum pacem in terram. Non ueni ut mit-
Mich. 7. terem pacem, sed gladium. † Nam ueni ut dissidere fa-
ciam hominem aduersus patrem suum, & filiam aduer-
sus matrem suam, & sponsam aduersus socrum suam:
& inimici hominis erunt ij, qui sunt domestici ipsius.
Luc. 14. † Qui amauerit patrem aut matrem supra me, non est
me dignus: & qui amauerit filium aut filiam supra me,
non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, ac
Math. 16. sequitur me, non est me dignus. † Qui inuenerit animam
Luc. 9. 17. suam, perditurus est eam: & qui perdiderit animã suã
mea causa, inueniet eam. Qui recipit uos, me recipit:
qui me recipit, recipit eum qui misit me. † Qui recipit
Luc. 13. 14. Ioan. 10. prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ
Mar. 9. accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedẽ
iusti accipiet. Et quicunque ad bibendum dederit uni
ex pusillis his poculum aquæ frigidæ tantum nomine di
scipuli, amen dico uobis, nõ perditurus est mercedẽ suã.

CAPVT XI.

ET factum est, cum finem fecisset Iesus mandandi
duodecim discipulis suis, progressus est illinc, ut do
Luc. 7. ceret & prædicaret in ciuitatibus illorum. † Ioannes
autem cum audisset in carcere facta Christi, missis duo
bus discipulis suis, dixit illis: Tu es ille qui uenturus est,
an alterum expectamus? Et respondens Iesus, dixit illis:
Ite & renuntiate Ioanni ea quæ auditis & uidetis: Cæ-
ci uisum recipiunt, & claudi ambulant, leprosi mun-
dantur, & surdi audiunt, mortui excitantur, & paupe
res lætum accipiunt Euangelij nuntium. Et beatus est
quisquis non fuerit offensus per me. Euntibus autem
illis,

illis, cœpit Iesus dicere turbis de Ioanne: Quid existis
in desertum ut uideretis? num arundinem, quæ agitatur
à uento? Age, quid existis ut uideretis? num hominem
mollibus uestibus amictum? Ecce qui mollia gestant, in
domibus regum sunt. At quid existis uidere? num pro-
phetam? Certe dico uobis & excellentiorem prophe-
ta. † Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto Mar. 1. Luc. 7.
nuncium meum ante faciem tuam, qui præparaturus est Malach. 3.
uiam tuam ante te.* Amen dico uobis, non exortus fuit Luc. 7.
inter eos qui nascuntur è mulieribus, maior Ioanne Ba-
ptista. Attamen qui minor est in regno cœlorum, maior
illo est. † Porrò à diebus Ioannis Baptistæ usque ad hũc Luc. 16.
diem regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiũt

illud. Nam omnes prophetæ & ipsa lex usque ad Ioannem prophetauerunt. Et si uultis recipere, ipse est Helias ille, qui uenturus erat. Qui habet aures ad audiendum audiat.

Luc.7. † *Sed cui assimilabo generationem hanc? Similis est pueris qui sedent in foris & acclamant sodalibus suis, ac dicunt: Tibia cecinimus uobis, & non saltastis: lugubria cecinimus uobis, & non planxistis. Venit enim Ioannes, nec edens, nec bibens, & aiunt: Dæmonium habet. Venit filius hominis edens ac bibens, & dicunt: En hominem comedonem, & uini potorem, publicanis amicum ac peccatoribus. Et iustificata est sapientia à filijs suis. Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus editæ fuerant plurimæ uirtutes ipsius, quod scelerum eas non pœnituisset.*

Luc. 10. † *Væ tibi Chorazin, uæ tibi Bethsaidan quoniam si in urbe Tyri aut Sidonis factæ fuerint uirtutes quæ factæ sunt in uobis, olim in sacco & cinere scelerum suorum pœnitentiam egissent. Attamen dico uobis, Tyro ac Sidoni tolerabilius erit in die iudicij quàm uobis. Et tu Capernaum, quæ es usque ad cœlum exaltata, usque ad inferos detraheris, quoniam si in Sodomis editæ fuissent uirtutes quæ editæ sunt in te, mansissent usque ad hodiernum diem. Veruntamen dico uobis, quod Sodomis tolerabilius erit in die iudicij, quàm tibi.*

Ibidem. † *In illo tempore respondens Iesus, dixit: Gratias ago tibi pater domine cœli & terræ, quod absconderis hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelaris ea paruulis. Certè pater sic fuit bona uoluntas apud te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quisquam nouit nisi filius, & cuicunque uoluerit filius*

Luc.10.
Ioan.8.

filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Tollite iugum meum super uos, & discite à me quod mitis sim & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum commodũ est, & onus meum leue est. Ierem. 6.

CAPVT XII.

I†N *illo tempore ibat Iesus sabbatis per segetes, disci-* Marc. 2.
puli uerò illius esuriebant, & cœperunt uellere spi- Luc. 6.
cas, & comedere. At pharisæi cùm uidissent, dixerunt
illi: Ecce discipuli tui faciunt, quod nõ licet facere in sab
bato. Ille uerò dixit eis: Non legistis quid fecerit Da- 1.Reg. 21.
uid, cum esuriret ipse & ij qui erant cum illo, quomo-
do ingressus sit in domum Dei, & panes propositio-
nis ederit, quos ipsi non licebat edere, neque ijs qui cum
illo erant, nisi sacerdotibus solis? Aut non legistis in le-
ge, quod sabbatis sacerdotes in templo sabbatum pro-
phanant, & crimine uacant? Dico autem uobis, quod
templo maior est hoc in loco. Quod si sciretis quid sit: Osee. 6. Math. 9.
Misericordiam uolo, & non sacrificium, nequaquam
condemnassetis insontes. Nam dominus est & sabbati
filius hominis. † *At progressus illinc, uenit in syna-* Marc. 3.
gogam illorum, & ecce homo erat manum habens ari- Luc. 6.
dam, & interrogabant illum, dicentes: Licétne sabba-
tis curare? ut accusarent eum. At ille dixit eis: Quis e-
rit ex uobis homo, qui habebit ouem unàm, & si ea in-
ciderit sabbatis in foueam, nónne apprehendet illam et
eriget? Quanto igitur præstantior est homo oue? Li-
cet igitur sabbatis beneficio afficere. Tunc dicit homi-
ni: Extende manum tuam, & is extendit, ac restituta Marc. 3.
est sanitati, sicut altera. † *Porrò pharisæi egreßi,* Ioan. 10.

exeunt consilium aduersus eum, quomodo illum perderent. At Iesus, *ubi nouisset, secessit illinc, sequutæq́; sunt eum turbæ multæ, & sanauit eos omnes: & interminatus est illis, ne se facerent manifestum, ut compleretur quod dictum erat per* Esaiam *prophetam, qui ait:*
Esa.42. † *Ecce filius meus, quem elegi: dilectus meus, in quo sibi bene complacuit anima mea.* Ponam *spiritum meum super illum, & iudicium gentibus annunciabit.* Non *contendet, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis uocem eius: arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad uictoriam iudicium, & in nomine illius gentes sperabunt.*
Luc. 11. † Tunc *adductus est ad eum qui dæmonio agitabatur, cæcus ac mutus, & sanauit illum, ita ut cæcus ac mutus & loqueretur & cerneret.* Et *obstupuerunt omnes turbæ, dicebantq́;:* Num *hic est ille filius* Dauid*?* At *pharisæi cùm audissent, dicebant:* †Hic *non eij-*
Marc. 9.
* Marc. 3. *cit dæmonia, nisi præsidio* Beelzebul *principis dæmo-*
Luc. 11.
Ibidem. *niorum.* * Iesus *autem cum sciret cogitationes illorum, dixit illis:* Omne *regnum diuisum aduersus sese, desolatur: et omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus seipsam, non stabit: & si satanas satanam eijcit, aduersus seipsum diuisus est:* Quomodo *igitur stabit regnum illius?* Et *si ego præsidio* Beelzebul *eijcio dæmonia, filij uestri cuius præsidio eijciũt?* Propterea *ipsi iudicabunt de uobis.* Quod *si spiritu* Dei *ego eijcio dæmonia, ergo peruenit ad uos regnum* Dei.
Marc. 3. † Alioqui *quomodo potest aliquis intrare domum potentis, & uasa illius diripere nisi prius uinxerit potentem, & tunc domum illius diripiet?* Qui *non est mecum, aduersum me est: & qui non*

non congregat mecum, ſpargit. Propterea dico uobis:
†Omne peccatum & conuicium remittetur homini- Marc. 3.
bus, at conuicium in ſpiritum non remittetur homini- Luc. 12.
bus. Et quicunque dixerit uerbum aduerſus filium ho-
minis, remittetur illi. Qui autem dixerit aduerſus ſpi-
ritum ſanctum, non remittetur ei, neque in præſenti
ſeculo, neque in futuro. Aut facite arborem bonam, &
fructum eius bonum: aut facite arborem uitioſam, &
fructum illius uitioſum. Nam è fructu arbor agnoſcitur.
†Progenies uiperarum, quomodo poteſtis bona loqui, Math 3.
cum ſitis mali? * Siquidem ex abundantia cordis os lo- *Luc. 6.
quitur. Bonus homo è bono theſauro cordis exprómit
bona, & malus homo ex malo theſauro depromit mala.
Sed dico uobis, quod de quocunque uerbo otioſo, quod
loquuti fuerint homines, reddituri ſunt rationem in die
iudicij. Nam ex dictis tuis iuſtificaberis, & ex dictis
tuis condemnaberis. † Tunc interrogauerunt eum Math 16.
quidam è ſcribis ac phariſæis, dicentes: Præceptor uo- Marc. 8.
lumus ex te ſignum uidere. At ille reſpondens, dixit il- Luc 11.
lis: Generatio praua & adultera ſignum quærit, & ſig- Deut. 23.
num non dabitur illi, niſi ſignũ Ionæ prophetæ. †Quem Deut. 13.
admodum enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus Ion. 2. 3.
ac tribus noctibus: ſic erit filius hominis in corde terræ
tribus diebus ac tribus noctibus. † Viri Niniuitæ ſur- Ion. 2. 3.
gent in iudicio cum generatione hac, & condemna-
bunt eam, quod ipſi reſipuerint ad prædicationem Io-
næ. Et ecce plus quàm Ionas eſt hoc loco. †Regina Au- 3 Reg. 10.
ſtri ſurget in iudicio cum generatione hac, & condem- 2. Para. 9.
nabit eam, quod uenerit à finibus terræ ad audiendam
ſapientiam Solomonis. Et ecce plus quàm Solomon eſt

Luc.11. *in hoc loco.* † *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per arentia loca, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: Reuertas in domum meam unde exiui. Et cum uenerit, reperit eam uacantem, & scopis purgatam atque ornatam. Tunc abit & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratiores se: & ingressus inhabitat illic, & fiunt postrema hominis illius peiora primis. Sic erit & generationi huic peruer-*
Marc.3. Luc.8. *sæ.* † *Cum autem adhuc loqueretur turbis, ecce mater & fratres eius stabant foris, quærentes ei loqui. Dixit autem illi quidam: Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes tibi loqui. At ille respondens, dixit ei qui sibi renunciauerat: Quæ est mater mea? aut qui sunt fratres mei? Et protensa manu sua in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quisquis enim fecerit uoluntatem patris mei qui est in cœlis, ipse meus frater, & soror, & mater est.*

CAPVT XIII.

Marc.4. Luc.8. I†N *die uerò illo egressus Iesus è domo, sedit iuxta mare: & congregatæ sunt ad illum turbæ multæ: adeo ut ipse nauim ingressus sederet, & uniuersa turba in littore stabat: ac dicebat illis multa per similitudines, di-*
Ibidem. *cens: Ecce, exijt qui seminabat ad seminandum, & cum seminaret, alia quidem ceciderunt iuxta uiam & uenerunt uolucres, ac deuorauerunt ea. Alia uerò ceciderunt in loca saxosa, ubi non habebant multum terræ, et protinus exorta sunt, propterea quod non haberent profunditatem terræ. Cum autem exortus esset sol, exusta sunt: & quia non habebant radicem, exaruerunt. Alia rursus ceciderunt in spinas, & insurrexerunt spinæ,*

næ, & suffocauerunt ea. Alia uerò ceciderunt in terrã bonam, & dederunt fructum, aliud quidem centuplum, aliud uerò sexagecuplum, aliud uerò trigecuplum. Qui habet aures ad audiendum, audiat. Et adeuntes disci-puli, dixerunt illi: Quare per parabolas loqueris illis? At ille respondens, dixit eis: Vobis datum est nosse my-steria regni cœlorum, illis autem non est datum. Quis-quis enim habet dabitur illi, & reddetur abundantior: Quisquis autem non habet, etiam illud quod habet, tol-letur ab eo. Propterea per parabolas loquor illis, quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, nec in-telligunt: & completur in illis prophetia Esaiæ, quæ di

Ibidem

Esa. 6. cit: † Auribus audietis, & non intelligetis: & uidentes
Marc. 4. uidebitis, & non cernetis. Incrassatum est enim cor po
Luc. 8. puli huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos
Rom 11. suos occluserunt, ne quando uideant oculis, & auribus
Act. 28. audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sa-
Ioan. 12
*Luc. 10. nem illos. * Vestri uerò beati sunt oculi, quia uident: &
aures uestræ, quia audiunt. Amen enim dico uobis, quod
multi prophetæ & iusti desiderauerunt uidere quæ ui-
detis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non
Marc. 4. audierunt. † Vos igitur audite parabolam seminantis.
Luc. 8.

Cum quiuis audit sermonem regni, & non intelligit, ue
nit ille malus & rapit id quod seminatum est in corde
illius:

illius:hic est,qui iuxta uiam seminatus fuit. At qui in pe
tricosa semen iactū exceperat, hic est, qui uerbū audit,
ac protinus cū gaudio accipit illud,uerū non habet radi
cem in semetipso,sed tēporarius est. Porrò cū inciderit
afflictio aut persequutio propter sermonē,continuo of-
fenditur. At qui in spinas semen exceperat,hic est,qui
uerbum audit,& cura seculi huius deceptioq; diuitiarū
suffocat sermonē,& infrugifer redditur.Cæterū qui in
terram bonam excepit semen,hic est,qui sermonem au-
dit & intelligit,qui deniq; fructum quoq; reddit ac fa-
cit,alius quidem centuplum, alius uero sexagecuplum,
alius uero trigecuplum. Aliam parabolam propo
suit eis,dicens: Aßimilatum est regnum cœlorum homi
ni seminanti bonum semen in agro suo, sed dormienti-
bus hominibus,uenit illius inimicus & seminauit ziza-
nia inter triticum,abijtq;. Cum autem germinasset her
ba,& fructum fecisset,tunc apparuerunt & zizania.
Accedentes autem serui patrisfamiliâs, dixerunt illi:
Domine, nónne bonum semen seminaras in tuo agro?
unde igitur habet zizania? Ille uerò dixit illis:Inimicus
homo hoc fecit. Serui autem dixerunt illi: Vis igitur
abeamus & colligamus ea? At ille dixit: Non,ne dum
colligitis zizania, eradicetis simul cum illis & triti-
cum,sinite pariter crescere utraque usque ad messem,
& in tempore meßis dicam messoribus:Colligite primū
zizania,& colligate ea in fasciculos ad comburendum
ea:triticum uerò congregate in horreum meum. † A- Marc. 4.
liam parabolam proposuit eis,dicēs: Simile est regnum Luc. 13.
cœlorum grano sinapis, quod acceptum homo semina-
uit in agro suo,quod minimum est omnium seminū.Cæ-

terum ubi excreuerit, maximum est inter holera, & fit arbor, adeo, ut ueniant uolucres cœli, & nidulentur in
Luc.13. ramis illius. † Aliam parabolam dixit illis: Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondidit in farinæ satis tribus donec fermentaretur to-
Marc.4. tum. † Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbas, et sine parabola nihil loquutus est illis, ut compleretur quod dictum fuerat per prophetam, qui ait:
Psal.77. Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à
Marc.4. constitutione mundi. † Tunc dimißis turbis uenit in domum Iesus, & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Explica nobis parabolā zizaniorū agri. At ille respondens, dixit illis: Qui seminat bonū semē, est filius hominis, ager aūt est mundus. Porrò bonū semen ij sunt filij regni: zizania uerò sunt filij illius mali: inimicus autem qui seminat ea, est diabolus: meßis uerò consumma
Apoc.14. tio seculi est: messores autem angeli sunt. † Sicut igitur colliguntur zizania, & igni comburūtur, sic erit in consummatione seculi huius. Mittet filius hominis angelos suos, et colligent è regno illius omnia offendicula, et eos qui patrant iniquitatē, ac mittent illos in caminū ignis, ibi erit ploratus, stridorq; dentiū. Tunc iusti fulgebunt ut sol in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendū audiat. Rursum, Simile est regnū cœlorū thesauro abscōso in agro, quem repertū homo abscondidit, & præ gaudio, quod habet super eo, abit, & omnia quæcunq; habet uendit, ac mercatur agrū illū. Rursum, Simile est regnū cœlorum homini negotiatori, quærenti pulchras margaritas: qui cū inuenisset unam pretiosam margaritam, abiens, uendidit omnia quæ poßidebat, &

mercatus

mercatus est illam. Rursum, Simile est regnū cœlorū
uerriculo iacto in mare, & ex omni genere contrahē-
ti, quod cum impletum fuisset, subduxerunt in littus, et
sedentes collegerūt quæ bona sunt in uasa: quæ uerò ma
la, foras abiecerunt. † Sic futurum est in consummatio- Mat. 22 24.
ne seculi: uenient angeli, et segregabunt malos de medio
iustorum, & mittent eos in caminum ignis, illic erit plo
ratus & stridor dentium. Dicit illis Iesus: Intellexistis
hæc omnia? Dicunt illi: Etiam Domine. At ille dixit illis:
Propterea omnis scriba doctus ad regnum cœlorū, simi
lis est homini patrifamiliâs, qui depromit è thesauro
suo noua & uetera. Et factum est, ut cū finisset Iesus
sermones hos, digrederetur illinc: † Et cū uenisset in pa Marc. 4.
triam suā, docuit in synagoga illorū, ita ut stuperent, ac Luc. 4. *Ioan. 4.
dicerent. * Vnde huic sapientia hæc & uirtutes? Nón-
ne hic est ille fabri filius? Nónne mater eius uocatur Ma
ria, & fratres eius Iacobus et Ioses, et Simon et Iudas? et
sorores illius, nónne omnes apud nos sunt? Vnde igitur
huic hæc omnia? Et offendebantur super eo. Iesus autē
dixit illis: † Non est propheta expers honoris, nisi in pa Marc. 6.
tria sua, & domo sua. Et non edidit illic uirtutes mul- Luc. 4.
tas propter incredulitatem illorum. Ioan. 4.

CAPVT XIIII.

I† N illo tēpore audiuit Herodes Tetrarcha famā Iesu, Marc. 6. Luc. 9.
et dixit famulis suis: Hic est Ioānes Baptista, is surre
xit à mortuis, & ideo uirtutes agūt in illo. Nā Herodes Marc. 6.
ceperat Ioannem & uinxerat ac posuerat in carcere Luc. 3.
propter Herodiadē uxorē Philippi fratris sui. Dicebat
enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eā. Et cū uellet
eum occidere, metuebat multitudinem, propterea quod

illum ceu prophetã habebant. Cũ aũt celebraretur na
talis Herodis, saltabat filia Herodiadis in medio, & pla
cuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus est, se da
turum illi quicquid peteret. At illa prius instructa à ma
tre sua: Da mihi, inquit, hic in patina caput Ioannis Ba
ptistæ Et indoluit rex, attamen propter iusiurandũ, &
eos qui simul accũbebant, iussit ei dari: et missis carni
ficibus, amputauit caput Ioãnis in carcere, et allatũ est
caput eius in patina, datumq; est puellæ, atq; illa obtulit
matri suæ. Et accesserũt discipuli eius et sustulerũt cor
pus ac sepelierũt illud, abieruntq; et renũtiauerũt Iesu.

Marc. 6.
Luc. 9.
Ioan. 6.

† Id cum audisset Iesus, secessit illinc in naui ad desertũ
locum

locum seorsum. Et cum audissent turbæ, sequuti sunt illum itinere pedestri, relictis urbibus. Et egressus Iesus uidit multam turbam, & tactus est affectu misericordiæ erga illos, sanauitq; ex illis qui male ualebant. Porrò cum appetisset uespera, adierunt eum discipuli ipsius dicentes: Desertus est locus, & hora iam præterijt, dimitte turbas, ut abeant in uicos & emant sibi cibaria. At Iesus dixit illis: Non est illis necesse ut abeant, date illis uos quod edant. At illi dicunt ei: Non habemus hic nisi quinq; panes & duos pisces. Ille uero dixit: Afferte mihi illos huc. Et iussis turbis discũbere super gramina, sumptisq; quinq; panibus ac duobus piscibus, sublatis in cœlum oculis, benedixit, & cum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli uerò turbis. Et comederũt omnes & saturati sunt. Et sustulerunt quod superfuerat de fragmentis, duodecim cophinos plenos. Porrò qui comederãt fuere uiri fermè quinquies mille, præter mulieres ac pueros. Et statim compulit Iesus discipulos suos, ut conscenderent nauim, & præcederent se in ripam ulteriorem, donec dimisisset turbas. Ac dimissis turbis ascendit in montem solus ad orandum. Cum autem aduenisset uespera, solus erat illic. Cæterum nauis iam in medio maris erat, & affligebatur ab undis, nam uentus erat aduersus. † Quarta autem noctis uigilia abijt ad illos Iesus, ambulãs super mare, & ubi uidissent eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt dicẽtes: Spectrum est, ac præ metu exclamauerunt: sed statim loquutus est illis Iesus, dicens: Bono animo este, ego sum, ne terreamini. Respondens autem illi Petrus, dixit: Domine si tu es iubeto me ad te uenire super aquas. At ille

Ibidem

Ibidem.

Luc. 5. 6.

dixit: Veni Et cum descendisset è naui Petrus, ambulabat super aquas, ut iret ad Iesum. Cæterum cum uideret uentum ualidum, territus est, & cum cœpisset demergi, clamauit, dicens: Domine serua me. Continuo aũt Iesus extenta manu apprehēdit eũ, & dixit illi: Exigua
Marc. 6. *fiducia prædite, cur hæsitabas?* † *Et cum essent ingreßi nauim, cõquieuit uentus: Porrò qui erant in naui, accesserunt & adorauerunt eum, dicentes: Vere Dei filius es. Et cum traiecissent, uenerunt in terram Genesareth. Et cum agnouissent illum uiri loci illius, emiserunt nuncios in totam undiq; finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habentes. Et obsecrabant eũ ut tantum tangerent fimbriã uestimenti ipsius, & quot quot tetigissent, salui facti sunt.*

CAPVT XV.

Marc. 7. *T*†*Vnc accedunt ad Iesum qui ab Hierosolymis uenerant scribæ ac pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim abluunt manus suas cum edunt panem. At ille respõdens, dixit eis: Quare & uos transgredimini præceptũ Dei propter traditionem uestram? Nam Deus præce-*
Exod. 20. *pit, dicens:* † *Honora patrem & matrem: & qui male-*
Deut. 5. *dixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos aũt dicitis: Quicunq; dixerit patri & matri: Quicquid doni à me profecturum erat, id in tuum uertitur commodum, & non honorabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis præceptũ Dei propter traditionem uestrã.*
Esa. 29. *Hypocritæ, recte de uobis prædixit Esaias, dicens:* † *Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me honorat*

norat, cæterum cor eorũ procul abeſt à me, ſed fruſtra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et aduocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite & intelligite: Non quod ingreditur in os, impurat hominem, ſed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem. Tunc accedentes diſcipuli eius, dixerunt illi: Noſti phariſæos audito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At ille reſpondens, ait: Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœleſtis, eradicabitur. † Omittite illos, duces ſunt cæci cæcorum. Porrò ſi cæcus cæco dux fuerit, ambo in foueam cadent. † Reſpondens autem Petrus, dixit ei: Diſſere nobis parabolam iſtam. Ieſus autem dixit: Adhuc & uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in ſeceſſum eijcitur? At ea quæ proficiſcuntur ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem: Nam ex corde exeũt cogitationes malæ, cædes, adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia, conuicia. Hæc ſunt quæ impurum reddunt hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Et digreſſus illinc Ieſus, ſeceßit in partes Tyri & Sydonis. Et ecce mulier Cananæa, quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illum, dicens: Miſerere mei domine fili Dauid. Filia mea miſerè à dæmonio agitatur. Ille uerò non reſpondit ei quicquam. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant illum, dicentes: Amitte illam, nã clamat poſt nos. At ille reſpondens, dixit: Non ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſraeliticæ. Illa uerò uenit & adorauit eum, dicens: Domine ſuccurre mihi. At ille reſpondens, dixit: † Non eſt honeſtum ſumere panem filiorum,

Lucæ 6. Marc. 7.

Ibidem.

Matth.

& obijcere catellis. Hæc autem reſpondit: Certe domi-
ne, etenim catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa do
minorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus, dixit illi: O
mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis. Et ſanata
fuit filia eius ex eo tempore. Et progreſſus illinc Ieſus,
uenit iuxta mare Galilææ, & conſcenſo monte, ſedebat
illic. Et acceſſerunt ad eũ turbæ multæ, ducentes ſecum
claudos, cæcos, mutos, mutilos, & alios multos. & abie
cerunt eos ad pedes Ieſu: & ſanauit eos, adeò, ut turbæ
miratæ ſint, cũ uiderent mutos loqui, mutilos eſſe ſanos,
claudos ambulare, cæcos uidere: & glorificabant deum
Mar. 8. Iſrael. † Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis ſuis, dixit:

Miſeret

*Miseret me turbæ, propterea quod iam triduum perse-
uerãt apud me, & non habent quod edant, & dimittere
eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia.* Et dicunt ei disci-
*puli eius: Vnde nobis in solitudine panes tam multi, ut
saturemus turbam tantam?* Et dicit illis Iesus: *Quot pa
nes habetis?* At illi dicunt: *Septem, & paucos piscicu-
los.* Et *iußit turbas discumbere in terra.* Et *sumpsit se-
ptem panes ac pisces, & postquam gratias egisset, fre-
git, deditq; discipulis suis, discipuli uerò turbæ: comede
runtq; omnes, & saturati sunt.* Et *sustulerunt quod su-
pererat, fragmentorũ septem sportulas plenas.* At *ij qui
comederant, erant quatuor mille uiri, præter mulieres
& pueros.* Et *dimißis turbis conscendit nauim, uenitq;
in fines* Magdala.

CAPVT XVI.

ET † *aggreßi pharisæi unà cum* Sadducæis *tentan-* Marc. 8.
tes rogabant eum, ut signum è cœlo ostenderet sibi. Ioan. 6.
At ille respondens dixit eis: † *Cum cœperit esse uespe* Luc. 12.
ra, dicitis: Serenitas erit, nam rubet cœlũ: & mane, Ho-
die tempestas, rubet enim cœlum triste. Hypocritæ, *fa-
ciẽ cœli scitis dijudicare, signa uerò temporum non po-
testis?* † Natio *praua & adultera signum requirit, &* Ionæ 2.
signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ *prophetæ.* Et Marc. 8.
relictis illis abijt. Et *cum uenissent discipuli eius in ul-
teriorem ripam, per obliuionem non sumpserant panes.*
Iesus *autem dixit illis:* † Videte *& cauete à fermento* Marci 8.
pharisæorum ac Sadducæorum. † At *illi reputabant in* Luc. 12.
tra sese, dicẽtes: Panes non sumpsimus. Quod *ubi cogno* Marc. 8.
*uit Iesus, dixit illis: Quid cogitatis intra uosipsos, ô pa-
rum*

rum fidentes, quod panes non sumpseritis? Nondum in-
telligitis, neq; memoria tenetis quinque illos panes, cum
homines essent quinquies mille, & quot cophinos sustu
leritis? Neque *septem illos panes, cum homines essent*
quater mille, & quot sportas acceperitis? Qui *fit ut nō*
intelligatis, me non de pane dixisse uobis illud, ut caueri
tis à fermento pharisæorum & Sadducæorum? Tunc
intellexerunt quod non iußisset cauere à fermento pa-
nis, sed à doctrina pharisæorum, & Sadducæorum. Cum
uenisset autem Iesus in partes Cæsareæ eius, quæ cogno
minatur Philippi, *interrogauit discipulos suos, dicens:*
Marc. 8. Luc. 9. † Q*uem me dicunt homines esse, filium illum hominis?*
Illi uerò dicebant: Alij *quidem* Ioannem Baptistam, *alij*
uerò Heliam, *alij uerò* Hieremiam, *aut unum de nume-*
ro prophetarū : Dicit illis: At *uos quem me dicitis esse?*
Marc. 8. Luc. 9. † R*espondens autem Simon* Petrus, *dixit:* Tu *es Chri-*
Ioan. 6. *stus ille filius* Dei *uiuentis.* Et *respondens* Iesus, *dixit il-*
li: Beatus es Simon Bar Iona, *quia caro & sanguis non*
Matth. 18. *reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis.* † At
ego uicißim tibi dico, quod tu es Petrus, *& super hanc*
petram ædificabo meam ecclesiam, & portæ inferorum
non ualebunt aduersus illam. Et *dabo tibi claues regni*
cœlorum, & quicquid alligaueris in terra, erit alliga-
tum in cœlis: & quicquid solueris in terra, erit solutum
in cœlis. Tunc *edixit discipulis suis, ne cui dicerēt quod*
Marc. 8. *ipse esset Iesus Christus.* † Ex *eo tempore cœpit* Ie-
sus indicare discipulis suis, quod oporteret ipsum abire
Hierosolymam, *ac multa pati à senioribus & principi-*
bus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertio die re-
suscitari. Et *cum abduxisset eum* Petrus, *cœpit illum in-*
crepare,

crepare, dicens: Propitius tibi sis domine, nequaquam
erit tibi hoc. At ille conuersus dixit Petro: Abi post me
satana, obstaculo es mihi, quia nō sapis ea quæ sunt Dei,
sed ea quæ sunt hominum. Tunc Iesus dixit discipulis
suis: † Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, Marc 8.
& tollat crucem suam, ac sequatur me. Qui enim uolue Luc. 9. 17.
rit animam suam seruare, perdet eam: rursus, qui perdi
derit animam suam mea causa, inueniet eam Quid enim
prodest homini, si totum mundum lucratus fuerit, ani=
mæ uerò suæ iacturam fecerit? Aut quid dabit homo, cu
ius permutatione redimat animam suam: † Futurum Marc. 9.
est enim, ut filius hominis ueniat in gloria patris sui, cū Lucæ 9.
angelis suis, & tunc reddet unicuiq; iuxta facta ipsius. Rom. 2.
Amen dico uobis, sunt quidam hic stantes, qui non gusta=
bunt mortem, donec uiderint filium hominis uenientem
in regno suo.

CAPVT XVII.

ET † post dies sex assumit Iesus Petrum ac Iacobum, Marc. 9.
& Ioannem fratrem eius, & subducit illos in mon
tem excelsum seorsum, transformatusq; est coram illis,
& splenduit facies eius sicut Sol. Vestimenta autem il=
lius facta sunt candida sicut lumen. Et ecce cōspecti sunt
illis Moses & Helias, cum illo colloquentes. Respondens
autem Petrus, dixit Iesu: Domine, bonum est nos hic es- Ibidem.
se, si uis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, &
Mosi unum, & Heliæ unum. Adhuc eo loquente, ecce
nubes lucida obumbrauit illos, & ecce uox è nube quæ
diceret: † Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene Marc. [illegible]
complacitum est, ipsum audite. Et cum hæc audissent

discipuli, prociderunt in faciem suam, & territi sunt uehementer Et accedēs Iesus tetigit illos, dixitq;: Surgite, & ne timeatis. Vbi uerò sustulissent oculos suos, neminem uidebant, nisi Iesum solum. Et cum descenderent de monte, præcepit illis Iesus, dicens: Ne cui dixeritis uisionem, donec filius hominis à mortuis resurgat. Et interrogauerūt eum discipuli sui, dicentes: Cur igitur scribæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Iesus autem respondens, dixit illis: Helias quidem ueniet prius, & restituet omnia. Cæterum dico uobis, Heliam iam uenisse, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunq; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab

illis

illis. Tunc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne Baptista dixisset ipsis. † Et cum uenissent ad turbam, accessit ad eum homo quidam flectens genua illi, dicensq; : Domine miserere filij mei, quoniam lunaticus est, & misere affligitur, nam sæpe cadit in ignem, & sæpe in aquam, & obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare. Respondens autem Iesus, dixit: O natio incredula & distorta, quosque tandem ero uobiscum? usquequo patiar uos? Adducite illum huc. Et increpauit illud Iesus. Et exijt ab eo dæmonium, & sanatus est puer à tempore illo. Tunc accedentes discipuli ad Iesum seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere illud? Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem uestram. † Amen quippe dico uobis, si habeatis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Demigra hinc illuc, & demigrabit: neque quicquam impoßibile erit uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per deprecationem & ieiunium. † Cum autem uersarentur in Galilæa, dixit illis Iesus: * Futurum est, ut filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, ac tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehementer. Cum autem uenissent in oppidum Capernaum, accesserunt qui didrachma solent accipere, ad Petrum, dixeruntque: Præceptor uester num soluit didrachma? Dicit, etiam. Et cum ingressus fuisset in domum, præuenit illum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum, à filijs suis, an ab alienis? dicit illi Petrus: Ab alienis. Ait illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Verum ne simus illis offendiculo, profectus ad mare, mitte hamum, & eum

Marc.9. Luc.9.
Ibidem.
Luc.17.
Marc.9. *Matt.16.& 20. Marc.8.9.

piſcem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore il-
lius, inuenies ſtaterem, acceptũ eũ, da illis pro me & te.

CAPVT XVIII.

Mar.9.10 Luc.9.12. IN † illo tempore acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicen-
tes: Quis maximus eſt in regno cœlorum? Et accer-
ſitum ad ſe puerum Ieſus, ſtatuit in medio illorum, &
Mar. 10. dixit: † Amen dico uobis, niſi conuerſi fueritis, & ef-
Luc. 8. ficiamini ſicut pueri, non ingrediemini in regnum cœ-
lorum. Quiſquis igitur dimiſerit ſemetipſum, ſicut eſt
Marc.9. Luc.9. puer iſte, hic eſt ille maximus in regno cœlorum. † Et
Ioan.13. qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me
* Marc.9. recipit. * Qui autem offenderit unum de puſillis iſtis,
Luc.17. qui

in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundū maris. Væ mundo ab offendiculis. Necesse est enim ut ueniant offendicula: ueruntamen uæ homini per quē offendiculū uenit. † Quod si manus tua uel pes tuus obstaculo est Marc.9.
tibi, abscinde eum, & proijce abs te. Bonū est tibi ad uitam ingredi claudum, aut mutilū, potius quàm duas manus, uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternū.
†Et si oculus tuus offendit te, erue eum, & proijce abs Matth.5.
te. Bonum est tibi, ut luscus intres in uitā, potius quàm Mar.9.
ut duos oculos habens, mittaris in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciē patris mei qui in cœlis est. † Venit enim filius hominis ser Luc.19.
uare quod perierat. † Quid uobis uidetur? si fuerint ali Luc.15.
cui homini centū oues, & errauerit una ex eis, nónne relictis nonagintanouē in montibus, uadit & quærit eā quæ errauerat? Et si contigerit ut inueniat eam, amen dico uobis, gaudet super ea magis quàm super nonagintanouē quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas corā patre uestro qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis
istis. † Porrò, si peccauerit in te frater tuus, uade & ar Eccl.19.
gue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucra= Luc.17.
tus es fratrem tuū. Sin uerò te non audierit, adhibe tecū adhuc unum aut duos, ut in ore duorum aut triū te=
stium consistat omne uerbū. Quod si non audierit eos, 2.Cor.13.
dic ecclesiæ. Quod si ecclesiā nō audierit, sit tibi uelut Deut.17.
ethnicus & publicanus. † Amē dico uobis, quæcūq; alli Ioan.20.
gaueritis super terram, erunt ligata in cœlo: & quæ= Sup.a16.
cunq; solueritis super terrā, erunt soluta in cœlo. Rur-

ſum dico uobis, quod ſi duo ex uobis conſenſerint ſuper
terram de omni re, quamcũq; petierint, fiet illis à patre
meo qui in cœlis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres congre
Matth.6. gati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. † Tunc
Marc.11. Luc.17. accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num uſquè ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi uſq; ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſeptics. Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit conferre rationem cũ ſeruis ſuis, & cum cœpiſſet conferre, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum dominus uenundari, & uxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, ac fieri ſolutionem. Procidens autem ſeruus ille, adorabat eũ, dicens: Domine, eſto patiens erga me, & omnia tibi reddam. Miſertus autem dominus ſerui illius, abſoluit eum, & æs alienum remiſit ei. Egreſſus uero ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ſibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens: Solue quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens: Eſto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, ſed abijt, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Porrò cum uidiſſent conſerui eius quæ fiebant, indoluerunt ualde, & uenerunt, aperueruntq; domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc accerſiuit illum dominus ſuus, & ait illi: Serue ſceleſte, totum debitum illud remiſi tibi, cum obſecraſſes me, nónne oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus eram? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet totum

quod

quod debebatur sibi. † Sic & pater meus cœlestis fa- Matth.6.
ciet uobis, si non remiseritis suo quisq; fratri ex cordi- Marc.11.
bus uestris delicta illorum.

CAPVT XIX.

ET † factum est, cum consummasset Iesus sermones Marc.10.
hos, demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ
trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, &
sanauit eos ibi. Et accesserunt ad eum pharisæi tentan
tes eum, & dicentes ei: Licet ne homini diuortium face
re cum uxore sua, qualibet ex causa? Qui respondens,
ait eis: An non legistis, quod is qui fecit ab initio, ma- Gene.1.2.
sculum & fœminam facit eos? Et dixit: Propterea de-
seret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxo Ephes.5.
ri suæ, & erunt duo in carnem unam. Itaque iam non 1.Cor.6.
sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus copulauit, ho=
mo ne separet. Dicunt illi: † Cur ergo Moses iußit da Deute.24.
re libellum repudij, ac dimittere eam? Ait illis: Moses Matth.5.
ad duritiam cordis uestri permisit uobis repudiare uxo
res uestras, cæterum ab initio non fuit sic: † Dico au- Ibidem.
tem uobis, quod quicunq; repudiauerit uxorem suam, Marc.10.
nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is committit adulte= Luc.16.
rium. Et qui repudiatam duxerit, is adulterium commit
tit. Dicunt ei discipuli eius: Si ad istum modum habet
causa hominis cum uxore, non expedit contrahere ma-
trimonium. Qui dixit illis: Non omnes capaces sunt hu-
ius dicti, sed ij quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui
de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti
sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos
castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest ca-

alios stantes in foro otiosos, & illis dixit: Ite & uos in
uineam, & quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis. Illi au
tem abierunt. Rursum autem exijt circiter sextam &
nonam horam, & fecit similiter. Circa undecimam ue=
rò exijt, & inuenit alios stantes otiosos, ac dicit illis:
Cur hic statis totum diem otiosi? Dicunt ei: Quia ne=
mo nos conduxit. Dicit illis: Abite & uos in uineam,
& quicquid fuerit iustum, accipietis. Cum autem uespe
ra facta esset, dicit dominus uineæ procuratori suo: Vo=
ca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à po=
stremis usque ad primos. Et cum uenissent qui circa un
decimam horam uenerant, acceperunt singuli denari=
um. Veniētes autem & primi, arbitrati sunt quod plus
essent accepturi, & acceperunt ipsi quoq; singuli dena
rium. Et cum accepissent, murmurabant aduersus pa=
tremfamiliâs, dicentes: Hi nouißimi unam horam fue=
runt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portaui=
mus pondus diei & æstum. At ille respondens uni eo=
rum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nónne dena
rio pactus es mecum? Tolle quod tuum est & abi. Volo
autem huic nouißimo dare sicut tibi. An non licet mihi
quod uolo facere in rebus meis? An oculus tuus malus
Marc.10. est, quod ego bonus sim? † Sic nouißimi erunt primi,
Luc.13. & primi nouißimi. * Multi enim sunt uocati, pauci
*Matt.22. Marc.10. uerò electi. † Et ascēdēs Iesus Hierosolyma, assumpsit
Luc.18. duodecim discipulos suos solus in uia, & ait illis: Ecce
*M.16.17 Marc.8. conscendimus Hierosolyma & filius hominis tradetur
9.10. principibus sacerdotum ac scribis, & cōdemnabunt eū
Luc.17.8. morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & fla=
gellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.

Tunc

† *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi, cum* Marc.10.
filijs suis adorans, & petens aliquid ab eo. At ille dicit
ei: Quid uis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filij mei, u-
nus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram in regno
tuo. Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid peti-
tis. Potestis bibere poculum quod ego bibiturus sum?
& baptismate, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt
ei: Possumus. Ait illis: Poculum quidem meum bibetis,
& baptismate, quo ego baptizor, baptizabimini, sede-
re autem ad dexteram meam & sinistram meam, non
est meum dare, sed his continget quibus paratum est à
patre meo. Et cum audissent decem, indignati sunt de
duobus fratribus. Iesus autem uocauit eos ad se, & ait:
†*Scitis quod principes gentium dominentur illis, & qui* Mar.10
magni sunt, potestatem exerceant in eas. † *Non ita erit* Luc. 22. Marc.6.10
inter uos, sed quicunque uoluerit inter uos magnus Luc.9.22.
fieri, sit uester minister: & qui uoluerit inter uos pri-
mus esse, sit uester seruus. †*Sicut filius hominis non ue-* Marc.10.
nit ut sibi ministraretur sed ut ipse ministraret, utq; da-
ret animam suam redemptionem pro multis. Et egre-
dientibus illis ab Hiericho, sequuta est eum turba mul-
ta. † *Et ecce duo cæci sedentes iuxta uiam, cum audis-* Ibidem.
sent quod Iesus transiret, clamauerunt, dicentes: † *Do-* Luc. 18.
mine miserere nostri fili Dauid. Turba autem increpa- Math.9.
bat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes:
Miserere nostri domine fili Dauid. Et stetit Iesus & uo-
cauit eos, & ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt
illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem
eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & confestim uisum
receperunt oculi illorum, & sequuti sunt eum.

CAPVT XXI.

Mar. 11. ET † cum appropinquassent, Hierosolymis, & ue-
Luc. 19. nissent Bethphage ad montem oliuarum, tunc Iesus
misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod
contra uos est, & statim inuenietis asinam alligatam,
& pullum cum ea, soluite & adducite mihi. Et si quis
uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet,
Ioan. 12. & confestim emittet eos. † Hoc autem totum factum
est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam di
Zach. 9. centem: Dicite filiæ Sion: † Ecce rex tuus uenit tibi
Esa. 62. mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiu
galis. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepe-

rat

rat illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & im- Matth. 11.
posuerunt super eos uestimenta sua, & eum super illa Luc. 19. Ioan. 12.
collocarunt. † *Plurima autem turba strauerunt uesti-*
menta sua in uia. Alij uero cædebant ramos de arbori-
bus, & sternebant in uia. Porrò turbæ quæ præcede-
bant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hos an
na filio Dauid, *benedictus qui uenit in nomine domini,*
hos anna in altißimis. Et cum intrasset Hierosolyma,
commota est uniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? Tur
bæ autem dicebant: Hic *est Iesus ille propheta à* Naza-
reth Galileæ. † *Et intrauit Iesus in templum* Dei, Marc. 11.
& eijciebant omnes uendentes & ementes in templo, Luc. 19. Ioan. 2.
mensasq́; numulariorum & cathedras uendentium co-
lumbas euertit. Et dixit eis: †*Scriptum est,* Domus *mea* Esa. 56.
domus deprecationis uocabitur. At uos fecistis illam Hiere. 7. Luc. 19.
speluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci &
claudi in templo, & sanauit eos. † *Cum uidissent prin-* Luc. 19.
cipes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat &
pueros clamantes in templo, & dicentes: Hos anna fi-
lio Dauid: *indignati sunt, & dixerunt ei: Audis quid*
isti dicunt? Iesus autem dicit eis. Quidni? Nunquam *le-*
gistis: Ex ore infantium & lactentium perfecisti lau-
dem? Et relictis illis, exijt è ciuitate in Bethaniam, *&*
diuersatus est illic. † *Mane autem reuertentes in ci* Marc. 11.
uitatem, esurijt. Et cum uidisset fici arborem unam in
uia, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tan-
tum. Et ait illi: Ne *posthac ex te fructus nascatur in æ-*
ternum. Et arefacta est continuo ficus. Et eo uiso, disci-
puli mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo exaruit
ficus? Respondens autem Iesus, ait eis: †*Amen dico uo-* Mar. 11. Luc. 17.

bis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum
hoc quod accidit ficui, facietis: uerumetiam, si monti
Marc. 11. huic dixeritis, Tollere, & proijce te in mare, fiet. † Et
Ioã. 14. 16. + Mar. 11. omnia quæcunque petieritis in deprecatione creden-
Luc. 20. tes, accipietis. † Et cum uenisset in templum, acces-
serunt ad eum docentem, principes sacerdotum & se-
niores populi dicentes: Qua authoritate hæc facis,
& quis tibi dedit istam authoritatem? Respondens au-
tem Iesus, dixit eis: Interrogabo uos & ego quiddam,
quod si dixeritis mihi, & ego uobis dicam qua autho-
ritate hæc faciam. Baptismus Ioannis unde erat, è cœ-
lo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se, dicen-
tes: Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non
credidistis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, ti-
Math. 14. memus turbam. † Omnes enim habent Ioannem ut pro-
phetam. Et respondentes Iesu dixerunt, nescimus. Ait il
lis & ipse: Nec ego dico uobis qua authoritate hæc fa-
ciam. Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos
filios, & accedens ad priorem dixit: Fili, uade hodie o-
perare in uinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo.
Postea uero pœnitentià motus, abijt. Accedens autem
ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Ego
domine: & non abijt. Vter è duobus fecit quod uoluit
pater? Et dicunt ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico
uobis, quod publicani & meretrices præcedunt uos in
regnum Dei. Venit enim ad uos Ioannes per uiam iu-
stitiæ, & non credidistis ei, publicani autem & mere-
trices crediderunt ei. Vos autem cum uidissetis, non fui
Marc. 12. stis commoti pœnitentia postea ut crederetis ei. † A-
Luc. 20. liam parabolam audite: Homo quidam erat paterfami-
liâs

liâs, qui plantauit uineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, aliam verò lapidauerunt. Iterùm misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. Nouissime autem misit ad eos filium suum dicens: Reuerebuntur filium meum. Agricolæ autem uiso filio, dixerunt intra se: Hic est hæres, uenite occidamus eum & occupemus hæreditatem eius. Et apprehensum eum, eiecerunt ex uinea, & occiderunt. Cum uerò ueniet dominus uineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Mali cũ sint, male perdet illos, & uineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquam legistis in scripturis: Lapidem quem reprobareuunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris? Ideo dico uobis: auferetur à uobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit super lapidem illum, confringetur: super quem uero ceciderit, conteret eum. † Et cum audissent principes sacerdotum ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de se diceret. † Et quærentes illi manus inijcere, timuerunt turbas, quoniam tanquam prophetam eum habebant. Et respondens Iesus, iterum dixit eis per parabolas, & ait:

Psal. 117.

Luc. 19. 20. 22.

Ioan. 19. 20. 22. Ioan. 7. 8.

CAPVT XXII.

Simile † factum est regnum cœlorum homini regi, Apoc. 19. Luc. 14.

qui fecit nuptias filio suo. Et emisit seruos suos, ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Rursum emisit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui: tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in uillam suam, alius uerò ad negotiationem suam. Reliqui uerò tenuerunt ser-

Math. 2. uos eius, & contumelijs affectos occiderunt. †Rex autem cum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quotcunque inueneritis, uocate ad nuptias. Et egressi serui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Ingressus autem rex ut uideret discumbentes, ubi uidit illic hominem non uestitum ueste nuptiali, ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem? At ille ob-

Math. 25. mutuit. †Tunc dixit rex ministris: Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi e-

Math. 20. rit fletus & stridor dentium. † Multi enim sunt uocati,

*Marc. 12. pauci uerò electi. *Tunc abeuntes pharisæi, consilium

Luc. 20. ceperunt, ut illaquearent illum in sermone. Et ad illum emittunt discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quod uerax sis, & uiam Dei in ueritate doceas, neque cures quenquam: non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet censum dari Cæsari an non? Cognita autem Iesus malitia eorum ait: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi

mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et
ait illis: Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? Dicunt ei:
Cæſaris. † Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſa- Marc. 12.
ris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et his auditis, mirati Rom. 13.
ſunt, & omiſſo eo, abierunt. † In illo die acceſſerunt ad Mar. 12.
eũm Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & Luc. 20.
interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, Moſes dixit:
† Si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat fra Act. 23. Deut. 25.
ter eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. E-
rant autem apud nos ſeptem fratres, & primus u-
xore ducta defunctus eſt: ac non habens ſemen, reliquit
uxorem ſuam fratri ſuo: ſimiliter ſecundus, & tertius,
uſque ad ſeptimũ. Nouiſsime autem omnium defuncta
eſt et mulier. In reſurrectione ergo, cuius è ſeptem illis
erit uxor? omnes enim habuerunt eam. Reſpondens au
ſus, ait illis: Erratis, neſcientes ſcripturas, neque uirtu-
tem Dei. In reſurrectione enim neque matrimonium
contrahunt, neque elocantur, ſed ſunt ſicut angeli Dei
in cœlo. De reſurrectione uerò mortuorum non legiſtis
quod uobis dictum eſt à Deo, qui ait: † Ego ſum Deus A- Exod. 3.
braham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deus non eſt
Deus mortuorum, ſed uiuentium. Et cum audiſſent tur
bæ, ſtupuerunt de doctrina eius. † Phariſæi autem Marc. 12.
cũ audiſſent quod obturaſſet os Sadducæis, conuenerũt
in unũ, et interrogauit eũ unus ex eis, legis doctor quiſ
piam, tentans eũ, & dicens: Magiſter, quod eſt manda-
tum magnũ in lege? Ait illi Ieſus: † Diliges dominũ Deũ Deut. 6.
tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, & in to-
ta mente tua. Hoc eſt primum & magnum mandatum.
Secũdum aũt ſimile eſt huic: Diliges proximũ tuum pe

rum fidentes, quod panes non sumpseritis? Nondum *in-*
telligitis, neq; memoria tenetis quinque illos panes, cum
homines essent quinquies mille, & quot cophinos sustu
leritis? Neque *septem illos panes, cum homines essent*
quater mille, & quot sportas acceperitis? Qui *sit ut nō*
intelligatis, me non de pane dixisse uobis illud, ut caueri
tis à fermento pharisæorum & Sadducæorum? Tunc
intellexerunt quod non iußisset cauere à fermento pa-
nis, sed à doctrina pharisæorum, & Sadducæorum. Cum
uenisset autem Iesus *in partes Cæsareæ eius, quæ cogno*
minatur Philippi, *interrogauit discipulos suos, dicens:*
Marc. 8. Luc. 9. † Quem *me dicunt homines esse, filium illum hominis?*
Illi uerò dicebant: Alij *quidem* Ioannem Baptistam, *alij*
uerò Heliam, *alij uerò* Hieremiam, *aut unum de nume-*
ro prophetarū : Dicit *illis:* At *uos quem me dicitis esse?*
Marc. 8. Luc. 9. † Respondens *autem* Simon Petrus, *dixit:* Tu *es* Chri-
Ioan. 6. *stus ille filius* Dei *uiuentis.* Et *respondens* Iesus, *dixit il-*
li: Beatus *es* Simon Bar Iona, *quia caro & sanguis non*
Matth. 18. *reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis.* † At
ego uicißim tibi dico, quod tu es Petrus, *& super hanc*
petram ædificabo meam ecclesiam, & portæ inferorum
non ualebunt aduersus illam. Et *dabo tibi claues regni*
cœlorum, & quicquid alligaueris in terra, erit alliga-
tum in cœlis: & quicquid solueris in terra, erit solutum
in cœlis. Tunc *edixit discipulis suis, ne cui diceret quod*
Marc. 8. *ipse esset* Iesus Christus. † Ex *eo tempore cœpit* Ie-
sus indicare discipulis suis, quod oporteret ipsum abire
Hierosolymam, *ac multa pati à senioribus & principi-*
bus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertio die re-
suscitari. Et *cum abduxisset eum* Petrus, *cœpit illum in-*
crepare,

crepare, dicens: Propitius tibi sis domine, nequaquam
erit tibi hoc. At ille conuersus dixit Petro: Abi post me
satana, obstaculo es mihi, quia nõ sapis ea quæ sunt Dei,
sed ea quæ sunt hominum. Tunc Iesus dixit discipulis
suis: † Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, Marc 8. Luc. 9. 17.
& tollat crucem suam, ac sequatur me. Qui enim uolue
rit animam suam seruare, perdet eam: rursus, qui perdi
derit animam suam mea causa, inueniet eam. Quid enim
prodest homini, si totum mundum lucratus fuerit, ani-
mæ uerò suæ iacturam fecerit? Aut quid dabit homo, cu
ius permutatione redimat animam suam: † Futurum Marc. 9.
est enim, ut filius hominis ueniat in gloria patris sui, cũ Lucæ 9.
angelis suis, & tunc reddet unicuiq; iuxta facta ipsius. Rom. 2.
Amen dico uobis, sunt quidam hic stantes, qui non gusta-
bunt mortem, donec uiderint filium hominis uenientem
in regno suo.

CAPVT XVII.

ET † post dies sex assumit Iesus Petrum ac Iacobum, Marc. 9.
& Ioannem fratrem eius, & subducit illos in mon
tem excelsum seorsum, transformatusq; est coram illis,
& splenduit facies eius sicut Sol. Vestimenta autem il-
lius facta sunt candida sicut lumen. Et ecce cõspecti sunt
illis Moses & Helias, cum illo colloquentes. Respondens
autem Petrus, dixit Iesu: Domine, bonum est nos hic es- Ibidem
se, si uis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, &
Mosi unum, & Heliæ unum. Adhuc eo loquente, ecce
nubes lucida obumbrauit illos, & ecce uox è nube quæ
diceret: † Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene Marc. 1.
complacitum est, ipsum audite. Et cum hæc audissent

discipuli, prociderunt in faciem suam, & territi sunt ue
hementer Et accedēs Iesus tetigit illos, dixitq́; : Surgite,
& ne timeatis. Vbi uerò sustulissent oculos suos, nemi-
nem uidebant, nisi Iesum solum. Et cum descenderent de
monte, præcepit illis Iesus, dicens: Ne cui dixeritis uisio
nem, donec filius hominis à mortuis resurgat. Et in-
terrogauerūt eum discipuli sui, dicentes: Cur igitur scri
bæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Iesus au
tem respondens, dixit illis: Helias quidem ueniet prius,
& restituet omnia. Cæterum dico uobis, Heliam iam ue
nisse, & non agnouerunt eum, sed fecerunt in eo quæ-
cunq́; uoluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab
illis

illis. Tunc intellexerunt discipuli, quod de Ioanne Ba-
ptista dixisset ipsis. † Et cum uenissent ad turbam, ac- Marc.9.
cessit ad eum homo quidam flectens genua illi, dicensq́; Luc.9.
Domine miserere filij mei, quoniam lunaticus est, & mi
serè affligitur, nam sæpè cadit in ignem, & sæpe in a-
quam, & obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum
sanare. Respondens autem Iesus, dixit: O natio incredu Ibidem.
la & distorta, quosque tandem ero uobiscum? usque-
quo patiar uos? Adducite illum huc. Et increpauit il-
lud Iesus. Et exijt ab eo dæmonium, & sanatus est puer
à tempore illo. Tunc accedentes discipuli ad Iesum
seorsum, dixerunt: Quare nos non potuimus eijcere il-
lud? Iesus autem dixit illis: Propter incredulitatem
uestram. † Amen quippe dicò uobis, si habeatis fidem Luc.17.
sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Demigra
hinc illuc, & demigrabit: neque quicquam impoßibile
erit uobis. Sed hoc genus non egreditur, nisi per depre-
cationem & ieiunium. † Cum autem uersarentur in Marc.9.
Galilæa, dixit illis Iesus: * Futurum est, ut filius ho- *Matt.16.
minis tradatur in manus hominum, & occident eum, ac 16.& 20.
tertio die resurget. Et mœrore affecti sunt uehemen- Marc.8.9.
ter. Cum autem uenissent in oppidum Capernaum, ac-
cesserunt qui didrachma solent accipere, ad Petrum, di-
xeruntque: Præceptor uester num soluit didrachma?
Dicit, etiam. Et cum ingressus fuisset in domum, præ-
uenit illum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Re-
ges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum, à fi-
lijs suis, an ab alienis? dicit illi Petrus: Ab alienis. Ait
illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Verum ne simus illis of-
fendiculo, profectus ad mare, mitte hamum, & eum

piscem qui prodierit primus, tolle, & aperto ore il-
lius, inuenies staterem, acceptũ eũ, da illis pro me & te.

CAPVT XVIII.

Mar.9.10 Luce 9.12. IN † illo tempore accesserunt discipuli ad Iesum dicen-
tes: Quis maximus est in regno cœlorum? Et accer-
situm ad se puerum Iesus, statuit in medio illorum, &
Mar. 10. dixit: † Amen dico uobis, nisi conuersi fueritis, & ef-
Luc. 8. ficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœ-
lorum. Quisquis igitur dimiserit semetipsum, sicut est
Marc. 9. Luc. 9. puer iste, hic est ille maximus in regno cœlorum. †. Et
Ioan. 13. qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me
* Marc. 9. Luc. 17. recipit. * Qui autem offenderit unum de pusillis istis,
qui

in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria
in collum eius, ac demergatur in profundū maris. Væ
mundo ab offendiculis. Necesse est enim ut ueniant of-
fendicula: ueruntamen uæ homini per quē offendiculū
uenit. † Quod si manus tua uel pes tuus obstaculo est Marc. 9.
tibi, abscinde eum, & proijce abs te. Bonū est tibi ad ui
tam ingredi claudum, aut mutilū, potius quàm duas ma
nus, uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternū.
† Et si oculus tuus offendit te, erue eum, & proijce abs Matth. 5.
te. Bonum est tibi, ut luscus intres in uitā, potius quàm Mar. 9.
ut duos oculos habens, mittaris in gehennam ignis. Vi-
dete ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uo
bis, quod angeli eorum in cœlis semper uident faciē pa
tris mei qui in cœlis est. † Venit enim filius hominis ser Luc. 19.
uare quod perierat. † Quid uobis uidetur? si fuerint ali Luc. 15.
cui homini centū oues, & errauerit una ex eis, nónne
relictis nonagintanouē in montibus, uadit & quærit eā
quæ errauerat? Et si contigerit ut inueniat eam, amen
dico uobis, gaudet super ea magis quàm super nonagin
tanouē quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas corā
patre uestro qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis
istis. † Porrò, si peccauerit in te frater tuus, uade & ar Eccl. 19.
gue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucra- Luc. 17.
tus es fratrem tuū. Sin uerò te non audierit, adhibe te-
cū adhuc unum aut duos, ut in ore duorum aut triū te-
stium consistat omne uerbū. Quod si non audierit eos, 2. Cor. 13.
dic ecclesiæ. Quod si ecclesiā nō audierit, sit tibi uelut Deut. 17.
ethnicus & publicanus. † Amē dico uobis, quæcūq; alli Ioan. 20.
gaueritis super terram, erunt ligata in cœlo: & quæ- Sup. a 16.
cunq; solueritis super terrā, erunt soluta in cœlo. Rur-

sum dico uobis, quod si duo ex uobis consenserint super terram de omni re, quamcunq; petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. † *Tunc accedens* Petrus *ad eum, dixit:* Domine*, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num usque septies?* Dicit illi Iesus: Non dico tibi usq; *septies, sed usque septuagies septies.* Ideo *aßimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui uoluit conferre rationem cū seruis suis, & cum cœpisset conferre, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non esset soluendo, iußit eum dominus uenundari, & uxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, ac fieri solutionem.* Procidens autem seruus ille, adorabat eū, dicens: Domine, esto patiens erga me, & omnia tibi reddam. Misertus autem dominus serui illius, absoluit eum, & æs alienum remisit ei. Egressus uero seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat sibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens: Solue quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens: Esto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, sed abijt, & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Porrò cum uidissent conserui eius quæ fiebant, indoluerunt ualde, & uenerunt, aperueruntq; domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc accersiuit illum dominus suus, & ait illi: Serue scelesta, totum debitum illud remisi tibi, cum obsecrasses me, nónne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus eram? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet totum

Matth. 6. Marc. 11. Luc. 17.

quod

quod debebatur sibi. † *Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis suo quisq; fratri ex cordibus uestris delicta illorum.* Matth. 6. Marc. 11.

CAPVT XIX.

ET † *factum est, cum consummasset Iesus sermones hos, demigrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem, & sequutæ sunt eum turbæ multæ, & sanauit eos ibi.* Et *accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum, & dicentes ei:* Licet *ne homini diuortium facere cum uxore sua, qualibet ex causa?* Qui *respondens, ait eis:* An *non legistis, quod is qui fecit ab initio, masculum & fœminam facit eos?* Et *dixit:* Propterea *deseret homo patrem & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.* Itaque *iam non sunt duo, sed una caro.* Quod *ergo* Deus *copulauit, homo ne separet.* Dicunt *illi:* † Cur *ergo* Moses *iussit dare libellum repudij, ac dimittere eam?* Ait *illis:* Moses *ad duritiam cordis uestri permisit uobis repudiare uxores uestras, cæterum ab initio non fuit sic:* † Dico *autem uobis, quod quicunq; repudiauerit uxorem suam, nisi ob stuprum, & aliam duxerit, is committit adulterium.* Et *qui repudiatam duxerit, is adulterium committit.* Dicunt *ei discipuli eius: Si ad istum modum habet causa hominis cum uxore, non expedit contrahere matrimonium.* Qui *dixit illis:* Non *omnes capaces sunt huius dicti, sed ij quibus datum est. Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum.* Qui *potest ca-*

Marc. 10. Gene. 1. 2. Ephes. 5. 1. Cor. 6. Deute. 24. Matth. 5. Ibidem. Marc. 10. Luc. 16.

Marci 10. capiat. † Tunc oblati sunt ei pueri, ut manus eis im-
Luc.18. poneret, & oraret: discipuli autem increpabant eos. Ie-
sus uerò ait eis: Sinite pueros, & ne prohibeatis eos ad
me uenire, talium est enim regnum cœlorum: & cum
imposuisset eis manus, abijt illinc. Et ecce unus accedēs
ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam ui-
tam æternam? Qui dixit ei: Cur me uocas bonum. Nul
lus est bonus, nisi unus, nempe Deus. Quod si uis ad ui
tam ingredi, serua mandata. Dicit illi: Quæ? Iesus au-
tem dixit: Non facies homicidium. Non committes adul
terium. Non facies furtum. Non falsum dices testimo-
Exod. 20. nium. † Honora patrem & matrem, & diliges proxi
Mar.10. mum tuum ut teipsum. Dicit illi adolescēs: Omnia hæc
seruaui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi
Luc.12. Iesus: † Si uis perfectus esse, uade, uende quæ habes, &
da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni
sequere me. Cum audisset autem adolescens eum sermo
nem, abijt tristis. Erat enim habēs possessiones multas.
Marc.10. † Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico uobis, di-
Luc.18. ues difficile intrabit in regnum cœlorum. Et iterum di
co uobis: Facilius est camelum per foramen acus transi
re, quàm diuitē in regnum Dei ingredi. Auditis autem
Ibidem his discipuli expauerunt ualde, dicentes: Quis ergo po
test saluus fieri? Intuitus autem illos Iesus, dixit illis: A-
pud homines hoc impoßibile est, apud Deum aūt omnia
poßibilia sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce
nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo
Luc.22. erit nobis? Iesus autem dixit illis: † Amen dico uobis,
quod uos qui sequuti estis me, in regeneratione, cum se-
derit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis &

uos

nos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus
Israel. † Et omnis qui reliquerit domos, aut fratres, Luc.18.
aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut fi
lios, aut agros propter nomen meum, centuplum acci-
piet, & uitæ æternæ sortietur hæreditatem. †Multi au Marci 10.
tem primi erunt nouißimi, & nouißimi primi. Luc.13.

CAPVT XX.

NAm simile est regnum cœlorum homini patrifa-
miliâs, qui exijt primo statim diluculo, ad condu-
cendos operarios in uineam suam. Conuentione autem
facta cū operarijs in singulos dies denario, misit eos in
uineam suam. Et egressus circiter horam tertiam, uidit

alios stantes in foro otiosos, & illis dixit: Ite & *uos in uineam, & quodcunq; iustum fuerit, dabo uobis.* Illi au*tem abierunt*. Rursum *autem exijt circiter sextam & nonam horam, & fecit similiter.* Circa *undecimam uerò exijt, & inuenit alios stantes otiosos, ac dicit illis: Cur hic statis totum diem otiosi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit.* Dicit *illis:* Abite & *uos in uineam, & quicquid fuerit iustum, accipietis. Cum autem uespera facta esset, dicit dominus uineæ procuratori suo:* Voca *operarios, & redde illis mercedem, incipiens à postremis usque ad primos.* Et *cum uenissent qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singuli denarium.* Veniētes *autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoq; singuli denarium.* Et *cum accepissent, murmurabant aduersus patremfamiliâs, dicentes:* Hi *nouißimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstum.* At *ille respondens uni eorum dixit:* Amice, *non facio tibi iniuriam.* Nónne *denario pactus es mecum?* Tolle *quod tuum est & abi.* Volo *autem huic nouißimo dare sicut tibi.* An *non licet mihi quod uolo facere in rebus meis?* An *oculus tuus malus*
Marc.10. *est, quod ego bonus sim?* † Sic *nouißimi erunt primi,*
Luc.13. *& primi nouißimi.* * Multi *enim sunt uocati, pauci*
*Matt.22. Marc.10. *uerò electi.* † Et *ascēdēs* Iesus Hierosolyma, *assumpsit*
Luc.18. *duodecim discipulos suos solus in uia, & ait illis:* Ecce
*M.16.17 Marc.8. *conscendimus* Hierosolyma *& filius hominis tradetur*
9.10. *principibus sacerdotum ac scribis, & cōdemnabunt eū*
Luc.17.8. *morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.*

Tunc

†Tunc acceßit ad eum mater filiorum Zebedæi, cum Marc.10.
filijs suis adorans, & petens aliquid ab eo. At ille dicit
ei: Quid uis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filij mei, u-
nus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram in regno
tuo. Respondens autem Iesus dixit: Nescitis quid peti-
tis. Potestis bibere poculum quod ego bibiturus sum?
& baptismate, quo ego baptizor, baptizari? Dicunt
ei: Possumus. Ait illis: Poculum quidem meum bibetis,
& baptismate, quo ego baptizor, baptizabimini, sede-
re autem ad dexteram meam & sinistram meam, non
est meum dare, sed his continget quibus paratum est à
patre meo. Et cum audissent decem, indignati sunt de
duobus fratribus. Iesus autem uocauit eos ad se, & ait:
†Scitis quod principes gentium dominentur illis, & qui Mar.10 Luc.22.
magni sunt, potestatem exerceant in eas. † Non ita erit Marc.6.10
inter uos, sed quicunque uoluerit inter uos magnus Luc.9.22.
fieri, sit uester minister: & qui uoluerit inter uos pri-
mus esse, sit uester seruus. †Sicut filius hominis non ue- Marc.10.
nit ut sibi ministraretur sed ut ipse ministraret, utq; da
ret animam suam redemptionem pro multis. Et egre-
dientibus illis ab Hiericho, sequuta est eum turba mul-
ta. † Et ecce duo cæci sedentes iuxta uiam, cum audis- Ibidem.
sent quod Iesus transiret, clamauerunt, dicentes: † Do- Luc.18.
mine miserere nostri fili Dauid. Turba autem increpa- Math.9.
bat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes:
Miserere nostri domine fili Dauid. Et stetit Iesus & uo
cauit eos, & ait: Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt
illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem
eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & confestim uisum
receperunt oculi illorum, & sequuti sunt eum.

rat illis Iesus. Et adduxerunt asinam & pullum, & im-posuerunt super eos uestimenta sua, & eum super illa collocarunt. † *Plurima autem turba strauerunt uesti-menta sua in uia. Alij uero cædebant ramos de arbori-bus, & sternebant in uia. Porrò turbæ quæ præcede-bant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes:* Hos an*na filio* Dauid, *benedictus qui uenit in nomine domini, hos anna in altißimis. Et cum intrasset* Hierosolyma, *commota est uniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic?* Tur*bæ autem dicebant:* Hic *est* Iesus *ille propheta à* Naza*reth* Galileæ. † Et *intrauit* Iesus *in templum* Dei, *& eijciebant omnes uendentes & ementes in templo, mensasq; numulariorum & cathedras uendentium co-lumbas euertit. Et dixit eis:* † *Scriptum est,* Domus *mea domus deprecationis uocabitur. At uos fecistis illam speluncam latronum. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit eos.* † *Cum uidissent prin-cipes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecerat & pueros clamantes in templo, & dicentes:* Hos *anna fi-lio* Dauid: *indignati sunt, & dixerunt ei:* Audis *quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis. Quidni?* Nunquam *le-gistis:* Ex *ore infantium & lactentium perfecisti lau-dem? Et relictis illis, exijt è ciuitate in* Bethaniam, *& diuersatus est illic.* † *Mane autem reuertentes in ci-uitatem, esurijt. Et cum uidisset fici arborem unam in uia, uenit ad eam, & nihil inuenit in ea, nisi folia tan-tum. Et ait illi:* Ne *posthac ex te fructus nascatur in æ-ternum. Et arefacta est continuo ficus. Et eo uiso, disci-puli mirati sunt, dicentes:* Quomodo *continuo exaruit ficus? Respondens autem Iesus, ait eis:* † *Amen dico uo-*

Matth. 11. Luc. 19. Ioan. 12.
Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 2.
Esa. 56. Hiere. 7. Luc. 19.
Luc. 10.
Marc. 11.
Mar. 11. Luc. 17.

bis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum hoc quod accidit ficui, facietis: uerumetiam, si monti
Marc. 11. *huic dixeritis, Tollere, & proijce te in mare, fiet.* † *Et*
Ioã. 14. 16. ✝ Mar. 11. *omnia quæcunque petieritis in deprecatione creden-*
Luc. 20. *tes, accipietis.* † *Et cum uenisset in templum, acces-serunt ad eum docentem, principes sacerdotum & se-niores populi dicentes: Qua authoritate hæc facis, & quis tibi dedit istam authoritatem? Respondens au-tem Iesus, dixit eis: Interrogabo uos & ego quiddam, quod si dixeritis mihi, & ego uobis dicam qua autho-ritate hæc faciam. Baptismus Ioannis unde erat, è cœ-lo, an ex hominibus? At illi cogitabant apud se, dicen-tes: Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Sin autem dixerimus, ex hominibus, ti-*
Math. 14. *memus turbam.* † *Omnes enim habent Ioannem ut pro-phetam. Et respondentes Iesu dixerunt, nescimus. Ait il lis & ipse: Nec ego dico uobis qua authoritate hæc fa-ciam. Quid autem uobis uidetur? Homo habebat duos filios, & accedens ad priorem dixit: Fili, uade hodie o-perare in uinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea uero pœnitentia motus, abijt. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Ego domine: & non abijt. Vter è duobus fecit quod uoluit pater? Et dicunt ei: Prior. Dicit illis Iesus: Amen dico uobis, quod publicani & meretrices præcedunt uos in regnum Dei. Venit enim ad uos Ioannes per uiam iu-stitiæ, & non credidistis ei, publicani autem & mere-trices crediderunt ei. Vos autem cum uidissetis, non fui*
Marc. 12. *stis commoti pœnitentia postea ut crederetis ei.* † *A-*
Luc. 20. *liam parabolam audite: Homo quidam erat paterfami-*
liás

liâs, qui plantauit uineam, & sepem circundedit ei, & sodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, ac peregre profectus est. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ipsius. Et *agricolæ apprehensis seruis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, aliam verò lapidauerunt.* Iterùm *misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.* Nouissime *autem misit ad eos filium suum dicens:* Reuerebuntur *filium meum.* Agricolæ *autem uiso filio, dixerunt intra se:* Hic *est hæres, uenite occidamus eum & occupemus hæreditatem eius.* Et *apprehensum eum, eiecerunt ex uinea, & occiderunt. Cum uerò ueniet dominus uineæ, quid faciet agricolis illis?* Aiunt *illi:* Mali *cũ sint, male perdet illos, & uineam suam locabit alijs agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.* Dicit *illis* Iesus: Nunquam *legistis in scripturis:* Lapidem *quem reprobareuunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* A *domino factum est hoc, & est mirabile in oculis nostris?* Ideo *dico uobis: auferetur à uobis regnũ* Dei, *& dabitur genti facienti fructus eius.* Et *qui ceciderit super lapidem illum, confringetur: super quem uero ceciderit, conteret eum.* † Et *cum audissent principes sacerdotum ac pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de se diceret.* † Et *quærentes illi manus inijcere, timuerunt turbas, quoniam tanquam prophetam eum habebant.* Et *respondens* Iesus, *iterum dixit eis per parabolas, & ait:*

Psal. 117.
Luc. 19. 20. 22.
Ioan. 19. 20. 22.
Ioan. 7. 8.

CAPVT XXII.

S*imile* † *factum est regnum cœlorum homini regi,* Apoc. 19. Luc. 14.

qui fecit nuptias filio suo. Et *emisit seruos suos, ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire.* Rursum *emisit alios seruos, dicens:* Dicite *inuitatis:* Ecce *prandium meum paraui: tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias.* Illi *autem neglexerunt, & abierunt, alius in uillam suam, alius uerò ad negotiationem suam.* Reliqui *uerò tenuerunt ser-*
Math. 2. *uos eius, & contumelijs affectos occiderunt.*†Rex *autem cum audisset, iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit.* Tunc *ait seruis suis:* Nuptiæ *quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni.* Ite *ergo ad exitus uiarum, & quotcunque inueneritis, uocate ad nuptias.* Et *egressi serui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentibus.* Ingressus *autem rex ut uideret discumbentes, ubi uidit illic hominem non uestitum ueste nuptiali, ait illi:* Amice, *quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem?* At *ille ob-*
Math. 25. *mutuit.*†Tunc *dixit rex ministris:* Ligatis *pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi e-*
Math. 20. *rit fletus & stridor dentium.*† Multi *enim sunt uocati,*
*Marc. 12. Luc. 20. *pauci uerò electi.* *Tunc *abeuntes pharisæi, consilium ceperunt, ut illaquearent illum in sermone.* Et *ad illum emittunt discipulos suos cum* Herodianis, *dicentes:* Magister, *scimus quod uerax sis, & uiam* Dei *in ueritate doceas, neque cures quenquam: non enim respicis personam hominum.* Dic *ergo nobis, quid tibi uidetur?* Licet *censum dari* Cæsari *an non?* Cognita *autem* Iesus *malitia eorum ait:* Quid *me tentatis hypocritæ? ostendite mihi*

mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et
ait illis: Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? Dicunt ei:
Cæſaris. † Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſa- Marc.12.
ris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et his auditis, mirati Rom. 13.
ſunt, & omiſſo eo, abierunt. † In illo die acceſſerunt ad Mar.12.
eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & Luc.20.
interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, Moſes dixit: Act.23.
† Si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat fra Deut.25.
ter eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. E-
rant autem apud nos ſeptem fratres, & primus u-
xore ducta defunctus eſt: ac non habens ſemen, reliquit
uxorem ſuam fratri ſuo: ſimiliter ſecundus, & tertius,
uſque ad ſeptimū. Nouiſsime autem omnium defuncta
eſt et mulier. In reſurrectione ergo, cuius è ſeptem illis
erit uxor? omnes enim habuerunt eam. Reſpondens au
ſus, ait illis: Erratis, neſcientes ſcripturas, neque uirtu-
tem Dei. In reſurrectione enim neque matrimonium
contrahunt, neque elocantur, ſed ſunt ſicut angeli Dei
in cœlo. De reſurrectione uerò mortuorum non legiſtis
quod uobis dictum eſt à Deo, qui ait: † Ego ſum Deus A- Exod.3.
braham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Deus non eſt
Deus mortuorum, ſed uiuentium. Et cum audiſſent tur
bæ, ſtupuerunt de doctrina eius. † Phariſæi autem Marc.12.
cū audiſſent quod obturaſſet os Sadducæis, conuenerūt
in unū, et interrogauit eū unus ex eis, legis doctor quiſ
piam, tentans eū, & dicens: Magiſter, quod eſt manda-
tum magnū in lege? Ait illi Ieſus: † Diliges dominū Deū Deut.6.
tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, & in to-
ta mente tua. Hoc eſt primum & magnum mandatum.
Secūdum aūt ſimile eſt huic: Diliges proximū tuum pe

rinde atque teipsum. In his duobus mandatis totá lex
Leuit.19. Rom.13. Marc.12. Luc.20. & prophetæ pendent. † Congregatis autem pharisæis, interrogauit eos Iesus dicens: Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum,
Psal.109. dicens: Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos subsellium pedum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere quicquam, neq; ausus fuit quisquam ex eo die eum amplius interrogare.

CAPVT XXIII.

Tunc Iesus loquutus est ad turbas, & ad discipulos suos dicens: In cathedra Mosi sedent scribæ et pharisæi: omnia ergo quæcunque iusserint uos seruare, seruate, & facite: secundum opera uerò eorum nolite
Luc.11. facere: dicunt enim & non faciunt. † Colligant enim onera grauia, difficiliaq; portatu, & imponunt in humeros hominum, cæterum digito suo nolunt ea mouere:
Marc.12. Luc.20. † Omnia uerò opera sua faciunt in hoc, ut spectentur ab hominibus. Dilatant autem phylacteria sua, & magnificant fimbrias palliorum suorum, amantq; primos accubitus in cœnis, & primo sedere loco in concilijs, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus rabbi. Vos autem nolite uocari rabbi, unus enim est magister uester, nempe Christus, omnes autem uos fratres estis. Et patrem nolite uocare uobis in terra, unus enim est
Iacob.3. pater uester qui in cœlis est. † Nec uocemini magistri, unus enim uester est magister, nempe Christus. Qui
Luc.11. maximus est uestrum, erit minister uester. † Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit exalta-

altabitur.† Væ autem uobis scribæ & pharisæi hypo- Ibidem.
critæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines,
uos enim non intratis, nec aduenientes sinitis intrare.
† Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia come- Luc. 20.
ditis domos uiduarum, idq; prætextu prolixæ preca-
tionis, propter hoc grauius puniemini. Væ uobis
scribæ & pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare
& aridam, ut faciatis unum proselytum, & cum fue-
rit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo magis
quàm uos estis. Væ uobis duces cæci, quia dicitis: Qui
cunque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iu-
rauerit per aurum templi, reus est. Stulti & cæci, u-
trum enim maius est, aurum, an templum quod san-
ctificat aurum? Et quicunque iurauerit per altare, ni-
hil est: quicunque autem iurauerit per donum quod
est super illud, reus est. Stulti ac cæci, utrum enim ma-
ius est, donum an altare, quod sanctificat donum? Qui
ergo iurauerit per altare, iurat per ipsum, & per o-
mnia quæ super illud sunt. Et qui iurauerit per tem-
plum, iurat per illud, & per eum qui habitat in ipso.
Et qui iurauerit per cœlum, iurat per thronum Dei, et
per eum qui sedet super illum. † Væ uobis scribæ &
pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham & ane- Luc. 11.
thum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt le
gis, iudicium & misericordiam ac fidem: hæc oportuit
facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes
culicem, camelum autem glutientes. Væ uobis scribæ
& pharisæi hypocritæ, quia purgatis exteriorem po-
culi patinæq; partem, cæterum intus plena sunt rapina
& intemperantia. Pharisæe cæce, purga prius quod est

intra poculum & patinam, ut exteriores horum par-
tes puræ reddantur. Væ uobis scribæ & pharisæi hy
pocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ fo-
ris quidem apparent speciosa, intus uerò plena sunt os-
sibus mortuorum omniq; spurcitia. Sic & uos foris qui
dem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis
fictione & iniquitate. Væ uobis scribæ & pharisæi
hypocritæ, quia ædificatis sepulchra prophetarum, &
ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissemus
in diebus patrum nostrorum, non fuissemus socij eorum
1. Thess. 2. in sanguine prophetarum. † Itaque testimonio estis uo
bismetipsis, quod filij sitis eorum qui prophetas occide-
runt. Vos quoque implete mensuram patrum uestro-
rum. Serpentes, progenies uiperarum, quomodo effu-
gietis iudicium gehennæ? Ideo ecce ego mitto ad uos
prophetas & sapientes, & scribas: & illorum aliquot
occidetis, crucifigetisq;: & illorum nonnullos flagella-
bitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate
in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus,
Hebr. 11. qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti usque
2. Par. 24. ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidi-
stis inter templum & altare. Amen dico uobis, uenient
Luc. 13. hæc omnia super generationem istam. † Hierusalem
4 Esdr. 1. Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui
ad te missi sunt: quoties uolui congregare filios tuos,
quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas,
et noluistis? Ecce relinquitur uobis domus uestra deser
ta. Dico enim uobis, haudquaquam me uidebitis posthac
donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini.

CAPVT XXIIII.

Et

ET † egressus Iesus, discedebat à templo, & accesse- Mar. 13.
runt discipuli eius, ut ostenderent ei structuras tem Luc. 21.
pli. Iesus autem dixit illis: † Nónne uidetis hæc omnia? Luc. 19.
Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis super lapi-
dem, qui non destruetur. Sedente autem eo in monte oli
uarum, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes:
dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum aduentus
ti, & consummationis seculi? Et respondens Iesus, dixit
eis: Videte ne quis uos seducat. † Multi enim uenient in Ibidem.
in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: multosq; se Ephes. 5.
ducent: Audituri autem estis bella, & rumores bello- 1. Cor. 3.
rum, uidete ne turbemini. Oportet enim omnia fieri, Col. 2.

*sed nondum est finis. Consurget enim gens contra gen-
tem, & regnum contra regnum, & erunt pestilentiæ,
& fames, & terræmotus singulis locis. Hæc autem o-*
Math. 10. *mnia initia sunt dolorum.* † *Tunc tradent uos in affli-*
Luc. 21. *ctionem, & occident uos, & eritis inuisi cunctis gen-*
Ioan. 15. 16 *tibus propter nomen meum.* Et tunc offendiculum pa-
*tientur multi, & alius alium inuicem tradent, seq; odio
habebunt inuicem: & multi pseudoprophetæ surgẽt ac
seducent multos.* Et quoniam abundabit iniquitas, refri
gescet charitas multorum. † Qui autem perseuerauce-
Math. 10. *rit usque in finem, hic saluus erit.* * Et prædicabitur
Act. 2.
*Marc. 13. hoc Euangelium regni in uniuerso orbe, in testimonium
Dan. 9. *omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio.*
Marc. 13. †*Cum ergo uideritis abominationem desolationis, quæ*
Luc. 21. *dicta est à* Daniele propheta, *stantem in loco sancto:*
Ibidem. *qui legit intelligat.* †*Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad
montes: qui in tecto, non descendat ut tollat quicquã de
domo sua: & qui in agro, non reuertatur ut tollat uestes
suas. Væ autẽ prægnãtibus et lactantibus in illis diebus.*
Orate autem, *ut non fiat fuga uestra hyeme neque sab-
bato.* Erit enim tunc *afflictio magna, qualis non fuit ab
initio mundi ad hoc usque tempus, neque fiet.* Et nisi
decurtati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro,
Marc. 13. *sed propter electos decurtabuntur dies illi.* † Tunc si
quis uobis dixerit: Ecce hic *Christus, aut illic: nolite*
*Luc. 17. *credere.* * *Surgent enim pseudochristi, & pseudopro-
phetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in
errorem inducantur (si fieri possit) etiam electi.* Ecce
prædixi uobis: Ecce *in deserto est, nolite exire: ecce
in penetralibus, nolite credere.* † *Sicut enim fulgor ex-*

is

ut ab Oriente, & apparet usq; in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Vbicunq; enim fuerit cadauer, illic congregabuntur & aquilæ.† Statim autem post af Marc.13. Luc.12.
flictionem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna Ioel.2.
non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & uir tutes cœlorum commouebuntur. Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tri bus terræ, & uidebunt filium hominis uenientem in nu bibus cœli cum uirtute & gloria multa. Et mittet ange Dan. 2.
los suos cum tubæ uoce magna, & congregabunt electos eius à quatuor uentis, à summis cœlorum usque ad terminos eorum. † Ab arbore autem fici discite simi Marc.13. Luc.21.
litudinem, cum iam ramus eius tener fuerit, & folia fue rint enata, scitis quod prope sit æstas. Ita & uos, cum ui deritis hæc omnia, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc, donec omnia ista fiant. Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt.† Cæterum de die illo & hora ne Marc.13.
mo scit, ne angeli quidem cœlorum, nisi pater meus solus.† Sed sicut erant dies Noe, ita erit & aduentus filij Luc.17. Gen.6.7.
hominis. Sicut enim erant in diebus qui præcesserunt di luuium, edentes et bibentes, contrahentes matrimoniū, & nuptum dantes, usq; ad eum diem quo intrauit Noe in arcam, et non cognouerunt, donec uenisset diluuium, & sustulisset uniuersos: ita erit & aduentus filij homi nis. Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, & alter re linquitur. Duæ molentes in mola, una assumitur, & altera relinquitur.† Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Marc.13.
dominus uester uenturus sit. Illud autē scitote, si scisset paterfamiliâs qua hora fur uenturus fuisset, uigilasset

Marc. 13. utiq; & non siuisset perfodi domum suam. †Ideo & uos
Luc 12. estote parati, quia qua hora non putatis, ea filius homi
*Luc. 12. nis uenturus est. * Quis nam est fidelis seruus & pru=
dens, quem præfecit dominus famulitio suo, ut det illis
1. Cor. 5. cibum in tempore. †Beatus seruus ille, quē cum uenerit
Apoc. 16. dominus eius inuenerit sic facientem. Amen dico uobis,
super omnia bona sua constituet eū. Quod si dixerit ser
uus ille malus in corde suo, Cunctatur dominus meus ue
nire, cœperitq; percutere cōseruos, imò edere et bibere
cū ebrijs, ueniet dominus serui illius in die qua nō expe
ctat, et hora qua ignorat, et dissecabit eū, paremq; eius
ponet cū hypocritis, illic erit ploratus et stridor dētiū.

CAPVT XXV.

TVnc simile fiet regnũ cœlorũ decem uirginibus,
quæ sumptis lãpadibus suis, exierunt in occursum
sponso. Quinq; aũt ex eis erant fatuæ, et quinq; pruden
tes. Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus suis, nõ sum
pserãt oleũ secũ. Prudẽtes uerò sumpserãt oleũ in uasis
suis unà cũ lampadibus. Tardante uerò sponso, dormita
uerunt omnes, ac dormierũt. Porrò medio noctis clamor
factus est: Ecce sponsus uenit, exite obuiã ei. Tunc surre
xerũt omnes uirgines illæ, et apparauerũt lãpades suas.
Fatuæ aũt prudentibus dixerunt: Date nobis de oleo ue
stro, quia lampades nostræ extinguuntur. At responde
runt prudentes, dicentes: Nequaquã, ne non sufficiat no
bis et uobis: sed ite potius ad eos qui uendunt, & emite
uobisipsis. Porrò dũ irent emptũ, uenit sponsus, & quæ
paratæ erant intrauerunt cũ eo ad nuptias clausaq; est
ianua. Postea uerò ueniunt et reliquæ uirgines, dicẽtes:
Domine domine, aperi nobis. At ille respõdẽs, ait: Amen
dico uobis, nõ noui uos. †Vigilate itaq;, quia nescitis diẽ Math. 24. Luc. 12.
neq; horã in qua filius hominis ueniet. * Sicut enim ho *Math. 13.
mo quidã peregre ꝓficiscẽs, uocauit seruos suos, et tra Luc. 19.
didit illis bona sua. †Et huic quidẽ dedit quinq; talenta, †Luc. 19.
alij aũt duo, alij uerò unũ, unicuiq; secundũ propriã fa
cultatẽ, et profectus est statim. Abijt aũt qui quinq; ta
lẽta acceperat, et negotiatus est per ea, et cõfecit altera
quinq; talenta. Similiter et qui duo acceperat, lucratus
et ipse altera duo. Qui aũt unũ acceperat, abiens fodit
in terrã, et abscõdit pecuniã domini sui. † Post multũ ue Luc. 18.
rò temporis uenit dominus seruorũ illorũ, et ponit ratio
nem cũ eis. Et accedens is qui quinq; talẽta acceperat,
attulit altera quinq; talẽta, dicẽs: Domine, quinq; talẽta

tradidisti mihi, ecce altera quinq; talenta lucratus sum per ea. Ait illi dominus eius: Euge serue bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, sup multa te cõstituã, intra in gaudiũ domini tui. Accedẽs aũt et qui duo talẽta accepe rat, ait: Domine, duo talẽta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum per ea, Ait illi dominus eius: Euge serue bo ne et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te cõ stituã, intra in gaudiũ domini tui. Accedẽs aũt et qui u= nũ talentũ acceperat, ait: Domine, nouerã te quod homo durus sis, metẽs ubi non seminasti, et inde congregãs ubi nõ sparsisti: ac territus abij, abscõdiq; talentũ tuũ in ter ra: Ecce habes quod tuũ est. Respõdẽs aũt dominus eius, dixit ei: Serue male et piger, sciebas quod metã ubi non seminaui, et congregẽ illinc ubi non sparsi. Oportuit er go cõmittere pecuniã meã mẽsarijs, et ueniẽs ego rece= pissem utiq; quod meũ est cũ usura. Tollite itaq; ab eo ta lentũ, et date ei qui habet decẽ talenta. † Omni enim ha benti dabitur, et abundabit: Qui uerò nõ habet, etiã id quod habet auferetur ab eo. * Et inutilem seruũ eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus et stridor dentiũ. Cũ aũt uenerit filius hominis in gloria sua, et omnes san cti angeli cũ eo, tũc sedebit super sedẽ gloriæ suæ, et con gregabũtur ante eũ omnes gentes, et separabit eos, alte ros ab alteris, sicut pastor segregrat oues ab hœdis: & statuet oues quidẽ à dextris suis, hœdos aũt à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris sibi erunt: Venite bene dicti patris mei, possidete regnũ paratũ uobis ab exor= dio mundi. † Esuriui enim, et dedistis mihi edere: Sitiui, et dedistis mihi bibere: Hospes erã, et collegistis me: Nu dus, et operuistis me: † Infirmus, et uisitastis me: In carce re erã, et uenistis ad me. Tũc respõdebũt ei iusti, dicẽtes:

Math. 13. Marc. 4. Luc. 8. 19. *Math. 22. Marc. 13. Luc. 21.

Esa. 58. Ezech. 18. Eccles. 7.

Domine quando te uidimus esurientem, & pauimus:
aut sitientem, & dedimus tibi potũ? Quando autem te
uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & coo
peruimus te: aut quãdo te uidimus infirmum, aut in car
cere, & uenimus ad te? Et respondens rex, dicet illis:
Amen dico uobis, quatenus fecistis uni de his fratribus
meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet & his qui à sini
stris erunt: † Discedite à me maledicti in ignem æter- Matth. 7.
num, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui e- Luc. 13. Psalmo 6.
nim, & non dedistis mihi cibum: Sitiui, & non dedistis
mihi potum: Hospes eram, & nõ collegistis me: Nudus,
& non operuistis me: Infirmus, & in carcere eram, &

non uisitastis me. Tunc *respondebunt ei & ipsi, dicentes:* Domine, *quando te uidimus esurientem, aut sitientem aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi?* Tunc *respondebit illis, dicēs:* Amen *dico uobis, quatenus non fecistis uni de*
Ioan. 9. *minimis his, nec mihi fecistis.* † Et *ibunt hi in supplicium æternum, iusti uerò in uitam æternam.*

CAPVT XXVI.

Marc. 14. Luc 22. Ioan. 11. * Luc. 22. Ioan. 11.

ET † *factum est cum consummasset* Iesus *sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quod post biduum pascha fit, & filius hominis traditur, ut crucifigatur.* * Tunc *congregati sunt principes sacerdotum, & scribæ, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur* Caiapha, *& consiliū inierunt, ut* Iesum *dolo caperent, & occiderent.* Dicebant *autem:* † Nō *in die festo, ne tumultus fiat in populo.* Cum *autē*

Marci 14. Ibidem Ioan. 12. Luc. 7. Mar. 14. Ioan. 12.

Iesus *esset in* Bethania, *in domo* Simonis *leprosi, accessit ad eum mulier, habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis.* † Videntes *autem discipuli, indignati sunt, dicētes:* Ad *quid perditio hæc?* Potuit *enim istud unguentum uenundari, magno, & dari pauperibus.* Eo *autem cognito,* Iesus *ait illis:* Quid *molesti estis mulieri?* Opus *enim bonum operata est erga me.* Nam *semper pauperes habetis uobiscum, me uerò non semper habetis.* Quod *enim hæc unguentum hoc misit super corpus meum, ad sepeliendum*
Mar. 14. *me fecit.* † Amen *dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit hoc euāgelium in toto mundo, hoc quoq; quod hæc*
Marc. 14. Luc. 22. *fecit, narrabitur in memoriam ipsius.* † Tunc *abijt unus*

nus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad prin cipes sacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis tradam illum? At illi constituerunt ei tri ginta argenteos. Et ex eo tempore quærebat opportu nitatem ut eum traderet. Cæterum primo die azymo rum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes ei: Vbi uis paremus tibi ad edendum pascha? At ille dixit: Ite in ci uitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit, Tem pus meum prope est, apud te facio pascha cum discipu lis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha. Vespere autem facto, discumbe bat cum duodecim, & edentibus illis, dixit: † Amen di Marci 14.
co uobis, quod unus uestrum me proditurus est. Et mœ Ioan. 13.
sti redditi uehementer, cœperunt singuli dicere ei: Num ego sum domine? At ipse respondens, ait: Qui intinxit Ibidem.
mecum manum in catino, hic me proditurus est. Filius quidē hominis uadit, sicut scriptum est de illo. Væ autē homini illi, per quem filius hominis proditur: † bonum Marc. 14.
erat ei, si natus non fuisset homo ille. † Respondens au= Luc. 22.
tem Iudas qui tradidit eum, dixit: Num ego sum rabbi? Ait illi: Tu dixisti. Vescentibus autem eis, accepit Ie sus panem, † & cum egisset gratias, fregit, deditq; di Ibidem.
scipulis & ait: Accipite, comedite, hoc est corpus meū. Ioan. 6.
† Et accepto poculo gratijs actis, dedit illis, dicens: Bi Marc. 14.
bite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus qui est noui Luc. 22.
testamenti, qui pro multis effunditur in remißionem 1. Cor. 11.
peccatorum. † Dico autem uobis: Non bibam post Mar. 14.
hac ex hoc fructu uitis, usq; in diem illum, cum illud bi bam uobiscum nouum in regno patris mei. † Et cum Ioan. 18.
hymnum cecinissent, exierunt in montem oliuarum.

manus peccatorum. † *Surgite, eamus, ecce appropin* Ioan.14.
quauit qui me tradit. * *Adhuc eo loquente, ecce Iudas* *Mar. 14.
unus de numero duodecim uenit, & cum eo turba mul- Luc. 9.22. Ioan.18.
ta cum gladijs & fustibus, missi à principibus sacerdo-
tum & senioribus populi. † *Is uerò qui prodebat eũ,* Marc. 14.
dedit illis signum, dicens: Quencunque osculatus fuero, Luc.22.
ipse est, tenete eum: & confestim accedens ad Iesum, di
xit: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitq; illi Iesus:
Amice ad quid ades? Tunc accesserunt & manus in-
iecerunt in Iesum, & ceperunt eum. † *Et ecce unus* Luc.22.
ex his qui erant cum Iesu, extendẽs manum, exemit gla Ioan.18.
dium suum, & percutiens seruum principis sacerdo-

tum, amputauit auriculam eius: Tunc ait illi Iesus: Con
Genes 9. Apoc. 13. uerte gladium tuum in locum suũ. Omnes enim qui ac-
ceperint gladium, gladio peribunt. An putas quod non
possum nunc rogare patrem meum, & exhibebit mihi
plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo
ergo implebuntur scripturæ, quod sic oportet fieri.

Marc. 14. In illa hora dixit Iesus turbis: † Tanquam ad latronem
Lucæ 22. * Ibidem: existis cum gladijs & fustibus ad comprehendendum
& Ioan. 18. me: quotidie apud uos sedebam docens in templo, & nõ
† Mar. 14. me cepistis? † Hoc autem totum factum est, ut com-
Marc. 14. plerentur scripturæ prophetarum: Tunc discipuli om-
Lucæ 22. Ioan. 18. nes relicto eo fugerunt. † At illi comprehensum Iesum
duxerunt

duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi scri bæ & seniores conuenerant. * Petrus autem seque= batur eum procul usq; ad atriū principis sacerdotū. Et ingressus intrò, sedebat cum ministris, ut uideret finē. *Marc. 14. I. Ibidem.

† Principes autem sacerdotum & seniores, & totum concilium quærebant falsum testimonium contra Ie- sum, ut morti eum traderent: & non inueniebant: etiā cū multi falsi testes accessissent, non inueniebant. † No uissime autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt: * Hic dixit, possum destruere templum Dei & in tri= duo ædificare illud. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes? Cur isti aduersum te testimonium

Marc. 14. Marc 14. * Ibidem. & Ioan. 2.

Marc.14. *dicunt? Iesus autem tacebat.* † *Et respondens prin=*
Lucæ 22. *ceps sacerdotum, ait illi: Adiuro te per Deum uiuētem,*
ut dicas nobis, an tu sis Christus filius Dei. Dicit illi Ie
Ibidem. *sus: Tu dixisti.* † *Veruntamen dico uobis, amodo uide*
& Ioan. 6. *bitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & ue-*
Marc.14. *nientem in nubibus cœli.* † *Tunc princeps sacerdo-*
tum discidit uestimenta sua, dicēs: Proloquutus est blas
Luc. 22. *phemiam:* † *quid insuper egemus testibus? Ecce nunc*
audistis blasphemiam eius, quid uobis uidetur? At illi
Marc. 14. *respondentes, dixerunt: Reus est mortis.* † *Tunc ex=*
Lucæ 23. Ioan.18. *puerunt in faciē eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij*
autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Vatici
Ibidem. *nare nobis Christe: Quis est qui te percußit?* † *Petrus*
uerò sedebat foris in atrio, & acceßit ad eum una an-
cillula, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille nega
Marc. 14. *uit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicas.* † *Cum*
autem exisset in uestibulum, uidit eum altera ancilla,
& ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno.
Et iterum negauit cum iureiurando: Non noui homi=
Marc. 14. *nem.* † *Et post pusillum accesserunt qui stabant, &*
Luc.22. Ioan.18. *dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es, nam & loque=*
la tua te manifestum facit. Tunc cœpit execrari & iu=
rare, quod non nosset hominem, & continuo gallus can
Marc.14. *tauit.* † *Et recordatus est Petrus uerbi Iesu, qui dixe=*
Luc.2. *rat ei: Priusquā gallus cantet, ter me negabis. Et egres=*
sus foras, fleuit amare.

CAPVT XXVII.

Marc.15. *MAne* † *autem facto, consiliū inierunt omnes prin*
cipes sacerdotū, & seniores populi aduersus Ie=
Marc.15. *sum, ut eum morti traderent.* † *Et uinctum eum addu=*
xerunt

xerunt & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. * *Tunc uidens Iudas, qui eum prodiderat, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus, dicens: Peccaui tradens sanguinem innoxium. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium sanguinis est. Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum: quapropter uocatus est ager ille, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* † *Tunc impletum*

* Actor. 1.

Locus manifestior est apud Zachariã 11. alluditur autẽ ad 32. Ieremiæ.

est quod dictum est per Ieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium æstimati, quem æstimatum emerunt à filijs Israel, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses, dicens: Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Iesus: Tu di-
Marci 15. cis. † Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quàm multa aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur
Marc. 15. Luc. 23. Ioan 18. præses uehementer. † In festo autem consueuerat præses turbæ dimittere unum uinctum quem uoluissent.
*Marc. 15. * Habebat aũt tunc uinctum insignem, qui dicebatur
Luc. 13. †Marc. 15. Barrabas: congregatis ergo illis, dixit Pilatus: † Vtrum uultis dimittam uobis, Barrabam, an Iesum, qui di-
Ioan 18. *Marc. 15. citur Christus? * Sciebat enim quod propter inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens. Nihil tibi cum iusto illo, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum.
Marc. 15. † Principes autem sacerdotũ & seniores persuaserunt
Marc. 15. turbis ut peterent Barrabã, Iesum uerò perderent. † Re-
Lucæ 23. Ioan. 18. *Act. 3. spondens autem præses, ait illis: Vtrum uultis uobis è duobus dimittam? At illi dixerunt: Barrabã. Dixit illis
Marc. 15. Pilatus: * Quid igitur faciã Iesu, qui dicitur Christus?
†Lucæ 23. Dicunt ei omnes: Crucifigatur. Præses aũt ait: † Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua abluit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti, uos uideritis. Et respondens uniuersus populus,

lus, dixit: Sāguis eius super nos & super filios nostros, Marc.15.
† *Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagella-* Luc.23.
tum tradidit ut crucifigeretur. ⁎ *Tunc milites præsi-* Ioan.10.
dis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad ⁎ Mar 15.
eum uniuersam cohortem: † *& cum exuissent eum,* † Ioan.19.
circūdederūt ei chlamydē coccinam, & coronā de spi-
nis contextam imposuerunt super caput eius, & harun-
dinem in dexterā eius, & genu flexo ante eū, illudebāt
ei, dicentes: Aue rex Iudæorū. † *Et cum expuissent in* Marci 15.
eū, acceperunt harundinē, & percutiebant caput eius.
Et postquam illusissent ei, exuerunt eū chlamyde, & in-
duerunt eum uestimentis suis, & abduxerunt eum ut

Marc.15. crucifigerent. †Exeuntes autem inuenerunt hominem
Luc.23. Cyrenæum, nomine Simonem, hunc adegerunt ut tolle
Ibidem. ret crucem eius. † Et uenerunt in locum qui dicitur
& Ioan.19. Golgotha, quod est caluariæ locus. * Et dederunt ei
* Mar.15. acetum bibere cum felle mixtum: & cum gustasset no-
Marc.15. luit bibere. † Postquam autem crucifixerunt eum, di-
Ioan.19. uiserunt uestimenta eius, sortem mittentes, ut imple-
tur quod dictum est per prophetam: † Diuiserunt sibi
Psal.21. uestimenta mea, & super uestimentū meū miserūt sortē.

Marc.15. Et sedentes seruabant eum ibi. † Et imposuerant super
Luc.23. caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Iesus rex Iu-
*Ioan.19. dæorum. * Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones,

unus

unus à dextris, & alter à sinistris. † *Prætereuntes au* † Ibidem. Marc. 15. Lucæ 23.
tem cõuicia iaciebant in eum, mouentes capita sua, &
dicentes: Tu *ille qui destruebas templum, & in triduo*
ædificabas, serua temetipsum: si filius Dei *es, descende*
de cruce. † *Similiter & principes sacerdotum illu-* Ibidem.
dentes cum scribis & senioribus, dicebant: Alios *serua*
uit, seipsum non potest seruare. Si *rex* Israel *est, descẽ*
dat nunc de cruce, & credemus ei. Cõ*fidit in* Deo, *libe*
ret eum nunc, si uult eum. Dixit *enim:* Filius Dei *sum.*

† *Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum* Ibidem.
eo, exprobrabant ei. † *A sexta autem hora tenebræ* Ibidem. Marc. 15.
factæ sunt super uniuersam terram usque ad horam no-

Marc.15. Luc 23. Joan.19. nam. † Et circa horam nonam clamauit Iesus uoce magna, dicēs: Eli, eli lama sabachthani: hoc est, Deus meus,
✝Matt. 15. deus meus cur deseruisti me? Quidam autem illic stantium cum audissent, dicebant: Heliam uocat iste. Et continuo currens unus ex eis, cum acceptam spongiam impleßet aceto, imposuit harundini, dabatq; ei ut biberet. ✝Cæteri uerò dicebant: Sine, uideamus an ueniat Helias liberaturus eum. Iesus autem cum iterum clamasset
Marc 15. Luc.23. uoce magna, emisit spiritum. † Et ecce uelum templi scissum est in duas partes, à summo usque ad imum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & egreßi è monumentis post resurrectionem eius, uenerunt in sanctam ciuitatem, & ap-
Marc.15. Luc.23. paruerunt multis. † Centurio uerò, & qui cum eo erant, custodientes Iesum, uiso terræmotu, & his quæ facta fuerant, timuerunt ualde, dicentes: Vere filius Dei
Ibidem. erat iste. † Erant autem ibi mulieres multæ è longinquo spectantes, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Iose mater, & mater filiorum Zebe-
Marc.15. Luc.23. Joan.19. dæi. † Cum autem uespera facta esset, uenit homo diues ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu: hic acceßit ad Pilatum, ac postulauit
Ibidem. corpus Iesu. Tunc Pilatus iußit reddi corpus. † Et cum accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud sindone munda, posuitq; illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra, & aduoluto saxo ingenti ad ostium monumen
Marc.15. ti, abijt. † Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria sedentes contra sepulchrum. Postero aūt die

qui

qui ſequitur paraſceuē, cōuenerunt principes ſacerdotum, & phariſæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati ſumus, quod impoſtor ille dixit adhuc uiuens: Poſt tres dies reſurgo, iube ergo muniri ſepulchrum uſq; in diem tertium, ne quando ueniant diſcipuli eius & furentur eum, dicantq; plebi, Surrexit à mortuis, & erit nouiſſimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus: Habetis cuſtodiā. Ite munite ſicut ſcitis. Illi aūt abeūtes, munierunt ſepulchrū obſignato lapide, adhibitis cuſtodib.

CAPVT XXVIII.

VEſpera †autem ſabbatorum, quæ luceſcit in unā ſabbatorū, uenit Maria Magdalene, & altera Ma Marc.16. Luc.24. Ioan.20.

ria,ut uiderent ſepulchrum.Et ecco terræmotus factus eſt magnus. Angelus enim domini deſcendit de cœlo,& accedens,deuoluit lapidē ab oſtio,ſedebatq; ſuper eum.

Erat autem aſpectus eius ſicut fulgor, & ueſtimentum eius candidum ſicut nix. Præ timore eius concuſſi ſunt
Marc.10. cuſtodes,& facti ſunt uelut mortui. † Reſpondens autē angelus dixit mulieribus : Nolite timere uos, ſcio enim quod Ieſum qui crucifixus eſt quæritis,non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Venite & uidete locum ubi poſitus erat dominus. Et cito euntes, dicite diſcipulis eius quod ſurrexit à mortuis : & ecce præcedit uos in
Ibidem. Luc.24. Galilæā,ibi eum uidebitis, ecce dixi uobis.Et digreſſæ celeriter

celeriter à monumento cum timore & gaudio magno, currebant, ut renuntiarent discipulis eius. Cum autẽ issent ad renuntiandum discipulis eius, & ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus: Nolite timere, ite renuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, et ibi me uidebunt. Quæ cum abissent, ecce quidam è custodibus uenerũt in ciuitatem, ac renuntiauerunt principibus sacerdotum omnia quæ acciderant: & congregati cum senioribus, consilio habito, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quod discipuli eius nocte uenerint, & furati sint eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit sub præside, nos persuadebimus ei, et securos uos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti, & diuulgatus est hic sermo apud Iudæos usque in hodiernum diem. Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Iesus. Et cum uidissent illum, adorauerunt eum: quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus, loquutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. † Eũtes ergo docete omnis gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi uobis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Marc. 16.

VITA SANCTI MARCI
per D. Hieronymum.

MARCVS discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus audisset, probauit & ecclesiæ legendum sua authoritate edidit, sicut Clemens in sexto Hypotyposeon libro scribit. Et Papias Hierapolitanus episcopus meminit huius Marci, & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significãs: Salutat uos quæ in Babylone cum electa, & Marcus filius meus. Assumpto itaque euangelio quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum & primus Alexandriæ Christum annuncians, constituit ecclesiam tantæ doctrinæ & uitæ continentiæ, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudæorum, uidens Alexandriæ primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ, librum super eorum conuersatione scripsit: & quomodo Lucas narrat, Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia, sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem 8 Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAPVT I.

INITIVM EVANGELII IE- Malach. 3.
su Christi filij Dei, sicut scriptum est in Matt. 11.
prophetis: †Ecce ego mitto nuntium me- Luc. 7.
um ante faciem tuam, qui præparabit uiã *Esa. 40.
tuam ante te. * Vox clamantis in deserto: Parate uiam Math. 3. Luc. 3. Ioan. 1.
domini, rectas facite semitas eius. Baptizabat Ioannes in

ascenderet ex aqua, uidit diffindi cœlos, et spiritum qua
si columbam descendentem super illum. Et uox facta
est de cœlis: †Tu es ille filius meus dilectus, in quo mihi Luc. 5.
bene complacitum est. † Et continuo spiritus illum Math. 4.
expellit in desertum, & erat illic in deserto dies qua- Luc. 4.
draginta, & tentabatur à satana, eratq; cum feris, †& Ibidem.
angeli ministrabant illi. Postquam autem compre-
hensus esset Ioannes, uenit Iesus in Galileam, † *prædi-* Math. 3. 4.
cans Euangelium regni Dei, & dicens: Impletum est Act. 3.
tempus, instatq; regnum Dei, resipiscite & credite E-
uangelio. Cum ambularet autem iuxta mare Galilææ,
uidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes re-
tia in mare, erant enim piscatores, & dixit eis Iesus:
†*Sequamini me, & faciam ut efficiamini piscatores ho* Math. 4.
minum. Ac protinus relictis retibus suis sequuti sunt Luc. 5.
eum. † Et progressus illinc pusillum, uidit Iacobum Marc. 4.
filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, qui & ipsi
in naui reconcinnabant retia, statimq; uocauit illos. Et
illi relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenarijs
sequuti sunt eum. † Et ingrediuntur Capernaum, Math. 4.
& statim sabbatis ingressus in synagogam docebat. Ioan. 2.
* Et stupebant super doctrina eius. Erat enim docens *Math. 7. Luc. 2. 4.
eos tanquam authoritate præditus, & non sicut scribæ. †Luc. 4.
†Et erat in synagoga eorum homo obnoxius spiritui im
mundo, & exclamauit, dicens: Ah, quid rei nobis tecum
est Iesu Nazarene? Venisti ad perdendum nos? Noui te
quis sis, nimirum ille sanctus Dei. Et increpauit illum Ie
sus, dicens: Obmutesce, & exi ab homine. Et cum di-
scerpsisset eum spiritus immundus, exclamassetq; uoce
magna, exijt ab eo. Et obstupuerunt omnes, ita ut con-

re sermonem, ita ut iam non posset Iesus manifeste introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis erat, & ueniebant ad eum undique.

CAPVT II.

ET † iterum intrauit Capernaum post dies aliquot, & auditum est quod in domo esset, & protinus congregati sunt multi, adeo, ut iam non caperent eos, nec illa loca quæ erant circa ianuam, & loquebatur eis sermonem. Et ueniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur: † & cum non possent appro pinquare illi præ turba, nudauerunt tectum ædium in quibus erat, persossoq; tecto, funibus demittunt grabbatum, in quo paralyticus decumbebat. † Cum autem uidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, remittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur blasphemias? † Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus? Et protinus ubi cognouisset Iesus spiritu suo, quod sic cogitarẽt intra sese, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus uestris? Vtrum est facilius dicere paralytico, Remittuntur tibi peccata: an dicere, † Surge et tolle grabatũ tuum, et ambula? Vt aũt sciatis quod filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, ac tolle grabatum tuum, & abi in domum tuam. Et statim surrexit, sublatóque grabbato, egressus est in conspectu omnium, adeo ut stupescerent omnes, & glorificarent Deum dicentes: Nunquam sic uidimus. Et egressus est rursus ad mare, omnisq; turba ueniebat ad eum, ac docebat eos. † Et cum præteriret Iesus, uidit Le

Math. 9. Luc. 5. Ioan. 5.
Luc. 5.
Math. 9.
Luc. 5.
Ioan. 5.
Math. 9. Luc. 5.

ui Alphæi filium, sedentem ad teloneum, & ait illi: Se-
Math. 9. Luc. 5. 19. *quere me.* Isq; *surgens, sequutus est eum.* † Et *factum est, cum accumberet in domo illius, multi etiam publicani & peccatores simul discumbebant cum* Iesu *& discipulis eius: erant enim multi qui sequuti fuerāt eum.* Et *scribæ ac pharisæi cum uidissent eum capientem cibum cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius:* Quid *est quod cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit?* Hoc *audito,* Iesus *ait illis:* †Non *opus habent qui bene ualent medico, sed qui male habent.* * Nō
Math. 9. Luc. 5. *Ibidem. 1. Tim. 1. *ueni ad uocandum iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.* Et *discipuli* Ioānnis *ac pharisæorum ieiunabant,*
†Math. 9. Luc. 5. *ueniuntq; & dicunt illi:* † Quare *discipuli* Ioannis *& Pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant?* Et *ait illis* Iesus: Num *possunt filij thalami nuptialis, in quo cum illis sponsus est, ieiunare?* Quandiu *habent secum sponsum, non possunt ieiunare.* Venient *autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.* Et *nemo assumentum panni rudis assuit uestimento ueteri, alioquin aufert supplementum eius nouum à ueteri, & peior scissura fit.* Et *nemo mittit uinum mustum in utres ueteres, alioqui disrumpit uinum mustum utres, & uinum effunditur, et utres*
Marc. 12. Luc. 6. *pereūt: sed uinum mustum in utres nouos mitti debet.* † Et *accidit ut transiret sabbatis per segetes, & cœperunt discipuli eius inter uiam uellere spicas, & phari-*
1. Reg. 21. *sæi dicebant ei:* Ecce *cur faciunt sabbatis quod non licet?* Nunquam *legistis quid fecerit* Dauid *cum opus haberet, & esuriret ipse, & qui cum eo erant? quomodo ingressus sit in domum* Dei *sub* Abiathar *principe sa-*

cerdo-

cerdotum, & panes propositionis comederit, quos non licet edere nisi sacerdotibus: & dederit etiam ijs qui se cum erant? Et dicebat illis: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. † *Itaque domi nus est filius hominis etiam sabbati.* Math. 12. Luc. 6.

CAPVT III.

E T *introiuit iterum in synagogam, & erat ibi homo arefactam habens manum: & obseruabant eum an sabbatis sanaturus esset eum; ut accusarent illum.* Et *ait homini habenti manum arefactam:* Surge in mediũ. Et *dicit illis:* † Vtrum *licet sabbatis benefacere an male facere? animam seruare, an occidere?* At *illi tacebant.* Math. 12. Luc. 6. Et *cum circumspexisset eos cum iracundia, condolescens super cæcitate cordis eorum, dicit homini:* Extende *manum tuam: & extendit, & restituta est manus illius sana, ut altera.* † Egressi *uerò pharisæi, statim unà cum* Herodianis *consilium inibant aduersus eum, ut illum perderent.* Iesus *autem cum discipulis suis secessit ad mare.* † Et *ingens multitudo à* Galilæa *sequuta est eum, & ab* Iudæa, *& ab* Hierosolymis, *& ab* Idumæa, *& trans* Iordanem, *& qui circa* Tyrum *habitabant ac* Sidonem, *hominum multitudo magna, qui cum audissent, quæ faciebat, uenerunt ad eum.* Et *iußit* Iesus *discipulis suis, ut nauicula sibi deseruiret propter turbam, ne ipsum premerent.* Multos *enim sanauerat, ita ut irruerent in eum, quo illum tangerent, quotquot affligebantur.* Et *spiritus immundi cum illum uidissent, procidebant ei, & clamabant dicentes:* Tu *es filius* Dei: *& uehementer interminabatur eis, ne se manifestum facerent.* † Et *ascendit in montem, & uocat* Math. 12. Ioan. 10. Math. 4. Luc. 4. Ioan. 5. Marc. 18.

Luc. 9. ad se quos uoluit ipse, & uenerunt ad eum. Et fecit
duodecim ut essent secum, & ut emitteret eos ad prædi
candum, utq; haberent potestatem sanandi morbos, eij-
Marc. 10. ciendiq; dæmonia. † Et imposuit Simoni nomen Petrus:
Luc. 6. Act. 10. & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem Iaco
bi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filij toni
trui: & Andream, & Philippum, & Bartholomæum,
& Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi filiũ,
& Thaddæum, & Simonem Cananæum, et Iudam Isca
riotem, qui & prodidit illum. Et ueniunt in domum,
& conuenit iterum turba, sic ut non liceret illis uel pa
nes edere: & cum audissent qui ad illum attinebant, exi
erunt ut manus inijcerent in eum. Dicebant enim: In
Marc. 12. furorem uersus est. † Et scribæ qui ab Hierosolymis
Luc. 11. descenderant, dicebant: Beelzebul habet, & per prin-
Ibidem. cipem dæmoniorũ eijcit dæmonia. † Et ad se uocatis
eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas
satanam eijcere? Et si regnum aduersus se diuisum fue
rit, non potest stare regnum illud: & si domus contra
semetipsam diuisa fuerit, non potest stare domus illa: &
si satanas insurrexit aduersus semetipsum ac diuisus est,
non potest stare, sed finem habet. Non potest quisquam
uasa fortis, ingressus in domum illius, diripere, nisi
prius fortem alligarit, & tunc domum eius diripiet.
Math. 12. † Amen dico uobis: Omnia remittentur filijs hominum
Luc. 12. peccata & conuicia, quibuscunque conuiciati fuerint.
At qui conuicium dixerit in spiritum sanctum, non ha-
bet remissionem in æternum, sed obnoxius est æterno iu
Math. 12. dicio. Dicebant enim: Spiritum immundum habet.
Luc. 8. † Et ueniunt mater eius & fratres, & foris stantes mi-

serunt

*ferunt ad eum qui euocarent eum, & sedebat turba cir
ca eum, dicuntq; ei: Ecce mater tua & fratres tui foris
quærunt te. Et respondit eis, dicens: Quæ est mater
mea & fratres mei? Et cum circumspexisset in circuitu
circum se discipulos sedentes, ait: Ecce mater mea &
fratres mei. Qui enim fecerit uoluntatem Dei, hic fra-
ter meus, & soror mea, & mater est.*

CAPVT IIII.

ET † *iterum cœpit docere iuxta mare, & congrega* Luc. 8.
*ta est ad eum turba multa, ita ut nauim ingressus,
sederet in mari, & tota turba iuxta mare in terra erat,
& docebat eos per parabolas multa, & dicebat illis in
doctrina sua:* Audite. †*Ecce exibat seminator ad semi-* Matth. 13.
nandum, & accidit inter seminandum: aliud quidem ce Luc. 8.
*cidit secus uiam, ueneruntq; uolucres cœli, & comede-
runt illud. Aliud uerò cecidit super petrosa, ubi non ha
buit terram multam, & statim exortum est, quod non
haberet altitudinem terræ: sole autem exorto, æstu affe
ctum est, & eo quod non haberet radicem exaruit. Et
aliud cecidit in spinas, & succreuerunt spinæ, ac suffo-
cauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit
in terram bonam, & dabat fructum emergentem atq;
crescentem, & afferebat unum triginta, & unum se-
xaginta, & unum centū, ac dicebat illis: Qui habet au
res ad audiendum audiat. Cum autem cœpisset esse so
lus, interrogauerunt eum hi, qui circum illum erant cū
duodecim, de parabola, & dicebat eis: Vobis datum est
nosse mysterium regni* Dei: † *illis aūt qui foris sunt, per* Math. 13.
parabolas omnia fiunt, ut uidētes uideant, et nō cernāt, Luc. 8.
& audientes audiant, et nō intelligant, ne quādo conuer Ioan. 12. Act. 28.

Esa.6. Math.13. Luc.8. *tantur, & remittantur eis peccata.* † *Et ait illis, nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Seminator ille sermonem seminat. Isti uerò sunt, quorum alij iuxta uiam dicuntur, ubi seminatur sermo, & cum audierint, confestim uenit satanas, & aufert sermonem, qui seminatus est in cordibus eorum. Et alij sunt similiter, qui in petrosa semẽ excipiũt illum, qui cum audierint sermonem, statim cùm gaudio accipiunt, & non habent radicem in se, sed temporarij sunt, deinde coorta afflictione aut persequutione propter sermonem, confestim offenduntur. Et alij sunt qui in spinas semen excipiunt. Hi sunt qui sermonen audiũt & solicitudines seculi huius, ac deceptio diuitiarum, cæterarumq; rerum cupiditates introeuntes; suffocant sermonẽ, ac redditur infructifer. Et alij sunt qui in terram bonam semen exceperunt, qui audiunt sermonẽ & suscipiunt, & fructificant, ita ut aliud granum adferat triginta, aliud sexaginta, aliud centum.*

Math.5. Luc.8.11. † *Et dicebat illis: Num lucerna incenditur ut subter modium ponatur, aut subter lectum? Nónne ut super candelabrum ponatur?* † *Non est enim quicquam occultum, quod non*

Math.10. Luc.8. *manifestetur: neq; fuit secretum, sed ut in propatulum ueniat. Si quis habet aures ad audiendum, audiat. Et dicebat illis: Videte quid audiatis.* † *Qua mensura metimini,*

Math.7. Luc.6. *eadem uobis fiet admensio, & adijcietur uobis qui auditis.*

*Math.13. & 25. Luc.8.19. * *Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat semen in terram ac dormiat, atq; exurgat ille nocte ac die: segesq; germinet, ac surgat in altum, dum nescit ille. Vltro enim*

terra

terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, dein-de plenum frumentum in spica: cum autem productus fuerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et dicebat: † *Cui aßimilabimus regnum* Dei? Math. 13.
aut qua collatione conferemus illud? E*st sicut granum* Luc. 13.
sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra, & cum seminatum fuerit, exurgit, & fit maius omnibus oleribus, & & facit ramos magnos, ita ut poßint sub umbra eius aues cœli nidificare. † Et *talibus multis parabolis lo-* Math. 13.
quebatur eis sermonem, prout poterant audire, sine parabola uero non loquebatur eis: seorsim autem discipulis suis exponebat omnia. † E*t ait illis in die illo cum* Luc. 8.
facta esset uespera: T*ranseamus in ulteriorem ripam.* Et *dimissa turba assumunt eum, ita ut erat in naui, sed & aliæ nauiculæ erant cum illo.* Et *oritur procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur.* Et *erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, dicuntq; illi:* P*ræceptor, non est tibi curæ quod perimus?* E*t excitatus increpauit uentum, dixitq; mari:* T*ace, obmutesce.* E*t conquieuit uentus, factaq; est tranquillitas magna.* E*t ait illis:* Q*uid timidi estis adeo?* † Q*ui fit ut non habeatis fidu-* Math. 8.
ciam? E*t timuerunt timore magno, dicebantq; inter se-*
se: † Q*uis nam hic est, quia & uentus & mare obe-* Luc. 8.
diunt ei?

CAPVT V.

ET † *uenerunt traiecto mari in regionem Gadareno-* Luc. 8.
rum, egressoq; ei de naui, statim occurrit è monumentis homo spiritui obnoxius immundo, qui domici-

lium habebat in monumentis. Et neq; catenis quisquam poterat eum ligare, propterea quod cum sæpe compedibus & catenis uinctus fuisset, discerptæ essent ab illo catenæ, et compedes essent comminutæ, neq; quisquam ualuisset eum domare. Et semper die ac nocte in montibus & in monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus. Cum uidisset autem Iesum eminus, cucurrit & adorauit eum, & clamans uoce magna dixit: Quid mihi tecũ est Iesu fili Dei altißimi? adiuro te per Deũ, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et respondit dicens ei: Legio mihi nomen est,

quia

quia multi sumus. † *Et deprecabatur eũ multũ, ne se e-* Ibidem.
mitteret extra regionẽ. Erat aũt ibi iuxta montes grex
porcorum magnus pascens: & deprecabantur eum o-
mnes dæmones, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos
introeamus. Et permisit eis statim Iesus. Et egreßi spiri-
tus immundi ingreßi sunt in porcos. Et ferebatur grex
per præceps in mare. Erant aũt fermè bis mille, & suf-
focati sunt in mari. † *Porrò qui pascebant porcos fuge-* Ibidem.
runt, & renuntiauerunt in ciuitatẽ in agros. Et egreßi
sunt ad uidendum quid esset quod acciderat, & ueniunt
ad Iesum, & uident illum qui à dæmonio uexabatur, se-
dentem ac uestitum, & sanæ mentis qui habuerat Legio
nem, et timuerunt. Et narrauerũt illis qui uiderant, quà
liter accidisset ei qui dæmonium habuerat: et de porcis.
Et rogare cœperunt eum, ut discederet de finibus ipso-
rum. Et cum ingressus esset nauim, rogabat illũ qui fue-
rat à dæmonio correptus, ut esset cum illo. † *Iesus autem* Luc. 8.
non permisit eum, sed ait illi: Abi in domum tuam ad
tuos, & annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, &
misertus sit tui. Et abijt, & cœpit prædicare in Deca-
poli, quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur.
† *Et cum traiecisset Iesus naui rursus in ulteriorem* Math. 9.
ripam, cõuenit turba multa ad eum, & erat circa
mare. Et ecce uenit quidam principum synagogæ,
nomine Iairus: & cum uidisset eum, procidit ad pe-
des eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Filiola
mea in extremis est, oro ut uenias, & imponas illi ma-
nus, ut salua, sit, & uiuet. Et abijt cum illo, & sequeba-
tur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier
quædam, quæ fuerat obnoxia profluuio sanguinis annos

duodecim, fueratq; multa perpessa à compluribus medi
cis, & insumpserat omnia sua, neq; quicquam adiumen
ti senserat, sed magis in deterius uenerat: cum audisset
de Iesu, uenit in turba à tergo, & tetigit uestimentum
eius, dicebat enim: Si uel uestimenta eius tetigero, salua
ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius, & sen
sit corpore quod sanata esset ab eo flagello. Et statim Ie
sus in semetipso cognoscens uirtutē ex se prodisse, con
uersus in turba aiebat: Quis tetigit uestimenta mea? Et
dicebāt ei discipuli ipsius: Vides turbam undiq; premen
tem te, & dicis: Quis me tetigit? Et ercumspiciebat, ut
uideret eam quæ hoc fecerat. Mulier uerò timens et tre
mens, sciens quod factū esset in se, uenit et accidit ei, di
Luc. 7. xitq; ei omnem ueritatem. Ille aūt dixit ei: † Filia, fides
tua te seruauit, uade cū pace, et esto sana à flagello tuo.
Adhuc eo loquente ueniunt à principe synagogæ qui di
cerent: Filia tua mortua est, quid ultra uexas magistrū?
Iesus autem protinus audito sermone qui dicebatur, ait
principi synagogæ: Ne metuas, tantummodo crede. Et
non permisit ut quisquam se sequeretur, præter Petrū,
Math. 9. & Iacobum. et Ioannē fratrem Iacobi. † Et uenit in do
Luc. 8. mum principis synagogæ, uidetq; tumultū ac flentes &
eiulantes multū, et ingressus, ait illis: Quid tumultuami
Ibidem. ni & ploratis? † Puella non est mortua, sed dormit. Et ir
ridebāt eum. Ipse uerò eiectis omnibus, assumit patrem
& matrem puellæ, & eos qui cum ipso erant: & ingre
ditur eò, ubi puella erat iacens, & apprehensa manu
puellæ, ait illi: Talitha cumi: quod est, si quis interprete
tur: Puella, tibi dico surge, Et confestim surrexit puel
la, & ambulabat. Erat enim annorum duodecim.

Et

Et obstupuerunt stupore magno. Et praecepit illis uehementer ne quisquam id sciret: & iußit ut daretur illi quod ederet.

CAPVT VI.

ET † egressus est illinc, uenitq; in patriam suam, & Matth.13. Luc.4.
sequuntur eum discipuli sui. Cumq; adesset sabbatum, coepit in synagoga docere: multiq; audientes obstupuerunt, dicentes: Vnde huic haec? & quae est sapientia quae data est illi? & uirtutes tales per manus eius efficiuntur? † Nónne hic est faber ille, filius Mariae, frater Iacobi, & Iose, & Iudae, & Simonis? Nónne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et offendebantur per eum. Matth.13. Luc. 4. Ioan.6.
† Dicebat autem illis Iesus: Non est propheta contemptus, nisi in patria sua, & inter cognatos, & in familia sua. Et non poterat ibi uirtutem ullam edere, nisi quod paucos infirmos, impositis manibus, sanauit, ac mirabatur propter incredulitatem eorum: Math.13. Luc.4. Ioan.4.
† & obambulabat per uicos undiq; circumiacentes docens. Matth.9. Luc.13.
Et accersit duodecim, coepitq; eos emittere binos, ac dabat illis potestatem aduersus spiritus immundos.
† Et praecepit illis, ne quid tollerent in uiam nisi uirgam tantum: non peram, non panem, non in zona aes, sed calciarentur sandalijs, & ne induerentur binis tunicis. Matth. 10. Luc.9.10.
† Et dicebat eis: Vbicunq; introieritis in domum, illic manete donec exeatis illinc. Matth. 10. Luc.10.
† Et quicunq; non receperint uos, neque audierint uos, exeuntes illinc, excutite puluerem qui est sub pedibus uestris, in testimonium illis. Matth. 10. Lucae 9.
† Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorrhis in die iudicij, quàm ciuitati illi. Matth. 10. Luc.9.
† Et egreßi Matth. 10. Luc.10.

prædicabant ut resipiscerent: & dæmonia multa eijcie
bant, & ungebant oleo multos ægros & sanabant.
Matth. 14. †Et audiuit rex Herodes (innotuerat enim nomen eius)
Luc. 9. dicebatq́; Ioannes ille qui baptizabat resurrexit à mor
tuis, & propterea uirtutes agunt in illo. Alij dicebant,
Helias est: alij uerò dicebant, Propheta est, uel tanquã
unus ex prophetis. Cum audisset autem Herodes, ait:
Cui ego præcidi caput, Ioannes iste est, ipse surrexit à
Matth. 14. mortuis. † Nam ipse Herodes missis satellitibus ma-
Lucæ 3. nus iniecerat in Ioãnem, & uinxerat eũ in carcere pro
pter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia du-
xerat eam uxorem fratris tui. Dicebat enim Ioannes
Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Hero
dias autẽ insidiabatur illi, uolebatq́; occidere eum, nec
poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum
uirum iustum ac sanctum, & obseruabat eum, auditoq́;
Matth. 14. eo multa faciebat, & libenter eũ audiebat. † Et cum
dies opportunus accidisset, cũ Herodes in natalitijs suis
cœnam faceret primatibus ac tribunis & primoribus
Galilææ: cumq́; introisset filia ipsius Herodiadis, ac sal-
tasset, placuissetq́; Herodi ac simul accumbentibus, rex
ait puellæ: Pete à me quod uis, & dabo tibi. Et iurauit
illi: Quicquid à me petieris dabo tibi, usque ad dimidi-
um regni mei. At illa egressa dixit matri suæ, Quid pe-
tam? Illa uerò dixit: Caput Ioannis Baptistæ. Et in-
gressa statim cum festinatione ad regem, petiuit, dicẽs:
Volo ut protinus des mihi in lance caput Ioannis Ba-
ptistæ. Et dolore affectus rex, propter iusiurandum,
eosque qui simul accumbebant, noluit eam reijcere. Et
confestim rex misso spiculatore iussit inferri caput e-
ius.

ius. At ille abijt, ac decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in lãce, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ. Quo audito, discipuli eius uenerũt & sustulerunt cadauer eius, posueruntq; illud in monumento. † Et congregantur apostoli ad Iesum, ac Luc. 9.
renunciauerunt ei omnia, & quæ egissent, quæque docuissent. † Et ait illis: Venite uos soli seorsim in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui Matth. 14. Luc. 9. Ioan. 6.
uenirent & abirent multi, ac ne cibum quidem capere uacabat. Et abijt in desertum locum nauigio seorsim. Et uiderunt eos abeuntes turbæ, & agnouerunt eũ multi, & itinere pedestri ex omnibus ciuitatibus cõcur

rerunt illuc & præuenerunt eos, conueneruntq; ad il-
Math. 9. lum. † Et egressus uidit turbam multam Iesus, & affe-
ctu misericordiæ tactus est erga eos, quia erant uelut
oues non habentes pastorem. Et cœpit illos docere mul-
Matth. 14. Luc. 9. Ioan. 6. ta. † Et cum iam multum diei præteriisset, accesserũt
ad illum discipuli eius, dicentes: Desertus est locus, &
iam multum temporis effluxit, dimitte illos ut abeant
in circũiacẽtes uillas ac uicos, emantq; sibi panes: nam
quod edant nõ habent. At ille respõdẽs, ait illis: Date illis
uos quod edant. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducen-
tis denarijs panes, & demus illis quod edant? At ille di-
cit eis: Quot panes habetis? Ite & uidete. Et cum co-
gnouissent, dicunt: Quinque, & duos pisces. Et præce-
pit illis ut accumbere facerent omnes, distributis conui-
uijs in uiridi gramine. Et discubuerunt diuisi in uirida-
ria centeni & quinquageni. Et cum accepisset quinque
panes ac duos pisces, sublatis in cœlum oculis, benedi-
xit, ac fregit panes, deditq; discipulis suis, ut appone-
rent illis, & duos pisces, diuisit omnibus. Et comederũt
omnes, & saturati sunt, & sustulerunt fragmentorum
duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autem
Matth. 14. qui comederant circiter quinq; millia uirorum. † Et sta-
tim coegit discipulos suos conscendere nauim, ut præce-
derent transmisso mari Bethsaidam, dum ipse dimitte-
Matth. 14. Lucæ 5. 6. Ioan. 6. ret turbam. † Et cum dimisisset eos, abijt in montem ad
orandum. Et cum uespera aduenisset, erat nauis in me-
dio mari, & ipse solus in terra, uiditq; eos laborantes
in remigando. Erat enim uentus contrarius eis. Ac cir-
ca quartam uigiliam noctis uenit ad eos ambulãs super
mare, & uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum

ambulantem super mare, putauerunt spectrum esse, & exclamauerunt. Omnes enim uidebant eum, & conturbati sunt. Et *statim loquutus est cum eis, dixitq; eis:* Confidete, ego sum, ne terreamini. † Et *ascendit ad il-* Matth. 14.
los in nauim, & conquieuit uentus, & uehementer supra modum intra sese stupebãt, & admirabantur. Non *enim intellexerant de panibus, erat enim cor eorum ob cæcatum.* Et *cum traiecissent uenerunt in terram Genezareth, & applicuerunt in portum. Cumq; egressi essent de naui, continuo agnouerunt eum, ac percurrentes totam undiq; regionem illam, cœperunt in grabbatis eos, qui male habebant, circunferre, cum audissent eum illic esse: & quocunq; introisset in uicos, aut in ci-*
uitates, aut in uillas, in plateis ponebant infirmos, † *&* Ibidem.
deprecabantur eum, ut uel fimbriam uestimenti eius tãgerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

CAPVT VII.

ET † *conueniunt ad eum pharisæi, & quidã de scri* Matth. 15.
bis qui uenerant Hierosolymis*: & cum uidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est illotis, edere panes, incusabant.* Nam *pharisæi & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus non capiunt cibum, tenentes instituta maiorum: & à foro uenientes nisi loti fuerint, non comedunt.* Et *alia multa sunt quæ susceperunt seruãda: nempe lotiones poculorum, & ur*
ceorum, & æramentorum, & lectorum. † Deinde *in-* Ibidem.
terrogant eum pharisæi & scribæ: Quare *discipuli tui non ambulant iuxta ritum traditum à maioribus, sed illotis manibus edunt panem?* At *ille respondẽs, dixit eis:*

Bene uaticinatus est Esaias de uobis hypocritis, sicut
Esa.29. scriptum est: † Populus hic labijs me honorat, cor au-
tem eorum longè est à me. In uanum autem me colunt,
docentes doctrinas, præcepta hominũ. Nam omisso præ
cepto Dei, tenetis constitutionem hominum, ablutiones
urceorum & poculorum, aliaq; similia his facitis mul-
ta. Et dicebat illis: Bene reijcitis præceptum Dei, ut cõ-
Exod. 20. stitutionem uestram seruetis. Moses enim dixit: † Ho-
Deut.5. nora patrem tuum & matrem tuam: * & qui maledi-
*Leui.20. xerit patri uel matri, morte moriatur. Vos autem dici-
tis: Si dixerit homo patri uel matri, Corban, quod est,
donum quodcunq; ex me, in tuum cedet commodum. Et
præterea nõ sinitis eum quicquam facere patri suo aut
matri suæ, & irritum facitis uerbum Dei per constitu-
tionem uestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi
multa facitis. Et cum aduocasset ad se totam turbam, di
cebat illis: Audite me omnes & intelligite: Nihil est ex
tra hominem introiẽs in eum, quod poßit eum inquina
re, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ inquinãt
Matth. 15. hominem. Si quis habet aures ad audiendũ, audiat. † Et
cum introijsset in domum semotus à turba, interroga-
bant eum discipuli eius de similitudine. Et ait illis: Adeo
& uos intelligentia caretis? Nondum intelligitis, quod
omne foris introiens in hominem, non potest eum inqui
nare: quia non intrat in eius cor, sed in uentrem & in
secessum exit, repurgans omnes escas? Dicebat autẽ:
Quod ab homine exit, illud inquinat hominem. Ab in-
terioribus enim de corde hominum malæ cogitationes
procedũt, adulteria, stupra, homicidia, furta, auaritiæ,
fraudes, dolus, impudicitia, malus oculus, conuicia, su-
perbia,

perbia, stultitia. Omnia hæc mala ab internis procedunt, & inquinant hominem. Et inde surgens, abijt in confinia Tyri ac Sidonis, & ingressus domum, neminem uoluit scire, nec potuit latere. † Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat spiritū immundum, uenit & accidit ad pedes eius. Erat enim mulier Græca Syrophœnissa genere, & rogabat eum ut dæmonium eijceret de filia sua. Iesus autem dixit illi: Sine prius saturari filios: Non est enim honestum sumere panem filiorum, & proijcere catellis. At illa respōdit, & dicit illi: Etiam domine, nam catelli quoq; comedunt sub mensa de micis filiorū. Et ait illi: Propter istum sermonem uade, exijt dæmonium à filia tua. Et cum abisset domum suam, reperit dæmonium exisse, & filiam iacentem super lectum. † Et rursum egressus de finibus Tyri ac Sydonis, uenit ad mare Galilææ per medios fines Decapolis, & adducunt ei surdum, impeditæq; linguæ, & deprecantur eum, ut imponat illi manum. Et cū apprehendisset eum de turba seorsim, misit digitos suos in auriculas eius, & sputo emisso, tetigit linguam eius, ac suspiciēs in cœlum, ingemuit, & ait illi: Ephphatha, quod est aperire. Et statim apertæ sunt eius aures, & solutum est uinculum linguæ eius, ac loquebatur rectè. † Ac præcepit illis ne cui dicerent. Sed quo magis ille eis præceperat, hoc potius amplius prædicabant, & supra modum stupebant dicentes: Bene omnia fecit, & surdos facit audire, & mutos loqui.

Ibidem. Ibidem. Matth. 9. Gene. 1. Eccle. 39.

CAPVT VIII.

IN diebus illis cum turba admodum multa esset, nec haberent quod manducarent, accersitis ad se Iesus Matth. 15.

discipulis suis, ait illis: Misericordia tangor erga turbã, quia iam triduo manent apud me, nec habent quod edãt: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in
Tob.13. *uia.* † *Quidam enim ex eis è longinquo uenerunt.* Et
Esa.60. *respõderunt ei discipuli sui: Vnde istos quis poterit hic satiare panibus in solitudine?* Et interrogauit eos: *Quot panes habetis? Illi uerò dixerũt: Septem.* Et *praecepit turbae discumbere super terram.* Et *accepit septẽ panibus, cum gratias egisset, fregit, deditq; discipulis suis ut apponerẽt: & apposuerũt turbae.* Et *habebãt pisciculos paucos, & cũ benedixisset, iussit apponi & hos. Comederunt autem, & saturati sunt, ac sustulerũt quae*

supere

superfuerant, fragmentorum septem sportas. Erant au-
tem qui comederãt fermè quater mille. Et *dimisit illos,*
& mox ingressus in nauim cum discipulis suis, uenit in
partes Dalmanutha. † Et *egreßi sunt pharisæi, cœpe-* Matth. 16.
runtq; disputare cum illo, quærentes ab eo signum è cœ Ioan. 2. 6.
lo tentantes eum. † Et *cum ingemuisset spiritu suo,* Matth. 12.
dicit: Cur generatio hæc signum quærit? Amen dico & 16.
uobis, si dabitur generationi huic signum. Et *reli-* Luc. 11.
ctis illis, ingressus rursus nauim, abijt traiecto lacu. Et
obliti fuerant sumere panes, nec præter unum panem
habebant secum in naui. † Ac *præcepit illis, dicens:* Vi-
dete, cauete à fermento pharisæorũ & à fermento He- Matth. 16.
rodis. * Et *disputabant inter sese, dicentes: panes non* Luc 12.
habemus. Et *eo cognito* Iesus *dicit illis: Quid disputatis* * Matt. 16.
quòd panes non habetis? Nondum animaduertitis nec
intelligitis? † *Adhuc obcæcatum habetis cor uestrũ?*
oculos habentes, non cernitis: & aures habentes, non Psal. 113.
auditis, & non meministis? Cum quinq; panes fregis-
sem in hominum quinq; millia, quot cophinos fragmen Matth. 14.
tis plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Cùm au- Luc. 9.
tem septem in quatuor millia, quot sportas ex reliquijs
fragmentorum tulistis? Illi uerò dixerunt: Septem. Et
dixit illis: Qui fit ut non intelligatis? † Et *uenit Beth-*
saidam, & adducunt illi cæcum, & obsecrant eum, ut il Marc 6.
lum tangeret. Et *apprehensa manu cæci, eduxit illum* Ioan. 6.
extra uicũ, & cum expuisset in oculos illius, imposuis-
setq; illi manus, interrogauit eum, si quid uideret: Et *re-*
cepto uisu, dicebat: Video *homines, quoniam uelut ar-*
bores cerno ambulantes. Deinde *rursum imposuit ma-*
nus super oculos illius, & fecit uisum ut reciperet. Et *fe*

ſtitutus eſt, ac denuo uidebat dilucide omnes. Et dimiſit illum in domum ſuam, dicens: Neq; in uicum ingrediaris, neque dixeris cuiquam in uico. † Et egreſſus eſt Ieſus & diſcipuli illius in uicos Cæſareæ, quæ cognominatur Philippi, & in uia interrogauit diſcipulos ſuos, dicens illis: Quem me dicunt homines eſſe? Illi uero reſponderunt Ioannem Baptiſtam, & alij Heliam, alij rurſus unum de numero prophetarum. Et ipſe dicit illis: At uos quem me dicitis eſſe? †Reſpondēs autem Petrus, dicit illi: Tu es ille Chriſtus. Et interminatus eſt eis ne cui dicerent de ſe. † Et cœpit docere eos, quod oporteret filiū hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus, ſummiſq; ſacerdotibus ac ſcribis, & occidi, & poſt tres dies reſurgere: & aperte ſermonem loquebatur. † Et apprehendit illum Petrus, cœpitq; increpare eum. At ille conuerſus, & intuitus diſcipulos ſuos, increpauit Petrum, dicens: Abi poſt me ſatana, quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Et cum ad ſe uocaſſet turbam unà cum diſcipulis ſuis, dixit illis: † Quicunque uult ſequi me, abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam, ac ſequatur me.* Nā quiſquis uoluerit animā ſuā ſeruare, perdet eā. Quiſquis autē perdiderit animam ſuā, cauſa mea & euāgelij, hic ſeruabit eā. Quid enim profuerit homini, ſi lucratus fuerit mundum totum, & animæ ſuæ iacturam fecerit? Aut quid daturus eſt homo, quo repenſet animam ſuam? †Quencunq; enim puduerit mei ac meorum ſermonum in generatione hac adultera & peccatrice pudebit illius & filium hominis ubi uenerit in gloria patris ſui cum angelis ſanctis.

Math. 16. Luc. 9. Matth. 16. Ioan. 6. Matth. 16. & 17. 20. Luc. 9. Marc. 8. Matth. 16. Ibidem. Luc. 9. 14. * Lucæ 9. Ioan. 12. Lucæ 9.

CAPVT IX.

ET dicebat illis: Amen dico uobis: Sunt quidam inter
eos qui stant, qui non gustabunt mortem, donec ui
derint regnum Dei uenisse cum uirtute. † Ac post dies Matt.17.
sex assumit Iesus Petrum & Iacobum, & Ioannem, & Luc.9.
subducit eos in montē excelsum seorsum solos, & trans
formatus fuit coram illis, & uestimenta illius facta sunt
splendida, candida ualde ueluti nix, quàm candida face
re non potest fullo super terram. Et conspectus est illis
Helias cum Mose, colloquebanturque cum Iesu. Et re-
spondens Petrus, dicit Iesu: Rabbi, bonum est nos hic
esse, & faciamus tabernacula tria, tibi unum, & Mosi
unum, & Heliæ unum. Non enim nouerat quid loque-
retur: erant enim expauefacti. Et facta est nubes, quæ
obumbrauit illos. Et uenit uox è nube, dicens: † Hic Mat.3.17.
est filius meus dilectus, ipsum audite. Et repente cū cir- Marc.1. &
cumspexissent, non amplius uiderunt quenquam, sed so Lucæ 3.9.
lum Iesum esse secum. Porrò cum descenderent de mon
te, præcepit illis ne cui dicerent ea quæ uiderant, nisi
cum filius hominis à mortuis resurrexisset. † Ac uer- Luc. 9.
bum hoc tenuerunt apud sese, inter se disputantes, quid
esset hoc quod dixerat, è mortuis resurgere: & inter-
rogabant illum, dicentes: † Quid est quòd scribæ di- Matth.17.
cunt, Heliam oportere uenire prius? Ille uerò respon-
dens dixit illis: Helias quidem ubi uenerit prius resti
tuet omnia: † & quemadmodum scriptum est de filio Matth. 16.
hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Verū di- 17.& 20.
co uobis Heliam uenisse, et fecerunt illi quæcunq; uolue
runt, sicut scriptum erat de illo. * Et cum uenisset ad di Marc. 8. Luc.18.
scipulos suos, uidit turbam multam circum illos, & scri *Matt.17.

bas disputantes cum eis. Et protinus uniuersa turba cũ
uidisset eum, obstupuit, & accurrentes salutauerunt
Matth. 17. eũ. Et interrogauit scribas: Quid disputatis inter uos?
Luc. 9. Et respondens unus è turba dixit: Præceptor, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum, & quandocunq; eum corripuerit, lacerat eum: atque ille spumat ac stridet dentibus suis, & arescit. Et dixi discipulis tuis ut eijcerent, & non potuerunt. At ille respon-
Ibidem. dens ei, dicit: O natio incredula, quousque apud uos ero? quousque patiar uos? Adducite illum ad me. Et adduxerunt illum ad eum. At uisò illo, continuo spiritus discerpebat eum. Et prolapsus in terra uoluebatur spumans, & interrogauit patrem illius: Quantum temporis est, quod hoc accidit ei? At ille dixit: A puero, & frequenter illum & in ignem abiecit, & in aquas, quo perderet eum. Age si quid potes, subueni nobis misertus nostri. Iesus autem dixit ei: Illud si potes credere. Omnia poßibilia credenti. Et confestim exclamans pater pueri cum lachrymis, dixit: Credo domine, succurre incredulitati meæ. Cum uidisset autem Iesus, quod turba simul accurreret, increpauit spiritum immundum, dicens illi: Spiritus mute & surde, ego tibi impero, exi ab eo, & ne posthac ingrediaris in illum. Et cum clamasset spiritus, multumq; discerpsisset eum, exiuit. Et factus est tanquam mortuus, adeo ut multi dicerent, mortuus est. At Iesus correpta manu illius, erexit eum, & ille surrexit. Et cum esset ingressus domum, discipuli illius interrogabant eum seorsim: Cur
Matth. 17. nos non quiuimus eijcere illum? Et dixit illis: † Hoc genus nulla re potest exire, nisi per deprecationem & ie
iunium

iunium. † *Et illinc digreßi, iter fecerunt per Galilæã,* Ibidem.
nec uolebat ut quisquam sciret: docebat enim discipulos
suos, & dicebat illis: Filius hominis traditur in manus Matth. 16.
hominum, & occident eum, & occisus tertio die resur 17. 20.
get. * *At illi ignorabant quod dixerat, & timebant eũ* Mar. 8. 10.
interrogare. Et uenit *Capernaum, & cum uenisset in* Luc. 17.
domum, interrogauit illos: Quid in itinere inter uos di & 18.
sputabatis? At illi siluerunt. † *Nam inter se disputaue=* * Luc. 9.
rant inter uiam quis esset maior. Et cum consedisset, Matth. 18.
accersiuit duodecim, & dicit illis: Si quis uult primus & 20.
esse, is erit omnium postremus & omnium minister. At Luc. 9. 22.
que arreptum puerum statuit in medio illorum, & cum Marci 10.
cepisset illum in ulnas suas, dixit illis: † Quisquis unum Matth. 18.
ex talibus pueris receperit nomine meo, me recipit: & Luc. 9. 10.
quicunq; me recipit, non me recipit, sed eum qui misit Ioan. 13.
me. † *Respondit autem ei* Ioannes, *dicens: Præceptor,* Luc. 9.
uidimus quendam nomine tuo eijcere dæmonia, nec se=
quitur nos, & prohibuimus illum, propterea quod non
sequitur nos. At Iesus ait: Ne prohibeatis illum. † Nul= 1. Cor. 12.
lus enim est, qui si fecerit uirtutem per nomen meum,
poßit cito male loqui de me. Qui enim non est aduersus
nos, pro nobis est. † *Quisquis enim ad bibendum dede* Matth. 10.
rit uobis calicem aquæ nomine meo, quod sitis Christi,
amen dico uobis, nequaquam perditurus est mercedem
suam. † *Et quisquis offenderit unum ex pusillis qui* Matth. 18.
confidunt in me, melius foret illi, si circundaretur saxũ Luc. 17.
molare circa ceruicẽ eius, & abijceretur in mare. † *Et* Matth. 5.
si tibi fuerit obstaculo manus tua, amputa illam. Bonũ & 18.
est tibi mutilum ad uitã ingredi, potius quàm duas ma-
nus habentem abire in gehennam, in ignem inextingui

bilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis nō extinguitur. Et si pes tuus fuerit tibi obstaculo, amputa illum. Bonum est ut ingrediaris ad uitam claudus, potius quàm duos pedes habens mittaris in gehennā, in ignem
Esa. 66. inextinguibilem, † ubi uermis illorum non moritur, &
Ezech. 20. ignis non extinguitur. Et si oculus tuus tibi obstaculo est, erue illum: Bonum est tibi ut luscus introeas in regnum Dei, potius quàm ut duos oculos habens mittaris in gehennam ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Nam omnis homo igne salietur,
Matth. 5. & omnis uictima sale salietur. Bona res est sal, † caete-
Luc. 14. rum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in uobisipsis salē, & pacē habete inter uos inuicē.

CAPVT X.

Matth. 19. ET † cum inde surrexisset, uenit in fines Iudaeae per regionem quae est ultra Iordanem, & cōueniunt rursum turbae ad illum, & sicut cōsueuerat, rursum docebat eas. Et adeuntes pharisaei interrogabant illum: Licetne uiro uxorem repudiare? tentātes illum. At ille respondens, dixit illis: Quid uobis praecepit Moses? At il
Deute. 24. li dixerunt: † Moses permisit libellum repudij scribe-
Matt. 5. 19. re ac dimittere. Et respondens Iesus, dixit illis: Ad duritiam cordis uestri scripsit uobis praeceptum istud: caeterum ab initio creationis masculum & foeminam fecit
Genes. 1. illos Deus. † Propter hoc relinquet homo patrem su-
Ephes. 5. um & matrem, & adhaerebit uxori suae, & fient duo
1. Cor. 6. caro una. Itaque non iam sunt duo, sed una caro. Quod igitur Deus copulauit, homo nō separet. Et in domo rur
Matth. 5. sum discipuli illius eadem de re interrogauerūt illum.
& 19. Et dicit illis: † Quicunq; repudiauerit uxorem suam,
Lucae 16.

&

& duxerit aliam, adulterium committit aduersus illã. Et si mulier repudiauerit uirum suum, & nupserit alteri, adulterium committit. † Et attulerunt ad illum Matth. 19. Luc. 18.
pueros ut tãgeret illos: discipuli uerò increpabant eos qui adducebant. Cũ uidisset autẽ Iesus, indignatus est, & dixit illis: † Sinite pueros uenire ad me, ne prohibete illos: taliũ enim est regnũ Dei. Amẽ dico uobis: Quicunq; non acceperit regnum Dei tanquam puer, haudquaquam ingredietur in illud. Et cum cœpisset illos in ulnas, impositis manibus super illos, benedixit eis. † Et cum exiret in uiam, accurrit quidam, ac genua flexit illi, & interrogabat eum: Præceptor bone, quid faciam, ut uitam æternam possideam? Iesus autem dixit illi: Cur me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus, nempe Deus. Præcepta nosti: † Ne committas adulterium: ne occidas: ne fureris: ne falsum testimoniũ dicas: ne fraudes: honora patrem tuum & matrem. At ille respondens, dixit illi: Præceptor, hæc omnia seruaui ab adolescentia mea. † Iesus autem intuitus illum, dilexit eũ & dixit illi: Vnum tibi deest: abi, quæcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo, & ueni sequere me, sublata in humeros cruce. At ille molestia affectus propter sermonem discedebat mœrens, habebat enim possessiones multas. Et cum circumspexisset Iesus, dicit discipulis suis: Quàm difficulter hi qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt. Discipuli uero obstupuerunt super uerbis illius. At Iesus rursum respondens, dicit illis: Filij, quàm difficile est eos qui fiduciam habẽt in pecunijs, regnũ Dei ingredi. Facilius est camelum per foramen acus ingredi, quàm diuitẽ in re-

Ibidem. Ibidem. Exod. 20. Matth. 19. Luc. 18. Ibidem.

gnum Dei ingredi. Illi uerò supra modū admirati sunt, dicētes intra sese: Et quis potest esse saluus? Intuitus autem Iesus illos, dicit: Apud homines impoßibile, sed non

Ibidem. apud Deum: nam omnia poßibilia sunt apud Deū. † Et cœpit Petrus dicere illi: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. Respondens autem Iesus dixit: Amen

Ibidem. dico uobis: † Nullus est qui reliquit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros mea causa & euangelij, quin recipiat centupla, nunc in tempore hoc, domus, & fratres, & sorores, & matres, & liberos, & agros cum cum persequutionibus, ac in seculo uenturo uitam æter

Matth. 19. nam. † Multi autem primi, erunt postremi: & po-

Luc. 13. stremi primi. * Erant autem in uia ascendentes Hie-

* Mat. 16. 17. & 20. rosolymam, & præcedebat illos Iesus, erantq́; paucfa-

Marc. 8. 9. Luc. 17. 18 cti, & sequentes timebant. Et assumptis Iesus rursum duodecim, cœpit illis dicere quæ sibi euētura essent: Ecce ascendimus Hierosolymā, & filius hominis tradetur principibus sacerdotū & scribis, & condemnabunt eū ad mortem, & tradent illū gentibus & illudent illi, & flagellabunt eum, & inspuent in illum, & occident

Matth. 20. eum, & tertia die resurget. † Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes: Præceptor, uolumus, ut quicquid petierimus, facias nobis. Ille uerò dixit eis: Quid me uultis facere uobis? Illi uerò dixerūt ei: Da nobis, ut unus tibi à dextris, & alter tibi à sinistris sedeamus in gloria tua. Iesus aūt dixit illis. Nescitis quid petatis: potestis bibere poculū quod ego bibo? & baptismate quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerūt ei: Possumus. Iesus autem dixit illis: Poculum quidem

quod

quod ego bibo, bibetis, & baptismate quo ego bapti-
zor, baptizabimini: cæterum sedere mihi à dextris ac si
nistris, non est meum dare, sed ijs continget quibus para
tum est. † Et cum audissent decem, cœperunt indi- Ibidem.
gnari de Iacobo & Ioanne. Iesus autem cum uocasset
eos ad se, dicit illis: † Scitis quod qui uidentur imperare Math. 20.
gentibus, dominium exercent aduersus illas. Et qui ma Luc. 22.
gnates sunt inter eas, potestatem exercent in illas. Ve-
rum non sic erit inter uos, sed quicunq; uoluerit ex uo-
bis fieri magnus inter uos erit minister uester. Et qui-
cunq; uoluerit ex uobis esse primus, erit omnium ser-
uus. Nam & filius hominis non uenit ut sibi ministra- Ibidem.
retur, sed ut ipse ministraret, ac daret animam suam re- Ioan. 10.
demptionem pro multis. Et ueniunt Hiericho: † cumq; & 15.
egrederetur ab urbe Hiericho, ac discipuli illius, & tur Luc. 18. Math. 20.
ba copiosa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iuxta
uiam mendicans, et cum audisset quod Iesus Nazarenus
esset, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Iesu, miserere
re mei, & increpabant illum multi ut taceret. At ille
multo magis clamabat: Fili Dauid, miserere mei. Et ste-
tit Iesus ac iussit illum uocari. Et uocant cæcum, dicen-
tes illi: Bono animo esto, surge, uocat te. Ille uerò abie-
cto pallio suo surrexit, & uenit ad Iesum. Et respondēs
dicit illi Iesus: Quid uis faciam tibi? Cæcus autem dixit
ei: Rabboni, ut uisum recipiam. Iesus autem dixit illi:
† Abi, fides tua saluum te reddidit. Ac protinus recepit Math. 20.
uisum, & sequebatur Iesum in uia.

CAPVT XI.

ET † cum appropinquant Hierosolymis ad Bethpha Math. 21.
ge & Bethaniam iuxta montem oliuarum, emittit Luc. 19.

duos è discipulis suis, & dicit illis: Abite in uicũ qui con
tra uos est, et statim ingredientes in illum inuenietis pul
lum alligatum, supra quem nullus hominum sedit, solui-
te eum et adducite. Et si quis uobis dixerit: Cur facitis
hoc? dicite quod dominus eo opus habet, et continuo il-
Ibidem. lum mittet huc. † Abierunt autem, & inuenerunt pullũ
alligatum iuxta ianuam foris in biuio, & soluunt illum.
Et nonnulli eorum qui illic stabant, dicebant illis. Quid
facitis soluentes pullum? At illi dixerunt eis quemadmo
dum præceperat Iesus, & sinebant illos. Et adduxerunt
pullum ad Iesum, & iniecerunt illi uestimenta sua, se-
Ibidem. ditq; super illum. † Multi uerò uestimenta sua sterne-
bant in uiam. Alij uerò frondes incidebant ex arbori-
bus, & sternebant in uiam. Et qui præcedebant, quiq; se
Ioan. 12. quebantur clamabãt, dicentes: Hos anna, benedictus qui
uenit in nomine domini: Benedictum quod uenit regnũ
in nomine domini patris nostri Dauid, hos anna in altißi
mis. Et ingressus est Hierosolymam dominus & in tem
plum. Et cum circumspexisset omnia, iamq; tempus
esset uespertinum, egressus est Bethaniam cum duode-
cim. Et postero die cum exissent Bethania, esurijt.
Math. 21. † Cumq; uidisset arborem fici procul habentem folia,
Luc. 13. ueniebat si uidelicet inuenturus esset aliquid in illa. Et
cum uenisset ad illam, nihil inuenit nisi folia. Non enim
erat tempus ficorum. Et respondens Iesus, dixit ficui:
Ne posthac ex te in æternum quisquam fructum edat.
Et audiebant discipuli illius, ueniuntq; Hierosolymam.
Math. 21. † Et ingressus Iesus in templum, cœpit eijcere eos qui
Luc. 13. uendebant & emebant in templo, & mensas argenta-
Ioan. 2. riorum, & sellas uendentium columbas subuertit: &

non

non permisit ut quisquam deportaret, uas per tem=
plum, & docebat, dicens illis: Nónne *scriptum est:*
† Domus *mea domus precationis uocabitur omnibus* Esa. 56. Hiere. 7.
gentibus? uos autem fecistis eam speluncam latronum.
†*Et audierunt scribæ principesq; sacerdotum, & quæ=* Math. 21. Luc. 19. 20. 22.
rebant quomodo illum essent perdituri. Timebant *enim*
eum, quod tota turba admirabatur doctrinam illius. Ioan. 7. 8.
**Et cum uespera iam esset, egressus est* Iesus *è ciuitate,* *Math. 21.
& mane prætereuntes, uiderunt ficum exaruisse radi-
citus: & recordatus Petrus, *dicit illi:* Rabbi, *ecce ficus*
illa quam execratus es, exaruit. Et *respondens* Iesus,
dicit illis: Confidite Deo. † Amen *dico uobis, quod qui=* Mat. 17. 21
cunq; dixerit monti huic, Tollaris *ac mittaris in mare:* Luc. 17.
& non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit fore quæ
dixerit, erit illi quicquid dixerit. † Propterea *dico uo=* Math. 21.
bis, quæcunq; orantes petitis, credite quod accipitis, et Ioan. 14. 16
erunt uobis. † Et *cum steteritis orantes, remittite si* Math. 6. 18
quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester qui Luc. 17.
in cœlis est remittat uobis delicta uestra. Et *ueniunt*
rursum Hierosolymam, *& cum ambularet in templo,*
ueniunt ad illum principes sacerdotum & scribæ &
seniores, & dicunt illi: † Qua *authoritate hæc facis?* Math. 21.
& quis tibi dedit authoritatem istam, ut ista facias? Luc. 20.
Iesus *autem respondens, dixit illis:* Quæram *à uobis &*
ipse quiddam, & respondete mihi: & dicam uobis qua
authoritate hæc faciam. Baptismus Ioannis *utrum è*
cœlo erat an ex hominibus? Respondete *mihi.* Et
cogitabant apud se dicentes: Si *dixerimus è cœlo,*
dicet: Cur *igitur non credidistis illi?* At *si dixissent, ex*
hominibus, timebant populū. Omnes *enim habebant* Io

annem, quod uere propheta fuisset. Et *respondentes, dicunt* Iesu: Nescimus. Et Iesus *respondens, dicit illis:* Nec *ego dicam uobis qua authoritate hæc faciam.*

CAPVT XII.

Math. 21. Luc. 20. Esa. 5. ET cœpit illis per parabolas loqui. Vineam plantauit homo, & circundederat sepem & foderat lacum, & ædificauerat turrim, & elocauerat eam agricolis, & peregre profectus est: & misit ad agricolas, cum opportunum esset, seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. At illi arreptum illum cæciderunt, ac remiserunt uacuum. Et rursum misit ad illos alium seruum, & illi coniectis in eum saxis comminuerunt illi caput, & remiserunt contumelijs affectum. Et rursum alium misit, & illum occiderunt multosq; alios: hos quidem cædentes, illos uerò occidentes. Itaq; cum unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum ad illos postremum, dicens: Reuerebuntur filium meum. Illi uerò agricolæ dicebant inter sese: Hic est hæres, uenite occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et arreptum illum occiderunt, & eiecerunt è uinea. Quid igitur facturus est dominus uineæ? ueniet & perdet agricolas, & dabit uineam alijs. An ne hanc quidem scripturam legistis? † Lapidem quem reprobauerunt hi qui ædificabant, hic factus est caput anguli: à domino factum est hoc, & est admirabile in oculis nostris. † Et quærebant eum comprehendere, & metuebant turbam, sciebant enim quod aduersus ipsos parabolam dixisset. Et relicto illo, abierunt, † ac mittunt ad illum quosdam è pharisæis & Herodianis, ut eum caperent sermone. Illi uerò cum uenissent, dicunt ei: Præceptor,

Psal. 117. Act. 4. Matt. 21. Luc. 20. Matt. 22. Luc. 20.

ceptor, scimus quod uerax es, & non curas quenquam: non enim respicis personam hominum, sed cum ueritate uiam Dei *doces. Licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus? Ille uerò sciens illorum simulationem, dixit illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut uideam. Illi uerò attulerunt. Et dicit eis: Cuius est imago hæc & inscriptio? Illi uerò dixerunt ei: Cæsaris.* Et *respondens* Iesus, *dixit illis:* † Reddite *quæ sunt* Math. 22. Luc. 20.
Cæsaris, Cæsari: & quæ Dei *sunt*, Deo. *Et admirati* Rom. 13.
sunt de eo. Et ueniunt Sadducæi ad illum, * *qui dicunt* *Matt. 22. Luc. 20.
non esse resurrectionem, interrogauerunt que eum dicen Act. 23.
tes: Præceptor, *Moses scripsit nobis, si cuius frater mo* Deut. 25.
riatur, ac relinquat uxorem, & liberos non relinquat, ut accipiat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Septem fratres fuerunt, ac primus accepit uxorem, usque moriens, non reliquit semen: & secundus accepit illam, ac mortuus est, & nec ipse reliquit semē, & tertius similiter: & acceperunt eam septem nec reliquerunt semen. Postremo uerò omnium mortua est & uxor. In resurrectione igitur, cum resurrexerint, cuius illorū erit uxor? Nam septē habuerunt eā uxorē. Et *respondēs* Iesus, *dixit eis:* An *non propterea erratis quod non sciatis scripturas, neque uirtutem* Dei? *Cum enim à mortuis resurrexerint, neque contrahunt matrimonium, neque nuptum dantur, sed sunt uelut angeli qui in cœlis sunt. Cæterum de mortuis quod resuscitantur, non legistis in libro Mosi, quomodo in rubo loquutus sit illi* Deus? † Ego *ille* Deus Abraham, & Deus Isaac, et Deus Exod. 3.
Iacob. Non *est* Deus *mortuorum, sed* Deus *uiuentium.* Act. 7.
Vos *igitur multum erratis.* † *Et cum accessisset qui* Math. 12.

dam è scribis, & audisset eos simul disputantes, uide-
retq; quod bene respõdisset eis, interrogauit illũ: Quod
est primum omnium præceptorum? Iesus autem respon
Deut. 6. dit illi: Primum omnium præceptum est: † Audi Israel,
Luc. 10. dominus Deus noster dominus unus est. Et diliges domi
num Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima
tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis. Hoc
est primum præceptum. Et secundum simile est hoc:
Leuit. 19. † Diliges proximum tuum ut teipsum. Maius his aliud
Math. 22. præceptum non est. † Et dixit illi scriba: Bene præce-
ptor cum ueritate dixisti, quod unus sit Deus, & nõ sit
alius præter illum: quodq; diligere eum ex toto corde,
& ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex
totis uiribus: ac diligere proximum ut seipsum, plus sit
quàm uniuersa holocautomata & uictimæ. At Iesus cũ
uideret quod cordate respondisset, dixit illi: Haud lon-
Math. 22. ge abes à regno Dei. † Et nemo post illa audebat illum
Luc. 20. interrogare. Et respondens Iesus dicebat, docens in tem
Ibidem. plo: † Quomodo dicunt scribæ, Christũ esse filiũ Dauid?
Psal. 109. nam ipse Dauid dixit afflatus spiritus sancto: † Dixit do
minus domino meo, Sede à dextris mihi, donec posuero
inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Ipse ergo Dauid
uocat eum dominum, & unde filius eius est? Et pleraq;
turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctri-
Math. 23. na sua: † Cauete à scribis qui amant stolati obambulare,
Luc. 11. 20. & amant salutationes in foris, primasq; sellas in con-
gregationibus, & primos accubitus in cœnis, qui deuo
rant domos uiduarum, & sub prætextu longas faciunt
Luc. 21. preces, isti accipient grauiorem damnationem. † Et
cum sederet Iesus ex aduerso gazophylazij, spectabat
quomo-

quomodo turba mitteret æs in gazophylacium. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, misitq; minuta duo, quod est quadrans. Vocatisq; ad se discipulis suis, dicit illis: Amen dico uobis, quod uidua hæc pauper plus misit quàm omnes qui miserunt in gazophylacium. Nam omnes ex eo quod ipsis supererat, miserũt: at hæc è penuria sua omnia quæcunque habebat misit, totam substantiam suam.

CAPVT XIII.

ET † cum exiret è templo, dicit illi quidam è discipulis illius: Præceptor, uide quales lapides, & quales substructiones. Et Iesus respondens, ait illi: Vides has magnas substructiones? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non diruatur. † Et cum sederet in monte oliuarum è regione templi, interrogabant illum secreto Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas: Dic nobis quando hæc erunt? & quod signum est, quando hæc omnia sint consummanda? At Iesus respondens illis, cœpit dicere: † Videte ne quis uos fallat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: multosq; decipient. Cum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbemini, oportet enim fieri, at nondum finis. Insurget enim gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum. Et erunt terræmotus in singulis locis, et erunt fames ac turbationes. Initia dolorũ hæc. † Sed cauete uos uobis. Tradẽt enim uos in concilia & in synagogas, cædemini, et sub præsidibus ac regibus ducemini propter me in testimonium. † Et apud omnes gentes oportet prius prædicari Euangeliũ. † Cum aũt duxerint uos tradentes, ne præcogitetis quid

Math. 24. Luc. 19. 21. Ibidem. Math. 24. Luc. 12. 1. Cor. 3. Ephes. 5. Math. 10. Luc. 12. 21 Ioan. 15. 16 Math. 24. Math. 10. Luc. 11.

dicturi sitis, neq; meditemini: sed quicquid datum fuerit uobis in illa hora hoc loquamini. Non enim estis uos qui *loquimini, sed spiritus sanctus..* Traditurus est autem *frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij aduersus parentes, ac morte afficient eos.* Et *eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum. Sed qui perseuerauerit usque ad finem, hic saluus erit.*

Math.24. Porrò cum uideritis abominationem desolationis, de
Luc.21. *qua dictum est à Daniele propheta, stantem ubi non o-*
Dan. 9.
*Math.24 *portet, qui legerit intelligat: * tunc qui fuerint in Iu-*
Luc. 21. *dæa, fugiant ad montes.* Qui uerò fuerit in tecto, ne de*scēdat in domum, nec ingrediatur ut quicquam tollat è domo sua.* Et qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea quæ
Ibidem. *reliquit à tergo, ad tollendum pallium suum.* † Væ aūt
Math. 24. *prægnantibus et lactantibus in illis diebus.* † Sed orate, *ne fiat fuga uestra hyeme.* Erunt enim dies illi talis affli*ctio, qualis non fuit à primordio rerum conditarum, quas condidit* Deus *usque ad hoc tempus, nec futura*
Ibidem. *est.* † Et *nisi dominus abbreuiasset dies, haudquaquam salua fuisset uniuersa caro. Sed propter electos quos e-*
Math. 24. *legit, abbreuiauit dies.* † Acetum si quis uobis dixerit:
Luc.17. Ecce hic Christus, ecce illic: ne credatis. * Exorientur
*Math.24 *pseudochristi, & pseudoprophetæ, & edent signa ac prodigia ad decipiendum, si fieri poßit, etiam electos.*
Ibidem. *Vos autem cauete, ecce prædixi uobis omnia.* † Cæ*terum in illis diebus post afflictionem illam Sol obtenebrabitur, & Luna non dabit splendorem suum, & stellæ cœli decident, & uirtutes, quæ in cœlis sunt, concu-*
Matt.24. *tientur.* † Et *tunc uidebunt filium hominis uenientem*
Luc. 21.
Ioel. 2. *in nubibus cum potestate multa et gloria: et tunc mit-*

tet an-

tet angelos suos, & aggregabit electos suos à quatuor uentis, à summo terræ usq; ad summum cœli. † A ficu uerò discite similitudinem, cum ramus eius iā tener fuerit, produxeritq; folia, scitis quod prope sit æstas: Sic et uos cùm hæc uideritis fieri, scitote quod prope sit in foribus. Amen dico uobis, quod non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc facta fuerint. † Cœlum & terra præteribunt, sed uerba mea non præteribunt. † Cæterum de die illo ac tempore nemo nouit, ne angeli quidē qui in cœlo sunt, nec ipse filius, sed solus pater. † Cauete, uigilate, & orate, nescitis enim quando tempus sit. * Sicut homo qui peregre agit, relicta domo sua, deditq; seruis suis potestatem, ac suum cuiq; opus, & ianitori mandauit ut uigilaret. † Vigilate igitur, nescitis enim quando dominus domus uenturus sit, sero, an medio noctis, an in gallicinio, an diluculo: ne si uenerit repente, offendat uos dormientes. Cæterum quæ dico uobis, omnibus dico, uigilate.

Ibidem. Ibidem. Matt. 24. Luc. 12. 21. *Luc. 19. Math. 24. & 25. Luc. 11.

CAPUT XIIII.

ERat † autem pascha, & azymorum dies futuri post biduum. * Et quærebant summi sacerdotes & scribæ, quomodo eum per dolum comprehensum occiderent. Dicebant autem: Non in die festo, ne tumultus fiat populi. † Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, accumbente eo uenit mulier habens alabastrum unguenti nardi pisticæ pretiosæ: & comminuto alabastro, effudit illi in caput. † Erant autem quidam qui indignarentur apud sese, ac dicerent: Ad quid perditio hæc unguenti? nam poterat hoc uendi pluris quàm trecentis denarijs, ac dari pauperibus, Et infremuerunt ad

Math. 26. Luc. 22. *Ibidem. Ioan. 11. †Matt. 26. Luc. 7. Ioan. 11. Math. 26. Ioan. 12.

uersus illam. At Iesus dixit: Sinite illam, cur illi molesti estis? bonum opus operata est erga me. Semper enim pauperes habetis uobiscum, & quandocunq; uolueritis, potestis illis benefacere, me uerò non semper habetis: quod potuit, hæc fecit, præuenit ut ungeret meum corpus ad sepulturam Amen dico uobis, ubicunq; prædicatum fuerit euangelium hoc in totum mundum, etiam hoc quod fecit hæc, dicetur in memoriam ipsius.

Matt. 26. Luc. 22. *†Et Iudas Iscariotes, unus è duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. Quo audito illi gauisi sunt, & polliciti sunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo opportune illum traderet.*

At primo die azymorum, cum pascha immolarent, dicunt illi discipuli sui: Vbi uis ut abeamus & paremus ut edas pascha? Et emittit duos è discipulis suis, & dicit

Ibidem. *illis: † Ite in ciuitatem, & occurret uobis homo hydriã fictilem aquæ plenam baiulans, sequimini illum, et quocunq; ingressus fuerit, dicite patrifamiliás: Magister dicit: Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? Et ille uobis ostendet triclinium magnum stratum, paratũ, illic parate nobis. Et exierũt discipuli eius, & uenerunt in ciuitatem, & repererunt quemadmodũ dixerat illis, parauerumtq; pascha. Et cum uespera iam esse, uenit cũ duodecim Et cũ accumberent, ederentq;,*

Matt. 26. Luc. 22. Ioan. 13. *Matt. 26. Luc. 22. *dixit Iesus: † Amen dico uobis, unus ex uobis proditurus est me, qui edit mecum. * At illi cœperunt esse mœsti, ac dicere illi singulatim: Num ego? Et alius: Num ego? * Ille uerò respondens, dixit illis: Vnus è duodecim qui intingit mecũ in catinũ. Filius quidẽ hominis uadit sicut scriptum est de illo, sed uæ homini illi per quem filius hominis*

his proditur: †Bonum erat illi si natus non fuisset homo Matt.26.
ille. † Et edentibus illis, sumpto Iesus pane, cum benedi= Matt 26.
xisset, fregit & dedit illis, ac dixit : Sumite, comedite, Luc.22.
hoc est corpus meum. † Et accepto poculo, cum gratias Ibidem.
egisset; dedit illis. Et biberunt ex eo omnes. Et dixit il= 1.Cor.11.
lis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis
effunditur. †Amen dico uobis, posthac non bibo de fru- Matt.26.
ctu uitis usq; ad diem illum, cum illud bibero nouum in
regno Dei Et cum hymnum dixissent, exierunt in mon
tem oliuarum. Et dicit illis Iesus: †Omnes offendiculum Matt.26.
patiemini propter me in nocte hac : quia scriptum est: Ioan.18.
*Percutiam pastorem, et dispergentur oues. Sed postea Zach.13.
quam resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Petrus
autem dixit illi: †Etiamsi omnes offendiculum passi fue Matt.26.
rint, at non ego. Et dicit illi Iesus: Amen dico tibi, quod Luc.22.
hodie in nocte hac priusquam bis gallus cecinerit, ter ab Ioan.13.
negabis me. * At ille uehementius dicebat: Imò si me o- *Matt.26.
portuerit commori tibi, non te abnegabo. Similiter au-
tem & omnes dicebant. † Et ueniunt in locum cuius no Matt 26.
men Gethsemani. Et dicit discipulis suis: † Sede= Ibidem.
te hic, donec digressus orauero. Et assumit Petrum,
& Iacobum, & Ioannem secum, cœpitq; expauescere
& angi. †Et dicit illis: Dolore afficitur anima mea usq; Matt.26.
ad mortem, manete hic, & uigilate. *Et progressus pau Ioan 12.
lulum, prostratus est in terram, & orauit, ut si possi- *Matt.26. Luc.22.
bile esset, transiret à se hora, & dicebat: Abba pater,
omnia possibilia sunt tibi, aufer poculum à me hoc:
†*uerũtamẽ nõ quid ego uelim, sed quid tu.* *Et uenit, et Matt.26.
offendit eos dormiẽtes, dicitq; Petro: Simon dormis? nõ Ioan 6 *Matt.26.

Joan. 6. *potuisti unam horam uigilare? Vigilate & orate, ne uteniatis in tentationem.* † *Spiritus quidem promptus,*
*Math. 2 *at caro infirma.* * *Et rursum digressus orabat, & eundem dixit sermonem. Et reuersus offendit illos rursum dormientes: erant enim oculi eorum grauati, neq; sciebant quid illi responderent. Et uenit tertio, dicitq; illis:*
Ibidem. *Dormite posthac et requiescite.* † *Sufficit.* † *Venit hora, ecce traditur filius hominis in manus peccatorum. Sur*
Math. 26. Luc. 22. Ioan. 18. *gite eamus. Ecce qui prodit me appropinquat.* † *Et continuo adhuc eo loquente, accedit Iudas, qui erat unus è duodecim, & cum illo turba multa cum gladijs & fustibus à summis sacerdotibus & scribis, & senioribus.*
Math. 26. † *Dederat autem is qui prodebat eum, commune signũ illis, dicens: Quemcunq; osculatus fuero, is est, comprehendite illum, & abducite caute. Et cum uenisset, protinus accedit ad illum, dicitq; ei: Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum. Illi uerò iniecerunt in illum manus suas,*
Math. 26. Luc. 22. Ioan. 18. *& comprehenderunt eum.* † *Vnus autem quispiam astantium educto gladio percußit seruum summi sacerdotis, & amputauit eius auriculam. Et respondens Iesus, dixit illis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs ac*
Ibidem. *Ibidem. *fustibus ad comprehendendũ me,* † *quotidie eram apud uos in templo docens, et non comprehendistis me:* * *sed ista fiunt ut impleantur scripturæ. Et relicto illo, omnes fugerunt. Et unusquispiam adolescentulus sequebatur illum circumamictus sindone super nudum, & comprehenderunt illum adolescentuli. Ille uerò relicta sindo*
†Math. 26 Luc. 22. Ioan. 18. Ibidem. *ne, nudus effugit ab illis.* † *Et abduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conueniunt cum illo omnes summi sacerdotes & seniores, & scribæ. Et Petrus emi*

nus

nus sequebatur illum, donec uenisset in atrium summi sacerdotis, & erat sedens unà cum ministris, & calefiebat, ad lumen. †*Summi uerò sacerdotes & totũ concilium, quærebant aduersus* Iesum *testimonium, ut morti traderent eum: nec inueniebant.* Nam *multi falsum testimonium dixerant aduersus illum, nec erant satis idonea testimonia.* †Et *quidam assurgebant & falsum testimonium ferebant aduersus illum, dicentes:* Nos *audiuimus eum dicentem:* Ego *diruam templum hoc quod est manibus factum, & tribus diebus aliud sine manibus factum extruam.* Et *ne sic quidem satis idonea erãt testimonia illorum.* Et *surgens summus sacerdos in medium, interrogabat* Iesum *dicens:* Non *respõdes quicquam? Quid isti aduersum te dicunt testimonia?* At *ille tacebat, neq; quicquam respondebat.* †*Rursum summus sacerdos interrogauit, & dicit illi:* Tu es *ille Christus filius benedicti?* Iesus *autem dixit:* Ego *sum:* * *& uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli.* † *Summus autem sacerdos dilaceratis uestibus suis dixit:* * Quid *præterea opus habemus testibus?* Audistis *blasphemiam.* Quid *uobis uidetur?* Illi *uerò omnes condemnauerunt eum esse reum mortis.* † Et *cœperunt quidam conspuere in eum, & obuelare faciem illius, & colaphis eum cædere, & dicere illi:* Diuina. Ac *ministri alapas illi impingebant.* Et *cum esset* Petrus *in atrio inferius, uenit una ancillarum summi sacerdotis, cumq; uidisset* Petrum *calefacientem se, intuita illum dicit:* Et *tu cum* Nazareno Iesu *fuisti?* At *ille negauit, dicens:* Non *noui, neque scio quid dicas.* † Et *exiuit foras in uestibulum, & gallus ce-*

Matt. 26. Ibidem. Matt. 26. Luc. 22. *Math. 26. Luc 22. Ioan 6. †Math. 26 Luc. 22. *Ibidem. Math. 26. Luc. 22. Ioan. 18. Ibidem. Math. 26.

cinit. Et ancilla cum uidisset eum, rursum cœpit dicere
his qui adstabãt: Hic ex illis est. At ille rursum negabat.
Math. 26. † Ac paulò post iterum qui adstabant dicebant Petro:
Luc. 22. Vere ex illis es, nam & Galilæus es, et loquela tua con
Ioan 18. uenit. At ille cœpit execrari ac deierare: Non noui ho=
minẽ istũ, de quo dicitis. Et iterũ gallus cecinit. † Recor
Math. 26. datusq; est Petrus uerbi quod dixerat illi Iesus. Prius-
Luc. 22. quã gallus cecinerit bis, abnegabis me ter, cœpitq; flere.

CAPVT XV.

Math. 27. ET † confestim diluculo concilio inito, summi sacer
Math 27. dotes cum senioribus ac scribis ac toto cõsessu, † uin
Luc. 23. ctum Iesum abduxerunt, tradiderunt'q; Pilato. * Et in=
Ioan 18. terrogauit eum Pilatus, Tu es ille rex Iudæorum? At il
* Math. 27 le respondens, dixit illis: Tu dicis. Et accusabant eum
Ioan. 16. summi sacerdotes de multis. Pilatus autem rursus inter
rogauit illum, dicens: Non respondes quicquam? ecce
quàm multa aduersus te testantur? Iesus autem deinde
Math. 27. nihil respondit, adeo ut admiraretur Pilatus. † Cæte=
Luc. 23. rum in festo dimittebat illis unum uinctum, quemcũq;
Ioan 18 postulassent. * Erat aũt qui dicebatur Barrabas, qui cũ
* Math 27 seditionis autoribus fuerat uinctus, qui per seditionem
cædem patrauerat. † Et cum acclamasset turba, cœpit
Math. 27. flagitare ut faceret quemadmodum semper fecerat i-
Ioan. 18. psis. Pilatus autem respondit eis, dicens: Vultis dimit=
tam uobis regem illum Iudæorum? † Sciebat enim quod
Math. 27. propter inuidiam tradidissent illum summi sacerdotes.
† Summi uerò sacerdotes concitauerunt turbam, ut po=
Ibidem. tius Barrabam dimitteret ipsis. Pilatus autem respon=
Mat. 27. dens rursum, ait illis: Quid igitur uultis faciam ei, quẽ
Luc. 23. dicitis regem Iudæorum? At illi rursum clamauerunt:

Cruci-

Crucifige iſtum. Pilatus autem dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi uehementius clamauerunt: Crucifige eum. † Pilatus uerò uolens turbæ facere ſatis, dimi- Math. 27.
ſit illi Barrabam, & tradidit Ieſum flagellatum, ut cru- Luc 23.
cifigeretur. * Milites autem abduxerunt eum intro in Ioan. 19. * Math. 27
atrium, quod eſt prætorium, & conuocant totam co Ioan. 19.
hortem: & induunt illum purpura, & circumponunt ei contextam ſpinis coronam, & cœperunt ſalutare illum: † Aue rex Iudæorum. Et uerberabant illius ca- Ibidem.
put arundine, & inſpuebant in illum, & poſitis genibus adorabant illum. Et cum illuſiſſent ei exuerunt eum purpura, & induerunt illum ueſtibus proprijs, & educunt eum ut crucifigerent eum. † Et coegerunt præ Math. 27.
tereuntem quendam Simonem Cyrenenſem, qui ueniebat Luc. 23.
ex agro, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret cru
cem eius. † Et ducunt eum in Golgata locum, quod eſt ſi Math. 27.
interpreteris, Caluariæ locus. * Et dederunt illi bibere Ioan 19. * Math. 28
myrrhatum uinum, ſed ille non ſumpſit. † Cumq; crucifi † Math. 27
xiſſent eum, partiti ſunt ueſtimenta eius mittentes ſor- Ioan. 19.
tem ſuper illa quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. † Et erat inſcriptio cauſæ il- Math. 27.
lius inſcripta: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt Luc. 23.
duos latrones, unū à dextris, & alterum à ſiniſtris eius. Ioan. 19.
* Et impleta eſt ſcriptura, quæ dicit: Et cum iniquis de- Eſa. 53.
putatus eſt. * Et qui præteribāt conuiciabantur illi, mo Luc. 27.
uentes capita ſua, ac dicētes: Væ qui demoliris templū, * Math. 22
et in tribus diebus extruis, ſerua teipſum, et deſcende de cruce. † Similiter & ſummi ſacerdotes illudentes inter Matt. 27.
ſeſe cū ſcribis, dicebant: Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare Luc. 23.
non poteſt: Chriſtus ille rex Iſrael deſcendat nunc de

i 4

Ibidem. cruce, ut uideamus & credamus. †Et qui crucifixi fuerant cum illo, probra iaciebant in eum. Cum uerò facta esset hora sexta, tenebræ ortæ sunt super totam terrã,
Matth. 27. usq; ad horam nonam. † Et hora nona clamauit Iesus uoce magna, dicens: Eloi, eloi lamasabachthani: quod est, si quis interpretetur: Deus meus, Deus meus cur me deseruisti? Et quidam adstantium cum audissent, dicebant:
Math. 27. Ecce Heliam uocat. † Accurrit autem quidam, et impleta
Luc. 23. spongia aceto, impositaq; arundini, porrexit illi po=
Ioan. 19. tum, dicens: *Sinite, uideamus an uenturus sit Helias ad deponendum eum. Iesus autem emissa uoce magna ex=
Math. 27. pirauit. † Et uelum templi scissum est in duas partes à
Luc. 23. summo usque ad imum * Cum uidisset autem centurio,
*Ibidem. qui adstabat ex aduerso illi, quod sic emisso clamore ex-
Ibidem. pirasset, dixit: Vere homo hic filius erat Dei. † Erant autem & mulieres è longinquo spectantes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui & Iose mater, & Salome: quæ etiam cum esset in Galilæa, sequutæ fuerant illum, & ministrauerant ei, aliæq; complures, quæ simul ascenderant cum eo Hierosolymam.
Math. 27. † Et cum iam uenisset uespera, quoniam erat para=
Luc. 22. sceue: quæ præcedit sabbatum, uenit Ioseph ortus ex ci
Ioan. 19. uitate Arimathæa, honestus senator, qui & ipse erat erat expectans regnũ Dei: et sumpta audacia, ingressus est ad Pilatum, & petijt ab eo corpus Iesu. Pilatus au=tem admiratus est, si iam mortuus esset: et accersito ad se Centurione, interrogauit illum, an iam dudum mor=tuus fuisset. Et re cognita ex Cẽturione, donauit corpus
Ibidem. ipsi Ioseph. †Et is mercatus sindonem, depositũ eum inuoluit sindoni, deposuitq; in monumẽto, quod erat exci

sum

sum è petra. Et aduoluit lapidem ad ostium monumenti. † At Maria Magdalene & Maria Iose spectabant ubi poneretur. Math. 27.

CAPVT XVI.

ET † *cum præterisset sabbatum, Maria Magdalene,* Math. 28.
& Maria Iacobi, & Salome, emerunt aromata, ut
uenirent & ungerent eum. † *Et summo diluculo diei* Math. 28.
primi sabbatorũ ueniunt ad monumẽtum, exorto sole, Luc. 24.
dicebantq; inter sese: Quis reuoluet nobis lapidem ab Ioan. 20.
ostio monumenti? Et cum respexissent, uident lapidem
esse reuolutum, nam erat magnus ualde. Et ingressæ in
monumentum, uiderunt adolescentem sedentem à dex-
tris, amictum stola candida, & expauerunt. † *At ille* Math. 28.
dicit eis. Ne expauescatis, Iesum quæritis Nazarenum, Luc. 24.
qui fuit crucifixus, surrexit, non est hic: ecce locus ubi
posuerant illum. Sed abite, dicite discipulis eius, & Pe-
tro, quod ille præcedit uos in Galilæam, illic eum uide-
bitis, sicut dixit uobis. † *Et abeuntes, cito fugerunt à* Ibidem.
monumento. Habebat enim illas tremor & stupor, neq;
cuiquam quicquam dicebant, timebant enim. Cum sur-
rexisset autem Iesus mane primo die sabbati, apparuit
primum Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæ
monia. Illa profecta renunciauit his qui cum illo fuerãt,
lugentibus ac flentibus. Et illi cum audissent quod uiue
ret, ac uisus esset ab illa, non crediderunt. † *Post hæc* Luc. 24.
autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit in alia
forma, euntibus rus. Et illi abierunt, ac renunciauerunt
reliquis, nec his illi crediderunt. Postea discumbenti-
bus illis undecim apparuit, & exprobrauit illis incre

dulitatem suam & cordis duritiem, quod his qui ipsum uidissent resuscitatum, non credidissent. Et dicebat eis: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò nõ crediderit condẽnabitur. Porrò signa eos qui crediderint hæc subsequentur. Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si quid letale biberint nõ nocebit eis.

Luc. 24. Act. 1. Super ægrotos manus imponent, & bene habebũt. † Itaque dominus quidem postquam loquutus fuisset eis, receptus est in cœlum, & consedit à dextris Dei. Illi uerò egreßi, prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermonem confirmante per signa subsequentia.

FINIS.

VITA SANCTI LVCAE
per D. Hieronymum.

LVCAS medicus Antiochensis, ut eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes, scripsit euangelium: de quo idem Paulus: Misimus, inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses, Salutat uos Lucas medicus charissimus Et ad Timotheum: Lucas est mecum solus. Aliud quoque edidit uolumen egregium, quod titulo (Praxeis apostolon) prænotatur, cuius historia usque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id est, usque ad 4. Neronis annum. Ex quo intelligimus, in eadem urbe librum esse compositum. Igitur periodos Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, ut indiuiduus comes apostoli, inter cæteras eius res, hoc solum ignorauerit? Sed & Tertullianus uicinus eorum temporum, refert presbyterum quendã in Asia spudastin apostoli Pauli, conuictum apud Ioannem, quod author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse. Quidam suspicantur, quotiescunque in Epistolis suis Paulus dicit, Iuxta euangeliũ meum, de Lucę significare uolumine: & Lucam non solum ab apostolo Paulo didicisse euangelium, qui cum domino in carne non fuerat, sed à cæteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui uoluminis declarat, dicens: Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euãgelium sicut audierat scripsit. Acta uerò apostolorum sicut uiderat composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, uxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam urbem uicesimo Constantij anno ossa eius cum reliquijs Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

EVANGELIVM SE-
CVNDVM LVCAM.

QVONIAM complures aggreßi sunt contexere narrationem earum quæ inter nos certißimæ fidei sunt, rerũ: sicuti tradiderunt nobis qui ab initio suis oculis uiderant, ac pars aliqua fuerant eorum quæ narrabãt: uisum est & mihi, ut cunctis ab initio exacta diligentia, peruestigatis, deinceps tibi scriberẽ optime Theophile quo agnoscas eorũ, de quib. edoctus fueras, certitudinẽ.

Erat

CAPVT I.

ERat † in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabet. Erant autē iusti ambo coram Deo, uersantes in omnibus præceptis & iustificationibus domini irreprehensibiles: nec erat illis proles, eo quòd esset Elizabet sterilis, & ambo prouectæ iam essent ætatis. Factum est autem, cum is sacerdotio fungeretur in ordine uicis suæ coram Deo, secundum consuetudinem functionis sacerdotalis, sors illi obuenit, ut odores incenderet, ingressus in templum domini: & omnis multitudo populi precabatur foris tempo 1. Par. 24.

re thymiamatis Apparuit *autē illi angelus domini, stās à dextris altaris, in quo thymiamata solent adoleri.* Et Zacharias *turbatus est eo uiso, ac timor irruit super eum.* Ait *autem ad illum angelus:* Ne *timeas* Zacharia, *quoniam exaudita est deprecatio tua.* Vxorq; *tua* Elizabet *pariet tibi filium, & uocabis nomen eius* Ioannē: *& erit gaudium tibi & exultatio, & multi super eius natiuitate gaudebunt.* Erit *enim magnus coram domino, & uinum siceramq; non bibet.* Et *spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris suæ, multosq; filiorū* Israel *conuertet ad dominū* Deum *ipsorum.* Et *ipse præcedet ante illum cum spiritu & uirtute* Heliæ, *ut conuertat corda patrum in filios, & inobedientes ad prudentiam iustorum, ut paret domino plebem perfectam.* Et *dixit* Zacharias *ad angelum:* Quo *argumento istud cognoscam?* Ego *enim sum senex, & uxor mea prouectæ ætatis est:* Ac *respondens angelus, dixit ei:* † Ego

Gene.18. *sum* Gabriel, *qui adstiti in conspectu* Dei, *missusq; sum*

Iudic.13. *ut loquar ad te, & hæc tibi læta nunciem.* Et *ecce futurū est, ut sis tacitus, nec fari poßis ad eū usq; diem, quo hæc fiant, eo quod nō credidisti uerbis meis, quæ implebuntur in tempore suo* Et *erat populus expectans* Zachariam, *& mirabantur quod moraretur in templo* Egressus *aūt non poterat loqui illis.* Et *cognouerūt quod uisionem uidisset in templo.* Et *ipse innuebat illis, permansitq; mutus.* Et *accidit ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domū suam* Post *hos aūt dies cōcepit* Elizabet *uxor eius, & occultabat se mensibus quinq;, dicens:* Sic *fecit mihi dominus in diebus quibus me respexit, ut*

Matth.1. *auferret probrum meum inter homines.* † In *mense autem*

tem sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatē
Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsam
uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, ac nomen
uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Aue
gratiosa, dominus tecū: † benedicta tu inter mulieres. Iudic. 13.
Illa uerò cū uidisset, turbata est super oratione eius, &
cogitabat qualis esset illa salutatio. Et ait angelus ei: Ne
timeas Maria, nacta es enim gratiā apud Deū. † Ecce cō Esa. 7.
cipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Matth. 1.
Iesum. Is erit magnus, & filius altißimi uocabitur: &
dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris ipsius,
† regnabitq; super domum Iacob in æternum, & re= Mich. 4.
gni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad angelum: Dan. 7.
Quomodo erit istud, quādoquidem uirū non cognosco?
Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus sanctus super-
ueniet in te, & uirtus altißimi obumbrabit tibi. † Qua Esa. 4.
propter & quod nascetur sanctū, uocabitur filius Dei.
Atq; ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit fili-
um in senectute sua: & hic mensis est sextus illi, quæ di
cebatur sterilis: quia non erit impoßibile apud Deum
omne uerbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla domi-
ni, fiat mihi secundum uerbum tuum. Ac discessit
ab illa angelus. Exurgens autem Maria in diebus his,
abijt in mōtana cum festinatione in ciuitatem Iuda, &
intrauit in domum Zachariæ, ac salutauit Elizabet. Et
factū est, ut audiuit salutationem Mariæ Elizabet, sa-
lijt infans in utero eius. Et repleta est spiritu sancto E-
lizabet, exclamauitq; uoce magna, & dixit: Benedicta
tu inter mulieres, & benedictus fructus uētris tui. Et
unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce

enim ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et *beata quæ credidit quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à domino.* Et ait Maria: *Magnificat anima mea dominum.* Et *exultauit spiritus meus in* Deo *seruatore meo. Quia respexit ad humilitatē ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: Quia fecit mihi magnifica qui potens est, & sanctum nomen eius:* Et *misericordia eius in progeniem & progeniem, timentibus ipsum. Præstitit robur per brachium suum, dispersit superbos cogitatione cordis ipsorum.* Detraxit *potentes de sedibus, & euexit humiles.* Esurientes *impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum*
Genes. 22. *suum, ut memor esset misericordiæ:* † *Sicut locutus est ad patres nostros, nimirum Abrahamo & semini eius in æuum.* Mansit *autem Maria cum illa circiter mensibus tribus, & reuersa est in domum suam.* Elizabetæ *uerò impletum est tempus pariendi, & peperit filiū.* Et *audierunt uicini & cognati eius, quod magnifice dominus misericordia sua usus esset erga illam, & gratulabantur ei* Et *factum est in die octauo, uenerūt ad circuncidendum puerum, & uocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Et *respondens mater eius, dixit:* Nequaquam, *sed uocabitur* Ioannes. Et *dixerunt ad illam:* Nemo *est in cognatione tua qui uocetur isto nomine.* Innuebant *autem patri eius, quid uellet uocari eū.* Isq; *postulatis tabellis scripsit, dicens:* Ioannes *est nomen eius.* Et *admirati sunt uniuersi. Apertū est autem os eius ilico, & lingua eius, & loquebatur laudans* Deum Et *peruasit timor omnes uicinos eorum, & per omnem montanam*

tanam regionē Iudææ diuulgabantur omnia uerba hæc, & poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes: Quid nam puer hic erit? Et manus domini erat cū illo: & Zacharias pater eius repletus eſt ſpiritu ſancto, prophetauitq́; dicens: Laudandus dominus Deus Iſrael, quia uiſitauit & fecit redemptionē populo ſuo. Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui: Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo fuerūt, prophetarum ſuorum: Fore ut ſeruaremur ab inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos: Vt uteretur miſericordia ergà Patres noſtros, ac memor eſſet teſtamenti ſui ſancti. † Præſtaretq́; iuſiurandum quod Gene. 22.
iurauit ad Abraham patrem noſtrum ac daret nobis, ut ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiremus ipſi, Cum ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, cunctis diebus uitæ noſtræ. Et tu puer propheta altiſsimi uocaberis, præibis enim ante faciem domini, ad parandum uias eius: Ad dandam ſcientiam ſalutis populo ipſius: per remiſsionem peccatorum eius: Per uiſcera miſericordiæ Dei noſtri, quibus uiſitauit nos oriens ex alto: Vt illuceſceret his qui in tenebris & umbra mortis ſedebant, ad dirigendos pedes noſtros in uiam pacis.
† Puer autem creſcebat & corroborabatur ſpiritu, & 1.Reg. 2.
erat in deſertis donec ueniret dies, quo oſtendendus erat apud Iſraelitas.

CAPVT II.

F*Actum eſt autem in diebus illis: Exijt decretū à Cæſare Auguſto, ut cenſeretur totus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cyrenio. Et ibāt o-*

mnes ut profiterentur, in suam quisq; ciuitatem. Ascen
dit autem & Ioseph à Galilæa, de ciuitate Nazareth in
Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethleem, eò
quod esset de domo & familia Dauid, ut profiteretur
Matth. 1. cum Maria desponsa sibi uxore, quæ erat prægnans.
Ioan. 3. † Accidit autem cum essent ibi, completi sunt dies pa-
riendi. Et peperit filium suum primogenitum, ac fascijs
eum inuoluit, reclinauitq; eum in præsepi, quod non es
set eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione
eadem uigilantes, & excubantes excubias nocte super
gregem suum. Et ecce angelus domini adstitit illis, &
claritas domini circumfulsit illos, & timuerunt timore
magno

magno. Et dixit illis angelus: Ne timeatis. Ecce enim an
nuncio uobis gaudium magnum, quod futurum est toti
populo, quia natus est uobis hodie seruator, qui est Chri
stus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signum:
Inuenietis infantem fascijs inuolutũ, positũ in præsepi.
Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœle-
stis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altißi-
mis Deo, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas.
Et factum est, ut discesserũt ab eis angeli in cœlum, &
homines pastores loquebantur inter sese: Transeamus
iam Bethleem usq;, & uideamus hoc quod audiuimus
accidisse, quod dominus aperuit nobis Et uenerunt festi
nantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantẽ
positũ in præsepi. Cum uidissent autem, diuulgauerunt
de uerbo quod dictum erat ipsis de puero hoc. Et om-
nes qui audierũt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pa
storibus ad ipsos. Porrò Maria cõseruabat omnia uerba
hæc, conferens in corde suo. Et omnes reuersi sunt pa-
stores, glorificantes ac laudantes Deum super omnibus
quæ audierãt & uiderant, ita ut dictum fuerat ipsis. Et
postquam consummati sunt dies octo, ut circuncidere-
tur puer, uocatũ est nomẽ eius Iesus, quod uocatũ erat
ab angelo prius quàm in utero conciperetur. † Et po- Leuit.12.
stea quàm completi fuissent dies purgationis eorũ secũ
dum legem Mosi, adduxerunt eum Hierosolyma, ut si-
sterent eũ domino: sicut scriptum est in lege domini: O- Exod. 13.
mne masculinũ adaperiens uuluã, sanctũ domino uocabi & 34.
tur: & ut darent hostiam secundum quod dictum est in Num.8.
lege domini, par turturum aut duos pullos columba-
barum. Et ecce homo erat Hierosolymis, cui nomen

Simeon, & homo iste iustus ac pius, expectans consola
tionem Israel, & spiritus sanctus erat super eum. Et re
sponsum acceperat à spiritu sancto, nō uisurum se mor
tem, nisi prius uideret Christum domini. Et uenit per
spiritum in templum. Et cum inducerent puerum Ie-
sum parentes, ut facerent secundum consuetudinem le-
gis pro eo, ipse quoq; accepit eum in ulnas suas, & lau-
dauit Deum, ac dixit: Nunc dimittis seruum tuum do-
mine secundum uerbum tuum in pace: Quia uiderunt
oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem om-
nium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, &
gloriam plebis tuæ Israel. Et erat pater & mater eius
mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit
Zach. 14. illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius: † Ecce
positus est hic in ruinam & in resurrectionem multo-
rum in Israel, & in signum cui contradicitur. Quin &
tuam ipsius animam penetrabit gladius, ut retegantur
ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna prophe-
tissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in
multam ætatem, & uixerat cum uiro annis septem à
uirginitate sua. Et hæc uidua annorum fermè octoginta
quatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs ac de-
precationibus seruiens nocte ac die. Et hæc eadem ho-
ra superueniens, uicissim confitebatur domino, & lo-
quebatur de illo omnibus qui expectabant redemptio-
nem Hierosolymis. Et ut perfecerunt omnia secundum
legem domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatē suā
Nazareth. Puer autē succrescebat, corroborabaturq;
spiritu, & implebatur sapientia, & gratia Dei erat su-
per illum. Et ibant parentes eius quottannis Hierosoly

mam

mam, in die festo paschæ. Et cum factus esset annorum
duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam, secundum
consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cum
redirent illi, remansit puer Iesus Hierosolymis, & non
cognouerunt parentes eius. Cæterum rati illum esse in
comitatu, uenerunt itinere diei, & requirebant eũ in-
ter cognatos & inter notos. Et cum non inuenissent eũ,
reuersi sunt Hierosolymam quærentes eum. Et accidit
post triduum, inuenerunt illum in templo sedentem in
medio doctorum, audientem illos, & interrogantẽ eos.
† Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super in Matth. 7.
telligentia & responsis eius: & uiso eo, admirati sunt. Marci 1.
Et dixit mater eius ad illũ: Fili, cur fecisti nobis sic? Ec-
ce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait
ad illos: Quid est quod quærebatis me? an nesciebatis, Luc.18.
quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? † Et il
li non intellexerunt sermonem quem loquutus est ipsis.
Et descendit cum eis, uenitq́; Nazareth, eratq́; subditus
illis. † Mater autem eius conseruabat omnia uerba hæc 1.Reg.2.
in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientiâ & ætate,
& gratia apud Deum atq; homines.

CAPVT III.

ANno autem decimoquinto imperij Tiberij Cæsa-
ris, Pontio Pilato præside Iudææ, tetrarcha uerò
Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha
Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abile-
nes tetrarcha, sub pontificibus Anna & Caiapha, factũ
est uerbum domini super Ioannem Zachariæ filium in
deserto. † Et uenit in omnem regionem finitimam Ior- Matth. 3. Ioan. 3.

dani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remißionem
peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esa-
Esa. 40. Matth. 3. iæ prophetæ, dicentis: † Vox clamantis in deserto, pa-
Marc. 1. rate uiam domini, rectas facite semitas eius. Omnis ual-
Ioan. 1. lis implebitur, & omnis mons & collis reddetur humi
lis. Et fient quæ obliqua sunt, directa: & asperæ uerten
tur in uias planas: & uidebit omnis caro salutare Dei.
Matth. 3. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur
ab ipso: Progenies uiperarum, quis submonstrauit uo-
bis ut fugeretis à uentura ira? facite ergo fructus di-
gnos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere intra uosipsos:
Patrem habemus Abrahamum. Dico enim uobis, potēs
est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.
Iam uerò & securis ad radicem arborum posita est.
Matth. 3. 7. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidi-
tur, & in ignem conijcitur. Et interrogabant eum, tur
bæ, dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens aūt, di-
cit illis: Qui habet duas tunicas, impertiat nō habenti:
& qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem &
publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Ma
gister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Ne quid am-
plius quàm quod constitutum est uobis exigatis. Inter-
rogabant autem eum & milites, dicentes. Et nos quid
faciemus? Et ait illis: Ne quem concutiatis, ne quem ca
lumniemini: & contenti estote stipendijs uestris. Ex-
pectante autem populo & cogitantibus omnibus in cor
dibus suis de Ioanne, num ipse esset ille Christus. Respō
Matth. 3. dit Ioannes, dicens uniuersis: † Ego quidem aqua bap-
Marc. 1. tizo uos, sed ueniet fortior me, cuius non sum dignus sol
Ioan. 1. uere corrigiam calceamentorum, ipse uos baptizabit
spiritu

ſpiritu ſancto & igni : † cuius uentilabrum in manu i- pſius, & purgabit aream ſuam, & congregabit triticū in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans, euangelizabat populo. Matth.3.

† Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris ſui, deq; omnibus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Ioannem in carcerem. Matth.14. Marc.6.

*† Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus, ut & Ieſu baptizato & orante, apertum ſit cœlum, ac deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie quaſi columba in ipſum, & uox de cœlo facta eſt, quæ diceret: * Tu es filius ille meus dilectus, in te complacitum eſt mihi. Et ipſe Ieſus incipiebat eſſe fermè annorum triginta, ut putabatur filius Ioſeph, † qui fuit filius Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, qui fuit Matatthiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naū, q fuit Hesli, qui fuit Nagge, q fuit Maath, qui fuit Matathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſech, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Rheſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Coſam, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Ieſo, qui fuit Heliezer, qui fuit Ioram, qui fuit Mattha, qui fuit Leui, qui fuit Symeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit Ionam, qui fuit Heliachim, qui fuit Meleam, qui fuit Menam, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac,*

Matth.3. Ioan.1. Marc.1.9. * Mat.3.7. Marc.1.9. Luc.9. Matth.1.

qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharræ, qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusala, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

CAPVT IIII.

Matth. 4. Marc. 1. IEsus † autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane, & actus est per spiritum in desertum, ac diebus quadraginta tentabatur à diabolo, † nihilq; comedit in diebus illis: & consummatis illis, deinde esuriit. (Matth. 4.) Dixit autem illi diabolus: Si filius es Dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Iesus, dicens: Scriptum est; † Non pane solo uiuet homo, sed omni uerbo Dei. (Deut. 8.) Et subduxit illũ diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terræ in puncto temporis, & ait illi diabolus: Tibi dabo potestatem hanc uniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt & cuicunq; uolo do illam: tu ergo si adoraueris prouolutus coram me, erunt tua omnia. Et respondens Iesus dixit illi: Abi post me satana. Scriptum est enim: † Adorabis dominum Deũ tuũ, & illum solum coles. (Deute. 6.) Et duxit illum Hierosolyma, statuitq; eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius Dei es, mitte teipsum hinc deorsum. † Scriptum est enim, quod angelis suis mandauit de te, ut seruent te, & in manibus tollent te, ne offendas ad lapidem pedem tuũ. (Psal. 90.) Et respondẽs Iesus, ait illi: Dictũ est: † Non tentabis dominũ Deũ tuum. (Deut. 6.) Et cõsummata

omni tentatione, diabolus receßit ab illo uſque ad tem-
pus. Et reuerſus eſt Ieſus uirtute ſpiritus in Galilæam: Matt. 4.
† & fama exijt per uniuerſam regionem de illo. Et ipſe Marc. 1.
docebat in ſynagogis eorum, & glorificabatur ab omni
bus. † Et uenit Nazareth, ubi erat nutritus, & intrauit Math. 13. Marc. 6.
ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbatorum in ſyna
gogam, & ſurrexit ut legeret. Et traditus eſt illi liber
Eſaiæ prophetæ, & ut explicuit librum, inuenit locum
ubi ſcriptum erat: † Spiritus domini ſuper me, propte- Eſa. 61.
rea quod unxit me, ad euangelizandum pauperibus mi
ſit me, ut ſanem contritos corde, ut prædicem captiuis
remißionem, et cæcis uiſum: ut emittam confractos per

remißionem, ut prædicem annum domini acceptum. Et
complicato libro reddidit ministro, ac resedit. Et omniũ
in synagoga oculi erant defixi in eum. Cœpit autem di-
cere ad illos: Hodie impleta est hæc scriptura in auribus
uestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur
tur super gratia sermonum, qui procedebant ex ore i-
Math. 13. Marc. 6. Ioan. 6. psius, dicebantq;: †Nonne hic est filius Ioseph? Et ait il-
lis: Omnino dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cu
ra teipsum. Quæcunq; audiuimus facta in Capernaum,
fac & hic in patria tua. Ait autem: Amen dico uobis:
Math. 13. Marc. 6. Ioan. 4. †Nemo propheta acceptus est in patria sua. * Sed in ue
ritate dico uobis, multæ uiduæ erant in diebus Heliæ in
*Reg. 17. Israel, quando clausum est cœlum annis tribus & mensi
bus sex, cum facta esset fames magna per omnem terrã,
& ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sareph-
4. Reg. 5. tha Sidonis ad mulierem uiduam. * Et multi leprosi e-
rant in Israel sub Helisæo propheta, et nemo eorũ mun-
datus est, nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in
synagoga ira, hæc audientes. Et insurrexerunt, eiece-
runtq; illum è ciuitate, & duxerunt illum usq; ad super
cilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædifica
ta, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per me-
Marc. 1. dium illorum ibat. †Et descendit Capernaum ciuitatem
Ioan. 2. *Matth. 7. Galilææ, ibiq; docebat illos sabbatis. * Et stupebant su-
Luc. 2. per doctrina eius, quia cum potestate coniunctus erat
Mar. 1. sermo ipsius. † Et in synagoga erat homo habẽs spiritũ
†Mar. 1. dæmonis immundi, & exclamauit uoce magna, dicens:
Eia quid tibi nobiscum est Iesu Nazarene? Venisti ad
perdendum nos? Scio te qui sis, sanctus ille Dei. Et incre
pauit illum Iesus, dicens: Obmutesce et exi ab eo. Et cũ
pro-

iecisset illum dæmonium in medium, exijt ab illo, nihilq;
illi nocuit. Et factus est pauor super omnes, & colloque
bamur inter sese, dicentes: Quis sermo hic est? quia cũ
authoritate ac potestate imperat immundis spiritibus,
& exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem lo-
cum undiq; finitimæ regionis. † Cum surrexisset autem Matt. 8.
Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus Marc. 1.
autem Simonis tenebatur febri magna, & rogauerunt
illum pro ea: et adstans super illam, increpauit febrem,
et febris dimisit illam: statimq; surgẽs, ministrabat illis.
†Cum autẽ sol occideret, omnes qui habebant infirmos Mar. 1.
morbis uarijs, ducebãt illos ad eũ: at ille singulis manus
imponẽs, sanabat eos. † Exibãt aũt et dæmonia à multis Marc. 3.
clamantia ac dicentia: Tu es Christus ille filius Dei. Et
increpãs non sinebat ea loqui, quod sciebant ipsum esse
Christum. † Facto aũt die egressus ibat in desertũ locũ, Marc. 1.
& turbæ quærebant eum, et uenerunt usq; ad ipsum, et
detinebãt illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Et
alijs ciuitatibus oportet me euãgelizare regnũ Dei: nã
in hoc missus sum. Et prædicabat in synagogis Galilææ.

CAPVT V.

FActum † est autem, cum turba immineret ei, ut audi- Mar. 4.
ret uerbum Dei, & ipse stabat iuxta stagnum Ge-
nezareth, & uidit duas naues stantes ad stagnum, pisca
tores autem descenderant ex illis & abluebant retia
Ingressus autem in unam nauim, quæ erat Simonis, ro-
gauit eum, ut à terra abduceret pusillum: & sedens do
cebat de naui turbas. † Vt cessauit autem loqui, dixit Ibidem.
ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia uestra in ca
pturam. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor,

per totam noctem laborantes, nihil cepimus, tamen tuo iussu laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerant socijs, qui erant in altera naui, ut uenirent & adiuuarent ipsos: & uenerunt, atq; impleuerunt ambas naues, ita ut mergerentur. Quod cum uideret Simon Petrus, accidit ad genua Iesu, dicens: Discede à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo fuerãt, super captu piscium quem ceperant: similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simo

Math. 4. Marc 5. nis. Et ait ad Simonem Iesus: † Ne metuas, posthac homines capies. Et subductis in terram nauibus, relictis omnibus sequuti sunt eum. † Et accidit, cum esset in quadam

Math. 8. Marc. 1. ciuitate, & ecce uir plenus lepra, cumq; uidisset Iesum, prostratus in faciem, rogauit eum, dicẽs: Domine si uis potes me mundare. Et protensa manu tetigit eum, dicens: Volo, mundus esto. Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi, ne cuiquam diceret: sed uade,

Leuit. 13. inquit, † ostende teipsum sacerdoti, & offer pro emundatione tui, quemadmodum præcepit Moses in testimo

Matth. 4. Marc. 3. Ioan. 6. nium illis. † Peruagabatur autem magis rumor de illo, & conueniebant turbæ multæ, ut audirent & sanarentur per illum ab infirmitatibus suis. *Ipse autem age

*Math. 14 Marc. 6. bat in secessu in desertis, & orabat. Et factum est quodam die, & ipse docebat, erantq; pharisæi sedentes, ac legis doctores, qui uenerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Hierusalem, & uirtus domini aderat ad

Math. 9. *Marc. 2 Ioan. 5. sanandum eos. † Et ecce uiri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus, & querebant eum inferre,

&

& ponere ante illum. Et non inuenientes qua parte il* *Marc.2.
lum inferrent præ turba, ascenderunt super tectum, ac
per tegulas demiserunt eum cum lectulo in medium an-
te Iesum. † *Quorum fidem ut uidit, dixit illi: Homo, re-* Math.9.
mittantur tibi peccata tua. Et *cœperunt cogitare scri-* Marc.2.
bæ & pharisæi, dicentes: Quis est is qui loquitur bla-
sphemias? Quis potest remitttere peccata nisi solus
Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, re-
spondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus ue-
stris? Vtrum est facilius dicere, Remittantur tibi pecca
ta: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quod
filius hominis habet potestatem in terra remittendi pec
cata, ait paralytico: † *Tibi dico surge, tolle lectulū tuū* Math.9.
& uade in domum tuam: Isq; confestim surgens coram Marc.2. Ioan.5.
illis, tollebat in quo iacuerat, abijtq; in domū suam, glo-
rificans Deum. Et stupor corripuit omnes, & glo-
rificabant Deum, & repleti sunt timore, dicentes: Vidi
mus incredibilia hodie. † *Et post hæc exijt ac uidit pu-* Math.9.
blicanum, nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait il Marc.2.
li: Sequere me. Atq; is relictis omnibus, surgens, sequu-
tus est eum. Et fecit ei conuiuium magnum Leui in do- Ibidem.
mo sua, et erat turba multa publicanorum & aliorum,
qui cum illis accumbebant. Et murmurabant scribæ ac
pharisæi aduersus discipulos eius, dicentes: Quare cum
publicanis & peccatoribus editis & bibitis? Et respon
dens Iesus dixit ad illos: † *Non egent qui sani sunt medi-* Ibidem.
co, sed qui male habent. Non ueni uocare iustos, sed pec
catores ad pœnitentiam. At illi dixerunt ad eum: † *Qua* Ibidem.
re discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecra-
tiones faciunt, similiter et pharisæorum, tui uero edunt

& bibunt? Quibus ipse ait: Num potestis facere ut filij
thalami, dum cum illis est sponsus, ieiunent? Veniet au-
tem dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ie
iunabunt in illis diebus. Dicebat autem & similitudinē
Marc. 2. *ad illos: †Nemo immissuram noui uestimenti immittit*
in uestimentum uetus, alioquin et nouum rumpit, & ue
teri non conuenit immissura ex nouo. Et nemo mittit ui
num nouum in utres ueteres, alioqui rumpet uinum no
uum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt. Sed
uinum mustum in utres nouos mittendum est, & utraq;
conseruantur. Et nemo qui biberit uetus, statim uult no
uum, dicit enim, uetus melius est.

CAPVT VI.

Math. 21. Marc. 2. *Accidit †aūt, ut in sabbato secundoprimo transiret*
per sata, ac uellebāt discipuli eius spicas, edebant
que, confricantes manibus. Quidam aūt pharisæorum
dicebant illis: Quid facitis, quod non licet facere in sab
1. Reg. 21. *batis? Et respondens Iesus ad eos: † Ne hoc quidem legi*
stis, quod fecit Dauid, cūm esurisset ipse et qui cum illo
erant, quomodo intrauit in domum Dei, et panes propo
sitionis sumpsit, editq;, ac dedit etiam his qui secum e-
rant, quos non licet edere, nisi tantū sacerdotibus? Et di
Math. 12. Marc. 3. *cebat illis: †Dominus est filius hominis etiā sabbati. Fa-*
ctū aūt & in alio sabbato, ut intraret in synagogā ac do
ceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextra erat ari-
da. Obseruabāt aūt eū scribæ ac pharisæi, an in sabbato
sanaturus esset, ut inuenirent unde accusarēt eum. Ipse
uero sciebat cogitationes eorū, & ait homini qui habe
bat manū aridam: Surge et sta in medio. Ille uero surgēs
Math. 12. *stetit. Ait igitur ad illos Iesus: †Interrogabo uos: utrum*
licet

licet sabbatis benefacere, an malefacere: animã serua-
re, an perdere? Et circumspectis omnibus illis, dixit ho-
mini: Extende manum tuam. Ille aũt fecit, & restituta
est manus eius sana sicut altera. Ipsi autem repleti sunt
amentia, & colloquebantur inter sese, quid nam face-
rent Iesu. †Factum est autẽ in illis diebus, exijt in mon- Matth. 14.
tem ad orandum, eratq; pernoctans in deprecatione Marc. 6.
Dei. Et cum dies factus esset, † uocauit discipulos suos, Matt. 10.
& elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolus nomi- Marc. 6.
nauit, Simonem, quem & nominat Petrum, & An- Act. 1.
dream fratrem eius: Iacobum & Ioannem: Philippum
& Bartholomæum: Matthæum & Thomam: Iacobum

Alphæi filium, & Simonem qui uocatur Zelotes: & Iudam Iacobi, & Iudam Iscariotem, qui idem fuit proditor. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, turbaq; discipulorum eius, † & multitudo copiosa plebis ex omni Iudæa & Hierusalem, & à maritima Tyro & Sidone, qui uenerant ut audirent eum, & sanarentur à morbis suis, & qui uexabantur à spiritibus immundis, & sanabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia uirtus ab illo exibat, & sanabat omnes. †Et ipse attollēs oculos suos in discipulos, dicebat: †Beati pauperes, quia uestrum est regnum Dei. † Beati qui esuritis nunc, quia saturabimini. Beati qui fletis nunc, quia ridebitis. † Beati eritis, cum uos oderint homines, & separauerint uos, & exprobrauerint, & iecerint nomen uestrum tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illo die & exultate, ecce enim merces uestra multa est in cœlis. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. † Veruntamen uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Væ uobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ uobis cum laudauerint uos omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. Sed uobis dico qui auditis: † Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis, & orate pro calumniantibus uos. † Percutienti te in maxillam, præbe & alteram: & ab eo qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem exigenti abs te, tribue, & ab eo qui aufert quæ tua sunt ne reposcas. †Et prout uultis ut faciant uobis homines, uos quoq;

Marc. 3. Math. 5. Ibidem. Eccles. 31. Ibidem. Ibidem. Amos. 6. Math. 5. Matt. 7. Ibidem. Tob. 4.

quoq; facite illis similiter.* Et si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis est gratia? Nā et peccatores eos à quibus diliguntur, diligunt. Et si benefeceritis his qui uobis benefaciunt, quæ uobis est gratia? Siquidē et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis uos recepturos, quæ gratia est uobis? Nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. Quinimò diligite inimicos uestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes, & erit merces uestra multa, & eritis filij altißimi, quia ipse benignus est erga ingratos ac malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater uester misericors est. †Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condēnare, & non condemnabimini. Remittite, & remittetur uobis. Date & dabitur uobis. Mensuram bonam & confertam, & concussam atq; exundantē dabunt in sinum uestrum. †Eadem quippe mensura qua metimini, metientur alij uobis. Dicebat autem illis similitudinem: † Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foueam cadunt? †Non est discipulus supra magistrum suum: perfectus autem omnis erit, sicut magister ipsius. † Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio est, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine, eijciam festucam quæ in oculo tuo est, ipse in oculo tuo trabem non uidens? Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc perspicies, ut eijcias festucā, quæ est in oculo fratris tui. †Nō est enim arbor bona, quæ facit fructum malum, neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque enim arbor ex fructu suo cognosci-

*Math. 5.

Math. 7.

Math. 7. Marc 4.

Math. 15.

Math. 10. Mar. 13. 15

Math. 7.

Matt. 7.

Ibidem. Math. 12. tur. †Neq; enim è spinis colligunt ficus, neq; è rubo uindemiāt uuam. Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. Ex abundantia enim cordis loquitur

Matth. 7. Ibidem. os eius. † Quid autem uocatis me domine, domine, et nō facitis quæ dico? Quisquis uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat super petram. Qui autem audiuit & non fecit, similis est homini qui ædificauit domum suam super terram absque fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

CAPVT VII.

Matt. 8. Ioan. 4. Cum aūt consummasset omnia uerba sua, audiente populo, † intrauit Capernaum. Centurionis aūt cuiusdam seruus male habens, agebat animam, qui illi erat charus. Cum audisset aūt de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret & seruaret seruum suum. At illi cum uenissent ad Iesum, rogabāt eum studiose, dicentes: Dignus est ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cum iam non longe ab esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens ei:

Matt. 8. †Domine, noli uexari. Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres: Quapropter nec meipsum sum dignum arbitratus ut uenirem ad te, sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate

te constitutus, habens sub me milites, & dico huic, uade
ac uadit: & alteri, ueni ac uenit: & seruo meo, fac hoc,
ac facit. Auditis aũt his, Iesus miratus est eũ, et cõuersus,
sequenti se turbæ dixit: Dico uobis, ne in Israel quidem
tantam fidem inueni. †Et reuersi qui missi fuerant in do Ibidem.
mum, repererunt seruũ qui langueraт sanũ. Et factum
est deinceps, ibat in ciuitatẽ, quæ uocatur Nain, & ibãt
cum eo discipuli eius multi, turbaq; copiosa. Cũ aũt ap-
propinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebа-
tur, filius unicus matri suæ, et hæc uidua erat: & turba
ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidisset dominus,
misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. Et
accessit, tetigitq; loculum. Porrò qui portabant substite
runt, et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui e-
rat mortuus et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ. Ac
cepit autem omnes timor, et glorificabant Deum, dicen
tes: Propheta magnus surrexit inter nos, & Deus uisi-
tauit plebem suam. Et exijt hic rumor in uniuersam Iu-
dæam de eo, & omnem finitimam regionem. Et nun-
ciauerunt Ioanni discipuli ipsius de his omnibus. † Et Matt. 11.
conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, misitq; ad Ie
sum, dicens: Tu es qui uenturus es, an aliũ expectamus?
Cum autem uenissent ad eum uiri, dixerunt: Ioannes Ba
ptista misit nos ad te, dicens: Tu es ille qui uenturus
erat an alium expectamus? In eadem autem hora mul-
tos sanauit à morbis, ac plagis, & spiritibus malis, &
cæcis multis donauit uisum. Et respõdens dixit illis: † E Ibidem.
untes renunciate Ioanni quæ uidistis & audistis, quod
cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, sur-
di audiunt, mortui resurgunt, * pauperibus annuntiat Esa. 61.

tur euangelium: et beatus est quicunq; non fuerit offen
sus per me. Et *cum discessissent nuncij* Ioannis, *cœpit de*
Ioanne *dicere ad turbas*: Quid *existis in desertum ut ui*
deretis? arundinem uento agitari? Sed quid existis uisu-
ri? hominum mollibus uestimentis indutum? Ecce qui
uestitu splendido uestiuntur, & in delicijs agunt, in
aulis regum sunt. Sed quid existis ad uidendū? Prophe
Matt. 11. *tam? Vtiq; dico uobis, & plus quàm prophetam.* † Hic
Marc. 3. *est de quo scriptum est*: Ecce *mitto angelū meum ante fa*
Math. 11. *ciem tuam, qui præparabit uiam tuā ante te.* † Dico e-
Marc. 1. *nim uobis*: Maior *inter natos mulierū propheta* Ioanne
Baptista *nemo est: attamen qui minor est in regno* Dei,
Marc. 1. *maior est illo.* † Et *omnis populus audiens, & publicani*
iustificauerunt Deū *baptizati baptismo* Ioannis. Phari
sæi aūt & legisperiti cōsilium Dei *spreuerunt aduersus*
Matt. 11. *semetipsos, non baptizati ab eo.* Ait *aūt dominus*: † Cui
ergo similes dicam homines generationis huius; & cui
similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro,
et acclamantibus inter se, ac dicentibus: Cantauimus *uo*
bis tibijs, & non saltastis: cecinimus uobis lugubria, &
non plorastis. Venit *enim* Ioannes Baptista, *neq; edens*
Ibidem. *panē, neq; bibens uinū, & dicitis*: Dæmoniū *habet.* † Ve
nit filius hominis edens ac bibens, et dicitis: Ecce *homo*
edax et uinipotor, amicus publicanorū ac peccatorū. Et
Matt. 26. *iustificata est sapientia à filijs suis omnibus.* † Rogabat
Marc. 14. *aūt illum quidam è pharisæis, ut caperet cibū cum ipso.*
Ioan. 12. Et *ingressus domū pharisæi, accubuit.* † Et *ecce mulier*
Ibidem. *quæ fuerat in ciuitate peccatrix, ut cognouit quod ac-*
cubuisset in domo pharisæi, attulit alabastrum unguen
ti, stansq; ad pedes eius à tergo flens, lachrymis cœpit
rigare

rigare pedes eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & unguento ungebat. Vidēs *aũt phariseus qui uocauerat eũ, ait intra se, dicens:* Hic *si esset propheta, sciret utiq; quæ & qualis est mulier quæ tangit ipsum, quia peccatrix est.* Et *respondens* Ie*sus, dixit ad illũ: Simon, habeo quiddam quod tibi dicã.* At *ille ait:* Magister *dic.* Duo *debitores erant cuidã creditori, unus debebat denarios quingentos, et alter quinquaginta. Cum autem illi non essent soluendo, condonauit utrisq; horum igitur dic uter eum plus diliget?* Re*spondens Simon, dixit:* Existimo *quod is cui plus condonauit. At ille dixit ei:* Recte *iudicasti.* Et *conuersus ad mulierem, dixit Simoni:* Vides *hanc mulierem?* Intraui *in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, et capillis capitis sui extersit.* Osculum *mihi non dedisti: hæc autẽ ex quo intraui, non cessauit deosculari pedes meos.* Oleo *caput meum non unxisti, hæc aũt unguento unxit pedes meos: propter quod dico tibi:* Remittantur *peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus remittitur, is minus diligit.* Dixit *autem ad illam:* Remittuntur *tibi peccata.* Et *cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se:* Quis *est hic, qui etiam peccata remittit?* Dixit *autem ad mulierem:* Fides *tua te saluam fecit, uade cum pace.*

CAPVT VIII.

ET *factum est deinceps, & ipse iter faciebat per singulas ciuitates & castella, prædicans & annuncians regnum* Dei, *& duodecim cum illo, simulq; mulieres aliquæ, quæ erant sanatæ à spiritibus malis, & infir*

Luc.8. mitatibus:† Maria quæ uocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Cum autem turba plurima conueniret, & è singulis ciuitatibus properarent

Math.13.
Marc.4.
ad eum, dixit per similitudinem: † Exijt qui sementem faciebat, ad seminandum semen suum: & inter seminandum, aliud cecidit circa uiam, et conculcatum est, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram et enatum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerũt illud. Et aliud cecidit in terrã bonã, et enatũ fecit fructũ centuplũ, Hæc dicẽs, clamabat: Qui habet aures ad audiendũ audiat. Interrogabãt aũt eũ discipuli eius,

dicētes, quæ esset ista parabola. At ille dixit: † Vobis da Math. 13.
tū est nosse mysteria regni Dei, cæteris aūt per parabo Marc. 4.
las, *ut uidētes nō uideāt, et audiētes nō intelligāt. †Est Ioan. 12.
aūt hæc parabola: Semen est sermo Dei: qui aūt iuxta *Esa. 6.
uiā, hi sunt qui audiūt, deinde uenit diabolus, et tollit ser Act. 28.
monē de corde eorū, ne credētes seruētur. Nā qui super †Matt. 13.
petrā, ij sunt qui cū audierint, cū gaudio suscipiūt sermo Marc. 4.
nem: et hi radices non habēt, qui ad tēpus credunt, et in
tēpore tētationis recedunt. Quod aūt in spinas cecidit,
hi sunt qui audierūt, et à solicitudinibus et diuitijs ac uo
luptatibus uitæ euntes suffocātur, nec referunt fructū.
Quod aūt in bonā terrā, hi sunt, qui in corde honesto ac
bono audientes sermonē, retinent, & fructū afferūt per
patientiā. †Nemo uerò cū lucernā accēderit, operit eā
uase, aut subter lectū ponit sed super candelabrū ponit, Math. 5.
ut intrātes uideāt lumē. Non est enim occultū, quod nō Marc. 4.
manifestū sit futurū: nec absconditū, quod non sit cogno Luc. 11.
scendū, et in propatulū uēturū. † Videte ergo quomodo *Math. 10
audiatis: Quisquis enim habet, dabitur illi, et quicunq; Marc. 4.
nō habet, etiā q, putat se habere, auferetur ab illo. * Ve Math. 25.
nerunt aūt ad illū mater et fratres eius, et nō poterāt a- Marc. 4.
dire eum præ turba, et nūciatū est illi, dictumq;: Mater Luc. 19.
tua et fratres tui stāt foris, uolētes te uidere. Qui respō *Matt. 12.
dens, dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui Marc. 3.
sermonē Dei audiunt ac faciunt illum. †Factum est autē Math. 8.
quodam die et ipse ascēdit in nauim ac discipuli eius, & Marc. 4.
ait ad illos: Traijciamus in ulteriorem ripam stagni, ac
soluerunt. Cæterum nauigantibus illis, obdormiuit: &
ingruit procella uenti in stagnum, & complebantur,
ac periclitabantur. Accedētes autē suscitauerunt eum,

muerunt. Nunciauerunt autem illis etiam qui uiderāt,
quomodo sanus factus esset is qui agitabatur à dæmo-
nio. Et rogauerunt illum omnis multitudo Gadareno-
rum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore teneban
tur. † Ipse autem conscensa naui reuersus est. Rogaue Marc. 1.
rat enim illum uir à quo dæmonia exierant, ut cum eo
esset, sed ablegauit eum Iesus, dicens: Redi in domum
tuam, & narra quæcūq; tibi fecerit Deus. Et abijt per
totam ciuitatem, prædicans quæcunq; sibi fecisset Ie-
sus. Factum est autem cum rediret Iesus, excepit illum
turba: nam omnes expectabant eū. † Et ecce uenit uir, Matth 9.
cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat, acci Marc. 5.
ditq; ad pedes Iesu, rogans eum ut intraret in domum
suam: quoniam unica filia erat ei ferè annorum duode
cim, & hæc moriebatur. Verum inter eundum turbæ
coartabant eum. Et mulier quæ erat obnoxia proflu-
uio sanguinis ab annis duodecim: quæ in medicos im-
penderat omnem substantiam, nec ab ullo potuerat cu
rari, accessit retro, & tetigit fimbriam uestimenti eius,
& confestim sistebatur fluxus sanguinis eius. Et ait Ie-
sus: Qui est qui me tetigit? Negantibus autem omni-
bus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, tur
bæ te constringunt & affligant, & dicis: Quis me te-
tigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nam ego noui
uirtutem à me exisse. Videns aūt mulier quod non la-
tuisset, tremēs uenit ac procidit ante pedes eius: & ob
quam causam tetigisset eū indicauit ei corā toto popu
lo, & quemadmodū confestim sanata fuisset. At ipse di
xit ei: † Confide filia, fides tua te seruauit, uade cū pa- Matt 9.
ce. Adhuc illo loquente, uenit quidam à domo princi- Marc. 5.

pis synagogæ, dicens ei: Mortua est *filia tua, noli uexa re magistrum.* Iesus *aũt audito hoc uerbo, respondit pa*
Ibidem. *tri puellæ:* Noli timere, *crede tantũ, & salua erit.* † Et *cum uenisset in domum, non permisit intrare secum quenquam, nisi* Petrum *&* Iacobum, *&* Ioannem, *& patrem ac matrem puellæ.* Flebant *aũt omnes & plan gebant illam.* At *ille dixit:* Nolite *flere, non est mortua puella, sed dormit.* Et *deridebant eũ, scientes quod mor tua esset.* Ipse *autem eiectis foras omnibus, apprehensa manu eius clamauit, dicens:* Puella *surge.* Et *reuersus est spiritus eius, & surrexit continuo.* Ac *iussit illi da re cibum.* Et *stupuerunt parentes eius.* At *ille præce pit eis ne cui dicerent quod factum erat.*

CAPVT IX.

Matth. 10. Marc. 3. 6. *C* †*Onuocatis autem* Iesus *duodecim, dedit illis po testatem & authoritatem super omnia dæmonia, & ut morbos sanarent.* Et *misit illos ut prædicarent re*
Matth. 10. Marci 6. Luc. 10. *gnum* Dei, *& sanarent infirmos.* Et *ait ad illos:* † Ne *quid tuleritis in uiam, neq; uirgam, neq; peram, neque panem, neq; pecuniã, neq; binas tunicas habeatis.* Et *in quamcũq; domũ intraueritis, illic manete, atq; illinc ne*
Ibidem. *exeatis.* †Et *quicunq; non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiã puluerem è pedibus uestris excutite,*
Marc. 6. *in testimonium aduersus illos.* † Egressi *aũt circumi*
Actor. 13. *bant per castella, euangelizantes & curantes ubique.*
*Matt. 14. Marc. 6. * Audiuit *autem* Herodes *tetrarcha omnia quæ fiebãt*
† Marc. 6. *ab eo, & hæsitabat,* † *eo quod diceretur à quibusdam, quod* Ioannes *surrexisset à mortuis: à quibusdam uerò, quod* Helias *apparuisset: ab alijs autem, quod prophe-*

ta

ta quispiam ex antiquis surrexisset. Et *ait* Herodes:
Ioannem *ego decollaui:quis est aūt iste,de quo ego ta-*
lia audio? Et *quærebat uidere eum.* † *Et reuersi apo* Ibidem.
stoli,narrauerunt illi quæcunq; fecerant. † *Et assum-* Matth. 14. Marc.6.
ptis illis,secessit seorsum in locū desertū ciuitatis, quæ Ioan.6.
uocatur Bethsaida. *Quod cum cognouissent turbæ, se-*
cutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de
regno Dei: *& eos qui curatione indigebant,sanabat.*
† Dies *aūt cœperat declinare, & accedentes duode-* Ibidem.
*cim,dixerunt illi:*Dimitte *turbas, ut euntes in castella*
uillasq; uicinas diuertant, & inueniant escas,quia hic
in loco deserto sumus.Ait autem ad illos: Vos *date illis*
quod edant.At illi dixerūt: Non *sunt nobis plures quā*
quinq; panes,& duo pisces,nisi nos eamus & emamus
in omnem hunc populum escas. Erant *autem ferè uiri*
*quinquies mille.Ait autem ad discipulos suos:*Facite *il-*
los discumbere, in singulo quoq; discubitu quinquage-
nos:atq; ita fecerunt, & fecerunt omnes discumbere.
Acceptis *aūt quinq; panibus & duobus piscibus, subla*
tis in cœlū oculis,benedixit illis & fregit, distribuitq;
discipulis ut apponerent turbæ. Et *comederunt omnes,*
& saturati sunt. Et *sublatum est quod superfuit illis*
fragmentorum cophini duodecim. † Et *factum est,cū* Matth. 16.
solus esset orans,erant cum illo & discipuli,interroga Marc.8.
uitq; illos,dicens: Quem *me dicunt esse turbæ?* At *illi*
*responderunt,& dixerunt:*Ioannem Baptistam,*alij au*
tem Heliam, *alij uerò quod propheta quispiam de an-*
*tiquis surrexit.*Dixit *autem illis:* † Vos *autem quem* Ibidem. Ioan.6.
me esse dicitis? Respondens Simon Petrus,*dixit:*Chri-
stum Dei.*At ille cominatus illis, præcepit ne cui dice-*

Matth. 16. rent hoc, dicens: † Oportet filium hominis multa pa-
19 & 20. Mar. 8. 9. ti, & reprobari à senioribus, & principibus sacerdo-
& 10. tum & scribis, & occidi, & tertia die resurgere. Dice
Luc. 17. & 13. bat autem ad omnes: * Si quis uult post me uenire, ab-
* Mat. 16. neget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, &
Marc. 8. sequatur me. Qui enim uoluerit animam suam saluam
facere, perdet illam. Qui uerò perdiderit animam suã
propter me, is saluam faciet illam. Quid enim proficit
homo, si lucretur uniuersum mundum, se autem ipsum
Matth. 10. perdat, aut iacturam suiipsius faciat? † Nam quem mei
Marc. 8. meorumq́; sermonum puduerit, huius & filium homi-
Luc. 12. nis pudebit, cum uenerit in maiestate sua & patris san
Matt. 16. ctorumq́; angelorum. † Dico autem uobis uerè: sunt
Marc. 9. quidam hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec
uideant regnum Dei. Factum est autem post hæc uerba
ferè diebus octo, & assumpsit Petrum & Ioannem, &
Iacobum, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est
dũ oraret species uultus eius alia, & uestitus eius can-
didus ac refulgens. Et ecce duo uiri loquebantur cum il
lo, qui erant Moses & Helias: qui uisi in maiestate di-
cebant excessum eius, quem completurus erat Hiero-
solymis. Petrus uerò & qui cum illo erant grauati e-
rant somno. Experrecti autem uiderunt maiestatem
eius, & duos uiros qui stabant cum illo. Et factum est
cum discederẽt ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor,
bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula,
unum tibi, & unum Mosi, & unum Heliæ: nesciens
Matth 3. & 17. quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes,
Marc. 1. 9. & obumbrauit eos, timuerunt autem intrantibus illis
Luc. 3. 2. Pet. 1. in nubem. Et uox facta est de nube dicens: † Hic est fi-
lius

lius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret uox, in-
uentus est Iesus solus: & ipsi tacuerunt, & nemini di-
xerunt in illis diebus quicquam ex his quæ uiderant.
* Factum est autem in sequenti die descendentibus il- *Matt. 17
lis de monte, occurrit illi turba multa. Et ecce uir de Marci 9.
turba exclamauit, dicens: Magister, obsecro te, respice
ad filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus
apprehendit eum, & subito clamat: & discerpit eum
cum spuma, & uix discedit ab eo dilanians eum, & ro
gaui discipulos tuos, ut eijcerent illum, & non potue-
runt. Respondens autem Iesus, dixit: O natio infide-
lis & peruersa, usquequo ero apud uos, ac patiar uos?
Adduc huc filium tuum. Cum adhuc autem accederet,
laniauit illum dæmonium, & dißipauit. Increpauit au-
tem Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, &
reddidit illum patri suo. † Stupebant autem omnes su Marc. 1.
per magnificentia Dei. * Sed omnibus mirantibus su- Lucæ 24.
per omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Po- *Matt. 16. 19. 20.
nite uos in auribus uestris sermones istos. † Filius e- †Mar. 8 9. & 10.
nim hominis, futurum est ut tradatur in manus homi- *Mat. 8.
num. * At illi ignorabant uerbum istud, & erat absco
ditum ab illis, ut non intelligerent illud. Et timebant Matth. 18.
eum interrogare de hoc uerbo. † Intrauit autem cogi Marc 9.
tatio inter eos, quis eorum maior esset. At Iesus uidens Luc. 22.
cogitationem cordis illorum, apprehendit puerum, & Matth. 10. & 18.
statuit illum iuxta se, & ait illis: † Quicunq; recepe- Marc. 9.
rit puerum hunc nomine meo, me recipit. Et quicunq; Luc. 10
me receperit, recipit eum qui me misit. * Nam qui mi- Ioan. 13.
nor est inter omnes uos, hic erit magnus. † Respondēs *Mat. 20.
aūt Ioannes, dixit: Præceptor uidimus quendam sub no Marc 9. Luc. 22. † Marc. 9.

nem ciuitatem & locum, quo erat ipse uenturus: dice
bat ergo illis: † Meßis quidem multa, sed operarij pau Matth. 9.
ci. Rogate ergo dominum meßis, ut extrudat opera-
rios in messem suam. † Ite, ecce ego mitto uos sicut a- Matth. 10.
gnos inter lupos. † Nolite portare sacculum, neq; pe- Matth. 10. Marc. 6.
ram, neq; calceamenta: & neminem per uiam saluta- Luc. 9.
ueritis. * In quamcunq; domum intraueritis, primum * Matt. 10. Marc. 6.
dicite: Pax huic domui: & si ibi fuerit filius pacis, re-
quiescet super illum pax uestra: sin minus, ad uos reuer
tetur. † In eadem autem domo manete, edentes & bi- Ibidem.
bentes quæ dantur ab illis. Dignus est enim operarius
mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in Matth. 10.
quamcunq; ciuitatem intraueritis & susceperint uos,
edite quæ apponuntur uobis, & sanate infirmos qui in
illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in uos regnũ
Dei. † In quamcunq; autem ciuitatem intraueritis, & Ibidem.
non susceperint uos, exeuntes in plateas eius, dicite: Marc. 6.
Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate uestra, Luc. 9.
extergimus in uos: tamen hoc scitote, quod appropin-
quauit in uos regnum Dei. Dico uobis, quod Sodomis
in die illo remißius erit quã illi ciuitati. † Væ tibi Cho Matth. 11.
rozain, uæ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone fa
ctæ fuissent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in ci
licio & cinere sedẽtes, scelerum suorum egissent pœ-
nitẽtiam, ueruntamen Tyro & Sidoni remißius erit
in iudicio quã uobis. Et tu Capernaũ, quæ usq; ad cœlũ
elata es, usq; ad infernũ deprimeris. † Qui uos audit, Matth. 10.
me audit: & qui uos spernit, me spernit: qui aũt me sper Ioan. 13.
nit, spernit eũ q misit me. Reuersi sunt aũt septuaginta & 14. Marc. 6.
cũ gaudio, dicẽtes: Domine etiã dæmonia subijciũtur no

bis per nomen tuum Ait autem illis: Videbam *satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Ecce do uobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutē inimici, & nihil uobis nocebit. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quod spiritus uobis subijciuntur, sed gaudete quod nomina uestra scripta sunt in cœlis. In eadē hora exultauit spiritu Iesus, & dixit:

Matth. 11. †Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: etiam pater quoniam sic complacitum

Matth. 11. Ioan 8. est coram tē. † Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & nemo scit quis sit filius, nisi pater: & quis sit pater nisi filius, & cui uoluerit filius aperire. † Et conuersus

Matth. 13. sus ad discipulos seorsim, dixit: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quod multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

Matth. 22. Marc. 12. † Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens: Magister quid faciendo uitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum: in lege quid scriptum est?

Deut. 6. quomodo legis? Ille respondens, dixit: † Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima

Leuit. 19. Rom. 13. Iaco. 2. tua, & ex totis uiribus tuis, & ex tota mente tua: † & proximum tuum sicut te ipsum. Dixitq; illi: Recte respondisti: hoc fac, & uiues. Ille autem uolens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? Respondens autem Iesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Hiericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum uestibus: ac uulneribus inflictis, abierunt, semimortuo relicto. Accidit autem,

tem,ut sacerdos quidem descenderet eadem uia, uisoq; illo præterijt. Similiter & Leuita,cum iret iuxta locũ, cum accessisset,ac uidisset eum,præterijt. Samaritanus autem quidam iter faciens,uenit ad eum:et uiso eo,misericordia motus est,& accedens obligauit uulnera eius,infundens oleum ac uinum: & imponens illum in suum iumentum,duxit in diuersorium, & curam eius egit.Et postero die egrediens, depromptos duos denarios dedit hospiti,& ait ei: Curam illius habe,& quodcunq; præterea insumpseris,ego cum rediero reddam tibi. Quis ergo horum triũ uidetur tibi proximus fuisse illi,qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exer=

m

cuit misericordiam in illum. Ait igitur illi Iesus: Vade, *et tu fac similiter* Factum est autem dum irent, ut ipse *intraret in quoddam oppidulum, ac mulier quædam* Martha nomine, *excepit illum in domum suam: et huic erat soror, nomine* Maria, *quæ etiam aßidens ad pedes* Iesu, *audiebat sermonem illius.* Martha *autem distrahe batur circa frequens ministerium, quæ aßistens, ait.* Domine, *non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me ut sola ministrem? dic ergo illi ut me adiuuet.* Et respondens *dixit illi* Iesus: Martha, Martha *solicita es, & tumultuaris circa multa.* Atqui *unum est necessarium.* Maria *bonam partem delegit, quæ non auferetur ab ea.*

CAPVT XI.

Matt. 6. ET † *factum est cum oraret quodam in loco, ut cessauit, dixit quidam ex discipulis eius ad eum:* Domine, *doce nos orare, sicut & Ioannes docuit discipulos suos* Et ait illis: *Cum oratis, dicite:* Pater *noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Adueniat *regnũ tuum: fiat uoluntas tua quemadmodum in cœlo, sic etiam in terra.* Panem *nostrum quotidianum da nobis quotidie: & remitte nobis peccata nostra, siquidem & nos remittimus omni debenti nobis.* Et *ne nos inducas in tẽtationem, sed libera nos à malo* Et ait ad illos: Quis *uestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, et dicet illi:* Amice, *da mihi mutuo tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & nõ habeo quod apponam illi.* Et *ille intus respondens, dicat:* Noli *mihi molestus esse, iã ostiũ clausum est, & pueri mei mecũ sunt in*

cubili,non possum surgere & dare tibi. Dico uobis;eti
am si nō daturus sit illi surgens eo quod amicus eius sit,
propter improbitatem tamen eius surget, ac dabit illi
quotquot habet opus. † Et ego dico uobis:Petite, & Matth.7. Ioan.16.
dabitur uobis:quærite,& inuenietis:pulsate, & ape-
rietur uobis. Omnis enim qui petit,accipit:& qui quæ
rit,inuenit:& pulsanti aperietur.† Quis autem ex uó Matth.7.
bis pater,à quo si filius petierit panem,num lapidē da-
bit illi? Aut si piscem, num pro pisce serpentem dabit
illi? Aut si petierit ouum,num porriget illi scorpium?
Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona dona dare filijs
uestris:quanto magis pater uester cœlestis dabit spiri-
tum sanctum poscentibus se. † Et erat eijciens dæmo- Matt.9.12.
nium,& illud erat mutum:cumq; eiecisset dæmonium,
loquutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ. † Qui- Matth.12.
dam autem ex eis dixerunt:Per Beelzebul principem Marc 13.
dæmoniorum eijcit dæmonia. * Et alij tentantes,signū *Matt.12.
de cœlo quærebant ab eo.Ipse autem cum sciret cogita
tiones eorum,dixit eis: † Omne regnum aduersus sei- Matt.12.
psum diuisum,desolatur, et domus super domum cadit. Marc.3.
Quod si satanas quoque aduersus seipsum diuisus est,
quomodo stabit regnū eius?quia dicitis, per Beelzebul
eijcere me dæmonia. Quod si ego Beelzebul præsidio
eijcio dæmonia,filij uestri cuius præsidio eijciunt? Ideo
ipsi iudices uestri erunt. Porrò si digito Dei eijcio dæ
monia,profectò peruenit ad uos regnū Dei.Cum fortis
armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ pos
sidet. Vbi uerò fortior eo superueniens uicerit eū,uni-
uersa arma eius aufert in quibus confidebat, & spolia
eius distribuit. Qui nō est mecū,cōtra me est:et qui nō

Matth. 12. colligit mecũ, dispergit.† Cum immundus spiritus exie
rit ab homine, ambulat per loca arentia, quærens re-
quiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum me
am unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam scopis mũ
datam atq; ornatam: tunc uadit & assumit septẽ alios
spiritus secũ nocentiores ipso, & ingreßi habitant ibi:
& fiunt extrema hominis illius peiora primis. Factum
est aũt cum hæc diceret, extollens uocem quædam mu
lier de turba, dixit illi: Beatus uenter qui te portauit,
& ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimò, beati qui
audiunt sermonem Dei, & custodiunt illum. Turbis au
Matth 12. tem condensantibus se, cœpit dicere: † Natio hæc ma-
Marc. 8. la est, signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi si-
Ionæ 3. gnum Ionæ prophetæ. Nam sicut fuit Ionas signum Ni
niuitis, ita erit et filius hominis nationi isti. Regina Au
3. Reg. 10. stri surget in iudicio cum uiris nationis huius, & con-
2. Par. 9. demnabit illos: quia uenit à finibus terræ, ut audiret sa
pientiam Solomonis, & ecce plus quàm Solomon hoc
in loco. † Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum natio
Ionæ 3. ne hac, & condemnabunt illam: quia ad pœnitentiam
adducti sunt prædicatione Ionæ: & ecce plus quàm Io-
na hoc in loco. † Nemo lucernam accendit, & in ab-
Matth. 5. scondito ponit, neq; subter modium, sed super candela-
Mar. 4. brum, ut qui ingrediuntur, lumen uideant. * Lucerna
Luc 8. * Matth. 6. corporis est oculus. Cum igitur oculus tuus fuerit sim
plex, totum quoq; corpus tuum lucidum erit. Quod si
malus fuerit, etiam corpus tuũ tenebrosum erit. Vide
ergo ne lumen quod in te est; tenebræ sint. Si ergo cor
pus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquã par
tem tenebrosam, sic erit lucidum totum, ut cum lucer-
na

*na fulgore illuminat te. Et cum loqueretur, rogauit illũ
quidam pharisæus ut pränderet apud se. Iesus autem in
gressus accubuit. Pharisæus autem cum uidisset admi-
ratus est, quod non prius lauisset ante prandium. Et ait
dominus ad illum: † Nunc uos pharisæi exteriora po- Matth.23.
culi catiniq; mundatis: & quod intus est uestri, plenũ
est rapina & malitia. Stulti nónne qui fecit quod foris
est, etiam id quod intus est fecit? Veruntamen quod su
perest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt
uobis. † Sed uæ uobis pharisæis, quia decimatis men- Ibidem.
tham & rutam, & quoduis olus, & præteritis iudici-
um & charitatem Dei. Imò hæc oportuit facere, & il
la non omittere. † Væ uobis Pharisæis, quia diligitis Matth. 23. Marc. 12.
primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Luc. 20.
* Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, quia estis *Matth. 23
ut monumenta quæ non apparent, & homines ambu-
lentes super ea nesciunt. Respondens autem quidam ex
legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens, etiam nos af-
ficis contumelia. At ille ait. † Et uobis legisperitis uæ, Ibidem.
quia oneratis homines oneribus quæ portare non pos-
sunt, & ipsi uno digito uestro non attingitis sarcinas.
† Væ uobis, quia ædificatis monumenta prophetarum, Ibidem.
patres autem uestri occiderunt illos: profecto testami-
ni, quod comprobatis facta patrum uestrorum: quoni-
am illi quidem eos occiderunt, uos autem ædificatis eo
rũ sepulchra. † Propterea & sapientia Dei dixit: Mit Ibidem.
tam ad illos prophetas & apostolos, & ex illis occi-
dent, & persequentur, ut requiratur sanguis omnium
prophetarum, qui effunditur à constitutione mundi, à Gene. 4.
natione ista, † à sanguine Abel usq; ad sanguinem Za- 2. Par. 24.*

chariæ, qui perijt inter altare & ædem: profecto dico
Matth. 23. uobis, requiretur ab hac natione. † Væ uobis legisperi
tis quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, &
eos qui introibant, uetuistis. Cum autem hæc ad illos di
ceret, cœperunt legisperiti & pharisæi grauiter insi=
stere, & captiose interrogare eum de multis, insidian
tes ei: & quærentes aliquid uenari ex ore eius, quo ac
cusarent eum.

CAPVT XII.

CVm autem conuenisset innumera turbæ multitu=
do, adeò, ut se inuicem cõculcarent, cœpit dicere
Matth. 16. ad discipulos suos: Primum † cauete uobisipsis, à fermẽ
Marc. 8. to pharisæorũ, quod est hypocrisis. * Nihil enim oper
† Mat. 10. tum est, quod non reuelabitur: neq; absconditum, quod
Mar. 4. Luc 7. non scietur. † Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lu
* Matt. 10. mine audientur: & quod in aurem loquuti estis in con
clauibus, prædicabitur in tectis. Dico autem uobis ami
Ibidem. cis meis: † Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et
post hæc non habent quod amplius faciant. Ostendam
autem uobis, quem timeatis. Timete eum, qui postquã
occiderit, habet potestatem conijciendi in gehennam:
certe dico uobis, hunc timete. Nonne quinq; passerculi
ueneunt minutis aßibus duobus? et unus ex illis non est
in obliuione coram Deo: quin & pili capitis uestri om
nes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passerib.
pluris estis. Dico autem uobis: omnis quicunq; confes=
sus fuerit me coram hominibus, & filius hominis con=
Matth. 10 fitebitur illum coram angelis Dei. † Qui autem nega
Marc. 8. Luc. 9. uerit me corã hominibus, negabitur corã angelis Dei.

†Et quisquis loquitur dictum in filium hominis, remit- tetur illi: ei uerò qui in spiritum sanctum conuicium di xerit, non remittetur. * Cum autem adduxerint uos ad synagogas & ad magistratus ac potestates, nolite so liciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dica- tis spiritus enim sanctus docebit uos in eadē hora quid oporteat uos dicere. Ait autem ei quidam de turba: Ma gister, dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut di uisorem super uos? Dixitq; ad illos: Videte & cauete ab auaritia, quia non in abūdantia cuiusquam uita eius est ex his quæ possidet. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam diuitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quod non habeam quò congregem fructus meos? Et di- xit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora ex truam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bi- be, gaude. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte ani- mam tuam repetunt abs te. Quæ uerò parasti, cui ce dent? Sic qui recōdit sibi, nec est erga Deum diues. Di xitq; ad discipulos suos: † Ideo dico uobis, nolite solici ti esse animæ uestræ quid edatis, neq; corpori quid in- duamini. Anima plus est quàm esca, et corpus plus quā indumentum: Considerate coruos quia nō seminant ne que metunt, quibus non est penuarium, neq; horreū, & Deus pascit illos. Quanto magis uos præstatis uolucri bus? Quis aūt uestrū solicitudine sua potest adijcere ad staturā suam cubitū unum? Si ergo ne id quidem quod

†Matt. 12. Marc. 3.

*Matt 10. Mar. 13. Lucæ 21.

Matth. 6.

Matth.6. *minimũ est potestis, quid de cæteris soliciti estis?* † *Considerate lilia quomodo crescunt: nõ laborant neq; nẽt: dico autem uobis, nec Solomon in omni gloria sua uestiebatur sicut unum ex istis. Si autem gramen quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit, quanto magis uos uestiet, ô parum fidentes? Et uos nolite quærere quid esuri sitis, aut quid bibituri & nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt: pater autem uester scit quod istis indigeatis. Quin potius quærite regnum Dei, & hæc omnia*

Luc.12. *adijcientur uobis.* † *Noli timere pusille grex, quia complacitum est patri uestro dare uobis regnum.*

Ibidem. † *Vendite quæ poßidetis, & date eleemosynam.*

Matth.6. * *Parate uobis sacculos qui non ueterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis, quò fur nõ accedit, neq;*

Ibidem. *tinea corrumpit.* † *Vbi enim thesaurus uester est, i-*

Ephes.6. *bi & cor uestrum erit.* † *Sint lumbi uestri præcincti,*

1.Pet.1. *& lucernæ accensæ, & uos similes hominibus expectantibus dominum suum, quãdo reuertatur à nuptijs:*

Matth.24. *ut cũ uenerit ac pulsauerit, cõfestim aperiant ei.* † *Beati serui illi, quos cum uenerit dominus, inuenerit uigilantes: amen dico uobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere: et transiens ministrabit illis. Et si uenerit in secunda uigilia, & si in tertia uigilia uenerit, atque ita inuenerit, beati sunt serui illi. Hoc autem scitote, quod si scisset paterfamiliâs qua hora fur uenturus fuisset, uigilasset utiq;, nec passus fuisset perfodi domũ*

Matth.14. *suã.* † *Et uos igitur estote parati, quia qua hora nõ pu-*

Marc.13. *tatis, filius hominis ueniet. Ait aũt ei Petrus: Domine, ad nos dicis istã parabolã, an etiã ad omnes? Dixit autẽ dominus*

dominus: † Quisnam est fidelis dispensator ac prudens, Math. 24.
quem cõstituet dominus super famulitium suum, ut det
illis in tempore demensum cibum? Beatus ille seruus,
quem cum uenerit dominus, inuenerit ita facientem: ue
re dico uobis, quod omnibus quæ poßidet, præficiet il-
lum. Quod si dixerit seruus ille in corde suo, differt do
minus meus reditum, cœperitq́; percutere seruos & an
cillas, & edere bibereq; & inebriari, ueniet dominus
serui illius in die quo non sperat, & hora qua nescit, &
dissecabit eum, partemq́; eius cum infidis ponet. Ille au
tem seruus qui cognouit uoluntatem domini sui, & non
se præparauit, nec fecit secundum uoluntatem eius, pla
gis uapulabit multis, qui autem non cognouit & fecit
digna plagis, uapulabit paucis. Porrò cuicunq; multum
datum est, multum quæretur ab eo, & cui commenda-
uerunt multum plus petent ab eo. Ignem ueni missurus
in terram, & quid uolo si iam accensus est? Sed baptis-
mo habeo baptizari, & quomodo coartor donec perfi-
ciatur? Putatis quod pacem uenerim missurus in terrã? Math. 10.
Non, dico uobis, imò separationem. Erunt enim ex hoc Mich. 7.
quinq; in domo una diuisi, tres aduersus duos, & duo
contra tres: diuidetur pater aduersus filium, & filius
aduersus patrem, mater aduersus filiam, & filia aduer
sus matrem: socrus aduersus nurum suam, & nurus ad-
uersus socrum suam. † Dicebat autem & ad turbas: Matt. 16.
Cum uideritis nubem orientem ab Occasu, statim dici-
tis, imber uenit, & ita fit: & cum Austrum flantem, di
citis, imber uenit, & ita fit. Hypocritæ, faciem cœli &
terræ nostis probare, hoc autem tempus qui fit ut non
probetis? Cur autẽ & ex uobisipsis non iudicatis quod

illi: Mulier, liberata es ab infirmitate tua. Et *imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat* Deum. *Respondens autem princeps synagogæ, indignans quod sabbato sanasset* Iesus, *dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo uenite, ut sanemini, & non in die sabbati.* R*espondens autem ad illum dominus, dixit:* Hypocrita, *unusquisque* Luc.14.
uestrum sabbato nónne soluit bouem suum, aut asinum à præsepi, & ducit aquatum? Hanc *autem filiam* Abra*hæ, quam alligauit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solui à uinculo isto die sabbati?* Et *cum hæc diceret, erubescebant omnes aduersarij eius: & omnis populus gaudebat super uniuersis, quæ cum gloria fiebãt ab eo* †Dicebat *ergo:* Cui *simile est regnum* Dei, Math.13.
& cui simile faciam illud? Simile *est grano sinapis,* Mar.4.
quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit, & euasit in arborem magnam, & uolucres cœli nidulabantur in ramis eius. † Et *iterum dixit:* Cui
simile faciam regnum Dei? Simile *est fermento, quod* Math.13.
acceptum mulier, abscondit in farinæ sata tria, donec fermentetur totum. † Et *ibat per ciuitates,* Math.9.
& castella, docens, & iter faciens Hierosolymam. Marc.6.
Ait *autem illi quidam:* Domine, *an pauci sunt qui salutem consequuntur? Ille uerò dixit ad illos:* † Contendite Math.7.
intrare per angustam portam, quia multi, dico uobis, quærent intrare, & non poterunt. *Cum *autem resur*- Matt.25.
rexerit paterfamiliâs & clauserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, *domine, aperi nobis.* Et *respondens, dicet uobis:* Nescio *uos unde sitis.* Tunc *incipietis dicere:* Edimus *coram te*

& bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet, dico
Psal.6. *uobis:* Nescio uos unde sitis.† Discedite à me omnes qui
Matth.6. *patratis iniquitatem.* Ibi erit fletus & stridor dentium,
*Math.8. *Cum uideritis Abraham & Isaac & Iacob, & omnes
prophetas in regno Dei, *uos autem expelli foras.* Et ue
nient ab Oriente & Occidente, & Aquilone & Au-
Matt.19. *stro, & accumbent in regno* Dei.†Et *ecce sunt postre=*
Marc.10. *mi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt postremi.*
Eodem die accesserunt quidam pharisæorum, dicentes
illi: Exi, & *uade hinc, quia Herodes uult te occidere.* Et
ait illis: Ite & *dicite uulpi illi:* Ecce eijcio *dæmonia, &*
sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consum-
mor. Veruntamen *oportet me hodie et cras et perendie*
ambulare: quia fieri non potest, ut propheta pereat ali
Math.13. *bi quàm* Hierosolymis. † Hierusalem Hierusalem *quæ*
occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te:
quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum
auis nidum suum sub pennis, & noluistis! Ecce *relin=*
quitur uobis domus uestra deserta. Dico *autem uobis,*
quod non uidebitis me, donec uenerit tempus cum dice-
tis: Benedictus *qui uenit in nomine domini.*

CAPVT XIIII.

E T *accidit ut introiret in domum cuiusdam princi-*
pis pharisæorum sabbato, ad capiendum cibum, &
ipsi obseruabant eum. Et *ecce homo quidam hydropi=*
cus erat ante illum. Et *respondens* Iesus, *dixit ad legispe*
Math.12. *ritos & pharisæos, dicens:*† Num *licet sabbato sanare?*
Marc.3. At *illi tacuerunt.* Ipse *uerò apprehensum sanauit eum,*
Luc.6. *ac dimisit.* Et *respondens ad illos, dixit:* *Cuius *uestrum*
*Luc.13. *asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extra*
het

bet illum die sabbati? Et non poterant ad hæc responde
re illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, inten
dens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad il
los: Cū inuitatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accum
bas in primo loco, ne quādo honoratior te sit inuitatus
ab illo, & ueniēs is qui te & illū uocauit, dicat tibi: Da
huic locum: & tunc incipias cum rubore extremum lo
cum tenere. Quin potius cum uocatus fueris, uade ac-
cumbe in nouißimo loco, ut cum uenerit qui te inuita-
uit dicat tibi: Amice, ascende superius: tunc erit tibi glo
ria coram simul discumbentibus. † Quia omnis qui se Math. 23.
extollit, deijcietur: & qui se deijcit, extolletur. Dice- Luc. 18.
bat autem & ei qui se inuitauerat: Cum facis pran-
dium aut cœnam, noli uocare amicos tuos, neq; fratres
tuos, neque cognatos tuos, neque uicinos diuites, ne
quando & ipsi te uicißim inuitent, ac rependatur tibi
beneficium. † Imò cum facis conuiuium, uoca pauperes, Tob. 4.
debiles, claudos, cæcos & beatus eris, quia non possunt
rependere tibi: rependetur enim tibi in resurrectione
iustorum. Hæc cum audisset quidam de simul accum-
bentibus, dixit illi: Beatus qui comedit panem in regno
Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam apparauerat cœ- Mat. 22.
nam magnam, & uocauit multos, misitq; seruum hora
cœnæ ut diceret inuitatis: Venite, quia iam parata sunt
omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus di-
xit ei: Villam emi & necesse mihi est exire & uidere
illam: rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Iuga
boum emi quinque, & eo ad probandum illa: rogo te,
habe me excusatum. Et alius dixit: Vxorem duxi, &
ideo non possum uenire. Ac reuersus seruus, renuncia-

uit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit ser
uo suo: Exi cito in plateas & uicos ciuitatis, & paupe
res ac debiles, claudosq; & cæcos introduc huc. Et
ait seruus: Domine factum est ut imperasti, & adhuc
locus est. Et ait dominus seruo: Exi in uias & sepes, &
compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico enim
uobis, quod nemo uirorum illorum qui uocati sunt,
gustabit cœnam meam. Ibant autem turbæ multæ cum
eo, & conuersus dixit ad illos: † Si quis uenit ad me,
Matt. 10. nec odit patrem suum ac matrem, & uxorem & fi-
lios, & fratres, & sorores, præterea autem & ani-
Matt. 10. & 16. Mar. 8. Luc. 9. mam suam, non potest meus esse discipulus. † Et quis-
quis non baiulat crucem suam, & uenit post me, non
potest meus esse discipulus. Quis enim est ex uobis,
qui uelit turrim ædificare, quin prius sedens compu-
tet sumptus, an habeat quibus opus est ad perficien-
dum, ne postquam posuerit fundamentum, nec po-
tuerit perficere, omnes qui uiderint incipiant illude-
re ei, dicentes: Hic homo cœpit ædificare, nec potuit
consummare? Aut quis rex proficiscens, ut committat
prælium aduersus alterum regem, nónne sedens prius
cogitat an posit cum decem millibus occurrere ei, qui
cum uiginti millibus uenit contra se? alioquin adhuc
illo longe agente legatione missa, petit ea quæ pacis
Mar. 10. sunt. † Sic ergo omnis ex uobis, qui non renunciat
Math. 5. omnibus quæ posidet, non potest meus esse discipulus.
Marc. 9. † Bonum est sal, si uerò sal infatuatus fuerit, per quod
condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium
utilis est, foras proijciunt illum. Qui habet aures ad au
diendum, audiat.

Caput

CAPVT XV.

ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores ut audirent illum, & murmurabant pharisæi ac scribæ, dicentes: Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat autem ad illos parabolam hanc, dicens: † Quis ex uobis est homo qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nónne relinquit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, ueniensq; domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecum, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore resipiscente, magis quàm super nonagintanouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, non accendit lucernam, & uerrit domum, quæritq; diligenter, donec inueniat? Et cum inuenerit, conuocat amicas ac uicinas dicẽs: Gaudete mecum, quia inueni drachmã quam perdideram. Ita dico uobis, gaudium erit corã angelis Dei super uno peccatore resipiscente. Ait aũt: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior illorum patri: Pater da mihi portionẽ substantiæ, quæ ad me redit. Et diuisit illis substantiam. Ac post dies nõ multos, cum omnia contraxisset adolescentior filius, peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam, uiuendo luxuriose. Et postquam omnia consumpsisset, facta est fames ualida in regione illa. Et ipse cœpit egere: & abijt, & adhæsit uni ciuium regionis illius: atque is misit illum in uillam

Math. 9. Marc. 2. Luc. 3. Math. 18.

suam, ut pasceret porcos, & cupiebat implere uentrem suum de siliquis quibus porci uescebantur, neq; quisquã illi dabat. In *se autem reuersus, dixit:* Q*uàm multi mercenarij patris mei abundant panibus, ego uerò fame pereo. Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei:* Pa*ter, peccaui in cœlum & coram te: iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenarijs tuis.* Et *surgens, uenit ad patrem suum.* C*um autem adhuc longe abesset, uidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens ruit in collum eius, & osculatus est eum.* Dixitq; *ei filius:* Pater*, peccaui in cœlum & coram te, neque posthac sum dignus uocari filius tuus.* Dixit *autem pater ad seruos suos:* Proferte *stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes, & adducite uitulum illum saginatum, atq; mactate, sumptisq; epulis lætemur: quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est.* Et *cœperunt lætari.* Erat *autem filius eius senior in agro: & cum ueniret, & appropinquasset domui, audiuit concentum & choros, & uocauit unum de seruis suis, et interrogauit quid essent illa.* At *is dixit illi:* Frater *tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum illum saginatum, quod incolumem illum receperit.* Indignatus *est autem, nec uolebat introire.* Pater *ergo illius egressus rogabat illum. At ille respondens, dixit patri:* Ecce *tot annis seruio tibi, nec unquam præceptum tuum transgressus sum, nec unquam dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis lætarer: sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam tuam cum meretricibus, uenit, occidisti illi uitulum illum saginatum.*

At ille

At ille dixit ei: Fili, tu semper mecũ es, et omnia mea tua sunt. Lætari aũt & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et reuixit: perieratq́;, et inuentus est.

CAPVT XVI.

Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidã erat diues, qui habebat dispensatorem, & hic delatus est apud illum, ut qui dißiparet bona ipsius. Et uocauit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris posthac dispensare. Ait autem dispensator intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert à me dispensationem? Fodere non ualeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à dispensatione, recipiant me in domos suas. Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitq́; illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, & scribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uerò quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionem tuam & scribe octoginta. Et laudauit dominus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset. Quia filij huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in natione sua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex mammona iniusto; ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in multo fidelis est: et qui in minimo iniquus est, is & in multo iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod uerum est, quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod uestrum est, quis dabit uobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim unum odio habebit, te Matth. 6.

alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire et mammonæ. Audiebant autem hæc omnia & pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illi: Vos estis qui iustificatis uosipsos coram hominibus, Deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus excelsum est, abominandum est
Math. 11. coram Deo. † Lex & prophetæ usq; ad Ioannem, ab eo regnum Dei annunciatur, & quiuis in illud uim facit. †Facilius est aūt cœlum & terrā præterire, quàm legis
Math. 5. Math. 5.19 unum apicem cadere. † Quisquis dimittit uxorē suam,
Mar. 10. & alteram ducit, adulterium committit: & qui dimissam à uiro ducit, adulterium committit. Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Erat autem quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis. Sed & canes ueniebant, ac lingebant hulcera eius. Accidit autem ut moreretur mendicus, & deportaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem & diues, ac sepultus est, atq; in tartaro sublatis oculis suis, cum esset in tormentis, uidet Abraham eminus, & Lazarum in sinu eius: et ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham: Fili recordare quod receperis bona tua in uita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic solatio fruitur, tu uerò cruciaris. Et super hæc omnia inter nos & uos hiatus ingens firmatus est, ut ij qui uolunt hinc transire ad uos, non poßint, neque isthinc huc

tran-

transcendere. Ait aũt: Rogo ergo te pater, ut mittas eũ in domum patris mei: habeo enim quoq; fratres, ut testificetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Mosen ac prophetas, audiant illos. At ille dixit: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, resipiscent. Ait autem illi: Si Mosen, & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

CAPVT XVII.

Ait autem ad discipulos: † Fieri non potest, quin ueniant offendicula: uæ tamẽ illi per quem ueniunt: Math. 18. Marc. 9.
expedit illi, si mola asinaria ponatur circa collum eius, & proiectus fuerit in mare, potius quàm ut offendiculo sit uni de pusillis istis. † Cauete uobis. Si peccauerit in Matt. 6. 18.
te frater tuus, increpa illum: & si pœnituerit, remitte Marc. 11.
illi. * Et si septies in die peccauerit in te, & septies in *Math. 18.
die conuersus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, remittes illi. Et dixerunt apostoli domino: Adauge nobis fidem.
† Dixit autem dominus: Si haberetis fidem sicut granum sinapis, dixissetis huic arbori sycamino: Eradicare, & transplantare in mare, & obedisset uobis. Quis autem uestrum habens seruum arantem aut pascentem, qui regresso ab agro dicat: Statim transi & accumbe: ac non potius dicit illi: Para quod cœnem, & præcinge te, ac ministra mihi donec edero & bibero, & post hæc edito & bibito tu? Num gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperata fuerant? Non puto. Sic & uos, cũ feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Et factum est dum iret Hierosolymã, & ipse transibat per Mat. 17. 21

mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur
quendam uicum, occurrerunt ei decem uiri leprosi, qui
steterunt procul, intentaq; uoce dixerunt. Iesu præce=
ptor, miserere nostri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite, osten
dite uos sacerdotibus. Et factum est, ut inter eundum
mundati sint. Vnus autem ex illis, ut uidit quod mun-
datus esset, regressus est, cum uoce magna glorificãs De
um, & procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens
ei: & hic erat Samaritanus. Respondens autem Iesus,
dixit: Nónne decem mundati sunt? Nouem autem illi u-
bi? Non sunt reperti qui redierint, ut darent gloriam
Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua
te seruauit. Interrogatus autem à pharisæis, quãdo uen
Math. 24. *turum esset regnum Dei, respondit eis, & dixit:* † *Non*
Marc. 13. *ueniet regnum Dei cum obseruatione, neq; dicent: Ecce*
hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra uos est.
Et ait ad discipulos: Venient dies, quando desiderabitis
Ibidem. *uidere unum dierum filij hominis, nec uidebitis.* † *Et di=*
cent uobis: Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neq; sectemi=
Matt. 24. *ni.* † *Nam sicut fulgor, coruscans, è regione quæ sub cœ*
lo est, in alteram quæ sub cœlo est fulget, ita erit filius
hominis in die suo. † *Sed prius oportet illũ multa pati,*
Mat. 26. 17. & 20. *& reprobari à natione hac.* * *Et sicut accidit in diebus*
Marc. 8. 9. & 10. *Noe, ita erit et in diebus filij hominis. Edebãt, bibebãt,*
Luc. 18. *uxores ducebant, et dabantur nuptũ ad eum usq; diem,*
quo intrauit Noe in arcã, et uenit diluuiũ, et perdidit o=
Math. 29. *mnes.* † *Cõsimiliter etiã sicut accidit in diebus Lot: Ede*
Gen. 7. *bant, bibebant, emebant, uendebant, plantabant, ædi=*
Gen. 19. *ficabant: cæterum quo die exijt Lot è Sodomis, pluit*
igni & sulphure de cœlo, & omnes perdidit. Secun=

dum

dum hæc erit dies, quo filius hominis reuelatur. In illo
die qui fuerit in tecto, & uasa eius in domo, ne descen-
dat ad tollendum illa: & qui in agro, similiter non re- Ibidem.
deat ad relicta. † Memores autem estote uxoris Lot. * Matt.10.
* Quicunq; quæsierit animam suam seruare, perdet & 16.
illam: & quicunq; perdiderit illam, uitam illi parabit.
Dico uobis: † In illa nocte erunt duo in lecto uno, unus Marc.8.
assumetur, & alter relinquetur. Duæ erunt molentes Luc.9.
simul, una assumetur, & altera relinquetur. Et respon-
dentes, dicunt illi: Vbi domine? Qui dixit illis: † Vbi- Math.24.
cunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

CAPVT XVIII.

Dicebat † autem et parabolam ad illos, huc spectan Eccli.18.
tem, quod oporteret semper orare, nec defatiga- 1. Thess.5.
ri, dicentes: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui
Deum non timebat, nec hominem reuerebatur. Vidua
autem quædã erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum,
dicens: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat ali-
quãdiu. Post hæc autem dixit intra se: Quanquã Deum
non timeo, nec hominem reuereor, tamen quia molesta
est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne tandem ueniens
suggillet me. Ait autem dominus: Audite quid iudex ini
quus dicat: Deus autem nõ faciet uindictam electorum
suorum, clamantium ad se die ac nocte, etiam cum pati-
ens fuerit super illis? Dico uobis, quod faciet uindictam
illorum cito: Veruntamen filius hominis cum uenerit,
an reperturus est fidem in terra? Dixit aũt & ad quos-
dam qui in se confidebant, quod essent iusti, & asperna-
bantur cæteros, parabolam istam: Duo homines ascen-
debant in templum, ut precarentur: unus pharisæus, et Eccli.7.

alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quod non sim sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus: ieiuno bis in sabbato, decimas do omniũ quæ possideo. Et publicanus procul stans, nec oculos uolebat ad cœlũ attollere, sed percutiebat pectus suũ dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Dico uobis, descendit hic
Matt. 23. Luc. 14. iustificatus in domũ suã magis quàm ille. † Quia omnis qui se extollit humiliabitur: & qui se humiliat, extolle-
*Marc. 19 Marc. 10. tur. * Afferebant autem ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum uiderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem cum illos ad se uocasset, dixit: Sinite pueros uenire ad me, & nolite uetare eos: taliũ est enim regnũ
Ibidem. Dei. † Amen dico uobis, quicunq; non acceperit regnum Dei ueluti puer, non intrabit in illud. † Et interrogauit
Ibidem. eum quidam princeps dicẽs: Magister bone, quid faciendum mihi, ut consequar uitam æternam? Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum: Nemo bonus, nisi solus Deus. Præcepta nosti: † Non cõmittes adulterium: non
Exod. 20. occides: non facies furtum: non falsum testimonium dices: honora patrẽ tuum, et matrẽ tuam. At ille ait, hæc omnia seruaui à iuuentute mea. † Quo audito Iesus, ait
Math. 19. Marc. 10. ei: Adhuc unum tibi deest: Omnia quæcunq; habes uende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in
Ibidem. cœlo, & ueni sequere me. † His ille auditis, mœrore affectus est, quia diues erat ualde. Videns autem Iesus illum mœrore affectum, dixit: Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audierant: Et

quis poteſt ſaluus fieri? At ille ait: Quæ impoßibilia ſunt apud homines, poßibilia ſunt apud Deum. Ait aũt Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, et ſequuti ſumus te. Qui dixit eis: † Amen dico uobis, nemo eſt qui reliquit domũ aut parentes, aut fratres, aut uxorẽ, aut liberos propter regnum Dei, qui non recepturus ſit multo plura in hoc tempore, & in ſeculo uenturo uitã æternam. Ibidem.

†Aſſumpſit aũt Ieſus duodecim, et ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymã et conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, & contumelijs afficietur, et conſpuetur, et poſtquã flagellauerint, occident eum, ac die tertia reſurget. Et ipſi nihil horũ intellexerũt. Et erat uerbum iſtud abſconditũ ab eis, nec intelligebãt quæ dicebantur. Matt. 16. & 20. Marc. 10.

†Accidit aũt cum appropinquaret Hiericho, cæcus quidã ſedebat iuxta uiã, mendicans: et cũ audiret turbã prætereuntẽ, interrogabat qd hoc eſſet. Dixerũt autẽ ei quod Ieſus Nazarenus tranſiret. Et clamauit, dicens: Ieſu fili Dauid, miſerere mei. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipſe uerò multo magis clamabat: Fili Dauid miſerere mei. Stans aũt Ieſus, iußit illum adduci ad ſe. Et cũ appropinquaſſet, interrogauit illũ, dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine ut uiſum recipiam. Et Ieſus dixit ei: Recipito uiſum. Fides tua te ſaluum reddidit. Et confeſtim uiſum recepit, ac ſequebatur illum, glorificans Deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem Deo. Math. 20. Marc. 10.

CAPVT XIX.

ET ingreſſus, perambulabat Hiericho: Et ecce uir nomine Zachæus, atq; is princeps erat publicano-

rum, et idẽ erat diues, et quærebat uidere Iesum quis es
set, nec poterat præ turba, quod statura pusillus esset.
Et præcurrens ascendit in arborẽ sycomorũ, ut uideret
eũ, nã illac erat transiturus. Et cũ uenisset ad locũ, suspi
ciens Iesus uidit illũ, dixitq; ad eũ: Zachæe festinãs de-
scende, quia hodie domi tuæ oportet me manere. Et festi
nans descendit, & excepit illũ gaudens. Cumq; uiderẽt
omnes, murmurabant dicentes, quod ingressus esset a-
pud hominẽ peccatorẽ diuersaturus. Stãs aũt Zachæus
dixit ad dominũ: Ecce dimidiũ bonorum meorũ domine
do pauperibus: et si quid aliquẽ defraudaui, reddo qua-
druplũ. Ait Iesus ad eum: Hodie salus domui huic conti-
Math. 15. git, eo quod et ipsa filia sit Abrahæ. †Venit enim filius
hominis quærere et seruare q perierat. Hæc illis audiẽ
tibus, adijciens dixit parabolã, eo quod esset prope Hie
rosolymã, quodq; existimarent fore, ut confestim regnũ
Math. 25. Dei manifestaretur. Dixit ergo: † Homo quidã genere
Marc. 13. clarus, profectus est in regionẽ longinquam, ut accipe-
Matt. 25. ret sibi regnũ ac reuerteretur. Vocatis aũt decem ser-
uis suis, dedit eis decem minas, & ait ad illos: Negotie-
mini donec ueniam. Ciues autem eius oderant eum, mise
runtq; legationẽ post illũ, dicentes: Nolumus hunc re-
gnare super nos. Et factũ est ut rediret accepto regno,
iussitq; uocari illos seruos ad se, quibus dederat pecuniã,
ut sciret quantum quisq; negotiatus esset. Venit aũt pri
mus, dicens: Domine, mina tua decem minas acquisiuit.
Et ait illi: Euge bone serue, quia in minimo fuisti fi-
delis, habeto potestatem super decem ciuitates. Et alter
uenit dicens: Domine, mina tua confecit quinq; minas.
Et huic ait: Et tu præfectus esto quinque ciuitatibus.

*Et alius uenit, dicens: Domine, ecce mina tua quam ha
bui repositam in sudario: timui enim te, quod homo au
sterus sis, tollis quod non posuisti, & metis quod non se
minasti. Dicit ei: De ore tuo te iudicabo serue male:
sciebas quod ego austerus sim, tollens quod non posui,
& metens quod non seminaui: & quare non dedisti pe
cuniam meam ad mensam, & ego ueniens cum usuris
utiq; exegissem illam? Et adstantibus dixit: Auferte ab
illo minam, & date illi qui decem minas habet. Et dixe
runt ei: Domine, habet decem minas. † Dico enim uo- Matth. 13.
bis quod omni habenti dabitur: ab eo autem qui non ha & 25.
bet, etiam quod habet, auferetur. Quin inimicos meos Marc. 4.
illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, Luc. 8.
& interficite ante me. Et his dictis, ibat pergens ascen Matth. 21.
dere Hierosolymam. Et factum est cum appropinquas- Marci 11.
set ad Bethphage & Bethaniam iuxta montem qui uo
catur oliuarum, misit duos discipulos suos, dicens: Ite
in castellum quod è regione est: in quod introeuntes in
uenietis pullum alligatum, in quo nemo unquam homi
num sedit, soluite illum & adducite. Et si quis uos in-
terrogauerit: Quare soluitis? Sic dicetis ei: Quia domi
nus eo opus habet. Abierunt autem qui missi erant, &
inuenerunt sicut dixerat illis. Soluentibus autem illis
pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quare soluitis
pullum? At illi dixerunt: Quia dominus eo habet opus.
Et duxerunt illum ad Iesum. Et iniectis uestimentis suis
super pullum, imposuerunt Iesum. † Eunte autem illo, Matth. 21.
substernebant uestimenta sua in uia. Et cum appropin- Marc. 11.
quaret iam ad descensum montis oliuarum, cœperunt Ioan. 12.
omnis multitudo discipulorum, gaudentes laudare De*

um uoce magna super omnibus quas uiderant uirtutibus dicentes: Benedictus qui uenit rex in nomine domini: pax in cœlo, & gloria in altißimis. Et quidam Pharisæorum è turba dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico uobis, quod si hi

Abac. 2. tacuerunt, mox lapides clamabunt. † Et ut appropinquauit, uidens ciuitatem fleuit super illa, dicens: Si cognouisses & tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacē tuam pertinent, curares. Nunc autem abscondita sunt

Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. * Matt. 21. Marc. 11. Ioan. 2. † Esa. 56. Hiere. 7. * Matt. 21. Marc. 11. Luc 20. & 22. Ioan. 7. 8.

ab oculis tuis. Quia uenient dies in te, & circundabūt te inimici tui uallo, & cingent te, & coangustabunt te undiq;, & solo æquabunt te, & filios tuos qui in te sunt. † Et nō relinquent in te lapidē super lapidē, eo qđ nō cognoueris tēpus uisitationis tuæ. * Et ingressus in tēplū cœpit eijcere uendētes in illo, & emētes, dicēs illis: † Scriptū est: Domus mea domus precationis est: uos aūt fecistis illam speluncā latronū. Et docebat quotidie in tēplo: * Principes aūt sacerdotū, et scribæ quærebāt illū perdere, & primores plebis, nec inueniebant quid facerent: totus enim populus pendebat ab ore eius, cum audiret illum.

CAPVT XX.

Matth. 21. Marc. 11.

ET † factum est in uno dierum illorum, docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum et scribæ cum senioribus, et aiunt illi, dicentes: Dic nobis. Qua autoritate ista facis? Aut quis est qui dedit tibi istam authoritatē? Respondēs aūt Iesus, dixit ad illos: Interrogabo uos & ego unum quiddam, et respondete mihi: Baptismus Ioannis è cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabāt intra se

dicentes

dicentes: Si dixerimus è cœlo, dicet: Quare ergo non credistis illi? Sin dixerimus ex hominibus, plebs uniuersa lapidabit nos. Persuasum enim habet, Ioannē prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis: Neq; ego dico uobis, qua authoritate hæc faciam. † Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo quidam plantauit uineam, & locauit eam colonis, et ipse peregre egit multo tēpore. Cumq; esset opportunū, misit ad colonos seruū, ut de fructu uineæ darent ipsi. Qui cæsum emiserunt eum inanem. Et rursus adhuc alterū seruū misit: illi uerò hunc quoq; cæsum, & contumelijs affectum emiserunt inanem. Rursus misit & tertiū. At illi hunc quoq; uulneribus inflictis, eiecerunt. Dixit aūt dominus uineæ: Quid faciā? Mittam filiū meū dilectum, forsitan cum hūc uiderint, reuerebuntur. Quē cum uidissent coloni cogitauerūt intra se dicentes: Hic est hæres, uenite occidamus illū, ut nostra fiat hæreditas. Et eiectum illum extra uineā, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus uineæ? Veniet et perdet colonos istos, & dabit uineā alijs. Quod cū audissent, dixerunt: Absit. Ille uerò intuitus eos ait: Quid est ergo quod scriptum est: † Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, is factus est caput anguli? omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, cōminuet illum. † Et quærebant principes sacerdotum et scribæ inijcere in illum manus eadem hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim quod in ipsos dixisset similitudinem hanc. † Et obseruantes, emiserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum ex sermone,

Matth. 21. Marc. 12.

Psal 117. Matth 21. Marc. 12. Actor. 4. 1. Petr 2.

†Matt. 21. Marc. 12.

Ibidem.

traderentq́; illum principatui & potestati præsidis. Et *interrogauerunt eum, dicentes:* Magister, *scimus quod recte dicis, ac doces, nec respicis personam, sed uiã* Dei *cum ueritate doces.* Licet *nobis tributum dare Cæsari, an non?* Intellecta *autem illorum uersutia, dixit ad eos:* Quid *me tentatis?* Ostendite *mihi denarium.* Cuius *habet imaginem & inscriptionem?* Respondentes, *dixerunt: Cæsaris.* Et *ait illis:* Reddite *ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt* Dei, Deo. Et *non potuerunt uerbum eius reprehendere coram populo: et mirati super*
Matth. 22. *responso eius, tacuerunt.* † Accesserunt *autem qui-*
Marc. 12. *dam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem,*
Actor. 13. *& interrogauerunt eum, dicentes:* Magister, * Moses
* Deut. 25. *scripsit nobis si cuius frater mortuus fuerit, habens uxorem, isq́; sine liberis mortuus fuerit, ut accipiat frater eius uxorem, et suscitet semen fratri suo.* Septem *ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, ac mortuus est sine liberis* Et *accepit secũdus illã, & ipse mortuus est sine liberis.* Et *tertius accepit illam, similiter et cæteri septem: nec relinquerũt liberos, et mortui sunt.* Nouissime *omniũ mortua est & mulier: in resurrectione ergo cuius eorum erit uxor?* Siquidem *septem habuerunt eam uxorem.* Et *respondens, ait illis* Iesus: Filij *huius seculi ducunt uxores, et nuptũ dant:* Illi *uerò qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; ducunt uxores, neq; nuptum dant: neq; enim*
Exod. 3. *ultra mori possunt: æquales enim angelis sunt, & filij*
Marc. 12. *sunt* Dei, *cum sint filij resurrectionis.* † Quod *uero resurgant mortui, &* Moses *ostendit iuxta rubum, cum dicit dominum* Deum *Abraham, &* Deum *Isaac, &*

Deum

Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed uiuo
rum: omnes enim illi uiuunt. Respondentes autem qui-
dam scribarum, dixerunt: Magister, bene dixisti. † Et Matth. 22.
amplius non audebant eum quicquam interrogare. Di Matth. 22.
xit autem ad illos: † Quomodo dicunt Christum filium Marc. 12.
esse Dauid, & ipse Dauid dicit in libro Psalmorum.
* Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis, do- *Psal. 109.
nec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?
Dauid ergo dominum illum uocat, & quomodo filius
eius est? † Audiente uerò cuncto populo, dixit disci- Matth. 23.
pulis suis: Cauete à scribis, qui uolunt ambulare in sto Matth. 12. Luc. 11.
lis, & amant salutationes in foris, ac primas cathedras
in synagogis, et primos discubitus in conuiuijs. † Qui Matth. 23.
deuorant domos uiduarum, simulantes longas preces, Marc. 12.
hi accipient damnationem maiorem.

CAPVT. XXI.

SVblatis autem oculis uidit eos qui mittebant mune Marc. 12.
ra sua in gazophylacium, diuites. Vidit autem &
quandam uiduã pauperculam, mittentem illuc æra mi-
nuta duo, & dixit: Vere dico uobis, quod uidua hæc
pauper plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex eo
quod ipsis exuberat miserunt in munera Dei: hæc au-
tem ex penuria sua uniuersam substantiam quam habe
bat, misit. † Et quibusdam dicentibus de templo, quod Matth. 24.
pulchris lapidibus ac donis ornatum esset, dixit: * Ex Marc. 13.
his quæ uidetis, uenient dies, in quibus non relinquetur * Luc. 19.
lapis super lapidem, qui non diruatur. † Interrogaue Matth. 24.
runt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc e- Marc. 13.
runt, & quod signum, quando ista futura sint? At ille
dixit: † Videte, ne seducamini. Multi enim uenient sub Ibidem.

nomine meo,dicentes se esse Christum, & tempus in-
stat,ne igitur sequamini illos. Cæterum,cum audieritis
bella & seditiones,nolite terreri: oportet enim prius
Ibidem. *hæc fieri,sed non statim finis.* † *Tunc dicebat illis:In-*
surget gens contra gentem, & regnum aduersus re-
gnum,& terræmotus magni erunt in singulis locis,&
fames,ac pestilentiæ,terriculamentaq;,& signa de cœ
Matth.10. *lo magna erunt.* † *Sed ante hæc omnia inijcient uobis*
24. *manus suas:et persequentur, tradentes in conciliabula*
Marc.13. *et carceres:trahentes ad reges ac præsides propter no*
Ioã.15.16. Matt 9 10. *men meum.Contingent autem uobis in testimoniũ.*† *Ha*
Marc.13. *bete igitur fixum in cordibus uestris,non esse præmedi*
tandam defensionem:nam ipse dabo uobis os & sapiẽ-
tiam,cui non poterunt contradicere, neq; resistere o-
Mich.7. *mnes qui aduersabuntur uobis.*† *Trademini autem e-*
tiam à parentibus & fratribus & cognatis et amicis,
Matth.10. *& moorte afficient quosdam ex uobis.* † Et *eritis in-*
24. Marc.13. *uisi omnibus propter nomen meum, & pilus de capite*
Ioan.16. *uestro non perit.* * Per *patientiam uestram poßidete*
Rom.8. †Matt.24. *animas uestras.*† *Cum aũt uideritis circũdari ab exer-*
Mar.14. *citibus* Hierosolymã,*tunc scitote quod immineat deso-*
*latio eius.*Tunc *qui in* Iudæa *sunt, fugiant ad montes:*
& qui in medio eius,discedãt:& qui in regionibus,nõ
intrent in eam:quia dies ultionis hi sunt, ut impleãtur
Ibidem. *omnia quæ scripta sunt.*† V*æ autem prægnantibus &*
Esa.3.13. *mamma nutrientibus in illis diebus.* Erit *enim afflictio*
Matth.24. Marc.13. *magna super terrã,& ira in populo hoc.* † Et *cadent*
Ioel.2. *acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes.* Et
Ezech 38. Osee 10. Hierusalem *calcabitur à gentibus,donec impleãtur tẽ-*
Apoc.6. *pora gentiũ.*† Et *erunt signa in Sole & Luna et stellis*

&

& in terris anxietas gentium per desperationem, re-
sonante mari & fluctu, extabescētibus hominibus præ
timore, & expectatione eorum, quæ superuenient or-
bi terrarum. Nam uirtutes cœlorum mouebuntur, * & * Mat. 24.
tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cū po Mar. 13. Esa. 2. 3.
testate & gloria magna. His autem fieri incipientibus,
suspicite & attollite capita uestra, quoniam appropin
quat redemptio uestra. Et dixit illis similitudinem: Vi
dete ficū & omnes arbores, cum protrudunt iam gem
mas, cernentes ex uobisipsis scitis, quod iā instet æstas.
Ita & uos cū uideritis hæc fieri, scitote quod instet re-
gnū Dei. Amen dico uobis, nō præteribit ætas hæc ante
quam omnia facta fuerint. † Cœlum & terra transi- Matth. 24 Mar. 13.
bunt, uerba aūt mea non transibunt. * Cauete aūt uo- * Rom. 13.
bis, ne quando grauētur corda uestra crapula & ebrie Eccle. 37. Esa. 5.
tate, & curis huius uitæ, subitusq; uobis ingruat dies il Matth. 24.
le: tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui se Marci 13.
dent super faciem totius terræ. † Vigilate itaq; omni 1 Pet. 4. Ioan. 8.
tempore, deprecantes, ut liceat uobis effugere ista om
nia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. †Do
cebat autem interdiu in templo: noctu uerò exiens di-
uersabatur in monte, qui uocatur oliuarum. Et om-
nis populus diluculo ueniebat ad eum, ut in templo
audiret eum.

CAPVT XXII. Matt. 26. Mar. 14.

INstabat † autem dies festus azymorum, qui dicitur Exod. 12.
pascha: * & quærebant principes sacerdotū & scri Ioan. 7. 11. * Ioan. 13.
bæ, quomodo cū interficerēt. timebant enim plebē. † In †Matt. 26.
trauit autem satanas in Iudam, cui cognomē erat Isca- Marc. 14. Ioan. 13.

riotes, qui erat è numero duodecim, abijtq; & loquutus est cum principibus sacerdotum ac magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, ac pa

Ioan.18. cti sunt pecuniã illi se daturos. Et ille spopondit: † quærebatq; opportunitatem, ut traderet illum illis sine tur

Matth. 26. ba. † Venit autem dies azymorum, in qua necesse e

Marc. 14. rat immolari pascha. Et misit Petrum ac Ioannem, di

Exod. 12. cens: Euntes parate nobis pascha, ut edamus. At illi di

Matth. 26. xerunt ei: Vbi uis paremus? Et dixit ad eos: † Ecce in

Marc. 14. troeuntibus uobis in ciuitatem, occurret homo, uas aquæ testaceum portans, sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamiliãs ædium: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium, ubi pascha cum discipulis meis edam? † Et ipse ostendet uobis cœnaculum ma

Marc. 14. gnum stratum, ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha. Et cum iam esset tempestiuum, accubuit, ac duodecim apostoli cum eo. Et ait illis: † Desiderio desideraui hoc pascha come

Matt. 26. Mar. 14. dere uobiscum antequã patiar. Dico enim uobis, post

Ioan. 13. hac non edam ultra ex eo, donec compleatur in regno Dei. Et accepto poculo gratias egit, ac dixit: Accipite hoc, & diuidite inter uos. † Dico enim uobis, quod non

Matth. 26. bibam de fructu uitis, donec regnum Dei ueniat. *Et ac

Marc. 14. *Ibidem. cepto pane, cum gratias egisset, fregit, ac dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro uobis datur: hoc

1. Cor. 11. facite in mei recordationem. † Similiter & poculum

* Ibidem. postquam cœnauit, dicens: * Hoc poculum, nouum testamentum per sanguinem meum, qui pro uobis effun

Matt. 26. ditur. † Veruntamen ecce manus prodentis me, mecũ

Marc. 14. Ioan. 13. est in mensa. Et filius quidem hominis secundum quod

defini

definitum est uadit: uerũtamen uæ homini illi per quem
proditur. † Et ipsi cœperunt quærere inter sese, quis Ibidem.
nam esset ex ipsis qui hoc facturus esset. *Facta est au *Matt.18.20.
tem & contentio inter eos, quis eorum uideretur esse Marci.10.
maior. † Dixit autem eis: Reges gentium dominãtur Luc.9.
eis: & qui potestatem habent super eas, benefici uocan †Mat.20.
tur. Vos autem non sic: sed qui maior est in uobis, fiat Marc.10.
sicut iunior: & qui princeps est, sicut qui ministrat.
Nam uter maior est, qui accumbit, an qui ministrat? Ioan.13.
nonne qui accumbit? At ego in medio uestrum sum, ut
qui ministrat. Vos autem estis qui permansistis mecum
in tentationibus meis. † Et ego dispono uobis, sicut di- Luc.12.
sposuit mihi pater meus regnum: ut edatis & bibatis
super mensam meam in regno meo: † & sedeatis super Apoc.3.
thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Ait autem Matth.19.
dominus: Simon Simon: ecce satanas expetiuit uos, ut
cribraret sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne defi-
ciat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fra
tres tuos. At ille dixit ei: † Domine tecum paratus sum Matth.26.
& in carcerẽ et in mortẽ ire. At ille dixit: Dico tibi Pe Marc.14.
tre, nõ canet hodie gallus priusquã ter abneges te nosse Ioan.13.
me. * Et dixit eis: Quãdo misi uos sine sacculo & pe *Matt.10.
ra, & calceamentis: numquid defuit uobis? At illi di- Marc.6.
xerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sac- Luc.9.
culum, tollat similiter & peram: & qui nõ habet, uen
dat tunicam suam, & emat gladium. † Dico enim uo-
bis: quoniam adhuc hoc quod scriptũ est oportet per Matth.27.
fici in me: * Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea Marc.14.
quæ sunt de me, finem habẽt. At illi dixerunt: Domine, Ioan.18.
ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est. † Et e- Esa.53.
Ioan.18.

gressus ibat, ut erat solitus, in montem oliuarum: sequuti sunt autem illum & discipuli. Et cum peruenisset ad
Matth. 26. locum, dixit illis: † Orate, ne intretis in tentationem.
Mar. 14. Et ipse auulsus est ab eis fermè ad iactum lapidis, positisq; genibus orabat, dicens: Pater, si uis, transfer poculum hoc à me. † Veruntamen non mea uoluntas, sed
Ibidem. tua fiat. Apparuit autem illi angelus de cœlo corroborans eum. Et correptus angore prolixius orabat. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis, decurrentes in terram. Et cum surrexisset à deprecatione, † uenissetq;
Ibidem. ad discipulos suos, reperit eos dormientes præ mœstitudine. Et ait illis: Quid dormitis? Surgite & orate, ne in
Matth. 26. tretis in tẽtationem. † Adhuc autem eo loquente, ecce
Mar. 14. Ioan. 18. turba, & qui uocabatur Iudas, unus è duodecim, ante
Actor. 1. cedebat eos, & appropinquauit Iesu, ut oscularetur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filium hominis prodis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, percutiemus ne gla
Matt. 26. Marc. 14. Ioan 18. dio? † Et percussit unus ex illis seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens autem Iesus, ait: Sinite hucusque. Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. † Dixit autem
Matth. 26. Marc. 14. Iesus ad eos qui uenerant ad se, principes sacerdotum ac magistratus templi & seniores: Quasi ad latronem existis cum gladijs ac fustibus, † cum quotidie uobi
Matth. 26. Marc. 14. Ioan 18. scum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora illa uestra, & potestas tenebrarum.
* Matt 26. Marc 14. Ioan. 18. *Comprehensum autem eum duxerunt, & induxerũt in domum principis sacerdotum. † Petrus uerò seque
† Ibidem. batur eminus. Cum autem accendissent ignem in medio

aulæ, atq; unà consedissent, sedit & Petrus inter illos. Quem cum uidisset ancilla quædam sedentem ad lumē, defixis in illum oculis, dixit: Et hic cum illo erat. At ille abnegauit eum, dicens: Mulier, non noui illum. Et post pusillum alius uidens eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus uerò ait: Homo, non sum. Et interuallo interiecto ferè horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cū illo erat, nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicas. Et continuo adhuc illo loquente cecinit gallus. Et conuersus dominus, incuitus est Petrum. † Et recordatus est Petrus sermonis domini, quo modo dixerat ipsi: Prius quam gallus cecinerit, ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amarè. † Et uiri qui tenebant Iesum illudebant ei, cædentes: * & cū circūtexissent eum, percutiebant faciem eius, & interrogauerunt eum, dicentes: Vaticinare, quis est ille qui te percußit? Et alia multa cōuiciantes dicebant in eū. † Atq; ut illuxit, conuenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum & scribæ, & duxerunt illum in concilium suū, dicentes: † Num tu es ille Christus? dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, non credetis: quod si etiam interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. † Ex hoc tempore erit filius hominis sedens à dextris uirtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: Vos dicitis me esse. † At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.

Matth. 26. Marc. 14. Matth. 26. 27. 20. Mar. 8. 10. * Esa. 50. Matth. 26. Marci 14. Ibidem. Ibidem. Colos. 3. Heb. 1. 10. † Matth. 26. Marc. 14.

CAPVT XXIII.

ET † surgens uniuersa multitudo eorum, duxit illum ad Pilatum. Cœperunt aūt illū accusare, dicen

Matth. 27. Mar. 15. Ioan. 18.

tes: † Hunc deprehendimus euertentem gentem, ac uetantem tributa dare Cæsari, dicentem se Christum regem esse. † Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es ille rex Iudæorum? At ille respondens illi, ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotū & turbas: † Nihil inuenio noxiæ in hoc nomine. At illi inualescebant, dicentes: Commouet populū, docens per uniuersam Iudæam, exorsus à Galilæa usq; ad hūc locum. Pilatus autem audita mentione Galilææ, interrogauit num homo Galilæus esset. Et ut cognouit quod ad Hero

Ioan. 19.
Ioan. 18.
Matth. 27.
Marc. 15.
Ioan. 19.

dis ditionem pertineret, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat per id tempus. Herodes autem

tem uiso Iesu gauisus est ualde. † Tenebatur enim Luc.9.
multo iam tempore cupiditate uidendi illū, † eo quod Matth. 14.
audiret multa de eo, & sperabat se signum aliquod ui- Marc.6.
surum ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ser-
monibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem
principes sacerdotū & scribæ acriter accusantes eū.
Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus suis:
eumq; illusisset indutum ueste splendida, remisit ad Pi-
latum. Et facti sunt amici inter sese Pilatus & Hero-
des in eodem die: nam antea simultas inter eos intercesſ
serat. Pilatus autem conuocatis principibus sacerdo-
tum, & magistratibus, ac plebe, dixit ad illos: † Ob- Act.4.
tulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem popu-
lum: & ecce ego coram uobis interrogans, † nullum Ioan.19.
crimen inuenio in homine isto ex his de quibus accusa-
tis eum, sed ne Herodes quidem, nam remisi uos ad il-
lum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Castiga
tum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat di-
mittere eis in festo unum. † Exclamauit autem simul Matth. 27.
uniuersa turba, dicens: * Tolle hunc, & dimitte no- Marc 15.
bis Barrabā, qui erat propter seditionem quandā factā *Matt. 27. Marc 15.
in ciuitate, & homicidium coniectus in carcerem. Ioan.8.
† Iterum autem Pilatus loquutus est ad eos, uolens di- Actor.3. †Ioan. 10.
mittere Iesum. At illi clamabant, dicentes: Crucifige
crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid e-
nim mali fecit hic? Nullum crimen capitale comperio
in eo, castigatum ergo dimittam illum. † At illi insta- Matth. 27.
bant uocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur: & Marc.15. Ioan.19.
inualescebāt uoces eorum, ac summorum sacerdotum.
† Et Pilatus adiudicauit, ut fieret quod illi postulabāt. Ibidem.

Matt.27. Mar.15. Acto.3. *Matt.27. Marc.15.

*Dimisit autem illis eum, †qui propter seditionem et homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem poposcerant: Iesum uerò tradidit arbitrio eorum. * Et cum abducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem, uenientem è rure, et imposuerunt illi crucem ut portaret post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi ac mulierum, quæ & plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super uobis ipsis flete, & super filijs uestris: quoniam, † & ecce uenient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. * Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus: Operite nos. Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo facinorosi cum eo, ut interficerentur. Et postquam uenerunt in locum, qui uocatur caluaria, ibi crucifixerunt eum, & facinorosos: unum à dextris, alterum à sinistris. † Iesus autem dicebat: Pater, remitte illis: nesciunt enim quid faciāt.* Diuidentes uerò uestimenta eius, miserunt sortem. † Et stabat populus spectans, et deridebant eū principes cū eis, dicētes: Alios seruauit, seruet seipsum, si hic est ille Christus, ille Dei electus. Illudebant autem ei, & milites accedentes, & acetum offerentes ei, dicentesque: † Si tu es ille rex Iudæorum, saluum te fac.* Erat autem & inscriptio scripta super eum literis, Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Iudæorum. † Vnus autem qui erant suspensi facinorosorum, conuicia dicebat in eum, dicens: Si tu es Christus, serua te ipsum &*

Esa.3. Sap.3. Esa.2.54. Galat.4. Osee10. Apoc.6.

Matth.27. Marci15. Joan.19. *Ibidem. †Ibidem.

Matth.27. Marc.15. *Ibidem. John.19. *Matt.27. Marc.15.

nos

nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Ne times quidem tu Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus: hic uerò nihil mali geßit. Et dicebat ad Iesum: Domine, me memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. † Erat autem ferè hora sexta, & tenebræ factæ sunt super totam terram usque ad horam nonam: & obscuratus est Sol, & uelum templi scissum est medium. Et cum clamasset uoce magna Iesus, ait: † Pater in manus tuas commendabo spiritum meum. † Et hæc cum dixisset, expirauit. Cum uidisset autem Centurio quod accidit, glorificauit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat. Et omnes turbæ eorum, qui simul accesserant ad spectaculum istud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora sua, reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ sequutæ eũ erant à Galilæa, hæc uidentes. † Et ecce uir nomine Ioseph, decurio, qui erat uir bonus ac iustus, hic non consenserat consilio ac facto eorum: oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, qui expectabat & ipse regnum Dei: † hic acceßit ad Pilatum, & postulauit corpus Iesu, & depositum inuoluit sindone, & posuit illud in monumento quod erat in lapide excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat. † Et dies erat parasceue, & sabbatum illucescebat. † Subsequutæ autem mulieres quæ cum eo uenerant de Galilæa, uiderunt monumentum & quemadmodum positum erat corpus eius. Reuersæ uerò, parauerunt aromata & unguenta, ac sab-

Ibidem.
Psal. 30.
* Matt. 27.
Marc. 15.
Ioan. 19.
Matt. Mar.
Ibidem.
Ioan. 19.
Marc. 15.
Matth. 27.

bato quidem quieuerunt secundum præceptum.

CAPVT XXIIII.

Matth.28. Marc.16. Ioan.20. VNo † *autem sabbatorum profundo diluculo uenerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & nonnullæ cum illis.* Repererunt *autem lapidem reuolutum à monumento, & ingressæ, nō inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum mēte cōsternatæ essent de hoc, ecce duo uiri steterūt iuxta illas in uestibus fulgurantibus.* † *Cum expauissent aūt,*

Marc.16. *& declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis uiuentē cum mortuis? Nō est hic sed surrexit.*

rexit. Recordamini ut dixerit uobis cum adhuc in Ga-
lilæa esset, dicens, quod oporteret filium hominis tradi
in manus hominũ peccatorũ, & crucifigi, et die tertio
resurgere. Et recordatæ sunt uerborũ eius, † et egressæ
à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, Math.28.
& cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Marc.16.
Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum eis erant,
quæ dicebant ad apostolos hæc. Et uisa sunt apud illos
ceu deliramentum uerba illarum, neq; crediderunt illis.
Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum: &
prospiciens uidit linteamina sola posita, & abijt,
apud semetipsum mirans quod acciderat. † Et ecce
duo exibant ex illis ibant eodem die in castellum, quod Marc.16.
aberat spacio stadiorum sexaginta ab Hierosolymis,
nomine Emaus, & ipsi confabulabantur inter se de his
omnibus quæ acciderant. Et factum est dum confabu-
larentur ac disputarent, & ipse Iesus appropinquans
ibat unà cum illis. Cæterum oculi illorum tenebantur,
ne eũ agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones,
quos confertis inter uos ambulantes, et estis tristes? At
respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei. Tu solus
peregrinus es Hierosolymis, neq; cognouisti quæ facta
sunt illic his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerũt
ei: De Iesu Nazareno, † qui fuit uir propheta, potẽs ope
re et sermone, corã Deo et toto populo: & quomodo eũ Math.27. Ioã.4.6.9.
tradiderũt summi sacerdotes et principes nostri in cõdẽ
nationẽ mortis, et crucifixerunt eum. Nos aũt speraba-
mus eum esse illum qui redẽpturus esset Israel. Atqui su
per hæc omnia tertius dies est hodie quod hæc facta
sunt. Sed & mulieres quædem ex nobis attonitos red-

quia ego ipse sum. Contrectate me & uidete, quia spi=
ritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere.
Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus ac pedes. † *Ad=* Matt. 8 12
huc autem illis non credentibus præ gaudio & miran= Marc. 6. Ioan. 20.
tibus, dixit eis: Habetis hic aliquid edulij? At illi obtule
runt ei partem piscis assi, & aliquid de fauo apiario.
Et accepit, & in conspectu illorum comedit. † *Et dixit* Math. 25.
ad eos: Hæc sunt uerba quæ loquutus sum ad uos, cum Marc. 14.
adhuc essem uobiscũ, quod necesse foret impleri omnia
quæ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & Psal=
mis de me. Tunc aperuit illorũ mentẽ, ut intelligerent
scripturas, & dixit eis: Sic scriptum est, & † sic oporte Act. 17.
bat Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die: et
prædicari nomine eius pœnitentiam, ac remissionem
peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieroso=
lymis. † *Vos autem estis testes horum.* * *Et ecce ego mit* Act. 1. 3.
to promissum patris mei super uos. † *Vos autem sedete* *Io. 14. 15. 16. & 20.
in ciuitate Hierusalem, quoadusque induamini uirtu- Act 1.
te ex alto. * *Eduxit aũt eos foras usque in Bethaniam,* †Act. 1. *Math. 28
& sublatis in altum manibus suis, benedixit eis. Et fa=
ctum est cum benediceret illis, recessit ab eis, ac fereba
tur in cœlum. Et ipsi adorato eo, regressi sunt Hieroso=
lymam cum gaudio magno, & erant semper in
templo, laudantes & benedicentes
Deum, Amen.

FINIS.

VITA SANCTI IOANNIS
per Diuum Hieronymum.

Matt. 4. IOANNES apostolus, quem Iesus amauit plurimum, † filius
*Act. 12. Zebedæi, frater Iacobi apostoli, * quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit Euãgelium, rogatus ab Asiæ episcopis, aduersus Cerinthum, aliosq; hæreticos: & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt: quod cum legisset Matthæi, Marci & Lucæ uolumina, probauerit quidem textum historiæ, & uera eos dixisse firmauerit, sed unius tantum anni, quo & passus est, post carcerem Ioannis historiam texuisse. Prætermisso itaq; anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit: sicut manifestum esse poterit his qui diligenter quatuor Euangeliorum uolumina legerint. Quæ res etiam Diaphonian, quæ uidetur Ioannis esse cum cæteris, tollit. Scripsit autem & unam epistolam, cuius exordium est: Quod fuit ab initio, quod audiuimus & uidimus oculis nostris: quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ: quæ ab uniuersis ecclesiasticis & eruditis uiris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est: Senior electæ dominæ & natis eius: sequentis, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate: Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur: & nonnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis euangelistæ esse: super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem eius uentum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Patmos insulã relegatus, scripsit Apocalypsim, quã interpretantur Iustinus martyr & Hirenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à Senatu rescissis sub Nerua principe rediit Ephesum, ibiq; usque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit rexitq; ecclesias, & confectus senio, sexagesimooctauo post passionem domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

CAPVT I.

Gen. 1.
IN PRINCIPIO ERAT SERMO, Prouer. 8.
& sermo erat apud Deū: * & Deus erat Math. 1. Luc. 1.
ille sermo. * Hic erat in principio apud Infra. 1.
Deum. † Omnia per ipsum facta sunt, & 14. & 17. Ioan. 5. 11.
sine eo factū est nihil, quod factū est. * In ipso uita erat, & 14.
& uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, &
tenebræ eam non apprehenderunt. † Erat homo missus Matt. 3.

Marc. 1. 3. à Deo, cui nomen Ioannes. Hic uenit ad testificandum,
Luc. 7. ut testaretur de luce, ut omnes crederent per ipsum.
Matt. 11. Non erat ille lux illa, † sed missus erat, ut testaretur de
Luc. 7. Malach. 3. luce. * Erat lux illa, lux uera, quæ illuminat omnē homi
Ioan. 3. 8. 9 nem uenientē in mundū. In mundo erat, & mundus per
1. Ioan. 1. ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. * In sua
Ioan 3. 15. Ephes. 6. uenit, et sui eum non receperunt. Quotquot aūt recepe
Col. 4. runt eum, dedit eis ut liceret filios Dei fieri, uidelicet
Apoc. 10. his qui credidissent in nomen ipsius. Qui non ex sangui
nibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri,
Math. 1. Luc. 1. 2. sed ex Deo nati sunt. † Et sermo ille caro factus est, et ha
bitauit in nobis, & conspeximus gloriam eius, gloriam
Math. 1. uelut unigeniti à patre, plenus gratia et ueritate. Ioānes
Marc. 1. testificatur de ipso, & clamat dicens: † Hic erat de quo
Luc. 3. Infra 1. dicebam, qui cum me sequeretur, antecessit me, quia
Psal. 44. prior me erat, † Et de plenitudine eius nos omnes acce-
Rom. 1. 5. 7 Act. 20. pimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Mosen da-
*Matt. 11. ta est, † gratia & ueritas per Iesum Christum exorta
Luc. 10. est. * Deum nemo uidit unquam. Vnigenitus filius, qui
†Ioā. 5. 10 est in sinu patris, ipse enarrauit. † Et hoc est testimo-
nium Ioannis, quando miserant Iudæi ab Hierosolymis
sacerdotes & Leuitas, ut interrogarent eum: Tu quis
*Infra 3. es? Et confessus est, & non negauit. * Et confessus est,
inquiens, Non sum ego Christus. Et interrogauerunt
eum: Quid ergo? Helias es tu? Et dicit: Non sum. Es tu
propheta ille? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei:
Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos?
Math. 3. Quid dicis de teipso? Ait: † Ego uox clamantis in deser
Marc. 1. to, dirigite uiam domini: sicut dixit Elias propheta. * Et
Luc. 3. qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogaue-
runt

runt eum, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas, si tu non Esa. 40.
es Christus, neque Helias, neque propheta ille? Respon- * Math. 11.
dit eis Ioannes, dicens: †Ego baptizo aqua, sed in medio Math 3. Marc. 1.
uestrum stat quem uos nescitis: ipse est, qui cum me se- Luc. 3.
queretur, antecessit me: cuius ego non sum dignus ut sol Act. 19.
uam corrigiam calceamenti.† Hæc in Bethabara facta Infra. 3. 10.
sunt trans Iordanem, ubi Ioannes baptizabat. Postero
die uidet Ioannes Iesum uenientem ad se, & ait: † Ecce Infra 5.
agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. † Hic est de Infra 3.
quo dicebam: Post me uenit uir, qui me antecessit, quia
prior me erat: & ego nesciebam eum, sed ut manifestus
fiat Israeli, propterea ueni ego aqua baptizans: † Et te Math. 3.
stificatus est Ioannes, dicens: Vidi spiritum descenden- Marc. 1. Luc. 3.
tem specie columbæ de cœlo, & mansit super eum, &
ego non noueram eum: † sed qui misit me, ut baptiza- Luc. 1.
rem aqua, is mihi dixit: Super quem uideris spiritum de
scendentem ac manentem super eum, hic est qui bapti-
zat spiritu sancto. Et ego uidi, & testificatus sum hunc
esse filium Dei. †Postero die iterum stabat Ioannes, & Infra 5.
ex discipulis eius duo, & intuitus Iesum ambulantem,
dicit: Ecce agnus ille Dei. Et audierunt eum duo disci Esa. 53.
puli loquentem & sequuti sunt Iesum. Conuersatus au
tem Iesus, & conspicatus eos sequentes se, dicit eis:
Quid quæritis? Qui dixerunt ei Rabbi, quod dicitur, si
interpreteris, magister, ubi habitas? Dicit eis: Venite
& uidete. Venerunt uideruntq; ubi maneret. Et apud
eum manserunt die illo: hora autem erat fermè decima.
Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui
audierant à Ioanne, & sequuti fuerant eum. Reperit
hic prior fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inueni-

mus Meßiam, quod est, si interpreteris, unctus: & ab-
duxit eum ad Iesum. Intuitus eum Iesus dixit: Tu es Si-
mon filius Iona, tu uocaberis Cephas: quod sonat, si in-
terpreteris, lapis. Postero die uoluit Iesus exire in Ga-
lilæam, & reperit Philippum, & dicit ei: Sequere me.
Matt. 11. Luc. 10. †Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ et
Gen. 1. 22. 28. 29. Deut. 18. Esa. 7. 9. Petri. Reperit Philippus Nathanael, & dicit ei: * De
quo scripsit Moses in lege, & prophetæ, inuenimus Ie-
sum filium Ioseph Nazarenum. Et dixit ei Nathanael:
A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philip-
pus: Veni & uide. Vidit Iesus Nathanael uenientem ad
se, & dicit de eo: Ecce uere Israelita, in quo dolus
non est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit
Iesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus uocaret cum
esses sub ficu uidebam te. Respondit Nathanael, &
ait ei: Rabbi, tu es ille filius Dei, tu es ille rex Israel. Re-
spondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Videbam te
sub ficu, credis, maiora his uidebis. Et dicit ei: Amen a-
Gen. 27. men dico uobis: Posthac uidebitis cœlum apertum, &
angelos Dei ascendentes ac descendentes super filium
hominis.

CAPVT II.

Infra 4. ET † T die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ, &
erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus ac
discipuli eius ad nuptias. Et ubi defecisset uinum, dicit
mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Dicit ei Iesus:
Quid mihi tecum est mulier? nondum uenit hora mea.
Dicit mater eius ministris: Quodcunque dixerit uobis,
facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ se-
cundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ
metretas

metretas binas aut ternas. Dicit eis Iesus: Implete hy-
drias aqua. Et impleuerunt eas usq; ad summum. Et di-
cit eis: Infundite nunc, & ferte architriclino: & tule-
runt. Postquam autem gustasset architriclinus aquam
in uinum uersam, neque sciret unde esset, sed ministri
sciebant qui hauserant aquam, uocat sponsum, & dicit
ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit, &
cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu ser
uasti bonum uinum usq; ad hoc tempus. Hoc edidit ini-
tium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit
gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli eius. Post
hæc descendit Capernaum ipse et mater eius, et fratres Matt. 4. Luc. 4.

eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis die
bus. Et *in propinquo erat pascha* Iudæorum, *& ascen-*
Matt. 21. Marc. 11. Luc. 19. *dit* Iesus Hierosolymam,† *& reperit in templo eos qui*
uendebant boues, & oues, & columbas, & numularios
sedentes. Et *cum fecisset flagellum è funiculis, omnes e-*
iecit è templo, oues simul ac boues, & numulariorum
effudit æs, mensasq; subuertit. Et *his qui columbas uēde*
bāt dixit: Auferte *ista hinc, ne facite domum patris mei*
domum mercatus. Recordati *uerò sunt discipuli eius*
Psal. 86. *quod scriptum est:* † Zelus *domus tuæ exedit me.* Re-
Matt 26. Marc. 8. *sponderunt ergo* Iudæi, *& dixerunt ei:* † Quod *signum*
ostendis nobis quod ista facias? Respondit Iesus, *& di-*
*Matt 26. Marc. 14. *xit eis:* *Destruite *templum hoc, & in tribus diebus e-*
rigam illud. Dixerunt *ergo* Iudæi: Quadraginta *et sex*
annis extructum est templum hoc, & tu in tribus die-
bus eriges illud? At *ille dicebat de templo corporis sui.*
Math. 16. Marc. 8. Cum *ergo resurrexisset è mortuis, recordati sunt disci-*
puli eius quod hoc dixisset eis, & crediderunt scriptu-
2. Para. 28. Sap. 6. Rom. 8. Hiere. 17. Apoc. 2. *ræ et sermoni quem dixerat* Iesus. Cum *autem esset* Hie
rosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in
nomen eius, uidentes signa eius quæ edebat. Ipse *autem*
Iesus *non credebat semetipsum eis,* † *eo quod ipse nosset*
omnes, nec opus haberet ut quisquam testaretur de ho-
mine. Ipse *enim sciebat quid esset in homine.*

CAPVT III.

Ioan. 7. 19. ERat† *autem homo ex pharisæis,* Nicodemus *nomi-*
ne, princeps Iudæorum, *hic uenit ad* Iesum *nocte,*
& dixit ei: Rabbi, *scimus quod à* Deo *ueneris magister.*
Nemo *enim potest hæc signa facere quæ tu facis nisi fue*
1. Ioã. 2. 3. 5 *rit* Deus *cum eo.* Respondit Iesus, *& dixit ei:* † Amen *a-*
men

men dico tibi, nisi quis natus fuerit è supernis, non po=
test uidere regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus:
Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Num po=
test in uentrem matris suæ iterum introire, ac nasci?
Respondit Iesus: † Amen amen dico tibi, nisi quis natus Tit. 3.
fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum
Dei. * Quod natum est ex carne, caro est: & quod na= * Infra 4.
tum est ex spiritu, spiritus est. Ne mireris quod dixi ti= 6. & 7.
bi, oportet uos nasci è supernis. † Spiritus ubi uult spi- † Eccli. 8.
rat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat & quo Rom. 8.
uadat. † Sic est omnis qui natus est è spiritu. Respõdit Ni Sap. 12.
codemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Re= 1. Cor. 2.
spondit Iesus, & dixit ei: Tu es ille magister Israelis, &
hæc ignoras? † Amen amen dico tibi, quod scimus loqui- Infra 5. 7.
mur: & quod uidimus testamur, & testimonium no-
strum non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non cre- Eph. 4.
ditis, quomodo si dixero uobis cœlestia credituri sitis? Ioan. 8. 12.
Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, Num. 21.
filius hominis qui est in cœlo. Et sicut Moses exalta-
uit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium
hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed
habeat uitam æternam. † Sic enim Deus dilexit mun= Rom. 5.
dum, ut filium suum unigenitum daret, * ut omnis qui 1. Ioan. 4. * Marc. 16
credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Luc. 14.
† Non enim misit Deus filium suum in mundum ut * Infra 16.
condemnet mundum, sed ut seruetur mundus per eum.
† Qui credit in eum, non condemnatur. * Qui uerò Gal. 2. 3.
non credit, iam condemnatus est, quia non credidit * Luc. 8.
in nomen unigeniti filij Dei. Hæc est autem con-
demnatio, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt

homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim eo-
1 Ioan.2. rum mala opera. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, &
nec uenit ad lucē, ne arguantur opera ipsius. Qui autē
operatur ueritatem, uenit ad lucem, ut conspicua fiant
Ioan.4. facta ipsius, quod per Deum sint facta. † Posthæc uenit
Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, et illic mora-
Math.3. batur cum eis, ac baptizabat. † Baptizabat autem et Io
Marc.1. annes in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant il-
Luc.3. lic, & ueniebant ac baptizabantur. Nondum enim con
iectus fuerat Ioannes in carcerem. Orta est autem quæ
stio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.
Luc.7. Math.3. †Et uenerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui e-
Marc.1. rat tecum trans Iordanē, † cui tu testimonium perhibui
Luc.3. sti, ecce is baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Respon
Ioan.1.5 & 10. dit Ioannes & dixit: * Non potest homo accipere quic
2.Cor.3. quam, nisi fuerit ei datum è cœlo. Ipsi uos testes estis
Math.3. Marc.1. quod dixerim: † Non sum ego Christus, sed missus sum
Luc.3. ante illum. * Qui habet sponsam, sponsus est: amicus aūt
Marc.2. +Math.9. sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter uo
Luc.5. cem sponsi: hoc ergo gaudium meum impletum est, il-
Eph.4. lum oportet crescere, me uerò minui. † Qui è supernis
Ioā.1.6.17 Ioā.1.5.7. uenit, supra omnes est. Qui è terra profectus est, terre-
& 8.15.16. nus est, & è terra loquitur. Qui è cœlo uenit, supra o-
+Io.12.14 Matt.11. mnes est: * & quod uidit & audiuit hoc testatur, & te
Luc.1. stimonium eius nemo accipit. † Qui accepit testimoniū,
Esa.61. Math.11. is obsignauit quod Deus uerax sit. * Nam is quem misit
Luc.10. Deus, uerba Dei loquitur. † Non enim huic ad mensurā
Ioan.17. dat Deus spiritum. * Pater diligit filium, & omnia de-
Ioan.6. Marc.6. dit illi in manum. † Qui credit filio, habet uitam æter-
Ioan.8. nam. * Qui uerò non credit filio, non uidebit uitam,

sed

sed ira Dei manet super eum.

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit dominus audisse pharisæos, quod Matt. 4.
Iesus plures discipulos faceret, & baptizaret, Luc. 4. Ioan. 2. 4.
quàm Ioannes: quanquam Iesus ipse non baptizaret, sed Gen. 48.
discipuli eius, † reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicetur Sychar, iuxta prædium † quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Hora erat fermè sexta, uenit mulier Samaritana, ut hauriret aquam. Dicit ei Iesus: Da mihi quod bibam. Nam discipuli eius abierant in ciuitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, potum à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? † Non e- Ioan. 8.
nim commercium habent Iudæi cum Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis sit qui dicit tibi: Da mihi quod bibam, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam. Dicit ei mulier: Domine, neque quo haurias habes, & puteus profundus est, † un- Ioan. 3. 7.
de ergo habes aquam illam uiuam? Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius? Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: † quisquis autem Ioan. 3. 6. 7
biberit ex aqua quam eo dabo ei, non sitierit in æter- Tit. 3.
num: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Dicit illi mulier: † Do- Infra 6.
mine, da mihi istam aquam, ut non sitiam, neque ueniam huc ad hauriendum. Dicit ei Iesus: Vade uoca ui-

rum tuum, & ueni huc. Respondit mulier & dixit ei:
Non habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti non habeo
uirum: quinque enim uiros habuisti, & nunc quem
habes non est tuus uir: hoc uere dixisti. Dicit ei mu
Luc. 7. lier: † Domine, uideo quod propheta es tu. * Patres
*3. Reg. 13 nostri in monte hoc adorauerunt, † & uos dicitis,
† 3. Reg. 9. quod Hierosolymis est locus ubi oporteat adorare. Di-
cit ei Iesus: Mulier crede mihi, uenit hora, quando
neque in monte hoc, neq; Hierosolymis adorabitis pa-
Psal. 95. trem. † Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod
Esa 44. scimus: *quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora, & nūc
*Gen 22. Num. 24. est, quando ueri adoratores adorabunt patrem spiritu
ac ueritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent
Hiere. 3. ipsum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, spiritu
Ioan. 1. 3. 5. & 6. ac ueritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quod
2 Cor. 3. Messias uenturus est, qui dicitur Christus: cum ergo ue
2. Ioan. 4. nerit ille, nobis nunciabit omnia. Dicit ei Iesus: † Ego
Matt. 26. Marc. 14. sum qui loquor tibi Et cōtinuo uenerunt discipuli eius,
Luc. 22. et mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo ta
Ioan. 1. 9. & 10. men dixit: Quid quæris, aut cur loqueris cum ea? Reli-
quit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem,
Ioan. 6. 26. & dicit illis hominibus: † Venite, uidete hominem, qui
dixit mihi omnia quæcunq; feci: num hic est ille Chri-
stus? Exierunt ergo è ciuitate, & ueniebant ad eum. In
terea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, comede.
Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo comeden-
dum, quem uos nescitis. Dicebant ergo discipuli inter
se: Num quis attulit ei quod ederet? Dicit eis Iesus:
Matt. 26. †Meus cibus est, ut faciam quod uult is qui misit me, &
Marc. 14. perficiam opus eius. Nónne uos dicitis: * Adhuc qua-
tuor

tuor menses sunt, & messis ueniet? Ecce dico uobis, † *at* Luc. 22.
tolite oculos uestros, & uidete regiones, quoniam albæ Ioan. 5.
sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & Math. 9. Luc. 10.
congregat fructum in uitam æternam: ut & qui semi- *Esa 40.
nat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est sermo & 51.
uerus, quod alius est qui seminat, & alius est qui metit.
Ego misi uos ad metendum, quod uos non laborastis. A-
lij laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Ex
ciuitate aũt illa multi crediderũt in eum Samaritanorũ
propter sermonem mulieris testificãtis, quod dixisset si
bi omnia quæcunq; fecisset. Cum uenisset ergo ad illum
Samaritani, rogauerũt eum ut apud se maneret: & man
sit ibi duos dies. Ac multo plures crediderunt propter
sermonem ipsius: & mulieri dicebant: Iam non propter
tuam orationem credimus, ipsi † *enim audiuimus, &* Ioan. 17.
scimus quod hic est uere seruator mundi Christus. † Math. 4.
Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ioan 2.
* *Ipse enim Iesus testatus est, quod propheta in sua pa-* *Math 15. Marc 6.
tria honorem non haberet. † *Cum ergo uenisset in Ga-* Luc. 4.
lilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia uidissent † Ibidem. *Supra 2.
quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim ue- † Math. 8.
nerant ad diem festum. * *Venit ergo Iesus iterum in* Luc. 7.
Cana Galilææ, ubi fecerat ex aqua uinum. * *Et erat qui*
dam regulus, cuius filius infirmabatur Capernaum: hic
cum audisset quod Iesus aduenisset à Iudæa in Gali-
læam, abijt ad eum, † *& rogabat eum ut descenderet,* Math 9.
ac sanaret ipsius filium: siquidem is agebat animam. Marc 5. Luc. 8.
Dixit ergo Iesus ad eum: † *Nisi signa & prodigia ui-* Exod. 4.
deritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine, de-
scende prius quàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus

Vade, filius tuus uiuit. †Credidit homo sermoni quē di-
Gen. 15. xerat ei Iesus & ibat. Iam autem eo descendente, serui
Rom. 4. occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: Filius tuus
Gal. 4. uiuit. Sciscitatus est ergo horam ab eis, in qua melius ha
Ion. 3. buisset. †Et dixerunt ei: Heri hora septima reliquit eum
Proue. 34 febris. Cognouit ergo pater quod illa hora erat, in qua
2. Reg. 12. dixisset sibi Iesus: Filius tuus uiuit, & credidit ipse &
domus eius tota. Hoc iterum secundum signum edidit
Iesus, cum uenisset à Iudæa in Galilæam.

CAPVT V.

POsthæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Ie-
sus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis ad
pro-

probaticam piscina, quæ nominatur Hebraice Bethes-
da, quinque porticus habens: in his iacebat multitudo
magna, languentium, cæcorum, claudorum, aridorum,
expectantium aquæ motum. Angelus enim descende-
bat certo tempore in piscinam, & turbabat aquam. Ita
que qui primus descendisset post turbationem aquæ, sa
nus fiebat, à quocunq; detinebatur morbo. Erat autem
quidã homo illic, qui triginta et octo annos morbo tene
batur. Hunc *cum uidisset* Iesus *decumbentem, & co-*
gnouisset quod iam multum tẽporis morbo teneretur,
dicit ei: Vis *sanus fieri?* Respondit *ei languidus:* Domi
ne, hominem non habo, ut cum turbata fuerit aqua, mit
tat me in piscinam. Sed interim dum ego uenio, iam ali-
us ante me descendit. † Dicit *ei* Iesus: *Surge, tolle grab* Matt 9.
batum tuum, & ambula. Et *statim sanus factus est ho* Marc. 2.
mo ille, & sustulit grabbatum suũ & ambulabat. † E- Luc. 5.
rat autem sabbatum in die illo; dicebant ergo Iudæi *ei* Matth. 12. Marc. 2. 3.
qui sanatus fuerat: Sabbatum *est, non licet tibi tollere* Luc. 6.
grabbatum. Respondit *eis:* Qui *me sanum fecit, is mihi* 13. & 14. Ioan. 7. 9.
dixit: Tolle *grabbatum tuum, & ambula.* * Interroga * Infra 9.
uerunt ergo eũ: Quis *est ille homo, qui dixit tibi,* Tol-
le grabbatum tuum, & ambula? Is *autem qui sanus fue*
rat effectus, nesciebat quis esset. Iesus *enim subduxit se,*
quod turba esset eo in loco. Postea *reperit eum* Iesus *in*
templo, & dixit illi: Ecce *sanus factus es, ne posthaę*
pecces, ne quid deterius tibi contingat. † *Abijt ille ho* Ibidem.
mo, & nunciauit Iudæis, *quod* Iesus *esset à quo sanatus*
fuisset. Ac *propterea persequebantur* Iudæi Iesum, &
quærebant illum occidere, † *quod ista fecisset in sab-* Ibidem.
bato. Iesus *autem respondit eis:* † Pater *meus ad hoc* Ibidem. et 1. Co. 12.

usq; temporis operatur, & ego operor: propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non
Matth. 26. Marc. 14. solum soluisset sabbatum, † sed & patrem suum dixis-
Luc. 12. set Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaq; Ie-
Ioan 5. 19. * Supra 1. sus, & dixit eis: Amen dico uobis, * non potest filius à
se facere quicquam, nisi quid uiderit patrē facientem.
Quæcunq; enim ille fecerit, hæc itidem & filius facit.
Ioan. 3. 7. † Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei
8. 15. 16. 17 quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut
uos miremini. Sicut enim pater suscitat mortuos, & ui
uificat, sic & filius quos uult uiuificat. Neque enim pa
Luc 20. ter iudicat quenquam, † sed omne iudicium dedit filio:
* Matt. 11. ut omnes honorent filiū, sicut honorant patrem: * Qui
Ioan. 12. † Ioan. 1. 6. non honorat filium, non honorat patrem qui misit il-
7. 8. & 11. lum. † Amen amen dico uobis, qui sermonem meum au
dit, & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, &
in condemnationem non ueniet, sed transiuit à morte
in uitam. Amen amen dico uobis, quod ueniet hora, &
nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei: &
Supra 11. qui audierint, uiuent. † Sicut enim pater habet ui-
tam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in se-
metipso: & potestatem dedit ei iudicandi quoque, quia
Marc. 15. filius hominis est. Nolite mirari hoc: † quia ueniet ho
ra in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocē
eius: & prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectio-
nem uitæ: qui uerò mala egerunt, in resurrectionem
condemnationis. Non possum ego ex meipso facere
Ioan. 8. quicquam. † Sicut audio iudico, & iudicium meum
Ioan. 4. 6. iustum est: † Quia non quæro uoluntatem meam, sed
Infra 8. uoluntatem eius qui misit me, patris: † Si ego testimo

nium

nium perhiberem de meipso, testimonium meum non
esset uerum. † *Alius est qui testimonium perhibet* Ioan 8.
de me, & scio uerum esse testimoniū, quod testificatur 1. Ioan. 5.
de me. † *Vos misistis ad Ioannem, & is testimonium* Supra 1.
reddidit ueritati. Ego autem non ab homine testimo-
nium accipio: sed hæc dico, ut uos salui sitis. Ille erat lu-
cerna ardens & lucens, uos autem uoluistis ad tem-
pus exultare in luce eius. † *At ego testimonium ha-* Matth. 3.
beo maius testimonio Ioannis. Opera enim quæ dedit
mihi pater, ut perficiam ea, † *ipsa inquam opera quæ* Infra 14.
ego facio, testificantur de me, quod pater miserit me.
† *Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me.* Ioan. 8. * Ioan. 1. 3.
* *Neque uocem eius unquam audistis, neque speciem* 4 5 6.
eius uidistis: † *& sermonem eius non habetis in uo-* † 1. Ioan. 2.
bis manentem: quia quem misit ille, huic uos non credi-
tis. * *Scrutamini scripturas, quia uos uidemini uo-* * Actor. 17.
bis in ipsis uitam æternam habere: † *& illæ sunt quæ* Deut. 18.
testificantur de me: nec uultis uenire ad me, ut uitam
habeatis. Gloriam ab hominibus non accipio, sed cō-
gnoui uos, quod dilectionem Dei non habeatis in uo-
bis. Ego ueni nomine patris mei, nec recipitis me: † *Si* 1. Ioan. 2. 2. Thes. 2.
alius uenerit nomine suo, illum recipietis. Quomodo Dan. 9.
uos potestis credere, qui gloriam à uobis inuicem ac-
cipitis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur, non
quæritis? Nolite putare quod ego accusaturus sim uos
apud patrem: est qui accusat uos Moses, in quo uos spe-
ratis: Si enim credidissetis Mosi, credidissetis utique Deut. 18.
mihi: † *de me enim ille scripsit. Si autem illius*
scriptis non creditis, quomodo
uerbis meis credetis?

CAP.

CAPVT VI.

Posthæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est
Matth.4. *Tiberiadis, † & sequebatur eum turba multa,*
Marc.3. *quia uidebant eius signa, quæ faciebat super his qui in*
Luc.4. * Mat.14. *firmabantur. * Subijt autem in montem Iesus, & ibi*
Luc.9. *sedebat cum discipulis suis. † Instabat autem pascha*
†Exod.12. *dies festus Iudæorum. * Cum sustulisset ergo oculos Ie*
* Mat.14. Mar.6. *sus, & uidisset quod multa turba ueniret ad se, dicit ad*
Luc.9. *Philippum: Vnde ememus panes ut edant isti? Hoc au*
tem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset
facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum dena-

riorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque pusil-
lum quippiam accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ipsi
us, Andreas, frater Simonis Petri : Est puer unus hic,
qui habet quinq; panes hordeaceos, & duos pisces: sed
haec quid sunt inter tam multos? Dixit autem Iesus:
Facite ut homines discumbant. Erat autē gramen mul-
tum in eo loco. † *Discubuerunt ergo uiri numero fer* Matth. 14.
mè quinquies mille. Accepit autem panes Iesus: * *cum* Marc. 6. 3.
que gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli uerò * Luc. 9.
discumbentibus. Similiter & ex piscibus quantum uo-
lebant. Ut autem impleti sunt, dicit discipulis suis: Col-
ligite quae superfuerunt fragmenta, ne quid pereat. Col
legerunt ergo, & impleuerūt duodecim cophinos frag
mentorum ex quinque panibus hordeaceis, quae super
fuerant his qui comederant. Illi ergo homines cum ui-
dissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: † *Hic est* Supra 4.
uerè propheta ille, qui uenturus est in mundum. Iesus Luc. 7.
ergò cum cognouisset quod uenturi essent, ac rapturi
ipsum, ut facerent ipsum regem, † *secessit iterum in* Matt. 14.
montem ipse solus. * *At ubi iam uespera esset, de* Marc. 6.
scenderunt discipuli eius ad mare, et conscensa naui ue Luc. 9. * Matt. 14.
nerunt traiecto mari ad oppidum Capernaum. Iamque Marc. 6.
tenebrae erant, nec uenerat ad eos Iesus. Mare aūt uen-
to magno flante intumescebat. Cum remigassent ergo
fermè stadia uigintiquinque aut triginta, † *uident Ie-* Matth. 14.
sum ambulantem super mare, et appropinquantem na- Marc. 6.
ui, ac timuerunt. Ille autem dicit eis : Ego sum, nolite Ioan. 9.
timere. Voluerunt ergo recipere eum in nauim, & ili-
co nauis appulerat terrae ad quam ibant. Postero die
turba quae stabat trans mare, ut uidit quod nauicula a-

lia non esset ibi, nisi una illa, in quam ingressi fuerant
discipuli eius: et quod non introisset cum discipulis suis
Iesus in nauiculã, sed soli discipuli eius abissent (aliæ ue
rò superuenerunt nauiculæ à Tyberiade iuxta locum
ubi comederant panem, posteaquam gratias egisset do-
minus) cum ergò uidisset turba, quòd Iesus non esset i-
bi, neq; discipuli eius, ascenderunt et ipsi in nauiculas,
& uenerunt Capernaum, quærentes Iesum: & cum in
uenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando
huc uenisti? Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amen
dico uobis, quæritis me, non quia uidistis signa, sed quia
Ioan. 17. *comedistis de panibus & saturati estis.* † *Operemini*
non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æter-
nam, quem filius hominis dabit uobis: hunc enim pater
consignauit Deus Dixerunt ergo ad eum: Quid faci-
mus, ut operemur opera Dei? Respondit Iesus, & di-
Ioan. 1. 3. 6. 11. *xit eis: Hoc est opus Dei,* † *ut credatis in eum quem*
† Matt. 16. *misit ille. Dixerunt ergò ei:* * *Quod ergò tu facis si-*
Mar. 8. Exod. 16. *gnum, ut uideamus & credamus tibi? quid operaris?*
† Psal. 77. *Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut*
Sap. 16. *scriptum est:* † *Panem de cœlo dedit eis ad edendum.*
Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, non Mo-
ses dedit uobis illum panem de cœlo, sed pater meus dat
uobis panem de cœlo uerum: panis enim Dei est qui de
cœlo descẽdit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad
eum: Dominè semper da nobis panem istum. Dixit au-
Eccle. 24. *tem eis Iesus: Ego sum panis ille uitæ.* † *Qui uenit ad*
* Ioan. 1. 3. *me non esuriet:* * *& qui credit in me, non sitiet un*
6. & 11. *quam. Sed dixi uobis, quod etiam uidistis me, nec cre-*
ditis. Omne quod dat mihi pater ad me ueniet: & eum

qui

qui uenerit ad me, non eijcio foras. † *Quia descendi* Matth. 26.
de cœlo, ut faciam non quod ego uolo, sed quod uult is Marci 14. Ioan. 4.
qui misit me. * *Hæc est autem uoluntas eius qui misit* * Luc. 22.
me patris, ne quid perdam ex omnibus quæ dedit mihi, Ioan. 5.
sed resuscitem illa in nouißimo die. Hæc est autem uo-
lũtas eius qui misit me, ut omnis qui uidet filium, et cre
dit in eum, habeat uitam æternam, & ego suscitabo
eum in nouißimo die. † *Murmurabant ergo Iudæi* Infra 7.
de illo quod dixisset: Ego sum panis ille, qui de cœlo de-
scendi. *Et dicebant:* † *Nónne hic est Iesus filius Io-*
seph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomo Matth. 13. Marci 6.
do ergo dicit hic: De cœlo descendi? *Respondit ergo* Luc. 4.
Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare inter uos. † *Ne* Infra 7.
mo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxe- Matth. 16.
rit eum, & ego suscitabo eum in nouißimo die. † *Est* Esa. 54.
scriptum in prophetis: Et erunt omnes docti à Deo. *O-* Hiere. 31.
mnis ergo qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me:
non quod patrẽ uiderit quisquam, nisi is qui est à Deo,
hic uidit patrem. † *Amen amen dico uobis, qui con-* Io. 1. 14. 15.
fidit mihi, habet uitam æternam. * *Ego sum panis ille* * Infra 10.
uitæ. † *Patres uestri comederunt manna in deserto, et*
mortui sunt. † *Hic est panis ille de cœlo descendens,* Psal. 77. Infra 10.
ut ex ipso edat aliquis, & non moriatur. * *Ego sum pa* * Esa. 14. † Matt. 16.
nis uiuus qui de cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pa- Marc. 14.
ne, uiuet in æternũ. Et panis quem ego dabo, caro mea Lucæ 22.
est, † *quam ego dabo pro mundi uita. Decertabant er* 1. Cor. 11. Esa. 53.
go Iudæi inter se, dicentes: Quomodo potest hic no-
bis carnem illam suam dare ad edendum? Dixit er-
go eis Iesus: Amen amen dico uobis, nisi ederitis carnem
filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habetis ui

tam in uobis. Quis edit meam carnem, & bibit meum
1.Ioan.5. *sanguinem, habet uitam æternam: & ego suscitabo eũ*
in nouißimo die. † *Caro enim mea uere est cibus, &*
sanguis meus uere est potus. Qui edit meam carnem,
& bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.
Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter pa-
trem: ita & qui ederit me, uiuet ipse quoque propter
1.Ioan.3. *me.* † *Hic est panis ille, qui de cœlo descẽdit: nõ sicut co*
mederunt patres uestri manna, & mortui sunt: qui ede
rit hunc panem, uiuet in æternum. Hæc dixit in syna-
goga, docens in Capernaum. Multi ergo his auditis ex
discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, quis po
test eum audire? Sciens autem Iesus apud semetipsum,
quod murmurarent de hoc discipuli ipsius, dixit eis:
Hoc uos offendit? † *Quid igitur si uideritis filium ho*
Matth. 26. Marc. 14. *minis ascendentem eò, ubi erat prius?* * *Spiritus est*
Luc. 22. *qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ*
Rom. 8. Gal. 5. *ego loquor uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt qui-*
dam ex uobis qui non credunt. Nouerat enim ab initio
Iesus, qui essent non credentes, et quis proditurus esset
Supra 6. *ipsum. Et dicebat:* † *propterea dixi uobis, quod nemo*
potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.
Ex eo tempore multi discipulorum eius defciuerunt,
eo relicto, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit er-
go Iesus ad duodecim: Num & uos uultis abire? Re-
spondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibi-
Matth. 16. *mus? uerba uitæ æternæ habes,* † *& nos credimus*
& cognouimus quod tu es Christus filius Dei uiui. Re-
spondit ei Iesus: † *Nonne ego uos duodecim elegi, &*
Ioa. 13. 17. *ex uobis unus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Si-*
monis

monis Iscariota. Hic enim erat proditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

CAPUT VII.

VErsabatur Iesus post hæc in Galilæa: non enim uolebat in Iudæa uersari, quia quærebant eum Iudæi interficere. † Erat autem in propinquo dies festus Iudæorum scenopegia. Dixerunt igitur ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto facit aliquid: et quærit ipse palàm esse. Si hæc facis, declara teipsum mundo. Nam nè fratres quidem eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus: † Tempus meũ nondum adest, tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit, quia ego testimonium fero de illo, † quod opera eius mala sint. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego non dum ascendo ad festũ hoc, quia meũ tempus nondũ impletum est. Hæc aũt cum dixisset illis, mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit ad festum, non manifeste, sed uelut in occultò. † Iudæi ergo quærebant eum in festo, & dicebant: Vbi est ille? † Et murmur multum erat in turbis de eo. * Quidam enim dicebant, Bonus est: alij autem dicebant, Non, sed seducit turbam. Nemo tamen palàm loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Cum autem iam dimidium festi peractum esset, ascendit Iesus in templum, ac docebat. Et mirabantur Iudæi, dicẽtes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit: † Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis uoluerit uoluntati eius ob

Leuit. 23. Infra 8. 15. Infra 15. Supra 3. Infra 7. 11. Supra 6. *Matt. 21. Ioan. 5. 5. 8. 15. 16. 17.

gnoſcet de doctrina, utrum ex Deo *ſit,an ego à meipſo*
loquar. Qui *à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam*
Infra 17. *quærit.* † Qui *autem quærit gloriam eius qui miſit i=*
pſum,hic uerax eſt,& iniuſtitia in illo non eſt. *Nón
Exod.21. Leui.24. Matth.5. *ne* Moſes *dedit uobis legem, & tamen nemo ex uobis*
factis præſtat legem? Quid *me quæritis interficere?* Re
Infra 8.10. *ſpondit turba, & dixit:* † Dæmonium *habes: quis te*
Matt.9.12. Mar.3. *quærit interficere?* Reſpondit Ieſus,*& dixit eis:* † V-
num opus feci,& omnes miramini. Propterea Moſes
dedit uobis circūciſionem, non quia ex Moſe *ſit, ſed*
quia ex patribus,& tamen in ſabbato circunciditis ho
minem: ſi circunciſionē accipit homo in ſabbato, ut nō
ſoluatur lex Moſi:*mihi indignamini quod totum homi*
Deut.1. *nem ſanum fecerim in ſabbato?* Nolite *iudicare ſecun*
dum aſpectum,ſed iuſto iudicio iudicate. Dicebāt *ergo*
Supra 7. *quidam ex* Hieroſolymitanis. * Nónne *hic eſt quem*
quærunt interficere? Atqui *ecce palàm loquitur, & ni*
hil ei dicunt: Num *uere cognouerunt principes, hunc*
Matt.13. Mar.9. Luc.4. *eſſe uere* Chriſtum? Sed *hunc nouimus unde ſit.* Chri-
ſtus aūt cum uenerit,nemo ſcit unde ſit. Clamabat *ergo*
Ieſus *in templo docens ac dicens:* Et *me noſtis,& unde*
Ioan.8. *ſim noſtis:* † *& à meipſo non ueni,ſed eſt uerax qui mi*
ſit me,quem uos non nouiſtis:ego uero noui eum, quia
Luc.19. 20.22. *Ioan.8. *ab ipſo ſum, & ille me miſit.* † Quærebant *ergo eum*
apprehendere:& nemo miſit in illum manus,quia non
dum uenerat hora eius. * De *turba autem multi credi*
derunt in eum,& dicebant: Chriſtus *cum uenerit,num*
ſigna plura edet his quæ hic edidit? Audierunt *phari=*
Matth.22. Marc.12. Luc.20. *ſæi turbam murmurantem de illo hæc,* † *& miſerunt*
phariſæi ac principes ſacerdotum miniſtros,ut appre-
hende=

h enderent eum. Dixit ergo eis Iesus: * Adhuc pusillum * Ioan.13
temporis uobiscum sum, & abeo ad eum qui me misit. † Hier.29
† Quæretis me, nec inuenietis. Et ubi ego sum, eò uos Ioan.3.18
non potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi inter sese:
Quò hic iturus est, quod nos non inueniemus eum? Nũ
in dispersionem gentium iturus est, & docturus gẽtes?
Quis est hic sermo quem dixit: Quæretis me, & nõ in
uenietis: & ubi ego sum, eò uos non potestis uenire? In
nouissimo autem die magno festi stabat Iesus & clama
bat, dicens: † Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Qui Esa.40.
credit in me * sicut dicit scriptura: Flumina de uentre Ioã.3.4.5.
eius fluẽt aquæ uiuæ. Hoc aũt dixit de spiritu, quẽ acce *Esa.12.
pturi erãt credẽtes in ipsum. Nondũ enim erat spiritus
sanctus: quia Iesus nõdum erat glorificatus. Multi ergo Matth. 21.
de turba cũ audissent hunc sermonem, dicebant: * Hic Marc.11.
est uere propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Qui Io.9.10.12
dam aũt dicebant: † Num à Galilæa ueniet Christus? *Ioan.6.
Nõnne scriptura dicit, quod ex semine Dauid, & de Be Luc.7.
thlehẽ castello, ubi erat Dauid, ueniet Christus? † Dis= †Matt.2.
sensio itaq; orta est in turba propter eũ. † Quidam aũt Ioan.1.
ex ipsis uolebant apprehendere eum, sed nemo conie= *Mich.5.
cit in eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifi= Psal.15.1.
ces & pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare non addu †Mat.21.
xistis illum? Responderunt ministri: † Nunquam sic lo Marc.1.2.
cutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis Infra 8.
pharisæi: Num & uos seducti estis? Num quis ex prin Luc.19.
cipibus credidit in eũ, aut ex pharisæis? Sed turba hæc Ioan.9.
quæ non nouit legem, execrabiles sunt. † Dicit Nicode Io.3.& 19.
mus ad eos, is qui uenerat ad eum nocte, qui unus erat Exod.23.
de numero eorum: Num lex nostra iudicat hominẽ, nisi Le.19.24.
Deut.27.

prius audierit ab ipso,& cognouerit quid faciat? Re-
sponderunt & dixerunt ei: Num & tu Galilæus es?
Supra 1. Scrutare & uide, † quod à Galilæa propheta non sur
rexit. Et profectus est unusquisq; in domum suam.

CAPVT VIII.

Matt. 12. Marc. 11. Luc. 20. IEsus autem perrexit in montem oliuarum, & dilu-
culo iterum uenit in templum, cunctusq; populus ue
nit ad eum,& sedens docebat eos. Adducunt autem ad
eum scribæ & pharisæi mulierem in adulterio depre-
hensam: et cum statuissent eam in medio, dicunt ei: Ma
Leuit. 20. gister, hæc mulier deprehensa est in ipso adulterio. † In
lege

lege autem Moses præcepit nobis,ut huiusmodi lapida
rentur. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant ten-
tantes eum,ut possent accusare eum.Iesus autem incli-
nans se deorsum,digito scribebat in terra. Cum ergo
perseuerarent interrogare,erexit se,& dixit eis: Qui
uestrum immunis est à peccato primus in illam lapi-
dem iaciat. Et iterum se inclinans scribebat in terra.
Audientes autem hæc, singulatim alius post alium exi
bant, initio facto à senioribus: & relictus est solus Ie-
sus,ac mulier in medio stans. Cum autem erexisset se
Iesus,et neminem uideret præter mulierē, dixit ei, Mu
lier,ubi sunt illi tui accusatores? Nemo te condemna-
*uit? Quæ dixit:*Nemo *domine.*Dixit autem *Iesus:*Nec
ego te condemno. † Vade, & posthac ne peccaueris. Ioan.5.
Iterum ergo Iesus locutus est eis,dicens:† Ego sum lux Ioan. 9.12.
mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed
*habebit lumen uitæ.*Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de
teipso testificaris, testimonium tuum non est uerum.
Respondit Iesus,& dixit eis: † *Et si ego testimonium* Ioan.5.
perhibeam de meipso, uerum est testimonium meum: Rom.3.
quia scio unde ueni,et quò uado:uos autem nescitis un
de uenio, & quo uado. Vos secundum carnem iu-
dicatis,ego non iudico quenquam. Porrò et si iudi-
cem ego, iudicium meum uerum est:quia solus nō sum,
sed ego & qui misit me pater. † Quin & in lege Deut.17. & 19.
uestra scriptum est, quod duorum hominum testimo-
nium uerum est. Ego *sum qui testimonium fero de me-*
ipso, & testimonium fert de me qui misit me pater.
Dicebant ergo ei: *Vbi est pater tuus?* Respondit *Iesus:* Matth. 11.
† *Neq; me nostis, neque patrem meum. Si me nouisse* Lucæ 10. Ioan.7.

tis, & patrem meum nouissetis. Hæc uerba locutus est
Math.21. Marc.12. Luc.19. *Iesus in gazophylacio, docens in templo.*† Et *nemo ap-*
prehendit eum, quia nondum uenerat hora eius. Dixit
*Ioã.7.11. *ergo eis iterum Iesus:* * *Ego uado, & quæretis me, &*
in peccato uestro moriemini: quò ego uado, uos non po
testis uenire. Dicebant ergo Iudæi: Num interficiet se-
metipsum, quia dicit: Quò ego uado, uos non potestis
uenire? Et dicebat eis: Vos ab infernis estis, ego de su-
pernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego nõ sum de hoc
mũdo. Dixi ergo uobis, quod moriemini in peccatis ue
stris.† *Si enim nõ credideritis, quod ego sum, moriemini*
Ioan.1.3. 5.6.7.11. *in peccatis uestris. Dicebãt ergo ei: Tu quis es? Et dicit*
eis Iesus: In primis quod & loquor uobis. Multa habeo
quæ de uobis loquar ac iudicem, sed qui me misit uerax
est, et ego quæ audiui ab eo hæc loquor in mũdo. Nõ co
gnouerunt quod de patre eis loquutus esset. Dixit ergo
1.Ioan.4. Num.21. *eis Iesus:* † *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc co-*
gnoscetis quod ego sum: & quod ex meipso facio nihil,
Ioan.1.7. 12.14.17. *sed ita ut docuit me pater, hæc loquor.* * *Et qui me mi-*
sit, mecum est. Non reliquit me solum pater, quia ego
quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente,
multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Iesus ad eos,
Ioan.5.8. 14.& 17. *qui crediderant ipsi, Iudæos:* † *Si uos manseritis in ser-*
mone meo, uere discipuli mei estis: & cognoscetis ueri-
tatem, & ueritas liberos reddet uos. Responderunt ei:
Semen Abrahæ sumus, neque cuiquam seruiuimus un-
quam, quomodo tu dicis, liberi reddemini? Respondit
eis Iesus: Amen amen dico uobis, quod omnis qui facit
Rom.6. *peccatum, seruus est peccati.*† *Seruus autem non ma-*
Gen.21. *net in domo in æternum, filius manet in æternum. Si er*

ge

go uos filius liberos reddiderit, uere liberi estis. Scio Gal. 4.
quod semen Abrahæ estis. Sed quæritis me interfice- Rom. 9.
re, quia sermo meus non habet locum in uobis. Ego
quod uidi apud patrem meum loquor: & uos quod ui-
distis apud patrem uestrum, facitis. Responderunt, &
dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus:
Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. †Nunc Supra 5.
autem quæritis me interficere, hominem, † qui uerita- Supra 7.
tem uobis locutus sum, quam audiui à Deo, hoc Abra-
ham non fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixe-
runt itaq; ei: Nos è stupro non sumus nati. Vnum pa-
trem habemus Deum. Dixit eis Iesus: † Si Deus pater 1. Ioan. 5.
uester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo
processi & ueni. Neque enim à meipso ueni, sed ille
me misit. † Quare loquelam meam non agnoscitis? Rom. 10.
quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex pa- 1. Ioan. 4.
tre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis ob-
sequi. † Ille homicida erat ab initio, & in ueritate
non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur men Gen. 3.
dacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, atque
eius rei pater. Ego autem quia ueritatem dico, non
creditis mihi. Quis ex uobis arguet me de peccato?
Porrò si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi?
†Qui ex Deo est, uerba Dei audit. Propterea uos non 1. Ioan. 4.
auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iu-
dæi, & dixerunt ei: Nónne bene dicimus nos, †quod Sa Supra 4.
maritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus:
Ego dæmonium non habeo, †sed cohonesto patrem me- Ioan. 17.
um, & uos ignominia affecistis me. Ego aũt non quæro
gloriam meam, est qui quærat & iudicet. †Amen amen Ioan. 5.

dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem
Matt.9.12. Marc.3. Ioan.7. non uidebit in æternũ. Dixerũt ergo illi Iudæi: † Nunc
cognouimus quod dæmonium habes. Abraham mortu-
us est, & prophetæ, & tu dicis: Siquis sermonem me-
um seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Num
quid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus
Ioan.8. * Ioan.5. est? Et prophetæ mortui sunt. † Quem teipsum tu
†Matt.11. Ioan.10. facis? Respondit Iesus: * Si ego glorifico meipsum,
gloria mea nihil est. † Est pater meus qui glorificat
me, quem uos dicitis Deum uestrum esse, & tamen non
cognouistis eum, ego autẽ noui eum. Et si dixero, quod
Ioan.17. non nouerim eum, ero similis uestri, mendax. Sed noui
Matth.11. eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater uester
Luc.10. exultauit ut uideret diem meum, & uidit atq; gauisus
est. Dixerunt ego Iudæi ad eum: Quinquaginta annos
nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis Iesus:
Amen amen dico uobis, antequam Abraham nascere-
Ioan.7. tur, ego sum. † Tollebant ergo lapides, ut iacerent in
Luc.4. eum. † Iesus autem abscondit se, & exiuit è templo.

CAPVT IX.

ET præteriens Iesus, uidit hominem cæcum à nati-
uitate, & interrogauerunt eum discipuli eius, di-
Exod.20. centes: Rabbi, † quis peccauit, hic, an parentes eius,
Deute.5. ut cæcus nasceretur? Respondit Iesus: Neq; hic pecca
uit, neq; parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei
Supra 5. in illo. † Me oportet operari opera eius qui misit me,
Infra 15. donec dies est. † Venit nox quãdo nemo potest operari.
Quàm diu fuero in mundo, lux sum mũdi. Hoc cum di-
xisset, expuit in terrã, & fecit lutũ ex sputo, & illeuit
lutum

lutũ super oculos cæci, & dixit ei: Vade, laua in piscina
Siloe: quod si interpreteris, sonat missus. Abijt ergo &
lauit, & uenit uidens. Itaque uicini, & qui uiderant eũ
prius quod mendicus esset, dicebant: Nónne hic est qui
sedebat & mendicabat? Alij dicebant: Hic est; alij rur-
sus, similis est ei. Ille dicebat: Ego sum. Dicebant ergo
ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit ille &
dixit: Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & inun-
xit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad piscinam Siloe:
& laua. Vt autem abij ac laui uisum recepi. Dixerunt
ergo ei: Vbi est ille? Ait, nescio. Adducunt ad pharisæos
eum, qui dudum cæcus fuerat. † Erat autem sabbatum, Math.12.
cum lutum faceret Iesus, & aperiret oculos eius. † Ite- Marc.2. Supra 5.7.
rum ergo interrogabant eum & pharisæi quomodo ui
sum recepisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi impo-
suit super oculos, & laui, & uideo. Dicebant ergo ex
pharisæis quidam: † Non est hic homo à Deo, quia sab- Supra 5.
batum non obseruat. Alij autem dicebant: Quomodo
potest homo peccator hæc signa edere? † Et dissensio e-
rat inter eos. Dicunt cæco iterum: Tu quid dicis de illo, Math. 21. Mar.12.
quia aperuit tibi oculos tuos? Ille autem dixit: Pro- Ioã 7.10. & 12.
pheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quod cæ-
cus fuisset, & uisum recepisset, donec uocauerunt pa-
rentes eius qui uisum receperat, & interrogauerunt
eos, dicentes: Hic est filius uester, quem uos dicitis cæ-
cum natum esse? Quomodo ergo nunc uidet? Respon-
derunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quod hic
est filius noster, & quod cæcus natus est: quomodo au-
tem nunc uideat nescimus, aut quis eis aperuit oculos,
nos nescimus. Ipse ætatẽ habet, ipsum interrogate, ipse

de se loquetur. Hæc dixerunt parentes eius, quod time-
Infra 11. rent Iudæos. †Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis
eum confiteretur esse Christum, è synagoga eijceretur.
Propterea parentes eius dixerunt, Aetatem habet, i-
psum interrogate. Vocauerunt ergo rursum hominem
Iosue. 7. qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: † Da gloriam Deo.
*Matt. 11. *Nos scimus quod hic homo peccator est. Respondit er
go ille & dixit: An peccator sit nescio: unum scio, quod
cæcus cum fuerim, nunc uideam. Dixerunt ergo illi ite
rum: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Re
spondit eis: Dixi uobis iam, nec audistis, cur iterum uul
tis audire? Num & uos uultis discipuli eius fieri? Con-
uiciati ergo sunt ei, & dixerunt: † Tu discipulus illius
Supra 7. esto, nos autem Mosi discipuli sumus. Nos scimus quod
Mosi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit.
Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile
quiddam est, quod uos nesciatis unde sit, & tamen ape-
Eccli. 21. ruit meos oculos. * Scimus autẽ quod peccatores Deus
Ioan. 10. non audit, sed si quis Dei cultor est, & uoluntati ipsius
obtemperat, hunc audit. A seculo non est auditum, quod
quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, nõ
potuisset facere quicquam. Responderunt & dixerunt
ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiece-
runt eum foras. Audiuit Iesus quod eiecissent eum fo-
ras: cumq; inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filium
Dei? Respondit ille, & dixit ei: Quis est domine, ut cre
Matt. 26. dam in eum? Et dixit ei Iesus: † Et uidisti eum, & qui
Marc. 14. loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo domine, &
adorauit eum. Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc
Matt. 13. mundum ueni, † ut qui non uident, uideant: & qui ui-
dent,

dent, cæci fiant. Et audierunt quidam ex pharisæis hæc, qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Num *& nos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis pec* Infra 15.
catum: nunc uerò dicitis, uidemus, iccirco peccatum uestrum manet.

CAPVT X.

AMen amen dico uobis, qui non intrat per ostium in stabulum ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocem eius audiunt. † Et proprias oues uocat nominatim, & educit Proue. 27.
eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia nouerunt uocem eius. Alienum autem non sequentur, sed effugient ab eo, quia non nouerunt uocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Iesus: illi autem non cognouerunt quæ essent quæ loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico uobis, †ego sum ostium ouium. Omnes quot- Infra 14.
quot ante me uenerunt, fures sunt & latrones, sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium, per me si quis introierit, seruabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.† Fur non uenit nisi ut furetur & ma- Ezech. 27.
ctet, ac perdat. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor ille bonus.† Bonus pa 1. Cor. 9.
stor animam suam dat pro ouibus. * Mercenarius au- *Esa. 66.
tem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupem uenientem, ac deserit oues, fugitq;, & lupus rapit ac dispergit oues. † Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & oues non sunt illi curæ. Math. 8.
Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & Marc. 5. Luc. 6.

Matt. 11. Luc 10. Matt. 12. Esa. 41. cognoſcor à meis. *Sicut nouit me pater, ita & ego noui patrem, et animam meam pono pro ouibus. †Et alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili, illas quoque oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet

Matt. 10. unum ouile, unus paſtor. Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam. Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me ipſo. Poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus ſumendi eam: hoc mandatum accepi à patre meo.

Math. 21. Marc. 21. †Diſſenſio igitur iterum facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos. Dicebant autem multi ex ipſis: Dæmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc uerba non ſunt dæmonium habentis. † Num dæmo

Math. 9. Marc. 3. 7. Ioan. 8. 9. nium poteſt cæcorum oculos aperire? Facta ſunt autem encænia Hieroſolymis, & hyems erat, & ambulabat Ieſus in templo in porticu Solomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quouſq; animam noſtram ſuſpendis? † Si tu es Chriſtus, dic nobis ingenue.

Ioã. 14. 9. Ioan. 8. Reſpõdit ei Ieſus: Dixi uobis, nec creditis. † Opera quæ ego facio nomine patris mei, hæc teſtimonium reddunt

a. Ioan. 4. de me. † Sed uos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis, quemadmodum dicebam uobis: Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego uitam æternam do eis, nec peribunt in æternum neq; rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus eſt, & nemo poteſt rapere

*Ioan. 14. 8. *Ioan. 7. 8* de manu patris mei. †Ego & pater unum ſumus. * Suſtulerunt ergo rurſum lapides Iudæi ut lapidarẽt eum. Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtendi uobis ex patre meo, propter quod eorum operum me lapidatis?

tis? Responderunt ei Iudæi, dicentes: Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: & quia tu homo cum sis, † facis teipsum Deum. Respondit eis Iesus: Infra 19.
Nónne scriptum est in lege uestra: Ego dixi, dij estis?* *Psal. 18.
*Si illos dixi deos, ad quos sermo Dei factus est: & non potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in mundum, †uos dicitis me blasphemare, quia dixerim filius Dei sum? * Si facio opera patris mei, nolite* Matt. 26.
credere mihi: sin uerò facio, & si mihi non credatis, o- Marc. 14. Luc. 22.
peribus credite, ut cognoscatis & credatis quod pater *Ioã. 9. 15
in me est, & ego in eo. †Quærebãt iterum eum apprehendere, & exiuit de manu eorum: & abijt iterum* Supra 7. Matt. 12.
trans Iordanem in eum locum, ubi fuerat Ioannes ba- *Supra 1.
ptizans primum, mansitq; illic. †Et multi uenerunt ad eum, ac dicebant: Ioannes quidem signum edidit nul- Supra 3. 5.
lum. Omnia autem quæcunq; dixit Ioannes de hoc, uera erant, & crediderunt multi illic in eum.

CAPVT XI.

AEgrotabat autem quidam nomine Lazarus Bethaniensis à Castello Mariæ et Marthæ huius sororis. †Maria autem erat ea quæ unxit dominum un- Luc. 7.
guento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas ægrotat. Audiens autem Iesus, dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, † sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per Supra 9.
eam. Diligebat autem Iesus Martham et sororem eius, & Lazarum. Vt ergo audiuit quod ægrotaret, tum quidem temporis mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hoc dicit discipulis: Eamus in Iudæam ite-

rum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, *modò quærebant te Iu dæi lapidare, & iterum uadis illuc?* Respondit Iesus: *Nónne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit*
Infra 12. *in die, non offendit: quia lucem huius mundi uidet.* † *Si quis autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux nõ est in eo.* Hæc *ait, & post hæc dicit eis:* Lazarus *amicus*
Math.9. Marc.5. Luc.8. *noster dormit,* † *sed uado ut à somno excitem eum.* Dixerunt *ergo discipuli eius:* Domine, *si dormit, saluus erit.* Dixerat *autem Iesus de morte eius: at illi putauerunt quod de dormitione somni diceret.* Tunc *ergo Iesus dixit eis manifeste:* Lazarus *mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quod non fuerim ibi.* Sed *eamus*

mus ad eum. Dixit ergo Thomas, † qui dicitur Didy= Infra 19.
mus, ad discipulos: Eamus et nos, ut moriamur cum eo.
Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in
monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hie
rosolymam ferè stadijs quindecim. Multiq; ex Iudæis
uenerant ad Martham ac Mariam, ut consolarentur
eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit quod Iesus ue
nisset, occurrit illi: Maria uerò domi desidebat. Dixit
ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater
meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, †quod quæ Matt. 7.
cunq; poposceris à Deo, daturus sit tibi Deus. Dixit Luc. 11.
illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: * Scio Ioan. 16.
quod resurget in resurrectione in nouißimo die. Dicit *1. Thes. 4
ei Iesus: † Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, Infra 14.
etiam si mortuus fuerit, uiuet: † & omnis qui uiuit &
credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait Rom. 10.
illi: Etiam domine. † Ego credo quod tu sis Christus ille
filius Dei, qui in mundum uenturus erat. Et cum hæc Marc. 9.
dixisset, abijt & uocauit Mariam sororem suam clan=
culum, dicens: Magister adest, & uocat te. Illa ut audi=
uit, surgit cito, & uenit ad eum. Nondum autem uene=
rat Iesus in castellū, sed erat in eo loco ubi occurrerat ei
Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & con=
solabantur eam, cum uidissent Mariam, quod cito sur=
rexisset & exisset, secuti sunt eam, dicentes: Vadit ad
monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum uenisset
eò ubi erat Iesus, uidens eum, accidit ad pedes eius, &
dicit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater
meus. Iesus ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui
uenerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, & tur= Math. 9. Luc. 8.

bauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei:
Luc. 15. Domine ueni, & uide. † Lachrymatus est Iesus. Dixe-
runt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam
Supra 9. *autem ex ipsis dixerunt: † Non poterat hic qui aperuit*
oculos cæci, facere ut & hic non moreretur? Iesus ergo
rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum.
Erat autem spelunca, & lapis impositus erat ei. Ait Ie
sus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui
mortuus fuerat: Domine, iam olet: quadriduanus est e-
Marc. 9. *nim.* Dicit ei Iesus: † *Nonne dixi tibi, quod si credide-*
ris, uisura esses gloriam Dei? Sustulerunt ergo lapidem
à loco ubi is qui mortuus fuerat erat positus. Iesus au-
tem attollens sursum oculos, dixit: Pater, *gratias ago ti*
bi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quod sem-
per me audis, † sed propter turbam quæ circunstat, di-
Infra. 12. *xi, ut credant quod tu me miseris.* Atq; hæc cum dixis-
set, uoce magna clamauit: Lazare ueni foras. Et pro-
dijt qui fuerat mortuus, & manus & pedes habens re
uinctos fascijs sepulchralibus, & facies illius sudario
erat obuincta. Dicit ei Iesus: *Soluite eum, & sinite abi*
Ioã. 7. 8. 12 *re.* † *Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad* Mariam, &
uiderant quæ fecisset Iesus, *crediderunt in eum. Qui-*
dam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixe-
runt eis quæ fecisset Iesus. *Congregauerunt ergo pon-*
tifices & pharisæi concilium, ac dicebant: Quid faci-
mus, quia hic homo multa signa edit? Si permiserimus
eum sic, omnes credent ei. Venientq; Romani, *et tollent*
tum locum nostrum tum gentem. Vnus autem ex ipsis
Matt. 26. Caiaphas *nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit*
Ioan. 18. *eis:* † Vos *nescitis quicquam, nec perpenditis quod ex-*
pedit

pedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, ac non tota gens pereat Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, uaticinatus est, quod Iesus moriturus esset pro gente: et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum † *Ab illo ergo die consultabant inuicem ut interficerent eum.* Matt. 26. & 12. *Iesus ergo iam non propalam ambulabat inter Iudæos, sed abijt illinc in regionē iuxta desertum* Marc. 3. *in ciuitatem quæ dicitur Ephraim, & ibi uersabatur cum discipulis suis.* † *Instabat autem pascha Iudæorum,* Math. 26 *& ascenderunt multi Hierosolymam è regione ante pascha, ut purificarent se.* Marc. 14. Luc. 22. * *Quærebant ergo Iesum, &* * Supra 7. *colloquebantur inter se in templo stantes: Quid uidetur uobis, quod non uenerit ad diem festum?* † *Dederant* Supra 9. *autem pontifices & pharisæi præceptum, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret ut comprehenderent eum.*

CAPVT XII.

IEsus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Math. 26. *Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit à mortuis.* Marc. 14. *Fecerunt aūt ei cœnam illi, & Martha ministrabat. Lazarus uerò unus erat de numero discumbentium cum eo.* † *Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici* Matt 26. *preciosæ, & unxit pedes Iesu, & exterfit pedes eius* Marc. 14. *capillis suis: domus autem impleta est ex odore unguenti.* Luc. 7. † *Dicit ergo unus ex discipulis eius Iudas Simonis* Math. 14. *Iscariotes, qui erat eum proditurus: Quare hoc un-* Luc. 22. *guentum non uænijt trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quod pauperes illi curæ essent,* † *sed quia fur erat, ac marsupium habebat, eaq;*

Matt.26. *quæ mittebantur portabat.* Dixit ergo Iesus: † *Sine il-*
lam, in diem sepulturæ meæ seruauit istud. Pauperes e-
nim semper habetis uobiscum, me uerò non semper ha-
Matt. 21. *betis.* † *Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quod il-*
Marc. 11. *lic esset, & uenerunt non propter Iesum tantum, sed*
Luc. 19. *ut Lazarum quoque uiderent, quem suscitauerat à*
mortuis. Consultabant autem principes sacerdotum,
ut & Lazarum interficerent, quia multi propter il-
Ibidem. *lum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.* † *Po-*
stero die turba multa quæ uenerat ad diem festum,
cum audissent quod ueniret Iesus Hierosolymam, ac-
ceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam
Matt.21. *ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui uenit in no-*
mine domini rex Israel. † *Nactus autem Iesus asellam,*
sedit super eam, sicut scriptum est: † *Noli timere filia*
Esa.62. *Sion, ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ.*
Zach. 9.
*Luc. 4. **Hæc autē non cognouerunt discipuli eius primum, sed*
Esa 62. *quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt* † *quod*
Zach.9. *hæc essent scripta de eo, et quod hæc fecissent ei. Testi-*
ficabatur igitur turba quæ erat cum eo, quando Laza-
rum uocauit de monumento, & suscitauit eum à mor-
tuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quod au-
Supra 11. *dierant eum edidisse hoc signum.* † *Pharisæi ergo*
dixerunt inter se: Videtis quod nihil proficitis? Ecce
Ibidem. *mundus post eum abijt.* † *Erant autem quidam Græ-*
Ioan. 1. *ci ex his, qui ascenderant ut adorarent in festo.* † *Hi*
ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida
Galilææ, & rogabant eum dicentes: Domine, uolu-
mus Iesum uidere. Venit Philippus & dicit Andreæ:
Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu. Iesus autem
respon-

respondit eis, dicens: † *Venit iam hora ut glorificetur* Ioan. 13. 17
filius hominis. Amen amen dico uobis, nisi granum fru-
menti deiectum in terram mortuum fuerit, ipsum so-
lum manet: si uerò mortuum fuerit, multum fructum
affert. † *Qui amat animam suam, perdet eam. Et qui* Mat. 10. 16
odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam Marc. 8.
custodiet eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et Luc. 9. 17.
ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi
ministrauerit, cohonestabit eum pater. † *Nunc anima* Mat. 26.
mea turbata est. Et quid dicam? Pater, seruato me ex Marc. 14.
hora hac. Sed propterea ueni in horam hanc. Pater
illustra nomen tuum. Venit ergo uox de cœlo dicens: Luc. 22.
Et illustraui, & rursum illustrabo. Turba ergo quæ sta
bat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij di
cebant: Angelus ei loquutus est. Respondit Iesus, & di-
xit: † *Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos.* Supra 11.
Nunc iudicium est mundi huius. † *Nunc princeps mun*
di huius eijcietur foras. * *Et ego si exaltatus fuero à* Ioã. 14. 16.
terra, omnes traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, Supra 3. 8.
significans qua morte esset moriturus. Respondit ei
turba: † *Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet* 1. Para. 17.
in æternum, & quomodo tu dicis, oportet exaltari fi- Esa. 9.
lium hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo Dan. 7.
eis Iesus: Adhuc ad breue tempus lumen uobiscum est.
Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebræ occu- Eph. 5.
pent. Et qui ambulat in tenebris, nescit quo uadit. Dum 1. Thes. 5.
lucem habetis credite in lucem, ut filij lucis sitis. Hæc Supra 8.
loquutus est Iesus, ac digressus abscõdit se ab eis. † *Cum*
autem tam multa signa fecisset corã eis, non credebãt Supra 7.
in eum, ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quẽ dixit:

Esa. 35. Rom. 10. *Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium do*
mini cui reuelatum est? Propterea non poterant cre-
Esa. 6. *dere, quia iterum dixit Esaias:* † *Excæcauit oculos eo-*
rum, & indurauit cor eorum, ne uideant oculis, & ne
intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc
dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & loquutus
Math 21. est de eo. † Veruntamen etiam ex principibus multi
Marc. 12. Ioan. 7. crediderunt in eum, sed propter pharisæos non confi-
*Ioan. 5. tebantur, ne à synagoga eijcerentur. * Dilexerunt
enim gloriam hominum magis quàm gloriam Dei. Ie-
Ioan. 14. sus autem clamauit, & dixit: † Qui credit in me, non
credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui uidet me,
Io. 1. 3. 8. 9. uidet eum qui misit me. † Ego lux in mundum ueni,
ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et
si quis audierit uerba mea, & non crediderit, ego non
Ioan. 3. 8. iudico eum. † Non enim ueni ut iudicem mundum, sed
ut seruem mundum. Qui reijcit me, nec accipit uerba
mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quem loquutus
sum ille iudicabit eum in extremo die, quia ego ex me-
ipso non sum loquutus, sed qui misit me pater, ipse mi-
hi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio
Supra 6. quod mandatũ eius uita æterna est. † Quæ ergo ego lo-
quor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

CAPVT XIII.

Luc. 22. ANte festum autem paschæ † sciens Iesus quod
uenisset hora ipsius, ut transiret ex hoc mundo
ad patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo,
usque ad finem dilexit eos. Et cœna facta, † cum diabo-
Marc. 14. lus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariothæ ut
pro-

deret eum, * sciens Iesus quod omnia dedisset sibi Luc 22.
pater in manus, † & quod à Deo exisset, & ad Deum *Math 11.
iret, surgit à cœna, & ponit uestimenta: & cum ac- Luc. 10.
cepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam Ioan. 6.
in peluim & cœpit lauare pedes discipulorum, & ex- †Infra. 16.
tergere linteo quo erat præcinctus. Venit ergo ad Si-
monem Petrum, & dicit ei Petrus: Domine, tu mi-
hi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod
ego facio, tu nescis nunc, scies autem postea. Dicit
ei Petrus: Non lauabis meos pedes in æternum. Re-
spondit ei Iesus: † Si non lauero te, non habes partem Psal. 50.
mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum
pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus:
Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lauet, sed
est mundus totus. Et uos mundi estis, sed non omnes. Supra 6.
Sciebat enim quis nam esset, qui proderet ipsum. Pro-
pterea dixit, non estis mundi omnes. Postquam ergo
lauisset pedes eorum, receptisq; uestibus suis accu-
buisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim uobis?
† Vos uocatis me magistrum ac dominum, & bene Matt. 9. 13.
dicitis: * sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros * Math. 23
dominus & magister, † uos quoque debetis inuicem †Gal 6.
alij aliorum lauare pedes. * Exemplum enim præ- *Ioã. 15.
bui uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos Ephes. 5.
faciatis. † Amen amen dico uobis, non est seruus †Math. 10
maior domino suo, neque legatus maior est eo qui le- Luc. 6.
gauit ipsum. † Si hæc nouistis, beati estis si feceritis ea. Ioan. 15.
Nõ de omnibus uobis loquor. † Ego scio quos elegerim. Matt. 5.
Sed ut adimpleatur scriptura. * Qui edit mecũ panẽ, su Supra 6.
stulit aduersum me calcaneum suum. Nunc dico uobis *Psal. 40.

prius quàm fiat, ut cum factum fuerit, credatis quod e-
Matt.10. *go sim.* † *Amen amen dico uobis, qui recipit quemcunq;*
Marc.9. *misero, me recipit. Qui autem me recipit, recipit eum*
Luc.9. *qui me misit. Cū hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu,*
Matt.26. *& testificatus est, dixitq;:* † *Amē amē dico uobis, quod*
Marc.14. *unus ex uobis proditurus est me.* * *Aspiciebant ergo se*
*Luc.22. *Ioan.21. *inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.* † *Erat aūt*
unus ex discipulis Iesu recumbens in sinu ipsius, nimirū
is quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus,
ut sciscitaretur quis esset de quo loqueretur. Itaq; cum
Math.26. Marc.14. *recubuisset ille super pectus Iesu, dicit ei: Domine, quis*
est? Respondet Iesus: Ille est cui ego intinctum panem
porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Si-
1.Cor.11. *monis Iscariotæ.* † *Et post offulam ingressus est in eum*
*Math.26 *satanas.* * *Dicit ei igitur Iesus: Quod facis fac citius.*
Hoc autem nemo intelligebat discumbentium, ad quid
Ioan.12. *dixisset ei.* † *Quidam enim putabant, quia loculos ha-*
bebat Iudas, quod dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus
sunt nobis ad diem festum, aut egenis ut aliquid daret.
Ioan.13. † *Cum ergo accepisset ille offulam, exiuit continuo.*
Ioan.12. *Erat autem nox. Cum ergo exisset, dixit Iesus:* † *Nunc*
glorificatus est filius hominis, & Deus glorificatus
est per eum. Si Deus glorificatus est per eum, & Deus
glorificabit eum per se, & continuo glorificabit eum.
I.I.14.17. † *Filioli adhuc paulisper uobiscum sum. Quæretis me,*
& sicut dixi Iudæis, quo ego uado, uos non potestis
uenire, ita & uobis dico nunc. † *Præceptū nouū do uo-*
Rom.13. *bis, ut diligatis uos mutuo, sicut dilexi uos, ut & uos*
Eph.4. *diligatis uos mutuo. In hoc cognoscent omnes, quod*
discipuli mei sitis, si charitatem habueritis inter uos

mu-

mutuam. Dicit ei *Simon Petrus*: Domine, *quo uadis?*
Respondit ei Iesus: *Quo ego uado, non potes me nunc*
sequi, sequeris autem postea. Dicit ei *Petrus*: Domine,
quare non possum te sequi nunc? † *Animam meam pro* Math.26.
te ponam. *Respondit ei Iesus*: *Animam tuam pro me* Marc.14.
pones? Amen amen dico tibi, non canet gallus, donec ter Luc.22.
me negaueris.

CAPVT XIIII.

ET *ait discipulis suis*: † *Ne turbetur cor uestrũ*. *Cre-* Ioan.16.
ditis in Deum, *&* *in me credite*. *In domo patris mei*
mansiones multæ sunt. *Quod si secus esset, dixissem uo*
bis: *Vado paraturus uobis locum* Et *si abiero ad paran*
dum uobis locum, *iterum ueniam & assumam uos ad*
meipsum, ut ubi sum ego, & uos sitis: *& quo ego uado*,
scitis, *& uiam scitis*. Dicit ei *Thomas*: *Domine, nesci-*
mus quo uadis, & quomodo possumus uiam scire? Dicit
ei Iesus: Ego *sum uia*, *& ueritas*, *& uita*. Nemo *uenit* Ioan.1.6.
ad patrem, nisi per me. † *Si cognouissetis me, & patrem* 8.11.15.
meum utiq; cognouissetis. Et *nunc cognoscitis eum*, *&* *Esa. 45.
uidistis eum. Dicit ei *Philippus*: Domine, *ostende nobis*
patrem, *& sufficit nobis*. *Dicit ei Iesus*: *Tanto tempore*
uobiscum sum, *& nõ cognouistis eum?* *Philippe, qui ui-*
dit me, uidit patrem. Et *quomodo tu dicis, ostende no-*
bis patrem? Non *credis quod ego in patre sum*, *& pa-*
ter in me? † *Verba quæ ego loquor uobis a meipso non* Ioan.5.6.
loquor. Pater *aũt in me manens*, *ipse facit opera*. *Cre-* 7.8.12.
dite mihi, *quod ego in patre sum*, *et pater in me*, *alio-*
qui propter ipsa facta credite mihi. Amen *amen dico uo*
bis, *qui crediderit in me*, *opera quæ ego facio*, *& ipse*
faciet, *& maiora his faciet*, *quia ego ad patrem uado*.

Math.21. Marc.11. †Et quicquid petieritis nomine meo, hoc faciam, ut glo
Ioã.15.16. rificetur pater per filium. Si quid petieritis per no-
Ioan.15. men meum, ego faciam †Si diligitis me præcepta mea
seruate. Et ego rogabo patrem, & alium consolato-
rem dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spi-
ritum ueritatis, quem mundus non potest accipere,
quia non uidet eum, nec nouit eum. Vos autem cogno-
Psal.45. scetis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit. †Non
Math.28. relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc pu-
sillum, & mundus me iam non uidet, uos autem uide-
tis me. Quia ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos
cognoscetis quod ego sum in patre meo, & uos in me,
Ioan.9.15. & ego in uobis. †Qui habet præcepta mea & seruat
*Ioã.16. ea, ille est qui diligit me. *Qui autem diligit me, dilige-
tur à patre meo: & ego diligam eum, & aperiam ei
Act.15. meipsum. †Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine,
quid factum est, quod manifestaturus es nobis teipsum,
Infra 8.15. & non mundo? Respondit Iesus & dixit ei: †Si quis
diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus
diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud
eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non
Ioan.3.5. 7.8.12. seruat: †& sermo quem auditis, non est meus, sed eius
*Luc.24. qui misit me patris. *Hæc loquutus sum uobis, apud
Ioan.7.15. uos manens. †Paracletus autem ille, qui est spiritus san
†Luc.24. ctus, quem spiritum mittet pater nomine meo, ille uos
docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunque
Ioã.16.20 dixi uobis. †Pacem relinquo uobis, pacem meam do uo
bis, non quomodo mundus dat, ego do uobis. Ne turbe-
tur cor uestrum, neq; formidet. Audistis quod ego di-
xi uobis, uado, & uenio ad uos. Si diligeretis me, gau-
deretis

deretis utiq; quod dixerim, Vado ad patrem, quia pa-
ter maior me est. Et nunc dixi uobis, priusquam fiat, ut
cum factum fuerit, credatis. Posthac non multa loquar
uobiscum. † *Venit enim princeps mundi huius, & in* Ioa. 12. 16.
me non habet quicquã. Sed ut cognoscat mundus, quod
diligo patrem. Et sicut mandatum dedit mihi pater, sic
facio. Surgite eamus hinc.

CAPVT XV.

EGo † *sum uitis uera, & pater meus agricola est.* Eccle. 24.
Omnem palmitem in me non ferentem fructũ tol-
lit: & omnem qui fert fructum, purgat, ut fructum co-
piosiorem afferat. † *Iam uos mundi estis propter ser-* Infra 8.
monem quem loquutus sum uobis. Manete in me, & e-
go in uobis: Sicut palmes non potest ferre fructum à se
metipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me man
seritis. Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, et
ego in eo, hic fert fructum multum. † *Quia sine me ni-*
hil potestis facere. Si quis in me non manserit, eiectus Io. 6. 9. 14.
est foras sicut palmes, & exaruit, & colligunt eos, &
in ignem conijciunt, & ardent. † *Si manseritis in me,* Matth. 21.
& uerba mea in uobis manserint, quicquid uolueritis Marc. 11.
petetis, & fiet uobis. * *In hoc glorificatus est pater* Ioa. 14. 16. *Io. 6. 14.
meus, ut fructum copiosum afferatis, et efficiamini mei
discipuli. Sicut dilexit me pater, ita & ego dilexi uos.
Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueri-
tis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego patris mei
præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc lo-
quutus sum uobis, ut gaudiũ meũ in uobis maneat, &
gaudium uestrum impleatur. † *Hoc est præceptum me* 1. Ioan. 25. 1. Co. 14.

Matt 20. *um, ut diligatis uos inuicem, sicut dilexi uos.* † *Maiorē*
Marc. 11. *hac dilectionem nemo habet, ut quis animā suam ponat*
1. Ioan. 5. *pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæcun*
que ego præcipio uobis. * *Non posthac uos dico seruos,*
quia seruus nescit quid faciet dominus eius. Vos autem
dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo, nota
feci uobis. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, et cō
stitui uos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus ue-
Matt. 12. *ster maneat:* † *ut quicquid petieritis patrem nomine*
* Ioan. 13. *meo, det uobis.* * *Hæc præcipio uobis, ut diligatis uos*
mutuo. Si mundus uos odit, scitis quod me prius quàm
uos odio habuerit. Si de mundo fuissetis, mundus quod
suū est diligeret. Quia uerò de mūdo nō estis, sed ego se
legi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Memē
Matth. 10. *tote sermonis, quē ego dixi uobis:* † *Non est seruus ma*
Luc. 6. *ior domino suo. Si me persecuti sunt, & uos persequen*
tur. Si sermonē meū seruauerunt, & uestrū seruabunt.
Ioan. 16. *Sed hæc omnia facient uobis propter nomē meū: quia nō*
nouerūt eū qui misit me. † *Si nō uenissem & loquutus*
Ioan. 9. *fuissē eis, peccatū non haberent. Nunc aūt non habent*
Ioan 5. *quod prætexāt peccato suo. Qui me odit, is et patrē me*
* Io. 9. 10. *um odit.* * *Si opera non fecissem inter eos, quæ nemo*
alius fecit, peccatū non haberēt. Nunc aūt & uiderūt
& oderunt, non solū me, uerumetiā patrem meum. Sed
hoc accidit ut compleatur sermo qui in lege eorū scri-
Psal. 24. *ptus est:* † *Odio habuerunt me gratis.* † *Cum aūt ue-*
Ioan. 7. 14. *nerit paracletus, quē ego mittā uobis à patre, spiritus*
ueritatis, qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit
de me. Quin & uos testes estis, quia ab initio mecū estis.

CAPUT XVI.

Hæc

H† Aec loquutus sum uobis,ut ne quid offendami- Mat.10 24
ni Alienos à synagogis facient uos. Sed ueniet tē Marc 13.
pus,ut quisquis interficiat uos,uideatur cultū præstare Luc.21.
Deo. Et hæc facient uobis,qa nō nouerūt patrē neq; me.
Sed hæc loquutus sum uobis, ut cū uenerit tēpus illud,
reminiscamini eorū,quod ego dixerim uobis † Hæc aūt Math.9.
uobis ab initio non dixi,quia uobiscū erā. Nunc aūt ua Mar 2.
do ad eū qui misit me, & nemo ex uobis interrogat me Luc.5.
quo uadā. Sed quia hæc loquutus sum uobis,mœstitudo
impleuit cor uestrum. Sed ego ueritatem dico uobis,
expedit uobis,ut ego uadā. Si enim non abiero, cōsola- Ioan.14.
tor ille non ueniet ad uos.† Sin aūt abiero, mittā eū ad Ibidem.
uos. Et cū uenerit ille,arguet mundū de peccato, et de
iustitia,et de iudicio De peccato quidē,qa nō credūt in
me De iustitia uerò,qa ad patrē uado,et posthac nō ui
detis me † De iudicio aūt, quia princeps huius mūdi iā Ioa.12. 14.
iudicatus est. Adhæc multa habeo quæ uobis dicā, sed
nō potestis portare nūc.† Cū aūt uenerit ille,qui est spi
ritus ueritatis,ducet uos in omnē ueritatē.† Nō enim Ioan 14.
loquetur à semetipso,sed quæcūq; audierit,loquetur,et Ibidem.
quæ futura sunt anunciabit uobis. Ille me glorificabit,
quia de meo accipiet,& annūciabit uobis. Omnia quæ Infra 17.
cūq; habet pater,mea sunt. Propterea dixi, qd' de meo Math 11.
accipiet,et annūciabit uobis. Pusillū et nō uidetis me et Luc 10.
iterū pusillū & uidebitis me,†quia ego uado ad patrē. Ioan.3. & 17.
Dixerunt ergo quidā ex discipulis eius inter se: Quid Ioan.7. 14.
est hoc,quod dicit nobis,Pusillū & non uidetis me, & Ioan.14.
rursus pusillū & uidebitis me, & quia ego uado ad pa
trem. Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit pusillū?
Nescimus quid loquatur. Cognouit autem Iesus quod

uellent ipsum interrogare, & dixit eis: De hoc quæri-
tis inter uos, quod dixi: Pusillum & non uidetis me, &
iterum pusillum & uidebitis me. Amen amen dico uo-
bis, plorabitis & lamentabimini uos, mūdus cōtra gau
debit. Vos autem mœrore afficiemini: sed mœror ue-
ster uertetur in gaudium. Mulier cum parit, dolorem
habet, quia uenit hora eius: cum autem peperit puerū,
iam non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat
hominem esse natum in mundo. Et uos igitur nunc qui
Ioa. 14. dem mœrorem habetis: † sed iterum uidebo uos, &
gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tol-
lit à uobis. Et in illo die me nō interrogabitis quicquā.
Amen amen dico uobis, quæcunq; petieritis patrem in
Matth. 12. nomine meo, dabit uobis. † Hactenus non petistis quic
Mar. 11. quam in nomine meo. Petite & accipietis, * ut gaudi
Ioan. 1. um uestrum sit perfectum. Hæc per prouerbia loquu-
* Mat. 13. tus sum uobis. Veniet tempus, cum iam non per prouer
Marc. 4. bia loquar uobis, sed palàm de patre meo annunciabo
uobis, in illo die in nomine meo petetis. Et non dico uo
Ioan. 14. bis quod ego rogaturus sim patrem pro uobis. † Ipse
enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidi
Ioan. 8. 13. stis quod à Deo exiuerim. † Exiui à patre, & ueni in
mundum, iterum relinquo mundum, et uado ad patrē.
Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc aperte loqueris, nec
Ioa. 3. 4. 5. prouerbium ullum dicis. † Nunc scimus quod scis om-
6. 7. 8. 15. nia, nec opus est tibi, ut quis te interroget. Per hoc cre
dimus quod à Deo existi. Respondit Iesus: Nunc credi-
Zach. 13. tis. † Ecce instat tempus, & iam uenit ut dispergami
Matth. 26. ni unusquisq; in sua, * meq; solum relinquatis, & ta-
* Marc. 14. men nō sum solus, quia pater mecum est. Hæc loquutus
Io. 14. 20.

sum

sum uobis,ut in me pacem habeatis. In mundo afflictio nem habetis,sed bono animo sitis,ego uici mundum.

CAPUT XVII.

HAec loquutus est Iesus, & sublatis oculis in cœlum,dixit: * Pater, uenit hora, glorifica filium Ioan.12.
tuum,ut & filius tuus glorificet te: * *sicut dedisti ei po* Ioan.5. Supra 6.
testatem omnis carnis,ut quotquot dedisti ei,det eis ui tam æternam.Hæc est autem uita æterna,ut cognoscãt te solum Deum *uerum,& quem misisti Iesum* Christũ.
Ego te glorificaui super terram, opus consummaui, Exod.23.
quod dedisti mihi ut facerem. * Et nunc *glorifica tu me* Ioan.12.
*pater,apud temetipsum gloria, quã habui prius quàm hic mundus esset apud te.*Manifestaui *nomen tuum hominibus,quos dedisti mihi de mundo.* Tui *erant & mihi eos dedisti,& sermonem tuum seruauerunt.* Nunc *cognouerunt quod omnia quæcunq; dedisti mihi abs te*
sunt. * Quia *uerba quæ dedisti mihi,dedi eis, & ipsi* Ioan. 4. 8.
acceperunt & cognouerunt uere quod à te exiui, & crediderunt quod tu me misisti. Ego *pro eis rogo :* Nõ Ioan.14.
pro mundo rogo,sed pro his quos dedisti mihi, quia tui
sunt. † Et *mea omnia tua sunt,& tua mea sunt,& glo* Ioan. 1. 15.
*rificatus sum in eis.*Et *iam non sum in mundo:& hi in*
mundo sunt,& ego ad te uenio. † Pater *sancte,ser* Luc.22.
ua eos per nomen tuum quos dedisti mihi,ut sint unum sicut & nos.Cum essem cum eis in mundo,ego seruabã
eos nomine tuo. † Quos *dedisti mihi,ego custodiui,&* Ioan. 6.18.
nemo ex eis periit,nisi filius ille perditus, ut scriptura Psal. 68. Acto.1.
compleretur. Nunc *autem ad te uenio, & hæc loquor in mundo,ut habeant gaudium meum impletum in se-*

Ioan. 3. 15. metipsis. † Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos è mundo, sed ut serues eos à malo: De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. Sanctifica eos per ueritatem
Ioan. 8. tuam. † Sermo tuus ueritas est. † Sicut tu me misisti
Ioan. 20. in mundum, ita & ego misi eos in mundum, & pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati per
Ioan 14. ueritatem. † Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per sermonem eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quod tu me miseris, & ego gloriam quã dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut & nos unum sumus, ego in eis, et tu
Ioan 12. in me, ut sint consummati in unum: † & ut cognoscat mũdus quod tu me misisti, & dilexisti eos, sicut et me di
Ioan. 6. 14. lexisti. † Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut uideant gloriam meam quã dedi
Matt. 11. Ioan. 7. 15. sti mihi, quia dilexisti me ante conditum mundum. † Pater iuste, & mundus te non cognouit, ego autem te co-
Ioan. 8. gnoui, & ij cognouerunt quod tu me miseris. † Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

CAPVT XVIII.

Matth. 26. Marc. 14. Luc 22. HAec cum dixisset Iesus, † egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiuit ipse & discipuli eius. * Nouerat
* Mar. 14. Luc. 22. autem & Iudas, qui prodebat eum, locum, quia frequẽ
† Ioan. 13. ter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. † Iudas er

go cum accepisset cohortem, & à pontificibus ac pharisæis ministros, uenit illuc cum laternis, ac facibus & armis. Iesus itaq; sciens omnia quæ uentura erãt super se, processit, ac dixit eis. Quem quæritis? Responderũt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui prodebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi uobis, quod ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. † Vt compleretur sermo quem dixerat: Ioan. 17.
Ex his quos dedisti mihi, non perdidi quenquã. † Simul Matt. 26. Marc. 14.
ergo Petrus cum haberet gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro: Immitte gladium tuum in uaginam. An non bibam poculum quod dedit mihi pater? † Cohors igitur & tribunus ac ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiaphæ, qui erat pontifex anni illius. † Erat autem Caiaphas is qui consilium dederat Iudæis, quod expediret unum hominem mori pro populo. † Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. † Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus ille alter, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrũ. † Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Num & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. Stabãt au

Lucæ 22. Ibidem. Ioan. 11. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Matth. 26. Matth. 26. Marc. 14. Lucæ 22.

tem serui & ministri, qui prunas cõgesserant, quia fri
gus erat, & calefaciebant se. Erat autem cũ eis & Pe-
trus stans & calefaciens se. Põtifex ergo interrogauit
Iesum de discipulis suis & de doctrina ipsius. Respõdit
Ioan.7. ei Iesus: † Ego palã locutus sum mundo, ego semper do
cui in synagoga, & in tẽplo, quò omnes Iudæi cõue niũt

& in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas?
Interroga eos qui audierunt, quid locutus sim ipsis: Ec
ce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset
unus aßistens ministrorum, dedit alapam Iesu, dicens:
Siccine respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si ma
le locutus sum, testificare de malo: sin bene, cur me cæ-
dis?

dis? Et misit eum Annas uinctum ad Caiphā pontificē.
Stabat autem Simon Petrus, & calefaciebat se. Dixe- Matth. 26.
runt ergo ei: Num & tu ex discipulis eius es? Nega- Marc. 14.
uit ille & dixit: Non sum. Dicit ei unus ex seruis pon- Luc. 22.
tificis, cognatus eius cuius absciderat Petrus auriculā:
Nonne ego te uidi in horto cum illo? Iterum ergo ne-
gauit Petrus. Et statim gallus cecinit. † Ducunt ergo Matt. 27.
Iesum à Caiapha in prætorium. Erat autem mane, & Mar. 15.
ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarētur, Luc. 23.
sed ut ederēt pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras,
& dixit: Quam accusationem affertis aduersus homi-
nem hunc? Responderunt & dixerunt ei: Si non esset
hic nocens, haudquaquam tibi tradidissemus eum. Di-
cit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & secundum le-
gem uestram iudicate eum. Dixerūt ergo ei Iudæi: No-
bis non licet interficere quenquam, ut sermo Iesu im-
pleretur, quem dixit, significans qua morte esset mori-
turus. † Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, Matth. 27.
& uocauit Iesum, & dixit ei: Tu es ille rex Iudæorū? Marc. 15.
Respondit Iesus: A temetipso tu hoc dicis, an alij dixe- Luc. 23.
runt tibi de me? Respondit Pilatus: Num ego Iudæus
sum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi. Quid
fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est ex hoc
mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri
mei utiq; decertarent ne traderer Iudæis. Nunc autem
regnum meum non est hinc. Dixit itaq; ei Pilatus: Er-
go rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quod rex sum e-
go. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum,
ut testimoniū feram ueritati. Omnis qui est ex uerita-
te, audit uocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est ueri-

Matth. 27. *tas?* † Et *cum hoc dixisset, iterum prodijt ad Iudæos, et*
Marc. 15. * Matt 27. *dicit eis:* Ego *nullam inuenio in eo causam.* * *Est autem*
Marc. 15. *consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha.*
Luc. 23. *Vultis ne ergo dimittam uobis illum regem Iudæorum?*
Ibidem. †*Clamauerunt rursum omnes, dicentes:* Non *hunc, sed*
Barrabam. *Erat autem* Barrabas *latro.*

CAPVT XIX.

Matt. 27. Marc. 15. T*Vnc* † *ergo apprehendit* Pilatus *Iesum, & flagel*
lauit, & milites plectentes coronam de spinis, im
posuerunt capiti eius, & ueste purpurea circundede-
runt eum, ac dicebant: Aue *rex Iudæorũ.* Et *dabant ei*
Luc. 23. *alapas.* † Exiuit *iterum* Pilatus *foras, & dicit eis:* Ec*ce*
ce adduco uobis eum foras, ut cognoscatis quod nullam
in

in eo causam inuenio. † Exiuit ergo Iesus foras, gestās spineam coronam, & purpureum pallium. Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo uidissent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus: Accipite eum uos, & crucifigite: † Ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hūc sermonē, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quod potestatem habeam crucifigendi te, & potestatem habeam absoluendi te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset è supernis. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Ex eo quærebat Pilatus absoluere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris. † Quicunque se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hunc sermonem, produxit foras Iesum, seditq; pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos; Hebraice autem Gabbatha. Erat autem parasceue paschæ, hora fermè sexta, & dicit Iudæis: Ecce rex uester. † Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eū. Dicit eis Pilatus: Regem uestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eum illis, ut crucifigeretur. † Acceperunt autem Iesum, & abduxerunt, atq; is baiulās crucem suam, exiuit in eum, qui dicitur Caluaria, locū, Hebraice autem Golgotha, ubi crucifixerunt eū: & cū

Matth. 27. Marci. 15. Ibidem. Acto. 15. Matth. 27. Marc. 15. Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23.

Ibidem. *eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucē.*

* Ibidem. *Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus rex Iudæorũ. Hunc ergo titulum multi Iudæorũ legerunt, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraice, & Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere, rex Iudæorum, sed quod ille dixerit, Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi. Milites ergo cum

Ibidem. crucifixissent Iesum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, à summo contexta

per

per totum. Dixerunt ergo inter se: Ne scindamus eam,
sed sortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura impleretur,
dicens. † Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestem Psal.21.
meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fece-
rũt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, &
soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdale
ne. Cum uidisset ergo Iesus matrem ac discipulum ad-
stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce fi
lius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex
illa hora accepit eam discipulus in sua. Postea sciens Ie
sus quod omnia iam consummata essent, † ut consum- Psal.68.
maretur scriptura, dicit; Sitio. Vas igitur erat positum
aceto plenum. Illi uerò impleuerunt spongiam aceto et Matt.27.
hysopo, & impositam admouerunt ori eius. Cum ergo Marc.15.
accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est: † & Luc.23
inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo quoniam Ibidem.
parasceue erat, ut non remanerent in cruce corpora
sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerũt
Pilatum, ut frangerẽtur eorum crura, ac tollerentur.
Venerunt ergo milites, et primi quidem fregerunt cru
ra, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum au-
tem cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuum, non
fregerunt eius crura, sed unus militum lancea latus e-
ius fodit, & continuo exiuit sanguis & aqua. † Et qui Ioã.20.21.
uidit, testimonium perhibuit, & uerum est testimoni-
um eius. Et ille scit, quod uera dicit, ut & uos credatis.
† Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur: Os nõ Exod.12.
comminuetis ex eo. Et rursus alia scriptura dicit: * Vi Num.9. Zach.12.
debunt in quem pupugerunt. † Post hæc autem roga †Matt.27.
uit Pilatum Ioseph Arimathiensis, qui erat discipulus Marc.15. Luc.23.

Iesu, sed occultus propter metum Iudæorum, ut tolleret
Ioan.37. corpus Iesu: idq; permisit Pilatus. † Venit autem &
* Matt.27. Nicodemus, qui uenerat ad Iesum nocte primum, ferēs
Mat.15. mixturam myrrhæ & aloes ad libras fermè cen-
Lucæ 23. tum. * Acceperunt ergo corpus Iesu, & obuinxerūt il
lud linteis cū aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

Erat autem in eo loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat: ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quod in propinquo esset monumentum, posuerunt Iesum.

CAP.

CAPVT XX.

VNo † uerò die sabbatorum Maria Magdalene ue Matt.28.
nit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumẽ Marc. 16. Luc. 24.
tum, uidetq; lapidem sublatũ à monumento. Currit er=
go & uenit ad Simonem Petrum, † & ad alterum illũ Io.13.22.
discipulum quem amabat Iesus, et dicit illis, Sustulerũt
dominum è monumento, & nescimus ubi posuerint eũ.
Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & uenerũt Lucæ 14.
ad monumentum. Currebant aũt duo simul, & ille ali=
us discipulus præcurrit citius Petro, uenitq; prior ad
monumentum. Et cum se inclinasset, uidit posita lintea
mina, nõ tamen introiuit. † Venit ergo Simon Petrus, Ibidem.
sequens eum, & introiuit in monumentum, et uidet lin
teamina posita, & sudarium quod fuerat super caput
eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim in=
uolutum in unum locũ. Tunc ergo introiuit & ille ali
us discipulus qui uenerat prior ad monumẽtum, uiditq;
& credidit. Nondum enim nouerant scripturam, quod Psal. 15.
oportuisset eũ à mortuis resurgere. Abierunt ergo rur Actor. 2. 13 & 17.
sus discipuli ad semetipsos. Maria aũt stabat ad monu-
mentũ foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se in
monumentũ, & uidet duos angelos amictos albis, sedẽ Luc. 24.
tes unũ ad caput, & alterũ ad pedes illic, ubi posuerãt
corpus Iesu. † Dicũt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis Matth. 28.
Sustulerunt dominũ meũ, nec scio ubi posuerũt eũ. Hæc Marc. 16.
cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidet Iesum Luc. 24.
stantem, nec sciebat quod Iesus esset. Dicit ei Iesus: Mu
lier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quod
hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu asportasti eũ, di
cito mihi ubi posueris eũ, et ego eũ tollã. Dicit ei Iesus:

Maria. Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur
magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum e-
nim ascendi ad patrem meũ. Sed uade ad fratres meos,
Ioa.14.16. & dic eis. † Ascendo ad patrem meum, & patrem ue
Luc.24. strum: & Deum meum, & Deum uestrum. † Venit
Maria Magdalene, annuncians discipulis quod uidisset
Ibidem. dominum, & ea dixisset sibi. † Cum ergo uespera
esset die illo, qui erat unus sabbatorum, & fores essent
clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum
Iudæorum, uenit Iesus, stetitq́ue in medio, & dicit eis:
Luc.24. †Pax uobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus ac
Ioan.14. Phil.4. latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino.

Dixit

Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. † Sicut misit me pa- Ioan. 17.
ter, ita & ego mitto ad uos. Hæc cum dixisset, flauit in
eos, & dicit eis: † Accipite spiritum sanctum. † Quo- Luc. 24.
rumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis: quo- Matt. 16.
rumcunque retinueritis, retenta sunt. *Thomas autem & 18.
unus ex duodecim, qui dicitur Dydimus, non erat cum *Ioan. 11.
eis quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli:
Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in
manibus eius uestigium clauorum, & mittam digitum
meum in uestigium clauorum, & mittam manum meam
in latus eius, non credam. † Et post dies octo iterum e- Ioan. 12.
rant discipuli eius intus, & Thomas cum eis, uenit Ie-
sus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit: Pax uo- Luc. 24.
bis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, &
uide manus meas, & admoue manum tuam, & immitte
in latus meum, & noli esse incredulus, sed credens. Re-
spondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus
meus. Dixit ei Iesus: Quia uidisti me Thoma, credidi-
sti: † beati qui non uiderunt & crediderunt. Multa qui Ioan. 3. 6.
dem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum
suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc: hæc autem Ioan. 19. 21
scripta sunt ut credatis quod Iesus est Christus ille fi-
lius Dei, & ut credentes uitã habeatis per nomen eius.

CAPVT XXI.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tibe-
riadis: manifestauit autem sic. Erant simul Simon
Petrus & Thomas, qui dicitur Dydimus, & Nathana-
el, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, alijq; ex
discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado pisca
tum. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. † Exierunt & Luc. 5.

ascenderunt in nauim statim, & illa nocte nihil ceperunt. Mane aũt iam facto, stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quod Iesus esset. Dicit eis Ie
Luc. 24. Luc. 5. sus: † Pueri num quid obsonij habetis? Responderunt ei: Non. † At ille dicit eis: Mittite in dexteram nauigij
Supra 13. partem rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine piscium. † Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon ergo Petrus cum audisset quod domi-
Matt. 14. nus esset, tunica succinxit se (erat enim nudus) † & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigiolo uenerunt: non enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis du
Luc. 24. centis trahentes rete piscium. † Vt ergo descenderunt in terram, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus
Luc. 5. quos prendidistis nunc. † Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tot essent, non est scissum
Luc. 24. rete. † Dicit eis Iesus: Venite prandete. Et nemo discipulorum audebat interrogare eum, dicens: Tu quis es?
Ibidem. cum scirent quod dominus esset. † Venit itaque Iesus, & accepit panem, & dat eis, & piscem similiter. Hac iam tertia uice manifestatus est Iesus discipulis suis cum
Ioan. 8. 13. & 14. resurrexisset à mortuis. Cum ergo prandisset, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus quàm
Luc. 22. hi? Dicit ei: Etiam domine, tu scis quod amem te. Dicit ei: † Pasce agnos meos. Dicit ei rursus iterum: Simon Ioannis diligis me? Ait illi: Etiam domine, tu scis quod amem te. Dicit ei: Pasce oues meas. Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Indoluit Petrus quod dixisset si-

bi tertio, Amas me? Dixitq; ei:† Domine, tu omnia no- Ioan.16.
sti, tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus: Pasce oues meas.
Amen amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò uolebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo non uis. Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset eum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere
me. Conuersus Petrus, uidet illum discipulum† quem di Ioan.13.
ligebat Iesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est ille qui tradet te? Hunc ergo cum uidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequere. Exijt ergo sermo iste inter fratres, quod discipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Iesus, Non moritur, sed si eum uelim manere donec ueniam, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus quod uerum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipse, opinor, mundus caperet eos, qui scriberentur libros.

FINIS.

ACTA APOSTO- LORVM.

CAPVT I.

2.Esdr.7
Math.5.7.
Rom.2.
Iacob.1.

SVPERIORE QVIDEM VO*lumine diximus Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus tum facere, tum docere, ad eum usque diem, quo postquam impartitus in hoc ipsum spiritum sanctum, mandata dedisset,* †*quos delegerat, apostolis, sursum assumptus est,*

Ioan.15.

quibus

quibus etiam seipsum exhibuerat uiuentem, postea=
quam supplicio fuisset affectus:† idq; compluribus ar= Luc.24.
gumentis, dum per dies quadraginta conspicitur ab il= Ioã.20.21.
lis, ac loquitur eis de regno Dei,† & congregans illos Matt.28.
in idem loci, praecepit eis ne discederent Hierosolymis, Luc.24.
*sed ut expectarent promissum patris, de quo, inquit, *Luc.24.
audistis ex me: quoniam Ioannes baptizauit quidem a=
qua, uos autem baptizabimini spiritu sancto post dies
hosce non multos. Illi igitur ubi conuenissent, percon=
tabantur illum, dicentes: Domine, num in tempore hoc
restituis regnum Israeli? Dixit autem ad illos: Non est
uestrum nosse tempora, & articulos temporum, quos
pater in sua ipsius constituit potestate: sed accipietis
uirtutẽ, posteaquã spiritus sanctus aduenerit super uos,
†& eritis mihi testes non solum Hierosolymis, uerum= Luc.24.
etiam in uniuersa Iudaea Samariaq;, denique usque ad Infra 2.10. Ioan.16.
extrema terrae. Atque hoc locutus, uidentibus ijsdem, Matth.28.
in altum sublatus est, & nubes subduxit illum ab ocu=
lis eorum. Cumq; essent defixis in coelum oculis, eunte Math.24. Luc.24.
illo, ecce uiri duo adsteterunt illis, amicti uestibus al=
bis, qui & dixerunt: Viri Galilaei, quid statis intuentes
in coelum? Hic Iesus qui assumptus est à uobis in coe=
lum, † sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem Math.24. Marc.13.
in coelum. Tunc reuersi sunt Hierosolymam à monte, Luc.17.31.
qui uocatur Oliueti, qui abest ab Hierosolymis iter sab *Math.10
bati. *Et cum introissent, ascenderunt in coenaculum Marc.13. Luc.6.
ubi mansitabant & Petrus & Iacobus, & Ioannes &
Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomaeus &
Matthaeus, Iacobus Alphaei, & Simon Zelotes, & Iu= Ind.8.9.13
das Iacobi frater: hi omnes perseuerabant unanimiter Luc.24.

in deprecatione & obsecratione cum mulieribus & Maria matre Iesu, cumq́; fratribus illius. Et in diebus his exurgens Petrus in medio discipulorum, dixit (erat q́; turba nominum simul ferè centum uiginti) Viri fratres, oportuit impleri scripturam hanc, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux his qui comprehenderunt Iesum, quia cooptatus erat in numerum nostrum, & sortitus erat partem
Matth. 27. *ministerij huius.*† *Et is quidem parauit agrum ex mercede iniquitatis, suspensusq́; crepuit medius, & effusa sunt omnia uiscera eius. Et innotuit omnibus habi-*
Ibidem. *tantibus Hierosolyma,* † *ita ut appellaretur ager ille lingua illis uernacula Aceldama, hoc est, ager sangui-*
Psal. 68. *nis. Scriptum est enim in libro Psalmorum:* † *Fiat commoratio eius deserta, & non sit qui inhabitet in ea.*
Psal. 108. †*Et episcopatum eius accipiat alter. Oportet igitur, ut ex his uiris qui nobiscum uersati sunt toto tempore, quo dominus Iesus perpetuam uitæ consuetudinem egit nobiscum: exorsus à baptismo Ioannis, ad eum*
Luc. 24. *usque diem, quo receptus est à nobis,*† *unus quispiam constituatur, qui sit unà nobiscum testis resurrectio-*
Infra. 46. *nis eius.* † *Et statuerunt duos, Ioseph, qui uocatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam. Et facta precatione, dixerunt: Tu domine qui corda nosti omnium, ostende utrum elegeris ex his duobus, ut accipiat sortem ministerij huius & apostolatus, unde præuaricatus excidit Iudas, ut abiret in locum suum.*
Psa. 30. 77 Prou. 16. Ionæ 1. †*Et dederunt sortes eorum, & cecidit sors super Matthiam, & cooptatus est ad numerum undecim apostolorum.*

CAPVT II.

ET cum complerentur dies pentecoſtes, erãt omnes unanimiter in eodem loco: & factus eſt repente de cœlo ſonitus, tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleuit totam domum ubi erant ſedentes. Et uiſæ ſunt illis diſſectæ linguæ uelut igneæ. Seditq; ſu per ſingulos eorum: † ac repleti ſunt omnes ſpiritu ſan Infra 4.19.
cto, cœperuntq; loqui alijs linguis, prout ſpiritus ille da Ioan.7.
bat eloqui illis. Erant autem Hieroſolymis habitantes Iudæi, uiri religioſi ex omni natione earum quæ ſub cœlo ſunt. Is rumor cũ increbuiſſet, conuenit multitudo, et confuſa eſt, quod audiret unuſquiſque lingua ſua illos

loquentes. Stupebant autem omnes, ac mirabantur, dicentes inter se: Nónne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus eos sua quisq; lingua in qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ, & habitatores Mesopotamiæ, Iudææq; & Cappadociæ, Ponti & Asiæ, Phrygiæ, & Pamphyliæ, Aegypti & partium Libyæ, eius quæ est finitima Cyrenæ, & aduenæ Romani, Iudæiq; & proselyti, Cretes & Ara-
Infra 4. bes, † audimus eos loquentes nostris linguis, magnifica Dei. Stupebant autem omnes, ac mirabantur inter se, dicentes: Quid nam uult hoc esse? Alij autem irridentes, dicebant: Musto expleti sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, extulit uocem suam, ac loquutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Hierosolymis uniuersi, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea: Non enim sicut uos existimatis hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Sed hoc est, quod dictū est per pro-
Iohel. 2. phetam Iohel: † Et erit in nouißimis diebus, dicit Deus,
Esa. 44. effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ, & iuuenes uestri uisiones uidebunt, & seniores uestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & pro-
Luc. 21. phetabunt, † & dabo prodigia in cœlo superne, & signa in terra inferne, sanguinem & ignem, & uapo-
Iohel. 2. 3 rem fumi. † Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam ueniat dies ille domini magnus
Iohel. 2. atque illustris. † Et futurum est, ut omnis quicunque in
Rom. 10. uocauerit nomen domini, seruetur. * Viri Israelitæ, au-
* Infra 5. dite uerba hæc: Iesum Nazarenum uirum exhibitum à Deo

à Deo erga uos uirtutibus & prodigijs & ſignis, quæ
fecit per illum Deus in medio ueſtri, ſicut & ipſi ſcitis,
†hunc definito conſilio & præſcientia Dei traditũ, cũ Math. 27.
accepiſſetis per manus iniquorum crucifixum intere- Marc. 15.
miſtis, †quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus mortis, Ioan. 11. Infra 10.
quatenus impoßibile erat teneri illum ab ea. Dauid e- Rom. 6.
nim dicit de eo: † Prouidebã dominum corã me ſemper Pſal. 15.
quoniam à dextris eſt mihi, ne cõmouear. Propter hoc
lætatum eſt cor meum, et exultauit lingua mea: inſuper
et caro mea requieſcet in ſpe. Quoniã non derelinques
animam meã in inferno, nec ſines ut ſanctus tuus uideat
corruptionem. Notas mihi feciſti uias uitæ, replebis me
iucunditate cum facie tua. Viri fratres, quandoquidem
licet libere dicere apud uos de patriarcha Dauid: † qd' 3. Reg. 2.
et defunctus eſt, & ſepultus eſt, & ſepulchrum eius eſt
apud nos uſque in hodiernum diem. † Propheta igitur Pſal. 131.
cum eſſet, et ſciret, quod iureiurãdo iuraſſet ſibi Deus,
futurum ut de fructu lumbi ipſius, quantum ad car-
nem, Chriſtus exoriretur, ac ſederet ſuper ſedem eius,
præſcius loquutus eſt de reſurrectione Chriſti, † quod Pſal. 15.
non derelicta ſit in inferno anima eius, neq; caro eius ui
derit corruptionem. Hunc Ieſum ſuſcitauit Deus, † cu- Supra 1.
ius omnes nos ſumus teſtes. Dextra igitur Dei exalta- Infra 5. 10.
tus, & promißione ſpiritus ſancti accepta à patre effu
dit hoc, quod nunc uos uidetis & auditis. Non enim
Dauid aſcendit in cœlos, ſed dicit ipſe: † Dixit dominus Pſal. 109.
domino meo, ſede ad dextris mihi, donec ponã inimicos
tuos ſcabellum pedum tuorũ. Certo ſciat ergo tota do-
mus Iſrael, quod dominum & Chriſtum fecerit Deus,
hunc Ieſum, † quem uos crucifixiſtis. His autem auditis Infra. 3.

compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum ac reli-
Math. 24. quos apostolos: Quid faciemus uiri fratres? Petrus ait
Marc. 1. ad illos: Delictorum pœnitentiam agite, & baptizetur
Luc. 13. unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi, in remissio
Apoc. 2. nem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti.
Vobis enim facta est repromissio & filijs uestris, &
omnibus qui longe sunt quoscunque aduocauerit domi-
nus Deus noster. Alijsq; uerbis plurimis testificatus est,
Matt. 16. Matt. 8. & exhortatus est eos, dicens: †Seruemini à generatio-
Luc. 12. ne ista praua. Qui ergo libenter acceperunt sermonem
*1. Cor. 11. eius, baptizati sunt, & accesserunt in die illo animæ
circiter ter mille. * Erant autem perseuerantes in do-
ctrina apostolorum, & communicatione & fractione
panis, & precationibus. Obortus est autem omni ani-
mæ timor, multaq; prodigia & signa per apostolos
Infra 4. edebantur. † Omnes autem qui credebant, erant con-
iuncti, & habebant omnia communia. Possessionesq;
& substantias uendebant, ac diuidebant illa omnibus,
prout cuique opus erat. Et quotidie perdurantes una-
nimiter in templo, & frangentes per singulas domos
panem, inuicem sumebant cibum, cum exultatione &
simplicitate cordis laudantes Deum, & habentes gra-
tiam apud totum populum. Dominus autem addebat,
qui salui fierent, quotidie congregationi.

CAPVT III.

Simul autem Petrus & Ioannes ascendebant in tem
Infra 4. 14 plum ad horā precationis nonam. † Et quidam uir,
qui erat claudus ex utero matris suæ, baiulabatur, quē
ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur spe-
ciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in tem
plum

plum. Is cùm uidisset Petrum ac Ioannem ingressuros in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. Defixis autem in eum oculis, Petrus cum Ioanne dixit: Aspice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit: Argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextra, erexit eum. Protinus autem consolidatæ sunt plantæ illius ac tali. Et exiliens stetit, & ambulat, intrauitq; cum illis in templum, inambulans & saliens ac laudans Deum. Et uidit eum totus populus ambulantem ac laudantem Deum.

Infra 4. b.

Agnouerunt'q; illum, quod ipse esset is qui ad eleemosy
Luc.5. nam sederat ad speciosam portam templi. † Et impleti
sunt admiratione & stupore super eo quod contigerat
illi. Cum teneret autem qui sanatus fuerat claudus, Pe-
trum et Ioannē, cucurrit totus populus ad eos in porti-
cu, quæ appellatur Solomonis, stupefactus. Quo uiso,
Petrus respōdit ad populū: Viri Israelitæ, quid mirami
ni super hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtu
te aut pietate effecerimus ut hic ambularet? Deus Abra
ham, et Isaac et Iacob, Deus patrum nostrorum glorifi
cauit filium suum Iesum, quem uos tradidistis, ac nega-
stis in conspectu Pilati, cum ille iudicasset esse absoluen
Matt.27. dum. † Vos aūt sanctum et iustū negastis, et postulastis
Marc.15. ut uirum homicidā donaret uobis, authorē uerò uitæ in
terfecistis, quem Deus suscitauit à mortuis: cuius nos te
stes sumus, et per fiduciam nominis eius hunc quem ui-
detis ac nostis, consolidauit nomen ipsius: & fides quæ
per eum est, dedit ei integritatem istam in conspectu o-
Luc.23. mnium uestrum. † Et nunc fratres scio, quod per igno-
rantiam fecistis, sicut et principes uestri. Deus aūt quæ
prænunciauerat per os omnium prophetarum suorum
Eccli.17. Christum passurum, impleuit sic. † Pœniteat uos igitur,
Matt.4. et conuertimini ut deleantur peccata uestra, ut cum ue
Marc.1. Ezech.18. nerint tempora refrigerationis à conspectu domini, &
Luc.13. miserit eum qui ante prædicatus est uobis, Iesum Chri-
Apoc.2. stum, quem oportet quidē cœlum accipere usq; in tem-
pora restitutionis omnium, quæ loquutus est Deus per
os omnium sanctorum suorum à seculo prophetarum.
Math.7. Moses quidē ad patres dixit: † Prophetā suscitabit uo-
Deut.18. bis dominus Deus uester de fratribus uestris, mei simi-
lem.

lem. Audietis eum iuxta omnia quæcunq; locutus fue-
rit uobis. Futurum eſt autem, ut omnis anima quæ non Ibidem.
audierit prophetã illum, exterminetur è populo. Quin
et omnes prophetæ à Samuele ac deinceps quotquot lo
quuti ſunt, etiam annunciauerunt dies iſtos. Vos e-
ſtis filij prophetarum ac teſtamenti, quod teſtatus eſt
Deus ergà patres noſtros, dicens ad Abraham: † Et in
ſemine tuo benedictionem conſequentur omnes familiæ Gen. 22.22
terræ. Vobis primum Deus, cum ſuſcitaſſet filium ſuum
Ieſum, miſit eum benedicentem uobis: ita ut unuſquiſq;
ueſtrum conuerteret ſe ab iniquitatibus ſuis.

CAPVT IIII.

Loquentibus autem illis ad populum, ſuperuenerũt
illis ſacerdotes ac magiſtratus templi, & Saddu-
cæi, † moleſte ferentes quod docerent populum, & an- Infra 5.
nunciarent in nomine Ieſu reſurrectionem ex mortuis:
& iniecerunt eis manus, poſuerunt eos in cuſtodiam in
poſterum diem: nam erat iam ueſpera. Multi uerò eo-
rum qui audierant ſermonem, crediderunt: & factus
eſt numerus uirorum circiter quinq; millia. Factum eſt
autem poſtero die, ut congregarentur principes eo-
rum, & ſeniores & ſcribæ Hieroſolymis, & Annas
princeps ſacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & A-
lexander, & quotquot erant de genere pontificio. Et
cum ſtatuiſſent eos in medio interrogabant: Qua uir-
tute aut quo nomine feciſtis hoc uos? Tunc Petrus re-
pletus ſpiritu ſancto, dixit ad eos: Principes populi, &
ſeniores Iſrael, ſi nos hodie examinamur de eo quod
benefecerimus homini infirmo, qua ratione iſte ſaluus
factus ſit: notum ſit omnibus uobis, & toti plebi Iſrael,

Supra 3. †quod per nomen Iesu Christi Nazareni, quem uos cru
cifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, per hũc iste
Matt. 21. adstat corã uobis sanus. † Hic est lapis ille, qui reiectus
Marc. 12. est à uobis ædificãtibus, qui factus est caput anguli: nec
Luc. 10. 1. Pet. 2. est in alio quoquam salus. * Nec enim aliud nomen est
*Phil. 2. Hebr. 2. sub cœlo datum inter homines, in quo oporteat nos sal-
†1. Cor. 1. uos fieri. Videntes autem Petri in dicendo libertatem
ac Ioannis, † compertoq; quod homines essent illiterati
& idiotæ, admirabantur, & agnoscebant eos, quod cũ
Iesu fuissent: hominem autem uidentes stantem cum eis
Infra 5. qui sanatus fuerat, nihil poterant contradicere: † iussis
autem illis è concilio secedere, conferebant inter sese,
dicentes: Quid faciemus hominibus istis? Nam conspi-
cuum signum editum esse per eos, omnibus habitanti-
bus Hierosolymis manifestum est, nec possumus infi-
ciari. Sed ne amplius diuulgetur in populum, minaciter
interminemur eis, ne posthac loquantur in nomine hoc
ulli hominum. Et accersitis illis, præceperunt, ne omni-
Infra 5. no loquerentur neq; docerẽt in nomine Iesu. † At Petrus
& Ioannes respondentes, dixerunt ad eos: An iustum
sit in conspectu Dei, uos potius audire quàm Deum, iu-
dicate. Non enim possumus quæ uidimus et audiuimus,
non loqui. At illi additis minis, dimiserunt eos, nihil in-
uenientes qua ratione punirent eos, propter populum,
quia omnes glorificabant Deum super eo quod accide-
Supra 3. rat. † Annorum enim erat amplius quadraginta homo,
in quo editum fuerat signum istud sanationis. Dimißi
autem uenerunt ad suos, & annunciauerunt quæcunq;
sibi principes sacerdotum & seniores dixerant. Qui
cum audissent, unanimiter attollebãt uocem ad Deum,
dixe-

dixeruntq́; : Domine tu es Deus, qui feciſti cœlum ac Iudith 9.
terram, mare & omnia quæ in eis ſunt, qui per os Da- Ionæ 1.
uid pueri tui dixiſti : † Quare fremuerunt gentes, & Pſal. 2.
populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, et
principes conuenerunt in unum aduerſus dominum, &
aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt enim uere aduer
ſus ſanctum filium tuum Ieſum, quem unxeras, †Hero- Luc. 23.
des ſimul & Pontius Pilatus cum gentibus & populis
Iſrael, ad faciendū quæcunq; manus tua, & † conſilium Gen. 3.
tuū prius decreuerat ut fierent. Et nunc domine aſpice
in minas eorum, et da ſeruis tuis, † ut cum omni fiducia Marc. 16.
loquantur ſermonē tuum : manum tuam porrigendo in
hoc, ut ſanatio & ſigna & prodigia edantur per no-
men ſancti filij tui Ieſu. Et cum oraſſent illi, motus eſt
locus in quo erant congregati : & repleti ſunt omnes
ſpiritu ſancto, & loquebantur ſermonem Dei cum fi-
ducia. †Multitudinis aūt credentium erat cor unum, et Hiere. 23.
anima una : nec quiſquam aliquid eorum quæ poßide- 1. Pet. 3.
bat ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia.
Et uirtute magna reddebant apoſtoli teſtimonium re-
ſurrectionis domini Ieſu, & gratia magna erat ſuper
omnes illos. † Neque enim quiſquam egens erat inter il Supra 2.
los. Quotquot enim poſſeſſores agrorum, aut ædium
erant, uendentes afferebant pretia eorum quæ uendi-
ta fuerant, & ponebant ad pedes apoſtolorum. †Diſtri Deut. 15.
*buebatur autem ſingulis prout cuiq; opus erat. * Ioſes* Tob. 1.
uerò, qui cognominatus eſt Barnabas ab apoſtolis, quod *Supra 2.
eſt filius conſolationis, Leuites, Cyprius genere, cum
haberet agrum, uendidit eum, & attulit pretium, &
poſuit ad pedes apoſtolorum.

CAPVT V.

VIr autem quidam nomine Ananias cum Sapphira uxore sua uendiderat possessionem, & seposuerat de pretio, conscia etiam uxore sua, & allatam partem aliquam ad pedes apostolorum posuit. Dixit autē Petrus: Anania, cur impleuit satanas cor tuū, ut mentireris spiritui sancto, & fraudares de pretio agri? Nónne prorsus tibi manebat, et uenundatus in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo rem istam? Non es mentitus hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias hæc uerba, collapsus expirauit. Et ortus est timor magnus

super

ſuper omnes qui audierunt hæc. Surgentes autem iuue nes amouerunt eum, elatumq; ſepelierunt. Interceßit autem fermè horarum trium interuallum, uxor quoq; ipſius neſciens quod factum fuerat, introiuit. Reſpondit autem ei Petrus: Dic mihi, num tanti agrum uendidiſtis? At illa dixit: Etiam, tanti. Petrus autem ait ad eam: Cur conſpiraſtis inter uos, ut tentaretis ſpiritum domini? Ecce pedes eorum qui ſepelierunt uirum tuũ, ad oſtium adſunt, & efferent te. Confeſtim autem con cidit ad pedes eius & expirauit. Ingreßi autem iuuenes, repererunt illam mortuam, & extulerunt ac ſepe lierunt iuxta uirum ſuum. Et ortus eſt timor magnus ſuper uniuerſam congregationem, & ſuper omnes qui audiebant hæc. † Per manus autem apoſtolorum ede bantur ſigna ac prodigia multa in populo. * Et erant unanimiter omnes in porticu Solomonis. Cæterorum autem nemo audebat ſe coniungere illis, ſed magnifica bat eos populus: magis autem accreſcebat credentium domino multitudo uirorum ſimul ac mulierum, † ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabbatis, ut uenientis Petri uel umbra obumbra ret aliquem illorum. Conueniebat autem & multitudo uicinarum ciuitatum Hieroſolymam, afferẽs ægros ac uexatos à ſpiritibus immundis, qui ſanabantur omnes. † Exurgens autem princeps ſacerdotum, & omnes qui cum illo erant, quæ eſt factio Sadducæorum, re pleti ſunt æmulatione, & iniecerunt manus in apoſtolos, & poſuerunt eos in cuſtodia publica. † Sed angelus domini per noctẽ aperuit ianuas carceris, eductisq; illis, dixit: Ite, & ſtantes loquamini in templo populo

Marc. 16.
Supra 4.
*Ibidem.
Math. 4. 8. & 15.
Supra 4.
Infra 12.

omnia uerba uitæ huius. Illi uerò cum hæc audissent, in
trauerunt diluculo in templum ac docebant. Aduenies
autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, con
uocauerunt concilium, & uniuersum seniorum ordi-
nem filiorum Israel, miseruntq; ad carcerem qui addu
cerent eos. Cum autem uenissent ministri, nec reperis-
sent illos in carcere: reuersi nunciauerunt, dicentes:
Infr. 12.16. † Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni di-
ligentia, & custodes foris stantes ante ianuas: cum a-
peruissemus autem, neminem intus reperimus. Vt aūt
audierunt hos sermones, & sacerdos, & magistratus
templi, principesq; sacerdotū, ambigebant de illis, quid
nam hoc futurum esset. Adueniens autem quidam nun
ciauit eis: Ecce, uiri quos posueratis in carcere, sunt in
templo stantes, ac docentes populum. Tunc abijt magi
Matth. 21. stratus cum ministris, & adduxit illos sine ui. † Time-
Marc. 21. bant enim populū, ne lapidarētur. Et cum adduxissent
Luc. 20. 22 illos, statuerūt in cōcilio. Et interrogauit eos princeps
sacerdotū, dicens: Nónne etiā atq; etiā præcepimus uo
bis, ne doceretis in nomine isto? Et ecce replestis Hiero
Matth. 27. solymā doctrina uestra, & † uultis inducere super nos
sanguinē hominis istius. Respondens aūt Petrus et apo
Gen 26. stoli, dixerūt: † Obedire oportet Deo magis quā homi
Exod. 15. nibus. Deus patrū nostrorum suscitauit Iesum, quē uos
Deut. 11. & 30. interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem et
Supra 4. seruatorem Deus exaltauit dextra sua, ad dandā pœ-
nitentiam Israeli, remißionemq; peccatorum, ac nos su
mus ei testes horum quæ dicimus: insuper autem & spi
ritus sanctus quem dedit Deus obedientibus ipsi. Hæc
aūt cum audissent, dissecabantur, & consultabant ut in
terfice-

terficerent illos. Surgens aūt quidam in concilio pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor in pretio habitus apud totum populum, iußit ut paulisper secederent foras apostoli. Dixitq; ad illos: † Viri Israelitæ, attendite uobis super hominibus istis, quid acturi sitis: Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens se esse aliquem, cui adhæsit numerus uirorum circiter quadringentorum, qui occisus est: & omnes qui credebant ei, dißipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus profeßionis, & auertit populum multum post se, & ipse perijt, & omnes quotquot paruerant ei, dispersi sunt. Et nunc dico uobis, abstinete ab hominibus istis & sinite illos. Quoniam si est ex hominibus consilium aut opus hoc, dissoluetur: sin ex Deo est, non potestis dissoluere, † ne quando & Deo repugnare reperiamini. In huius autem sententiam pedibus itum est à cæteris: & cum aduocassent apostolos, † cæsis præceperunt, ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. † Et illi quidem ibant gaudētes à cōspectu cōcilij, qđ digni habiti essent, ut pro nomine eius cōtumelia afficerētur. † Et quotidie in tēplo et in singulis domib. nō cessabāt docere et annūciare Iesū Christū

Supra 2.
Infra 9.
Supra 4.
Matth. 5.
Esa. 40.

CAPVT VI.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum, ortum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ ipsorum. Cæterum duodecim illi, cum iußissent adesse multitudinem discipulorum, dixerunt: † Non est placitum, ut nos derelicto sermone Dei, ministremus mensis. Circūspicite ergo fratres, † uiros ex uobis spectatæ

2. Tim. 4.
1 Tim. 3.
Tit uin. 1.

probitatis septem, plenos spiritu sancto & sapientia, quibus delegabimus hoc negotij. Nos uerò deprecationi & administrando sermoni incumbemus. Et placuit *hic sermo coram tota multitudine.* Et elegerunt Stepha-
Infra 7. *num uirum † plenum fide ac spiritu sancto, &* Philip-
pum, & Prochorum, *&* Nicanorem, *&* Timonem, *&* Parmenam, *&* Nicolaum *proselytum* Antiochenum.
Act. 1. †Hos *statuerunt in conspectu apostolorum, & cum orassent, imposuerunt eis manus.* Et *sermo* Dei *crescebat, ac multiplicabatur numerus discipulorum* Hierosolymis *ualde, multaq́; turba sacerdotum obediebat fi-*
Infra 18. *dei.* † Porrò *Stephanus plenus fide ac fortitudine, edebat prodigia & signa magna in populo.* Exorti *sunt autem quidam è synagoga, quæ appellatur* Libertinorũ, *&* Cyrenensium. *&* Alexandrinorum, *&* Cilicum, et
Luc. 21. Asianorum, *disputantes cum* Stephano, † *nec poterãt*
Matth. 26. *resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur.* † Tunc *subornarunt uiros, qui dicerent:* Audiuimus *eum dicentem uerba contumeliosa in* Mosen *ac* Deum. Commoueruntq́; *plebem & seniores, & scribas, atque inuadentes corripuerunt eum, & abduxerunt in concilium,*
Luc. 23. *statueruntq́; falsos testes qui dicerent:* † Homo *iste nõ cessat loqui uerba contumeliosa aduersus locum sanctũ hunc & legem.* Audiuimus *enim eum dicentem:* Iesus Nazarenus *iste demolietur locum hunc, & mutabit instituta quæ tradidit nobis* Moses. † Et *intuentes eum*
Iudic. 13. *omnes qui sedebant in concilio, uiderunt faciem eius tanquam faciem angeli.*

CAPVT VII.

DIxit *autem princeps sacerdotum:* Num *hæc ita se habent?*

habent? At ille ait: Viri fratres & patres audite. Deus gloriæ apparuit patri noſtro Abrahæ, cum eſſet in Meſopotamia, priuſquam moraretur in Charran, & dixit ad illum: † Exi de terra tua & de cognatione tua, & *ueni in terram quamcunque monſtrauero tibi. Tunc exijt è terra Chaldæorum, & habitauit in Charran. Et inde poſtquam mortuus eſt pater eius, tranſtulit illum in terram hanc, in qua nunc uos habitatis. Et non dedit illi hæreditatem in ea, ne ueſtigium quidē pedis,* Geneſ.12.
† *& repromiſit illi eam ſe daturum poßidendam, et ſemini eius poſt ipſum, cum non haberet filium.* † *Loquutus eſt autem Deus ſic, quod futurum eſſet ſemen eius inquilinum in terra aliena, quodq́; ſeruituti illud ſubiecturi eſſent, et male tractaturi annis quadringentis. Et gentem, cuicunq; ſeruierint, iudicabo ego, dixit Deus. Et poſthæc exibunt, & ſeruient mihi in loco hoc.* † *Et dedit illi teſtamentum circunciſionis, atque hic genuit Iſaac, & circuncidit eum in die octauo, et Iſaac genuit Iacob, & Iacob genuit duodecim patriarchas.* † *Et patriarchæ inuidia moti, Ioſeph uendiderūt in Aegyptū.* Gene.13. Gen.15. Gene.17. Gen 37. Sap.10.
† *Et erat Deus cum eo, & eripuit eum ex omnibus afflictionibus eius: & dedit ei gratiam & ſapientiam coram Pharaone rege Aegyptiorū. Et conſtituit eū præfectum ſuper Aegyptum, & ſuper totam domum ſuā.*
† *Venit autem fames in uniuerſam terram Aegypti et Chanaan, & afflictio magna, nec inueniebant cibos patres noſtri.* † *Cum audiſſet autem Iacob eſſe frumenta in Aegypto, miſit patres noſtros primum.* † *Et cum iterum miſiſſet eos, agnitus eſt Ioſeph à fratribus ſuis, & innotuit Pharaoni genus Ioſeph. Miſſo autem nuncio* Gene.41. Gene.42. Gene.45.

Ioseph accersiuit Iacob patrem suum, omnemq; cogna-
Gen. 49. tionem suã in animabus septuagintaquinq;. † Et descen
dit Iacob in Aegyptum, defunctusq; est ipse & patres
nostri, & translati sunt in Sichem, & positi sunt in se-
pulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filijs E-
mor filij Sichem. Cum aũt appropinquaret tẽpus pro-
Exod. 1. missionis, de qua iurauerat Deus Abrahæ, † creuit po-
pulus, & multiplicatus est in Aegypto, donec exortus
est alius rex, qui nõ nouerat Ioseph. Hic circumueniẽs
Exod. 2. genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerẽt in
fantes suos ne fœtus essent uitales. † Eodem tempore
natus est Moses, et fuit gratus Deo, qui nutritus est tri
bus mensibus in domo patris: Expositũ aũt illum sustu-
lit filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi uice filij. Et e-
ruditus est Moses omni sapientia Aegyptiorũ, & erat
potens in factis & in dictis. Vt uerò expletũ est ei qua
draginta annorum tempus, subijt in cor eius ut inuise-
Ibidem. ret fratres suos filios Israel. † Et cum uidisset quendam
iniuria affici, defendit eum, et ultus est uicem eius qui
affligebatur, percusso Aegyptio. Existimabat autem in
telligere fratres suos quod Deus per manum ipsius da
ret salutem illis. At illi non intellexerunt, & sequenti
die conspectus est illis litigantibus, et redegit eos in cõ
Rom. 12. cordiam, dicens: † Viri fratres estis, cur uos inuicẽ læ-
1. Pet. 2. ditis? Cæterum is qui iniuriam faciebat proximo, repu
lit eum, dicens: † Quis te constituit principem ac iudi
Exod. 2. cem super nos? Nunquid interficere me tu uis, quemad
modum interfecisti heri Aegyptium? Fugit autem Mo
ses ad dictum hoc, & factus est aduena in terra Ma-
Exod. 3. diã, ubi generauit filios duos. † Et expletis annis qua
dragin-

draginta, apparuit illi in deſerto montis Sina angelus domini in flammeo incendio rubi. Moſes autem ut conſpexit admiratus eſt uiſum. Porrò cum accederet ut attenderet, facta eſt ad eũ uox domini: Ego *ſum* Deus *patrum tuorum,* Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. *Tremefactus aũt Moſes, non audebat attẽdere. Dixit autem illi dominus: Solue calceamentum pedũ tuorum. Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Vidi, uidi inquam, afflictionem populi mei qui eſt in* Aegypto, *et gemitum eorum audiui, & deſcẽdi ut eruam eos.* Nũc *uenito, et mittam te in* Aegyptum. † Hunc Moſen quẽ *negauerunt, dicentes: Quis te conſtituit principem & iudicem? hunc, inquam,* Deus *principẽ & redemptorem miſerat per manum angeli qui apparuerat illi in rubo.* Hic *eduxit illos,* † *edens prodigia & ſigna in* Ae*gypto, & in rubro mari, et in deſerto annis quadraginta,* Hic *eſt* Moſes, *qui dixit filijs* Iſrael: * Prophetã *ſuſcitabit uobis dominus* Deus *ueſter è fratribus ueſtris, ſimilem mei, illũ audietis.* † Hic *eſt qui fuit in congregatione in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in mõte Sina, & cũ patribus noſtris, qui accepit ſermonem uiuum, ut daret nobis: cui noluerunt obedire patres noſtri, ſed repulerunt, & auerſi ſunt corde ſuo in* Aegy*ptum, dicentes ad* Aaron: † Fac *nobis deos qui præcedant nos.* Moſi *enim huic, qui eduxit nos de terra* Aegy*pti, neſcimus quid acciderit.* Et *uitulũ fecerũt in diebus illis, & obtulerunt hoſtiam ſimulachro, & lætabãtur ſuper operibus manuum ſuarum.* Cõuertit *ſe aũt* Deus *& tradidit eos, ut colerent militiam cœli: ſicut ſcriptũ eſt in libro prophetarum:* † Num *uictimas & hoſtias*

Ibidem.
Ioſue 5.
Exod. 2.
Exod. 4. 7. 8. 9. 10. & 11. 14.
* Deute. 18.
Exod. 19.
Exod. 32.
Amos 5.

in eum. † *Et eiectum è ciuitate, lapidabant, ac testes depo̧suerunt uestimenta ad pedes adolescentis, qui uocabatur Saulus. Et lapidabant Stephanum inuocantem ac dicentem:* † *Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamauit uoce magna:* † *Domine, ne statuas illis peccatum hoc. Et cum hoc dixisset, obdormiuit.* 3.Reg.21. Psal.30. Luc.23.

CAPVT VIII.

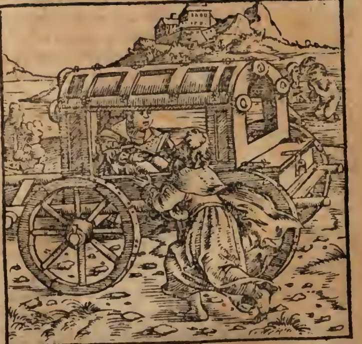
SAulus autem consenserat in necem eius. Facta est autem in illo die persecutio magna aduersus ecclesiã, quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter apostolos. † *Cura* Gen.23.

uerũt autem unà Stephanum uiri religiosi, feceruntq; planctum magnum super eum. Saulus uerò deuastabat ecclesiam, per singulas domos intrans, trahensq; uiros ac mulieres, tradebat in custodiam. Illi igitur dispersi peragrabant, annunciantes sermonem Dei. Philippus autem peruenit in ciuitatem Samariæ, ac prædicabat illis Christum. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes & uidentes si-

Marc 16. Supra 5. gna quæ edebat. † Spiritus enim immundi è multis qui ab illis tenebantur exibant, clamãtes uoce magna. Multi autem paralytici & claudi sanati sunt. Et factum est gaudium magnum in illa ciuitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante in ea ciuitate artem exercuerat magicam, ac gentem dementauerat Samariæ, dicẽs se esse quempiam magnum, cui auscultabant illi à minimo usq; ad maximum, dicentes: Iste est uirtus Dei, quæ uocatur magna. Auscultabãt autem ei, propterea quod multo tempore magicis artibus dementasset eos. Cum uerò credidissent Philippo euangelizãti de regno Dei, deq; nomine Iesu Christi,

Marc. 16. † baptizabantur uiri simul ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Vidensq; signa & uirtutes fieri, stupens admirabatur. Cum autem audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria sermonem Dei, miserunt ad eos Petrum ac Ioannem: qui cum descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum. Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomine Christi Iesu. Tunc imponebant manus super illos, accipiebantq; spiritum sanctum. Cum uidisset

fet autem Simon, quod per impositionem manuum, po
stolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecunias,
dicens: Date & mihi potestatem istam, ut cuicunq; im
posuero manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autē
dixit ad eum: † Pecunia tua tecum sit in perditionem,
quoniam donum Dei existimasti pecunijs parari. Non Matth.10.
est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum nō
est rectum coram Deo. † Resipisce igitur ab ista ma Matth.3.4.
litia tua, & roga Deum si forte remittatur tibi cogita
tio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & colligatio
ne iniquitatis uideo te esse. Respondens autem Simon,
dixit: † Precemini uos pro me apud dominum, ne quid Num.21.
eueniat in me horum quæ dixistis. Et illi quidem testifi
cati et locuti sermonem Dei reuersi sunt Hierosolymā,
& multis oppidulis Samaritanorum euangelizabant.
Angelus aūt domini locutus est ad Philippum, dicens:
Surge, et uade meridiem uersus, ad uiam quæ descendit
ab urbe Hierosolymorum ad ciuitatem Gazam, hæc est
deserta. Et surgens abijt, & ecce uir Aethiops, eunu-
chus præfectus Candaces reginæ Aethiopum, quē præ
fecerat uniuersæ gazæ suæ, uenerat adoraturus Hiero
solymam, & reuertebatur sedens super currum suum,
† legebatq; Esaiam prophetam. Dixit autem spiritus Ioan.5.
Philippo: Accede, & adiunge te ad currum istum. Ac-
currens autem Philippus, audiuit eum legentem Esaiā
prophetam, & dixit: † Intelligis ne quid legis? At ille Rom.10.
ait: Quinam enim possim, nisi aliquis dux uiæ mihi fue 1.Cor.12. & 14.
rit? Rogauitq; Philippum ut ascēderet, sederetq; secū.
Argumētum autem scripturæ quam legebat, erat hoc:
† Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut Esa.53.

agnus coram tondente se mutus, sic non aperuit os suũ. In humilitate ipsius iudicium eius sublatum est. Generationem autem eius quis enarrabit? Quoniam tollitur de terra uita eius. Respondẽs autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo propheta dicit hoc, de
Deut. 32. *se, an de alio quopiam?* † Aperiens autem Philippus
Matth. 5. *os suum, & incipiens à scriptura ista, prædicauit illi Ie*
Luc. 24. *sum. Et dum irent per uiam, uenerunt ad quandam aquam. Et ait eunuchus:* † Ecce aqua, *quid uetat quo*
Infra 10. *minus baptizer?* Dixit autem Philippus: *Si credis ex toto corde, licet. Et respondens, ait* : Credo filium Dei *esse Iesum Christum. Et iussit sisti currum, ac descende*

runt

runt ambo in aquam, Philippus ſimul & eunuchus, & baptizauit eum. Cum autem aſcendiſſent ex aqua, ſpiritus domini rapuit Philippum, nec amplius uidit eū eunuchus. Ibat enim per uiam ſuam gaudēs. Philippus autem repertus eſt Azoti, & pertranſiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec ueniret Cæſaream.

CAPVT IX.

SAulus † autem adhuc ſpirans minas ac cædem aduerſus diſcipulos domini, acceßit ad principem ſacerdotum, & petijt ab eo epiſtolas, quas perferret Damaſcum ad ſynagogas, † ut ſi quos inueniſſet eius uiæ ſeu uiros ſeu mulieres, uinctos duceret Hieroſolymam. Galat. 1. 1. Cor. 15. Supra 8.

Et cum iter faceret, contigit ut appropinquaret Dama-
sco. Et subito circumfulgurauit eum lux de cœlo, col-
Infra 11. lapsusq; in terram, audiuit uocem dicentem sibi: † Saul
Saul, quid me persequeris? Dixit autem: Quis es domi
ne? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus, quem tu per
Supra 5. sequeris. Durum est tibi contra stimulos calcitrare. Is
1.Cor.15. tremens ac stupens dixit: † Domine, quid me uis facere?
Et dominus ad eum: Surge & ingredere ciuitatem, &
dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autem illi qui
erant ei comites itineris, stabant attoniti audientes qui
dem uocem, neminem tamen uidentes. Surrexit autem
Saulus è terra, apertisq; oculis neminem uidebat: sed
manu ducentes illum, introduxerunt Damascum, Et
erat tribus diebus non uidens, ac non comedit neque bi
bit. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine A-
nanias, & dixit ad illum per uisum dominus: Anania.
Et ille ait: Ecce ego domine. Et dominus ad eum: Sur-
ge, & uade in uicum qui uocatur rectus, & quære in
domo Iudæ Saulum nomine Tarsensem: Ecce enim o-
rat. Et uidit per uisum uirum Ananiam nomine intro-
euntem, & imponentem sibi manum ut uisum recipe-
Supra 5. ret. Respondit autem Ananias: † Domine, audiui ex
multis de uiro hoc quanta mala fecerit sanctis tuis Hie
rosolymæ. Et hoc loco habet potestatem à principibus
sacerdotum, uinciendi omnes qui inuocant nomen tu-
Galat. 1. um. Dixit autem ad eum Dominus: Vade, † quoniam
organum electum est mihi iste, ut portet nomen meum
coram gentibus, & regibus, ac filijs Israel. Ego enim
2.Cor.11. ostendam illi † quanta oporteat eum pro nomine meo
pati. Et abijt Ananias, & introiuit in domum, & im-
ponens

ponens ei manus, dixit: Saul frater, dominus misit me qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uisum recipias, & implearis spiritu sancto. Et confestim deciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, & uisum recepit, & surgens baptizatus est. Cumq́ue cepisset cibum, corroboratus est. Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci *per dies aliquot.* Et *continuo in synagogis* † *prædicabat* Christum, *quod is esset filius* Dei. *Stupebant autem omnes qui eum audiebant ac dicebant: Nónne hic est qui expugnabat* Hierosolymis *eos qui inuocabant nomen istud? Et huc ad hoc uenit, ut uinctos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem multo magis inualescebat, & confundebat* Iudæos *qui habitabant* Damasci, *affirmans quod is esset* Christus. *Expletis autem diebus compluribus, inierunt inter se* Iudæi *consilium ut illum occiderent. Sed intellectæ sunt Saulo insidiæ eorum. Asseruabantq́; portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli nocte,* † *per murum demiserunt, submittentes in sporta. Cum autem Saulus uenisset* Hierosolymam, *tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum, duxit ad apostolos, ac narrauit illis quomodo in uia uidisset dominum, & quod locutus esset ei, & quomodo in* Damasco *fortiter egisset in nomine* Iesu. *Et erat cum illis intrans & exiens* Hierosolymis, *cum fiducia loquens in nomine domini* Iesu. *Loquebaturq́; & disputabat aduersus Græcos:* † *Illi uerò quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent*

Supra 3. 4.

2. Cor. 11.

1. Cor. 4.

fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & emiserunt Tarsum. Igitur ecclesiæ quidem per totam Iudæam & Ga-
Psal. 2. lilæam, & Samariam habebant pacem, † & ædificabantur uersantes in timore domini, & consolatione sancti spiritus multiplicabantur. Factum est autem, ut Petrus dum peragraret per omnes, deueniret etiam ad

sanctos qui habitabant Lyddæ. Reperit autem ibi hominem quendam nomine Aeneam, annis iam octo decũbentem in grabbato, qui erat paralyticus. Et ait illi Pe-
Matth 9. trus: Aenea, sanet te dominus Iesus Christus. † Surge et
Marci 2. sterne tibiipsi. Et cõtinuo surrexit, et uiderunt eũ om-
Lucæ 5. nes qui habitabant Lyddæ & Assarone, qui conuersi
Ioan. 5. sunt

sunt ad dominum. Ioppæ autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, & eleemosynis quas præstabat. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt in cœnaculo. Cum autem uicina esset Lydda Ioppæ, ac discipuli audissent quod Petrus esset in ea, miserunt ad eum duos uiros, rogantes ne grauaretur uenire usq; ad se. Exurgẽs autem Petrus uenit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum, & circumsteterunt illum omnes uiduæ flentes, & ostendentes tunicas uestesq; quas faciebat, cum esset cum ipsis Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus positis genibus orauit: & Math. 9. Marc. 5. Luc. 7.
conuersus ad corpus, dixit: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos, uisoq; Petro resedit. Data autem illi manu, erexit eam: & cum uocasset sanctos ac uiduas, exhibuit eam uiuam. Id autem innotuit per totam Ioppem, & crediderunt multi in dominum. Factum est autem, ut dies multos maneret Ioppæ apud Simonem quendam coriarium. Ioan. 11.

CAPVT X.

VIr autem quidam erat Cæsareæ, nomine Cornelius, centurio ex cohorte quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum, cum tota domo sua, † præstãs eleemosynas multas plebi, * deprecansq; Deum semper. Is uidit per uisum manifestum fermè hora diei nona angelum Dei introeuntem ad se, dicentemq; sibi: Corneli. At ille intuens eum, ac timore correptus, dixit: Quid est domine? Dixit autem illis: † Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam co- Eccli. 3. 7. & 29. Dan. 4. Psal. 144. Esa. 58. Luc. 11. 12.

ram Deo. Et nunc mitte uiros Ioppen, & accerse Si-
monem qui cognominatur Petrus. Hic diuersatur apud
Simonem quendam coriarium, cui est domus iuxta ma
re: hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum disces-
sisset angelus qui loquebatur illi, uocauit duos famulos
suos, & militem religiosum ex his qui sibi adhærebant.
Quibus cum narrasset omnia, misit illos Ioppen. Po-
stridie uerò facientibus illis iter, & appropinquanti-
Luc. 6. bus ciuitati, †ascendit Petrus in superiora domus, ut o-
raret, circa horam sextam. Et cum esuriret, uoluit gu-
stare cibum. Parantibus autem illis, irruit super eum
mentis excessus, & uidet cœlum apertum, ac descen-

dens

dens ad ſe uas quoddam uelut linteum magnum, quatuor initijs alligatū, ſubmitti è cœlo in terrā, in quo erant omnia quadrupedia terræ, beſtiæq; et reptilia, & uolatilia cœli. Et facta eſt uox ad eum: Surge Petre, macta, & ueſcere. Ait autem Petrus: *Nequaquam domine, †quia nunquam edi quicquam cōmune, & immundū.* Leuit. 5. 11
Et uox rurſus iterum ad eum: * *Quæ Deus purificauit, tu communia ne dixeris.* Hoc autem factum eſt ter- Deut. 14. Iud 13
tio. Et rurſum receptum eſt uas in cœlum. Et dum apud * Math. 15. Rom 14. Titum 1.
ſeſe hæſitaret Petrus, quæ nam eſſet uiſio quem uidiſſet: ecce uiri qui miſsi erant à Cornelio, percontati de domo Simonis, adſtiterunt ad ianuam. Et euocato quopiam, *interrogabant, an Simon, qui cognominaretur Petrus, illic haberet hoſpitium Petro uero cogitante de uiſione, dixit ſpiritus ei: Ecce uiri quærunt te. Surge itaque & deſcende, & uade cum eis, nihil hæſitans, propterea quod ego miſi illos. Deſcendens autem Petrus ad uiros qui miſsi erant à Cornelio ad ipſum, dixit: Ecce ego ſum ille quem quæritis: Quæ cauſa eſt propter quam ueniſtis? Qui dixerunt: Cornelius centurio, † uir* Matt. 1.
iuſtus, ac timens Deum, & teſtimonium habens ab uni- Luc. 2.
uerſa gente Iudæorum, oraculo admonitus eſt ab angelo ſancto, ut accerſeret te in domum ſuam, & audiret uerba abs te. † Intrò uocatos igitur eos, recepit ho- Gen. 19. & 24.
ſpicio. Sequenti uerò die Petrus profectus eſt cum illis, 1. Pet. 5.
& quidam ex fratribus Ioppenſibus comitati ſunt eum. Poſtridie uerò introierunt Cæſaream. Porrò Cornelius expectabat illos, conuocatis cognatis ſuis, ac neceſſarijs amicis. Vt aūt factum eſt ut introiret Petrus, obuiam progreſſus ei Cornelius, ac procidens ad pedes

Ibidem. adorauit eum. †Petrus uerò erexit eum, dicens: Surge,
Iaco.4 & ego ipse homo sum. Et colloquens cum illo, intrauit
Apoc.22. & offendit multos qui conuenerant, dixitq; ad illos:
Vos scitis, non esse fas uiro Iudæo coniungi aut accede-
re ad alienigenam. Sed mihi ostendit Deus, ne quem
communem aut immundum dicerem hominem, quapro
pter & incunctanter ueni accersitus. Interrogo ergo,
quam ob causam accersistis me? Et Cornelius ait: Die
ab hinc quarto usque ad hanc horam sedebam ieiunus,
& hora nona precabar in domo mea, & ecce uir stetit
Iacob.5. ante me in ueste splendida, & ait: Corneli, † exaudita
Tob.3. est deprecatio tua, & elemosynæ tuæ in memoria habi
tæ sunt coram Deo. Mitte ergo qui eant Ioppen, & ac
cerse Simonem, qui cognominatur Petrus, hic diuersa-
tur in ædibus Simonis coriarij iuxta mare, qui simul at
que uenerit, loquetur tibi. Confestim ergo misi ad te, &
tu bene fecisti qui adueneris. Nunc ergo omnes nos, te-
Math. 22. stes Deo, adsumus, †ut audiamus omnia quæcunque ti-
Rom.2. bi præcepta sunt à Deo. Aperiens autem Petrus os, di-
Eph. 6. xit: † Reipsa comperio, quod non sit personarum respe
Col.3.
1.Pet.2. ctus apud Deum, sed in quauis gente, qui timet ipsum,
& operatur iustitiam, is acceptus est illi. Sermonem
quem misit Deus filijs Israel, annuncians pacem per Ie
sum Christum (hic est omnium dominus) ipsi nostis, de
quo sermone fama diuulgatum fuit in tota Iudæa: rumo
re primum orto à Galilæa, post baptisma quod prædica
Esa.61. bat Ioannes, † ut Iesum Nazarenum unxerit Deus spi-
ritu sancto & uirtute, qui obambulauit benefaciendo,
& sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus
erat cum illo. † Et nos testes sumus omnium quæ fecit

& in regione Iudæorum, & Hieroſolymis, quem occiderunt ſuſpenſum in ligno. † Hunc Deus *ſuſcitauit ter-* Eſa. 43.
tio die, & exhibuit eum, ut manifeſtus fieret non toti populo, ſed teſtibus prius ad hoc delectis à Deo, *nimirum nobis, qui comedimus ac bibimus, unà cum illo, poſteaquam reſurrexit à mortuis.* † Et *præcepit nobis ut* Matth. 28.
prædicaremus populo, ac teſtificaremur quod ipſe ſit Marc 16.
ille qui conſtitutus erat à Deo *iudex uiuorum ac mor-* Luc. 24. *Gen. 1. 22
tuorum. * Huic *omnes prophetæ teſtimonium ferunt,* Eſa. 53.
quod remiſsionem peccatorum accepturus ſit per nomen eius quiſquis crediderit in eum. Adhuc *loquente* Petro *uerba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant ſermonem.* Et *obſtupuerunt hi qui ex circunciſorum genere credebant, quotquot uenerant cum* Petro, *quod & in gentes donum ſpiritus ſancti effuſum eſſet.* Audiebant *enim illos loquentes linguis ac magnificantes* Deum. Tunc *reſpondit* Petrus:
†Nũ *quis prohibere poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, qui ſpiritum ſanctum acceperunt ſicut & nos?* Supra 8.
Et *iuſsit eos baptizari in nomine domini.* Tunc *rogauerunt eum, ut remaneret aliquot dies.*

CAPVT XI.

A*Vdierunt autem apoſtoli & fratres qui erant in* Iudæa, † *quod & gentes recepiſſent ſermonem*
Dei. *Cumq; aſcendiſſet* Petrus Hieroſolymam, *diſce-* Rom. 3. Gal. 1.
ptabant aduerſus illum qui erant ex circunciſione, di- Eph. 3.
centes: Ad *uiros præputium habentes introiſti, & ediſti cum illis.* Petrus *autem rem ab initio repetens, expoſuit illis ordine, dicens:* † Ego *eram in ciuitate* Ioppe *orans, & uidi raptus extra me uiſionem, deſcendere*

uas quoddam ceu linteum magnum quatuor initijs e-missum è cœlo, & uenit usq; ad me. In quod cum inten-dissem oculos, animaduerti & uidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & uolatilia cœli. Audiui autem & uocem dicentem mihi: Surge Petre, macta & uesce re: Dicebam autem: Nequaquam domine, † quia nihil
Leuit. 5. 11 *commune aut immundum unquam introiuit in os me-*
Deut. 14. Iudic. 13. *um. Respondit autem mihi uox rursum è cœlo: † Quæ*
Marc. 7. *Deus mundauit, tu ne communia dixeris. Idq; accidit tertio, & rursum omnia subducta sunt in cœlum. Et ecce extemplo tres uiri præsto aderāt in ædibus in qui bus eram, è Cæsarea missi ad me. Dixerat autem mihi spiritus, ut congrederer cum illis, nihil hæsitans. Porrò comitati me sunt & sex fratres hi. Et ingressi su-mus in domum uiri: isq; retulit nobis, ut uidisset ange-lum domi suæ, qui astitisset ac dixisset sibi: Emitte uiros Ioppen, & accerse Simonem, cognomento Petrum, qui tibi ea dicturus est, per quæ serueris & tu & uniuer-sa domus tua. Cum autem exorsus essem sermonem, illa-psus est spiritus sanctus in illos, † quemadmodum & in*
Supra 2. *nos fuerat illapsus initio. Veniebat autem in mentem quod dixerat dominus: † Ioannes quidem baptizauit a-*
Ioan. 1. Supra 1. *qua, cæterum uos baptizabimini spiritu sancto. Pro-*
Infra 19. *inde si par donum dedit illis Deus, quemadmodum & nobis, cum credidissemus in dominum Iesum Christum, ego porrò quis eram, qui possem obsistere Deo? His au tem auditis obticuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes: † Igitur & gentibus Deus pœnitentiam con-*
Gal 3. *cessit ad uitam. Et illi quidem qui dispersi fuerant ex afflictione, quæ orta fuerat ob Stephanum, perambula*

uerunt

uerunt uſq; ad Phœnicen,*& Cyprum,& Antiochiam, nemini loquentes ſermonem illum, niſi ſolis Iudæis*. E*rant autem quidam ex eis uiri Cyprij & Cyrenenſes, qui cum introiſſent* Antiochiam, † *loquebātur ad Græcos, prædicantes dominū* Ieſum. Et *erat manus domini cum eis, multuſq; numerus credentium conuerſus eſt ad dominum*. Peruenit *autem rumor ad aures eccleſiæ, quæ erat* Hieroſolymis,*ſuper his*,†& *miſerunt* Barna*bam, ut iret ad Antiochiam*. Qui *cum perueniſſet, et uidiſſet gratiam* Dei,*gauiſus eſt, et hortabatur omnes, ut propoſito cordis perſeuerarent adhærere domino*.†Nā *erat uir bonus, ac plenus ſpiritu ſancto, et fide*. Et *addita eſt multa turba domino*. Profectus *eſt autē* Barnabas Tarſum,*ut quæreret Saulum: quē cum inueniſſet, perduxit* Antiochiam. *Accidit autem ut annū totum conſuetudinē agerent, cum ea congregatione, docerentq; turbam multā et diſcipuli cognominarentur primū* Antiochiæ Chriſtiani.† In *his autem diebus ſuperuenerūt ab urbe* Hieroſolymorum *prophetæ* Antiochiam,*ſurgensq; unus ex eis nomine* Agabus,*ſignificabat per ſpiritum famem magnam futuram in toto terrarum orbe, quæ accidit ſub* Claudio Cæſare. Diſcipuli *autem prout cuiq; ſuppetebat*,† *propoſuerunt in ſubſidium mittere habitantibus in* Iudæa *fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per manum* Barnabæ *ac* Sauli.

Supra 9. Infra 13. Supra 9. Infra 21. Ephes. 5. 1 Cor. 16. 2. Cor. 9.

CAPVT XII.

E*Odem autem tempore iniecit* Herodes *rex manus, ut affligeret quoſdam de eccleſia*. Occidit *autem* Iacobum *fratrem* Ioannis *gladio: uidens autem quod*

gratum esset Iudæis, perrexit comprehendere & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum etiam apprehendisset, posuit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum asseruandum: uolens post pascha producere eum populo. Et Petrus quidem seruabatur in carcere. †Cæterum precatio fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte dormiebat Petrus inter duos milites, uinctus catenis duabus, * & custodes ante ostium custodiebant carcerem. † Et ecce angelus domini adstitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussoq; latere Petri, excitauit eum, dicens: Surge ueclociter. Et exciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum: Præcingere & subliga soleas tuas. Et fecit sic. Et dicit illi: Circunda tibi uestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eũ, & nesciebat quod uerum esset quod fiebat per angelum, sed putabat se uisum uidere. Cum autem præterissent primam ac secundam custodiam, uenerunt ad portam ferream, quæ ducit in ciuitatem, quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt uicum unum, et continuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit: †Nunc scio uere, quod miserit dominus angelum suum, & eripuerit me è manu Herodis, et ex omni expectatione plebis Iudæorum: req; perpensa uenit ad domum Mariæ, matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus, †ubi erant multi congregati & orantes. Cum pulsasset autem Petrus ostium uestibuli, processit puella ut subauscultaret, nomine Rhode. Et ut agnouit uocem Petri, præ gaudio non aperuit uestibulum, sed introcurrens

Matt. 7. Marc. 15. Col. 4. Iacob. 5. * Supra 5. Infra. 16. Luc. 2. Supra 5. Gen. 28. Dan. 6. Supra 1. 2. 4. & 5

trocurrẽs renunciauit ſtare Petrũ ante ueſtibulũ. † At Infra. 26.
illi dixerunt ad eam: Inſanis. Illa autẽ affirmabat, ſic ſe
habere. At illi dicebant: Angelus eius eſt. Petrus autem
perſeuerabat pulſans. Cum autem aperuiſſent, uide-
runt eum, & obſtupuerunt. Cum innuiſſet autem eis,
† mota manu ut tacerent, narrauit illis quomodo domi Infra 15.
nus eduxiſſet ipſum de carcere. Dixit autem: Nuncia-
te Iacobo & fratribus hæc. Et egreſſus abijt in alium
locum. Porrò ubi diluxit, erat turbatio non parua inter
milites, quid nam accidiſſet Petro. Herodes autem cum
requiſiſſet eum, nec inueniſſet, examinatis cuſtodibus,
iuſsit eos duci: deſcendensq́; à Iudæa Cæſaream, ibi com
moratus eſt. Erat autem Herodes infenſus Tyrijs ac Si
donijs. At illi uno animo uenerunt ad eum, & perſua-
ſo Blaſto, qui præerat cubiculo regis, petebant pacem:
eo quod aleretur regio ipſorum annonâ regia. † Statu- Eccli. 11.
to autem die, Herodes ueſtitus ueſte regia, ſedit pro tri
bunali & concionabatur ad eos. Populus autem accla
mabat: Vox Dei, & non hominis. Confeſtim autem per
cuſsit eum angelus domini, † eo quod non dediſſet glo- Ioan. 9.
riam Deo: & eroſus à uermibus expirauit. *Porrò ſer Ioſuæ 7.
mo domini creſcebat ac multiplicabatur. Barnabas au- *Matt. 2.
tem & populus reuerſi ſunt Hieroſolymam, exple-
to miniſterio, † aſſumpto & Ioanne, cui cognomen e- Infra 13.
rat Marcus.

CAPVT XIII.

ERant † autem quidam in eccleſia quæ erat Antio- 1. Cor. 14.
chiæ, prophetæ ac doctores, Barnabasq́; & Simon
qui uocabatur Niger, & Lucius Cyrenenſis, & Mana

hen, qui erat Herodis Tetrarch*æ collactaneus, et Saulus: cum autem illi sacrificarent domino, ieiunarentq́;, dixit spiritus sanctus: Segregate mihi* Barnabam *&* Saulum *in opus ad quod accersiui eos. Cumq́; ieiunassent & orassent, imposuissentq́; eis manus, dimiserunt. Et ipsi quidem emißi à spiritu sancto, abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt in Cyprum. Et cum essent Salaminæ, annunciauerunt sermonem* Dei *in synagogis*
Supra 12. Iud*æorum.* †*Habebant autem &* Ioannem *ministrum. Et peragrata insula usq; ad Paphum, inuenerunt quendam magum pseudoprophetam Iudæum, cui nomen erat* BarIesu: *qui erat cum proconsule* Sergio Paulo *uiro prudente. Hic accersitis* Barnaba *&* Saulo, *desidera-*
Exod. 7.8 *bat audire sermonem* Dei. †*Resistebat autem illis* Elymas *magus: sic enim interpretatur nomen eius, quærens auertere proconsulem à fide. Saulus autem qui idem* Paulus, *repletus spiritu sancto, intentis in eum oculis,*
Eccli. 1. *dixit:*†O *plene omni dolo, & omni uersutia fili diaboli, inimice omnis iniustitiæ, non desinis inuertere uias domini rectas? Et nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus, non uidens solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo ac tenebræ, & circumiens*
Ioan. 6. *quærebat, qui se manu ducerent.* †Tunc *proconsul cum uidisset quod acciderat, credidit admirans super doctrina domini. Cum autem à* Papho *soluisset* Paulus, *qui cum eo erant, uenerunt* Pergen Pamphyliæ. Ioannes *autem digressus ab eis, reuersus est* Hierosolymam. *Cæterum ipsi peragratis regionibus, à* Perga *uenerunt* Antiochiam Pisidiæ, *& ingreßi synagogam die sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis ac prophe*

tarum

*tarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in uobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, † & manu silentio indicto ait: Viri Israelitæ, & qui timetis Deum, audite: Deus populi huius delegit patres nostros: † & populum in altum extulit, cum essent incolæ in terra Aegypti: † & brachio excelso eduxit eos ex ea: & circiter quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. † Ac deletis gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit iudices usque ad Samuelem prophetam. † Et exinde postulauerunt regem: deditq; eis Deus Saul filium Cis, uirum de tribu Beniamin annis quadraginta. Et amoto illo, * suscitauit illis Dauid ut esset rex, cui testimonium reddens dixit: Inueni Dauid filium Iesse, uirum secundum cor meum, qui faciet omnes uoluntates meas: huius è semine Deus, ita ut promiserat, adduxit Israeli seruatorem Iesum, cum ante prædicasset Ioannes ante faciem introitus eius baptismum pœnitentiæ Israeli. Cum autem impleret Ioannes cursum, dixit: Quem me arbitramini esse? † Non is sum ego, sed ecce uenit post me cuius non sum dignus soleam pedum soluere. Viri fratres, filij generis Abrahæ, & qui inter uos timent Deum, † uobis sermo salutis huius missus est. Qui enim habitabant Hierosolymis, & principes eorũ cum ignorarent illum, et uoces prophetarum quæ per omne sabbatum leguntur, condemnato eo impleuerunt, † nullaq; causa mortis inuẽta, petierũt à Pilato, ut interficeret illum. Cumq; consummassent*

Supra 12. Gen. 47. Exod. 14. Iudic. 1. 1. Reg. 8. 1. Reg. 16. Marc. 1. Ioan. 1. Matt. 10. Luc. 23.

omnia quæ de eo scripta erant, depositum de ligno, po-
Luc. 24. suerunt in monumento. † Deus autem suscitauit
Ioan. 20. Rom. 6. eum à mortuis, qui uisus est per dies multos his qui si-
mul ascenderant cum eo à Galilæa Hierosolymam, qui
sunt testes eius apud plebem. Et nos uobis annuncia-
mus, quod eam repromißionem, quæ ad patres facta
est, Deus adimpleuerit filijs illorum, nimirum nobis
resuscitato Iesu, sicut & in Psalmo secundo scriptum
Psal. 2. est: †Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quòd autem
Hebr. 1. suscitauit eum à mortuis, iam non amplius reuersurum
in corruptionem, ita dixit: Dabo uobis sancta Dauid
Psal. 15. fidelia. Ideò & aliàs dicit: † Non permittes ut sanctus
tuus uideat corruptionem. Nam Dauid quidem cum
suæ ætati inseruisset consilio Dei, dormiuit: & appo-
situs est ad patres suos, uiditq́; corruptionem. At is
quem Deus suscitauit, non uidit corruptionem. Notum
igitur sit uobis uiri fratres, quòd per hunc uobis re-
mißio peccatorum annunciatur, & ab omnibus à qui-
bus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc
omnis qui credit iustificatur. Videte ergo ne super-
Abac. 1. ueniat uobis quod dictum est in prophetis: † Videte
contemptores, & admiramini, & euanescite, quia o-
pus operor ego in diebus uestris, quod non credetis,
si quis enarrauerit uobis. Egreßis autem è cœtu Iu-
dæis, rogabant gentes, ut sequenti sabbato loqueren-
tur sibi uerba. Soluto autem cœtu, sequuti sunt multi
Iudæi, & religiosi proselyti Paulum ac Barnabam, qui
Math. 14. alloquentes suadebant eis, † ut perseuerarent in gra-
tia Dei. Sequenti uero sabbato penè uniuersa ciuitas
conuenit ad audiendum sermonem Dei. Videntes au-
tem

tem turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur, contradicentes ac loquentes blasphemias. Tunc sumpta fiducia Paulus ac Barnabas, dixerunt: † Vobis oportebat primum loqui sermonem Dei, sed quoniam repellitis illum, & indignos uos iudicatis æterna uita, ecce conuertimur ad gentes, sic enim nobis præcepit dominus: † Posui te in lucem gentium, ut sis salus usque ad extremum terræ. Audientes autem gentes, gauisi sunt & glorificabant sermonem domini, † & crediderunt quotquot erant ordinati ad uitam æternam. Diuulgabatur autem sermo domini per uniuersam regionem. Iudæi uerò extimulauerunt mulieres religiosas & honestas, & primos ciuitatis, & excitauerunt persequutionem in Paulum ac Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. † At illi excusso puluere pedum suorum in eos, uenerunt Iconium. Porrò discipuli replebantur gaudio & spiritu sancto.*

Mat.10.13 Esa.49. *Esa.55. †Ioan.6. Esa.54. Matt.10. Marc.6. Luc.9.

CAPVT XIIII.

FActum est autem Iconij ut simul introirent synagogam Iudæorum, & loquerentur sic, ut crederet Iudæorum simul et Græcorum copiosa multitudo. Qui uero increduli erant Iudæi, concitauerunt, & corruperunt animos gentium aduersus fratres. Multo igitur tempore demorati sunt, †fortiter agentes præsidio domini, qui testimonium perhibebat sermoni gratiæ suæ, dabatq; ut signa & prodigia fierent per manus eorũ. †Diuisa est autem multitudo ciuitatis, & quidam quidem stabant à Iudæis, quidam uero ab apostolis. Cum autem factus esset impetus gentium pariter ac Iudæo-

Math.16. & 28. Marc.16. Supra 6.

rum unà cum principibus suis, ut uim adferrent ac la=
pidarent eos, re intellecta, † confugerunt ad ciuitates
Matt. 10. Lycaoniæ Lystram & Derben, & finitimam undique
Supra 3.4. regionem, & ibi prædicabant euangelium. † Et quidam
uir Lystris debilis pedibus sedebat, claudus ab utero
matris suæ, qui nunquam ambulauerat, hic audiuit Pau
lum loquentem. Qui intuitus eum, & uidens quod fi-
dem haberet, fore, ut saluus fieret, dixit magna uoce:
Surge in pedes tuos rectus. Et exilijt, ambulabatq;.
Turbæ uero cum uidissent quod fecerat Paulus, sustu=
lerunt uocem suam Lycaonice, dicentes: Dij in specie
hominum descenderunt ad nos. Et uocabant Barnabam

Iouem,

*Iouem, Paulum uero Mercurium, quod is esset dux ser monis. Sacerdos autem Iouis, qui erat ante ciuitatem illorum, tauros & coronas ad uestibula afferens, cum turbis uolebat sacrificare. Quod ubi audierunt apostoli, Barnabas & Paulus, conscißis uestibus suis insilierunt in turbam clamantes ac dicentes: Viri cur ista facitis? † Nos quoq; ijsdē, quibus uos obnoxij malis sumus homines, annunciātes, ut ab istis uanis conuertamini ad Deum uiuū, qui fecit cœlum et terrā, † et mare et omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis ætatibus sinebat omnes gentes ingredi uijs suis. Quanquam non expertem testimonij seipsum esse sinebat, *dū beneficia confert de cœlo, nobis dans pluuias ac tēpora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra. Et hæc dicentes, uix compescuerunt turbas, ne sibi immolarent. Superuenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi, qui cum persuasissent turbis, † ac Paulum lapidassent extraxerunt eum è ciuitate, existimantes illum mortuū esse. Circundantibus autē eum discipulis, surrexit & intrauit ciuitatem. Ac postero die profectus est cū Barnaba Derben. Cūq; euāgelizassent ciuitati illi, ac docuissent multos reuersi sunt in Lystrā, et Iconium et Antiochiā, denuo cōfirmantes animas discipulorum, exhortantesq; ut perseuerarēt in fide: † & quod per multas afflictiones oporteat nos intrare in regnum Dei. Et cum suffragijs creassent illis per singulas ecclesias presbyteros, precatiq; essent cum ieiunijs, commendauerunt eos domino, in quem crediderāt, peragratáq; Pisidia, uenerunt in Pamphiliam: & cum loquuti essent sermonem Pergæ, descenderunt in*

Luc. 5. Psal. 13. 25. Psal. 145. Apoc. 14. Infra 17. *Matth. 5. 2. Cor. 11. Luc. 24. Hebr. 10.

Supra 13. *urbem* Attaliam:*& inde soluerunt* Antiochiam,† *unde erant traditi gratiæ* Dei *in opus quod compleuerunt. Cum autem uenissent & congregassent ecclesiam, retulerunt quæcunque fecisset* Deus *secum,*† *&*
Esa. 55. *quod aperuisset gentibus ostium fidei. Commorati sunt autem illic multum temporis cum discipulis.*

CAPVT XV.

Gal. 5. 2. Cor. 6 Eccli. 13. *Et quidam qui descenderant à* Iudæa, *docebant fratres:*† *Nisi circundamini secundum morem* Mosi, *non potestis esse salui. Cum orta ergo seditio & disceptatio esset non exigua* Paulo *ac* Barnabæ *aduersus illos, statuerunt ut ascenderent* Paulus *&* Barnabas, *& quidam alij ex illis ad apostolos ac presbyteros* Hierosolymam, *super hac quæstione. Illi ergo deducti ab ecclesia pertransibant* Phœnicen *&* Samariam, *narran-*
Supra 11. *tes conuersionem gentium,*† *& adferebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autem uenissent*
Infra 28. Hierosolymam,† *suscepti sunt ab ecclesia, & ab apostolis ac presbyteris, annunciaueruntq; quæcunque* Deus *fecisset cum ipsis. Surrexerunt autem quidam de factione pharisæorum qui crediderant, dicentes, quod oporteret circuncidere eos ac præcipere ut seruarent legem* Mosi: *conueneruntq; apostoli ac presbyteri, ut dispicerent de hoc negotio. Cum autem magna disceptatio fuisset, surgens* Petrus, *dixit ad eos:* Viri *fratres, uos*
Luc. 22. *scitis quod ab antiquis diebus* Deus *inter nos elegit,*† *ut*
Ioan. 21. *per os meum audirent gentes uerbum euangelij, crederentq;. Et qui nouit corda,* Deus *testimoniũ præbuit illis, dãs illis spiritũ sanctũ sicut et nobis, nihilq; discreuit*
Rom. 3. *inter nos et illos,*† *cũ fide purificauerit corda illorum.*

Nunc

Nunc ergo quid tentatis Deum, † *ut imponatur iugũ*
ſuper ceruices diſcipulorum, quod neq; patres noſtri,
neq; nos portare potuimus? † *Sed per gratiam domi-* Matth.23.
ni Ieſu Chriſti *credimus nos ſaluos futuros, quemadmo* Ephes.2.
dum & illi. † Tacuit *autem tota multitudo, & audie* Titum.3. 1.Cor.14.
bant Barnabam *ac* Paulum, *narrantes quæ* Deus *edi-*
diſſet ſigna & prodigia inter gentes per ipſos. Et *poſt*
quam conticuiſſent, reſpondit Iacobus, *dicens:* Viri *fra*
tres, audite me: Symeon *narrauit quemadmodum pri-*
mum Deus *uiſitauerit, ut ſumeret ex gentibus populũ*
in nomine ſuo, & huic conſonant uerba prophetarum,
ſicut ſcriptum eſt: † Poſt *hæc reuertar, ac rurſus ædi-* Amos 9.
ficabo tabernaculum Dauid, *quod collapſum eſt, & di*
ruta eius inſtaurabo, & erigam illud: ut requirant qui
reliqui ſunt homines, dominum, & omnes gentes ſuper
quas inuocatum eſt nomen meum: dicit dominus, qui fa
cit hæc omnia. † Nota *à ſeculo ſunt* Deo *hæc omnia* Ioan.15.
opera ſua. Propter *quod ego cenſeo, non obturbandum*
eſſe illis qui ex gentibus conuertuntur ad Deum: *ſed*
ſcribendum ad eos, † *ut abſtineant ſe ab inquinamen* Exod.20.
tis ſimulachrorum, * *& ſcortatione, & ſuffocato, et* Deut.4.
ſanguine. Moſes *enim ab ætatibus antiquis in ſingulis* * Ephes.4.
ciuitatibus habet qui ipſum prædicent in ſynagogis, u-
bi per omne ſabbatum legitur. Tunc *placuit apoſtolis*
& ſenioribus cum tota eccleſia, ut delectos ex ſeſe ui-
ros mitterent Antiochiam *cum* Paulo *&* Barnaba, Iu-
dã cognomento Barſaban, *et* Silam, *uiros primarios in*
ter fratres, miſsis per manus eorum literis in hanc ſen-
tentiam. Apoſtoli *et presbyteri, et fratres, his qui ſunt*
Antiochiæ, *& in* Syria, *et in* Cilicia *fratribus, qui ſunt*

Galat.2. 2.Tim.2. *ex gentibus,* SALVTEM. *Quoniam audiuimus, † quod quidam è nobis egreßi, turbauerunt uos, uerbis labefactantes animas uestras, iubentes uos circuncidi, & seruare legem, † quibus non mandaueramus. Visum est nobis unanimiter congregatis, delectos uiros mittere ad*
1.Cor.7.
Sup 13.14. 2.Tim.2. *uos, cum dilectis nostris* Barnaba & Paulo, † *hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi uobis referent eadem. Visum est enim spiritui sancto ac nobis, ne quid amplius imponeremus uobis oneris quàm hæc necessaria: uidelicet, † ut abstineatis ab*
Rom.14. 1. Cor.8. & 10. *his quæ sunt immolata simulachris, & sanguine, & suffocato, & scortatione. A quibus si conseruaueritis uosipsos, benefacietis.* VALETE. *Illi ergo dimißi uenerunt Antiochiam, & congregata multitudine, reddiderunt epistolam. Quã cũ legissent, gauisi sunt super consolatione. Iudas autem & Silas cum essent & ipsi prophetæ, sermone copioso adhortati sunt fratres, confirmaueruntq́;. Commorati autem illic aliquantulum temporis, dimißi sunt cum pace à fratribus ad apostolos.*
Galat.2. *Visum est autem Silæ manere ibidem.* † Paulus uerò *& Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes & annunciantes cum alijs compluribus sermonem domini. Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Reuertentes iam uisitemus fratres nostros per omnes ciuitates, in quibus annunciauimus sermonem domini, quomodo se habeant. Barnabas autem consulebat, ut assumerent & Ioannem, cognomine uo Marcum,* † *Pau-*
Supra 13. *lus autem nolebat ut is qui defecisset ab ipsis ex Pamphylia, nec isset cum eis in opus, adiungeretur. Tam a-*

cris

cris autem fuit inter eos diſceptatio, ut alter ab altero ſeiungeretur, & Barnabas quidem aſſumpto Marco, nauigaret in Cyprum: Paulus uerò allecto Sila profectus eſt, traditus gratiæ Dei à fratribus. Perambulabat autem Syriam ac Ciliciam, confirmans eccleſias.

CAPVT XVI.

PEruenit autem Derben & Lyſtram, & ecce diſcipulus quidam erat ibi, nomine Timotheus, † filius 2. Tim.1. Philip.3.
mulieris cuiuſdam Iudææ fidelis, cæterùm patre Græco. Huic teſtimonium bonum reddebant qui Lyſtris e- Galat.2.
rant & Iconij fratres. Hunc uoluit Paulus ſecum pro- 1.Cor.9.
ficiſci, & aſſumptum circuncidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius erat Græcus. Cum autem pertranſirent ciuitates, †tradebant eis ſeruãda decreta quæ erant ordinata ab Supra 15.
apoſtolis & presbyteris qui erant Hieroſolymis. Itaque eccleſiæ confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. Cum peragraſſent autem Phrygiam & Galaticam regionem, uetitiq; eſſent à ſpiritu ſancto loqui ſermonem in Aſia, profecti in Myſiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permiſit eos ſpiritus. Cũ autẽ pertranſiſſent Myſiam, deſcenderunt Troadem, & uiſio per noctem Paulo uiſa eſt. Vir Macedo quidã erat ſtans, & deprecans eum, ac dicens: Profectus in Macedoniam, ſuccurre nobis. Vt autem uiſum uidit, ſtatim quæſiuimus proficiſci Macedoniam, † certi facti, quod Infra 20.
uocaſſet nos dominus ad euangelizandum eis. Cum ſoluiſſemus igitur à Troade, recto curſu uenimus Samothracen, & poſtero die Neapolim, & inde Philippos,

quæ eſt prima partis Macedoniæ ciuitas, colonia. Eramus autem in eadem urbe diebus aliquot commorãtes, & die ſabbatorum egreßi ſumus è ciuitate iuxta flumen ubi ſolebat eſſe precatio, & ſedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydia, purpurarum uenditrix ciuitatis Thyatiro-

Ioan.6. rum, colens Deum, audiuit: † cuius dominus aperuit cor, ut intenderet his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata eſſet & domus eius, deprecata eſt, di-

Gen.18. cens: Si iudicaſtis me fidelem domino eſſe, † introite in

2.Reg.28. domum meam, & manete: & adegit nos. Accidit autẽ euntibus nobis ad precationem, ut puella quædam habens ſpiritum Pythonis, occurreret nobis, quæ quæſtũ magnum præſtabat dominis ſuis diuinando. Hæc ſubſe-

Marc.5. Lucæ 8. quuta Paulum ac nos, † clamabat, dicens: Iſti homines ſerui Dei excelſißimi ſunt, qui annunciant nobis uiam ſalutis. Hoc autem faciebat multos dies. Sed ægre ferens Paulus, & conuerſus, ſpiritui dixit: Præcipio tibi per nomen Ieſu Chriſti, ut exeas ab ea. Et exijt eadẽ hora. Videntes autem domini eius quod abijſſet ſpes quæſtus ſui, apprehenſum Paulum & Silam, traxerũt in forum ad principes, & offerentes eos magiſtrati-

Infra 17. bus, dixerunt: † Hi homines conturbant ciuitatem noſtram, cum ſint Iudæi, et annunciant inſtituta quæ non licet nobis ſuſcipere neq; ſeruare, cum ſimus Romani.

Infr. 17. 18.19. 2.Cor.11. † Et cucurrit turba aduerſus eos, ac magiſtratus, ſciſſis ueſtibus ſuis, † iuſſerunt eos uirgis cædi. Cumq; multas plagas eis impoſuiſſent, coniecerunt eos in carcerẽ, præcipientes cuſtodi carceris, ut diligenter cuſtodiret eos: qui cum tale præceptum accepiſſet, coniecit eos

in

in interiorem carcerem, & pedes eorum ſtrinxit li=
gno. Media *autem nocte* Paulus & *Silas orantes* † *lau* Supra 5.
dabant Deum. Exaudiebant *autem eos qui uincti erãt.*
Subito uerò terræmotus factus eſt magnus, ita ut con=
cuterentur fundamenta carceris. † Et *ſtatim aperta* Supra 5.12.
ſunt omnia oſtia, & omnium uincula ſoluta ſunt. Ex=
perrectus autem cuſtos carceris, cum uideret ianuas a=
pertas carceris, euaginato gladio erat ſeipſum interfe=
cturus, exiſtimans aufugiſſe uinctos. Clamauit autem
Paulus *uoce magna, dicens*: Ne *quid feceris tibiipſi ma*
li, uniuerſi enim hic ſumus. Poſtulatoq; *lumine irrupit,*
ac tremefactus accidit Paulo & *Silæ ad pedes: & pro=*
ductis illis foras, ait: Domine*, quid me oportet facere,*
ut ſaluus fiam? At *illi dixerunt*: † *Crede in dominum* Ioan.3.6.
Ieſum & *ſaluus eris tu & domus tua.* * Et *locuti ſunt* *Marc.16.
ei ſermonem domini, & omnibus qui erant in domo e=
ius. Et *aſſumptis illis in illa hora noctis, abluit plagas,*
& *baptizatus eſt ipſe & omnes domeſtici illius conti=* Luc.5.19.
nuo. † Cumq; *perduxiſſet eos in domum ſuam, appo=*
ſuit eis menſam, & exultauit quod cum uniuerſa domo
ſua credidiſſet Deo. Et *cum dies ortus eſſet, miſerunt*
magiſtratus uiatores, dicentes: Dimitte *homines illos.*
Nunciauit *autem cuſtos carceris ſermones hos* Paulo:
miſerunt magiſtratus ut dimittamini. Nunc *igitur exe=*
untes, ite in pace. Paulus *autem dixit eis*: Cæſos *nos pu*
blice, indicta cauſa, cum ſimus Romani, *coniecerunt in*
carcerem, & nunc occulte nos eiiciunt? Non *profecto,*
ſed ueniant ipſi, ac nos educant. Nunciauerunt *autem*
magiſtratibus uiatores uerba hæc: *timueruntq; audito*
quod Romani *eſſent, & uenientes deprecati ſunt eos &*

& eductos rogabant, ut egrederentur è ciuitate. Egressi autem è carcere, introierunt ad Lydiam: & uisis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

CAPVT XVII.

Cum autem iter fecissent per Amphipolim & Apolloniam, uenerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Iudæorum. Secundum consuetudinem autem suam Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria disse-
Luc.24. *rebat eis è scripturis, adaperiens & allegans, † quod*
Ma.16.17. *Christum oportuisset pati, & resurgere à mortuis: & quod hic esset Christus Iesus, quem ego, inquit, annun-*
Infra 28. *cio uobis. † Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti sunt Paulo & Silæ, & religiosorum Græcorum multitudo magna, mulieresq́; primariæ non paucæ. Zelo au-*
Esa.21. *tem commoti † Iudæi increduli, & assumptis quibus-*
Hiere.5.7. *dam circunforaneis uiris malis, ac turba coacta, concitauerunt ciuitatem, & urgentes domum Iasonis, quærebant eos producere ad populum. Et cum non inuenissent eos, trahebant Iasonem, et quosdam fratres ad prin-*
Supra 16. *cipes ciuitatis, clamantes: † Hi qui terrarum orbem conturbarunt, huc quoque uenerunt, quos clanculum*
Ioan.8. *excepit Iason: † & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum. Concitauerūt autem turbam, et magistratus ciuitatis audientes hæc. Et accepta satisfactione ab Iasone & à cæteris, dimiserunt eos. † Fratres uerò confestim per noctem emise-*
2.Cor.11. *runt Paulum simul & Silam in Berrhœam. Qui cum aduenissent, abierunt in synagogam Iudæorum. Hi aūt erant summo genere nati inter eos qui erant Thessalonicæ, qui receperant sermonem cum omni animi promptitudine*

ptitudine, † quotidie scrutantes scripturas an hæc ita Ioan.5.
se haberent. Et multi quidē crediderunt ex eis, & Græ Supra 15.
cæ mulieres honestæ, & uiri non pauci. Cum autem co
gnouissent Thessalonicenses Iudæi quod & BerrhϾ
annunciatus esset à Paulo sermo Dei, uenerunt, † & il Supra 16.
lic quoq; commouebant turbas. Statimq; tunc Paulum
emiserunt fratres, ut iret uelut ad mare. Silas autem &
Timotheus remanserunt ibi. Porrò qui prosequebātur
Paulum, deduxerunt eum Athenas usque: & accepto Infra 18.
mandato ad Silam ac Timotheum, ut quàm celerrime
uenirent ad se, profecti sunt. Paulus autem cum Athe-
nis eos expectaret, incandescebat spiritus eius in ipso,
cum uideret simulachrorum cultui deditam ciuitatem.
† Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis & re- Supra 9.
ligiosis, & in foro quotidie cum his qui ipsum forte a-
dessent. Quidam autem Epicurei & Stoici philosophi
conflictabantur cum eo, & quidam dicebant: Quid
uult spermologus hic dicere? Alij uerò, Nouorum,
inquiebant, dæmoniorum uidetur annunciator esse,
quod Iesum & resurrectionem annunciaret eis. Et ap- 1. Thess.4.
prehensum eum ad Martium uicum duxerunt, dicen-
tes: Possumus ne scire, quæ sit ista noua, quæ à te refer
tur, doctrina? Noua enim quædam ingeris auribus no-
stris. Volumus ergo scire quid nā uelint hæc esse. Athe
nienses autem omnes, & qui illic uersabantur hospi-
tes, ad nihil aliud uacabant, nisi ad dicendum aut au-
diendum aliquid noui. Stans autem Paulus in medio
Martij uici, ait: Viri Athenienses, per omnia ferè su-
perstitiosiores uos uideo. Præteriens enim & contem
plans culturas uestras, inueni et aram, in qua inscriptū

erat: Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc
Psalm.145. ego annuncio uobis. † Deus qui fecit mundum, & o=
mnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cum sit domi=
Esa.66. nus, † non in manu factis templis habitat, nec manibus
humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus
Gen 2. uitam & halitum per omnia: † fecitq; ex uno sangui=
ne omne genus hominum, ut inhabitaret super uniuer=
sam faciem terræ: præfinijtq; præstituta tempora, præ
fixitq; terminos habitationis eorum, ut quærerent De
um, si forte palpent eum et inueniant, quamuis non lon
Ioan.1. ge absit ab uno quoq; nostrum. † Per ipsum enim uiui-
Aratus. mus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam uestra=
tium poetarum dixerunt. Nam huius progenies etiam
Esa 40. sumus. Genus ergo cum simus Dei, † non debemus exi-
42.44. stimare auro & argento, aut lapidi arte sculpto, & in
uento hominis, numen esse simile. Et tempora quidem
Psalm.49. huius ignorantiæ † cum hactenus dißimularit Deus:
Rom.2. † nunc annunciat hominibus, ut omnes ubiq; resipiscāt,
2.Cor 12. eo quod statuit diem, in quo † iudicaturus est orbem
Psalm.49. terrarum, cum iustitia, per eum uirum, per quem de=
Rom.6. creuerat, fide præstita omnibus, † cum excitarit illum
ex mortuis. Cum audissent autem resurrectionem mor
tuorum, alij quidem irridebant, alij uerò dixerunt: Au
diemus te de hoc iterum. Sic Paulus exiuit è medio eo=
rum. Quidam uerò uiri adhærentes ei, crediderunt, in
quibus & Dionysius Areopagita, & mulier nomine
Damaris, alijq; cum eis.

CAPVT XVIII.

2.Tim.4. Post hæc Paulus digressus Athenis, uenit Corin=
thum, & nactus quendam Iudæum, † nomine A=
quilam

quilam, Ponticum genere, qui nuper uenerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod præcepisset Claudius, omnes Iudæos Roma decedere: accessit ad eos, † et Philip. 3.
quia eiusdem erat artificij, manebat apud eos & operabatur. Erat autem ars illorum texere † tabernacula. Aulæa.
† Disputabat autem in synagoga per omne sabbatum, suadebatq; Iudæis pariter & Græcis. † Cum uenissent autem è Macedonia Silas & Timotheus, coarctabatur spiritu Paulus, testificans Iudæis, Christum esse Iesum. Contradicentibus autem eis, ac blasphema loquentibus, excussis uestimentis, dixit ad eos: Sanguis uester super caput uestrum. † Mundus ego posthac ad gentes uadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam, nomine iusti, colentis Deum, cuius domus erat contigua synagogæ. † Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum tota domo sua, multiq; Corinthiorum audientes credebant ac baptizabantur. Dixit autem dominus nocte per uisionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas, propterea quod ego sim tecum: & nemo adorietur te ut affligat te, † quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit autem ibi annum & sex menses, docens eos sermonem Dei. Cæterum cum Gallio ageret proconsulem Achaiæ, insurrexerunt uno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal, dicentes: † Contra legem hic suadet hominibus colere Deum. Cum autem Paulus iam pararet aperire os, dixit Gallio ad Iudæos: Si qua iniuria esset aut facinus malum, ô Iudæi, merito uos sustinerem: si uerò quæstio est de sermone ac nominibus & lege uestrate, uosipsi uidetis. Iudex enim ego horum nolo esse;

Margin: Supra 13. 14. & 17. — Supra 17. — Supra 13. — Ioan. 4. — Supra 16. — 1. Cor. 1. — Infra 21.

Et abegit eos à tribunali. Apprehensum autem omnes
Græci Sosthenem principem synagogæ, percutiebant
ante tribunal, neq; quicquam eorum Gallioni curæ e-
rat. Paulus uerò deinde commoratus dies multos, uale-
dicto fratribus, abnauigauit in Syriam, comitantibus
1.Cor.9. cum Priscilla & Aquila, † posteaquam raserat caput
Num.7. in Cenchreis: habebat enim uotum. Deuenitq; Ephe-
sum, & illos ibi reliquit. Ipse uerò ingressus synagogã,
disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis, ut tem-
pore ampliori maneret apud se, non annuit, sed ualedi-
xit illis, dicens: Oportet omnino me festum quod instat
agere Hierosolymis, sed iterũ reuertar ad uos, Deo uo
Supra 10. lente. Et soluit Ephe so, † cumq; peruenisset Cæsare-
Supra 13. am, ascendissetq; & salutasset ecclesiam, † descendit
Antiochiam. Et commoratus illic aliquantulum tempo
ris, profectus est, perambulans ex ordine Galaticam re
gionem ac Phrygiam, confirmans omnes discipulos.
Iudæus autem quidam Apollos nomine, Alexandrinus
1.Cor.1.3. genere, uir eloquens, deuenit Ephesum, potens in scri-
pturis. Hic erat institutus in uia domini, & feruens spi
ritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt do
Marc.6. mini, sciens tantum baptisma Ioannis. * Et hic cœpit
libere loqui in synagoga. Quem cum audissent Priscil
la & Aquila, assumpserunt eum, atque exactius expo-
suerunt ei uiam Dei. Cum autem uellet ire Achaiam,
exhortati fratres scripserunt discipulis, ut susciperent
eum. Qui cum uenisset, contulit multum his qui credi-
derunt per gratiam. Vehementer enim Iudæos reuince
bat publice, * ostendens per scripturas quod Iesus es-
Ioan.5. set Christus.

CAP.

CAPVT XIX.

FActum est autem, * cum Apollos esset Corinthi, 1.Cor.1.
ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueni-
ret Ephesum, & repertis quibusdam discipulis, dixit
ad eos: Num spiritum sanctum accepistis posteaquã cre
didistis? At illi dixerunt ad eum: Imò neq;, sit ne spiritus
sanctus, audiuimus. Et ait ad illos: Quo ergo baptizati
estis? At illi dixerunt: Ioannis baptismate. † Dixit au- Matth.3.
tem Paulus: Ioannes quidem baptizauit baptismo pœ- Marc.1.
nitentiæ, populo loquens de eo qui uenturus esset post Lucæ 3.
ipsum: ut crederent, hoc est de Christo Iesu. His auditis Ioan.1.
baptizati sunt in nomine domini Iesu. Et cum imposuis-
set illis manus Paulus, † uenit spiritus sanctus super eos Supra 2.4.
& loquebantur linguis, & prophetabant. Erant autẽ
omnes uiri ferè duodecim. † Introgressus autem synago Supra 9.13.
gam, libere loquebatur ad tres menses, disputans et sua 14.17.18.
dens de regno Dei. Cum autem quidam indurarentur,
nec crederent, male loquentes de uia domini corã mul-
titudine, † digressus ab illis segregauit discipulos, quo Matth.10.
tidie disputãs in schola Tyranni cuiusdam. Hoc autem
factum est per biennium, ita ut omnes qui habitabant
in Asia, audirent sermonem domini Iesu, Iudæi simul
& Græci. † Virtutesque non uulgares edebat Deus Marc.16.
per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferren
tur à corpore eius sudaria & semicinctia, & rece-
derent ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur.
Tentauerunt autem quidam è circumeuntibus Iudæis
exorcistis inuocare super eos qui habebãt spiritus ma
los, nomen domini Iesu, dicentes: Adiuramus uos per
Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem quidam

filij Sceuæ Iudæi principis sacerdotum septem, qui hoc
faciebant. Respondens autem spiritus malus, dixit: Ie-
sum noui, & Paulum scio, uos autem qui estis? Et in-
siliẽs in eos homo in quo erat dæmoniũ malũ, & domi
natus eis, inualuit contra eos, ita ut nudi & uulnerati
effugerent de domo illa. Hoc autem innotuit omnibus
Iudæis simul & Græcis qui habitabant Ephesi, & in-
cidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomẽ
domini Iesu. † Multiq; credentium ueniebant, confi-
Matth.3. tentes & annunciantes facta sua. Multi autem ex eis
qui curiosas artes exercuerant, comportatos libros ex
usserunt coram omnibus, & supputatis pretijs illo-
rum, repererunt pecuniæ quinquaginta millia. Ita for-
titer crescebat sermo Dei & confirmabatur. His au-
Supra.18. tem expletis, † proposuit Paulus in spiritu transita Ma
Infra 20. cedonia & Achaia, ire Hierosolymam, dicens: Postquã
fuero ibi, oportet me & Romam uidere. Missis autem
in Macedoniam duobus ex his qui ministrabant sibi, ui
delicet Timotheo & Erasto, ipse remansit ad tempus
Infra 20. in Asia. † Ortus est autem illo tempore tumultus non
21. exiguus de illa uia. Nam quidam nomine Demetrius, fa
2. Cor.11. ber argentarius, qui faciebat delubra argentea Dianæ,
Supra 16. † præstabat artificibus non exiguum quæstum: quibus
conuocatis, & his qui similium rerum erant opifices,
dixit: Viri, scitis quod ex hoc opificio quæstus nobis est
& uidetis & auditis, quod non solum in Ephesina ciui
tate, sed penè per totam Asiam Paulus hic persuasit, et
Esa.2.45. auertit multam turbam, † dicens, quod non sunt dij qui
& 46.
Hiere.1.10. manibus fiant. Non solũ aũt hæc pars nobis in periculũ
Psal.113. uenit, ne reprobetur, uerumetiã ne magnæ deæ Dianæ
templum

templum pro nihilo habeatur: futurumq́; ſit ut etiam
deſtruatur maieſtas eius, quã tota Aſia & orbis colit.
† His auditis, repleti ſunt ira, & exclamauerunt, dicẽ Infra 21.
tes: Magna Diana Epheſiorum. † Et impleta eſt ciui 1.Cor.4.
tas tota confuſione, & impetũ fecerunt uno animo in
theatrum, correpto Gaio et Ariſtarcho Macedonibus,
comitibus Pauli. Paulo autem uolente intrare ad popu 2.Cor 11.
lum, non permiſerunt diſcipuli. Quidam autem & ex
Aſiæ primoribus qui erant amici eius, miſerunt ad eũ,
rogantes, ne ſe daret in theatrũ. †Alij quidem igitur a= Supra. 16.
liud clamabãt. Erat enim concio confuſa, & pleriq; ne
ſciebant qua ex cauſa cõueniſſent. De turba autem pro
traxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis.
Alexander aũt manu ſilentio poſtulato uolebat ratio= Infr. 21.
nem reddere populo. Quem ut cognouerũt Iudæũ eſſe,
uox orta eſt una omnium, fermè ad horas duas claman
tiũ: Magna Diana Epheſiorũ. Cum aũt ſedaſſet ſcriba
turbã dixit: Viri Epheſij, quis enim eſt hominũ qui ne
ſciat Epheſiorum ciuitatẽ cultricẽ eſſe magnæ deæ Dia
næ, & à Ioue delapſi ſimulachri? Cum igitur his nemo
contradicat, oportet uos ſedatos eſſe, & nihil præcipi
tãter agere. Adduxiſtis enim homines iſtos, neq; ſacrile
gos, neq; contumelioſos in deam ueſtram. Quod ſi De=
metrius & qui cum eo ſunt artifices, habent aduerſus
aliquem cauſam, †conuentus forenſes aguntur, & pro Rom.10.
conſules ſunt, accuſent inuicem. Si quid autem de rebus
alijs quæritis, in legitima concione dirimetur. Nam pe=
riculum eſt, † ne ſeditionis hodiernæ rei fiamus, cum 2.Cor.6.
nulla ſubſit cauſa, unde poterimus reddere rationẽ con
curſus iſtius. Et cum hæc dixiſſet, dimiſit concionem.

CAPVT XX.

Postquam autem cessauit tumultus, uocatis ad se
Paulus discipulis, complexusq; illos, profectus est
ut iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset par
tes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, uenit
in Græciam, & ibi peractis mensibus tribus, † cum es-
2.Cor.11. sent illi structæ insidiæ à Iudæis soluturo in Syriam, ha
bebat in animo ut reuerteretur per Macedoniam. Co-
mitatus est autem eum usque ad Asiam Sopater Ber-
rhoensis, Thessalonicensium uerò Aristarchus, & Se-
2.Tim.4. cundus, & Caius Derbæus, ac Timotheus: Asiani ue-
Infra 21. rò Tychicus & Trophimus. Hi cum præcessissent, ex
pectarunt nos Troade: nos uerò abnauigauimus post
dies azymorũ à Philippis, & uenimus ad eos Troadẽ
intra dies quinq;, ubi demorati sumus diebus septem.
Supra 2. Vno autem die sabbatorum, † cum conuenissent disci
1.Cor.11. puli ad frangendum panem, Paulus disserebat eis, pro-
fecturus postridie, protraxitq; sermonem usq; in medi-
am noctem. Erant autem lucernæ multæ in cœnaculo,
ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adole-
scens nomine Eutychus in fenestra, cum degrauaretur
somno profundo, disserente diu Paulo, magis depressus
somno, decidit ex tertio cœnaculo deorsum, & subla-
tus est mortuus. Cum descendisset autem Paulus, incu-
3 Reg.17. buit super eum, & complexus dixit: † Nolite turbari,
4 Reg.4. *Supra 2. anima enim eius in ipso est: Cum ascendisset autẽ, * fre
1.Cor.11. gissetq; panem, ac degustasset, diu colloquutus usq; ad
diluculum, ita demum profectus est. Adduxerunt autẽ
puerum uiuentem, & refocillati sunt non mediocriter.
Nos autem cõscensa naui soluimus Asson, inde exceptu

ri

ri Paulum. Sic enim ordinauerat ipse per terram iter facturus. Cum aũt conuenissemus Asson, recepto eo uenimus in Mitylenen. Et inde nauigantes, sequenti die uenimus contra Chiũ. Postridie uerò appulimus Samũ, & commorati Trogyllij, proximo die uenimus in Miletum: proposuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne tẽpus tereret in Asia. † Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Hierosolymis. A Mileto autem missis Ephesum nuncijs, accersiuit presbyteros ecclesiæ: qui cũ peruenissent ad ipsum dixit eis: Vos scitis à primo die quo ingressus sum Asiam, † quomodo uobiscũ per omne tempus fuerim, seruiens domino cum omni animi humilitate: † cumq; multis lachrymis & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidijs Iudæorũ: ut nihil suffugerim eorũ quæ essẽt in rem uestrã, quin annunciarẽ uobis, & docerem uos publice ac per singulas domos, testificans Iudæis simul & Græcis, † eam quæ erga Deũ est, pœnitentiã ac fidẽ, quæ est erga dominũ nostrũ Iesum. Et nunc ecce ego alligatus spiritu, proficiscor Hierosolymam, quæ in ea obuentura sint mihi ignorans, nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur, dicens, quod uincula & afflictiones me manent. † Verũ nihil me mouet: neq; uita mea chara est mihi ipsi, ut cõsummem cursum meũ cum gaudio, & ministerium quod accepi à domino Iesu ad testificandum Euangelium gratiæ Dei. Et nunc ecce ego scio quod posthac non uidebitis faciem meam uos omnes per quos transiui, prædicãs regnũ Dei. Quapropter cõtestor uos hodierno die, † quod mundus ego sum à sanguine omniũ. Non enim subterfugi, quo minus an-

Infra 21. Supra 19. 2.Tim.3. 2.Tim.2. 2.Pet.3. Hebr.9.12. Phil.1. 2.Reg.3. Dan.13.

1.Tim.3. nunciauerim omne consilium Dei uobis. † Attendite i=
gitur uobis et cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus
Hebr.9. posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei, † quam
1.Tim.4. acquisiuit sanguine suo. Ego enim noui hoc, † quod in=
gressuri sint post discessum meum lupi graues in uos,
non parcentes gregi. Et ex uobis ipsis exorientur uiri,
2.Tim.4. loquētes peruersa, ut abducant discipulos post se, † pro
pter quod uigilate, memores quod per triennium nocte
& die non cessauerim cum lachrymis monere unum=
Ioan.1. quenq;. Et nunc commendo uos fratres Deo, & sermo
ni gratiæ ipsius, qui potens est superstruere et dare uo
2.Cor.11. bis hæreditatem inter sanctificatos omnes. † Argentū
Gen.3.13. & aurum aut uestem nullius concupiui, imò, * ipsi sci=
Leuit.19. tis quod necessitatibus meis, & his qui mecum sunt sup
peditauerunt manus hæ. Omnia ostendi uobis, quod sic
laborātes oportet suscipere infirmos, ac meminisse uer
Luc. 6. 11. borum domini Iesu, quoniam ipse dixit: † Beatum est
dare potius quàm accipere. Et cum hæc dixisset, posi=
tis genibus suis, orauit cum omnibus illis. Magnus autē
fletus coortus est omnium & ruentes in collum Pauli,
osculabantur eum, dolentes: maximè ob sermonem quē
Infra 21. dixerat, quod amplius faciem eius nō essent uisuri. † Et
deducebant eum ad nauem.

CAPVT XXI.

Cum autem factum esset ut soluissemus, auulsi ab
eis, recto cursu uenimus Coum: & sequenti die
Rhodum, et inde Pataram. Et nacti nauem, quæ traijce
ret in Phœnicen, ea conscensa soluimus. Cum aūt cœ=
pisset nobis apparere Cyprus, relicta ea ad sinistram na
Math.11. uigauimus in Syriam, ac uenimus † Tyrum, nam huc

nauis

nauis exponebat onus. Repertisq; *diſcipulis, manſimus ibidem diebus ſeptem.* † *Qui* Paulo *dicebant per ſpiritum, ne aſcenderet* Hieroſolymam. *Et expletis diebus, profecti ibamus deducentibus nos omnibus* † *unà cum uxoribus & filijs, donec exiſſemus ciuitatem, & poſitis genibus in littore, precati ſumus.* Et *conſalutatis nobis inuicem conſcendimus nauim: illi autẽ redierunt ad ſua.* Nos *uero nauigatione explicita à* Tyro, *deſcendimus* Ptolemaidam: *& ſalutatis fratribus, manſimus diem unum cum illis.* Poſtridie *uero nos qui eramus cũ* Paulo, † *uenimus* Cæſaream. *Et ingreßi domum* Philippi *euangeliſtæ : qui erat unus è ſeptem, manſimus apud eum.* † Huic *autem erant quatuor filiæ uirgines prophetantes.* Et *cum permaneremus dies complures, aduenit quidam à* Iudæa *propheta, nomine* Agabus. Is *cum ueniſſet ad nos, tulit cingulum* Pauli, *& alligans ſibi pedes ac manus, dixit:* Hæc *dicit ſpiritus ſanctus:* Virum *cuius eſt cingulum hoc, ſic alligabunt* Hieroſolymæ Iudæi, *tradentq́; in manus gentium.* Cum *autem audiſſemus hæc, rogabamus & nos, & cæteri qui loci illius erant, ne aſcenderet* Hieroſolymam. Tunc *reſpondit* Paulus *ac dixit :* Quid *facitis flentes & affligentes cor meum?* † Ego *uerò non ſolum uinciri, ſed & mori paratus ſum* Hieroſolymis *pro nomine domini* Ieſu. Cũ *uerò illi non perſuaderetur, acquieuimus dicentes :* †Domini *uoluntas fiat.* Poſt *dies autem iſtos ſublatis ſarcinis, conſcendebamus* Hieroſolymam. Venerunt *autem unà quidam ex diſcipulis à* Cæſarea *nobiſcum, adducentes ſecum apud quem hoſpitaremur,* Mnaſonem *quendam* Cyprium, *antiquum diſcipulum.* Et *cum ue*-

Supra 20. 1. Tim. 3. Titum 1. 1. Cor. 9. Supra 10. Supra 21. Supra 20. Matt. 6.

nissemus Hierosolymam*, libenter exceperunt nos fra*
Gal. 2. *tres.* † *Postero autem die introibat Paulus nobiscum*
ad Iacobum, omnesq; conuenerunt presbyteri. Quos
cum salutasset, narrabat per singula quæ Deus *fecisset*
inter gentes per ministerium ipsius. At *illi cum audis-*
sent glorificabant Dominum*, dixeruntq; ei:* Vides *fra-*
ter, quot millia sunt Iud*æorum qui crediderunt, & o-*
mnes studiosi sectatores sunt legis. Audierunt *autem de*
te, quod defectionem doceas à Mose*, omnes qui inter*
Gal. 2. *gentes sunt* Iud*æos,*† *dicens, non debere eos circuncide*
re filios, neq; secundũ instituta uiuere. Quid *est ergo?*
omnino oportet conuenire multitudinem. Audiẽt *enim*
*te uenisse.*Hoc *ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis ui*
Supra. 18. *ri quatuor, uotum habentes super se.* † *His assumptis*
purifica te cum illis, & impende super illis ut radant ca
pita, & scient omnes quod quæ de te audierunt nihil
1. Cor. 9 *sunt,*† *sed ambulas et ipse custodiens legem.* De *his autẽ*
qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, decernen-
Supra 15. *tes ne quid huiusmodi obseruent,*† *nisi ut caueant et ab*
his quæ sunt immolata simulachris, & à sanguine, &
1. Cor. 9. *suffocato, & scortatione.*† Tunc Paulus *assumptis ui-*
ris postero die purificatus cum illis intrauit in templũ,
annuncians ad expletionem dierum purificationis, do-
nec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. Dum *au-*
tem septem dies iam penè essent expleti, hi qui ab Asia
erant Iud*æi, cum uidissent eum in templo, conturba-*
runt totum populum, & iniecerunt ei manus, claman-
Infra 24. *tes:* Viri Israelit*æ, succurrite.*† Hic *est ille homo qui ad*
uersus populum & legem, & locum hunc omnes ubiq;
docet; insuper & Græcos *induxit in templum, & pro*
phana-

phanauit sanctum locum hũc.† Viderant enim Trophi 2.Tim. 4
mum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem existimaue
runt quod in templum introduxisset Paulus.†Commo= 2.Cor. 11.
taq; est ciuitas tota, & factus est concursus populi. Et
apprehensum Paulum, protrahebant è templo, statimq;
clausæ sunt fores.†Quærentibus autem illis eum occi= 2.Cor. 6.
dere, nunciatum est tribuno cohortis, quod tota contur
bata esset Hierosolyma. Qui statim assumptis militibus
ac centurionibus decucurrit ad illos. At illi cum uidis-
sent tribunum ac milites, cessauerunt percutere Pau=
lum.† Tunc accedens tribunus, apprehendit eum,†& 2 Cor.6.11
iußit alligari catenis duabus, et interrogabat quis nam 1.Cor.4.
esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in
turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tu-
multu, iußit duci eum in castra. Et cum uenisset ad gra
dus, contigit ut portaretur à militibus propter uiolen-
tiam turbæ. Sequebatur enim multitudo populi†cla= Luc. 23.
mans, Tolle eũ. Et cũ cœpisset induci in castra Paulus,
dicit tribuno: Licet ne mihi loqui ad te? Qui dixit: Græ
ce nosti?† Nónne tu es ille Aegyptius, qui ante hos dies 2.Tim.2.
tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor Supra 5.
millia uirorum sicariorum? Dixit autem Paulus: Ego
sum homo quidem Iudæus Tarsensis, non obscuræ Cili=
cum ciuitatis ciues. Rogo autem te, permitte mihi loqui
ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gra
dibus† annuit manu ad plebem, & magno silentio fa- Supra 19.
cto, alloquutus est lingua Hebræa, dicens:

CAPVT XXII.

Viri fratres & patres, audite meam, qua nunc a-
pud uos utor, excusationem. Cum audissent autẽ

audires uocem ex ore eius, † quia eris testis illi apud o- Ibidem.
mnes homines, eorum quæ uidisti & audisti. Et nunc
quid cunctaris? Exurge & baptizare, & ablue peccata
tua, inuocato nomine domini. Factum est autem cum
essem reuersus Hierosolymam, & orarem in templo,
ut raperer extra me, † & uiderem eum dicentem mi- 1. Cor. 11. Gal. 1.
hi: Festina & exi uelociter Hierosolymis, quoniam nõ
recipient testimonium tuum de me. † Et ego dixi: Domi Ibidem.
ne, ipsi sciunt quod ego pertrahebam in carcerem, &
cædebam in singulis synagogis eos qui credebant in te.
† Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego Supra 7.
quoque adsistebam & assentiebar morti illius, & cu-
stodiebam uestimenta interficientium illum. † Et dixit Gal. 1. Ephes. 3.
ad me: Vade, quoniam ego ad gentes procul mittam te.
Audiebant autem eum usq; ad hoc uerbum. Atq; subla-
tis uocibus, dicebant: Tolle de terra hominem istiusmo
di: non enim fas est eum uiuere. Vociferantibus autem
eis, & proijcientibus uestimenta, & puluerem iactan
tibus in aerem, iussit tribunus induci eum in castra, † et 2. Cor. 6. 11.
imperauit eum flagris examinari, ut sciret propter
quam causam sic acclamarent ei. Et cum adstrinxisset
eum loris, dixit adstanti sibi centurioni Paulus: Num
hominem Romanum & indemnatum licet uobis flagel
lare? Quo audito, centurio accessit ad tribunum, &
nunciauit ei, dicens: Quid facturus es? hic enim homo
Romanus est. Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic
mihi, Num tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. Et re-
spondit tribunus: Ego multa summa ciuitatem istam
comparaui. At Paulus ait: Ego uerò & natus sum. Pro-
tinus ergo discesserunt ab illo qui eum fuerant exami-

naturi. Tribunus quoq; timuit postquam resciuit quod Romanus esset, & quod uinxisset eum. Postero autem die uolens scire certum, qua ex causa accusaretur à Iudæis, soluit eum à uinculis, & iussit principes sacerdo-
Luc. 12. *tum conuenire totumq; concilium, †ac deductum Paulum sistebat coram illis.*

CAPVT XXIII.

Infra 24. *INtentis autē oculis in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conuersatus sum coram Deo usq; in hodiernum diem. Princeps autem sa-*
1. Cor. 4 *cerdotum Ananias præcepit adstantibus sibi, †ut percu-*
Deut. 16. *terent os eius. Tunc Paulus dixit ad eum: Percussurus est te Deus, paries dealbate. †Et tu sedes iudicans me secundum legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui adstabant dixerunt: Summo sacerdoti Dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam fratres quod ponti-*
Exod. 12. *fex esset. Scriptum est enim: † Principi populi tui non maledices. Sciens autē Paulus quod una pars esset Sadducæorum, & altera Pharisæorum, exclamauit in con-*
Phil. 3. *cilio; Viri fratres, †ego pharisæus sum, filius pharisæi,*
*Supra 4. ** de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum hoc dixisset, facta est dissensio inter pharisæos ac*
Math. 22. *Sadducæos, & dissecta est multitudo. † Nam Sadducæi quidem dicunt, non esse resurrectionem, neq; angelum, neq; spiritum: pharisæi autem utraq; confitentur. Factus est autem clamor magnus: & cum surrexissent scribæ de factione pharisæorum, depugnabant dicētes:*
Luc. 23. *†Nihil mali inuenimus in homine isto. Quod si spiritus*
Ioan. 18. *loquutus est ei aut angelus, ne repugnemus Deo. Et cū magna seditio coorta esset, ueritus tribunus ne discer-*

pere-

peretur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere & ra
pere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra.
†Sequenti autem nocte adsistens ei dominus, ait: Bono Infra 26. & 27.
animo esto Paule. Vt enim testificatus es de me Hiero-
solymis, †sic te oportet & Romæ testificari. Facto au- Ephes. 3.
tem die, collegerunt se quidam ex Iudæis, & deuoue- 2. Tim. 1.
runt se, dicentes, neq; esuros se, neq; bibituros, †donec 2 Cor. 6.
occiderent Paulum. Erant autem plures quàm quadra & 11.
ginta uiri qui hanc coniurationem fecerant. Qui ac-
cesserunt ad principes sacerdotum ac seniores, & dixe
runt: Deuotione deuouimus nosipsos, nihil gustaturos,
donec occidamus Paulum. Nunc ergo uos significate
tribuno & concilio, ut cras producat illum ad nos, tan
quam aliquid certius cognituros de eo. Nos uerò, prius
quam appropinquet, parati sumus interficere illum.
Cum autem audisset filius sororis Pauli insidias, uenit
& intrauit in castra, nunciauitq; Paulo. Accersito au-
tem Paulus ad se uno ex centurionibus ait: Adolescen-
tem hunc abduc ad tribunum, habet enim quod renun-
ciet illi. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribu-
num, & ait: Vinctus Paulus accersitum me rogauit ut
hunc adolescentem perducerem ad te, habentē aliquid
quod loquatur tibi. Apprehensa autem tribunus manu
illius, secessit cum eo seorsum, & percontatus est illum:
Quid est quod habes significandum mihi? Ille autem
dixit: Iudæi conspirarunt ut rogarent te uti crasti-
no die educeres Paulum in concilium, quasi aliquid
certius inquisituri sint de illo: tu uerò ne morem
gesseris illis. Insidiantur enim ei ex eis uiri plures
quadraginta, qui seipsos deuouerunt, ne uel edant

uel bibant, donec interficiant eum, & nunc parati sunt expectantes ut promittas. Tribunus igitur *dimisit ado lescentem, præcipitq́; ei, Ne cui effutias, inquiens, quod hæc indicaueris mihi.* Et *accersitis duobus quibusdam centurionibus, dixit:* Parate *milites ducentos ut eant*†
Supra 10. *Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos à tertia hora noctis, & iumenta præbete, ut impositum* Paulum, *saluum perducant ad* Felicem *præsidem,*
Infra 24. *scriptis literis in hanc formam:*† *Claudius* Lysias *potentissimo præsidi* Felici *salutem.* Virum *hunc comprehensum à* Iudæis, *cum iam esset interficiendus ab eis, superueniens cum exercitu, eripui: cognito quod* Romanus *esset.* Volensq́; *scire causam, ob quam accu-*
Supra 22. *sarent illum,*† *deduxi eum in concilium eorum.* Quem
Infra 25.26 *comperi accusari de quæstionibus legis ipsorum,*† *nullum dignum morte aut uinculis habentem crimen.* Et *cum indicatum esset mihi de insidijs, quas parauerant illi* Iudæi, *protinus misi eum ad te, præcepto dato etiam accusatoribus, ut quæ habent aduersus eum, dicant apud te.* Vale. Milites *uerò iuxta quod sibi iniunctum erat, receptum* Paulum *duxerunt per noctem* Antipatridem. Postero *autem die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reuersi sunt in castra.* Qui *cum uenissent* Cæsaream, *ac tradidissent epistolam præsidi, statuerunt coram eo &* Paulum. Cum *legisset autem præses, & interrogasset ex qua prouincia esset, & cognouisset*
Deut. 16. *quod ex* Cilicia: Audiam *te, inquit,*† *cum accusatores quoque tui aduenerint.* Iussitq́; *in prætorio* Herodis *custodiri eum.*

CAPVT XXIIII.

Post quinq; autem dies descendit† princeps sacer- Supra 23.
dotum Ananias cum senioribus & Tertullo quo- Infra 25.
dam oratore, qui adierunt præsidem contra Paulum;
Et citato Paulo, cœpit accusare Tertullus, dicens: Cum
in multa pace agentes per te, & multa recte gerantur
in populo hoc per tuam prouidentiam, & semper &
ubiq; comprobamus, præstantißime Felix, cum omni
gratiarum actione. Sed ne diutius te detineam, oro te
ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti enim
sumus uirum hunc pestiferum, & concitantem seditio
nem omnibus Iudæis in uniuerso orbe, † & authorem Infra 25.
sectæ Nazarenorum, † qui etiam templum prophanare Supra 21.
conatus est, quem & apprehensum uoluimus secũdum
legem nostram iudicare. Sed superueniens tribunus Ly
sias cum magna ui eripuit eum è manibus nostris, iu=
bens accusatores eius ad te uenire, ex quo poteris ipse
inquisitione facta de omnibus istis cognoscere, de qui-
bus nos accusamus eum. Adiecerunt autem & Iudæi, di
centes: hæc ita se habere. Respondit autem Paulus, cum
annuisset ipse præses, ut diceret: Aequiore animo pro
meipso causam dico, cum sciam te multis iam annis iudi
cem fuisse genti huic, qui poßis cognoscere, † quod non Ibidem.
plures sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascendi
adoraturus Hierosolymam: & neq; in templo compe-
rerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum fa-
cientem turbæ, neq; in synagogis, neq; in ciuitate, neq;
probare possunt ea de quibus me accusant. † Confiteor Matt. 10.
autem hoc tibi, quod iuxta uiam quam uocant hæresim, Marc. 9.
sic colo patrium Deum, credens omnibus quæ in lege Luc. 12.

& prophetis scripta sunt, spem habens in Deum, fore,
Exod.3. quam & hi ipsi expectant, †resurrectionem mortuorũ
Math. 22. iustorum simul & iniustorum. Quin in hoc et ipse stu
deo sine offendiculo conscientiam habere erga Deum,
Supra 11. 1.Cor.6. & erga homines semper. †Post annos autem plures ac
2.Cor.9 cessi, eleemosynas exhibiturus in gentem meam & ob=
lationes, in quibus compererunt me purificatum in tem
plo, haud cum turba, neq; cum tumultu. Quidam autem
ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præsto esse &
accusare, si quid haberent aduersum me, aut hi ipsi di-
cant, si quid deprehẽderunt in me iniquitatis, cum stem
Supra 23. in concilio: nisi de una hac uoce qua clamaui inter eos
stans: De resurrectione mortuorum ego iudicor hodie
à uobis. Auditis aũt his, Felix distulit illos, certo sciens
Ibidem. quæ ad eam uiam attinebant, dicens: † Cum tribunus
Lysias descenderit, pernoscam causam uestram. Iussitq́;
centurioni, ut custodiret Paulum, sineretq; eum relaxa
ri, & ne quem ex illius familiaribus uetaret submini-
strare ei, aut adire eum. Post aliquot autem dies cum
aduenisset Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Iu=
dæa, accersiuit Paulum, & audiuit ab eo fidem quæ est
in Christum. Disputante autem illo de iustitia & tem=
Luc.10. peramtia, † & de iudicio futuro, tremefactus Felix re-
Ioan.5. spondit: In præsentia abi, cæterum opportunitatem na
Hebr.13. ctus accersam te, †simul & illud sperans, fore ut pecu=
Eph.5 nia sibi daretur à Paulo, ut solueret ipsum, propter
2.Pet.2. quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum
eo. Biennio autem expleto accepit successorem Felix
2.Cor.6 Portium Festum. † Volens autem gratiam præstare Iu
dæis Felix, reliquit Paulum uinctum.

Caput

CAPVT XXV.

FEstus ergo suscepta prouincia, post triduum ascen- Supra 24.
dit Hierosolymam ab urbe Cæsarea. Significarunt-
que illi princeps sacerdotum ac primores Iudæorum de Pau
lo, & rogabant eum, postulantes fauorē aduersus eum
ut accerseret eum Hierosolymam, insidias tēdentes, ut
interficerent eum in uia. Festus autem respondit, ut ser
uaretur quidem Paulus Cæsareæ, se uerò breui illò pro
fecturum. Qui ergo inter uos, inquit, potentes sunt, u-
nà nobiscum descendant, & si quod est in hoc uiro cri-
men, accusent eum. Demoratus autem inter eos die-
bus amplius quàm decem, descendit Cæsaream, & po-
stero die sedit pro tribunali, iussitque Paulum adduci.
Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum qui ab
Hierosolymis descenderant Iudæi, multa & grauia cri
mina intendentes aduersus Paulum, quæ non poterant
probare, Paulo pro se respondente quod neque in legem
Iudæorum, neque in templum, neque in † Cæsarem quic- Supra 18.
quam peccasset. Festus autem uolens gratificari Iu-
dæis, respondens Paulo, dixit: Vis Hierosolymam ascen
dere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Pau-
lus: † Ad tribunal Cæsaris stò, ubi me oportet iudica- Infra. 26.
ri: Iudæis nullam iniuriam feci, sicut & tu melius no-
sti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non
recuso mori. Si uerò nihil est eorum de quibus hi ac-
cusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem ap-
pello. Tunc Festus cum concilio colloquutus, respon-
dit: Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. Et cùm dies
aliquot transacti essent, Agrippa rex & Bernice de-
scenderunt Cæsaream salutaturi Festum. Et cum dies

complures ibi commorarentur. Festus regi retulit causam Pauli, dicens: Vir quidam est relictus à Felice uinctus, de quo cum uenissem Hierosolymam, significarunt mihi principes sacerdotum & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum sententiam. Quibus respondi: Non est Romanis consuetudo ob gratiam donare ali-
Deut. 16. *quem hominem, ut pereat †priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat de crimine. Cum ergo huc conuenissent, sine ulla dilatione sequenti die sedens pro tribunali, iussi adduci*
Supra 23. *uirum. De quo cum stetissent accusatores, † nullum crimen intendebant super hisce rebus, de quibus ego suspicabar, sed quæstiones quasdam de sua superstitione ha-*
Supra 24. *bebant aduersus eum, † & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus uiuere. Hæsitans autem ego de huiusmodi quæstione, dicebam: num uellet ire Hierosolymam, et ibi iudicari super istis. Paulus autem cùm appellasset, ut seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mitterem eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum. Volebã & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Postero autem die cum uenisset Agrippa & Bernice cum multo apparatu, & introissent in auditorium cum tribunis & uiris principalibus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus: Agrippa rex, & omnes qui simul adestis nobiscum*
Supra 23. *uiri uidetis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me, & Hierosolymis & hic: † acclamantes non oportere eum uiuere amplius. Ego uerò comperi nihil dignum morte eum admisisse. Cæterum, cum is ipse appellasset Augustum, statui mittere eum.*

De quo quid certum ſcribam domino, non habeo. Quã propter produxi eum ad uos, & maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta, habeam quod ſcribam. Iniquum enim mihi uidetur mittere uinctum, & crimina de quibus accuſatur non ſignificare.

CAPVT XXVI.

Agrippa uerò ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipſo. †Tũc Paulus extẽta manu pro ſe dicebat: Super omnibus de quibus accuſor à Iudæis, rex Agrippa, exiſtimo me beatum, qui cauſam dicturus ſum apud te hodie, cum tu maxime ſis gnarus earum quæ apud Iudæos ſunt, & conſuetudinum, & quæſtionum. Quapropter obſecro te, ut patienter me audias. Itaque uitam quidem meam, quam egi ab adoleſcentia, quæ ab initio fuit in gente mea, Hieroſolymis, nouerunt omnes Iudæi qui prius nouerant me ab initio, ſi uelint teſtimonium ferre, † quod ſecundum exquiſitiſsimam ſectam noſtræ religionis, uixerim phariſæus. †Et nunc ob ſpem repromiſsionis, quæ ad patres noſtros facta eſt à Deo, ſto iudicio ſubiectus, ad quam duodecim tribus noſtræ inſtanter nocte & die colentes Deum, ſperant ſe peruenturas. De qua ſpe accuſor, rex Agrippa, à Iudæis. Cur incredibile iudicatur apud uos, † ſi Deus mortuos ſuſcitat? Et ego quidem exiſtimabam me aduerſus nomen Ieſu Nazareni multa repugnando facturũ, quod et feci Hieroſolymis. † Et multos ſanctorum ego carceribus incluſi, à principibus ſacerdotum poteſtate accepta: † & cum occiderentur detuli ſententiam. Et per omnes ſynagogas frequenter puniens eos, compellebam blaſphemare: & am-

Supra 12. 13. 21.
Gal. 1.
Gen. 3. 22. Deut. 8. Pſal. 131.
Matt. 9. Marc. 5. Luc. 7. Ioan. 11.
Supra 9.
Supr. 8. 22
Supra 8.

plius insaniens in eos, persequabar etiam in exteras us-
Supra 9. que ciuitates. † Quarum rerum studio cum irem Da-
mascum, & cum authoritate & permissu principum
Supra 22. sacerdotum, † die medio, rex, in uia uidi è cœlo supra
splendorem Solis, circumfulsisse me lumen, & eos qui
mecum faciebant iter. Cum autem omnes nos decidis-
semus in terram, audiui uocem loquentem ad me, ac di-
Supr. 9.22 centem Hebraica lingua, Saul Saul, quid me perseque-
ris? Durum est tibi contra stimulos calcitrare. Ego au-
Supra 22. tem dixi: Quis es domine? At ille dixit: † Ego sum Iesus
quem tu persequeris. Sed exurge & sta super pedes
Supra 9. tuos. Ad hoc enim apparui tibi, † ut constituam te mi-
nistrum ac testem, & eorum quæ uidisti, & eorum in
quibus apparebo tibi: eripiens te à populo & gentibus,
in quas nunc te mitto, ut aperias oculos eorum, ut con-
uertantur à tenebris ad lucem, & à potestate satanæ
ad Deum, ut accipiant remißionem peccatorum, &
sortem inter eos qui sanctificati sunt per fidem quæ est
erga me. Vnde rex Agrippa, non fui inobediens cœ-
Ibidem. lesti uisioni: † sed his qui sunt Damasci primum, & Hie-
rosolymis, & per omnem regionem Iudææ: deinde &
Infra 28. gentibus annunciabam, † ut pœnitentiam agerent, &
Supra 2.3 conuerterentur ad Deum, opera facientes digna his,
5.8.17. qui resipuissent. Hac ex causa Iudæi me in templo com-
Sup. 18.13. prehensum tentauerunt interficere. † Auxilium igi-
Infra 28. tur nactus Dei, usque in hodiernum diem sto, testifi-
cans tum paruo tum magno: nihil aliud dicens, quàm
ea quæ prophetæ prædixerāt futura esse, & Moses: an
Isa. 50. 53 passurus fuerit Christus, an primus ex resurrectione
Psal. 21. 30 mortuorum lumen annunciaturus sit populo & gen-
tibus.

tibus. Hæc autem cum pro se diceret, Festus magna uoce ait: insanis Paule, Multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus: Non insanio, inquit, optime Feste, † sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Scit enim de his rex, apud quem & libere loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror. † Neque enim hoc in angulo gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quod credis. Agrippa autem ad Paulum ait: Modica ex parte persuades mihi, ut fiam Christianus. Et Paulus ait: † Optarim à Deo, non solum modica ex parte, uerum etiam magna, non te modò, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, esse tales qualis ego sum, exceptis uinculis his. Et hæc eo loquuto, surrexit rex ac præses, & Bernice, & qui assidebant eis. Et cum secessissent, loquebantur inter se, dicentes: † Nihil morte aut uinculis dignum fecit homo ille. Agrippa autem Festo dixit: † Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

Supra 12. Ioan. 8. Ioan. 18. 1. Cor. 7. Sup. 23. 25. Supra 25. Infra 28.

CAPVT XXVII.

POstquam autem decretum est, ut nos nauigaremus in Italiam, † tradiderunt & Paulum, & quosdam alios uinctos centurioni, nomine Iulio, cohortis Augustæ. Conscensa autem naue Adramytina, nauigaturi iuxta loca Asiæ soluimus, perseuerante nobiscum † Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti autem die appulimus Sidonem. Et Iulius humaniter tractato Paulo, † permisit ut ad amicos profectus, ab illis curaretur. Et inde cum soluissemus, subnauigauimus iuxta Cyprum, † propterea quod essent uenti contrarij. Et pelagus, quod est contra Ciliciam & Pam-

2. Cor. 11. Col. 4. Infra 28. 1. Cor. 4. 2. Cor. 11

phyliam,emensi, peruenimus Myram, quæ est Lyciæ, & ibi nactus centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, imposuit nos in eam. Et cum multis diebus tarde nauigaremus, uixq; deuenissemus contra Gnidum, prohibente nos uento, adnauigauimus Cretæ iuxta Salmonem. Et uix prælegentes illam, peruenimus in locum quendam, qui uocatur Pulchri portus, cui uicina erat ciuitas Lasæa. Multo autem

2.Cor. 11 tempore peracto, † cum iam esset periculosa nauigatio, quod iam ieiunij quoq; tempus præterisset, admonebat eos Paulus, dicens eis: Viri, uideo quod cum iniuria multoq; damno, non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarum futura sit nauigatio. Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quàm his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hybernandum, complures ceperunt consilium soluendi illinc, si quo modo possent peruecti Phœnicen illic hybernare. Is est portus Cretæ spectans ad Africũ & ad Chorum. Aspirante aũt Austro rati se propositi compotes, cum soluissent Asson, prælegebant Cretã.

Ibidem. Verum haud multo post † coortus est contra ipsam uentus Typhonicus, qui uocatur Euroaquilo. Cumq; correpta esset nauis, nec posset obniti uento, data naue flatibus, ferebamur. In insulam autem quendam deuecti, quæ uocatur Clauda, uix potuimus obtinere scapham. Qua sublata, adiutorijs utebantur, subcingentes nauem, timentesq; ne in Syrtim inciderent, demisso uase, sic ferebantur. Cum autem uehementi tempestate iactaremur, sequenti die iactum fecerunt, ac tertio die manibus armamenta nauis proiecimus.

Porro

Porrò neq; sole neq; syderibus apparentibus ad cōplu-
res dies, & tempestate nō exigua imminente, † iam ab 2.Cor. 11.
lata erat spes omnis salutis nostræ. Cum autem multa
iam esset inedia, tunc stans Paulus in medio eorum, di-
xit: Oportebat quidem, ô uiri, audito me non soluere à Supra 1.
Creta, nec accersere nobis iniuriam hanc & iacturam.
Et nunc hortor ut bono animo sitis, iactura enim ani-
mæ nulla erit ex uobis, sed tantum nauis. † Adstitit Supra 12. & 23.
enim mihi hac nocte angelus Dei, cuius sum ego, quem
& colo, dicens: Ne timeas Paule, † Cæsari te oportet Supra 25.
sisti. Et ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant te-
cum: Propter quod bono animo estote uiri. Credo enim
Deo, quod sic erit quemadmodum dictum est mihi. † In Infra 28.
insulam autem quandam oportet nos eiici. Sed postea-
quam quartadecima nox superuenit, nauigantibus no-
bis in Adria circa medium noctis, suspicabantur nautæ
apparere sibi aliquam regionem. Qui demissa bolide,
repererunt passus uiginti, ac pusillum inde digressi,
rursumq; demissa bolide, reperērūt passus quindecim.
Timentesq;, ne in aspera loca, inciderent, de puppi ia-
ctis ancoris quatuor, optabant diem oriri. Nautis uerò
quærētibus fugere è naui, cum demisissent scapham in
mare, sub prætextu uelut è prora ancoras extensuri, di
xit Paulus centurioni & militibus: Nisi hi in naui man
serint, uos salui fieri non potestis. Tunc absciderunt mi
lites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere. Et cum
dies inciperet apparere, hortabatur Paulus omnes su-
mere cibum, dicens: Dies hic decimusquartus est, quod
expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes, pro-
pter quod hortor uos, ut sumatis cibum: hoc enim ad sa

Matth. 10. Luc. 12. lutem uestram pertinet, quia nullius uestrum capillus
* Matt. 15. de capite cadet. Et cum hæc dixisset, * sumpto pane,
Ioan 6. gratias egit Deo in conspectu omnium: & cum fregisset, cœpit edere. Porrò animis iam recreatis omnium, sumpserunt & ipsi cibum. Eramus uerò uniuersæ animæ in naui ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo, al-
Supra eodem. leuabant nauem, † eijcientes triticum in mare. Cum autem dies esset, terram nõ agnoscebant: sinum uerò quẽdam animaduerterunt, habentem littus, in quod cogitabant, si possent, impingere nauem. Et cum ancoras sustulissent, committebant se mari, simul laxatis iuncturis gubernaculorum, et sublato artemone ad auræ flatum, tendebant ad littus. Et cum incidissent in locum bimarem,
Ibidem. † impegerunt nauem. Ac prora quidem infixa manebat immobilis: puppis uerò soluebatur à ui undarũ. Militum autem consilium erat, ut uinctos occiderent, ne quis cum enatasset, effugeret. At centurio uolens seruare Paulum, compescuit eos à cõsilio, iussitq; ut qui possent natare, abijcerent se primos, & in terram euaderent, cæteriq; partim in tabulis, partim in quibusdam nauis fragmentis. Et sic factum est, ut omnes incolumes euaderent in terram.

CAPVT XXVIII.

Supra 27. ET cum euasissent, tunc cognouerunt, † quòd Melite insula uocaretur. Barbari uerò præstabant non uulgarem humanitatem nobis. Accensa enim pyra, recipiebant nos omnes propter imbrem qui imminebat, &
2. Cor. 11. propter frigus. † Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset in ignem, uipera è calore prorepens inuasit manum eius. Vt uerò ui-

derunt

derunt Barbari pendentem beſtiam de manu eius, inter ſeſe dicebant: Omnino homicida eſt homo hic, quem ſeruatum è mari, ultio non ſinit uiuere. Et ille quidem excuſſa uipera in ignem, mali nihil paſſus eſt. At illi exiſtimabant futurum, ut incēderetur, aut concideret repē te mortuus. Diu autem illis expectantibus, & intuentibus nihil mali illi accidere,† mutata mente, dicebant eū Supra. 14.
eſſe Deum. In locis autem illis erant prædia primati inſulæ, nomine Publio, qui nos exceptos, triduo benigne tractauit hoſpitio. Contigit autem patrem Publij febribus ac dyſenteria uexatum decumbere. Ad quē Paulus intrauit, & cum oraſſet, impoſuiſſetq; ei manus ſanauit eum. Hoc igitur facto,† cæteri quoq; qui habebāt in Matth. 8. Marci 1. Lucæ 4.

firmitates in insula, accedebant & sanabantur, qui etiam multis honoribus nos honorauerunt, & soluentibus imposuerunt quæ necessaria erant. Post menses autem tres nauigauimus in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne Castor & Pollux. Et cum uenissemus Syracusas, mansimus triduo. Inde circũ legentes deuenimus Rhegium, & post unum diem afflante Austro, postridie uenimus Puteolos, ubi repertis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septẽ,

Supra 15. & sic uenimus Romam. † Et inde cum audissent fratres de nobis, prodierunt in occursum nobis usq; ad Apij forum ac tres tabernas. Quos cum uidisset Paulus, gratijs actis Deo, sumpsit fiduciam. Cum autẽ uenissemus Romam, centurio tradidit uinctos principi exercitus.

Supra 27. † Permissum est autem Paulo ut maneret solus cum custodiente ipsum milite. Post tertium autem diẽ conuocauit Paulus Iudæorum primores. Cumq; uenis-

Sup. 24. 25 sent, dicebat eis: Ego, uiri fratres, cum nihil fecerim aduersus plebem aut instituta maiorum, uinctus ab Hiero

Luc. 23. solymis traditus sum in manus Romanorũ: qui cum exa

Supra 26. minassent, uoluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me. Sed contradicentibus Iudæis coactus sum appellare Cæsarem, non quasi habeam de quo gentem meam accusem. Propter hanc igitur causam ad

Deut. 18. uocaui uos, ut uiderem & alloquerer, † propter spem enim Israelis catena hac circundatus sum. At illi dixerunt ad eum: Nos neq; literas accepimus de te à Iudæa, neq; aduenien s aliquis fratrum nunciauit, aut locutus est aliquid de te mali. Volumus autẽ ex te audire quæ

Luc. 2. sentias. Nam de secta ista notum est nobis, † quod ubi

que

que ei contradicitur. Cum conſtituiſſent autem illi die, uenerunt ad eum in hoſpitium complures, quibus exponebat teſtificans regnum Dei, † ſuadensq; eis de Ieſu ex lege Moſi et prophetis, à mane uſque ad ueſperam: * quidam credebant his quæ dicebantur, quidam uerò non credebant. Cumq; inter ſe non eſſent concordes, diſcedebāt, ubi dixiſſet Paulus unum uerbum: Bene ſpiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam prophetā ad patres noſtros, dicens: † Vade ad populum iſtum, & dic: Auribus audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non perſpicietis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos compreſſerunt, ne quando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos. Notum ergo ſit uobis, † quod gentibus miſſum eſt hoc ſalutare Dei, & ipſi audient. Et cum hæc dixiſſet, exierunt ab eo Iudæi multam habentes inter ſe diſceptationem. Manſit autem Paulus biennio toto in ſuo conducto: & ſuſcipiebat omnes qui ingrediebantur ad ipſum, prædicans regnum Dei, † ac docens quæ ſunt de domino Ieſu cum omni fiducia, nemine prohibente.

Gen. 3. Eſa. 7. 9. & 11. Mich. 5. * Supra 17 Eſa. 6. Matth. 13. Marci 4. Lucæ 8. Ioan. 12. Matth. 3. Pſalm. 66. Eſa. 11. 40. & 60 Hiere. 16. & 31. Iohel 3. Malach. 1. Supra 18.

ACTORVM APOSTOlicorum Finis.

IN EPISTOLAM PAVLI AD ROMANOS ARGUMENTUM, PER D. ERASMUM ROTERODAMUM.

IAm quo res sit dilucidior, argumentum epistolae paucis explicandum. Atque ut exordiar ab ipso nomine, quanquam me non fugit Hieronymum in commentarijs, quos scripsit in epistolam ad Philemonem, in hac esse sententia, ut existimet Apostolum prius uocatum † Saulum, Pauli uerò cognomen ceu trophaeum usurpasse à Sergio Paulo proconsule, quem Christo lucrifecit, quemadmodum legimus in Actis apostolorum cap. 13. Rursus alios esse, quibus placeat in Iudaismo dictum Saulum, mutata religione simul & nomen mutasse. Sed alteram opinionem minus probabilem facit, quod Lucas † hoc ipso, quod modo citauimus, capite scribit: Saulus qui & Paulus, repletus spiritu sancto, haud obscure declarans eum binominem fuisse, priusquam Sergius Paulus esset conuersus. Alteram planè refellit, † quod cum alijs aliquot locis, tum in eodem capite Saulus dicitur iam Christi praedicans euangelium. Dixit illis spiritus sanctus; Segregate mihi Saulum & Barnabam. Proinde mihi uerò proprior uidetur Origenis opinio, quemadmodum in ueteris instrumenti libris aliquot comperimus diuersis nominibus notatos, uelut Idida dictũ, qui aliàs uocatus est Salomon: & Oziam alicubi dictum, qui alibi sit Azarias. Item in euangelicis literis, Lucae dictum Leui, qui se in suo euangelio Matthaeum nominet, ita Paulo geminum fuisse uocabulum, quanquam ipse in suis epistolis se nunquam Saulum appellat, sed ubique Paulum, fortassis ob id quod Pauli uocabulum Graecorum ac Romanorum ad quos scribebat, auribus esset familiarius. Saulus enim sic à Saul Hebraea uoce deflexum apparet, ut Graeci à Ioseph Iosephum deflexerunt. Paulus autem Hebraeis sonat mirabilem, si tamen ferendum putamus Romanae seu Graecanicae uocis etymologiam è peregrina lingua peti. Quod tamen Hieronymus cum alicubi in alijs reprehendat, hic sibi permittit, opinor, ut in re non admodum seria. Certe Graecis sonat quietum, Latinis pusillum, Saul Hebraeis sonat postulatũ: & si Ambrosio credimus, inquietudinem siue tẽtationem. Atque haec quidem de ratione nominis, ut in argumento penè plus satis. Caeterum dictauit hanc epistolam, excipiente Tertio, quod is quoque in calce epistolae testatur, adijciens: Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino.

[Margin notes: Act. 9. — Actor. 13. — Binomines in sacris literis. — Etymologiam non recte peti, ex aliena lingua. — Scriba.]

nó. Missam apparet é Corintho, per Phœben fœminã Cẽchreen sem. Est autem Cenchreę portus Corinthiorũ, haud procul ab urbe dissitus. Quod si tempus quoq; requiratur, scriptam appa ret post utranq; ad Corinthios epistolam (unde putant in hac ab solutæ iam & confirmatæ pietatis argumenta potissimum elucere) id temporis cum peragrata iam Achaia, in qua Corinthus est, & huic finitima Macedonia, usq; ad Illyricum, ac nõ solum prædicato ubiq; Christi euangelio, in his duntaxat locis, in qui bus aliorum apostolorum nemo prædicauerat, uerumetiam † iu xta Petri monita, collecta à suis aliquanta pecunia, in subsidium pauperum, adornaret iter Hierosolymam, ut exhibito quod ac ceperat, illinc proficisceretur in Hispaniã, Roma iter facturus, atq; illic obiter salutaturus Christianos, de quorum fide ac religione audierat, cum ipsos nõdum uidisset. Acciderat enim illis diuersum quiddam atq; Galatis. Siquidem hi primum recte à Paulo instituti, postea fraude pseudapostolorum circumuenti sunt, & retracti in Iudaismum. Contra Romani primum male in stituti à pseudapostolis, simulatq; pro sua prudẽtia senserãt fraudem resipuerunt, et in eo quod rectum esse cognouerunt perseue rabant. Nam in ecclesiæ nascentis primordijs erant, † qui existi marent euangelij gratiam, quoniam Abrahæ posteris, & Iudai cæ genti peculiariter promissa uidebatur, non esse propagandam in prophanas gentes, & simulachrorum ac dæmonum cultui deditas. In qua sententia & Petrum apparet fuisse, † qui uiso mouendus erat, ut Cornelium centurionem admitteret: quo nomine mox illi exhibitum est negotium Hierosolymis, † expostulantibus his qui ex Iudaismo conuersi fuerant ad Christum, quod cum incircuncisis habuisset commercium: atq; in his probabile est & apostolos aliquot fuisse. Sic enim legimus in Actis cap. 11. Audierunt autem apostoli & fratres qui erant in Iudęa, quoniam & gentes receperunt uerbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione, dicentes: Quare introisti ad uiros præputium habentes, & manducasti cum illis? Erant rursus qui licet non existimarent gentes prorsus arcendas ab euangelij consortio, † non admittendas tamen ducebant, nisi circunciderentur ritu Iudaico: perinde quasi Christus egeret adminiculo legis Mosaicæ, simul ut euangelij gloriam in suam gentem transferrent. Et in actis Apostolorum capite undecimo, proditum est, eos qui ob persequutionem, quæ accidit à morte Stephani, pro fugerant in Phœnicen, in Cyprum & in Antiochiã, nemini prædicasse Christum, nisi solis Iudæis. Rursus capite decimoquinto, quidam Iudæi ueniũt Antiochiam, palàm aduersus Paulum

Locus.
Tempus.
Galat. 2.
Argumentũ epistolę.
Actor. 11.
Opinio apostolorũ in initio.
Acto. 10.
Acto 11.
Acto. 15.

& Barnabam prædicantes, non esse spem salutis, nisi iuxta Mosi præscriptum circūciderentur: tantusq; tumultus per hos concitatus est, ut coacto concilio decretum sit, ut Paulus & Barnabas unà cum aduersarijs Hierosolymam irent, & lis apostolorum ac seniorum arbitrio componeretur. Atq; illic rursum acri ter obtinentibus nonnullis, præsertim factionis pharisaicæ Christianis, cuius fuerat & Paulus, coacta est synodus apostolorum & seniorum: ac Petri Iacobiq; authoritate decretū est, ne gentes onerarentur lege Mosaica, tantum temperarent ab esu suffocati animantis, à sanguine, à carnibus simulachro immolatis, & à stupris: quod tamen pro ratione temporum inuincibili Iudęorum superstitioni datum esse, uel illud argumento est, quod tria illa iam olim uidemus esse sublata, ac prorsus abolita. Ex eodem fonte nata est illa Pauli cum Petro concertatio Antiochię, cum gentium apostolus cernens suos ob Petri simulationem periclitari, palàm illum redarguit, quemadmodum refert ipse in epistola ad Galatas capite secundo. Rursum Hierosolymis authore Iacobo, quo purgaret iam inter Iudæos sparsum rumorem, quod retraheré uideretur à lege Mosaica, cum cæteris caluitium induxit capiti: & iuxta ritum Iudaicum purgatus, munus obtulit in templo, sicuti refert Lucas Actorum capite uigesimo primo. Quo quidem ex loco uidetur Iacobus, tametsi gentes prius onere legis Mosaicæ propemodum liberasset, esse tamen in hac sententia, ut putaret à Iudæis exigendam esse legis obseruationem: uel in hoc ut placarentur ij, qui nondum sic profecerant in euangelica ueritate, ut possent omnino patrios ritus contemnere. Sic enim loquitur, ut est coniectandū multitudinis congregatæ nomine, Iacobus: Et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt: sed ambulas & ipse custodiens legem. Nec alia de causa, opinor, totondit caput ex uoto Cenchreis capite 18 Consimili necessitate circuncidit Timotheum capite 16. cum esset matre quidem Iudæa natus, sed patre ethnico. Tantæ molis erat ex Iudæo facere Christianum. Est enim ei genti peculiaris quædam pertinacia, nec ulla fuit unquam suæ religionis tenacior, ut eleganter docet Iosephus in apologia Iudaicarum antiquitatum. Ad hæc ut Iudæorum natio tum omnibus orbis nationibus erat peculiariter inuisa, ita uicissim omnes execrabantur illi, ceu impuros prophanos & impios, adeo ut nec congressu dignarentur, & templum suum pollui crederent, si quis forte incircuncisus esset ingressus. Tantum erat præcisæ pelliculę supercilium. Cum igitur spes nō esset, fore, ut Grçci Romaniq; legem inuisam reciperent, & incredibili pertinacia reclamarent Iudæi, Paulus intelligēs periculum esse, ne tam

exitia-

exitiabili dissidio magna ex parte periret euangelij fructus, & Christi gloria Mosaici nominis obscuraretur admixtu, hoc in primis agit ubique, ut legis ceremonias abroget atque antiquet, omnemque salutis adipiscendæ fiduciam in unum Christum transferat. Sicut autem Galatas acriter, sed tamen amanter obiurgat quod essent in Iudaismum adducti: ita Romanos præmunit & instruit, ne à pseudapostolis, quos sciebat nusquam cessare, illaqueentur incauti: sed in recta doctrina, quã amplecti cœpissent, persisterent. Erat enim Romæ ingens Iudæorum numerus, siue illuc à Pompeio translatus, siue quod iam Romanorũ esset prouincia Iudæa, quorum superstitio crebro & apud Iuuenalẽ atque Horatium, & apud Senecam notatur. Cum quibus & Paulo multum negotij fuisse postea quàm Romam peruenisset, testatur extremum caput Actorum apostolicorum, ac miro consilio singularis artifex in hac epistola sermonem temperat inter Iudæos & Gentes, dum studet omneis omnibus modis ad Christum pellicere: neque uult, si fieri possit, quenquam omnino mortalium perire suo duci cui militabat: itaque nunc hos obiurgat, nũc illos, nunc rursus erigit ac subleuat. Gentiũ superciliũ deprimit, ostẽdens nihil illis profuisse, neque naturæ legẽ, neque philosophiã, cuius professione tumebant, quo minus in omne sceletũ dedecus prolaberẽtur. †Rursum Iudæorũ arrogantiã coercet, qui legis fiducia perdidissent id quod erat totius legis caput, fidẽ in Christum Iesum, docẽs legis ceremonias antiquatas esse iã coruscante Christi euangelio, quẽ legis umbræ deliniarant, abrogata iã ocia sabbatorũ, circuncisionis iniuriam, Calendarum recursus, ter quotannis redeuntes ferias, delectũ ciborũ, in singulos dies iterũ sordidãda lauacra, pecudũ innoxiarũ lanienam, templi religionẽ assiduis inquinari cædibus. Has rerum umbras emicãte luce ueritatis euanescere: Veros esse filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ referrent: uere Iudæos esse, qui Christum profiterentur: uere circumcisos, qui mentem haberent à fœdis cupiditatibus repurgatam. Veram iustitiam ac perfectã salutem citra legis auxilia, per Euangelium ac solam fidem in Christo cõferri ex æquo omnibus: licet ea salus peculiariter olim esset promissa Iudęis: sed ita his ꝓmissa, ut prophetę nõ tacuerint fore, ut illis reijciẽtibus, ad gentes prędicatio Christi ꝓpagaretur. Per legẽ Mosaicã ueram iustitiã nulli contingere, sed per fidẽ: idque docet tũ exemplo Abrahæ, tũ uarijs ipsius legis testimonijs. Et ad eũ modum detracto utrisque supercilio, adẽpta utrisque fiducia sui, omnes æquat in negotio fidei euangelicę, ita gratulans saluti gẽtium, ut suę gentis cęcitatẽ paterno deploret affectu, licet illã ubique pertinacissime infensam experiretur; atque id ꝑ se durũ, ita mi

Summa doctrinæ Paulinæ.

Rom. 3.

Ceremonię

tigat, ut dicat nec omnes excæcatos, & fore ut aliquando resipiscat Iudæorū natio fide gentiū prouocata. Atq; hic obiter uaria multiplexq; doctrina de præfinitis, siue prædestinatis, de præscitis, de uocatis, de gratia & merito, de libero arbitrio, de diuino cōsilio nobis inscrutabili, de lege naturę, de lege Mosi, de lege peccati. Varij itē allegoriarū fontes, dū duos facit Adā: alterū, quo nascimur iuxta carnē mortales: alterū, quo renascimur immortales futuri. Duos homines, internū & externū: internū spiritui & rationi parētē, externū cupiditatibus et affectibus obnoxiū: quorū priorē aliquando spiritū appellat: posteriorē interim corpus, siue membra, interim carnē, aliquoties legē peccati uocat. Duplicem mortē, corporis & animi, & tertiā qua morimus peccato & peccandi affectibus. Triplicē itē uitā, qua uiuimur corpore, qua animo, & qua uiuimus iustitiæ & peccato. Duplicem seruitutē, aut libertatē, qua uicissim uel innocentię seruimus, emancipati à peccatis, uel peccatis seruimus, liberi à iustitia. Duplicē Iudaismū, duplicē circuncisionē: geminos posteros Abrahæ: duas parteis legis Mosaicæ, carnalē, ueluti corpus: spiritualē, uelut animā legis. Duplicem baptismū, quo primū abluimur à peccatis pristinis sacro lauacro, & quo Christo cōmorimur abdicatis mundi affectibus. Duplicē sepulturā, corporalē, qua triduo sepultus est Christus: & spiritualē, qua nos semoti à mundi uitijs, requiescimus in illo. Duplicē resurrectionē, alteram quæ præcessit in Christo, in nobis sequutura: alterā qua nos à peccatis pristinis rediuiui progredimur à uirtute ad uirtutem, hac parte quoad licet futurā immortalitatē meditantes. Duplicē iustitiam, Dei & hominū. Duplex iudiciū, Dei & hominū. Duplicem gloriā siue laudē, apud Deū & apud homines. His differtis, transit ad locū moralē, in primis adhortans ad mutuā cōcordiam exemplo membrorū corporis. Et quoniā pax constare nō potest ubi fastus est aut liuor, obsecrat ut obsequijs mutuis mutuum amorē alant foueantq;. Romanos, ut Iudæorū infirmitatē ex diutina legis assuetudine relictā, ferāt: contra Iudæos, ne gentibus in euangelij consortiū ascitis inuideant, sed illorū fidē ac libertatē potius æmulentur: & cū idē sit omniū Deus, idem Christus, eadē gratia, idem præmiū, omnes in unū corpus coalescāt: neq; quisquā sibi arroget quicquā, sed si qua dote præcellat aliquis, eā ad fratris opē, accōmodet. Atq; hunc locū uarie tractat, docēs quales se præstare debeāt erga Iudęos incredulos, quales erga Christianos superstitiosiores, siue ut ipse uocat, infirmos: quales erga superiores, quales erga inferiores, quales erga pares, quales erga principes ac magistratus ethnicos, sed suo utcūque fungentes officio: quales in prosperis, quales in aduersis. De inde

[Margin: Fontes allegoriarum.]

[Margin: Mortalis locus.]

inde rursum laude Romanorũ mitigat admonitionis acerbitatẽ & suã apud illos authoritatem cõmendat, cõmemorans quanto plus cæteris promouerit in Euangelio Christi. Declarat quanta teneatur illos uidendi cupiditate, & spẽ facit sui aduentus, cur eum differre cogatur aperit, laudans spontaneã Macedonum & Corinthiorũ in pauperes sanctos liberalitatẽ, tacite ac uerecũde Romanos ad æmulandũ prouocans. Caput extremũ penè totũ occupat salutationibus, non frigide congestis multorũ nominibus, sed mire suo cuiq; addito elogio. Postremo quoniã penitus nouerat & pseudoapostolorũ improbã uersutiã, & Romanorũ simplicitatẽ ac facilitatẽ, admonet, etiã atq; etiã caueant, ne illorũ blandiloquentia fallantur. Quanquã aũt horũ pleraq; peculiarius ad eam pertinẽt ætatẽ, in qua rudis adhuc paulatim suppullulabat ecclesia Iudæis & gentibus admixta, ac principibus ethnicis obnoxia: tamen nihil est, unde nõ ad hæc quoq; tempora salutaris aliquid doctrinæ possit accõmodari: ueluti de fugienda superstitione, quæ dissidiorũ est seminarium, & sic habet speciẽ pietatis, ut nihil sit uerę pietati aduersius: de stulta fiducia philosophiæ mundanæ, de fiducia nostrorũ operũ, de negligendis his quæ ad ceremonias pertinent, quo magis ad ea quæ ueræ sunt pietatis proficiamus: de merito fidei, de uitãdo fastu, de tolerandã alicubi minus eruditorũ aut superstitiosiorum imbecillitatẽ: de mutuis obsequijs alẽda cõcordia, de ferẽdis aliquousq; malis principibus, & impijs episcopis, ne turbetur ordo status publici: de malefactis beneficentia superandis, de non iudicãdo quod ad te nõ pertineat, de cõmode interpretando quicquid recto animo fieri potest, de cauẽda insidiosa blandiloquẽtia, alijsq; id genus rebus, in quibus hodieq; cõmunis hominũ uita uersatur. Sed utilitatem huius epistolę æquat, ac penè superat difficultas: idq; mihi tribus potissimũ de causis accidere uidetur, siue quod non alibi sermonis ordo confusior, nusquã oratio hyperbatis magis hiulca, nusquã anãtapodotis crebrius inabsoluta, quod subinde queritur interpres Origenes in huiusmodi difficultatibus passim luctans ac laborans. Quod utrũ interpreti aut scribę. Tertio sit tribuendũ, an ipsi Paulo, aliorũ esto iudicium. Ipse sanè agnoscit sermonis imperitiã, licet rerũ inscitiã deprecetur. Rursus adeo non affectauit orationẽ arte humana compositã, ut eã sibi fugiendam etiã duxerit, ne quid hinc decederet gloriæ crucis: atq; ob id Origenes existimat superuacaneũ esse sermonis cõpositionem in eo requirere. Hieronymus aliàs illi uindicat orationis artificium, aliàs adimit, ingenue confitens, è corrupto Cilicum sermone nonnihil traxisse uitij. Augustinus etiam rhetorum ornamenta flosculosq; ex huius depromit epistolis. Quin & in Actis

Salutationes Pauli.

Difficultas epistolæ ad Romanos unde.

Pauli sermo incompositus.

dux uerbi est, & in epistola ad Corint. priore, supra cæteros omnes linguis loquitur. Quamuis enim, ut testatur Hieronymus, id temporis totus Oriens Græce loqueretur, tamen ut consentaneum est, apud Celtas non eandem fuisse Romani sermonis castimoniã, quæ fuit Romæ: ita uerisimile est, non parũ interfuisse inter Cilicẽ Græce loquentẽ, & Atticũ. Ad hæc orationis incommoda accessit Hebraismus, cuius idiomata passim refert, ita Græce loquens, ut nihilo secius interim Hebræũ agnoscas. Alteram difficultatis causam arbitror, quod ob rerum inexplicabiliũ obscuritatẽ, non alia sit crebrioribus impedita salebris, aut altioribus interrupta uoraginibus, adeo ut ipse relicto quod instituerat, exclamare cogatur: O altitudo diuitiarũ. Quid quod quædam mysteria prudens sic accingit, ut ceu per transennã duntaxat ostẽdat, pro temporũ illorũ ratione, procque captu eorũ quibus scribit, orationẽ attemperans. Nouerat & uiderat ille quædã, quæ nefas esset homini loqui, & nouit quatenus esset opus lacte, quatenus cibo solido. Sciebat ætatũ in Christo gradus, & quid cui foret adhibendũ. Hoc consilio Petrus apostolus apud rudẽ concionem uerba facturus de Christo, uirũ eũ nominat, Deũ tacet. Tertiam, opinor, crebrã ac subitã personarũ mutationem, dum nunc Iudæos, nunc gentes, nunc utrinque: modo credentes, modo incredulos respicit: aliàs infirmi, aliàs firmi: interim pij, interim impij personam sustinet. Quibus fit, ut lector uelut in labyrinthis, ac mæandris quibusdam inextricabilibus oberrans, nec unde sit ingressus, satis uideat, nec quà sit exitus. Vt mihi non minus uere quàm eleganter Origenes Paulum adsimilem faciat ei, qui hospitem in opulentissimi cuiuspiam principis palatium inducat, diuersis uiarum ambagibus, & conclauium secessibus perplexum. Quædam aũt procul ostendat, ex ditissimo opũ thesauro, quædam propius admoueat, quædam uideri nolit: sæpe interim per aliud ingressus ostium aliunde exeat, ut hospes ipse miretur unde uenerit, ubi sit, aut quà sit exeundum. Agnouit hoc & Petrus apostolus in epistola secunda testans esse in Paulinis epistolis quædam intellectu difficilia, quæ parum eruditi, parumque firmi deprauarent ad suam perniciem. Nos difficultates has pro uirili conati sumus amoliri, nisi quod quædam Paulinæ linguæ adeo peculiaria sunt, ut aliquoties mutari non queant: uelut hęc, fides, gratia, corpus, caro, membra, spiritus, mens, sensus, ædificare, aliaque huius generis. Quæ ut prorsus mutari non debuerunt, ita quoad licuit, emollire studuimus. Sed iam audiamus Romanis Romane, imò omnibus crassius & explanatius loquentem.

EPISTO-

EPISTOLAE PAVLI

APOSTOLI, DENVO RE-
cognitæ per Erasmum Roterod.

EPISTOLA PAVLI APO-
stoli ad Romanos.

CAPVT I.

PAVLVS SERVVS IESV *Christi, uocatus ad munus apostolicũ, segregatus in euangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scriptu*

2.Tim.2. ris sanctis de filio suo,† qui genitus fuit ex semine Da=
Luc.1. uid secundum carnem: qui declaratus fuit filius Dei cũ
potentia, secũdum spiritum sanctificationis, ex eo quod
resurrexit è mortuis Iesus Christus dominus noster, per
quem accepimus gratiam ac muneris apostolici functio
nem, ut obediatur fidei inter omnes gentes, super ipsius
nomine, quorũ de numero estis & uos, uocati Iesu Chri
sti. Omnibus qui Romæ estis dilectis Dei, uocatis san=
1.Cor.1. ctis,† gratia uobis & pax à Deo patre nostro & domi
2.Cor.1. no Iesu Christo. Primũ quidẽ gratias ago Deo meo per
Gal.1. Eph.1. Iesum Christum, super omnibus uobis, quod fides uestra
2.Tim.1 annunciatur in toto mũdo. Testis enim mihi est Deus,
quem colo spiritu meo in Euangelio filij ipsius, quod in
desinenter mentionem uestri faciam semper in preci=
bus meis orans, si quo modo tandem aliquando prospe=
rum iter contingat, uolente Deo, ut ueniã ad uos. Desi=
dero enim uidere uos, ut aliquid impertiar uobis donũ
spirituale, quo confirmemini: hoc est, ut cõmunem ca=
piam consolationem in uobis, per mutuam fidem, uestrã
simul & meam. Nolo autem uos ignorare fratres, quod
sæpe proposueram uenire ad uos, licet præpeditus fue=
rim ad hunc usq; diem, quod fructum aliquem haberẽ
inter uos quoq;, quemadmodum & inter reliquas gen=
tes. Græcis simul & Barbaris, eruditis pariter ac rudi
bus debitor sum, ita quantum in me est, paratus sum uo
bis quoq; qui Romæ estis euangelizare. Non enim me
pudet Euangelij Christi. Potentia siquidem est Dei, ad
salutem omni credenti, Iudæo primum simul et Græco.
Iustitia enim Dei per illud patefit ex fide in fidem. Sicu
Abac.2. ti scriptum est: † Iustus autem ex fide uicturus est. Pa=

lam fit enim ira Dei *de cœlo, aduersus omnem impieta-* Gal. 3.
tem, & iniustitiam hominum, qui ueritatem in iniusti Hebr. 10.
tia detinent, propterea quod id quod de Deo *cognosci* Rom. 10.
potest, manifestũ est in illis. Deus *enim illis patefecit. Si*
quidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi,
dum per opera intelliguntur, peruidentur: ipsaq; æter-
na eius potentia ac diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabi-
les, † *propterea quod cum* Deum *cognouerint, non ut* 1. Cor. 3.
Deum *glorificauerunt, neq; grati fuerunt, sed frustrati* Ephes. 4.
sunt per cogitationes suas, & obtenebratum est insciens
cor eorum. † *Cum se crederent esse sapientes, stulti fa-* 1. Cor. 1.
cti sunt, mutaueruntq; gloriam immortalis Dei *per*
imaginem, non solum ad mortalis hominis similitudi-
nem effictam, uerumetiam uolatilium et quadrupedum
& reptilium: quapropter tradidit illos Deus *per cupi-*
ditates cordium suorum in immunditiam, ut ignominia
afficiant corpora sua inter se mutuo, qui commutarunt
ueritatem eius mendacio, & uenerati sunt colueruntq;
ea quæ condita sunt supra eum qui condidit, qui est lau
dandus in secula. Amen. † Q*uamobrem tradidit eos* De Rom. 9.
us in cupiditates ignominiosas. Nam *& fœminæ illo-*
rum mutauerunt naturalem usum in eum qui est præ-
ter naturam. Similiterq; & masculi relicto naturali u-
su fœminæ, exarserunt per appetentiam sui, alius in a-
lium, masculi in masculos fœditatem perpetrantes, &
præmium quod oportuit erroris sui in sese recipientes.
Et *quemadmodum non probauerunt, ut* Deum *agnosce*
rent, ita tradidit eos Deus *in reprobam mentem, ut fa-*
cerent quæ non conueniebat, repleti omni iniustitia,
scortatione, uersutia, auaritia, malitia, pleni inuidia, cæ

de, contẽtione, dolo, malis præditi moribus, ſuſurrones, obtrectatores, Dei oſores, contumelioſi, elati, glorioſi, excogitatores malorum, parentibus immorigeri, expertes intelligentiæ, pactorum haudquaquam tenaces, alieni à charitatis affectu, neſcij fœderis, immiſericordes. Qui cum Dei iuſtitiam nouerint, nempe quod ij qui talia faciunt, digni ſint morte, non ſolum ea faciunt, uerumetiam aſſentiuntur ijs qui faciunt.

CAPVT II.

Matt. 7. *QVapropter inexcuſabilis es ô homo, quiſquis es qui iudicas.* †*Nam hoc ipſo quod iudicas alterum teipſum condemnas. Eadem enim facis tu qui iudicas. Scimus autem quod iudicium* Dei *eſt ſecundum ueritatem, aduerſus eos qui talia agunt. Cogitas autem ô homo, qui iudicas eos qui talia faciunt, & facis eadem, quod tu ſuffugies iudicium* Dei? *Aut diuitias bonitatis illius, ac tolerantiæ lenitatisq́; contemnis, ignorans quod bonitas* Dei *ad pœnitentiam te inuitat? Sed iuxta duritiam tuam, & cor pœnitere neſcium, colligis tibijpſi iram in die iræ, quo patefiet iuſtum iudicium* Dei, † *qui redditurus eſt unicuique iuxta facta*

Math. 15. *ſua: his quidem qui perſeuerantes in benefaciendo, gloriam & honorem & immortalitatem quærunt, uitam æternam: his uerò qui ſunt contentioſi, & qui ueritati quidem non obtemperant, ſed obtemperant iniuſtitiæ, uentura eſt indignatio, & ira, afflictio & anxietas, aduerſus omnem animam hominis perpetrantis malum, Iudæi primum, ſimul & Græci.* Gloria *uerò & honor, & pax omni operanti bonum,* Iudæo *primum,*

Epheſ. 6. *ſimul & Græco.* †*Non enim eſt perſonarum reſpectus apud*

apud Deum. Q*uicunque enim sine lege peccauerunt, si* Gal. 2.
ne lege & peribunt: & quicunque in lege peccaue= Col. 3.
runt, per legẽ iudicabuntur. * Non *enim qui audiunt le* Act. 10.
gẽ, iusti sunt apud Deũ, *sed qui legem factis exprimũt,* Iacob. 2.
iusti habebuntur. Nam *cum gentes quæ legem non ha=* 1. Pet. 1. * Math. 7. Iacob. 1.
bent, natura quæ legis sunt, fecerint, eæ legem non ha-
bentes, sibijpsis sunt lex, qui ostendunt opus legis scri=
ptum in cordibus suis, simul attestante illorum cõscien
tia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut etiam
excusantibus, in eo die cum iudicabit dominus occulta
hominum, iuxta euangelium meum per Iesum Chri=
stum. Ecce *tu Iudæus cognominaris, & acquiescis in le*
ge, & gloriaris in Deo, *& nosti uoluntatem, ac pro-*
bas eximia, institutus ex lege, confidisq; teipsum du-
cem esse cæcorum, lumen in tenebris uersantium, eru-
ditorem insipientium, doctorem imperitorum, haben-
tem formam cognitionis ac ueritatis per legem. Q*ui*
igitur doces alium, teipsum non doces: qui prædicas
non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum,
adulterium committis: qui execraris simulachra, sacri
legium admittis: qui de lege gloriaris, per legis trans=
greßionem Deum *dehonestas.* Nam *nomen* Dei *propter*
uos male audit inter gentes, quemadmodum scriptum
est. † Nam *circuncisio quidem prodest, si legem serua-* Ezech. 36.
ueris: quod si transgressor legis fueris, circuncisio tua
in præputium uersa est. Ergo *si præputium iustifica-*
tiones legis seruauerit, nónne præputium illius pro cir=
cuncisione imputabitur? & iudicabit quod est ex natu
tura præputium, si legẽ seruauerit, te qui per literam
& circuncisionem transgressor es legis? Non *is qui in*

manifesto Iudæus sit, Iudæus est: nec ea quæ in manife-
sto sit carnis circuncisio, circuncisio est, sed qui in oc-
Deut. 10. & 20. *culto Iudæus fuerit, is Iudæus est: † & circuncisio cor-*
dis, circuncisio est, quæ spiritu constat, non litera, cu-
ius laus non ex hominibus est, sed ex Deo.

CAPVT III.

QVid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ utilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Nam primum quidem illud, quod illis commissa sunt oracula Dei. Quid enim, si quidam fuerunt increduli? Num incredulitas illorum fidem Dei faciet
Ioan. 3. 8. Psal. 15. ★Psal. 56. *irritam? Absit. † Imò sit Deus uerax, omnis autem homo mendax. Quemadmodum scriptum est: * Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Quòd si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Num iniustus Deus, qui inducat iram? humano more loquor, absit. Nam quomodo iudicabit Deus mundum? Etenim si ueritas Dei per meum mendacium excelluit, in gloriam ipsius, quid posthac et ego ueluti peccator iudicor? Ac non potius, quemadmodum de nobis male loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, ut ueniant bona. Quorum damnatio iusta est. Quid igitur? præcellimus eos? Nullo modo. Nam ante causis redditis ostendimus, & Iudæos & Græcos omnes peccato esse obnoxios, sicut*
Psal. 13. *scriptum est: † Non est iustus, ne unus quidem: non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum: omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui exerceat bonitatem, non est usque ad unum. † Sepulchrum*
Psal. 5. 13. *apertum guttur eorum, linguis suis ad dolum usi sunt,*
uenenum

ueneņum aspidum sub labijs eorum. Quorum os exe-cratione & amarulentia plenum est, ueloces pedes il-lorum ad effundendum sanguinem. Contritio & *cala-mitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt.* Non est *timor* Dei *coram oculis eorum. Scimus autem quod quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt, dicat: ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus* Deo, *propterea quod ex operibus legis non iustificabi tur omnis caro in conspectu eius.* † *Per legem enim* Galat. 2. *agnitio peccati.* Nunc *uerò absque lege iustitia* Dei *ma-nifestata est, dum cõprobatur testimonio legis ac pro-phetarum.* Iustitia *uerò* Dei *per fidem* Iesu *Christi in omnes, & super omnes eos qui credunt.* Non *enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, ac destituuntur gloria* Dei. *Iustificantur autem gratis per illius gra-tiam, per redemptionem quæ est in Christo* Iesu, † *quẽ* 1. Ioan. 16. *proposuit* Deus *reconciliatorem, per fidem interue-* 1. Tim. 2. *niente ipsius sanguine, ad ostensionem iustitiæ suæ, pro pter remißionem præteritorum peccatorum, quæ* De-*us tolerauit, ad ostendendam iustitiam suam in præsen ti tempore: in hoc, ut ipse sit iustus, & iustificans eum, qui est ex fide* Iesu. Vbi *igitur gloriatio?* Exclusa *est.* Per *quam legem? operum?* Non, *imò per legem fidei.* † *Arbitramur igitur fide iustificari hominem absque operibus legis. An* Iudæorum Deus *tantum? an non & gentium? Certe & gentium. Quandoquidem unus* Galat. 2. Deus, *qui iustificauit circuncisionem ex fide, & præ-putium per fidem. Legem igitur irritam facimus per fidem? Absit, imò legem stabilimus.*

CAPVT IIII.

Quid igitur dicemus inueniſſe Abraham patrē
noſtrum ſecundum carnem? Nam ſi Abraham
ex operibus iuſtificatus fuit, habet quod glo=
rietur, at non apud Deum. Quid enim ſcriptura dicit?
Gen. 15. Galat. 3. Iacobi 2. † Credidit autem Abraham Deo, & imputatum eſt ei
ad iuſtitiam. Ei uerò qui operatur, merces non imputa
tur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Porrò
ei qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat im
pium, imputatur fides ſua ad iuſtitiam. Quemadmo=
dum & Dauid explicat beatificationem hominis, cui
Pſal. 31. Deus imputat iuſtitiam abſque operibus. † Beati quo=
rum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum obtecta ſunt
peccata. Beatus uir cui non imputabit dominus pec=
catum. Beatificatio igitur hæc in circunciſionem tan=
tum, an & in præputium deuenit? Dicimus enim
quod imputata fuerit Abrahæ fides ad iuſtitiam. Quo
modo ergo imputata eſt, cum eſſet in circunciſione, an
cum eſſet in præputio? Non in circunciſione, ſed in
præputio: Et ſignum accepit circunciſionis ſignacu=
lum iuſtitiæ fidei, quæ fuerat in præputio, ut eſſet pa=
ter omnium credentium per præputium, ut imputare=
tur & illis iuſtitia, & pater circunciſionis, ijs qui non
ſolum genus ducerent à circunciſis, uerumetiam ingre
derentur ueſtigijs fidei, quæ fuit in præputiò patris no
ſtri Abrahæ. Non enim per legem promiſſio contigit
Abrahæ aut ſemini eius, illum hæredem fore mundi,
Galat. 3. ſed per iuſtitiam fidei. † Etenim ſi ij qui ad legem per
tinent hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & irrita fa=
cta eſt promiſſio. Nam lex iram operatur. Siquidem
ubi non eſt lex, ibi nec tranſgreſſio eſt. Idcirco ex fide
datur

datur hæreditas, ut secundum gratiam, ut firma sit pro missio uniuerso semini, non ei, quod est ex lege tantum, uerumetiam ei, quod est ex fide Abrahæ, qui est pater omnium nostrum. Sicut scriptum est: † *Patrem multa* Gen. 13. 22.
rum gentium constitui te: nimirum ad exemplum Dei cui crediderat, qui uitæ restituit mortuos, ac uocat ea quæ non sunt, tanquam sint, qui præter spem sub spe credidit, se fore patrem multarum gentium, iuxta id quod dictum est: Sic erit semen tuum. Ac non infirmatus fide, haud cõsiderauit suum ipsius corpus iam emortuum, cum centum fere natus esset annos, nec emortuam uuluam Saræ: uerum ad promißionem Dei non hæsitabat ob incredulitatem, sed robustus factus est fide tribuens gloriam Deo, certa persuasione concepta, quod is qui promiserat, idem potens esset & præstare. Quapropter etiam imputatum est illi ad iustitiam. Non scriptum est autem propter illum tantum, imputatum fuisse illi, sed etiam propter nos, quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Iesum dominum nostrum à mortuis: † *qui traditus fuit propter* 1. Tim. 2.
peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri. 1. Ioan. 1.

CAPVT V.

IVstificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deũ, per dominum nostrum Iesum Christum, per quem & contigit nobis, ut fide perduceremur in gratiam hanc, in qua stamus, & gloriamur sub spe gloriæ Dei. Iacob. 1.
Nec id solum, uerumetiam gloriamur super afflictionibus, sciẽtes quod afflictio patientiam pariat, patientia uerò probationem, probatio autem spem. Porrò spes

non pudefacit, quod dilectio Dei *effuſa ſit in cordibus*
noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Chri
ſtus enim cum adhuc eſſemus infirmi iuxta tēporis ra=
tionem pro impijs mortuus eſt. Nam *uix pro iuſto quiſ*
quam morietur. Siquidem pro bono forſitan aliquis e=
Hebr. 9. *tiam mori ſuſtinet.* † Commendat *autem ſuam charita*
1. Pet. 3. *tem erga nos* Deus, *quod cum adhuc eſſemus peccato=*
res, Chriſtus pro nobis mortuus fuit. Multo *igitur ma=*
gis iuſtificati nunc ſanguine eius, ſeruabimur per eum
ab ira. Nam *ſi cum inimici eſſemus, reconciliati fuimus*
Deo *per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſer*
uabimur per uitam ipſius. Non *ſolum autem hoc, uerū*
etiam gloriantes in Deo *per dominum noſtrum* Ieſum
Chriſtum, *per quem nunc reconciliationem aſſequuti*
ſumus. Propterea *quemadmodum per unum hominem*
peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors,
& ſic in omnes homines mors peruaſit, quatenus om=
nes peccauimus. Vſq; *ad legem enim peccatum erat in*
mundo. Porrò *peccatum non imputatur cum non eſt*
lex. Imò *regnauit mors ab* Adam *uſq; ad* Moſen, *in eos*
quoq; qui non peccauerāt, ad ſimilitudinem tranſgreſ=
ſionis Adam, *qui typū gerit illius futuri.* At *non ut pec*
catum, ita & donum. Nam *ſi unius delicto multi mor=*
tui ſunt, multo magis gratia Dei, *& donum per gra=*
tiam, quæ fuit unius hominis Ieſu Chriſti, *in multos e=*
xuberauit. Et *non ſicut per unum qui peccauerat uene*
rat mors, ita donum. Nam *condemnatio quidem ex u=*
no delicto ad condemnationem, donum autē ex multis
delictis ad iuſtificationem. Etenim *ſi per unius delictū*
mors regnauit per unum: multo magis hi qui exube=
rantiam

rantiam gratiæ & doni iustitiæ accipiunt, per uitã regnabunt, authore uno Iesu Christo. Itaq; sicut per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem, ita & per unius iustificationem propagatur bonum in omnes homines ad iustificationẽ uitæ. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti fuimus multi, ita per obedientiam unius iusti constituemur multi. †Cæterum Galat 3.
lex obiter subijt, ut abundaret delictum. Vbi uerò exuberauit peccatum, ibi magis exuberauit gratia, ut quẽadmodum regnauerat peccatũ in morte, sic & gratia regnaret per iustitiã ad uitã æternã, per Iesum Christũ.

CAPVT VI.

Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. Qui mortui sumus peccato, quomodo posthac uiuemus in eodẽ?
†An ignoratis quod quicunq; baptizati sumus in Chri Galat. 3.
stum Iesum, in mortem eius baptizati sumus? Sepulti igitur sumus unà cum illo per baptismum in mortem: ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis
per gloriam patris, † ita & nos in nouitate uitæ ambu Ephes. 4.
lemus. Nam si insititij facti sumus illi per similitudinẽ Col. 3.
mortis eius, nimirum & resurrectionis participes erimus, illud scientes, quod uetus ille noster homo cum illo crucifixus est, ut aboleretur corpus peccati, ut posthac non seruiamus peccato. Etenim qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Quod si mortui sumus cũ Christo, credimus quod & uiuemus cum illo: scientes quod Christus excitatus à mortuis, non amplius moritur, mors illi nõ amplius dominatur. Nã quod mortuus fuit

peccato mortuus fuit ſemel: quod autẽ uiuit, uiuit Deo. *Ita & uos reputate uoſipſos mortuos quidem eſſe peccato, uiuentes autem* Deo *per* Chriſtum Ieſum *dominũ noſtrum*. Ne *regnet igitur peccatum in mortali ueſtro corpore, ut obediatis illi per cupiditates eius*. Neque *accommodetis membra ueſtra, arma iniuſtitiæ peccato, ſed accommodetis uoſmeipſos* Deo, *uelut ex mortuis uiuentes, & membra ueſtra, arma iuſtitiæ* Deo. Peccatum *enim uobis non dominabitur*. Non *enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Quid igitur?* Peccabimus *quod non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. An neſcitis quod cui accommodatis uoſipſos ſeruos ad obediendũ, eius ſerui eſtis cui obeditis, ſiue peccati ad mortẽ, ſiue obedientiæ ad iuſtitiam?* Gratia *autem* Deo, *quod fuiſtis quidem ſerui peccati, ſed obediſtis ex animo in eam in quam traducti eſtis, formam doctrinæ. Cæterum liberati è peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ*. Humanũ *quid*

Ioan. 8. *dam dico propter infirmitatem carnis ueſtræ*. †Quem

Eſa. 1.

Ezech. 36. *admodum enim præbuiſtis membra ueſtra ſerua immunditiæ & iniquitati, ad aliam atq; aliam iniquitatem, ſic et nunc præbete membra ueſtra ſerua iuſtitiæ, ad ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Quem igitur fructum habebatis tunc in his, de quibus nunc erubeſcitis?* Nam *finis illorum mors*. Nũc *uerò manumiſſi à peccato, ſerui autem facti* Deo, *habetis fructum ueſtrum in ſanctificationẽ, finem autem uitam æternam*. Etenim *authoramenta peccati mors: donum autẽ* Dei, *uita æterna, per* Chriſtum Ieſum *dominum noſtrum*.

CAPVT VII.

AN ignoratis fratres (scientibus enim legem lo- 1.Cor.7
quor) quod lex tantisper dominetur homini, quo
ad ea uixerit? †Nam uiro obnoxia mulier, uiuenti uiro
alligata est per legem: quod si mortuus fuerit uir, libe-
rata est à lege uiri † Proinde uiuente uiro, adultera uo Matt. 5.
cabitur, si se iunxerit alteri uiro. Sin autem mortuus
fuerit uir, liberata est à iure uiri, ut non sit adultera, si
iuncta fuerit alteri uiro. Itaque fratres mei, uos quoq;
mortificati estis legi per corpus Christi, ut iungeremu-
ni alteri: nimirum ei qui ex mortuis surrexit, ut fructi-
ficemus Deo. Cum enim essemus in carne, affectus pec-
catorum, qui sunt per legem uigebant in membris no-
stris ad fructificandum morti. Nunc aũt liberati sumus
à lege, mortui ei in qua detinebamur, ut seruiamus per
nouitatẽ spiritus, & nõ per uetustatẽ literæ. Quid ergo
dicemus? †Lex peccatũ est? Absit. Sed peccatũ non cõ Gal.3.
gnoui, nisi per legẽ. Nam & concupiscentiã non nouis-
sem, nisi lex dixisset: Non cõcupisces. Sed occasione ac- Exod.20.
cepta, peccatũ per præceptũ genuit in me omnem con- Deut.5.
cupiscentiam. Siquidem absq; lege peccatum erat mor-
tuum. Ego aũt uiuebam sine lege quondam. Porrò ueni
ente mandato, peccatũ reuixit, ego uero mortuus sum.
Et repertum est mandatum, quod institutum erat ad ui
tam, mihi cedere ad mortem. Nam peccatum occasione
accepta per præceptum decepit me, & per illud occi-
dit. †Itaq; lex ipsa quidem sancta, & præceptum san-
ctum ac iustum ac bonum. Ergo quòd bonũ erat mihi fa 1.Tim.1.
ctum est mors? Absit. Imò peccatum. Vt appareret
peccatum, per id quod erat bonum, mihi gignere mor-
tem, ut fieret maiorem in modũ peccans peccatum per

præceptum. Scimus enim quod lex spiritualis est, at
ego carnalis sum, uenditus sub peccatum. Quod enim
ago, nõ probo. Non enim quod uolo, hoc facio, sed quod
odi, hoc ago. Si uerò quod non uolo, hoc facio, consen-
tio legi, quod bona sit. Nunc autem non iam ego perpe
tro illud, sed inhabitans in me peccatum. Noui enim
quod non habitet in me, hoc est, in carne mea, bonum.
Nam uelle adest mihi, at ut faciam bonum, non repe-
rio. Non enim quod uolo, facio bonum, sed quod non uo
lo malum, hoc ago. Porrò si quod non uolo ego, hoc fa-
cio: non iam ego perpetro illud, sed inhabitans in me
peccatum. Reperio igitur per legem, uolenti mihi face
re bonum, quod mihi malum adiunctum sit. Delectabat 6
enim me lex Dei secundum internum hominem. Sed ui
deo aliam legem in membris meis, rebellantem legi
mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati,
quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me eri-
piet ex hoc corpore morti obnoxio? Gratias ago Deo
per Iesum Christum dominum nostrum. Itaq; idem ego
mente quidem seruio legi Dei, carne uero legi peccati.

CAPVT VIII.

NVlla igitur nunc est condemnatio his qui insiti
sunt Christo Iesu: qui non iuxta carnem uersan-
tur, sed iuxta spiritum. Nam lex spiritus uitæ per Chri
stum Iesum, liberum me reddidit à iure peccati & mor
tis. Etenim quod lex præstare non poterat, ea parte
qua imbecillis erat per carnem, hoc Deus proprio filio
misso sub specie carnis peccato obnoxiæ, præstitit, ac
de peccato condemnauit peccatum per carnem, ut iu-
stificatio legis impleretur in nobis: qui non secundũ car
nem

nem uersamur, sed secundum spiritum. Nam qui carnales sunt, quæ carnis sunt curant: at qui spirituales, quæ spiritus sunt. Nam affectus carnis, mors est: affectus uerò spiritus, uita & pax. Propterea quod affectus carnis inimicitia est aduersus Deum: nam legi Dei non subditur, siquidem ne potest quidem. Qui uerò in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem spiritus Dei habitat in uobis. Quod si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Porrò si Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uita est propter iustificationem. Quod si spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter ipsius spiritum inhabitantem in uobis. Proinde fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus: nam si secundum carnem uixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Etenim quicunq; spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei. † Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba pater. Idem spiritus testatur unà cum spiritu nostro, quod simus filij Dei. † Quod si filij, igitur & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. † Siquidem simul cum eo patimur, ut & unà cum illo glorificemur. Nam reputo non esse pares afflictiones præsentis temporis ad gloriam, quæ reuelabitur erga nos. Etenim solicita creaturæ expectatio expectat, ut palàm fiant filij Dei. Quippe uanitati creatura subiacet non uolens, sed propter eum qui sub-

2. Tim. 1.
Gal. 4.
Ibidem.
1. Cor. 12.
Hebr. 4.

iecit illam ſub ſpe. Quoniam & ipſa creatura liberabi
tur à ſeruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filio=
rum Dei. Scimus enim quod omnis creatura congemi=
ſcit, ſimulq; nobiſcum parturit uſq; ad hoc tempus. Nõ
ſolum autem illa, ſed & ipſi, qui primitias ſpiritus habe
mus: & noſipſi in nobiſipſis gemimus, adoptionem ex=
pectantes, redemptionem corporis noſtri. Siquidem ſpe
ſeruati ſumus. Porrò ſpes ſi uideatur nõ eſt ſpes. Quod
enim quis cernit, cur idem ſperet? Si uerò quod non ui=
demus ſperamus, id per patientiam expectamus. Con=
ſimiliter autem & ſpiritus auxiliatur infirmitatibus
noſtris. Siquidem hoc ipſum, quid oraturi ſimus, ut o=
portet, non nouimus: uerum ipſe ſpiritus intercedit pro
Pſal. 7. nobis gemitibus inenarrabilibus. † At ille qui ſcruta=
Ierem. 17 tur corda, nouit quis ſit ſenſus ſpiritus, quoniam ſecun-
dum Deum intercedit pro ſanctis. Scimus autem quod
his qui diligunt Deum, omnia ſimul adiumento ſunt in
bonum: nimirum his qui iuxta propoſitum uocati ſunt.
Quoniam quos præſciuerat, eoſdem & præfiniuit,
conformes imaginis filij ſui, ut ipſe ſit primogenitus
inter multos fratres. Porrò quos prædefinierat, eoſ=
dem & uocauit: & quos uocauit, eos & iuſtificauit:
quos autem iuſtificauit, hos & glorificauit. Quid igi=
tur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra
Ioan. 3. nos? † Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis o=
Iſa. 53. mnibus tradidit illum, qui fieri poteſt, ut non & cum
eodem omnia nobis donet? Quis intentabit crimina
aduerſus electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat, quis ille
qui condemnet? Chriſtus eſt qui mortuus eſt, imò qui et
ſuſcitatus eſt, qui etiã eſt ad dextrã Dei, qui et interce=
dit

dit pro nobis. Quis nos separabit à dilectione Dei? num afflictio? num angustia? num persecutio? nũ fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Quemadmodũ scriptum est: †Propter te morti tradimur tota die, habiti sumus uelut oues destinatæ mactationi. Verum in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum habeo, quod neq; mors, neq; uita, †neque angeli, neq; principatus, neq; potestates, neq; instantia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neque ulla creatura alia poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Psal. 43. 1. Cor. 15

CAPVT IX.

VEritatem dico in Christo, †non mentior, attestante mihi simul conscientia mea, per spiritum sanctum, quod dolor mihi sit magnus, & assiduus cruciatus cordi meo. Optarim enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum est adoptio, & gloria, & testamenta, et legis constitutio, et cultus, et promissiones, quorum sunt patres, et hi ex quibus est Christus, quantum attinet ad carnem, † qui est in omnibus Deus laudandus in secula, Amen. Non autem hæc loquor, quod exciderit sermo Dei. Non enim omnes qui sunt ex Israel, sunt Israel: neq; quia sunt semen Abrahæ, statim omnes filij, † sed per Isaac nominabitur tibi semen, hoc est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, recensentur in semen. Promissionis enim sermo hic est: †In tempore hoc ueniam, et erit Saræ filius. Non solum autem hoc, sed & †Rebecca ex uno conceperat Isaac patre nostro. Nondum enim natis pueris, Gal. 1. Supra 1. Gal. 4. Gen. 21. Gen. 18. Gen. 25.

cum neque boni quippiam fecissent, neque mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante, dictum est illi: Maior seruiet
Mal. 1. *minori. Sicut scriptum est:* † *Iacob dilexi, Esau uerò odio habui. Quid igitur dicemus? Num iniustitia est a-*
Exod. 33. *pud Deum? Absit. Nam Mosi dicit:* † *Miserebor, cuiuscunq; misereor: & commiserabor, quemcunq; cõmiseror. Itaque non uolentis est, neq; currentis, sed mise-*
Exod. 9. *rentis Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni:* † *In hoc ipsum te excitaui, ut ostendam in te potentiam meam, et ut annuncietur nomen meum in tota terra. Itaque cui uult, miseretur: quem autem uult, indurat. Dices ergo mihi: Quid adhuc conqueritur? Nam uoluntati illius quis restitit? Atqui ô homo, tu quis es, qui ex ad-*
Esa. 45. Eccli. 18. *uerso respondes Deo?* † *Num dicet figmentum ei qui fin-*
Hiere. 18. *xit, Cur me finxisti ad hunc modum? Annôn habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa fingat aliud quidem uas in honorẽ, aliud uerò in ignominiã? Quod si Deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit multa animi lenitate uasa iræ, apparata in interitum: & ut notas faceret diuitias gloriæ suæ erga uasa misericordiæ, quæ præparauerat in gloriam. Quos & uocauit, nimirum nos: non solum ex Iudæis, uerumetiam ex gentibus. Quemadmodum & Osee di-*
Ose. 2. *cit:* † *Vocabo populum, qui meus non erat, populum*
1. Pet. 2. *meum: & eam quæ dilecta non erat, dilectam. Et erit in loco ubi dictum fuerat eis: Non populus meus uos, ibi uocabuntur filij Dei uiuentis. Esaias autem clamat*
Esa. 10. *super Israel:* † *Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquiæ saluæ erunt. Sermonem enim perfi-*

ciens & abbreuians cum iustitia: quoniam sermonem abbreuiatum faciet dominus in terra. Et quemadmodū *prius dixit* Esaias: † *Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, ut Sodoma facti fuissemus, & Gomorrhæ aßimilati fuissemus. Quid igitur dicemus? quod gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiā autem eam quæ est ex fide: contra Israel, qui sectabatur legem iustitiæ, ad legem iustitiæ peruenit. Propter quid? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis.* Impegerunt enim in lapidem offendiculi: quemadmodum scriptum est: † Ecce pono in Sion lapidem offendiculi, & petram offensionis: & omnis qui credit in eo, non pudefiet.

Esa. 1.

Esa. 28.

CAPVT X.

FRatres, propensa quidem uoluntas cordis mei, & deprecatio quæ fit ad Deum, pro Israel est ad salutem. Testimonium enim illis perhibeo, quod studiū Dei habent, sed non secundum scientiam. Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam quærentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subditi. Nam perfectio legis Christus, ad iustificationem omni credenti. Moses enim scribit de iustitia quæ est ex lege, † quod qui fecerit ea homo, uiuet per illa. Cæterum quæ ex fide est iustitia ea sic loquitur: † Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? Hoc est Christum ex alto deducere. Aut, quis descendet in abyssum? Hoc est Christū ex mortuis reducere. Sed quid dicit? † Prope te uerbum est in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est uerbum fidei quod prædicamus: Nempe si cōfessus fueris ore tuo

Leuit. 18. Gal. 3
Deute. 30.
Hiere. 1.

dominum Iesum, & credideris in corde tuo quod Deus
illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim cre-
ditur ad iustitiam, ore autem confeßio fit ad salutem.
Esa. 28. Dicit enim scriptura: †Omnis qui fidit illi, nō pudefiet,
2. Cor. 8. Non enim est distinctio uel Iudæi, uel Græci. † Nam
Iohel. 21. idem dominus omnium, diues in omnes inuocantes se.
Act. 2. *Quisquis enim inuocauerit nomen domini saluus erit.
Quomodo igitur inuocabunt eum, in quem non cre-
diderunt? Quomodo autem credent ei, de quo non au-
dierunt? Quomodo autem audient absque prædican-
te? Quomodo autem prædicabunt, nisi mißi fuerint?
Esa. 25. Sicut scriptum est: †Quàm speciosi pedes annuncian-
Nahum 1. tium pacem, annunciantium bona. At non omnes obe-
dierunt Euangelio. Esaias enim dicit: † Domine, quis
Esa 53. Ioan. 12. credidit sermonibus nostris? Ergo fides ex auditu est:
auditus autem per uerbum Dei. Sed dico, An non au-
Psal. 18. dierunt? Atqui † in omnem terram exiuit sonus eo-
rum, & in fines orbis terrarum uerba illorum. Sed
dico, Nunquid non cognouit Israel? Primus Moses di-
Deut. 32. cit: Ego ad æmulationem prouocabo uos per gentem
quæ non est gens, per gentem stultam ad iram commo-
Esa. 65. uebo uos. Esaias autem post hunc audet, ac dicit: † In-
uentus fui his qui me non quærebant: conspicuus factus
sum his qui de me non interrogabant. Aduersus Israel
autem dicit: Toto die expandi manus meas ad populum
non credentem, & contradicentem.

CAPVT XI.

Dico igitur: Num repulit Deus populum suum? Ab
sit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abra-
hæ, tribus Beniamin. Non repulit Deus populum suum,
quem

quē ante agnouerat. An nescitis de Elia quid dicat scriptura? Quomodo interpellat apud Deum aduersus Israel, dicens: † Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua subruerunt, & ego relictus fui solus, & insidiantur uitæ meæ. † Sed quid dicit ei diuinum responsum? Reliqui mihiipsi septem millia uirorum, qui non inflexerunt genu imagini Baal. Sic igitur & in hoc tēpore, reliquiæ secundum electionem gratiæ fuerunt. Quod si per gratiam, non iam ex operibus, Quandoquidem gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non est gratia. Quandoquidem opus, non iam est opus. Quid igitur? Quod quærit Israel, hoc non assequutus est, sed electio consequuta est, reliqui uerò excæcati sunt. Quemadmodum scriptū est: † Dedit eis Deus spiritum compunctionis: oculos, ut non uideant: & aures, ut non audiant, usq; ad hodiernum diem. Et Dauid dicit: * Vertatur mensa illorum in laqueum, & in captionem, & in offendiculū, & in retaliationem ipsis. Obtenebrentur oculi eorum, ut non uideant, & tergū illorum semper incurua. Dico igitur: Num ideo impegerunt, ut conciderent? Absit. Sed per lapsum illorum salus contigit gentibus, in hoc, ut eos ad æmulandū prouocaret. Quod si lapsus illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio illorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo illorum? Vobis enim dico gentibus, quatenus ego quidem sum apostolus gentium, ministeriū meum illustro, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos reddam nonnullos ex illis. Nam si reiectio illorum est recōciliatio mundi, quæ erit assumptio, nisi uita ex mortuis? Quod si primitiæ sanctæ, sancta

3. Reg. 19.
Ibidem.
Esa. 6.
Matth. 13.
Marc. 4.
Lucæ 8.
Ioan. 12.
Acto 28.
* Psal. 68.

eſt & conſperſio. Et ſi radix ſancta, ſancti erunt & ra
mi. Quod ſi nonnulli rami defracti ſunt: tu uerò cum eſ
ſes oleaſter, inſitus fuiſti illis, & conſors radicis et pin
guetudinis oleæ factus es, ne glorieris aduerſus ramos.
Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.
Dices igitur: defracti ſunt rami, ut ego insererer. Bene
dicis: per incredulitatē defracti ſunt, tu uerò fide con=
ſtitiſti. Ne efferaris animo, ſed timeas. Nam ſi Deus na
turalibus ramis non pepercit, uide ne qua fiat, ut nec ti
bi parcat. Vide igitur bonitatem ac ſeueritatem Dei,
in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te uerò
bonitatem, ſi permanſeris in bonitate. Alioqui et tu ex
cideris: & illi rurſum, ſi non permanſerint in incredu
litate, inſerentur. Poteſt enim Deus denuo inſerere il-
los. Etenim ſi tu ex naturali exectus es oleaſtro, et præ
ter naturam inſitus es in ueram oleam: quanto magis
hi qui naturales ſunt, inſerentur propriæ oleæ? Non
enim uolo uos ignorare fratres myſterium hoc, ut ne ſi
tis apud uoſmetipſos elati animo, quod excæcatio ex
parte Iſraeli accidit, donec plenitudo gentium aduene
rit; & ſic totus Iſrael ſaluus erit. Sicut ſcriptum eſt:
Esa. 59. † Adueniet ex Sion ille qui liberat, & auertet impie-
tates à Iacob. Et hoc illis à me teſtamentum, cum abſtu-
lero peccata ipſorum. Secundum euangelium quidem
inimici propter uos, ſecundum electionem autem dile=
cti propter patres. Nam dona quidem & uocatio Dei,
eiuſmodi ſunt, ut eorum illum pœnitere nō poſsit. Quē
admodum enim et uos quondam increduli fuiſtis Deo,
nunc autem miſericordiam eſtis conſequuti per illorū
incredulitatem: ſic & iſti nunc increduli facti ſunt, ex

eo quod uos misericordiam estis adepti, ut & ipsi mise
ricordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnes
sub incredulitatem, ut omnium misereretur. O profun
ditatem diuitiarum & sapientiæ, & cognitionis Dei.
† Quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuesti Sap. 17.
gabiles uiæ eius. † Quis enim cognouit mẽtem domini? Ibid. 9. Esa 40.
Aut quis illi fuit à consilijs? Aut quis prior dedit illi, & 1. Cor. 2.
reddetur ei? Quoniam ex illo, & per illum, & in illum † Rom. 15.
omnia. * Ipsi gloria in secula, Amen.

CAPVT XII.

OBsecro igitur uos fratres per miserationes Dei,
† ut præbeatis corpora uestra hostiam uiuentẽ, Phil. 4.
sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum uestrũ. Et
ne accõmodetis uos ad figurã seculi huius, sed transfor=
memini per renouationẽ mẽtis uestræ, ut probetis quæ Ephes. 5.
sit uoluntas Dei, quod bonum est, acceptumq́; & per= 1. Thess. 4.
fectũ. Dico enim per gratiã, quæ data est mihi, cuilibet
uersanti inter uos, ne quis arroganter de se sentiat, su-
pra quàm oportet de se sentire: sed ita sentiat, ut mode
stus sit et sobrius, ut cuiq; Deus partitus est mensuram
fidei. Quemadmodũ enim in uno corpore membra mul 1 Cor 12. Ephes. 4.
ta habemus, membra uerò non omnia eundẽ habent a=
ctũ: sic multi unũ corpus sumus in Christo, singulatim
aũt alij aliorũ mẽbra, sed tamẽ habẽtes dona iuxta gra
tiã datã nobis uaria, siue prophetiã iuxta portionẽ fi=
dei, siue ministeriũ in administratiõe, siue q docet in do
ctrina, siue qui exhortatur in exhortatione, qui imper
tit in simplicitate, q præest in diligẽtia, q miseretur in
hilaritate. † Dilectio sit nõ simulata. Sitis odio ꝓsequẽ Amos 5.
tes qd' malũ est, adhærẽtes ei qd' bonũ est, per fraternã Ephes. 4. 1. Pet. 2. 5.

charitatem, ad mutuo uos diligendos propensi, honore
alius alium præuenientes: studio non pigri, spiritu feruentes, tempori seruientes, spe gaudentes, in afflictione patientes, precationi instantes, † necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. † Bene loquamini de ijs qui uos insectantur, bene loquamini inquam, & ne male precemini. Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus: eodem animo alij in alios affecti, † non arroganter de uobisipsis sentientes, sed humilibus uos accommodantes. Ne sitis arrogantes apud uosmetipsos, † neq; cuiquam malum pro malo redatis. † Prouide parantes honesta in conspectu omnium hominum, si fieri potest, quantum in uobis est, † cum omnibus hominibus in pace uiuentes, non uosmetipsos ulciscentes dilecti, quin potius date locum iræ. Scriptum est enim: † Mihi ultio, ego rependam, dicit dominus. † Si igitur esurit inimicus tuus, pasce illum: si sitit, da illi potum. Hoc enim si feceris, carbones ignis coaceruabis in caput illius. Ne uincaris à malo, imò uince bono malum.

Hebr.13. Matth.5. Luc.6. Prou.3. Esa.5. Prou.20. 1.Pet.3. 2.Cor.8. Exo.20. Heb.12. Deut.32. Hebr.10. Prou.25.

CAPVT XIII.

Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. † Non enim est potestas nisi à Deo: *quæ uerò sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt.* Itaque quisquis *resistit potestati,* Dei ordinationi *resistit.* Qui autem *restiterint, sibijpsis iudicium accipient.* Nam principes *non terrori sunt bene agentibus, sed male.* Vis autem *non timere potestatem?* Quod bonum est, facito, *& feres laudem ab illa.* Dei enim minister est tibi in bonum. *Quod si feceris id quod malum est, time.* Non enim

1.Pet.2. Sap.6.

nim frustra gladium gestat. Nam Dei minister est, ul=
tor ad iram ei qui, quod malũ est, fecerit. Quapropter
oportet esse subditos, non solum propter iram, uerum
etiam propter conscientiam. Propter hoc enim & ue=
ctigalia soluitis. Siquidẽ ministri Dei sunt, in hoc ipsum
incumbentes. † Reddite igitur omnibus, quod debetur: Matth. 22.
cui tributũ, tributũ: cui uectigal, uectigal: cui timorẽ, ti
morẽ: cui honorem, honorẽ. Nemini quicquã debeatis
nisi hoc ut inuicẽ diligatis. Nã qui diligit alterũ, legem
expleuit. Siquidem illa: † Non Mœchaberis, non occi- Deut. 5.
des, non furaberis, non falsum testimonium dices, non
concupisces: & si quod aliud præceptum, in hoc sermo
ne summatim comprehenditur: nempe, † Diliges pro= Leuit. 19.
ximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximo malum
non operatur. † Consummatio itaque legis, est dilectio. Matth. 22.
Præsertim cum sciamus tempus, quod tempestiuum sit, Galat. 5.
nos iam à somno expergesci. Nunc enim propius adest Iacobi 2.
nobis salus, quàm tum, cum credebamus. Nox progres
sa est, dies autem appropinquat. Abijciamus igitur o=
pera tenebrarum, et induamur arma lucis: tanquam in
die composite ambulemus, † non commessationibus & Lucæ 21.
ebrietatibus, non cubilibus ac lasciuijs, non contentio-
ne & æmulatione, sed induamini dominum Iesum Chri
stum. Et carnis curam ne agatis ad concupiscentias.

CAPUT XIIII.

PORrò eum qui infirmatur fide, assumite, non ad di
iudicationes disceptationum. Alius quidem credit
uescendum esse quibuslibet: alius autem qui infirmus
est, holeribus uescitur. Qui uescitur, non uescentem ne
despiciat: & qui non uescitur, uescentem ne iudicet.

Iacobi 4. Deus enim illum assumpsit. † Tu quis es, qui iudicas alieno famulo? Proprio domino stat aut cadit, imò fulcietur ut stet. Potens enim est Deus efficere ut stet. Hic quidem iudicat, diem ac diem conferens: ille autem idē iudicat de quouis die. Vnicuique sua mens satisfaciat. Qui curat diem, domino curat. Et qui non curat diem, domino non curat. Qui uescitur, domino uescitur, gratias enim agit Deo: & qui non uescitur, domino non uescitur, & gratias agit Deo. Nullus enim nostrum sibi ipsi uiuit, et nullus sibijpsi moritur. Nam siue uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, domino morimur. Siue igitur uiuamus, siue moriamur, domini sumus. In hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, & reuixit, ut mortuis ac uiuentibus dominetur.

Iacobi 4. † Tu uerò cur iudicas fratrem tuum? Aut etiam tu cur despicis fratrem tuū? Omnes enim statuemur apud tribunal Christi. Scriptum est enim:

Esa. 45. Philip. 2. † Viuo ego, dicit dominus: Mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

* 2. Cor. 2. * Igitur unusquisq; nostrum de seipso rationem reddet Deo. Ne posthac igitur alius alium iudicemus: uerum illud iudicate magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. Noui siquidem, & persuasum habeo per dominum Iesum, nihil esse cōmune per se, nisi ei qui existimat aliquid esse commune, illi commune est. Verum si propter cibum frater tuus contristatur, non iam secundum charitatem ambulas. Ne cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est. Ne uestrum igitur bonum, hominum maledicentiæ sit obnoxium. Non enim est regnum Dei cibus ac potus, sed iustitia & pax, & gaudium, in spiritu sancto. Etenim

qui

qui per hæc seruit Christo, acceptus est Deo, & probatus hominibus. Itaq; quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis alius erga alium. Ne cibi causa destruas opus Dei. † Omnia quidem pura, sed malum est homini qui per offendiculum uescitur Bonum est non edere carnes, neq; bibere uinum, neq; quicquam per quod frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmatur. Tu fidem habes? Apud temetipsum habe coram Deo. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui dijudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quicquid ex fide non est, peccatum est. Titum. 1. 1. Cor. 8.

CAPVT XV.

DEbemus † autem nos qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare, ac non placere nobisipsis. Nam unusquisq; nostrum proximo placeat in bonum ad ædificationē. Etenim Christus non placuit sibijpsi, sed quemadmodū scriptum est: † Opprobria opprobrantium tibi inciderunt in me. Nam quæcūq; præscripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autem patientiæ & consolationis det uobis idem mutuo inter uos sentire secundum Iesum Christum, ut unanimiter uno ore glorificetis Deum, ac patrem domini nostri Iesu Christi. Quapropter assumite uos inuicem, quemadmodum & Christus assumpsit nos in gloriam Dei. Illud autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis pro ueritate Dei, ad confirmandas promißiones patrū. Cæterū ut gētes pro misericordia glorificent Deum, sicut scriptū est: Propter hoc cōfitebor tibi ingentibus, et nomini tuo ca Galat. 6. Psalm. 69. 2. Reg. 22.

Pſalm.117. *nam. Et rurſum dicit:* † *Gaudete gentes cum populo eius. Et rurſum: Laudate dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et rurſum Eſaias dicit:*
Eſa.11. *Erit radix Ieſſe, & qui exurget ad imperandum genti bus, in eo gentes ſperabunt. Deus autem ſpei impleat uos omni gaudio & pace, in credendo, in hoc, ut exuberetis in ſpe per potentiam ſpiritus ſancti. Perſuaſum enim habeo fratres mei & ipſe ego de uobis, quod & ipſi pleni eſtis bonitate, impleti omni ſcientia, ualentes etiam inuicem alius alium admonere. Sed tamen audacius ſcripſi uobis fratres, ex parte ueluti commonefaciens uos, propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, in hoc, ut ſim miniſter Ieſu Chriſti in gentes, adminiſtrãs euangelium Dei, ut fiat oblatio gentium acceptabilis, ſanctificata per ſpiritum ſanctum. Habeo igitur quod glorier per Chriſtum Ieſum, in his quæ ad Deum pertinent. Non enim auſim loqui quicquam eorum, quæ non effecit Chriſtus per me, in obedientiam gentium, uerbo & facto per potentiam ſignorum ac prodigiorum, per potentiam ſpiritus Dei, ut ab Hieruſalem, & in circumiacentibus regionibus, uſque ad Illyricum im pleuerim euangelium Chriſti: ita porrò annitens prædicare euangelium, non ubi nominatus erat Chriſtus, ut ne ſuper alienum fundamentum ædificarem, ſed quẽ admodum ſcriptum eſt:* † *Quibus non eſt annunciatũ*
Eſa.52. *de eo, uidebunt: & qui non audierant, intelligent. Quapropter & præpeditus ſum ſæpe, quo minus uenirẽ ad uos. Nunc uerò cum non amplius habeam locum in regionibus his, deſiderium autem habeam uenẽdi ad uos multis iam annis, quandocunque iter inſtituero in Hiſpaniam*

ſpaniam ueniam ad uos. Spero enim fore, ut iſtac iter faciens, uideam uos, & à uobis producar illuc, ſi tamẽ ueſtra conſuetudine prius ex parte fuero expletus. Nunc autem proficiſcor Hieroſolymam miniſtrans ſanctis: Viſum eſt enim Macedoniæ & Achaiæ communicationem aliquam facere in pauperes ſanctos qui ſunt Hieroſolymis. Nam ita uiſum eſt ipſis, & debitores illorum ſunt. Etenim ſi ſpiritualia ſua communicauerũt 1. Cor. 9.
gentibus, debent & hæ in carnalibus miniſtrare illis. 2. Cor. 9.
Hoc igitur ubi perfecero, & obſignauero illis fructũ hunc, reuertar per uos in Hiſpaniam. Scio nanq; quod ubi uenero ad uos, cum plenitudine benedictionis euangelij Chriſti uenturus ſim. Obſecro autem uos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per dilectionem ſpiritus, ut me laborantem adiuuetis precationibus pro me ad Deum, ut liberer ab incredulis in Iudæa, utq; miniſterium hoc meum, quod exhibebo Hieroſolymis, acceptum ſit ſanctis: ut cum gaudio ueniam ad uos per uoluntatem Dei, unaq; uobiſcum refocillar. Deus autem pacis ſit cum omnibus uobis, Amen.

CAPVT XVI.

Commendo autem uobis Phœben ſororem noſtrã, quæ eſt miniſtra eccleſiæ Cenchreenſis, ut illam ſuſcipiatis in Chriſto: ita ut decet ſanctos, & adſitis ei in quocunq; uobis eguerit negotio. Nam hæc cum multis adfuit, tum mihi etiam ipſi. Salutate Priſcam & Aquilam, adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt. Quibus nõ ego ſolus gratias ago, ſed & omnes eccleſiæ gentium. Item quæ in domo illorum eſt congregationem. Salutã

te Epænetum dilectum meum, qui est primitiæ Achaiæ in Christo. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos. Salutate Andronicum et Iuniam, cognatos meos & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo. Salutate Ampliam delictum meum in domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellam, probatum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familiaribus. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcißi familiaribus, hos qui sunt in domino. Salutate Tryphenam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidem dilectam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in domino, & matrē illius ac meam. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum his sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum & sororem eius, & Olympam, & qui cum his sunt, omnes sanctos. Salutate uos inuicem cum osculo sancto. Salutant uos ecclesiæ Christi. Obsecro autem uos fratres, ut considereti eos qui dißidia & offendicula contra doctrinam, quam uos didicistis, gignunt, et declinetis ab illis.

Phil. 3. Nam qui eiusmodi sunt, domino Iesu Christo non seruiunt, sed suo uentri, & per blandiloquentiam et assentationem decipiunt corda simplicium. Nam uestra obedientia ad omnes permanauit. Gaudeo igitur sanè de uobis. Sed uolo uos sapientes quidem esse ad bonum, synceros autem ad malum. Deus autem pacis conteret satanam sub pedes uestros breui. Gratia domini nostri Iesu Christi sit uobiscum. Salutant uos Timotheus cooperarius

operarius meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto uos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Salutat uos Gaius hospes meus & ecclesiæ totius. Salutat uos Erastus, quæstor ærarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, Amen. Ei autem qui potens est uos confirmare secundum euangelium meum, & præconium Iesu Christi, iuxta reuelationem mysterij, temporibus æternis taciti, manifestati uerò nunc, & per scripturas propheticas iuxta delegationem æterni Dei in obedientiam fidei, in omnes gentes patefacti, soli sapienti, per Iesum Christum, †cui gloria in secula, Amen. Rom.31

Ad Romanos missa fuit è Corintho per Phœben ministram Cenchreensis ecclesiæ.

IN EPISTOLAM AD CORINthios priorem Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

Corinthus Achaię metropolis olim erat, ob portus commoditatẽ (est enim Isthmos) emporium totius Achaiæ tum celeberrimũ, tum opulẽtissimum. Ferè fit aũt, ut eiusmodi ciuitatũ mores multo sint corruptissimi, quod undiq; ex omni natione nõ tã mores quàm uitia soleant importari: & magnã uitæ licentiam negotiatorũ genus sibi uindicat. Proinde Corinthij, tametsi prædicatione Pauli iam pridem euangelicã doctrinam acceplissent, tamẽ adhuc ingenij uitæq; prioris uestigia nõnulla ac reliquiæ manebant, adeo ut periculũ esset, ne per philosophos, crucis prędicationẽ, ut humilem & indoctã fastidientes, & pseudapostolos ad Iudaismũ inuitantes, à Christi synceritate alienarentur. Usqueadeo ardua res est, ab ijs in quibus natus sis, & quibus diu assueueris, in aliũ hominẽ transformari. Quin diuus Hieronymus in præfatione secundi libri Commentariorũ, quos scripsit in Epistolã ad Galatas, testatur sua etiamnũ ætate apud Achaicos, horũ quæ Paulus Corinthijs obijcit extitisse reliquias. Cum hodie satis esse putemus aquula modò tingi, ut subito fias Christianus. Paulus igitur sciens, non minoris esse uirtutis parta tueri, quàm parasse, filios suos, quos magno studio Christo genuerat (nam sesquiannũ apud illos egerat) pari studio ad Christum reuocat, & in euangelica doctrina confirmat, nunc apostolica sæuiens authoritate, corripiens, obiurgans, ac minitans denique: nunc paterno affectu blandiens, atq; exhortans, & necessariæ reprehensionis acrimoniam laudis admixtu leniens, & sapientum medicorum exemplo, amarum absinthij pharmacum prælito melle condulcans, ac singulis malis opportuna admouens remedia. Primum opulentiæ comes solet esse tumor ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiones oriuntur, dum nullus alteri uult cedere, & se quisq; potiorem ducit. Ad hæc opes comitatur luxus & gulæ studium, luxus libidinem comitem trahit. Porrò negotiatorum peculiaris est auaritia. Neq; uerò solũ tumebant opibus, uerumetiam Græcanicæ Philosophiæ supercilio, sine qua cæteros, ut Barbaros, despiciebant. Tumoris erat, quod ex dignitate apostolorum, à quo quisq; fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illæ dissidiorum uoces, ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli. Præterea quod ne in conuenticulis quidẽ

solēnibus satis inter eos conueniret, quum in donis spiritualibus sibi quisque placeret: & dum in eodem dono sibi nollent inuicem cedere, tumultus & confusio nasceretur, adeo ut in publico conuentu mulieres etiam loquerentur ac docerent. Porrò luxus simul & tumoris erat, quod quoties ad sacrosanctā cœnam conuenirent, quam Paulus dominicā uocat, in qua maxime conueniebat præstare Christianam concordiam, diuites non expectatis tenuioribus, cibum caperent, & usq; ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus cæteris, ut iam non solum dissidium illic esset & intemperantia, uerum etiam indecora quædam inæqualitas, quā dominica cœna nesciebat. Iam partim tumoris, partim philosophiæ uitium erat, quod Paulum quidā illorū ut tenuem atq; humilem, deinde ineloquentem & imperitum fastidirēt. Proprium uerò philosophię fuit, quod resurrectionē mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium uocarent. Luxus erat, quod promiscue uescerentur ijs, quæ tum simulachris dæmonum immolabantur, non uitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nusquam gentium regnabat impunitius quàm Corinthi, quod præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorē, hoc est, nouercā suam stupro contaminarit, nec huius authorem flagitij è suo cōtubernio profligarint, quodq; cum alijs flagitiosis Christianis cōmercium habuerint, uelut illorum uitijs fauentes. Huc pertinet quod prēter decorum & uiri essent comati, & mulieres non uererentur nudo capite conspici in cœtu ecclesiastico, uelut ipso corporis habitu mores effœminatos, ac delitias præ se ferentes. Auaritiæ erat, quod nō de fama, neq; de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eò gliscente pecuniæ studio, ut Christiani rerum eiusmodi contemptum professi, apud ethnicos & impios iudices litigarent, magno dedecore Christiani nominis. Et adeo non negligerent potius pecuniolæ iacturā, ut ipsi ultro alios in huiusmodi negotijs circūuenirent. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, iam tum asseuerantibus quibusdam Christianis, in totum à coniugio temperandū, cum uiderent apostolos ab uxoribus suis abstinere. Morbos ostendi Corinthiorum, non omnium, sed quorundam, quine gregem uniuersum contagio inficerent, Paulus his remedijs occurrit. Primo loco præfatus fiduciam suam de futura illorū constantia in Euangelio Christi, seuerius obiurgat ac docet, ne per contentionem humanam in hominibus glorientur, sed per concordiam ex ęquo glorientur in Christo, cui uni accepta ferenda sunt omnia, obiter indicās fontem eiusmodi dissidiorum animi tumorem esse. Proinde à supercilio mundanæ philosophiæ ad

crucis humilitatem reuocat,quæ licet ostentationem nō habeat, uim tamen & energiam habet. Indicat & authoritas huius mali pseudapostolos,qui post Pauli abitū sese ingerebant, declarans se rectum iecisse fundamentum:cauendum,ne illi superstruerent, quod pauló post esset demoliendum : hoc est, ne quid discerent Corinthij,quod mox esset dediscendum. Deinde ceu pater cum filijs expostulat, quod huc prouecti sint magnitudinis, ut iam authorem suum uelut humilem contemnat, nihil non perpetientem Euangelij gratia,cui ob id ipsum magis etiam fauere conueniebat. Hortatur autem filios, ne degenerent à patre,neu ultro se pædagogis in seruitutem dedant. Atq; hæc quidē potissimum agit capite primo,secundo,tertio,& quarto. Porró quarti finis ad quinti initium mihi uidetur pertinere.De incesto præcipit,et publico consilio decernit,uitandā hominis consuetudinem: partim quo pudore correctus resipiscat, partim ne huius contactu cæteri inficiantur. Admonet autem,non hunc modo uitandum, uerumetiam omnes qui falso titulo Christiani manifestis flagitijs essent infames.Nam ethnicos flagitiosos non ita oportere uitari,uel quod nostra non referat, quales illi sint:uel quod passim essent flagitiosi, ut omnes uitandi fuerint ei qui flagitiosos uellet effugere. Hæc agit cap.5. Tertio de litibus admonet, si quid huiusmodi quæstionum inter ipsos natum esset, quod ipsum tamen inter Christianos fœdum uideretur, ob pecuniam,quæ nobis debeat esse uilissima,contendere, ne res eó procedat,ut ethnici iudices adeantur, sed ipsi per arbitros quoscunq; rem inter se transigant. Idq; agit capite 6. cuius magna pars ad septimum pertinet,mea quidem sententia:nimirum ab eo loco,quo de matrimonio tractaturus, inter cætera uitia scortationem, adulterium, & masculam Venerem damnat, idq; prosequitur sub initium proximi capitis:Nescitis quod membra uestra templa sunt Christi? Quarto loco præcipit de matrimonio , de uiduitate , de impari connubio,de diuortijs,de uirginitate:obiter admonens,ob susceptum Christianismum,non esse mutandum uitæ statum. Totoq; hoc sermone ita hortatur,ad cœlibatum & continentiam, ut tamen coniugij remedium non adimat ijs,quibus opus est. Hoc agitur capite septimo. Quinto docet, carnes immolatas simulachris re nihil differre à cæteris carnibus, & tamen ab his abstinendum,si periculum sit, ne quis ethnicus aut Christianus infirmior,ex eo quod uesceris, existimet te simulachrorum assentiri culturæ. Ab his & huiusmodi uitijs ueterum exemplo deterret. Idq; agit cap. octauo ac rursus capite nono. Nam in medio expatiatur in commendationem sui, tacite se præferens cæteris

apostolis

apostolis, etiam summis, qui solus omnium Corinthijs gratis im partierit doctrinam euangelicã. Sexto docet, quid oporteat ob seruari in conuentu publico Christianorum, ne uiri sint comati, ne mulieres nudo capillitio: tum in dominico conuiuio seruetur communitas & æqualitas: neq enim illic agi negotium uentris, quod domi rectius agatur, sed mysticis epulis repræsentari cœnam dominicam. Prçterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suam quisq dotem in commune cõferat commodum, exemplo membrorum corporis, exhortans, ut reliquis qui dem donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatem, sine quã reliqua adeo nihil conducant ut officiãt etiam. Porrò cum charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic enim uocat enarrationem arcanæ scripturæ. In hac admonet uitandum esse tumultum & confusionem. Id fore, si uicissim & pauci dicant, mulieribus interim silere iussis, adeo ut nec discendi gratia rogare liceat in cœtu. Hæc agit capite undecimo, duodecimo, decimotertio, & decimoquarto. Septimo loco uarijs argumentis adstruit resurrectionẽ mortuorum, declarans qualis, & quibus modis ea sit futura. Atq id quidem capite decimoquinto. Postremo capite familiaria quædam subijcit, de collatione pecuniæ in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios reditu. Postremo Timotheum, et alios aliquot illis commendat. Diuus Ambrosius putat hanc non esse primam epistolam, quam Paulus scripserit Corinthijs: hanc, opinor, coniecturam secutus, quod cap. quinto: Scripsi, inquit, uobis in epistola, quasi prius alteris literis super hac re ad illos scripserit. Etiamsi Græci interpretes dissentiunt. Hanc missam putant per Timotheum, cuius semel atq iterum facit mentionem, simulq per Stephanam, Fortunatum, & Achaicum, quos illis commendat. Rursus alij putant ab Epheso missam, quod in calce scribat: Permanebo autem Ephesi usque ad pentecosten. Alij è Philippis, nam hanc inscriptionem habent Græcorum codices. Nec mihi coniectare licet, quid sequuti sint qui ita senserunt, nisi colligunt ex itinere scriptam, ob ea quæ scribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Ac mox: Nolo enim uos modo in transitu uidere.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI
AD CORINTHIOS
prima.

CAPVT PRIMVM.

Gal. 1. PAVLVS *uocatus apostolus Iesu Christi, † per uoluntatem Dei, & Sosthenes frater, ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis per Christum Iesum, uocatis sanctis, unà cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi in quouis loco, uel suo uel nostro.*

† Gra-

† *Gratia uobis & pax à Deo patre nostro, & domino* Ibidem.
Iesu Christo. † *Gratias ago Deo meo semper pro uobis* Infra 14.
de gratia Dei, quæ data est uobis per Christum Iesum,
quod in omnibus ditati estis per ipsum in omni sermo-
ne, & omni cognitione, quibus rebus testimonium Iesu
Christi confirmatũ fuit in uobis, adeo ut non destituami
ni in ullo dono, expectantes reuelationẽ domini nostri
Iesu Christi, qui et confirmabit uos usq; ad finẽ, inculpa
tos in die domini nostri Iesu Christi. † *Fidelis Deus, per* 1. Thess. 5.
quem uocati estis in consortiũ filij ipsius Iesu Christi do Infra 10.
mini nostri. Obsecro aũt uos fratres, per nomen domini
nostri Iesu Christi, ut idẽ loquamini omnes, & non sint
inter uos dißidia, sed sitis integrũ corpus eadem mente,
& eadem sententia. Significatũ est enim mihi de uobis
fratres mei, à familiaribus Chloæ, quod cõtentiones sint
inter uos. Dico aũt illud, quod unusquisq; uestrũ dicit:
† *Ego quidem sum Pauli, ego uerò Apollo, ego uerò Ce-* Infra 3.
phæ, ego uerò Christi. Num diuisus est Christus? Num
Paulus crucifixus est pro uobis? aut in nomine Pauli ba
ptizati fuistis? Gratias ago Deo, quod neminẽ uestrũ ba
ptizauerim, nisi Crispum et Caium, ne quis dicat, quod
in meo nomine baptizauerim. Baptizaui aũt et Stepha
næ familiam. Præterea haud scio num quem alium ba-
ptizarim. Non enim misit me Christus ut baptizarem,
sed ut euangelizarẽ, non erudito sermone, ne inanis red
datur crux Christi. Nam sermo crucis ijs quidẽ qui pe-
reunt stultitia est: at nobis qui salutem consequimur po
tentia Dei est. Scriptum est enim: † *Perdam sapientiam* Esa. 29.
sapientium, & intelligentiam intelligentium reijciam. Abdiæ 1.
* *Vbi sapiens? ubi scriba? ubi disputator seculi huius?* *Esa. 33.

Nónne infatuauit Deus sapientiam mundi huius? Nam postquã in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiã Deum, uisum est Deo, per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. †Quandoquidẽ & Iudæi signum postulant, et Græci sapientiam quærunt. Nos aũt prædicamus Christum crucifixũ Iudæis quidem offendiculum, Græcis uerò stultitiã: sed ijsdem uocatis Iudæis, pariter & Græcis, Christum Dei potentiam, ac Dei sapientiam. Quoniã stultitia Dei sapientior est quàm homines, et imbecillitas Dei robustior est quàm homines. Videtis enim uocationem uestrã fratres, quod non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi claro genere nati, uerum quæ stulta erant secundum mundum, delegit Deus, ut pudefaceret sapientes: et quæ erant imbecillia in mundo, delegit Deus, ut pudefaceret ea quæ sunt robusta: et quæ ignobilia erãt in mundo contemptaq́;, delegit Deus: & ea quæ non erant, ut ea quæ sunt obliteraret, ut ne gloriaretur ulla caro coram ipso. Ex eodem aũt uos estis in Christo Iesu, qui factus fuit nobis sapientia Deo, iustitiaq́;, & sanctificatio, & redemptio. Vt quemadmodum scriptum scriptum est: †Qui gloriatur, in domino glorietur.

Math. 12. & 24. Luc. 11.

Hiere. 9. 2. Co. 10.

CAPVT II.

ET ego cum uenirem ad uos fratres, non ueniebam cum eminentia sermonis, aut sapientiæ, annunciãs uobis testimoniũ Dei Non enim me iudicaui quicquam scire inter uos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixũ. Et ego per infirmitatem, & cum timore, ac tremore multo apud uos uersatus sum: & sermo meus, & prædicatio mea non erat in persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis,

uerbis, sed in ostensione spiritus ac potentiæ, ut fides ue
stra non sit in sapientia hominum, sed in potentia Dei.
Porrò *sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam*
autem non seculi huius, neq; principum seculi huius, qui
abolentur: sed loquimur sapientiam Dei *in mysterio,*
quæ est recondita, quam præfinierat Deus *ante secula,*
in gloriam nostrã, quam nemo principum seculi huius
cognouit. Nam *si cognouissent, haudquaquam domi-*
num gloriæ crucifixissent. Sed quemadmodum scri-
ptum est: †Q*uæ oculus non uidit, & auris non audiuit,* Esa. 64.
& in cor hominis non ascenderunt, quæ prepara-
uit Deus *diligentibus se.* Nobis *autem* Deus *reuelauit*
per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiã
profunditates Dei. Q*uis enim hominum nouit ea quæ*
sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? Sic &
ea quæ sunt Dei, *nemo nouit, nisi spiritus* Dei. Nos *uerò*
non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex
Deo, *ut sciamus quæ à* Christo *donata sint nobis, quæ*
& loquimur, non sermonibus quos docet humana sa-
pientia, sed quos docet spiritus sanctus, spiritualibus
spiritualia comparantes. Animalis *autem homo non ac*
cipit ea quæ sunt spiritus Dei: *stultitia siquidem illi*
sunt, nec potest cognoscere quod spiritualiter dijudican
tur. At *spiritualis dijudicat quidem omnia, ipse uerò à*
nemine dijudicatur. † Q*uis enim cognouit mentẽ domi* Sap. 9.
ni, qui consilium daturus sit illi? Nos *autem mentem* Esa. 40.
Chr*isti tenemus.* Rom. 11.

CAPVT III.

E*T ego fratres, non potui loqui uobis, ut spirituali-*
bus, sed loquẽdum fuit ut carnalibus, ut infantibus

in Chriſto. Lactis potu uos alui, & non cibo. Nondum enim poteratis, imò ne nunc quidem adhuc poteſtis, nam adhuc carnales eſtis. Siquidem cum in uobis ſit æmulatio & contentio, & factiones, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Etenim cum di-
Supra 1. cat aliquis: †Ego quidem ſum Pauli: alter uerò, ego Apollo, nónne carnales eſtis? Quis igitur eſt Paulus, quis autem Apollo? niſi miniſtri per quos credidiſtis, & ut cuiq; dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus dedit incrementum. Itaq; neq; qui plantat eſt aliquid, neque rigat, ſed qui dat incrementum, Deus. Cæterum is qui plantat, et is qui rigat, unum ſunt: unuſquiſq; tamen ſuam mercedem accipiet iuxta ſuum laborē. Etenim Dei ſumus cooperarij, Dei agricolatio, Dei ædificatio eſtis iuxta gratiam Dei quæ data eſt mihi. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autem ſuper illud ædificat. Porrò quiſq; uideat quomodo ſuperſtruat. Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter hoc quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus. Quod ſi quis ſuperſtruit ſuper fundamentum hoc, aurum, argenteum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, cuiuſq; opus manifeſtum fiet. Dies enim declarabit, quod in igne reuelatur, & cuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperſtruxit, mercedem accipiet: ſi cuius opus exuſtum fuerit,
Infra 6. damnum patietur, ipſe uerò ſaluus fiet, ſed ſic, tanquam
2. Cor. 16. per ignem. †An neſcitis quod templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in uobis? Si quis templum Dei prophanat, hunc perdet Deus. Nam templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Ne quis ſeipſum fallat. Si quis ſibi uidetur

tur sapiens esse inter uos, in seculo hoc stultus fiat, ut
reddatur sapiēs. †Etenim sapiētia mundi huius stultitia Rom.1.
est apud Deum. Scriptum est enim: †Qui comprehen= Iob.5.
dit sapientes in astutia ipsorum. Et rursum: Dominus Psal. 93.
† nouit cogitationes sapientium quod sint uanæ. Itaq;
ne quis glorietur in hominibus. Omnia nanque uestra
sunt, siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mun-
dus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura: o-
mnia inquam uestra sunt, uos aūt Christi, Christus ue-
rò Dei.

CAPVT IIII.

SIc nos æstimet homo, †ut ministros Christi et dispen 2.Cor.4.
satores mysteriorum Dei. Quod superest autem, il
lud requiritur in dispensatoribus, ut fidus aliquis repe-
riatur. Mihi uerò pro minimo est, ut à uobis dijudicer,
aut ab humano iudicio, imò nec meipsum dijudico. Nul-
lius enim rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustifi-
catus sum. Cæterùm qui me iudicat, dominus est. Proin
de ne ante tempus quicquam iudicetis, donec uenerit do
minus, qui & illustraturus est occulta tenebrarum, &
patefaciet consilia cordium, ac tunc laus erit unicuiq;
à Deo. Hæc autem fratres per figuram transtuli in mei
psum, & in Apollo, propter uos, ut in nobis disceretis,
ne quis supra id quod scriptū est, de se sentiat, ut ne hic
illius, ille huius nomine inflemini, alius aduersus alium.
Quis enim te dijudicat? Quid autem habes quod non
accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris, quasi
non acceperis? Iam saturati estis, iam ditati estis, absq;
nobis regnum adepti estis, atq; utinam sanè adepti si-
tis, ut & nos simul uobiscum regnemus. Arbitror enim
quod Deus nos, qui sumus apostoli postremi, ostenderit

tanquam morti addictos. Quoniam spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes per Christum: nos imbecilles, uos autem ualidi: uos clari, nos contempti. Ad hoc usq; tempus & esurimus & sitimus, et nudi sumus, & colaphis cædimur, & incertis uagamur sedibus, & laboramus operantes proprijs manibus: male audientes, benedicimus: persecutionem patientes, sustinemus: conuitijs affecti, obsecramus: ueluti excrementa mundi facti sumus, omnium reiectamentum ad hunc usq; diem. Non quo uos pudore suffundam hæc scribo, sed ut filios meos dilectos admoneo. Nam etiam si innumeros pædagogos habeatis in Christo, non multos tamen habetis patres. Siquidem in Christo Iesu per Euangelium ego uos genui. † Adhortor itaq; uos, ut imita-

Infra 11. Ephes. 5. tores mei sitis. Hac de causa misi uobis Timotheum, qui est filius meus dilectus, & fidelis in domino, qui uobis in memoriam reducet uias meas quæ sunt in Christo, quemadmodum ubiq; in omni ecclesia doceo. Perinde quasi non sim uenturus ad uos, inflati sunt quidam. Sed ueniam breui ad uos, si dominus uoluerit, & cognoscam non sermonem istorum qui inflati sunt, sed uirtutem. Non enim in sermone regnum est Dei, sed in uirtute. Quid uultis? Cum uirga uenio ad uos, an cum charitate, et spiritu lenitatis.

CAPVT V.

OMnino auditur inter uos stuprum, & huiusmodi stuprum, quod nec inter gentes nominatur, ut aliquis uxorem patris habeat. Et uos inflati estis: ac nō potius luxistis, ut tolleretur de medio uestrum qui faci

nus

nus hoc perpetrasset. Nam ego quidem,† ut absens cor Col.2.
pore, præsens autem spiritu, iam decreui tanquam præ
sens, ut is qui sic hoc patrauit, in nomine domini nostri
Iesu Christi, congregatis uobis, & meo spiritu, unà cũ
potestate domini nostri Iesu Christi, tradatur satanæ
ad interitum carnis, quo spiritus saluus sit in die domi-
ni Iesu. Non est bona gloriatio uestra. † An nescitis, Galat.5.
quod paululum fermenti totam conspersionem fermen
tat? Expurgate itaq; uetus fermentum, ut sitis noua cõ-
spersio, sicut estis infermentati. Num & pascha nostrũ
pro nobis immolatus est Christus. Itaq; festum celebre
mus, non in fermento ueteri, nec in fermento malitiæ et
uersutiæ, sed in panibus fermento carentibus: hoc est,
synceritate & ueritate. Scripsi uobis epistolam: † Ne Eccli.13.
commisceremini cum scortatoribus, ac non omnino cũ
scortatoribus mundi huius, aut cum auaris, aut cum ra
pacibus, aut simulachrorum cultoribus: Alioqui utinã
uidelicet è mundo exissetis. Nunc autem scripsi uobis,
ne commisceamini. Si quis, cum frater appelletur, fue-
rit scortator, aut auarus, aut simulachrorum cultor,
aut conuiciator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmo-
di ne cibum quidem capiatis. Quid enim ad me attinet
etiam de his, qui foris sunt iudicare? Nónne de his qui
intus sunt iudicatis? Eos uerò qui foris sunt, Deus iudi
cat. Etiam profligate istum qui malus est ex uobisipsis.

CAPVT VI.

SVstinet aliquis uestrum, negotium habens cum al-
tero, iudicari sub iniustis, & non magis sub sanctis?
An nescitis quod sancti mundũ iudicabũt? Et si per uos
iudicatur mundus, indigni estis minimis iudicijs? An

Omne peccatum quodcũq; fecerit homo, extra corpus est: sed qui scortatur, in proprium corpus peccat. † *An nescitis quod corpus uestrum templum est habitantis in uobis spiritus sancti, quem habetis à* Deo, *et non estis ipsi uestri iuris?* † Nam *empti estis pretio*. *Glorificate iam* Deum *in corpore uestro, & in spiritu uestro, quæ sunt* Dei. Marc. 10. Eph. 1. Supra 3. 2. Cor. 6. Infra 7. 2. Pet. 1.

CAPVT VII.

CAeterum de quibus scripsistis mihi: Bonum est hõmini uxorem non attingere. Attamen propter stupra uitanda, suam quisq; uxorem habeat, & suum quæque uirum habeat. Vxori *uir debitam beneuolentiam reddat: similiter autem et uxor uiro.* Vxor *proprij corporis ius nõ habet, sed maritus: similiter et maritus proprij corporis nõ habet, sed uxor.* Ne *fraudetis uos inuicẽ, nisi si quid ex consensu pro tẽpore, ut uacetis ieiunio & precationi, & rursum in unum conueniatis, ne tentet uos satanas propter intemperantiam uestram.* Hoc *autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta præceptum.* Nam *uelim omnes homines esse ut et ipse sum,* Sed *unusquisque proprium donum habet ex* Deo, *alius quidem sic, alius autem sic.* Dico *autem inconiugatis & uiduis, bonũ eis est, si manserint, ut et ego.* Quod *si se non continet, contrahant matrimonium.* Nam *satius est matrimonium cõtrahere, quàm uri. At coniugatis præcipio, non ego, imò dominus,* † Vxor *à uiro ne separetur: quod si separata fuerit, maneat innupta, aut marito reconciliectur, & maritus uxorem ne dimittat.* Reliquis *autem ego dico, non dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc assentitur ut habitet cum illo,* Matt. 5.

ne dimittat eam: & mulier quæ habet maritum infidelem, & is assentitur ut habitet cum ea, ne dimittat illum. Sanctificatus est enim maritus incredulus per uxorem, & sanctificata uxor est incredula, per maritũ. Alioqui filij uestri immundi essent, nunc autẽ sancti sunt. Quod si incredulus discedit, discedat. Non est seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, sed in pace uocauit nos Deus. Qui nanq; scis mulier, an maritum sis seruatura? Aut qui scis uir, an uxorem sis seruaturus? Vtcunque fuerit, unusquisque ut ipsi partitus est

Eph. 4. Deus, † unusquisque ut illum uocauit dominus, ita ambulet: et sic in ecclesijs omnibus ordino. Circuncisus aliquis uocatus est? ne accersat præputium. In præputio aliquis uocatus est? ne circuncidatur. Circuncisio nihil est, et præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Vnusquisq; in ea uocatione, in qua uocatus fuit, maneat. Seruus uocatus es? ne sit tibi curæ: quin etiam si potes liber fieri, potius utere. Etenim qui in domino uocatus est seruus, libertus domini est. Similiter & qui li-

Supra 6. ber uocatus fuit, seruus est Christi. † Pretio empti fui-

1.Pet.1. stis, nolite fieri serui hominum. Vnusquisq; in eo in quo uocatus fuit, fratres, maneat apud Deũ. De uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium tamen do, tanquam misericordiam consequutus à domino, in hoc ut sim fidelis. Arbitror igitur hoc bonum esse propter præsentem necessitatem. Nam bonum est homini

Marc. 5. sic esse. † Alligatus es uxori? ne quære diuortium. Solu-

Marc. 10. tus es ab uxore? ne quæras uxorem. Quod si duxeris uxorem, non peccasti. Et si nupserit uirgo, non peccauit. Attamen afflictionem in carne habituri sunt huiusmodi.

modi Ego uero uobis parco. Cæterum illud dico fratres tempus contractum est: superest, ut qui habent uxores, sint tanquam non habeant: et qui plorant, tanquam nõ plorent: & qui gaudent, tanquam non gaudeant: et qui emunt, tanquam non poßideant: et qui utuntur mundo hoc, tanquam non utantur. Præterit enim habitus huius mundi. Velim autem uos absq; solicitudine esse. Qui cœlebs est, curat ea quæ sunt domini, quomodo placiturus sit domino. At qui duxit uxorem, solicitus est de his quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit uxori. Diuisa sunt hæc duo, mulier & uirgo. Innupta curat ea quæ sunt domini, ut sit sancta, cum corpore, tum spiritu. Contra, quæ nupta est, curat ea quæ sunt mundi, quomodo placitura sit uiro. Hoc autem ad id, quod uobis conducibile est, dico: non uti laqueum uobis inijciam, sed ut quod honestum ac decorum est sequamini, & adhærentis domino, absque ulla distractione. Quod si quis indecorum uirgini suæ putat, si prætereat nubendi tempus, & sic oportet fieri: quod uult faciat, non peccat, iungantur matrimonio. Cæterum qui stat firmus in corde, non habens neceßitatem, sed potestatem habet propriæ uoluntatis, & hoc decreuit in corde suo, ut seruet suam uirginem, bene facit. Itaq; qui elocat nuptum, bene facit: attamen qui non elocat nuptum, melius facit. † Vxor alligata est matrimonio, quãdiu uiuit maritus eius. Quod si dormierit maritus illius, libera est ad cui uelit nubendum, modo in domino. Attamen beatior est si sic maneat, iuxta meam sententiam. Opinor autem quod & ipse spiritum Dei habeam. Rom. 7.

CAPVT VIII.

CAeterum de his quæ simulachris immolantur, sci
mus quod omnes scientiam habemus. Scientia in=
flat, charitas uerò ædificat. Quod si quis uidetur ali-
quid scire, nondum quicquam nouit, quemadmodum
oporteat scire. At si quis diligit Deum, hic cognitus
est ab illo. De esu igitur eorum quæ simulachris im-
molantur, scimus quod nullum est simulachrum in mun
do, et quod nullus sit Deus alius nisi unus. Nam etiam si
sunt qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra, quemad
modū sunt dij multi & domini multi: nobis tamen unus
est Deus, qui est pater ille, ex quo omnia, & nos in il-
lum: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia,
& nos per illum: sed non in omnibus est scientia. Non-
nulli uero cū scientia simulachri usque ad hoc tempus,
tanquam simulachris immolatum edunt, & conscien-
tia illorum infirma cum sit, polluitur. Atqui esca nos
non commendat Deo: neque si comedamus, aliquid no=
bis superest: neque si non comedamus, quicquam nobis
Rom. 14. deest. † Sed uidete ne quo modo facultas ista uestra
offendiculo sit his, qui infirmi sunt. Etenim si quis con-
spexerit te, qui habet scientiam, in epulo simulachro-
rum accumbentem, nonne conscientia eius qui infir-
mus est, ædificabitur ad edendum ea quæ sunt simula-
chris immolata? Et peribit frater qui infirmus est, in
tua scientia, propter quem Christus fuit mortuus. Sic
autem peccantes in fratres, & uulnerantes illorum
Ibidem. conscientiam infirmam, in Christum peccatis. † Qua-
propter si esca offendit fratrem meū, haudquaquā ue=
scar carnibus in æternū, ne fratri meo sim offendiculo.

CAPVT IX.

AN non ſum apoſtolus? an non ſum liber? an non Ieſum Chriſtum dominum noſtrum uidi? an non opus meum uos eſtis in domino? Si cæteris non ſum apoſtolus, at ſanè uobis ſum. Siquidem ſigillum apoſtolatus mei, uos eſtis in domino. Mea reſponſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt: An non habemus poteſtatem edendi ac bibendi? An non habemus poteſtatem, ſororem mulierem circunducendi, quemadmodum & cæteri apoſtoli, & fratres domini, & Cephas? aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc faciendi? Quis militat ſuis ſtipendijs unquam? quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? aut quis paſcit gregē, & de lacte gregis non edit? Num ſecundum hominem hæc dico? An non & lex eadē dicit? Etenim in Moſi lege ſcriptum eſt: † Non obligabis os boui trituranti. Deute. 25. 1. Tim. 5.
Num boues curæ ſunt Deo? An hoc propter nos omnino dicit? propter nos enim hoc ſcriptum eſt, quod ſub ſpe debeat is qui arat, arare: et qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe debeat: † ſi nos uobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt, ſi nos ueſtra carnalia meſſuerimus? Rom. 15.
Si cæteri poteſtatis erga uos participes ſunt, cur non potius nos? Atqui non uſi fuimus poteſtate iſta, ſed omnia ſufferimus, ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti. An neſcitis quod ij qui in ſacris operātur, ex ſacrificio uiuunt? Qui ſacrario aſsiſtunt, unà cum ſacrario partē accipiunt? Sic & dominus ordinauit, ut qui euangelium annunciant, ex euāgelio uiuant. Ego tamen nullo horum uſus fui. Quanquam non ſcripſi hæc, ut ita fiat in me. Nam bonū eſt mihi mori potius, quàm ut gloriationem meam aliquis inanem reddat. Etenim ſi

euangelizem, non est quod glorier: necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi est, nisi euangelizem. Nam si uolēs hoc faciam, præmium habeo: sin inuitus, dispensatio cōmissa est mihi. Quod igitur mihi est præmium? Vt cum euangelizem, gratuitum efficiam euangelium Christi, in hoc, ne abutar potestate mea in euangelio. Etenim cum liber sum ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci, quo plureis lucrifaciam: et factus sum Iudæis, quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaciam: his qui sub lege sunt, quasi sim sub lege, ut eos qui sub lege sunt lucrifaciam: his qui sine lege sunt tanquam sim sine lege, cum non sim sine lege Deo, sed obnoxius legi Christi, ut lucrifaciam eos qui sunt sine lege. Factus sum infirmis, quasi infirmus, ut infirmos lucrifaciam. Omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos seruem. Hoc aūt facio propter euangelium, ut particeps illius fiam. An nescitis quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium? Sic currite, ut comprehendatis. Omnis autem qui certat, per omnia temperās est: illi quidem igitur, ut perituram coronam accipiant, nos autem ut æternam. Ego itaq; sic curo, ut non in incertum: sic pugilem ago, nō uelut aerem feriēs: uerùm subijcio corpus meum, et in seruitutē redigo, ne quomodo fiat, ut cum alijs prædicarim, ipse reprobus efficiar.

CAPVT X.

Exod. 13. Nolim autem uos ignorare fratres, † quod patres nostri omnes sub nube erant, & omnes per mare
Exod. 14. trāsierunt: † et omnes in Mosen baptizati sunt in nube,
*Exod. 16 & in mari, * & omnes eandem escam spiritualem co-
Exod. 17. medebant, † & omnes eundē potū spiritualē bibebant.

Bibe=

Bibebant enim de ſpirituali, quæ illos comitabatur, pe
tra, petra uerò fuit Chriſtus. Sed plures illorum non ap
probauit Deus. †Proſtrati enim ſunt in deſerto. Hæc au Num. 20. & 26.
tem figuræ noſtri fuerunt, ne nos ſimus concupiſcentes
rerum malarum, quemadmodum et illi concupierunt.
Neq; ſimulachrorũ ſitis cultores, ſicuti quidam illorũ,
quemadmodũ ſcriptũ eſt: † Sedit populus ut ederet ac Exod. 32.
biberet, et inſurrexerunt ad ludẽdũ. Neq; ſtupris inqui
nemur, †ſicuti quidã illorũ ſtupris polluti ſunt, et conci Num. 25.
derunt uno die uiginti tria millia. Neq; tentemus Chri-
ſtum, †ſicut et quidam illorum tentauerunt, et à ſerpen Num. 21.
tibus extincti ſunt. †Neq; murmuretis, ſicut et quidam Iudith. 8.
illorum murmurauerunt, & interempti ſunt ab extin
ctore. Hæc autẽ omnia figuræ contigerũt illis. Scripta
uero ſunt propter admonitionem noſtri, in quos termi-
ni ætatum inciderunt. Perinde qui ſibi uidetur ſtare, ui
deat ne cadat. Tentatio uos nõ cepit niſi humana. † Sed Supra 1.
fidelis eſt Deus, qui non ſinet uos tentari ſupra id quod 1. Theſſ.
poteſtis, imò faciet unà cum tentatione euentum, quo
poßitis ſufferre. Quapropter dilecti mei, fugite ab ſi-
mulachrorum cultu, ut prudentibus loquor, iudicate
uos quod dico. Poculum benedictionis cui benedicimus,
nónne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quem
frangimus, nónne communicatio corporis Chriſti eſt?
Quoniam unus panis, unum corpus multi ſumus. Nam
omnes ex eodem pane participamus. Videte Iſrae-
lem iuxta carnem. Nónne qui edunt uictimas par-
ticipes ſacrarij ſunt? Quid ergo dico, quod ſimulachrũ
aliquid ſit? aut quod ſimulachris immolatum aliquid
ſit? Non, uerum illud dico, quod quæ immolant gentes,

Deut. 32. dæmonijs immolant, & non Deo.† Nolim aũt uos con
fortes dæmoniorum esse. Non potestis mensæ domini bi
bere, et poculum dæmoniorum. Non potestis mensæ do
mini participes esse, et mensæ dæmoniorum. An prouo
Eccle. 37. camus dominum? num fortiores illo sumus?† Omnia mi
Supra 6. hi licent, at non omnia conducunt. Omnia mihi licent,
Infra 13. sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat,
sed quisq; quod alterius est. Omne quod in macello uen
ditur edite, nihil interrogantes propter conscientiam.
Psal. 23. † Domini siquidem est terra, et plenitudo eius. Quod si
quis uocat uos infidelium, & uultis ire, quicquid appo
nitur uobis edite, nihil interrogantes propter conscien
tiam. Quod si quis uobis dixerit: Hoc simulachris im=
molatum est, ne edatis propter illum qui indicauit, &
propter conscientiã. Domini siquidem est terra & ple
nitudo eius. Porrò conscientiã dico, nõ tuã, sed illius al
terius. Cur enim libertas mea iudicatur ab alia cõscien
tia? Quod si ego cũ gratia participo, cur ob id mihi ma
Col. 3. le dicitur, pro quo ego gratias ago?† Siue igitur editis,
siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei faci
te. Tales estote, ut nullum præbeatis offendiculum, neq;
Iudæis, neq; Græcis, neq; ecclesiæ Dei: quemadmodum
ego per omnia omnibus placeo, non quærens meam i=
psius utilitatem, sed multorum, ut salui fiant.

CAPVT XI.

IMitatores mei estote, sicut & ego Christi. Collaudo
aũt uos fratres, quod omnia mea memoria tenetis: &
quemadmodũ tradidi uobis, instituta tenetis. Sed uolo
Eph. 5. uos scire, quod omnis uiri caput Christus est: † caput
autẽ mulieris, uir: caput uerò Christi Deus. Omnis uir
orans

orans aut prophetans, quicquam habens in capite, pro
bro afficit caput suum. Omnis uerò mulier orans aut
prophetans non uelato capite, dehonestat caput suum.
Nam id perinde est prorsus, ac si rasa esset. Etenim si
non uelatur mulier, etiam tondeatur. Quod si fœdum
est mulieri tonderi aut radi, ueletur. Vir quidem non
debet uelare caput, cum is imago sit & gloria Dei. At
mulier gloria uiri est. Non enim est uir ex muliere, sed
mulier ex uiro. † Neq; enim conditus est uir propter Gen. 2.
mulierem, sed mulier propter uirum. Propter hoc de-
bet mulier potestatem habere in capite, propter ange
los, alioqui neq; uir absque muliere, neq; mulier absq;
uiro in domino. Nam quemadmodũ mulier ex uiro est,
ita & uir per mulierem, omnia uerò ex Deo. Inter uos
sipsos iudicate: num decorum est, mulierem non uela-
tam Deum orare? An ne natura quidem ipsa hoc do-
cet uos, quod uiro quidẽ, si comatus fuerit, probro sit?
contrà, mulieri si comata fuerit, gloriæ sit? eo quod co-
ma pro uelamine data sit. Cæterum, si quis uidetur con
tentiosus esse, nos huiusmodi cõsuetudinem non habe
mus, neq; ecclesiæ Dei. Illud tamen præcipiens non lau
do, quod non in melius, sed in deterius cõuenitis. Nam
primum quidem, cum conuenitis in ecclesia, audio dis
sidia in uobis esse, & aliqua ex parte credo. Oportet
enim & sectas in uobis esse, quo qui probati sunt, ma-
nifesti fiant inter uos. Igitur cum cõuenitis in eundem
locum, non licet dominicam cœnam edere, quod unus-
quisq; propriam cœnam occupat in edendo. Et hic qui
dem esurit, ille uerò ebrius est. Nũ sanè domos nõ habe
tis ad edendum & bibendum? An ecclesiam Dei con-

temnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid uobis dicam? Laudabo uos? In hoc non laudo. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi uobis, quod dominus Iesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem: & postquam gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite:

Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22. ☞ Hoc *meum est corpus, quod pro uobis frangitur, hoc facite in mei commemorationem.* Ad eundem *modum & poculum, peracta cœna, dicens:* Hoc *poculum nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotiescunq; biberitis in mei commemorationem.* Quo*tiescunq; enim comederitis panem hunc, & de poculo hoc biberitis, mortem domini annunciatis, donec uenerit.* Itaque *quisquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane illo edat, & de poculo illo bibat.* Nam qui edit aut bibit *indigne, iudicium sibijpsi edit & bibit, non dijudicans corpus domini.* Propter *hoc inter uos multi imbecilles & inualidi, & dormiunt multi.* Etenim *si nosipsos dijudicassemus, haudquaquam iudicati fuissemus.* At *cum iudicamur, à domino corripimur, ne cum mundo condemnemur.* Itaq; *fratres mei, cum conuenitis ad comedendum, alius alium expectate.* Quod *si quis esurit, domi edat, ne ad condemnationem conueniatis. Cætera uerò, cum uenero disponam.*

CAPVT XII.

Porrò *de spiritualibus fratres nolo uos ignorare. Scitis quod gentes fuistis, & ad simulachra muta utcunq; ducebamini sequentes.* Quapropter *notũ uobis facio, quod nullus per spiritũ* Dei *loquens dicit anathe*

ma

ma Iesum: † & nemo potest dicere dominum Iesum, Marci 9.
nisi per spiritum sanctum. Diuisiones autem donorum
sunt sed idem spiritus: & diuisiones ministeriorũ sunt,
& idem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed
idem est Deus, efficiens omnia in omnibus. Vnicuique
uerò datur manifestatio spiritus ad id quod expedit.
Nam huic quidem per spiritum, datur sermo sapiẽtiæ,
alij uerò sermo scientiæ secũdũ eũdẽ spiritũ, alij uerò fi
des per eundẽ spiritum, alij uerò dona sanationum per
eũdẽ spiritũ, alij uerò efficaciæ potẽtiarũ, alij uerò pro
phetia, alij uerò discretiones spirituum, alij uerò gene=
ra linguarum, alij uerò interpretatio linguarum, sed
omnia hæc efficit unus ille & idem spiritus, diuidens
peculiariter unicuiq; sicuti uult. † Quemadmodum Rom. 12.
enim corpus unum est, & membra habet multa, om- Ephes. 4.
nia uerò membra corporis unius multa cum sint, u=
num sunt corpus, sic & Christus. Etenim per unum spi
ritum nos omnes in unũ corpus baptizati sumus, siue
Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, & omnes unum
spiritum hausimus. Etenim corpus non est unum mem
brum, sed multa. Si dicat pes, non sum manus, non sum
de corpore: num idcirco non est de corpore? Et si di-
cat auris, non sum oculus, nõ sum de corpore: num ideo
non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi audi
tus? si totum auditus, ubi olfactus? Nunc autem Deus
posuit membra, unumquodque singulatim in corpore
quemadmodum uoluit. Quod si essent omnia unum mẽ
brum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem mem-
bra, unum uerò corpus. At nõ potest oculus dicere ma
nui, Non est mihi opus te: aut rursum caput pedibus,

utilitatis capio. † *Charitas patiens est, benigna est,* † *charitas non inuidet, charitas non est procax, non inflatur, non est fastidiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet de iniustitia, sed congaudet ueritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit, siue prophetiæ abolebuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia abolebitur.* Ex parte enim cognoscimus, *& ex parte prophetamus. Ast ubi uenerit quod perfectum est, tūc quod ex parte est abolebitur. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebam, ut puer cogitabam: at ubi factus sum uir, aboleui puerilia. Cernimus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc uerò cognoscā quēadmodū et cognitus sum.* Nunc aūt *manet fides, spes, charitas, tria hæc, sed maxima in his charitas.*

CAPVT XIIII.

SEctemini † *charitatem, æmulemini spiritualia, magis tamē ut prophetetis.* Nam *qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed* Deo: *nullus enim audit, spiritu uerò loquitur mysteria. Cæterum qui prophetat, hominibus loquitur ædificationem, et exhortationem, & consolationem.* Qui *loquitur lingua, seipsum ædificat: at qui prophetat, congregationem ædificat.* Volo *autem omnes uos loqui linguis, magis tamen ut prophetetis.* Maior *enim qui prophetat quàm qui loquitur linguis, nisi interpretetur, ut ecclesia ædificationem accipiat.* Nunc *autem fratres, si ueniam ad uos linguis loquens, quid uobis prodero? nisi uobis loquar, aut per reuelationem, aut per scientiam, aut per prophetiam,* Supra 12.

aut per doctrinam? Quin & inanima, uocem redden-tia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonis de-derint, quomodo cognoscetur, quod tibia canitur, aut cithara? Etenim si incertam uocem tuba dederit, quis apparabitur ad bellum? Sic & uos per linguam nisi significantem sermonem dederitis, quomodo intellige-tur quod dicitur? eritis enim in aerem loquentes. Tam multa, uerbi gratia, genera uocum sunt in mun-do, & nihil horum mutum. Itaque si nesciero uim uo-cis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur, apud me barbarus. Itaque & uos, quandoquidem sectatores estis spirituum, ad ædificationem ecclesiæ quærite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut in terpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igitur est? Orabo spiritu, sed orabo & mente. Canam spiritu, sed canam & men te. Alioqui si benedixeris spiritu, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus est Amen, ad tuam gratia-rum actionem? Quandoquidem, quid dicas, nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, uerum alius non ædi

Supra 1. *ficatur. † Gratias ago Deo meo, quod magis quàm o-mnes uos linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quinque uerba mente mea loqui, ut & alios instituam, potius*

Ephes. 4. *quàm decem millia uerborum lingua. * Fratres, ne si-tis pueri sensibus, sed malitia pueri sitis: sensibus uerò perfecti sitis. In lege scriptum est: † Varijs linguis,*

Isa. 28. *& labijs uarijs loquar populo huic, & ne sic quidem audient me, dicit dominus. Itaq; linguæ signi uice sunt, non his qui credunt, sed incredulis: contra, prophetia non incredulis, sed credentibus. Ergo si conuenerit ec-*

clesia

clesia tota simul, & omnes linguis loquantur: ingrediãtur autem indocti aut increduli, nónne dicent uos insanire? Quod si omnes prophetetis, ingrediatur autem incredulus aut indoctus, coarguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: & sic occulta cordis eius manifesta fiunt: atq; ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuncians quod Deus reuera in uobis sit. Quid igitur est fratres? Quoties conuenitis, unusquisq; uestrum canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Siue lingua quis loquitur, fiat per binos, aut ad summum ternos, idq; uicißim, & unus interpretetur. Quod si non sit interpres, taceat in ecclesia, cæterum sibijpsi loquatur & Deo. Prophetæ uerò duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent. Porrò si alij fuerit reuelatum aßidenti, prior taceat. Potestis enim singulatim omnes prophetare, ut omnes discant, et omnes consolationem accipiant: & spiritus prophetarum prophetis subijciuntur. Non enim est confusionis author Deus, sed pacis, ut in omnibus cõgregationibus sanctorum. † *Mulieres uestræ in ecclesijs sileant: nec* 1. Tim. 2.
enim permissum est illis ut loquantur, sed ut subditæ sint, quemadmodum & lex dicit. † *Quod si quid disce* Galat. 3.
re uolunt, domi suos uiros interrogent. Nam turpe est mulieribus, in cœtu loqui. An à uobis sermo Dei profectus est? An in uos solos incidit? Si quis uidetur propheta esse, aut spiritualis, agnoscat quæ scribo uobis, quod domini sint præcepta: cæterũ si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres, ad id enitamini, ut ꝓphetetis, et loq linguis ne uetueritis, omnia decẽter, et secũdũ ordinẽ fiãt.

CAPVT XV.

Galat.1. NOtum autem uobis facio fratres euangeliũ,quod
euangelizaui uobis,quod & accepistis,in quo et
statis,per quod & salutem consequimini,quo pacto an
nunciarim uobis,si tenetis,nisi frustra credidistis. Tra
didi enim uobis in primis, quod & acceperam: quod
Isa.53. Christus mortuus fuerit pro peccatis nostris † secun=
dum scripturas,& quod sepultus sit,& quod resurre=
xerit tertio die,secundum scripturas,& quod uisus sit
Cephæ,deinde duodecim illis:postea uisus est plus quã
quingentis fratribus simul, ex quibus plures manent
ad hunc usque diem:quidam autem & obdormierunt.
Matth. ult. Marc.16. † Deinde uisus est Iacobo,post apostolis omnibus.Po=
stremo uerò omnium, uelut abortiuo uisus est & mi-
Ephes.3. hi. * Ego enim sum minimus apostolorum, qui non
sum idoneus ut dicar apostolus,propterea quod perse-
quutus sum ecclesiam Dei. Sed gratia Dei sum id quod
sum. Et gratia eius,quæ profecta est in me,non fuit ina
nis,sed copiosius quàm illi omnes laboraui: non ego ta
men,sed gratia Dei quæ mihi adest.Siue igitur ego,si=
ue illi,sic prædicamus,& sic credidistis. Quod si Chri
stus prædicatur à mortuis resurrexisse, quomodo di=
cunt quidam inter uos, non esse resurrectionem mor-
tuorum? Porrò si resurrectio mortuorum non est, ne
Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non re=
surrexit,inanis uidelicet est prædicatio nostra, inanis
autem est & fides uestra. Reperimur autem & falsi
testes Dei,quoniam testificati sumus de Deo,quod ex=
citauerit Christum, quem non excitauit, si uidelicet
mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgũt,

he Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, superuacanea est fides uestra: adhuc estis in peccatis uestris. Igitur & qui obdormierunt in Christo, perierunt. Si in uita hac spem in Christo tantum fixam habemus, maximè miserabiles omnium hominũ sumus. †*Nunc autem Christus surrexit ex mortuis, primitiæ eorum qui dormierant fuit. Postquam enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorum. Quemadmodum enim per Adam omnes moriuntur, ita & per Christum omnes uiuificabuntur, unusquisq; autem in proprio ordine: primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi in aduentu ipsius, mox finis, cum tradiderit regnũ Deo & patri, cum aboleuerit omnem principatum, & omnem potestatem ac uirtutem.* †*Nam oportet eum regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos. Nouißimus hostis aboletur mors.* † *Nam omnia subiecit sub pedes illius. Atqui cũ dicat, quod omnia subiecta sint, palàm est, excipiendũ eum qui subiecit illi omnia. Cum autẽ subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subijcietur ei qui illi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Alioqui quid facient ij qui baptizantur pro mortuis? si omnino mortui non resurgunt, cur & baptizamur pro mortuis? Quid & nos periclitamur omni tempore? Indies morior per nostram gloriationem, quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Si secundum hominem cũ bestijs depugnaui Ephesi, quæ mihi utilitas, si mortui non resurgũt?* †*Edamus et bibamus, cras enim moriemur. Ne decipiamini. Mores bonos colloquia corrumpunt mala. Expergiscimini iuste, & ne peccetis. Nam ignorationẽ*

Col. I. 1. Thess. 4.
Psal. 109.
Hebr. 2.
Sap. 2. Esa. 22.

E

Dei nonnulli habent. Ad pudorem uobis loquor. At di
cet aliquis: Quomodo resurgunt mortui? quali autem
corpore uenient? Stulte, tu quod seminas non uiuifica-
tur, nisi mortuũ fuerit. Et hoc quod seminas, non cor-
pus, quod nascetur, seminas, sed nudum granũ: exempli
causa, tritici, aut alicuius ex cæteris. Sed Deus illi dat
corpus ut uoluit, et unicuiq; seminum suũ corpus. Non
omnis caro eadem caro: sed alia quidem caro hominũ,
alia uerò caro pecorum, alia uerò piscium, alia uerò uo
lucrum. Et sunt corpora cœlestia, & sunt corpora ter
restria. Verum alia quidem cœlestium gloria, alia uerò
terrestrium, alia gloria Solis, & alia gloria Lunæ, &
alia gloria stellarũ. Stella siquidẽ à stella differt in glo-
ria, sic & resurrectio mortuorũ. Seminatur in corru-
ptione, resurgit in incorruptibilitate: seminatur in i-
gnominia, resurgit in gloria: seminatur in infirmitate
resurgit in potentia. Seminatur corpus animale, resur
git corpus spirituale: est corpus animale, & est cor-
pus spirituale, quemadmodum & scriptum est: Factus
Gen. 2. est primus homo Adam in animã uiuentem, extremus
Adam in spiritum uiuificantem. At non primũ quod spi
rituale, sed quod animale, deinde quod spirituale. Pri-
mus homo de terra terrenus, secundus homo ipse domi
nus de cœlo. Qualis terrenus ille, tales & hi qui terre
ni sunt: & qualis ille cœlestis, tales & hi qui cœlestes
sunt. Et quemadmodum gestauimus imaginem terreni,
gestabimus & imaginem cœlestis. Hoc autem dico fra
tres, quod caro & sanguis regni Dei hæreditatem con
sequi non possunt. Neq; corruptio incorruptibilitatis
hæreditatem accipit. Ecce mysterium uobis dico: Non
omnes

omnes quidem dormiemus, omnes tamē immutabimur
in puncto temporis, in momento oculi, per extremam
tubam. Canet enim, & mortui resurgent incorruptibi-
les, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile
hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc in-
duere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc in
duerit incorruptibilitatem, & mortale hoc induerit
immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Ab-
sorpta est mors in uictoriam. † Vbi tuus mors acule-
us? ubi tua inferne uictoria? Aculeus autem mortis, Osee 13.
peccatum: potentia uerò peccati, lex. † Sed Deo gra- Hebr. 2.
tia, qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Ie 1. Ioan. 5.
sum Christum. Itaq; fratres mei dilecti, stabiles sitis, im
mobiles, abundantes in opere domini semper, cum scia
tis quod labor uester non est inanis in domino.

CAPVT XVI.

CAeterum de collatione in sanctos, quemadmodū
ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & uos facite. In u-
na sabbatorum unusquisq; uestrum apud se seponat, re
condens quicquid commodum fuerit, ne cum uenero,
tunc collationes fiant. Vbi uenero autē, quoscunq; pro
baueritis per epistolas, hos mittam, ut perferant muni
ficentiam uestram Hierosolymam: quod si fuerit ope-
ræpretium, ut & ipse proficiscar, mecum proficiscen-
tur. Veniam autem ad uos, cum Macedoniam transie-
ro. Macedoniam enim pertransiturus sum. Apud uos
autem fortè permanebo, aut etiam hybernabo, ut uos
me deducatis quocunq; proficiscar. Nolo enim uos nūc
in transcursu uidere, sed spero tempus aliquantū man-
surū me apud uos, si dominus permiserit. Commorabor

autem Ephesi, usque ad diem quinquagesimum. Nam ostium mihi apertum est magnum & efficax, & aduersarij multi. Quod si uenerit Timotheus, uidete ut absque metu sit apud uos. Opus enim domini operatur, quemadmodum et ego. Ne quis igitur eum spernat, sed prosequamini eum cum pace, ut ueniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. Porrò de Apollo fratre multum hortatus sum illum, ut iret ad uos cum fratribus, & omnino non erat uoluntas nunc eundi: uenturus est autem, cum opportunitatem erit nactus. Vigilate, state in fide, uiriliter agite, estote fortes: omnia uobis cum charitate fiant. Obsecro autem uos fratres, nostis familiam Stephanæ esse primitias Achaiæ: & quod in ministerium sanctis ordinarunt seipsos, ut & uos subditi sitis talibus, & omni adiuuanti & laboranti. Gaudeo uerò de aduētu Stephanæ & Fortunati, & Achaici, quoniam id quod mihi decrat uestri, hi suppleuerunt. Refocillauerunt enim spiritum meum ac uestrum. Agnoscite itaq; huiusmodi. Salutant uos ecclesiæ Asiæ: salutant uos in domino multum Aquila & Priscilla, cum ea quæ in domo est ipsorum ecclesia. Salutant uos fratres omnes. Salutate inuicem osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non diligit dominum Iesum Christū, sit anathema maranatha. Gratia domini Iesu Christi sit uobiscum. Dilectio mea cum omnibus uobis in Christo Iesu, Amen.

Ad Corinthios prior, missa fuit è Philippis per Stephanam & Fortunatum, & Achaicum, & Timotheum.

IN EPISTOLAM AD CORINthios secundam Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

PRimum reddit causas Corinthijs, quare nõ reuiserit illos, quemadmodũ pollicitus est epistola superiore: prius quædam præfatus de suis afflictionibus, quas ob euangelium Christi perpetiebatur, ostendens in tãtis malis Deum sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthiis eum, quem superiore epistola iusserat tradi satanæ, ut amanter reciperẽt castigatũ, quem peccantem eiecerant. Hæc fermè capite 1. ac 2. Deinde prędicat studium suum in euangelio prædicãdo, obiter taxans ac notans cæteros pseudapostolos, qui suo seruientes quæstui, suæ studentes gloriæ, nusquam non pelliciebant ad legem Mosaicam, quã Christo sic conabantur admiscere, quasi sine huius accessione non esset spes salutis. Itaq; umbris legis Mosaicę præfert Euangelij lucem, subinde adhortans illos non ad ceremonias legis, sed ad conscientiam, uitamq; Christo dignam. Testans interim qua synceritate prædicauerit Euangelium Christi, quantumq; malorum eius gratia perpessus sit spe præmij cœlestis. Ad hæc indicat, quibus in rebus sita sit potissimum Christiana pietas. Hæc tractantur in calce cap. 2. 3. 4. 5. & principio sexti. Nam reliqua huius capitis parte, simulq; initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem & sanctitatem suæ professionis, modis omnibus abstineant ab inquinamentis ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Quarto loco lenit superioris reprehensionis acerbitatem, collaudans illorum obedientiam, quod epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent: gratulaturq; quod is mœror temporarius summum gaudiũ utrisq; pepercerit, uelut cũ ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas. Quinto loco cum exemplo Macedonum, tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quisque facultate, proq; animi propensione conferat aliquid in subsidium sanctorum qui Hierosolymis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negotij misso Tito cum altero collega, ut plerique putant, Luca, quos commendat Corinthijs. Hæc agit cap. 8. & 9. Sexto, quos ante taxauit oblique, palàm insectatur pseudapostolos, qui fastu ac supercilio dignitatem ac maiestatem apostolicam præ se ferebant, Paulum in contemptum uocantes uelut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, uelut imperitum, & infantem, ad hæc toties cæsum ac uexatum iniu-

rijs. Aduersus hos authoritatem suam asserit apud Corinthios, testans nusquam sibi deesse authoritatem ac potestatem apostolicam, sed qua nolit uti grauādis alijs, quemadmodum cæteri: sed tantum ad commodum suorum & Christi gloriam. Deinde præfatus ueniam stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogeretur: primū æquat se summis apostolis: deinde præfert etiam idq; multis nominibus, uel quod latius sparserit euangelij doctrinam, uel quod unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neq; per suos grauans Achaicos: uel quod plura perpessus sit euangelij causa, quàm illorum quisquam, ea sibi gloriæ uertens, ob quæ quibusdam uidebatur contemptior. Porrò sermonis imperitiam agnoscens, modestiæ causa, uerum scientiā sibi uindicat, ne quid uel hic desiderent. Postremo, quoniam pseudapostoli fictis angelorum uisionibus sese uenditabant apud simplices, Paulus uerā & insignem adducit uisionem, se raptum in tertium usq; cœlum: atq; illic, edoctū quæ captū hominū excedant. Hęc fere cap. 10. 11. & 12. Septimo, ne per pseudapostolos relaberentur in pristina uitia, testatur sibi in animo esse, inuisere illos, cum authoritate interminans, ne tales eos offendat, ut sui dissimilis esse cogatur, aut ne sicut epistola sæuire coactus est, ita præsens quoq; sæuire cogatur, quod ante hac non fecerit, cum suo iure potuisset. Hæc igitur in calce capitis 12. & cap. 13. Græcorum inscriptiones testantur hanc epistolam missam è Philippis per Titum & Lucam. Cæterum argumenta quæ nullo authore, sed commoda breuitate habentur in Latinis codicibus, testantur per eosdem missam è Troade. Nam huius loci meminit cap. 2.

Argumenti finis.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS SECVNDA.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei, ac Timotheus frater, cõgregationi Dei quæ est Corinthi unà cũ sanctis omnibus qui sunt in tota Achaia.
†Gratia uobis & pax à Deo patre nostro & domino Galat. 1.
Iesu Christo. Benedictus Deus & pater domini nostri Ephes. 1.
Iesu Christi, qui est pater misericordiarum, et Deus o- 1. Pet. 1.
mnis consolationis, consolãs nos in omni afflictione nostra, in hoc, ut poßimus consolari eos qui sunt in quauis afflictione, per consolationem qua nosipsos consolatur Deus. Quoniam sicut abundant afflictiones Christi in nobis, ita per Christũ abundat et cõsolatio nostra. Siue autem affligimur, id fit pro uestri consolatione ac salute, quæ operatur in tolerantia earundẽ afflictionũ quas & nos patimur: siue consolationẽ accipimus pro uestri cõsolatione ac salute: spes etiam nostra firma est pro uobis, cum sciamus, quod quemadmodũ participes estis afflictionũ, sic futuri sitis & cõsolationis. Non enim uolumus uos ignorare fratres de afflictione nostra quæ nobis accidit in Asia: quoniã supra modũ grauati fuimus supra uires, adeo ut desperauerimus etiã de uita. Quin ipsi in nobis ipsis sententiã mortis acceperamus ne confideremus in nobisipsis, sed in Deo, qui ad uitã suscitat mortuos: qui ex tãta morte eripuit nos, et eripit

In quo spem fixam habemus, quod etiam posthac erepturus sit, simul adiuuantibus & uobis per deprecationem pro nobis, ut ex multis personis pro dono in nos collato, per multos gratiæ agantur pro nobis. Nam gloriatio *nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod cum simplicitate & synceritate* Dei, *non sapientia carnali, sed per gratiam* Dei *cõuersati fuerimus in mundo: abundantius autem erga uos.* Non enim alia *scribimus uobis quàm quæ legitis, aut etiã agnoscitis. Spero autem quod usq; ad finem quoq; agnoscetis, quẽadmodum & agnouistis nos ex parte: quoniam gloria uestra sumus, quemadmodum & uos nostra, in die domini* Iesu. *Et hac fiducia uolebam ad uos uenire prius, ut geminam apud uos iniret gratiam, & per uos pertransire in Macedoniam: & rursum à Macedonia uenire ad uos, ac à uobis deduci in* Iudæam. Hoc igitur cũ *in animo uersarem, nuncubi leuitate sum usus? aut num*

Matth. 5. *quæ cogito, secundum carnem cogito? ut sit apud me,*

Iacob. 5. † *quod est etiam, etiam: & quod est non, non.* Imò fidelis Deus, *quod sermo noster erga uos, non fuit etiã, & non.* Nam Dei *filius Iesus Christus, qui inter uos per nos prædicatus est, per me & Syluanum ac Timotheum, non fuit etiam, & non: sed etiam per ipsum fuit.* Quotquot *enim sunt promißiones* Dei, *per ipsum sunt etiam, & per ipsum amen,* Deo *ad gloriam per nos.* Porrò *qui confirmat nos unà uobiscum in Christum: & qui unxit nos,* Deus *est: qui etiam obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris.* Ego *uerò testem* Deũ *inuoco in animã meã, quod parcẽs uobis, nõ dũ ueneri m* Corinthũ: *nõ qđ dominemur uobis nomine*

fidei,

fidei, sed adiutores sumus gaudij uestri: nam fide statis.

CAPVT II.

SEd decreui apud memetipsum hoc, non iterum cum dolore ad uos uenire. Nam *si ego mœrore uos afficiam, & quis est qui exhilaret me, nisi is qui mœrore afficitur ex me?* Et *scripsi uobis hoc ipsum, ne si uenissem ad uos, dolorem caperem ex his, ex quibus oportebat me capere uoluptatem: fiduciam hanc habens erga uos omnes, quod meum gaudium omnium uestrum sit.* Nam *ex multa afflictione & anxietate cordis scripsi uobis, per multas lachrymas: non ut mœrore afficeremini, sed ut cognosceretis charitatem quam habeo abundantius erga uos.* Quod *si quis dolore affecit, non me dolore affecit, sed ex parte, ne aggrauem omneis uos.* Sufficit *istiusmodi homini increpatio hæc, quæ facta est à pluribus, adeò ut è diuerso magis condonare debeatis, & consolari: ne quo modo fiat, ut immodico dolore absorbeatur huiusmodi.* Quapropter *obsecro uos, efficite, ut ualeat in illum charitas.* Nam *& in hoc scripseram, ut cognoscerem probationem uestri, an ad omnia obedientes sitis.* Cui *uerò condonatis aliquid, & ego condono.* Nam *& ego si quid condonaui, cui condonaui, propter uos condonaui in conspectu* Christi, *ne occuparemur à satana.* Non *enim illius cogitationes ignoramus.* Cæterum *cum uenissem* Troadem *in euangelium* Christi, *& ostium mihi esset apertum per dominum, non habui relaxationem spiritu meo, eo quod non inuenissem* Titum *fratrem meum: sed dimißis illis, abij in* Macedoniam. Deo *autem gratia, qui semper triumphat per nos in* Christo, *& odorem notitiæ suæ*

manifestat per nos in omni loco. Quoniam Christi bona fragrantia sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: his quidem odor mortis ad mortem, illis uerò odor uitæ ad uitam. Et ad hæc quis idoneus? Non enim sumus, ut plerique cauponantes sermonem Dei, sed uelut ex synceritate, sed uelut ex Deo in conspectu Dei per Christum loquimur.

CAPVT III.

Incipimus rursus nosipsos commẽdare. Num egemus, ut nonnulli, commendatitijs epistolis apud uos, aut à uobis commendatitijs? Epistola nostra uos estis, inscripta in cordibus nostris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, dum declaratis quod estis epistola Christi subministrata, à nobis inscripta, non atramento, sed spiritu Dei uiuentis: non in tabulis lapideis, sed in ta
Hebr. 4. *bulis cordis carneis. †Fiduciam autem huiusmodi habemus per Christum erga Deum: non quod idonei simus ex nobisipsis cogitare quicquam, tanquam ex nobisipsis, sed si ad aliquid idonei sumus, id ex Deo est: qui et idoneos fecit nos ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus. Nam litera occidit, spiritus autẽ uiuificat. Quod si administratio mortis in literis, deformata in sa*
Exod. 34. *xis fuit in gloria: adeò † ut nõ possent oculos intẽdere filij Israel in faciẽ Moysi, propter gloriã uultus eius, quæ aboletur: cur non potius administrati o spiritus erit in gloria? Nam si administratio cõdẽnationis gloria, multo magis excellit administratio iustitiæ in gloria. Quãdoquidem ne glorificatum quidem fuit, quod glorificatum est in hac parte propter eminentem gloriam. Etenim si quod aboletur fuit in gloria, multo magis id*

quod manet, est in gloria. Itaque cum habeamus huiusmodi spem, multa libertate utanur: & non quemadmodum †Moses ponebat uelamen in facie sua, ne intenderent filij Israel in finem eius quod abolebatur. Sed ob cæcati sunt sensus illorum: Nam ad diem usque hodiernum, idem uelamen in lectione ueteris testamenti manet: nec tollitur uelum, quod per Christum aboletur. Sed ad hunc usque diem, cum legitur Moses, uelamen cordibus illorum impositum est. At ubi conuersi fuerint ad dominum, tolletur uelamen. † Dominus autem spiritus est. Porrò ubi spiritus domini, ibi libertas. Nos autem omnes retecta facie gloriam domini in speculo repræsentantes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à domini spiritu.

Ibidem.
Ioan. 4.

CAPVT IIII.

PRopterea cum ministerium hoc habeamus, ut nostri misertus est Deus, haud degeneramus: sed reiecimus occultamenta dedecoris, non uersantes per astutiam, neq; dolo tractantes uerbum Dei: sed manifestatione ueritatis, commendantes nosipsos apud omnem conscientiam hominum in conspectu Dei. Quod si adhuc uelatum est Euangelium nostrū, in his qui pereunt uelatū est. †In quibus Deus huius seculi excæcauit sensus incredulorum, ne illucesceret illis lumen Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei. Nō enim nosipsos prædicamus, sed Christum Iesum dominum: nos autē seruos uestros propter Iesum. Quoniam Deus est, qui iußit è tenebris lucem illucescere, qui luxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei, in facie Iesu Christi. Habemus autem thesaurum hunc in testaceis

Esa. 6.
Ioan. 12.

uasculis, ut uirtutis eminentia sit Dei, & non ex nobis, dum in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at nō destituimur: persequutionem patimur, at non in ea deserimur: deijcimur, at non perimus, semper mortificationem domini Iesu in corpore circunferentes, ut & uita Iesu in corpore nostro manifestetur. Semper enim nos qui uiuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & uita Iesu manifestetur in mortali carne nostra. Itaque mors quidem in nobis agit, uita uero in uobis. Cæterum cum habeamus eundem spiritum

Psal. 115. *fidei, iuxta illud quod scriptum est:* † Credidi, & ideo *loquutus sum: & nos credimus, quapropter & loquimur, scientes quod qui suscitauit dominum* Iesum, *nos quoque per* Iesum *suscitabit, & constituet uobiscum.* Nam *omnia propter uos, ut beneficium quod exundauit, pluribus gratias agentibus, exuberet in gloriam* Dei. *Propterea non defatigamur, sed quamuis externus homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur in dies singulos.* Nam *momentanea leuitas afflictionis nostræ, mire supra modum æternum pondus gloriæ parit nobis, dum non spectamus ea quæ uidentur, sed ea quæ non uidentur.* Nam *quæ uidentur, temporaria sunt: at quæ non uidentur, æterna.*

CAPVT V.

S*Cimus enim, quod si terrenum nostrum domicilium huius tabernaculi destructum fuerit, ædificationem ex* Deo *habemus, domicilium non manufactum, æternum in cœlis.* Nam *in hoc gemimus, domicilio nostro, quod è cœlo est superindui desiderantes: si tamen induti, non nudi reperiemur.* Etenim *qui sumus in hoc tabernaculo*

berna-

bernaculo, gemimus onerati, propterea quod nolimus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à uita. Porrò qui parauit nos in hoc ipsum, Deus est, qui idem dedit nobis arrabonem spiritus. Itaque bono animo sumus semper, & scimus quod cum domi sumus in corpore, peregrinamur à Deo. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Confidimus autem & probamus magis peregre abesse à corpore, et præsentes adesse apud Deum. Quapropter contendimus, siue domi præsentes, siue foris peregre agentes, ut illi placeamus. † Omnes Rom. 14.
enim nos manifestari oportet coram tribunali Christi, ut reportet unusquisque ea quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit siue bonum, siue malum. Scientes igitur terrorem illum domini, suademus hominibus, Deo uero manifesti sumus. Spero autem nos & in conscientijs uestris manifestos esse. Non enim iterum nosipsos commendamus uobis, sed occasionem damus uobis gloriandi de nobis, ut aliquid habeatis aduersus eos qui in facie gloriantur, et nō in corde. Nā, siue insanimus, Deo insanimus: siue sani sumus, uobis sani sumus. Charitas enim Christi constringit nos, iudicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt: & pro omnibus mortuus est, ut qui uiuunt, posthac non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Itaque nos posthac neminem nouimus secundum carnem. Porrò etiam si cognouimus Christum secundū carnem, nunc tamen non amplius nouimus. Proinde si quis est in Christo, noua creatura est. Vetera præterierunt, † ecce noua facta sunt omnia. Omnia autem ex Esa. 43.
Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, de Apoc. 21.

ditq; nobis ministerium reconciliationis: quandoquidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputans eis peccata sua: & posuit in nobis sermonem reconciliationis. Itaque nomine Christi legatione fungimur, tanquam Deo uos obsecrante per nos, rogamus pro Christo, reconciliemini Deo. Eum enim qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei per illum.

CAPVT VI.

QVin & adiuuantes obsecramus, ne in uacuum
Esa.49. *gratiam Dei receperitis. Dicit enim: † In tempore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi. Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis,*
1.Cor.4. *† Ne quam usquam demus offensionem, ne reprehendatur ministerium: sed in omnibus commendemus nosipsos, ut dei ministri, in tolerantia multa, in afflictionibus, in necessitatibus, in anxietatibus, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs, in puritate, in scientia, in animi lenitate, in benignitate, in spiritu sancto, in charitate non simulata, in sermone ueritatis, in potentia Dei, per arma iustitiæ dextra ac sinistra, per gloriam & ignominiam, per conuicia & laudes: quasi impostores & tamen ueraces: quasi ignoti, & tamen noti: quasi morientes, & ecce uiuimus: quasi correpti, & non occisi: quasi dolentes, semper tamen gaudentes: quasi pauperes, multos tamen ditantes: ut nihil habentes, & tamen omnia possidentes. Os nostrũ apertũ est erga uos, Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Non estis angusti in nobis, sed angusti estis in uisceribus uestris. Eandem autem remunerationem*

nem ut à filijs exigo. Dilatemini & uos, ne ducatis iu-
gum cum incredulis. † Quod enim consortium iustitiæ Eccli. 13.
cum iniustitia? aut quæ communio luci cũ tenebris? aut
quæ concordia Christo cũ Belial? aut quæ pars fideli cũ
infideli? aut quid conuenit tẽplo Dei cum simulachris?
† Nam uos templum estis Dei uiuentis, quemadmodum 1. Cor. 3. 6.
dixit Deus. Inhabitabo in illis, & inambulabo: * et ero +Leui. 26.
illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Quapropter
† exite de medio illorum, & separemini ab illis, dicit do †Esa. 52.
minus: et immundum ne tetigeritis, et ego suscipiã uos,
et ero uobis loco patris, & uos eritis mihi uice filio-
rum ac filiarum, dicit dominus omnipotens.

CAPVT VII.

HAs igitur promißiones cũ habeamus charißimi, mundemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus perficientes sanctimoniam cum timore Dei. Capaces estote nostri, neminem læsimus, neminem corrupimus, neminẽ fraudauimus. Non hoc ad condemnationem uestri dico. Siquidem iam ante dixi uobis, quod in cordibus nostris estis ad commoriendum & conuiuendum. Multa mihi fiducia erga uos, multa mihi gloriatio de uobis. Impletus sum consolatione: uehementer exũdo gaudio in omni afflictione nostra. Etenim cum uenissemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro nostra, sed in omnibus affligebamur, foris pugnæ, intus terrores. Verum qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus per aduentum Titi, non solum autem per aduentum illius, uerumetiam per consolationem, quam ille accepit de uobis, cũ annunciaret nobis uestrum desiderium, uestrum fletum, uestrum

pro me studiū, adeò ut magis gauisus fuerim. Nā etiam *si contristaui uos per epistolam, non me pœnitet etiamsi pœnituisset.* Video nanq; *quod epistola illa, tametsi ad tempus, contristauit uos: nunc gaudeo, non quod contristati fueritis, sed quod contristati sitis ad*
2.Pet.2. *pœnitentiam.* Nam *contristati estis secundum* Deum, *sic, ut nulla in re detrimento sitis affecti per nos.* Nam *qui secundum* Deum *est dolor, is pœnitentiam ad salutem haud pœnitendam parit, contra mundi dolor mortem adfert.* Ecce *enim istuc ipsum quod secundum* Deum *contristati fuistis, quantam in uobis genuit solicitudinem, imò satisfactionem, imò indignationem, imò timorem, imò desiderium, imò æmulationem, imò uindictam?* Siquidem *ubique commendastis uosipsos, quod puri sitis in eo negotio.* Proinde *tametsi scripsi uobis, non id feci eius causa, qui læserat: nec eius causa qui læsus fuerat, sed ob id, ut palàm fieret studium uestrum pro nobis apud uos in conspectu* Dei. Idcirco *consolationem accepimus ex consolatione uestri: quin uberius insuper gauisi fuimus ob gaudium* Titi, *quod refocillatus sit spiritus illius ab omnibus nobis: quod si quid apud illum de uobis gloriatus sum, non fuerim pudefactus: sed ut omnia cum ueritate loquuti sumus uobis, ita & gloriatio nostra qua usus eram apud* Titum, *ueritas facta est.* Et *uiscera illius maiorem in modum erga uos affecta sunt, dum recolit omnium uestrum obedientiam, quemadmodum cum timore ac tremore exceperitis ipsum.* Gaudeo *quod in omnibus confidam uobis.*

CAPVT VIII.

Certiores

CErtiores autem uos facio fratres de gratia Dei, quæ data fuit in ecclesijs Macedoniæ: quoniã per multam probationem afflictionis exuberauit gaudium illorum, et profunda paupertas illorum exundauit in diuitias simplicitatis ipsorum. Nam pro uiribus (testor) etiam supra uires prompti fuerunt, multa cum obtestatione rogantes nos, ut beneficium et societatem ministerij susciperemus in sanctos, ac nõ quatenus sperabamus: quinetiam semetipsos dediderunt primum domino, deinde & nobis per uoluntatẽ Dei, in hoc ut adhortaremur Titum: ut quemadmodum ante cœpisset, ita & consummaret hanc quoq; erga uos beneficentiam. Imò quemadmodum ubiq; abundatis fide, & sermone, & scientia, et omni diligentia, & in ea quæ ex uobis erga nos est charitate, facite ut in hac quoq; beneficentia abundetis. Non secũdum imperium loquor, sed per solicitudinem, erga alios etiam uestræ dilectionis synceritatem approbans. † Nostis enim beneficentiam domini nostri Iesu Rom. 10.
Christi, quod propter uos pauper factus sit, cum esset diues, ut uos illius paupertate ditesceretis. Et consilium in hoc do, nam hoc uobis conducit: qui quidem non soliũ facere, uerumetiam uelle iam cœpistis anno superiore. Nunc autem & illud, quod facere cœpistis, perficite: ut quemadmodum uoluntas prompta fuit, ita et perficiatis ex eo quod potestis. Etenim si prius adsit animi promptitudo, ea iuxta quicquid illud est, quod poßidet aliquis, accepta est: non iuxta id quod non poßidet. Non enim, ut alijs relaxatio sit, uobis autem angustia: sed ut ex æquabilitate in præsenti tempore uestra copia illorum succurrat inopiæ, & illorum copia uestræ

ſuccurrat inopiæ, ut fiat æquabilitas, quemadmodum
Exod.16. *ſcriptum eſt: † Qui multum habebat, huic nihil ſuperfuit: & qui paulum habebat, is nihilo minus habuit. Gratia autem Deo, qui dedit eandem ſolicitudinem pro uobis in corde Titi, qui exhortationem acceperit: quin potius cum eſſet diligentior, ſuapte ſponte ad uos uenerit. Miſimus autem unà cum illo fratrem eum, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias: nec id ſolum, uerumetiam delectus eſt ab eccleſijs omnes peregrinationis noſtræ, cum hac beneficentia, quæ adminiſtratur à uobis ad eiuſdem domini gloriã, et animi ueſtri promptitudinem: declinantes hoc, ne quis nos carpat in hac exuberantia, quæ adminiſtratur à uobis procurantes*
Rom.12. *honeſta, † non tantum coram domino, ſed etiam coram hominibus. Miſimus autem unà cum illis fratrem noſtrum, quem probaueramus in multis ſæpenumero diligentem, nunc autem multo diligentiorem, ob multam fiduciam quam habeo erga uos: ſiue Titi nomine, qui ſocius meus eſt, & erga uos adiutor: ſiue aliorum, qui fratres noſtri ſunt, & legati eccleſiarum, gloria Chriſti. Proinde documentũ charitatis ueſtræ & noſtræ de uobis gloriationis, in eos demonſtretis, etiam in conſpectu eccleſiarum.*

CAPVT IX.

NAm de ſubminiſtratione quidem, quæ fiat in ſanctos, ſuperuacuum eſt mihi ſcribere uobis. Noui enim promptitudinem animi ueſtri, quam de uobis iacto apud Macedones. Quod Achaia parata eſt ab anno ſuperiore, & ueſtrum exemplum prouocauit complures. Miſi tamen hos fratres, ne gloria noſtra, quã glorior

rior de uobis, inanis fiat in hac parte: ut quemadmodũ dicebam, parati sitis: ne quo pacto fiat, ut si mecum uenerint Macedones *& offenderint uos imparatos, nos pudore suffundamur: ut ne dicam uos, in hoc argumento gloriationis.* Proinde *necessarium arbitratus sum, adhortari fratres, ut prius accederent ad uos, & præpararent iam ante promissam bonam collationem uestrã, ut ea sit in promptu, sic, tanquam bona collatio, & non tanquam fraudatio.* Illud *autem dico:* Qui *sementem facit parce, is parce messurus est.* Et *qui sementem facit libenter, ac benigne largiendo, copiose messurus est: unusquisque secundum propositum cordis, non ex molestia, aut ex necessitate.* †Nam *hilarem datorem diligit* Deus. Potens *est autem* Deus *efficere, ut totum beneficium in uos exuberet, ut in omnibus omnem sufficientiam habentes exuberetis in omne opus bonum, quemadmodum scriptũ est:* † *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum.* Porrò *qui suppeditat semẽ seminanti, is & panem in cibum suppeditet, et multiplicet sementem uestram, & augeat prouentus iustitiæ uestræ, ut in omnibus locupletemini in omnem simplicitatem, quæ per nos efficit, ut gratiæ agantur* Deo. Nam *functio huius ministerij non solũ supplet ea quæ desunt sanctis, uerumetiã exuberat in hoc, quod per multos agantur gratiæ* Deo, *qui per probationẽ ministerij huius glorificant* Deum, *super obedientia consensus uestri in* Euangeliũ Christi, *& de simplicitate communicationis in ipsos, & in omnes, & in illorum oratione pro uobis, qui desiderant uos propter eminentem gratiam* Dei *in uobis.* Gratia *autẽ* Deo *super inenarrabili suo munere.*

Eccle. 35.

Psal. 112.

CAPVT X.

CAeterum ipse ego Paulus obsecro uos per lenitatem & mansuetudinem Christi, qui iuxta faciem quidem humilis sum inter uos, absens tamen audax sum erga uos. Rogo autem uos, ne præsens audeam ea fiducia, qua existimor audax fuisse in quosdam, qui putant nos uelut secundum carnem ambulare: nam in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Siquidem arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad demolitionem munitionum, quibus armis consilia demolimur, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei, et captiuam ducimus omnem cogitationem ad obediendum Christo: & in promptu habemus uindictam aduersus omnem inobedientiam, cum impleta fuerit uestra obedientia. Quæ in conspectu sunt uidetis? Si quis de seipso confidit quod Christi sit, illud rursum perpēdat ex seipso, quod quem admodum ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nā si & amplius quippiam glorier de potestate nostra, quam dedit dominus nobis in ædificationem, & non in destructionem uestri, non pudefiam, ne uidear ceu perterrefacere uos per epistolas. Nam epistolæ quidem, inquit, graues sunt & robustæ, at præsentia corporis infirma, & sermo contemptus. Hoc reputet qui istiusmodi est, quod quales sumus sermone per epistolas cum absumus, tales sumus & cum adsumus facto. Non enim sustinemus inserere, aut conferre nosipsos cum quibusdam, qui seipsos commendant. Sed isti non intelligunt, quod ipsi inter seipsos metiuntur, & comparant semet sibi. At nos non in immensum gloriabimur, uerum iuxta

mensuram regulæ qua partitus est nobis Deus, *mensuram pertingendi etiam usq; ad uos.* Non enim *quasi nõ pertingamus usq; ad uos, extendimus nosipsos supra modum*. Nam *usq; ad uos quoq; peruenimus in* Euangelio Christi, *non in immensum gloriantes super alienis laboribus, sperantes futurum, ut subolescente fide uestra in uobis, magnificemur iuxta regulam nostram in exuberantiam: ut ijs quoq; regionibus, quæ ultra uos sunt euangelizem: non per alienam regulam, ut de his quæ parata sunt, gloriemur: sed qui gloriatur, in domino glorietur.* Non *enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed is quem dominus commendat.*

CAPUT XI.

V*Tinam tolerassetis me paulisper in insipientia mea.* Imò *& suffertis me.* Nam *zelotypus sum erga uos* Dei *zelo. Adiunxi enim uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis* Christo, *sed metuo, ne quâ fiat, †ut quemadmodum serpens* Euam *decepit uersutia sua,* Gal.5. *ita corrumpantur sensus uestri à simplicitate, quæ erat erga* Christum. Nam *si is, qui uenit, alium* Iesum *prædicat, quem non prædicauimus: aut si spiritum alium accipitis, quem non accepistis, aut* Euangelium *aliud quod nõ accepistis, recte sustinuissetis. Arbitror enim me nihilo inferiorem fuisse eximijs apostolis. Cæterum licet imperitus sim sermone, non tamen scientia.* Verum *ubique manifesti fuimus in omnibus erga uos. Num illud peccaui, quod meipsum humiliarim, ut uos exaltaremini? quod gratuito* Euangelium Dei *prædicauerim uobis? Cæteras ecclesias deprædatus sum, accepto ab illis stipendio, quo uobis inseruirem. Et cum apud uos essem*

& egerem, non onerosus fui cuiquam. Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui uenerant à Macedonia, & in omnibus sic me seruabam, ne cui essem onerosus, atq; ita seruabo. Est ueritas Christi in me, quod haec gloriatio non interrumpetur contra me in regionibus Achaiae. Quapropter? an quod non diligam uos? Deus nouit. Verum quod facio, idem & faciam, ut amputem occasionem ijs qui cupiunt occasionem, ut in eo de quo gloriantur, reperiantur, quemadmodum et nos. Siquidem istiusmodi pseudapostoli operarij dolosi sunt, sumpta persona apostolorum Christi, atq; haud mirum, quandoquidem ipse satanas transfiguratur in angelum lucis. Non magnum est igitur, si & ministri illius personam in se transferunt, quasi sint ministri iustitiae, quorum finis erit iuxta opera eorum. Iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin & iam ut insipientem accipite me, ut paululum quiddam & ego glorier. Quod dico, non dico secundum dominum, sed uelut per insipientiam, in hoc argumento gloriationis. Quandoquidem multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis sapientes. Suffertis enim, si quis uos in seruitutem adigit, si quis exedit, si quis accipit, si quis attollit sese, si quis uos in faciem caedit: iuxta contumeliam loquor. Perinde quasi nos infirmi fuerimus, imò in quocunq; au

1.Cor.4. det aliquis (per insipientiã loquor) audeo & ego. †He

Supra 6. braei sunt, sum & ego: Israelitae sunt, sum & ego: semen Abrahae sunt, sum et ego: ministri Christi sunt (desipiẽs loquor) excellentius sum ego: in laboribus copiosius, in

2.Thess.3. uerberibus supra modum, † in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Iudaeis quinquies quadrage

nas plagas una minus accepi. † *Ter uirgis cæsus fui, se* Acto. 16.
mel fui lapidatus, **ter naufragium feci, noctem ac diē* * Acto. 28.
in profundo egi, in itineribus sæpe, in periculis flumi-num, periculis latronum, periculis ex genere, pericu-lis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deser-to, periculis in mari, periculis inter falsos fratres, in la bore & molestia, in uigilijs sæpe, in fame & siti, in ie- Act. 20.
iunijs sæpe, in frigore & nuditate, præter ea quæ ex-trinsecus accidunt, incumbens mihi quotidiana cura omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non in firmor? Quis offenditur, & ego non uror? Si gloriari oporteat, de his quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor.

CAPUT XII.

Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est
laudandus in secula, nouit quod nō mentiar. † *In* Acto. 9.
Damasci ciuitate gentis præfectus nomine Aretæ re-gis excubias posuerat in Damascenorū urbe, cupiēs me cōprehēdere, ac per fenestrā in sporta demissus fui per mœnia, effugiq; man⁹ eius. Gloriari sanè nō expedit mi hi: ueniā enim ad uisiones & reuelationes domini. No ui hominē in Christo ante annos quatuordecim: an in corpore, nescio: an extra corpus, nescio: Deus nouit, ra ptū huiusmodi in tertiū usq; cœlū. Et scio huiusmodi ho minē: an in corpore, an extra corp⁹, nescio, Deus nouit raptū fuisse in paradisum, et audisse arcana uerba, quæ fas nō sit homini loq. Super huiusmodi hoīe gloriabor, de meipso uerò nō gloriabor, nisi super infirmitatibus meis. Nā si uoluero gloriari, nō ero insipiēs, ueritatē e-nim dicā: sed parco uobis, ne qs de me cogitet, super id qđ uidet esse me, aut qđ audit ex me. Et ne excellētia re

uelationum supra modum efferrer, datus fuit mihi stimulus per carnem, nuncius satanæ, ut me colaphis cæderet, ne supra modum efferrer. Super hoc ter dominum
Deute. 5. rogaui, ut discederet à me, & dixit mihi, † Sufficit tibi gratia mea: nam uirtus mea per infirmitatem perficitur. Libentissime igitur gloriabor potius super infirmitatibus, ut inhabitet in me uirtus Christi. Quamobrem placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persequutionibus, in anxietatibus pro Christo. Cum enim infirmus sum, tunc robustus sum. Factus sum insipiens gloriando. Vos me coegistis, nam ego debueram à uobis commendari. Nulla enim in re inferior fui summis apostolis, tametsi nihil sum. Signa quidem apostoli peracta fuerunt inter uos cum omni potentia, & signis, & prodigijs, & potentibus factis. Nam quid est in quo fuistis inferiores cæteris ecclesijs, nisi quod ipse ego non fuerim uobis onerosus? Condonate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio propensus animo sum, ut ueniam ad uos, nec ero uobis onerosus. Non enim quæro quæ uestra sunt, sed uos. Non enim debent filij parentibus recondere, sed filijs parentes. Ego uero libentissime impendam & expendar pro animabus uestris: licet uberius uos diligens, minus diligar. Sed esto, ipse non grauaui uos, uerum cum essem astutus, dolo uos cepi. Num per quenquam eorum quos misi ad uos, expilaui uos? Rogaui Titum, et unà cum illo misi fratrem. Num quid à uobis extorsit Titus? An non eodem spiritu ambulauimus? an non ijsdem uestigijs? Rursum arbitramini quod nos uobis excusemus? In conspectu Dei in Christo loquimur, sed omnia charissimi pro uestri ædificatione.

ne. Nã metuo ne qua fiat, ut si uenero, non quales uelim reperiam uos, & ego reperiar uobis qualem nolitis. † Ne quo modo sint contentiones, æmulationes, iræ, cõcertationes, obtrectationes, susurri, tumores, seditiones: ne iterum ubi uenero, humilem faciat me Deus meus apud uos, & lugeam multos eorum qui ante peccauerunt, nec eos pœnituit immunditiæ, libidinisq; & impudicitiæ quam patrarunt. Galat. 5.

CAPUT XIII.

Hic tertius erit aduentus meus ad uos. † In ore duorum testium aut trium constituetur omne uerbũ. Prædixi, & prædico, ut præsens cum essem iterum, ita & absens nunc scribo ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis omnibus, quod si uenero denuo, nõ parcam. Quãdoquidem experimentũ quæritis in me loquentis Christi, qui erga uos non est infirmus, sed potens est in uobis: nam quamuis crucifixus fuit ex infirmitate, uiuit tamen ex uirtute Dei. Siquidem & nos infirmi sumus in illo, sed uiuemus cum illo ex uirtute Dei erga uos. Vosipsos tentate, num sitis in fide. Vosipsos probate. An non cognoscitis uosmetipsos, quod Iesus Christus in uobis est? Nisi sicubi reprobi estis. At spero uos cognituros, quod nos non simus reprobi. Opto autem apud Deum ne quid mali faciatis, non quo nos probati appareamus, sed ut uos, quod honestum est faciatis: nos uerò ueluti reprobi simus. Non enim possumus quicquam aduersus ueritatem, sed pro ueritate. Gaudemus enim cũ nos infirmi fuerimus: uos autem ualidi fueritis. Hoc autem insuper optamus uestram integritatem. Propterea hæc absens scribo, ne cum præsens fuero, rigidus Deut. 17. Matth. 18. Ioan. 8. Hebr. 10.

ſim iuxta poteſtatem quam dedit mihi dominus in extructionem, & non in deſtructionem. Quod ſupereſt fratres, ualete, integri eſtote, cõſolationem habete, unanimes ſitis, in pace agite, & Deus charitatis ac pacis erit uobiſcum. Salutate uos mutuo ſancto oſculo. Salutant uos ſancti omnes. Gratia domini Ieſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſpiritus ſancti ſit cum omnibus uobis. Amen.

Ad Corinthios ſecunda, miſſa fuit à Philippis Macedoniæ per Titum et Lucam.

IN EPISTOLAM AD GALAtas Argumentum, per Eraſmum Roterodamum.

GAlatæ Grçci ſunt, ſed ex Gallis oriundi. Vnde iuxta Diuum Hieronymum originis ingenium, ingenij tarditate referebãt. Quandoquidẽ & Hilarius Gallus ipſe, in hymnorum carmine Gallos indociles uocat. Et Paulus illos obiurgans anoitus appellat, ad quorum ingenium ſuum attemperans ſermonem, acerbius illos caſtigat, quàm ullos in cæteris epiſtolis: & reprehendit magis quàm docét: ut quibus ratio ſuadere nõ poterat, reuocaret authoritas. Agit in hac epiſtola, quod nuſquam non agit, ut à legis Moſaicæ ſeruitute inuitet ad Euãgelij gratiam. Quod idem agit in epiſtola ad Romanos: nam utriſq; idem error acciderat, ſed diuerſa ratione. Nam Romani primũ in Iudaiſmum inducti, poſtea reſipuerunt: Galatæ recte ab Apoſtolo inſtituti, pſeudapoſtolorum opera in Iudaiſmum retracti fuerunt. Quod Romani perperã inſtituti ſunt, ſimplicitatis erat: quod mox admoniti reſipuerunt, prudẽtiæ. Contra, quod Galatæ Chriſtum amplexi ſunt, facilitatis erat: quod protinus in Iudaiſmum

daismum relapsi, leuitatis atque stultitiæ. Ad hos igitur subierant pseudoapostoli, uelut à Petro, & Iacobo summatibus apostolis missi, & Pauli authoritatem calumnijs eleuabant, negantes illi fidem habendam, qui sibi nõ constaret, nunc legis utens ceremonijs, susceptis uotis, rasoque capite, & circunciso Timotheo: nunc cum ethnicis legem negligens ac damnãs: potius audiendos, qui apud Petrum & Iacobum uersati fuissent, quique dominum Iesum uidissent, cum Paulus nec uidisset Christum, & discipulorũ duntaxat discipulus esset, non Christi. Proinde Paulus uehementi et acri oratione, neque enim est ulla epistola cõcitatior, salubrique austeritate, & clementi sæuitia, simul & Galatarum errori medetur, & suam asserit authoritatem, & pseudapostolorum fraudulẽtiam aperit. In ipso statim epistolæ limine testatur, sese uel summis apostolis parem, aut etiam superiorem, in hoc quod Euangelij prædicandi authoritatem à Christo iam immortali cœlitus accepisset, atque hoc authore fretũ in Arabia & Damasci aliquandiu prædicasse Christum, prius quàm cum quoquam apostolorum contulisset: deinde Hierosolymis uidisse quidem Petrum et Iacobum diebus perpaucis, neque quicquam tamen ab illis aditum esse: sub hæc in Syria & Cilicia quatuordecim annis Christi præconem egisse, donec admonitus diuinitus, Hierosolymam reuersus unà cum Barnaba ac Tito, cum primarijs apostolis contulit euangelium suum, non quod de tot annorum prædicatione iam uenisset in dubium, sed ut eorum comprobatione, quorum summa erat apud omnes authoritas, magis cõfirmarentur cæteri: sed ita contulisse cum Petro, ut ab illo nihil accesserit quod ad Euangelij rem attineret, & adeo non fuisse se compulsum à Petro ut gẽtibus legis onus imponeret, ut Antiochiæ Petrum cibis communibus uescẽtem, ubi se metu superuenientium Iudæorum è conuiuio subduceret, palàm in os reprehẽderit, docens, ex fide contingere salutem euangelicam, non ex obseruatione legis iam antiquatæ. Id ueluti Petro dici cœptum, latius prosequitur, uersus ad Galatas: demonstrans, legem Mosaicam ad tempus modo fuisse datam, & ad unum Christũ illa spectasse omnia, in illa fuisse carnem, in Euangelio spiritũ: in illa umbras, in Euangelio lucem: in illa imagines, in Euangelio ueritatem: in illa seruitutem, in Euangelio libertatem. Dementiæ uero esse, gustatis potioribus, ultro recidere ad deteriora. Hæc ait capite 1. 2. 3. 4. Deinde grauiter interminatus eis, ne circuncisione recepta turpiter se dedant in seruitutem legis: ostendit, Christianam libertatem non esse peccandi licentiam, sed ultroneam functionem officiorum pietatis, quæ charitate dictante, nõ lege iubente præstantur. Postremo hortatur ad Christianam concordiam, ad

ſubleuandos infirmiores aut lapſos, ad bene merendum de ijs, qui nos fidem edocuerunt. Huiuſmodi factis, quoniam ſpiritus ſunt, æterna deberi præmia: cum ceremonijs temporarijs, temporaria ſit gloria: obiter in odium uocans pſeudapoſtolos, qui non ob aliud ſtudebant circuncidi Galatas, niſi ut ſuper hoc gloriarẽtur, uelut authores huius facinoris. Cui morbo affines ſunt, qui hodie nouos cultus, & prodigioſe inſignes reperiunt, ut dicatur: Hoc hominum genus ille inſtituit. Hanc epiſtolam, ut apparet, Paulus, quo ſingularem erga Galatas affectum teſtaretur, totam ſua manu ſcripſit, quũ in alijs ſoleat duntaxat ſubſcribere. Noſtra argumenta ſcriptam teſtantur ab Epheſo ciuitate, Græcorum inſcriptiones ab urbe Roma.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS *Apoſtolus, nõ ab hominibus, neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtũ, ac Deum patrem, qui ſuſcitauit illum ex mortuis, quiq; mecum ſunt omnes fratres,*

2.Cor.1. *eccleſijs Galatiæ.* † *Gratia uobis & pax à Deo patre,*

Ephef.1. *& domino noſtro Ieſu Chriſto, qui dedit ſeipſum pro*

1.Pet.1. *peccatis noſtris, ut eriperet nos ex præſenti ſeculo ma*

lo, iuxta uoluntatem Dei & patris noſtri, cui gloria in

ſecula ſeculorum, Amen. Miror quòd à Chriſto, qui uo

cauit

cauit uos per gratiam, adeò cito transferamini in aliud Euangelium, quod non eſt aliud, niſi quod quidam ſunt qui turbant uos, et uolunt inuertere Euangelium Chriſti. Cæterum etiamſi nos, aut angelus è cœlo prædicauerit uobis Euangelium, præter id quod prædicauimus uobis, anathema ſit. † Quemadmodum ante diximus, & nunc iterum dico: Si quis uobis prædicauerit Euangelium, præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Nunc enim utrum hominibus ſuadeo, an Deo? aut quæro hominibus placere? Nam ſi hactenus hominibus placuiſſem, Chriſti ſeruus haudquaquam eſſem. Notum autem uobis facio fratres, euangelium quod prædicatum eſt à me, non eſſe ſecundum hominem. Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Audiſtis enim meam conuerſationem quõdam in Iudaiſmo, † quod ſupra modum perſequebar eccleſiam Dei, ac depopulabar illam, & proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos æquales in genere meo, cum uehementer eſſem ſtudioſus † à maioribus meis traditorum inſtitutorum. Aſt ubi Deo, qui ſegregauerat me ab utero matris meæ, & uocauit per gratiam ſuam in hoc, ut reuelaret filium ſuum per me, uiſum eſt, ut prædicarem ipſum inter gentes, continuo non contuli cum carne & ſanguine, neq; redij Hieroſolymam ad eos qui ante me fuerant apoſtoli, ſed abij in Arabiam, ac denuo reuerſus ſum Damaſcum. Deinde poſt annos tres redij Hieroſolymam, ut uiderem Petrum, & manſi apud illum dies quindecim. Alium autem ex apoſtolis non uidi quenquam, niſi Iacobum fratrem domini. Porrò quæ ſcribo uobis, ecce coram Deo non mentior. De-

1. Cor. 15.
Acto 9.
Philip. 3.

ipſum facerem. Cum autem ueniſſet Petrus Antio=
chiam, *palàm illi reſtiti, eo quod reprehenſus eſſet.*
Nam *antequam ueniſſent quidam à* Iacobo, *unà cum*
gentibus ſumebat cibum: cum autem ueniſſent, ſubdu=
xit ac ſeparauit ſe ab illis, metuens eos qui erant ex cir
cunciſione, ac ſimulabant unà cum illo cæteri quoque
Iudæi, *adeò ut* Barnabas *ſimul abduceretur in illorum*
ſimulationem. Verum *ubi uidiſſem quod non recto pe*
de incederent ad ueritatem euangelij, dixi Petro *co=*
ram omnibus: Si tu cum ſis Iudæus, *gentiliter uiuis, ac*
non Iudaice, *cur gentes cogis* Iudaizare? Nos *natura*
Iudæi, *& non ex gentibus peccatores, quoniam ſcimus*
non iuſtificari hominem ex operibus legis, niſi per fi=
dem Ieſu Chriſti: *& nos in* Chriſtum Ieſum *credidi-*
mus, ut iuſtificaremur ex fide Chriſti, *& non ex ope-*
ribus legis: † Propterea *quod non iuſtificabitur ex o-* Rom. 3.
peribus legis omnis caro. Quod *ſi, dum quærimus iuſti*
ficari per Chriſtum, *reperimur & ipſi peccatores,*
num ergo Chriſtus *peccati miniſter eſt? Abſit.* Nam *ſi*
quæ deſtruxi, ea rurſum ædifico, tranſgreſſorem mei=
pſum conſtituo. Ego *enim per legem legi mortuus fui,*
ut Deo *uiuerem, unà cum* Chriſto *crucifixus ſum: ui-*
uo tamen non iam ego, ſed uiuit in me Chriſtus. Vitam
autem quam nunc uiuo in carne, per fidem uiuo filij
Dei, *qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.*
Non *aſpernor gratiam* Dei. Nam *ſi per legem eſt iuſti*
tia, igitur Chriſtus *fruſtra mortuus eſt.*

CAPVT III.

O *Stulti Galatæ,* † *quis uos faſcinauit, ut non* Infra 5.
crederetis ueritati? Quibus *præ oculis* Ieſus

Chriſtus ante fuit depictus, inter uos crucifixus. Hóc
ſolum cupio diſcere à uobis, ex operibus legis ſpiritum
accepiſtis, an ex prædicatione fidei? Adeo ſtulti eſtis,
ut cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummamini.
Tam multa paſsi eſtis fruſtra, ſi tamen & fruſtra.
Qui igitur ſubminiſtrat uobis ſpiritum, & opera-
tur uirtutes in uobis, utrum ex operibus legis, an ex
prædicatione fidei id facit? † *Quemadmodum A-*
Gen.15. *braham credidit* Deo, *& imputatum eſt illi ad iuſtitiã.*
Rom.4. *Scitis igitur, quod qui ex fide ſunt, hi ſint filij* Abrahæ.
Iacobi 2. *Præuidens autem ſcriptura, quod ex fide iuſtificet gen*
tes Deus, *prius rem lætam nunciauit* Abrahæ: † Bene
Gen.22. *dicentur, inquiens, in te omnes gentes.* Itaq; *qui ex fide*
ſunt, benedicuntur cum fideli Abraham. Nam *quot-*
quot ex operibus legis ſunt, execrationi ſunt obnoxij.
Scriptum eſt enim, † Execrabilis *omnis, qui non man-*
Deut.25. *ſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faci-*
at ea. Quod *autem in lege nullus iuſtificetur apud* De
um, palàm eſt. † *Siquidem iuſtus ex fide uiuet, lex au-*
Abac.2. *tem non eſt ex fide: ſed qui fecerit ea homo, uiuet in i-*
pſis. Chriſtus *nos redemit ab execratione legis, dum*
Rom.10. *pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enim:* †E-
Hebr.10. *xecrabilis omnis qui pendet in ligno, ut in gentes bene*
Leuit.18. Deut.25. *dictio* Abrahæ *ueniret per* Chriſtum Ieſum, *ut promiſ-*
ſionem ſpiritus acciperemus per fidem. Fratres, *ſecun-*
dum hominem dico. † Hominis *licet teſtamentum, ta-*
Hebr.9. *mẽ ſi ſit comprobatum, nemo reijcit, aut addit aliquid.*
Porrò Abrahæ *dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius:*
Non *dicit, & ſeminibus, tanquam de multis, ſed tan-*
quam de uno: & in ſemine tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc
autem

autem dico, testamentum ante comprobatum à Deo erga Christum, lex quæ post annos quadringentos & triginta cœpit, non facit irritum, ut abroget promissionem. Nam si ex lege est hæreditas, non iam ex promissione. Atqui Abrahæ per promissionem donauit Deus. Rom. 4.
Quid igitur lex? Propter transgressiones addita fuit, donec ueniret semen, cui promissum fuerat, ordinata per angelos in manu intercessoris. Intercessor autem unius non est, at Deus unus est. Lex igitur num est aduersus promissiones Dei? Absit. Etenim si data fuisset lex quæ posit uiuificare, uere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Cæterum antequam uenisset fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. At postquam uenit fides, non amplius sub pædagogo sumus. † Omnes enim filij Dei estis, eo quod credidistis Christo Iesu. Nam quicunq; baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, neq; Græcus: non est seruus, neq; liber: non est masculus, ac fœmina. Omnes enim uos unus estis in Christo Iesu. Quod si uos estis Christi igitur Abrahæ semē estis, & iuxta ꝓmissionē hæredes. Rom. 5. Rom. 6.

CAPVT IIII.

Dico autem, quandiu hæres puer est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et actoribus est usq; ad tempus quod pater præscripserit. Sic & nos cum essemus pueri, sub elementis mūdi eramus, in seruitutem adacti: at ubi uenit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum, factum ex muliere,

factum legi obnoxium,ut eos qui legi erant obnoxij,re dimeret:ut adoptione ius filiorum acciperemus. Quo= niam autem eſtis filij, emiſit Deus *ſpiritum filij ſui in*
Rom.6. *corda noſtra clamantem,* † Abba pater.*Itaq; iam non es ſeruus,ſed filius:quod ſi filius,et hæres* Dei *perChri ſtum. Sed tum quidem cum ignoraretis* Deum, *ſeruie- batis ijs qui natura non ſunt dij .* At *nunc poſteaquam cognouiſtis* Deum,*quin potius cogniti eſtis à* Deo, *quo modo conuertimini denuo ad infirma & egena elemen ta,quibus iterum ab integro ſeruire uultis ?* Dies *ob- ſeruatis,& menſes,& tēpora, & annos.*Metuo *de uo bis,ne fruſtra laborauerim erga uos.*Eſtote *ut ego ſum quandoquidem et ego ſum ut uos,fratres rogo uos.*Ni= *hil me læſiſtis.*Noſtis *quod per infirmitatem carnis euā gelizauerim uobis prius,& experimentum mei, quod erat in carne mea,non eſtis aſpernati,neque reſpuiſtis, ſed me uelut angelum* Dei *ſuſcepiſtis, uelut* Chriſtum Ieſum.*Quæ eſt igitur beatitudo ueſtra ?* Teſtimonium *enim reddo uobis,quod ſi fieri potuiſſet,oculos ueſtros effoſſos dediſſetis mihi.*Igitur *inimicus factus ſum uo= bis uera loquendo uobis ? Ambiunt uos non bene, imò excludere uos uolunt,ut ipſos æmulemini. Bonum au- tem eſt æmulari in re bona ſemper, & non ſolum cum præſens ſum apud uos.*Filioli *mei, quos iterum partu= rio,donec formetur* Chriſtus *in uobis .* Vellem *autem adeſſe apud uos nunc, & mutare uocem meam, quo- niam conſilij inops ſum in uobis .* Dicite *mihi, qui ſub*
Gen.22. *lege uultis eſſe,legem ipſam non auditis ? Scriptum eſt*
Rom.9. *enim,* † *quod Abraham duos filios habebat,unum ex ancilla,& unum ex libera.*Verum *is qui ex ancilla na tus*

tus est, secundum carnem natus est: qui uerò ex libera per repromißionẽ, quæ per allegoriam dicuntur. Nam *hæc sunt duo testamenta, unum quidem à monte Sina, in seruitutem generans, quæ est* Agar: *nam* Agar *Sina mons est in* Arabia, *confinis est autẽ ei, quæ nunc uocatur* Hierusalem, *seruit autem cum filijs suis.* At *quæ sursum est* Hierusalem, *libera est: quæ est mater omnium nostrum. Scriptum est enim:* † Lætare *sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam multi liberi desertæ, magis quàm eius quæ habet uirum.* Nos *autem fratres secundum* Isaac *promißionis filij sumus:* † *sed quemadmodum tunc is qui secundum carnem natus erat, persequebatur eum, qui natus erat secundum spiritum, ita & nunc.* At *quid dicit scriptura ?* † Eijce *ancillam & filium illius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Itaq; *fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ.*

Esa. 54.
Rom. 9.
Gen. 21.

CAPVT V.

IN *libertate igitur qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.* † Ecce ego Paulus *dico uobis, quod si circuncidamini, Christus nihil uobis proderit.* Contestor *autem omnem hominem qui circunciditur, quod debitor est totius legis seruandæ. Christus uobis factus est otiosus: quicunq; per legẽ iustificamini, à gratia excidistis.* Nos *enim spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus.* † *nam in Christo Iesu neq; circuncisio quicquam ualet, neq; præputiũ, sed fides per dilectionem operans.* Currebatis *bene,* † *quis uos impediuit, ut non crederetis ueritati?* Nempe *persuasio nõ ex eo profecta qui uocat uos.* †Paulũ *fermẽti*

Acto. 15.
Infra 6.
Supra 3.
1. Cor. 5.

totam conspersionem fermentat. Ego confido de uobis *in domino,quod nihil aliud sensuri sitis.* Cæterum qui *conturbat uos,portabit iudicium quisquis fuerit.* Ego *autem fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persequutionem patior? Abolitum est igitur offendiculum crucis. Vtinam & abscindãtur qui uos labefactant.* Vos enim in libertatem uocati fuistis fratres: *tantum ne libertatem in occasionem detis carni, sed per charitatẽ seruite uobis inuicem.* Nam tota lex

Leuit.19. *in uno uerbo completur,nempe hoc:* † Diliges proxi-

Matth. 22. *mum tuum ut teipsum.* Quod si alius aliũ uicissim mor

Marci 12. Lucæ 10. *detis & deuoratis,uidete ne uicissim alius ab alio con-*

Rom.13. *sumamini.* Dico autem, * *spiritu ambulate, & concupi*

*1.Pet.2. *scentiam carnis non perficietis.* Nam caro concupiscit

Rom.13. *aduersus spiritum,spiritus autẽ aduersus carnem.* Hæc *autem inter se mutuo aduersantur, ut non quæcunque uolueritis,eadem faciatis.* Quod si spiritu ducimini,nõ *estis sub lege.* Porrò manifesta sunt opera carnis, quæ *sunt hæc: adulterium, scortatio, immunditia, lasciuia,*

2.Cor.12. *simulachrorum cultus,ueneficium,* † *inimicitiæ,lis æmulationes,iræ,concertationes,seditiones,sectæ, inuidiæ,cædes,ebrietates,comessationes, & his similia: de quibus prædico uobis,quemadmodũ & prædixi: quod*

Apoc.22. *qui talia agunt,regni* Dei *hæredes nõ erunt.* † Contra, *fructus spiritus est,charitas,gaudium,pax,lenitas, benignitas,bonitas,fides,mansuetudo,temperantia.* Ad-

Rom.13. *uersus huiusmodi non est lex.* † Qui uerò sunt Chri-

1.Pet.2. *sti,carnẽ crucifixerũt cũ affectibus & cõcupiscẽtijs. Si uiuimus spiritu,spiritu incedam⁹.* Ne efficiamur inanis *gloriæ cupidi,inuicẽ nos prouocãtes, inuicẽ inuidẽtes,*

CAP.

CAPVT VI.

FRatres, etiam si occupatus fuerit homo in aliquo
delicto, uos qui spirituales estis, instaurate huiusmo
di spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne et
tu tenteris. † Inuicem alij aliorum onera portate, & Rom.15.
sic complete legem Christi. Nam si quis sibi uidetur ali
quid esse, cum nihil sit, suum ipse fallit animum. Opus
autem suum probet unusquisq;, & tunc in semetipso
tantum gloriationem habebit, & non in alio. Vnusquis
que enim propriam sarcinam baiulabit. Commu nicet
autem qui catechizatur sermone, ei qui se catechizat
in omnibus bonis. Ne erretis, Deus nõ irridetur. Quic
quid enim seminauerit homo, hoc & metet. Nam qui
seminat per carnem suam, de carne metet corruptio-
nem: sed qui seminat per spiritum, de spiritu metet uitã
æternam. † Bonum autem faciendo ne defatigemur. 2. Thess. 3
Tempore enim suo metemus non defatigati. Itaq; dum
tempus habemus, operemur bonum, cum erga omnes,
tum uerò maximè erga domesticos fidei. Videtis quan
ta uobis epistola scripserim mea manu. Quicunq; uo-
lunt iuxta faciem placere in carne, hi cogunt uos cir-
cuncidi, tantum, ne ob crucem Christi persequutionem
patiantur. Nam qui circunciduntur, ne ipsi quidem le
gem seruant: sed uolunt uos circuncidi, ut in uestra car
ne glorientur. Ego uerò, absit ut glorier, nisi in cruce
domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus cru
cifixus est, & ego mundo. † Nam in Christo Iesu neq; Supra 5.
circuncisio quicquam ualet, neq; præputium, sed noua
creatura. Et quicunq; iuxta regulam hanc incedunt,
pax super eos, & misericordia, & super Israelem Dei.

De cætero nequis mihi molestias exhibeat. Ego enim sti gmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domi ni nostri Iesu Christi cum spiritu uestro fratres, Amen.

Ad Galatas missa fuit è Roma.

IN EPISTOLAM AD EPHE*sios Argumentum, per Erasmum Roterodamum.*

EPhesus metropolis quondam erat Asiæ minoris, ciuitas superstitiose dedita cultui dæmonũ, & pręcipue Dianę, unde & in Actis Dianę Neokoros dicitur: non illius uenatricis, cui poetæ sagittas & arma tribuunt, sed multimammiæ, quã Græci polymaston adpellant, quam uolebãt omnium animantium esse nutricem, ut indicauit Hieronymus. Nã de tẽplo Ephesiæ Dianæ, toto orbe celebratissimo, passim etiã ethnici meminere scriptores. Hos curiosarũ artium tenebat studium. Vnde legimus, ad prædicationem apostolorum magicos libros ab eis cõportatos, igni traditos fuisse: & supputatio pretio, compertum fuisse quinquagies mille nummum argenti, sicut refertur in actis capite 19. Vt igitur à tantis erroribus illos abduceret, triennium apud illos egit; nihil interim non faciens, quod ad illorum salutem faciebat, magno studio reclamantibus & obstrepentibus multis, sicut ipse testatur alicubi: ubi & bestijs obiectus est, quemadmodum ipse testatur in secunda ad Corinthios epistola. At discedens, Timotheum apud eos remanere iussit. Abundabat autem ea ciuitas, ut curiosis & magiæ deditis, ita doctissimis uiris: unde Paulus, ut ad omnium mores & ingenia sese attemperat, de dæmonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorum ac malorum differentiam indicans. Ad hæc recrusa quædam aperit. Nec enim est ulla epistola, quæ tam abdi tos habeat sensus, ut ob hanc potissimum Petrus scripsisse uideatur:

tur: Sicut & charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi sapientiam scripsit uobis, sicut in omnibus epistolis loquēs in eis de his in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ in docti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suā ipsorum perditionem. Difficultas autem non tam in uerbis sita est, quanquam haud alibi sermonis phrasis perplexior, quàm in sensibus, quod agnoscit & diuus Hieronymus in præfatione cō mentariorum. Hæc idcirco uniuersa replicauimus, ut ostendere mus, quare apostolus in hac uel potissimum epistola obscuros sensus & ignota seculis sacramenta congesserit. Hos igitur quoniam in fide perstiterant, hortatur ut pergant, & ad perfectionē proficiant, commonefaciens cuiusmodi fuerint, cum uitijs addicti seruirent impijs spiritibus: & quales nūc facti sint, insiti Christo: docens interim euangelij gratiam consilio diuino, licet Iudæis promissam, in gentes quoque recte propagatam, & huius muneris se ministrum à Deo constitutum. Quoniam autem scripsit è carcere, hortatur ne deijciantur animo ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi gloriæ ducant. Hæc agit capite primo & secundo. In cæteris tribus uitæ formam illis præscribit, demonstrās quid sequendum, quid fugiendum: quæ officia maritorum in uxores, uxorum in maritos: quæ parentum in liberos, liberorum in parentes: quæ dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe Roma, per Tychicum diaconum, cuius meminit in calce, fidelem ministrum eum uocans. Ambrosius addit scriptam è carcere, cum Hierosolymis Romam deductus sub fideiussore degeret extra castra in suo conducto.

Argumenti in epistolam ad Ephesios finis.

EPISTOLA PAVLI AD EPHESIOS.

CAPVT I.

PAVLVS *apostolus Iesu Christi per*
uoluntatem Dei, *sanctis qui agunt* Ephe
Galat.1, 1.Pet.1, 2.Cor.1. *si, & fidelibus in Christo* Iesu. † *Gratia*
uobis & pax à Deo *patre nostro & do-*
mino Iesu *Christo*. Benedictus Deus *et pa*
ter domini nostri Iesu *Christi, qui benedixit nos omni*
benedictione spirituali in cœlestibus Christo. *Quem-*
admodum elegit nos in ipso antequam iacerentur fun-
damenta mundi: ut essemus sancti & irreprehensibiles
coram illo per charitatem, qui prædestinauit nos, ut
adoptaret in filios per Iesum Christũ, in sese, iuxta be-
neplacitum uoluntatis suæ, ut laudetur gloria gratiæ
suæ, qua charos reddidit nos per illum dilectũ: per quẽ
habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remis-
sionem peccatorum, iuxta diuitias gratiæ suæ, de qua
ubertim nobis impartiuit in omni sapientia & pruden
Gal.4. *tia, patefacto nobis arcano uoluntatis suæ, iuxta bene-*
placitum suum quod proposuerat in seipso † *usque ad*
dispensationem plenitudinis temporum, ut summatim
instauraret omnia per Christum, & quæ in cœlis sunt,
Rom.8. *& quæ in terra per eundem, per quem & in sortem*
asciti sumus, † *prædestinati secundum propo-*
situm ipsius, cuius ui fiunt uniuersa, iuxta decretum
uoluntatis ipsius: ut simus nos in laudem gloriæ illi-
us, qui priores sperauimus in Christo, in quo speratis
&

& uos, audito uerbo ueritatis, euangelio salutis uestræ, in quo etiam postea quam credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto, qui est arrabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ possessionis, in laudem gloriæ ipsius. Quapropter & ego cum audissem eam quæ in uobis est fidem, in domino Iesu, & charitatem in omnes sanctos, non desino gratias agere pro uobis, mentionem uestri faciens in precibus meis, ut Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det uobis spiritum sapientiæ et reuelationis, per agnitionẽ sui, illuminatos oculos mẽtis uestræ, ut sciatis quæ sit spes ad quã ille uocauit, & quam opulenta gloria hæreditatis illius in sanctis, & quæ sit excellens magnitudo potentiæ illius in nos, qui credimus secundum efficaciam roboris fortitudinis eius, quam exercuit in Christo, cum suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnem principatum ac potestatem, & uirtutem, & dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in seculo hoc, uerumetiam in futuro, † & omnia subiecit sub pedes illius, & eum Psal. 8.
dedit caput super omnia ipsi ecclesiæ, quæ est corpus illius, complementũ eius, qui omnia in omnibus adimplet.

CAPVT II.

ET † *uos cum essetis mortui delictis ac peccatis, in* Col. 2.
quibus aliquando ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principẽ, cui potestas est aeris, & spiritus nunc agentis in filijs contumacibus, inter quos & nos omnes cõuersabamur aliquãdo in cõcupiscentijs carnis nostræ, facientes quæ carni ac menti libebant: & eramus natura filij iræ, quemadmodum et cæteri. Sed Deus

qui diues est in misericordia, propter multam charitatem suam qua dilexit nos, etiam cum essemus mortui per delicta, conuiuificauit nos unà cum Christo *(per gratiam estis seruati) simulq́; cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit inter cœlestes in* Christo Iesu*: ut ostenderet in seculis superuenientibus eminentem opulentiam gratiæ suæ, benignitate erga nos per* Christũ Iesum. *Gratia enim estis seruati per fidem, idq́; nõ ex uobis.* Dei *donum est, non ex operibus, ne quis glorietur: nam ipsius sumus opus, conditi in* Christo Iesu *ad opera bona, quæ præparauit* Deus, *ut in eis ambularemus.* Q*uapropter mementote quod uos quõdam gentes in carne, uocabamini præputiũ, ab ea quæ uocatur circuncisio in carne, quæ circũcisio manibus fit: quod, inquam eratis in tempore illo sine* Christo, *abalienati à republica* Israelis, *& extranei à testamentis promissionis: spem non habentes,* Deoq́; *carentes in mundo.* N*unc autem per* Christum Iesum *uos, qui quondam eratis longinqui, propinqui facti estis per sanguinẽ* Christi. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex utrisq́; unum, et interstitium maceriæ diruit: simultatem per carnem suam, legem mandatorum in decretis sitam abrogans, ut duos conderet in semetipso in unum nouũ hominem, faciens pacem: & ut reconciliaret ambos in uno corpo*

Luc. 2. *re* Deo *per crucem, perempta inimicitia per eam:* † *& ueniens euangelizauit pacem uobis, qui procul aberatis, & ijs qui propè.* Q*uoniam autem per illum habemus aditum utriq́; in uno spiritu ad patrem.* Iam *igitur non estis hospites & incolæ, sed conciues sanctorum, ac domestici* Dei *superstructi super fundamentum apostolorum*

lorum ac prophetarum, summo angulari lapide ipso Ie
su Christo: in quo quæcunq; structura coagmentatur,
ea crescit in templum sanctum in domino: in quo &
uos coædificamini in habitaculum Dei per spiritum.

CAPVT III.

Hvius rei gratia ego Paulus uinctus sum Christi Ie
su pro uobis gentibus. Siquidem audistis dispensa
tionem gratiæ Dei, quæ data est mihi in uos, quod secun
dum reuelationem notum mihi fecit mysterium, quem-
admodum ante scripsi paucis, ex quibus potestis legen-
tes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi,
quod in alijs ætatibus non innotuit filijs hominũ, quem
admodum nunc reuelatum est sanctis apostolis eius &
prophetis per spiritum, ut sint gentes cohæredes, &
eiusdem corporis, consortesq; promißionis eius in Chri
sto per euangelium, † cuius factus sum minister secun- 1. Cor. 15.
dum donum gratiæ Dei, quod datum est mihi secundum
efficaciam potentiæ illius. Mihi minimo omnium sancto
rum data est gratia hæc, ut inter gentes euangelizem
imperuestigabiles diuitias Christi: & in lucem profe-
ram omnibus quæ sit cõmunio mysterij, quod erat ab
sconditum à seculis in Deo, qui uniuersa condidit per Ie
sum Christum: ut nota fiat nunc principatibus ac pote
statibus in cœlestibus per ecclesiam, uehementer uaria
sapientia Dei, secundũ præfinitionem seculorũ, quam
fecit in Christo Iesu domino nostro, per quem habemus
audaciam & aditum cum fiducia, quæ est per fidem
illius. Quapropter peto, ne deficiatis ob afflictiones me
as, quas pro uobis tolero, quæ est gloria uestra. Huius
rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri

Iesu Christi, ex quo omnis à communi patre cognatio in cœlis & in terra nominatur, ut det uobis iuxta diuitias gloriæ suæ, ut fortitudine corroboremini per spiritum suum, in internum hominem, ut inhabitet Christus per fidem in cordibus uestris, fixis in charitate radicibus, & fundamento iacto, ut ualeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas: cognoscereq; præeminentem cognitionis dilectionem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei uerò qui potest cumulate facere ultra omnia quæ petimus, aut cogitamus, iuxta uim agentem in nobis, sit gloria in ecclesia per Christum Iesum, in omnes ætates seculi seculorum, Amen.

CAPVT IIII.

HOrtor itaq; uos ego uinctus in domino, ut ambule
1.Cor. 7. tis, ita ut dignum est uocatione, †qua uocati estis,
cum omni submissione ac mansuetudine, cum animi le-
nitate, tolerantes uos inuicem per charitatem, studen-
Rom. 12. tes seruare unitatem spiritus per uinculum pacis. † V-
1.Cor.. 12. num corpus, & unus spiritus, quemadmodum & uoca
ti estis in una spe uocationis uestræ: Vnus dominus, una
fides, & unum baptisma, unus Deus & pater omnium,
qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus uo-
2.Cor.10 bis. † Verùm unicuique nostrum data est gratia iuxta
Psal.67. mensuram donationis Christi. Quapropter dicit: † Cũ
ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, &
dedit dona hominibus. Cæterum illud ascẽdit, quid est,
nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes ter
Ioan.3. ræ? †Qui descendit, idem ille est, qui etiam ascendit su-
1.Cor. 12 pra omnes cœlos, ut impleret omnia. †Et idem dedit, a-

lios quidem apostolos, alios uerò prophetas, alios autem euangelistas, alios aũt pastores ac doctores, ad instaurationẽ sanctorũ in opus administrationis, in ædificationẽ corporis Christi, donec perueniamus omnes in unitatem fidei & agnitionis filij Dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plene adultæ Christi, † ut non 1. Cor. 14.
amplius simus pueri, qui fluctuemus et circumferamur quouis uento doctrinæ per uersutiam hominum, per astutiam qua nos adoriuntur, ut imponant nobis: sed ueritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia qui est caput, nempe Christus, in quo totum corpus si coagmentetur, & compingatur per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mensura uniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem suijpsius per charitatem. † Hoc Rom. 1
itaque dico, & testor per dominum, ne posthac ambuletis, quemadmodum & reliquæ gentes ambulant in uanitate mentis suæ, dum mentem habent obtenebratam, abalienati à uita Dei, propter ignorantiam quæ est in illis, & excæcationem cordis eorum: qui postea quam peruenerunt eò, ut dolere desierint, semetipsos dediderunt lasciuiæ, ad patrandum immundiciam omnem cum auiditate. Vos autem non sic didicistis Christum: siquidem illum audistis, & in eo docti fuistis, quemadmodum est ueritas in Iesu, † deponere Rom. 6.
iuxta priorem conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta concupiscentias erroris: Col. 3. Hebr. 12.
renouari uerò spiritu mentis uestræ, & inducere nouum hominem, qui iuxta Deum conditus est per iustitiam, & sanctitatem ueritatis. † Quapropter deposito 1. Pet. 2.

Zach. 8. mendacio, loquamini ueritatem quisque proximo suo,
Psal.4. quoniam sumus inuicem membra. † Irascimini,& non
Iacob.4. peccetis: Sol ne occidat super iram uestram,† neq; detis
locum calumniatori. Qui furabatur, non amplius fure
tur: magis autem laboret operando manibus quod bo-
num est, ut poßit impartiri ei qui opus habuerit. Omnis
sermo spurcus ex ore uestro non procedat, sed si quis
est bonus ad ædificationem, quoties opus est, ut det gra
tiam audientibus, & ne contristetis spiritum sanctum
Dei, per quem obsignati estis in diem redemptionis. O-
mnis amarulentia & tumor, & ira, & uociferatio, &
maledicentia tollatur à uobis cum omni malitia. † Sitis
Col.3. autem inuicem alius in alium comes, misericordes, lar-
gientes uobis inuicem, quemadmodum & Deus per
Christum largitus est uobis.

CAPVT V.

Sitis igitur imitatores Dei tanquam filij dilecti, &
Ioan. 13. ambuletis in dilectione,† quemadmouum & Chri-
1.Ioan. 4. stus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, obla
tionem ac uictimam Deo in odorem bonæ fragrantiæ.
Cæterum scortatio, et omnis immunditia, aut auaritia,
ne nominetur quidem inter uos, sicut decet sanctos: aut
obscœnitas, aut stultiloquium, aut urbanitas, quæ non
1. Cor. 6. conueniunt, sed magis gratiarum actio.† Nam hoc sci-
tis, quod omnis scortator, aut immundus, aut auarus,
qui est simulachrorum cultor, non habet hæreditatem
Col.3. in regno Christi et Dei.† Ne quisquam uos decipiat ina-
nibus sermonibus. Propter hæc enim uenire solet ira
Dei in filios inobedientes. Ne sitis igitur consortes illo
rum. Eratis enim quondam tenebræ, nunc autem lux

in do-

in domino: ut filij lucis ambulate (nam fructus spiritus situs est in omni bonitate & iustitia, & ueritate) probantes, quid sit acceptum à domino: & ne commercium habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarum, quin ea potius etiam arguite. Nam quæ se*cretò fiunt ab istis, turpe est uel dicere. Sed omnia dum produntur à luce, manifesta fiunt.* Nam quic*quid manifestum redditur, lumen est.* Quapropter *dicit:* Expergiscere qui dormis, & surge à mortuis, & *illucescet tibi* Christus. † Videte igitur quomodo Col. 4.
circunspecte ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem, quod dies mali sint. Propterea *ne sitis imprudentes,* † *sed intelligentes quæ* Rom. 13.
sit uoluntas domini. Et *ne inebriemini uino, in quo luxus est, sed impleamini spiritu, loquentes uosipsis per* 1. Thes. 4.
Psalmos, & *hymnos, & cantiones spirituales, canentes ac psallentes in corde uestro domino, gratias agentes semper de omnibus in nomine domini nostri* Iesu Chri*sti,* Deo & *patri, subditi uicißim alius alij cum timore* Dei. † Vxores *proprijs uiris subditæ sitis ueluti domi*- 1. Cor. 11.
no, quoniam uir est caput uxoris, quemadmodum & 1. Pet. 3.
Christus *est caput ecclesiæ, & idem est qui salutem dat* Col. 3.
corpori. Itaque *quemadmodum ecclesia subdita est* Christo, *sic & uxores suis uiris subditæ sint in omnibus.* † Viri, *diligite uxores uestras, sicut &* Christus Col. 3.
dilexit ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbũ, ut adhiberet eam sibijpsi gloriam, ecclesiam non habentem maculam, aut rugã, aut quicquam huiusmodi: sed ut esset sancta et irreprehensibilis. Sic debẽt uiri diligere

ſuas uxores, ut ſuaipſorum corpora. Qui diligit ſuam uxorem, ſeipſum diligit. Nullus *enim unquã ſuamipſius carnem odio habuit, imò enutrit ac fouet eam, ſicut & dominus eccleſiam. Quoniam membra ſumus corporis*
Gen. 3. *eiuſdem, ex carne eius, & ex oßibus eius.* Huius rei gra
3. Eſd. 4. Math. 15. *tia relinquet homo patrem ac matrem, & adiungetur*
Marc. 10. *uxori ſuæ, atque è duobus fiet una caro. Myſterium*
1. Cor. 6. *hoc magnum eſt, uerum ego loquor de Chriſto, & de eccleſia. Quanquam & uos ſingulatim hoc præſtate, ſuam quiſque uxorem diligat tanquam ſeipſum, uxor autem ut reuereatur uirum.*

CAPVT VI.

Col. 3. *Filij, † obedite parentibus ueſtris in domino, nam id*
Exod. 20. *eſt iuſtum.* *Honora *patrem tuum, et matrem, quod*
Eccli. 3. Math. 19. *eſt præceptum primum in promißione, ut bene tibi ſit,*
Marc. 10. *& ſis longæuus in terra.* Patres, *ne prouocetis ad iram liberos ueſtros, ſed educetis eos per eruditionem, &*
Col. 3. *correptionem domini. † Serui obedite his qui domini*
Titum 1. *ſunt iuxta carnem, cum timore ac tremore cum ſim-*
1. Pet. 2. *plicitate cordis ueſtri, tanquam Chriſto: non ad oculum ſeruientes, uelut hominibus placere ſtudentes, ſed tanquã ſerui Chriſti, faciẽtes quæ uult* Deus, *ex animo, cũ beneuolentia, ſeruientes domino, & nõ hominibus: illud ſciẽtes, quod unuſquiſq; quod fecerit boni, hoc reportabit à* Deo, *ſiue ſeruus fuerit, ſiue liber.* Et *uos domini eadẽ facite erga illos, remittentes minas: ſcientes quod & ueſter ipſorum dominus eſt in cœlis, † nec perſonæ*
Rom. 2. Col. 3. *reſpectus eſt apud illum. Quod ſupereſt fratres mei,*
Act. 10. *ſitis fortes per dominum, perq; potentiam roboris illius;* Induite *totam armaturam* Dei, *ut poßitis ſtare ad-*

uerſus

uersus assultus diaboli. Quoniam non est nobis lucta ad Iacob. 2.
uersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, 2Pet. 2. Gal. 2.
aduersus potestates, aduersus mundi dominos, rectores
tenebrarum seculi huius, aduersus spirituales astutias
in cœlestibus. Quapropter assumite uniuersam armatu
ram Dei, ut poßitis resistere in die malo, & omnibus
peractis stare. State igitur lumbis circuncinctis bal-
theo per ueritatem, & induti thoracem iustitiæ, & cal
ceati pedibus, ut parati sitis ad euangelium pacis super
omnia assumpto scuto fidei, quo poßitis omnia iacula
mali illius ignita extinguere. Galeamq; salutaris acci-
pite, & gladium spiritus qui est uerbum Dei, in omni
deprecatione & obsecratione, orantes in omni tempo
re, in spiritu: & ad hoc ipsum uigilantes cum omni se-
dulitate & deprecatione pro omnibus sanctis, & pro
me: ut mihi detur sermo in apertione oris mei cum li-
bertate, ut notum faciam mysterium euangelij: super
quo legatione fungor in catena, ut in eo libere loquar,
sicut oportet me loqui. Vt autem sciatis & uos quæ ad
me pertinent, quid agam, de omnibus uos certiores red
det Tychicus dilectus frater, & fidus minister in domi
no, quem misi ad uos in hoc ipsum ut cognosceretis de
rebus nostris, & consolaretur corda uestra. †Pax fra- 2.Cor.1. Gal.1.
tribus & charitas cum fide à Deo patre, & domino Ie 1.Pet.1.
su Christo. Gratia sit cum omnibus diligentibus domi-
num nostrum Iesum Christum cum synceritate, Amen.

Missa fuit è Roma ad Ephesios
per Tychicum.

IN EPISTOLAM AD PHILIPpenses Argumentum per Erasmum Roterodamum.

Philippenses in prima Macedoniæ parte sunt, ut narratur in Act. cap. 16. colonia oriunda ab urbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis est Thessalonice. Qui quoniam in fide semel accepta perstiterant non admissis pseudapostolis, quibus auscultarant Corinthij & Galatæ, merito ab Apostolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu spiritus profectus, complures dies apud illos egit non sine negotio. Nam hic flagris cæsus est Paulus, & cum Sila coniectus est in carcerem, quo tempore carceris custos cum tota familia baptizatus est. Hic erat & Lydia purpuraria, quæ prima conuersa Paulum excepit hospitio. Hic & milites, cognito quod Romanus esset ciuis, ultro rogarunt, ut quò uellet abiret. Et Christi nomen satis felicibus auspicijs inclaruit. Quinetiam cum Paulus Romæ ageret in uinculis, miserunt illi quæ ad uitę necessitatem pertinebant per Epaphroditum, quod & ante fecerant, cum ageret Thessalonicæ, sicut in hac ipsa testatur epistola. Collaudatos igitur eos adhortatur, ut perseuerent ac proficiant: ostendens gloriandum etiam in afflictionibus, quæ ad illustrandum Christi euangelium facerent: seuerò uel mortem adeo non horrere, ut optet etiam, si Christo uolente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos esse non potest, & quo æquiore sint animo, pollicetur Timotheum, atq; etiam ipsum breui ad illos rediturum: interim misso Epaphrodito, qui ex periculosissima ægrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus. Nam in tertio confirmat animos illorum aduersus pseudapostolos, ad Iudaismum ubique solicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi, & qui uentrem Dei loco colerent, nusquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi quod monita quædam obiter admiscet, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex urbe Roma per Epaphroditum, cum iterum esset in carcere. Nam post primam defensionem rursus in carcerem ductus est, cuius rei meminit ipse in epistola ad Timotheum.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD PHILIPPENSES.

CAPVT I.

PAVLVS ac Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, unà cum episcopis ac diaconis. †Gratia uobis & pax à Deo patre 2.Cor.1.
nostro, et domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo in Gal.1.
omni memoria uestri, semper in omni precatione mea Ephes.1.
pro omnibus uobis, cum gaudio precationem faciens, 1.Pet.1.
quod ueneritis in communionem Euangelij à primo die usq; ad hoc tempus, persuasum habens hoc ipsum, quod is qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet usq; ad diem Iesu Christi: sicut iustum est mihi ut hoc sentiā de omnibus uobis, propterea quod habeam uos in corde, & in uinculis meis, & in defensione, & confirmatione Euangelij, cum sitis omnes mihi consortes gratiæ. Testis enim mihi est Deus, quàm desiderem uos omnes in uisceribus Iesu Christi. Et illud oro, ut charitas uestra adhuc magis ac magis exuberet in agnitione omniq; intelligentia: ut probetis quæ sunt præstantia, ut sitis synceri, ac tales, ut nemini sitis offendiculo in diem Christi, impleti fructu iustitiæ, qui contigit per Iesum Christum ad gloriam & laudem Dei. Scire autem uos uolo, fratres, quod quæ mihi acciderunt, magis ad profectum Euangelij euenerunt: ita ut uincula mea manifesta facta sint in Christo in toto prætorio, ac cæteris omnibus:

utq; plures ex fratribus in domino, freti uinculis meis, uberius auderent impauide sermonem loqui. Nonnulli quidem per inuidiam et contentionem, nonnulli uerò et propter bonam uoluntatem Christum prædicant. Alij quidem ex contentione Christum annunciant non pure, existimantes sese afflictionem addere uinculis meis: alij rursus ex charitate, scientes quod in defensionem euangelij constitutus sim. Quid enim? Attamen quouis modo, siue per occasionem, siue per ueritatē, Christus tamen annunciatur, & in hoc gaudeo, quin etiam gaudebo. Noui enim quod hoc mihi cedet in salutem per uestram deprecationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secundum expectationem & spem meam, quod nulla in re pudefiam: sed cum omni libertate, ut semper, ita nunc quoq; magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem. Nam mihi uita Christus est, & mors lucrum. Quod si contingat uiuere in carne, ea res mihi fructus est operis, &
2.Reg.24. quid eligam ignoro. Coartor enim ex his duobus, † desiderans dissolui, & esse cum Christo, multo longeq; melius est. Cæterum manere in carne, magis necessarium propter uos. Et hoc certo scio, quod mansurus sim, & cū omnibus uobis permansurus sim, in uestrum profectum, & gaudium fidei: ut gloriatio uestra exuberet per Christum Iesum in me, per meum ad uos reditum. Tantum ut dignum est Euangelio Christi, conuersemini: ut siue cum uenero & uidero uos, siue absens sim, audiam de rebus uestris, quod stetis in uno spiritu, una anima, adiuuantes decertantem fidem Euangelij: nec in ullo terreamini ab aduersarijs: quæ illis

quidem est causa perditionis, uobis aũt salutis: & hoc à Deo, quia uobis donatũ est pro Christo, nõ solum ut in eum credatis, uerumetiã ut pro illo patiamini, idem certamen habẽtes, quale uidistis in me, et nũc auditis in me.

CAPVT II.

Si qua igitur consolatio in Christo, si quod solatium dilectionis, si qua communio spiritus, si qua uiscera ac miserationes, complete meum gaudium, ut similiter affecti sitis, eandem charitatem habentes, unanimes, idem sentientes: ne quid fiat per contentionem, aut per inanem gloriam, sed per humilitatem animi, alium quisque se præstantiorem existimet. Ne sua quisq; spectetis, sed unusquisq; quæ sunt aliorum. Is enim affectus sit in uobis, qui fuit et in Christo Iesus, qui cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis Deo, sed semetipsum inaniuit, forma serui sumpta, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, humilem præbuit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis.† Quapropter Hebr. 2.
& Deus illum in summam extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen quod est supra omnem nomen, †ut in no Rom. 4.
mine Iesu omne genu se flectat, cœlestium ac terrestriũ, Esa 45.
& infernorum: omnisq; lingua confiteatur, quod dominus sit Iesus Christus, ad gloriam Dei patris. Proinde dilecti mei, quemadmodum semper obedistis, non tanquã in præsentia mea solum, sed nunc multo magis in absentia mea, cum timore ac tremore uestram ipsorum salutem operemini: nam Deus est is qui agit in uobis, & ut uelitis, & ut efficiatis pro bono animi proposito.† O- 2. Pet. 4.
mnia facite sine murmurationibus ac disceptationibus,

tales ut nemo de uobis queri poßit, synceriq;, filij Dei,
irreprehensibiles in medio nationis prauæ ac tortuosæ:
inter quos lucete tanquam luminaria in mundo, sermo
nem uitæ sustinentes, ut gloriari poßim in diem Christi,
quod non in uanum cucurrerim, nec in uanũ laboraue-
rim. Quin etiam si immolor super hostia sacrificioq; fi
dei uestræ, gaudeo et congaudeo omnibus uobis. Ob idi-
psum aũt et uos gaudetis et cõgaudetis mihi. Spero aũt
in domino Iesu me Timotheũ breui missurum uobis, ut
et ego læto sim animo cognito, statu uestro. Neminem
enim habeo pari mecũ animo præditũ, qui germane res
1. Cor. 13. uestras curaturus sit. † Nam omnes quæ sua ipsorũ sunt
quærunt, nõ quæ Christi Iesu. Porro probationem eius
nostis, quod ut filius mecum ueluti cum patre seruierit
in euangelium. Hunc igitur spero me missurum, mox u-
bi uidero mea negotia. Confido autem in domino, quod
& ipse breui uenturus sim. Sed operæpretium arbitra
tus sum, Epaphroditum fratrem & collegam & commi
litonem meum, uestrum autem apostolum, quiq; mihi
subministrat in neceßitate mea, mittere ad uos. Quan-
doquidem desiderabat omnes uos anxius animi, pro-
pterea quod audissetis eum infirmatum fuisse. Et cer-
te fuit infirmus, ita ut esset uicinus morti, sed Deus mi-
sertus est illius: at non illius tantum, sed & mei, ne do-
lorem haberem super dolorem. Studiosius itaq; misi il-
lum, ut cum uideretis illum, denuo gaudeatis, & ego
magis uacẽ dolore. Excipite igitur illum in domino cũ
omni gaudio: & qui huiusmodi sunt, eos in pretio habe
te, quoniam propter opus Christi eò accesit, ut morti
proximus fuerit, non habita ratione uitæ, ut suppleret
id quod in uestro erga me officio fuit diminutum.

CAPVT III.

QVod superest fratres, gaudete in domino: eadem scribere uobis, me quidem haud piget, uobis autem tutum est. Cauete canes, cauete malos operarios, cauete concisionem. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu Deum colimus, & gloriamur in Christo Iesu, & non confidimus in carne, quanquam ego confidam etiam in carne. Si quisquam alius uidetur fiduciam habere in carne, ego magis habeo, †circuncisus octauo die, Israel ex genere, tribus Beniamin, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem pharisæus, † iuxta studium persequens ecclesiam: iuxta iustitiam quæ est in lege, factus irreprehensibilis. Sed quæ mihi erant lucra, ea arbitratus sum propter Christum damnum esse. Quinetiam arbitror omnia damnum esse propter excellentiam cognitionis Christi Iesu domini mei, propter quem omnia pro damnis duxi habeoq; pro reiectamentis ut Christum lucrifaciam, utq; reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam quæ per fidem est Christi, quæ est ex Deo iustitiam super fide: ut cognoscam illum, & potentiam resurrectionis illius, & communionem afflictionum illius, dum conformis fio morti eius, si quo modo pertingam ad resurrectionem mortuorum: non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendam, quatenus & apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego meipsum nondum arbitror assequutum esse. Vnum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens: ad ea uerò quæ à fronte sunt, enitens, iuxta præfixum signum insequor ad

Act. 23. Gal. 1. Act. 9.

palmam ſupernæ uocationis Dei, per Chriſtum Ieſum. Quotquot itaque perfecti ſumus, hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſentitis, hoc quoq; uobis Deus reuelabit. At tamen ad id quod aſſequuti ſumus, eadem procedamus
2.Co.4. 11 *regula, ut ſimus concordes.* † *Pariter eſtote imitatores mei fratres, & conſiderate eos qui ſic ambulant, quemadmodum habetis nos pro exemplari. Nam complures ambulant de quibus ſæpe dixi uobis, nunc autem & flens dico inimici crucis Chriſti, quorum finis perdi*
Rom.14. *tio eſt,* † *quorum Deus uenter, & gloria in dedecore ipſorum, qui terreſtria curant. Nam noſtra conuerſatio in cœlis eſt: ex quo & ſeruatorē expectamus dominum Ieſum Chriſtum, qui transfigurabit corpus noſtrum humile, ut conforme reddat corpori ſuo glorioſo, ſecundū efficaciam, qua poteſt etiam ſubijcere ſibi omnia.*

CAPVT IIII.

PRoinde fratres mei dilecti ac deſiderati, gaudiū & corona mea, ſic ſtate in domino dilecti. Euodiam obſecro, & Syntichē obſecro, ut ſint cōcordes in domino. Sanè rogo et te compar germana, adiuua eas quæ in euangelio decertarunt mecum unà cum Clemente quoq; et reliquis cooperarijs meis, quorū nomina ſunt in libro uitæ. Gaudete in domino ſemper, & iterum dico gaudete. Modeſtia ueſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus prope eſt. De nulla re ſoliciti ſitis, ſed in omni precatione et obſecratione, cum gratiarumactione petitiones ueſtræ innoteſcant apud Deum. Et pax Dei quæ ſuperat ominem intellectum, cuſtodiet corda ueſtra, & ſenſus ueſtros per Chriſtum Ieſum. Quod reliquum eſt fratres, quæcunq; ſunt uera, quæcunq; honeſta, quæcunq;

cunq; iusta, quæcunq; pura, quæcũq; accõmoda, quæcunq; boni ominis, si qua uirtus, & si qua laus, hæc cogitate. Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & uidistis in me, hæc facite, & Deus pacis erit uobiscũ. Gauisus sum aũt in domino magnopere, quod iã tandẽ reuiguit uestra pro me solicitudo in eo, in quo & solici ti eratis: uerũ deerat opportunitas: nõ quod iuxta penuriã loquar. Nam ego didici, in quibus sum, his cõten tus esse. Noui & humilis esse, noui & excellere. Vbiq; & in omnibus institutus sum, & saturari, et esurire, et abũdare, & penuriã pati. Omnia possum per Christũ, qui me corroborat. Attamen recte fecistis, quod simul cõmunicastis meæ afflictioni. Nostis aũt & uos Philippenses, qd' in principio euãgelij, cũ proficiscerer à Macedonia, nulla mihi ecclesia cõmunicauerit in rationẽ dandi & accipiendi, nisi uos soli. Nam & in Thessalonica cũ essem semel & iterũ quod opus erat mihi misistis: non quod requirã munus, sed requiro fructũ exuberantẽ in rationẽ uestrã. Recepi tamen omnia & abũdo, expletus sum, posteaquam accepi ab Epaphrodito, quæ à uobis missa fuerãt, odorẽ bonæ fragantiæ, † hostiam acceptam gratamq; Deo. Deus autem meus supplebit, quicquid opus fuerit uobis, secundum diuitias suas cum gloria, per Christum Iesum. Deo autem et pa tri nostro gloria in secula seculorum, Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu Salutant uos qui mecũ sunt fratres. Salutant uos omnes sancti, maximè uerò qui sunt ex Cæsaris familia. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis. Amen.

Scripta est è Roma per Epaphroditum.

IN EPISTOLAM AD COLOS- *senses Argumentum, per Erasmum Roterodamum.*

Colossenses in Asia minore sunt, finitimi Laodicensibus: hos non uiderat apostolus. Nam Archippi, siue, quod addit Ambrosius, Epaphræ, quibus hoc delegatum erat, prædicatione conuersi sunt ad Christum. His uehementer imminebant pseudapostoli, conantes in dogma multo peruersissimum inducere, docentes nō esse filium Dei salutis authorem, sed per angelos uiam patere ad patrem: neq; enim uenisse filium Dei in hunc mundum, neq; uenturum, cum in ueteri testamēto per angelos administrata sint omnia. Deinde Iudaismū & philosophię superstitionem cum Christi doctrina miscebant, obseruantes quædam legis instituta: & superstitiose obseruantes Solem, Lunam, ac stellas, & elementa huius mundi, quibus docebant nos esse obnoxios. Hos igitur suæ professionis commonefacit, ostendens illos quicquid hactenus assequuti sunt, nō angelis debere, sed Christo angelorum conditori: hunc unū esse caput ecclesiæ, nec ab alio quoquam petendam salutem. Atq; interim authoritatem suam asserit. Diligenter aūt monet, ne pseudoapostolorum magniloquētia, cōfictisq; uisionibus angelorum sibi imponi paterentur, & uel in Iudaismum uel in Philosophicam superstitionem prolaberentur. Atq; hæc agit duobus primis capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis, nominatim præscribens qualis uxor erga maritum, qualis debeat esse maritus in uxorem: qualis parens erga liberos, liberi erga parentes: serui erga dominos, domini erga seruos. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod Archippum commonet officij sui. Scripsit autem è carcere ab Epheso per Tychicū, quod ipse palàm testatur in huius epistolæ cap. 4. cui collegam dederat Onesimum. Græcorum inscriptiones ex urbe Roma missam testantur. Hinc certe remisit Onesimum, quem illic in uinculis genuerat Christo.

Argumenti in epistolam ad Colossenses finis.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis sanctis ac fidelib. fratribus in Christo. † Gratia uobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. * Gratias agimus Deo et patri domini nostri Iesu Christi, semper de uobis, cum oramus, quoniam audiuimus fidem uestram in Christo Iesu, & charitatẽ erga omnes sanctos propter spem repositã uobis in cœlis, de qua prius audieratis per sermonem ueracem euangelij quod peruenit ad nos, quemadmodum & in toto mundo etiam fructificat, sicut & in uobis, ex eo die quo audistis & cognouistis gratiam Dei per ueritatem. Quemadmodum & didicistis ex Epaphra dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro nobis minister Christi, qui & exposuit nobis uestram dilectionem in spiritu. Propterea & nos ex quo die audiuimus, † non desinimus pro uobis orare, & poscere, ut impleamini agnitione uoluntatis eius in omni sapientia & prudentia spirituali, ut ambuletis digne domino, ut per omnia placeatis, in omni opere bono fructificãtes & crescẽtes, in agnitionẽ Dei, omni robore corroborati, iuxta potentiã gloriæ illius, ad omnẽ tolerantiã ac patientiã cũ gaudio: gratias agẽtes patri, qui idoneos nos fecit ad participationem sortis sancto

2 Cor. 1. Galat. 1. Ephes. 1.
* Philip. 1.
1. Thess. 1.

rum in lumine, qui eripuit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum filij sibi dilecti, per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remißionem peccatorum, qui est imago Dei *inconspicui, primogenitus uniuersæ creaturæ, quod per illum creata sint omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates.* Omnia *per illum, & in illum creata sunt: & ipse est ante omnia, & omnia per illum consistunt, & ipse est caput corporis ecclesiæ:* 1.Cor.15. *†qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primas tenens: quoniam in illo complacitum est patri uniuersam plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinẽ crucis eius per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis.* Et *uos qui quondam eratis abalienati, & inimici mente in operibus malis, nunc tamen reconciliauit in corpore carnis suæ per mortem, ut exhiberet uos sanctos & irreprehensibiles, & inculpatos in conspectu suo: siquidem permanetis in fide fundati ac stabiles nec dimouemini à spe euãgelij, quod audistis, quod prædicatum est apud uniuersam creaturam, quæ sub cœlo est: cuius factus sum ego* Paulus *minister.* Nunc *gaudeo super afflictionibus meis pro uobis, & suppleo quod deerat afflictionum* Christi *in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia: cuius ecclesiæ factus sum ego minister iuxta dispensationem* Dei, *quæ data est mihi in uos, implendi sermonem* Dei: *mysterium quod recõditum fuit à seculis, & à generationibus: nunc autem patefactum est sanctis illius, quibus uoluit* Deus *notum*

facere

facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterij huius inter gentes, qui est Christus in uobis, spes gloriæ, quem nos annunciamus, admonentes omnem hominem & docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectũ in Christo Iesu: ad quod etiam enitor, decertans secundum efficaciam eius agentẽ in me per uirtutem.

CAPVT II.

NAm uolo uos scire, quantam solicitudinem habeam de uobis, & his qui sunt Laodiciæ, *& quotquot non uiderunt faciem meam in carne, ut consolationem accipiant corda illorum, cum fuerint compacti in charitate, & in omnem opulentiam certæ persuasionis intelligentiæ, in agnitionem mysterij* Dei, *et patris et* Christi: *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi.* Hoc autem *dico, ne quis uobis imponat probabilitate sermonis.* † Etenim *quamuis* 1. Cor. 5.
carne sim absens, tamen spiritu uobiscum sum gaudens ac uidens uestrum ordinem & soliditatem uestræ in Christum fidei. Quemadmodum *igitur accepistis* Christum *Iesum dominum, ita in eo ambulate, sicut radices habeatis in illo fixas: & in illo superstruamini, cõfirmeminiq; per fidem, sicut edocti estis, exuberantes in ea cum gratiarum actione.* Videte, *ne quis sit qui uos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, iuxta constitutionem hominum, iuxta elementa mundi, & non iuxta Christum. Quoniam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter: & estis in illo completi, qui est caput omnis principatus ac potesta-*

tis:per quem & circuncisi eſtis circuncisione, quæ fit ſine manibus, dum exuiſtis corpus peccatorum carnis per circuncisionem Chriſti, conſepulti ſimul cum illo per baptiſmum, in quo ſimul etiam cum illo reſurrexi ſtis per fidem operationis Dei, qui excitauit illum ex
Ephes. 2. *mortuis.* † Et uos cum eſſetis mortui per delicta, & per præputium carnis ueſtræ, ſimul cum illo uiuificauit, condonans nobis omnia delicta, deleto quod aduerſus nos erat, chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta: & illud ſuſtulit è medio, affixum cruci: expoliatosq; principatus ac poteſtates oſtentauit palàm, triumphans de illis per ſemetipſum. Ne quis igitur uos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei feſti, aut noui lunij, aut ſabbatorum, quæ ſunt umbra rerum futura-
Matth. 14. Marc. 13. Lucæ 21. rum, corpus autem Chriſti. † Ne quis uobis palmam interuertat data opera per humilitatem & ſuperſtitionem angelorum, in his quæ non uidit faſtuoſus incedēs, fruſtra inflatus à mente carnis ſuæ: nec obtinens caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compagines ſubminiſtratū, & compactū, augeſcit augmento Dei. Itaq; ſi mortuis eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid quaſi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne guſtaris, neq; contrectaris: quæ omnia ipſo pereunt abuſu, iuxta præcepta et doctrinas hominum, quæ uerbotenus quidem habent ſpeciem ſapientiæ per ſuperſtitionem ac humilitatem animi, & læſionem corporis: non per honorem aliquem ad expletionē carnis.

CAPVT III.

Itaq; ſi reſurrexiſtis unà cū Chriſto, ſuperna quærite, ubi Chriſtus eſt ad dextrā Dei ſedēs. Superna cu-

rate,

rate, non terrestria. Siquidem emortui estis, & uita ue
stra abscondita est cum Christo in Deo. Quandocunq;
Christus manifestatus fuerit, uita nostra, tunc & uos
cum illo manifestabimini in gloria. † Mortificate igi- 1 Cor.6. Ephes.5.
tur membra uestra terrestria, stuprum, immunditiam, Hebr.12.
mollitiem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ 1.Pet.2.
est simulachrorum cultus: ob quæ uenire solet ira Dei
in filios intractabiles, inter quos ambulabatis quondã,
cum uiueretis in his. † Nunc autem deponite & uos Ephes.2.
omnia, iram, indignationem, malitiam, maledicentiam, Rom.6.
turpiloquentiam ab ore uestro. † Ne mentiamini a- Ephes.4.
lius aduersus alium, posteaquam exuistis ueterem ho-
minem cum factis suis, & induistis nouum, qui renoua
tur ad agnitionem & imaginem eius qui condidit illũ:
ubi non est Græcus & Iudæus, circũcisio & præputi-
um, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omni-
bus Christus. † Sitis igitur induti tanquam electi Dei, Ephes.4.
sancti ac dilecti, uiscera miserationũ, comitatem, mode
stiam, mansuetudinem, lenitatem: sufferentes uos inui-
cem, & condonantes uobis mutuo, si quis aduersus ali
quem habuerit querelam: quemadmodum & Christus
condonauit uobis, ita & uos, super omnia autem hæc,
charitatẽ, quæ est uinculũ perfectionis. Et pax dei pal
mam ferat in cordibus uestris, in quã & uocati estis in
uno corpore: & grati sitis. Sermo Christi inhabitet in
uobis opulenter cũ omni sapientia. Doceteq; & cõmo
nete uos inuicẽ cantionibus & laudibus, & cantilenis
spiritualib. cũ gratia canentes in corde uestro domino.
Et quicqd egeritis sermone aut facto, omnia in nomine 1.Cor.10.
domini Iesu facite, gratias agẽtes Deo et patri per illũ.

Ephes.5. † *Uxores subditæ estote proprijs uiris, sicuti conuenit*
1.Pet.3. *in domino. Viri, diligite uxores, & ne sitis amarulēti*
Ephes.6. *aduersus illas.* † *Filij obedite parentibus in omnibus: hoc enim bene placet domino. Patres, ne prouocetis li-*
Ibidem. *beros uestros, ne despondeant animum.* † *Serui, obe-*
1.Pet.2. Tim.2. *dite per omnia his qui domini sunt secundum carnem, non obsequijs ad oculum exhibitis, tanquam homini- bus placere studentes, sed cùm simplicitate cordis timē tes Deum. Et quicquid feceritis, ex animo facite, tan- quam domino & non hominibus: scientes quod à domi no recipietis mercedem hæreditatis, nam domino Chri*
Rom.2. *sto seruitis.* † *Cæterum qui peccarit, reportabit pec-*
Ephes.6. Acto 10. *catum suum, & non est personarum respectus.*
Galat 2. 1.Pet.1.

CAPUT IIII.

Vos domini æquitatem & æquabilitatem seruis exhibete, scientes quod & uos habeatis dominū in cœlis. Obsecrationi instate, uigilantes in ea cum gra tiarum actione, orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ut loquamur mysteri- um Christi: propter quod & uinctus sum, ut manife-
Ephes.5. *stem illud, sicut oportet me loqui.* † *Sapienter ambula te erga extraneos, opportunitatem redimentes. Sermo uester semper cum gratia sit sale cōditus, ut sciatis quo modo oporteat uos unicuiq; respondere. De omnibus rebus meis certiores uos faciet Tychicus, dilectus fra- ter, & fidus minister, & conseruus in domino: quem misi ad uos in hoc ipsum, ut cognoscat quid agatis, & consoletur corda uestra, unà cum Onesimo fido & di- lecto fratre, qui est ex uobis: de omnibus uobis expo- nent quæ hic agantur. Salutat uos Aristarchus conca-*

ptiuus meus, † & Marcus consobrinus Barnabæ, de 2.Tim.4.
quo accepistis mandata: si uenerit ad uos, excipite eũ:
& Iesus qui uocatur Iustus: qui sunt ex circuncisione,
hi soli cooperarij sunt ad regnum Dei, qui fuere mihi
solatio. Salutat uos Epaphras, qui ex uobis est seruus
Christi, semper anxie laborans pro uobis in precatio-
nibus, ut stetis perfecti & completi in omni uoluntate
Dei. Testimonium enim illi perhibeo, quod habeat mul
tum studium pro uobis et his qui sunt Laodiciæ, & his
qui Hierapoli. Salutat uos Lucas medicus dilectus, et
Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiciæ, & Nym-
pham, & quæ in domo illius est congregationem: &
cum recitata fuerit à uobis Epistola, facite ut et in Lao
dicensium ecclesia recitetur: & eam quæ scripta est
ex Laodicia, ut uos quoq; legatis: & dicite Archippo:
Vide ministerium quod accepisti in domino, ut illud im
pleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores sitis
uinculorum meorum. Gratia uobi-
scum, Amen.

Missa è Roma per Tychicum &
Onesimum.

IN EPISTOLAM AD THESSA-
lonicenses priorem Argumentum, *per*
Des. Erasmum *Rotero-*
damum.

THessalonica Macedonię metropolis est, unde & regionis incolae Thessalonicenses appellati. Hi in fide semel accepta, tanta constantia perstiterunt, ut & Pauli exemplo, ciuium suorum persequutiones infracto & alacri pertulerint animo: nec ullo pseudapostolorum suasu quiuerint ab euangelica institutione deflecti. Quod ueritus Paulus, quem nō latebat pseudapostolorum improbitas, cum ipsi non liceret illos inuisere, misit Timotheum: ex quo reuerso cum didicisset illorum constantiam, collaudat eos, gratias agens Deo. Atque id quidem agit capite primo & secundo. In caeteris duobus instituit eos in uarijs pietatis officijs, subindicans esse inter eos qui nondum omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui otio dediti grauarent alios: item qui inquieti ipsi, turbarent ecclesiae tranquillitatem, quos corripi iubet. Praeterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione (cum defunctos ita lugerent, quasi perissent, ac non potius ad meliora demigrassent) hos instituit atq; confirmat. Rursus alios disputasse de die aduentus domini, quasi is praesciri prędiciq; posset, cū incertus sit omnibus. Verum eum ait subitum, & praeter omnium expectationem adfuturum, quo magis simus ad omne momentum parati. Scripsit ab Athenis per Tychicum ministrum, iuxta Graecorum inscriptionem: cui collegam addunt Onesimum nostra argumenta, quae incerto authore leguntur in uulgatis exemplaribus.

Argumenti in epistolam ad Thessalonicenses finis.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIMA.

CAPVT I.

PAVLVS & Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo patre & domino Iesu Christo. † Gratia uobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo semper de omnibus uobis, mentionem uestri facientes in precibus nostris, indesinenter memores uestri propter opus fidei ac laborem charitatis: & quod permansistis in spe domini nostri Iesu Christi, coram Deo & patre nostro: scientes fratres dilecti à Deo, electionem uestram: quoniam Euangelium nostrum fuit erga uos, non per sermonem solum, uerumetiam per uirtutem, & per spiritum sanctum, perque certitudinem multam: quemadmodum nostis, quales fuerimus inter uos, uestra causa. Et uos imitatores nostri facti fuistis & domini, recipientes sermonem cum afflictione multa, cum gaudio spiritus sancti, adeo ut fueritis exemplo omnibus credentibus in Macedonia, & Achaia. A uobis enim pertonuit sermo domini, non solum in Macedonia & Achaia, uerumetiam in omni loco fides uestra, quæ est in Deum, dimanauit, ut non sit nobis necesse loqui quicquam. Siquidem ipsi de uobis annunciant, qualem ingressum

2.Cor.1. Galat.1. 1.Pet.1.

habuerimus ad uos, & quomodo conuerſi fueritis ad Deum à ſimulachris, ut ſeruiretis Deo uiuenti, & ueraci, & expectaretis filium eius de cœlis, quem excitauit à mortuis Ieſum, qui liberat nos ab ira uentura.

CAPVT II.

NAm ipſi noſtis fratres introitum noſtrum ad uos, quod non fuerit inanis, ſed quod ante malis afflicti, & contumelijs affecti, quemadmodum ſcitis, Philippis, audacter egerimus in domino noſtro ad loquendũ apud uos Euangelium Dei, in multo certamine. Siquidẽ exhortatio noſtra non fuit ex impoſtura, neque ex immunditia, neque cum dolo: ſed quemadmodum probati fueramus à Deo, ut nobis committeretur Euangelium:
Gal. 1. *† ita loquimur, non ut hominibus placentes, ſed Deo, qui probat corda noſtra. Neq; enim unquã per ſermonem adulationis uerſati ſumus, quemadmodum noſtis: nec per occaſionem auaritiæ, Deus eſt teſtis: neq; quærentes ex hominibus gloriam, nec à uobis, nec ab alijs, cum poſſemus in authoritate eſſe, tanquã apoſtoli Chriſti, ſed fuimus placidi in medio ueſtri, perinde ac ſi nutrix foueat ſuos filios: ſic affectu propẽſi in uos, animo cupiebamus impartire uobis, non ſolum euangeliũ Dei, uerumetiam noſtras ipſorum animas, propterea quod chari nobis facti eſtis. Meminiſtis enim fratres laboris*
2. Theſſ. 3. Acto 20. *noſtri, ac ſudoris. † Nocte enim ac die opus faciẽtes ob id, ne cui ueſtrum eſſemus oneri, prædicauimus apud uos euangelium Dei. Vos autem teſtes eſtis & Deus quàm ſancte & iuſte, & inculpate uobiſcum qui credebatis, uerſati fuerimus, quemadmodum noſtis, ut erga unumquenq; ueſtrum, tanquam pater erga filios ſuos,*

fuerimus

fuerimus affecti, obsecrantes uos & consolantes, & obtestãtes, ut ambularetis digne Deo, *qui uocasset uos in suum regnum ac gloriam.* Q*uapropter & nos gratias agimus* Deo *indesinenter, quod cum acciperetis sermonem à nobis, quo* Deum *discebatis, accepistis non sermonem hominũ, sed sicut erat uere sermonem* Dei, *qui & agit in uobis credentibus.* Vos *enim imitatores facti estis fratres ecclesiarũ* Dei, *quæ sunt in* Iudæa, *in* Christo Iesu; *quod eadem passi sitis & uos à proprijs contribulibus, quemadmodum & ipsi nos à* Iudæis: *qui ut & dominum occiderunt* Iesum, † *proprios prophetas,* * *ita & nos persequuti sunt, &* Deo *non placent, & omnibus hominibus aduersantur, qui obsistunt nobis, ne loquamur gentibus, quo salui fiant, ut expleant sua peccata semper.* Peruenit *autem in illos ira in finem.* Cæterum *nos fratres, orbati uobis ad spacium temporis aspectu, non corde, uehementius studuimus uidere faciem uestram, cum multo desiderio.* Q*uapropter uoluimus uenire ad uos, ego quidem* Paulus, *& semel & iterum, & obstitit nobis satanas.* Nam *quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriationis: an non & uos in conspectu domini nostri* Iesu Christi *in eius aduentu?* Vos *enim estis gloria nostra & gaudiũ.*

Matt. 5. 25.
Ioan. 15.

CAPVT III.

PRoinde *cum non amplius ferremus, uisum est nobis, ut* Athenis *resideremus soli, ac misimus* Timotheum *fratrem nostrum ministrum* Dei, *& adiutorem operis nostri in* Euangelio Christi, *ut confirmaret uos, & consolaretur uos de fide nostra, ne quisquã turba=*

retur in afflictionibus his. Nam *ipſi noſtis, nos in hunc uſum poſitos eſſe.* Etenim *cum apud uos eſſemus, prædicebamus uobis, fore ut afflictionem pateremur, quēadmodum & euenit, & noſtis.* Q*uapropter & ego nō amplius ferens, miſi ad hoc, ut cognoſcerem fidem ueſtram, ne quo pacto tentaſſet uos ille qui tentat, & inanis factus eſſet labor noſter.* Nuper *autem cum ueniſſet* Timotheus *ad nos à uobis, & annunciaſſet nobis fidem ac dilectionem ueſtram: & quod habeatis memoriam noſtri bonam ſemper, deſiderantes nos uidere, quemadmodū nos quoq; uos:* Idcirco *conſolationē accepimus fratres per uos, ſuper omni afflictione et neceſſitate noſtra, per ueſtram fidem.* Q*uoniam nunc uiuimus, ſi uos ſtatis in domino.* Q*uam enim gratiarum actionem poſſumus* Deo *rependere de uobis, ſuper omni gaudio, quod gaudemus propter uos in cōſpectu* Dei
2. Theſſ. 1. *noſtri, nocte ac die ſupra modum † orantes, ut uideamus*
Coloſſ. 1. *ueſtram faciem, & ſuppleamus quæ deſunt fidei ueſtræ?* Ipſe *uerò* Deus *& pater noſter, & dominus noſter* Ieſus Chriſtus *dirigat uiam noſtram ad uos: uos autem dominus abundantes & exuberantes faciat mutua inter uos charitate, & in omnes, quemadmodum & nos in uos, ut confirmet corda ueſtra irreprehenſibilia in ſanctimonia coram* Deo *& patre noſtro, in aduentu domini noſtri* Ieſu Chriſti, *cū omnib. ſanctis eius.*

CAPVT IIII.

Q*Vod ſupereſt igitur fratres, rogamus uos, & hortamur per dominum* Ieſum, *quemadmodū accepiſtis à nobis, quomodo oporteat uos uerſari, &*
Rom. 12. *placere* Deo, *ut abundetis magis.* Noſtis *enim quæ præ*
Ephel. 5. *cepta dederimus uobis per dominum* Ieſum. † Hæc e=

nim eſt uoluntas Dei, ſanctificatio ueſtra, ut abſtineatis à ſcortatione, & ſciat unuſquiſq; ueſtrum ſuum uas poßidere cum ſanctificatione & honore, non cum affectu concupiſcentiæ, quemadmodum & gentes, quæ nõ nouerunt Deũ. † Ne quis opprimat ac fraudet in negotio fratrem ſuum, propterea quod ultor eſt dominus de omnibus his, quemadmodum et ante diximus uobis, ac teſtati ſumus. Non enim uocauit nos Deus immundi tiæ cauſa, ſed ad ſanctificationem. Proinde qui reijcit, non reijcit hominem, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſuum ſanctum in uos. † Cæterum de fraterna charitate non neceſſe habetis ut ſcribam uobis. Ipſi nanq; diuinitus docti eſtis, ut diligatis uos inuicem. Nam & facitis hoc erga cunctos fratres qui ſunt in tota Macedonia. Obſecramus autem uos fratres, ut abundetis magis, & in hoc incumbatis, ut quieti ſitis, & agatis res proprias, & operemini proprijs manibus ueſtris, ſicuti uobis præcepimus: ut uos geratis honeſte erga extrarios, & nulla re uobis ſit opus. Cæterum, nolo uos ignorare fratres de his qui obdormierunt, ne doleatis, quẽadmodum & cæteri non habentes ſpem. Nam ſi credimus, quod Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ſic & Deus eos qui obdormierunt per Ieſum, adducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos qui uiuemus & reliqui erimus in aduentum domini, nequaquã præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dominus cum hortatu, & uoce Archangeli, ac tuba Dei deſcẽdet de cœlo, † & mortui in Chriſto reſurgẽt primũ: deinde nos qui uiuemus, q reliqui erimus, ſimul cũ illis rapiemur in nubib. in occurſũ domini in aera, et ſic ſem

Leuit. 19. & 25.

Ioan. 15. 1. Ioan. 4.

1. Cor. 15.

per cum domino erimus. Proinde consolemini uos mutuo sermonibus his.

CAPVT V.

Porrò de temporibus & articulis temporum fratres, non est opus ut uobis scribam. Ipsi enim pla-
1. Pet. 3. Apoc. 3. nè scitis, † quod dies ille domini ut fur in nocte, ita uenturus sit. Cum enim dixerint, Pax, & tuta omnia, tunc repẽtinus eis imminet interitus, sicuti dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient. At uos fratres non estis in tenebris, ut dies ille uos tanquam fur opprimat. Omnes uos filij lucis estis, ac filij diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. Proinde ne dormiamus, sicut & cæteri, sed uigilemus, et sobrij simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriantur, noctu sunt ebrij. At
Esa. 56. Ephes. 9. nos qui sumus diei, sobrij simus, † induti thoracem fidei & charitatis, & pro galea spem salutis. Quoniam non constituit nos Deus, ut iram nobis concitemus, sed ut salutem consequamur per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis: ut siue uigilemus siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. Quapropter adhortemini uos mutuo, & ædificetis singuli singulos, sicut & facitis. Rogamus autem uos fratres, ut cognoscatis eos qui laborant inter uos, & qui præsunt uobis in domino, & admonent uos, ut habeatis illos in summo pretio per charitatem propter opus illorum, pacẽ habete cum illis. Obsecramus autem uos fratres, monete inordinatos, consolamini pusillamines, subleuate infir-
Matth. 5. mos, patientes estote erga omnes. † Videte ne quis malum pro malo cuipiam reddat, sed semper quod bonum est sectemini, tum erga uos inuicem, tum erga omnes,

†Semper gaudete, indeſinenter orate, in omnibus gra- Eccli. 18.
tias agite. Hæc enim eſt uoluntas Dei per Chriſtum Ie- Luc. 18.
ſum erga uos. Spiritum ne extinguatis, prophetias ne
aſpernemini. Omnia probate, quod bonum fuerit, tene-
te. Ab omni ſpecie mala abſtinete. Ipſe autem Deus pa-
cis ſanctificet uos totos. Et integer ueſter ſpiritus, &
anima, & corpus, ita ut in nullo poßitis culpari, in ad-
uentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. † Fidelis eſt 1. Cor. 1.
qui uocauit uos, qui idem efficiet. Fratres, orate pro no
bis. Salutate fratres omnes cum oſculo ſancto. Adiuro
uos per dominum, ut recitetur hæc epiſtola omnibus
ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit
uobiſcum, Amen.

Ad Theſſalonicenſes prima ſcripta fuit ex Athenis.

IN EPISTOLAM AD THESſalonicenſes poſteriorem Argumentum, per Eraſmum Roterod.

Quoniam non contigit Paulo facultas reuiſendi Theſſalonicenſes, per epiſtolam cõfirmat illorum animos, ut fortiter ferãt illatas ob Chriſtum afflictiones: nec ipſis defuturum præmiũ, nec aduerſarijs uindictam. Rurſum de die aduentus domini, de quo nonnihil attigerat in epiſtola ſuperiori monet, ne quid commouerentur quorundam dictis, qui aſſeuerabant illum iam inſtare, tecte, ſicuti putant, ſignificans, prius abolendum Romanum imperium, ac deinde uenturum Antichriſtum. Attentius etiam inculcat coercendos eſſe, qui otio & curioſitate ſua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipſe Paulus apud eos manibus ſuis laborarit. Scripſit Athenis per eoſdem, per quos miſit priorem epiſtolam, ut noſtra docent argumenta.

EPISTOLA PAVLI
AD THESSALONICENSES SECUNDA.

CAPVT PRIMVM.

2.Co.1. Eph.1. 1.Pet.1. 1.Thess.1. PAVLVS & Syluanus ac Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. † Gratia sit uobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias agere debemus Deo semper de uobis fratres, ut par est, quod uehementer augescit fides uestra, & exuberat mutua uestra omnium charitas, cuiusque in alterum, adeo ut nosipsi de uobis gloriemur in ecclesijs Dei, de tolerantia uestra & fide, super omnibus persecutionibus uestris & afflictionibus, quas sustinetis, documentum iusti iudicij Dei, in hoc ut digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini. Siquidem iustum est apud Deum, reddere his qui affligunt uos, afflictionem: & uobis qui affligimini relaxationem nobiscum, cum reuelabitur dominus Iesus de cœlo, cum angelis potentiæ suæ, cum incendio flammæ, qui infligit ultionem his qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnam luent, interitum æternum, à facie domini, & à gloria fortitudinis illius, cum uenerit ut glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in omnibus credentibus, quod fides habita sit testimonio nostro erga uos in die illo: † ad quod etiam ora-
Col.1.

mus

mus semper pro uobis, ut uos dignos habeat ista uoca- 1.Thess. 3.
tione Deus *noster, & compleat omne bonum propo-*
situm bonitatis, & opus fidei cum potentia, ut illustre
tur nomen domini nostri Iesu *Christi per uos, et uos per*
illum, iuxta gratiam Dei *nostri & domini* Iesu *Christi.*

CAPVT II.

ROgamus *autem uos fratres per aduentum domi-*
ni nostri Iesu *Christi, & nostri aggregationē in il*
lum ne cito dimoueamini à mente, neq; turbemini, neq;
per spiritum, neq; per sermonem, neq; per epistolam,
tanquam nobis authoribus, quasi instet dies Christi,
† *ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam non adue-* Math. 24. Marc. 13
niet dominus, nisi uenerit defectio prius, & reuelatus Luc. 21.
fuerit homo ille scelerosus, filius perditus, qui est aduer Eph. 5. Dan. 9.
sarius, & effertur aduersus omnem qui dicitur Deus
aut numen, adeo ut in templo Dei *sedeat, ostentans sei-*
psum esse Deum. *An non meministis, quod cum adhuc*
essem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nunc quid deti-
neat scitis, nempe ut ille reueletur in suo tempore. Nam
mysterium nunc agit iniquitatis, tantum qui tenet, in
præsentia teneat, donec è medio tollatur: & tunc pate-
fiet iniquus ille, † *quem dominus conficiet spiritu oris* Esa. 11.
sui, & abolebit claritate aduentus sui: cuius est aduen
tus secundum operationem satanæ, cum omni potentia,
& signis ac prodigijs mendacibus, & cum omni dece-
ptione iniustitiæ, in his qui pereūt, pro eo quod dilectio
nem ueritatis non receperunt in hoc, ut salui fierent.
Et *propterea mittet illis* Deus *efficaciā illusionis, ut cre*
dant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderūt
ueritati, sed approbauerunt iniustitiam. Nos *autem*

debemus gratias agere Deo ſemper de uobis fratres di lecti à domino, quod elegerit uos Deus ab initio in ſalu tem, per ſanctificationem ſpiritus, ac fidem ueritatis, ad quod uocauit uos per euangelium in acquiſitionem gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti. Itaque fratres ſtate, & tenete inſtitutiones quas didiciſtis, ſiue per ſermo nem, ſiue per epiſtolam noſtram. Ipſe uerò dominus no ſter Ieſus Chriſtus, & Deus ac pater noſter, qui dile xit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bo nam per gratiam, conſoletur ueſtra corda, & ſtabiliat uos in omni ſermone & opere bono.

CAPVT III.

QVod ſupereſt, orate fratres pro nobis, ut ſermo domini currat & glorificetur, ſicut & apud uos, & ut eripiamur ab abſurdis ac peruerſis hominibus: non enim omnium eſt fides, ſed fidelis eſt do minus, qui ſtabiliet uos, & cuſtodiet à malo. Confidi mus autem per Dominum de uobis, quod quæ præcipi mus uobis, & faciatis, & facturi ſitis. Porrò dominus dirigat ueſtra corda in dilectionem Dei, & in expe ctationem Chriſti. Præcipimus autem uobis fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre, qui inordinate ſe gerit, & non iuxta inſtitutionem quam accepit à nobis. Nam ipſi ſcitis, quomodo oporteat imitari nos, quoniam non inordi nate geßimus nos inter uos, † neque gratis panem ac cepimus à quoquam, ſed cum labore & ſudore, nocte dieq́; facientes opus, ad hoc, ne cui ueſtrum eſſemus oneri. Non, quod id nobis non liceat, ſed ut uoſmeti

1.Theſ. 2. Act. 20.

ipſos

ipsos formam exhibeamus uobis ad imitandum nos. Etenim cum essemus apud uos, hoc præcipiebamus uobis, ut si quis nollet operari, is nec ederet. Audimus enim quosdam uersantes inter uos inordinate, nihil operis facientes, sed curiose agentes. Iis autem qui sunt istiusmodi, præcipimus & obsecramus per dominum nostrum Iesum Christum, ut cum quiete operantes, suum ipsorum panem edant. Vos autem fratres, † ne defatigemini in benefaciendo. Quod si quis non obedit sermoni nostro, per epistolam hunc indicate: & ne commercium habeatis cum illo, ut pudore suffundatur: neque uelut inimicũ habeatis, sed admonete ut fratrẽ. Ipse aũt dominus pacis det uobis pacem semper omnibus modis. Dominus sit cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola. Ita scribo: Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus uobis, Amen. Gal. 6.

Missa fuit ex Athenis.

IN EPISTOLAM AD TIMO- *theum priorem Argumentum per Eras- mum Roterodamum.*

TImotheum matre Iudæa, sed Christiana: patre Græco, Paulus in ministerium adoptarat, probæ indolis iuuenem, & sacris literis eruditum, quem tamen ob Iudæos coactus est circuncidere. Quoniam autem huic ecclesiarum curam delegaret, sicut & Tito, quas ipse non poterat adire, instituit eum in functione episcopali, & in disciplina ecclesiæ, non sic admonens ut discipulum, sed ut filium & collegam. Id quo cum maiore faciat authoritate, subinde apostolicam authoritatem sibi uindicat. Admonet autem, ut reiectis, qui Iudaicas fabulas inueherent, ea doceret, quę essent fidei & charitatis: deinde principum, licet ethnicorum authoritatem (quoniam hinc pendebat ordo ciuitatis, & tranquillitas reipublicæ) adeo non spernendum Christianis, ut pro his orari iubeat. Quid uiros deceat in cœtu ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cum sua familia. Atque hæc fermè tribus primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborum delectu, de uitãdo coniugio. Mox docet qualem se præstare debeat, erga grandes natu uiros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga uiduas diuites ac pauperes, & ecclesiæ stipe alendas, erga adolescentiores & suspectæ etiamnum ætatis. Adhæc præscribit, quid præcipere debeat dominis, quid seruis, quid diuitibus: admonens modis omnibus reijciendas contentiosas quæstiones sophistarum, inani doctrinæ specie sese uenditantium. Scribit è Laodicea per Tychicum diaconum.

Argumenti finis.

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI

AD TIMOTHEVM *prima.*

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS *apostolus Iesu Christi iu-
xta delegationem Dei seruatoris nostri,
& domini Iesu Christi, qui est spes nostra,
Timotheo germano filio in fide.* † *Gra-* 2.Cor.1.
tia, misericordia, pax à Deo patre nostro, & domi- Gal 1. Ephes.1.
no Iesu Christo domino nostro. Quemadmodum roga- 1.Pet.1.
*ui te ut remaneres Ephesi, cum proficiscerer in Ma-
cedoniam: ita facito, ut renuncies quibusdam, ne di-
uersam sequantur doctrinam, nec attendant fabulis &
genealogijs nunquam finiendis, quæ quæstiones præbẽt
magis quàm ædificationem Dei, quæ est per fidem.
Porrò finis præcepti est charitas ex puro corde, &
conscientia bona, & fide non simulata; à quibus quod
aberrarunt quidam, deflexerunt ad uaniloquium, uo-
lentes esse legis doctores, non intelligentes quæ loquun
tur, neq; de quibus asseuerant.* † *Scimus aũt, quod bona* Rom.7. Gal.4.
sit lex, si quis ea legitime utatur, sciens illud quod iusto Exo.10 23
lex nõ sit posita, † *sed iniustis et inobsequẽtibus, impijs* Leuit.18.
& peccatoribus, irreuerentibus & prophanis, patrici 1. Cor.5.
*dis, & matricidis, homicidis, scortatoribus, masculo-
rum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris,
& si quid aliud est quod sanæ doctrinæ aduersetur se-
cundum euangelium gloriæ beati Dei, quod concreditũ
est mihi. Et gratiam habeo, qui me potentem reddidit,*

Christo Iesu domino nostro: quia fidelem me iudicauit
ponendo in ministerium, qui prius eram blasphemus
Act. 9. † & persecutor, & uiolentus: sed & misericordiam
Gal. 1. adeptus sum, quod ignorans fecerim per incredulitatem. Exuberauit autem supra modum gratia domini cum fide & dilectione, quæ est per Christum Iesum. Certus sermo & dignus, quem modis omnibus amplectamur, quod Christus Iesus uenit in mundum ut peccatores saluos faceret, quorum primus sum ego. Verũ ideo misericordiam sum adeptus, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem clementiã, ad exprimendũ exemplar iis qui credituri essent in ipso in uitam æternam. Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honor, gloria in secula seculorum, Amen. Hoc præceptum commmendo tibi fili Timothee iuxta prophetias quæ de te præcesserunt, ut milites in eis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, qua repulsa nonnulli circa fidem naufragium fecerunt: quorum de numero est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ, ut discant non maledicere.

CAPVT II.

Adhortor igitur, ut ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia constitutis: ut placidam ac quietem
Infra 5. uitam degamus cum omni pietate & honestate. † Nam
hoc bonum est & acceptum coram seruatore nostro Deo, qui cunctos homines uult saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Vnus enim Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit

dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus redemptionis pro omnibus, ut esset testimonium temporibus suis, † in quod positus sum ego præco & apostolus, ueritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentium cum fide & ueritate. Volo igitur orare uiros in omni loco, sustollentes puras manus absque ira & disceptatione. † Consimiliter & mulieres in amictu modesto, cum uerecundia & castitate ornare semetipsas, non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut uestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres, profitentes pietatem per opera bona. † Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Cæterum mulieri docere non permitto, † neq; authoritatem usurpare in uiros, sed esse in silentio. * Adam enim prior formatus est, deinde Eua: & Adam non fuit deceptus, sed mulier seducta, ob noxia facta est transgreßioni: salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserint in fide ac dilectione cum castitate.

2. Tim. 1.
1. Pet. 3.
1. Cor. 14.
Eph. 5.
Gen. 1.

CAPVT III.

INdubitatus sermo. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, uigilantem, sobrium, modestum, hospitalem, aptum ad docendum: non uinolentum, non percussorem, non turpiter lucri cupidum: sed æquum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia, qui suæ domui bene præsit, qui liberos habeat in subiectione cum omni reuerentia. Quod si quis propriæ domui præesse non nouit, quomodo ecclesiam Dei curabit? Non nouitium, ne inflatus in condemnationem incidat calumniatoris. Oportet autem illum &

Titum 1.

bonum habere testimonium ab extraneis, ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Ministros itidem compositos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpiter lucri auidos, tenentes mysterium fidei cum pura conscientia, atq; hi probentur prius, deinde ministrent sic, ut nemo possit illos criminari. Vxores similiter modestas, non calumniosas, sobrias, fidas in omnibus. Diaconi sint unius uxoris mariti, qui liberis recte præsint, & proprijs familijs. Nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirunt, & multam libertatem in fide, quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo, sperans fore, ut ueniam ad te cito: quod si tardius uenero, ut noris quomodo oporteat in domo Dei uersari: quæ est ecclesia Dei uiuentis, columna & stabilimentum ueritatis. Et citra controuersiam magnum est pietatis mysterium. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, uisus est angelis, prædicatus est gentibus: fides illi habita est in mundo, receptus est in gloria.

CAPVT IIII.

2.Tim.3. 2.Pet.3. Iud. 1. SPiritus autem certo loquitur; † quod in posterioribus temporibus desciscent quidem à fide, attendentes spiritibus impostoribus, ac doctrinis dæmoniorum, per simulationem falsi loquorum, cauterio notatam habentium conscientiam, prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis, quos Deus creauit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus,
Eccle. 19. & ijs qui cognouerunt ueritatem: † quod quicquid creauit Deus, bonum sit, & nihil reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur. Sanctificatur enim per sermonem Dei, ac precationem. De his, si commonefeceris

fratres,

fratres, bonus eris minister Iesu Christi, enutritus in sermonibus fidei, bonaeq; doctrinae, quam usque sequutus es. † *Caeterum prophanas & aniles fabulas reijce, quin potius exerce temetipsum ad pietatem.* Nam *corporalis exercitatio paululum habet utilitatis: at pietas ad omnia utilis est, ut quae promissiones habeat uitae praesentis ac futurae.* Indubitatus *sermo, dignusq; qui omnibus modis approbetur.* Nam *in hoc & laboramus, & probris afficimur, quod spem fixam habemus in* Deo *uiuente, qui est seruator omnium hominum hominum, maxime fidelium.* Praecipe *haec & doce.* Ne*mo tuam iuuentutem despiciat: sed esto forma fidelium in sermone, in conuersatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in puritate.* Donec *uenero, attende lectioni, exhortationi, doctrinae.* Ne *neglexeris quod in te est donum, quod datum est tibi per prophetiam cum impositione manuum, authoritate sacerdotij.* H*aec exerce, in his esto, ut tuus profectus manifestus sit in omnibus.* Attende *tibijpsi & doctrinae, persiste in his.* Nam *id si feceris, teipsum seruabis, & eos qui te audierint.* 2. Tim. 2.

CAPVT V.

S*Eniorem ne saeuius obiurges, sed adhortare ut patrem, iuniores ut fratres, mulieres natu grandiores ut matres, iuniores ut sorores cum omni castitate.* Viduas *honora, quae uerè uiduae sunt.* Q*uod si qua uidua, liberos aut nepotes habet, discant primũ propriã domum pie tractare, & uicem rependere maioribus.* †Hoc *enim est honestum et acceptũ coram* Deo. Porrò *quae uere uidua est ac desolata, sperat in* Deo, *& perseuerat in obsecrationibus ac precationibus noctu dieq;.* Supra 2.

Porrò quæ in delitijs uersatur, ea uiuens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Quod si qua suis, & maxime familiaribus, non prouidet, fidem abnegauit, et est infideli deterior. Vidua allegatur nō minor annis sexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorū pedes lauit, si afflictis subministrauit, si in omni opere bono fuit aßidua. Porrò iuniores uiduas reijce, cum enim lasciuire cœperint aduersus Christum, nubere uolunt, habentes condemnationem, quod primam fidem reiecerint, simul autem & otiosæ discunt circumire domos. Imò non solum otiosæ, uerum etiam garrulæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo igitur iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare, nullam occasionem dare aduersario, ut habeat maledicendi causam. Iam enim nonnullæ deflexerunt, sequutæ satanam. Quod si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, & non oneretur ecclesia, ut ijs quæ uerè uiduæ sunt suppeditat. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime ij qui laborāt in sermone et do-
Deut. 25. ctrina. Dicit enim scriptura: † Boui trituranti non
1. Cor. 9. obligabis os: Et: Dignus est operarius mercede sua. † Ad
Deut. 16. uersus presbyterum accusationem ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Eos qui peccant, coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Obtestor in conspectu Dei & domini Iesu Christi, & electorum angelorum, ut hæc serues sine præcipitatione iudicij, nihil faciens iuxta propensionem animi. Manus cito ne cui imponas, neq; communices peccatis alienis.

nis. Temetipsum purum serua. Ne post hac bibas aquã, sed uino paululo utere propter stomachum tuum, & crebras tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata ante manifesta sunt, præcedentia ad iudiciũ, quosdam uerò & subsequuntur. Consimiliter & bona opera ante manifesta sunt: & ea quæ secus habent occultari non possunt.

CAPVT VI.

Qvicunq; sub iugo sunt serui, suos dominos omni honore dignos ducant, ne nomen Dei & doctrina male audiat. Qui uerò fideles habent dominos, ne contemnant, quod fratres sint, sed magis inseruiant, quod fideles sint ac dilecti, qui beneficentiæ participes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis diuersam sequitur doctrinam, et non accedit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundũ pietatem est doctrinæ, is inflatus est, nihil sciens, sed insaniens circa quæstiones ac disputationum pugnas, ex quibus nascitur inuidia, contentio, maledicentia, suspiciones malæ, superuacaneæ conflictationes hominum mente corruptorum, & quibus adempta est ueritas, qui existimant quæstum esse pietatem. Seiungere ab his qui eiusmodi sunt. Est autem quæstus magnus, pietas cum animo sua sorte contento. † Nihil enim intulimus in mundum, uidelicet nec efferre quicquam possumus: sed habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus. Cæterum qui uolunt ditescere, incidunt tentationem & laqueum, & cupiditates multas, stultas ac noxias, quæ demergunt homines in exitium & interitum. † Siquidem radix omnium malorũ est studium pecuniæ: quam qui-

Eccle. 5. Iob. 1.

Eccle. 10.

dam dum appetunt, aberrauerunt à fide, & seipsos implicuerunt doloribus multis. Tu uerò homo Dei, ista
2.Tim.2. fuge, † sectare autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem: certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternam, ad quam & uocatus es, & professus es bonam professionem coram multis testibus. Præcipio tibi in conspectu Dei, qui uiuificat omnia, & Iesu Christi qui testatam fecit sub Pontio Pilato bonam professionem, ut serues præceptum, immaculatus, irreprehensibilis, usque ad apparitionem domini nostri Iesu Christi: quam temporibus suis ostensurus est ille beatus & solus princeps,
Apoc. 17. & 19. † rex regnantium, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessam,
Ioan. 1. 1. Ioan. 4. † quem uidit nemo hominum, neque uidere potest: cui honor & imperium sempiternum, Amen. His qui diuites sunt in præsenti seculo præcipe, ne elato sint animo, neque spem ponant in diuitijs incertis, sed in Deo uiuente, qui præbet nobis omnia affatim ad fruendum, ut benefaciant, ut diuites sint operibus bonis, ut faciles sint ad impartiendum: libenter communicantes, recondentes sibijpsis fundamentum bonum in posterum, ut apprehendant æternam uitam. O Timothee, depositum serua, deuitans prophanas uocum inanitates, & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, quam nonnulli profitentes, circa fidem aberrauerunt. Gratia sit tecum, Amen.

Missa fuit ex Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

IN EPISTOLAM AD TIMO-theum posteriorem Argumentum per Erasmum Roterodamum.

Voniam in superiori epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit eius præstandi facultas, quod Romæ in uinculis haberetur, literis eum confirmat, ne persequutionum procellis deijciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium præparet. Instare enim tempora periculosa ob quosdã, pietatis prætextu ueram pietatem subuertentes: itaq; sese iactantes, quasi in uerbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus, imminere diem obitus sui, seq; iam à plerisq; destitutum, iubet, ut Timotheus unà cum Marco propere ad se Romam ueniat. Scripsit Romę, cum iterum ad Neronis tribunal sisteretur.

EPISTOLA PAVLI AD TIMOTHEVM *secunda.*

CAPVT PRIMVM.

P A V L V S *apostolus* Iesu *Christi per uoluntatem* Dei, *secundum promißionem uitæ quæ est in* Christo Iesu, *Timotheo dilecto filio:*† *Gratia, misericordia, pax* 2.Cor.1. Gal.1.
à Deo *patre, & Christo* Iesu *domino nostro.** *Gratiam* 1.Pet.1.
habeo Deo, *cui seruio à maioribus cum pura conscien-* *Rom.1.
tia, quod citra ullam intermißionem faciam de te mentionem in precationibus meis noctu dieq;, desiderans te uidere, memor tuarum lachrymarum, ut gaudio replear, ubi commonefactus fuero eius quæ est in te

non ſimulatæ fidei, quæ habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunica: certum autem ſcio, quod in te quoq;. Quam ob cauſam commonefacio te, ut ſuſcites donū Dei quod eſt in te per impoſitionem manuum

Rom.8. mearum. †Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timiditatis, ſed potentiæ ac dilectionis & ſobrietatis. Ne igitur te pudeat teſtimonij domini noſtri, neq; te pudeat mei, qui ſum uinctus illius, ſed eſto particeps afflictionū euangelij iuxta potentiā Dei, qui ſaluos fecit nos, et uo

Titum.3. cauit uocatione ſancta: † non ſecundū opera noſtra, ſed ſecundum ſuū propoſitum et gratiam, quæ data quidem eſt nobis per Chriſtum Ieſum ante tempora æterna, ſed palàm facta eſt nunc per apparitionem ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui mortem quidem aboleuit, uitam autem in lucem produxit, ac immortalitatem per euange

2.Tim.2. lium, †in quod poſitus ſum ego præco & apoſtolus, ac doctor gentium: quam ob cauſam & hæc patior, attamen non erubeſco. Noui enim, certusq; ſum, quod is cui credidi, potens ſit depoſitum meum cuſtodire in illum diem. Formam habeto ſanorum ſermonum, quos à me audiſti cum fide & charitate quæ eſt in Chriſto Ieſu. Egregium depoſitum ſeruato per ſpiritū ſanctum, qui inhabitat in nobis. Noſti hoc, quod auerſati fuerint me omnes qui ſunt in Aſia: quorum eſt Phygelus et Hermogenes. Det miſericordiam dominus Oneſiphori familiæ, quoniam ſæpe me refocillauit, & de catena mea non erubuit: ſed cum eſſet Romæ, ſtudioſius quæſiuit me, & inuenit: det ei dominus, ut inueniat miſericordiam apud dominum in die illo: & quàm multis Epheſi miniſtrauerit, melius tu noſti.

Caput

CAPVT II.

TV igitur fili mi, fortis esto in gratia quæ est per Christum Iesum, & in his quæ audisti à me per multos testes. Hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, ut alios quoq; doceant. Tu igitur feras afflictiones, ut bonus miles Iesu Christi. Nemo qui militat implicatur uitæ negotijs, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certauerit. † Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Cogita quæ dico. Det enim tibi dominus in omnibus intellectum. Memento, Iesum Christum resurrexisse ex mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum, in quo malis affligor, quasi facinorosus usq; ad uincula: at sermo Dei non fuit uinctus. Propterea omnia suffero propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria æterna. Certus sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sufferimus, & conregnabimus: si negamus, & ille negabit nos: si increduli sumus, ille fidelis manet: negare seipsum non potest. Hæc admone, contestans coram domino, ne uerborum pugnas sequantur, ad nullam utilitatem, ad subuersionem audientium. Stude te ipsum probatum exhibere Deo, operarium non erubescēdum, recte secantem sermonem ueritatis. Cæterum prophanas uocum inanitates prætermitto: ad maiorem enim proficient impietatem: & sermo illorum, ut cancer morbus, pastionem habebit, quorum de numero est Hymenæus, & Philetus, qui circa ueritatem aberrarunt, dicentes, resurrectionem iam esse factam, & subuertunt quorundam fi

1.Cor 9.

1.Tim.4.

dem. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Nouit dominus qui sint sui. Et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Christi. Cæterum in magna domo non tantum sunt uasa aurea & argentea, uerumetiam lignea ac testacea, & alia quidem in honorem, alia uerò in contumeliam. Si quis igitur expurgarit seipsum ab his, erit uas in honorem sanctificatum accommodum usibus domini, ad omne opus bonum

1. Tim. 4. Ibidem. 6. præparatum. † Iuueniles autem concupiscentias fuge: sectare uerò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cũ

Titum 3. his qui inuocant dominum ex puro corde. † Stultas autem & ineruditas quæstiones respue, sciens eas parere pugnas. Porrò seruũ domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, propensum ad docendũ, tolerantem malos cum mansuetudine, erudientem eos qui obsistunt, si quando det illis Deus pœnitentiam ad agnoscendum ueritatem, & resipiscant è diaboli laqueo, capti ab eo ad ipsius uoluntatem.

CAPVT III.

1. Tim. 4. 2. Pet. 3. Iudæ. 1. ILlud autem scito, quod in extremis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines sui amantes, auari, fastuosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impij, carentes affectu, nescij fœderis, calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores, præcipites, inflati, uoluptatem amantes potius quàm amantes Dei: habentes formã pietatis, sed qui uim eius abnegarint. Et istos auersare. Ex his enim sunt qui subeunt in familias & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur concupiscentijs uarijs, semper discentes, nec unquam ad

cogni

cognitionem ueritatis uenire ualentes. † Quemadmodum autem Iannes & Iambres resistebant Moysi, ita & hi resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem: sed non proficient amplius. Siquidem amentia istorum euidens erit omnibus quemadmodum & illorum fuit. Tu uerò assectatus es doctrinam meã, institutionem, propositum, fidem, lenitatem, charitatem, patientiam, persequutiones, afflictiones: quæ mihi acciderunt Antiochiæ, Iconij, Lystris, quas persequutiones sustinuerim. Et ex omnibus eripuit me dominus. Sed & omnes qui uolũt pie uiuere in Christo Iesu, persequutionem patientur. Porrò mali homines, & impostores proficient in peius, dum & in errorem adducunt, & errant ipsi. At tu persistito in his quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt: sciens à quo didiceris, & quod à puero sacras literas noueris, quæ te possunt eruditũ reddere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. † Omnis scriptura diuinitus inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, & institutionem, quæ est in iustitia, ut integer sit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus.

Exo. 7.

2. Pet. 1.

CAPVT IIII.

Obtestor igitur ego coram Deo & domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos et mortuos in apparitione sua, et in regno suo. Prædica sermonem, insta tẽpestiue, intẽpestiue: argue, increpa, exhortare cũ omni lenitate & doctrina. Nam erit tẽpus, cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed iuxta concupiscentias suas coaccruabũt sibi doctores, ij quibus pruriũt aures,

& à ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uerò conuertentur. At tu uigila in omnibus, obdura in afflictionibus, opus perage euangelistæ, ministerium tuum ad plenum probatum reddito. Nam ipse iam immolor & tempus meæ resolutionis instat. Certamen bonum, decertaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi dominus in illo die, qui est iustus iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum ipsius. Da operam, ut uenias ad me cito. Nam Demas me reliquit, amplexus præsens seculum, & profectus est Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas mecum est solus. † Marcum assumptum

Col. 4. adducito unà tecum: est enim mihi perutilis ad ministerium. Porrò Tychicum misi Ephesum. Penulam quã reliqui Troade apud Carpum, cum ueniens, apporta, et libros, maximè autem membranas. Alexander faber ærarius multis malis me affecit, reddat illi dominus iuxta facta ipsius: quem & tu caue. Vehementer enim restitit sermonibus nostris. In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt, ne illis imputetur: sed dominus mihi adfuit, & corroborauit me, ut per me præconium expleretur, & audirent omnes gentes: & ereptus fui ex ore leonis, & eripiet me dominus ab omni facto malo, seruabitq; in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori familiam. Erastus mansit Corinthi. Trophimum autem reliqui in Mileto languentem. Da operam ut uenias ante hyemem. Salutat te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia,

& fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia uobiscum, Amen.

Scripta è Roma ad Timotheum secunda; cum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

IN EPISTOLAM AD TITVM

Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

TItum discipulum suum ac filij loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus: & illinc abiens, archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex urbe Nicopoli, quæ est in Actiaco littore: rebus, ut apparet, adhuc tranquillioribus: siquidem afflictionum ut persecutionum nulla mentio. Monet autē, ut quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absoluatq́, & per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula, episcopos instituat, quos & presbyteros uocat, idonei episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismum suum omnibus ingerebāt, animat eum, ut eos fortiter reijciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscribit officia, quemadmodum Timotheo præscribis: illud addēs, ne quisquam Christianæ religionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamuis essent à Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, uolente Deo, & illi resipiscant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Arteman aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur episcopi solatio.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS *seruus* Dei, *apostolus autem* Iesu *Christi, iuxta fidem electorum,* Dei, *& agnitionem ueritatis, quæ est secundum pietatem in spe uitæ æternæ, quā promisit is, qui mentiri nescit,* Deus *ante tempora æterna.* Patefecit *autem temporibus suis sermonem suum per prædicationem, quæ commissa est mihi secundum delegationem seruatoris nostri* Dei, Tito *germano filio iuxta communem fidem.* Gratia, *misericordia, pax à* Deo *patre, & domino* Iesu *Christo seruatore nostro.* Huius *rei gratia reliqui te in* Creta, *ut quæ desunt pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinaram: si quis est inculpatus, unius uxoris uir, liberos habens fideles, non obnoxios crimini*
1.Tim.3. *luxus, aut qui nō sint intractabiles.*†Oportet *enim episcopum inculpatum esse, tanquam* Dei *dispensatorem, non præfractum, non iracundum, non uinosum, nō percussorem, non turpiter lucro deditum, sed hospitalē, bonarū rerū studiosum, sobrium, iustum, piū, temperantē: tenacem eius qui secundū doctrinam est, fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanā, & contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles, & uaniloqui, & mentiū seductores: maxime hi qui sunt ex circuncisione, quibus oportet obturare*

os,

os, qui totas domos subuertunt, docentes quæ non opor tet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex istis proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Testimonium hoc est uerum. Quã ob causam redarguito illos seueriter, ut sani sint, in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, & præceptis hominum, auersantium ueritatem. † Omnia quidem Rom. 14.
pura puris. Porrò pollutis & infidelibus nihil est purum, sed polluta est illorum & mens & conscientia. Deum profitentur se scire, cæterum factis negant: cum sint abominabiles, & dicto non audientes, & ad omne opus bonum reprobi.

CAPVT II.

T*V uerò loquere quæ decent sanam doctrinam: Senes, ut sobrij sint, graues, modesti, sani fide, charitate, patientia: Anus itidem, ut in habitu sint, qui religionem deceat, non calumniatrices, non uino multo seruientes, ut honesta doceant, quo poßint modestas reddere adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subditæ suis uiris, ne sermo Dei male audiat. Adolescentes consimiliter adhortare, ut sobrij sint, per omnia temet ipsum præbens formã bonorũ operũ in doctrina, integritatem, grauitatẽ, sermonẽ sanum, irreprehensibilẽ: ut is qui repugnat rubore suffundatur, nihil habẽs qđ de uobis dicat mali. †Seruos hortare, ut suis dominis pa* Ephes. 6.
reãt, in omnib. illis placeant: nõ responsatores, nõ suffu Coloss. 3.
rãtes, sed fidẽ omnẽ ostendentes bonã, ut doctrinã ser- 2. Pet. 2.
uatoris nostri Dei ornẽt in omnib. Illuxit enim gratia Dei, salutifera omnib. hoĩbus, erudiẽs nos, ut abnegata

impietate, & mundanis concupiſcentijs, ſobriè & iuſte & pie uiuamus in præſenti ſeculo, expectantes beatam illam ſpem, & illuſtrationem gloriæ magni Dei, *& ſeruatoris noſtri* Ieſu Chriſti, *qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibijpſi populum peculiarem, ſectatorem bonorum operum.* Hæc *loquere. & hortare, & argue cũ omni præcipiendi ſtudio.* Nemo *te deſpiciat.*

CAPVT III.

ADmoneto illos, *ut principatibus ac poteſtatibus ſubditi ſint, ut magiſtratibus pareant, ut ad omne opus bonum ſint parati, ne de quoquam male dicant: ne ſint pugnaces, ſed humani, omnem exhibentes manſuetudinem erga omnes homines.* Nam *eramus quondã & nos ſtulti, inobedientes, errantes, ſeruientes deſiderijs ac uoluptatibus uarijs, in malitia & inuidia degentes, odioſi, inuicem odio proſequentes.* At *poſtquam bo*

2.Tim.1. *nitas, & erga homines amor apparuit ſeruatoris noſtri* Dei, † *non ex operibus quæ ſunt in iuſtitia, quæ faciebamus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, ac renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos opulente per* Ieſum *Chriſtum ſeruatorem noſtrum, ut iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur iuxta ſpem uitæ æternæ.* Indubitatus *ſermo.* De *his uolo ut confirmes, quo ſoliciti ſint, ut bonis operibus præſint qui crediderunt*

1.Tim.1. Deo. *Hæc enim ſunt honeſta et utilia hominibus.* †Stultas *autem quæſtiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales omitte: ſunt enim inutiles & ſuperuacaneæ.* Sectarum *authorem hominem, poſt unam &*

alteram

alterā admonitionem fuge: sciens quod euersus sit qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Cum autem misero Arteman ad te, aut Tychicum, da operam ut uenias ad me Nicopolim: nā illic decreui hybernare. Zenam legisperitum & Apollo studiose deducito, ne quid illis desit. Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi. Salutāt te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui diligunt nos in fide. Gratia cum omnibus uobis, Amen.

Scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

IN EPISTOLAM AD PHILEmonem Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

GRæci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilem ac seruilem esse, uel Græco prouerbio iactatum est: Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatē & officia in sanctos inter præcipuos habuit amicos. Huius seruus Onesimus Romā profugerat non sine furto, quod ferè serui solēt. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est, ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum: sed miro studio, miraq́ꝫ ciuilitate seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens: dependsurus, si quid ille suppilasset in fuga. Scribit enim è uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

Argumenti in epistolam ad Philemonem finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS *uinctus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & collegæ nostro, & Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni nostro, & quæ domi tuæ est, congregationi.* † *Gratia uobis & pax à Deo*
2.Cor.1. Galat.1. 1.Pet.1. *patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis, cum audiam tuam charitatem ac fidem, quam habes erga dominum Iesum, & erga omnes sanctos, ut communicatio fidei tuæ efficax fiat in agnitione omnis boni, quod est in uobis erga Christum Iesum. Gaudium enim habemus multum, & consolationem in dilectione tua, quod uiscera sanctorum refocillata sunt per te frater. Quapropter quamuis multam in Christo fiduciam habeam iniungendi tibi, id quod officij tui erat, tamẽ propter charitatem potius rogo, cum talis sim, nempe Paulus senex, nunc autem etiam uinctus Iesu Christi. Rogo autem pro filio meo, quem genui uinculis meis Onesimo, quondam tibi inutili, nunc uerò tibi & mihi perutili, quem remisi. Tu autem eum, hoc est, uiscera mea suscipe, quem ego cupiebam apud me retinere, ut pro te ministraret mihi in uinculis euãgelij. Sed absq; tua sententia nihil uolui facere, ne uelut ex necessitate bonum tuum esset, sed spontaneum. Nam propterea forsitan se*

cessit

cessit ad tempus, ut æternum eum reciperes, non iam ut seruum, sed supra seruum, nempe fratrem dilectum, maximè mihi: quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino? Si igitur me habes consortem, suscipe illum tanquam me. Quod si quid læsit te, aut debet, hoc mihi imputato (ego Paulus scripsi mea manu) ego dependã: ut ne dicam tibi, quod etiam teipsum mihi insuper debes. Etiã frater, ego te fruar in domino. Refocilla mea uiscera in domino. Confisus de obedientia tua scripsi tibi, sciens quod etiam ultrà quàm dico facturus sit. Simul autem etiam præpara mihi hospitiũ. Spero enim, quod auxilio precum uestrarum donabor uobis. Salutant te Epaphras cõcaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum spiritu uestro, Amẽ.

Missa fuit è Roma per Onesimum seruum.

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS
Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

NVlla gens obstinatioribus animis repugnabat euangelio Christi, quàm Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi ut prophanas & impias abominabantur: quodq; legẽ Mosaicam, quam illi sacrosanctã habebant & euangelij uice per uniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare uideretur. Adeo ut essent inter hos quoque qui Christi doctrinam

receperant, qui putarent legis obſeruationem cum euāgelio miſcendam Hieroſolymis igitur qui crediderant, uarijs calamitatibus afficiebantur ab his qui reſiſtebant euangelio (nam penes hos erat publica authoritas) conijciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque cōſolatur Paulus, partim exemplo ueterum ſanctorum, quorum plerique ſimilibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti ſunt, quo uirtus illorum eſſet exploratior, ſpectatiorque, ac præcipue exēplo Chriſti, partim ſpe præmij cœleſtis. Deinde declarat, coruſcante iam euangelio Chriſti, ceſſaſſe umbras legis Moſaicæ, multa repetens ex ueteri teſtamento, & ad Chriſtum accōmodans. Docet non ex obſeruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, ſperandam eſſe ſalutem, ſed ex fide, qua ueteres etiam illi probatæ ſanctimoniæ uiri, quorū memoria Iudæis erat ſacroſancta, Deo potiſsimum placuiſſent. In fine tradit præcepta quædam ad mores Chriſtianos facientia.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

CAPVT PRIMVM.

D E V S *olim multiphariam multisque modis loquutus patribus per prophetas, extremis diebus hiſce loquutus eſt nobis per filium, quem conſtituit hæredem om-*
Sap. 7. *nium, per quem etiam ſecula condidit:* † *qui cum ſit ſplendor gloriæ, & expreſſa imago ſubſtantiæ illius,* modc=

moderetur〈que〉 omnia uerbo potẽtiæ suæ, per semetipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, consedit in dextera maiestatis in excelsis: tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius præ illis sortitus est nomen. Nam cui dixit unquam angelorum: † *Filius me-* Psal. 2.
us es tu, ego hodie genui te? Ac rursum: * *Ego ero ei* Acto. 13.
pater, & ille erit mihi filius. Rursum autem, cum indu * 2. Reg. 7.
cit primogenitum in orbem terrarum, dicit: † *Et ado-* Psal. 96.
rent eum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem di- Psal. 103.
cit: * *Qui creat angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam. Ad filium autem:* † *Thronus tu-* Psalm. 44.
us Deus in seculum seculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ultra consortes tuos. † *Et tu in initio domine terræ funda* Psalm. 101
menta iecisti, & opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut uestimentum ueterascent, ac uelut amictum circumuolues eos & mutabuntur: tu autem idem es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit unquam: † *Se-* Psal. 109.
de à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nónne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?

CAPVT II.

PRopterea oportet nos uehementius attendere his quæ dicta sunt nobis, ne quando perfluamus. Etenim si is qui per angelos dictus fuerat sermo, fuit firmus, & omnis transgreßio & inobedientia iustã premij repensationem accepit, quomodo nos effugiemus, si

tantam neglexerimus salutem? quæ cum primum enar
rari cœperit per ipsum dominum, ab his qui audierāt,
in nos confirmata fuit, attestante Deo, & signis, et pro
digijs simul, uarijsq; uirtutibus, et spiritus sancti distri
butionibus, iuxta ipsius uoluntatem. Non enim angelis
subiecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testa
Psalm. 9. tus est autem alicubi quidam, dicens: † Quid est ho=
mo quod memor es eius: aut filius hominis, quod inui=
sis illum? Fecisti eum paulisper inferiorem angelis,
gloria & honore coronasti eum, et constituisti eum su
1.Cor.15. per opera manuum tuarum. † Omnia subiecisti sub pe
dibus eius. In hoc enim quod ei subiecit omnia, nihil o=
misit illi non subiectum. At nondum uidemus illi omnia
Philip.2. esse subiecta. † Eum uerò qui paulisper diminutus fue=
rat infra angelos, cernimus Iesum propter cruciatum
mortis, gloria & honore coronatū, ut per gratiā Dei,
pro omni gustaret mortem. Decebat enim eum, pro-
pter quem sunt omnia, & per quem sunt omnia, ut mul
tis filijs in gloriam adductis, principem salutis illorum
per afflictiones perfectum redderet: quandoquidem et
qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno sunt om-
nes. Quam ob causam non erubescit fratres illos uoca
Psalm.21. re, dicens: † Annunciabo nomen tuum fratribus meis,
in medio ecclesiæ laudabo te. Et rursum: Ego ero fidens
Esa.8. in illo. Et iterum: † Ecce ego & pueri, quos mihi de=
dit Deus. Posteaquam igitur pueri commercium ha-
bent cum carne & sanguine, & ipse similiter parti=
Osee 13. ceps factus est eorundem, † ut per mortē aboleret eū,
1.Cor.15. qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum: & li
beros redderet eos, quicunq; metu mortis per omnem

uitam obnoxij erant seruituti. Non enim *uidelicet angelos assumit, sed semen* Abrahæ *assumit.* Vnde *debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset et fidelis pontifex, in his quæ apud* Deum *forent agenda ad expiandũ peccata populi.* Nam *ex hoc quod ipsi cõtigit tentatũ esse, potest & his qui tẽtãtur succurrere.*

CAPVT III.

V*Nde fratres sancti, uocationis cœlestis participes, considerate apostolum & pontificem confeßionis nostræ Christum* Iesum, *quod fidelis sit ei qui ipsum constituit, quemadmodũ et* Moyses *in tota domo ipsius.* Tanto *nanq; maiore gloria, quàm* Moyses, *hic dignus est habitus, quanto maiorem habet honorem is qui cõstruxit domũ, quàm ipsa domus.* Omnis *enim domus construitur ab aliquo.* Porrò *qui cõdidit omnia, deus est.* † Et Moyses *quidem fidelis fuit in tota domo illius, ueluti, minister in testimoniũ eorum, quæ post dicẽda erant.* At *Christus tanquã filius administrauit domũ ipsius, cuius domus sumus nos, si fiduciam & gloriationem spei, ad finem usq; firmam tenuerimus.* Quapropter *sicut dicit spiritus ille sanctus:* † Hodie *si uocem eius audieritis, ne obduretis corda uestra, sicut in exacerbatione, in die tẽtationis in deserto, ubi tentauerũt me patres uestri, probauerunt me & uiderunt opera mea quadraginta annis.* Quapropter *infensus erã generationi illi, et dicebam: Sẽper errãt corde, ipsi uerò nõ cognouerũt uias meas, sicut iuraui in ira mea, si ingressuri sunt in requiẽ meã.* Videte *fratres, ne quãdo sit in ullo uestrũ cor prauũ, obnoxiũ incredulitati, ut desciscat à* Deo *uiuẽte: sed exhortemini uos inuicẽ quotidie*

Num. 12.

Psal. 94. Infra 4.

non simulatæ fidei, quæ habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunica: certum autem scio, quod in te quoq;. Quam ob causam commonefacio te, ut susci tes donũ Dei quod est in te per impositionem manuum
Rom. 8. *mearum.* †*Non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed potentiæ ac dilectionis & sobrietatis. Ne igitur te pudeat testimonij domini nostri, neq; te pudeat mei, qui sum uinctus illius, sed esto particeps afflictionũ euangelij iuxta potentiã Dei, qui saluos fecit nos, et uo*
Titum. 3. *cauit uocatione sancta:* † *non secundũ opera nostra, sed secundum suũ propositum et gratiam, quæ data quidem est nobis per Christum Iesum ante tempora æterna, sed palàm facta est nunc per apparitionem seruatoris nostri Iesu Christi: qui mortem quidem aboleuit, uitam autem in lucem produxit, ac immortalitatem per euange*
1. Tim. 2. *lium,* †*in quod positus sum ego præco & apostolus, ac doctor gentium: quam ob causam & hæc patior, attamen non erubesco. Noui enim, certusq; sum, quod is cui credidi, potens sit depositum meum custodire in illum diem. Formam habeto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & charitate quæ est in Christo Iesu. Egregium depositum seruato per spiritũ sanctum, qui inhabitat in nobis. Nosti hoc, quod auersati fuerint me omnes qui sunt in Asia: quorum est Phygelus et Hermogenes. Det misericordiam dominus Onesiphori familiæ, quoniam sæpe me refocillauit, & de catena mea non erubuit: sed cum esset Romæ, studiosius quæsiuit me, & inuenit: det ei dominus, ut inueniat misericordiam apud dominum in die illo: & quàm multis Ephesi ministrauerit, melius tu nosti.*

Caput

CAPVT II.

TV igitur fili mi, fortis esto in gratia quæ est per Christum Iesum, & in his quæ audisti à me per multos testes. Hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, ut alios quoq; doceant. Tu igitur feras afflictiones, ut bonus miles Iesu Christi. Nemo qui militat implicatur uitæ negotijs, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certauerit. † Laborantem agricolam 1.Cor 9.
oportet primum de fructibus percipere. Cogita quæ dico. Det enim tibi dominus in omnibus intellectum. Memento, Iesum Christum resurrexisse ex mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum, in quo malis affligor, quasi facinorosus usq; ad uincula: at sermo Dei non fuit uinctus. Propterea omnia suffero propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria æterna. Certus sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sufferimus, & conregnabimus: si negamus, & ille negabit nos: si increduli sumus, ille fidelis manet: negare seipsum non potest. Hæc admone, contestans coram domino, ne uerborum pugnas sequantur, ad nullam utilitatem, ad subuersionem audientium. Stude te ipsum probatum exhibere Deo, operarium non erubescēdum, recte secantem sermonem ueritatis. Cæterum prophanas uocum inanitates prætermitto: ad maiorem enim proficient impietatem: & sermo illorum, ut cancer morbus, pastionem 1.Tim.4.
habebit, quorum de numero est Hymenæus, & Philetus, qui circa ueritatem aberrarunt, dicentes, resurrectionem iam esse factam, & subuertunt quorundam fi

dem. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens si-
gnaculum hoc: Nouit dominus qui sint sui. Et discedat
ab iniquitate omnis qui nominat nomen Christi. Cæte-
rum in magna domo non tantum sunt uasa aurea & ar-
gentea, uerumetiam lignea ac testacea, & alia quidem
in honorem, alia uerò in contumeliam. Si quis igitur ex
purgarit seipsum ab his, erit uas in honorem sanctifica
tum accommodum usibus domini, ad omne opus bonum
1. Tim. 4. Ibidem. 6. præparatum. † Iuueniles autem concupiscentias fu-
ge: sectare uerò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cũ
Titum 3. his qui inuocant dominum ex puro corde. † Stultas au
tem & ineruditas quæstiones respue, sciens eas pare-
re pugnas. Porrò seruũ domini non oportet pugnare,
sed placidum esse erga omnes, propensum ad docendũ,
tolerantem malos cum mansuetudine, erudientem eos
qui obsistunt, si quando det illius Deus pœnitentiam
ad agnoscendum ueritatem, & resipiscant è diaboli la
queo, capti ab eo ad ipsius uoluntatem.

CAPVT III.

1. Tim. 4. 2. Pet. 3. Iudæ. 1. Illud autem scito, quod in extremis diebus instabunt
tempora periculosa. Erunt enim homines sui aman-
tes, auari, fastuosi, superbi, maledici, parentibus immo-
rigeri, ingrati, impij, carentes affectu, nescij fœderis,
calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bo
norum, proditores, præcipites, inflati, uoluptatem a-
mantes potius quàm amantes Dei: habentes formã pie
tatis, sed qui uim eius abnegarint. Et istos auersare. Ex
his enim sunt qui subeunt in familias & captiuas du-
cunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur con
cupiscentijs uarijs, semper discentes, nec unquam ad
cogni

cognitionem ueritatis uenire ualentes. † Quemadmo Exo.7.
dum autem Iannes & Iambres resistebant Moysi, ita
& hi resistunt ueritati, homines mente corrupti, repro
bi circa fidem: sed non proficient amplius. Siquidem a-
mentia istorum euidens erit omnibus quemadmodum
& illorum fuit. Tu uerò assectatus es doctrinam meã,
institutionem, propositum, fidem, lenitatem, charita-
tem, patientiam, persequutiones, afflictiones: quæ mihi
acciderunt Antiochiæ, Iconij, Lystris, quas persequu-
tiones sustinuerim. Et ex omnibus eripuit me dominus.
Sed & omnes qui uolũt pie uiuere in Christo Iesu, per
sequutionem patientur. Porrò mali homines, & impo-
stores proficient in peius, dum & in errorem addu-
cunt, & errant ipsi. At tu persistito in his quæ didici
sti, & quæ tibi concredita sunt: sciens à quo didiceris,
& quod à puero sacras literas noueris, quæ te possunt
eruditũ reddere ad salutem per fidem quæ est in Chri-
sto Iesu. † Omnis scriptura diuinitus inspirata, & uti 2.Pet.1.
lis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem,
& institutionem, quæ est in iustitia, ut integer sit Dei
homo, ad omne opus bonum apparatus.

CAPVT IIII.

Obtestor igitur ego coram Deo & domino Iesu
Christo, qui iudicaturus est uiuos et mortuos in
apparitione sua, et in regno suo. Prædica sermonem, in
sta tẽpestiue, intẽpestiue: argue, increpa, exhortare cũ
omni lenitate & doctrina. Nam erit tẽpus, cum sanam
doctrinam non sustinebunt: sed iuxta concupiscentias
suas coaceruabũt sibi doctores, ij quibus pruriũt aures,

& à ueritate quidem aures auertent, ad fabulas uerò conuertentur. At tu *uigila in omnibus, obdura in affli-ctionibus, opus perage euangeliſtæ, miniſterium tuum ad plenum probatum reddito.* Nam *ipſe iam immolor & tempus meæ reſolutionis inſtat. Certamen bonum, decertaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: quod ſu pereſt, repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quàm reddet mihi dominus in illo die, qui eſt iuſtus iudex: non ſolum autem mihi, ſed & omnibus qui diligunt aduentum i-pſius.* Da *operam, ut uenias ad me cito.* Nam Demas *me reliquit, amplexus præſens ſeculum, & profectus eſt* Theſſalonicam, Creſcens *in* Galatiam, Titus *in* Dalma-

Col.4. *tiam.* Lucas *mecum eſt ſolus.* † *Marcum aſſumptum adducito unà tecum: eſt enim mihi perutilis ad mini-ſterium.* Porrò Tychicum *miſi* Epheſum. Penulam *quã reliqui* Troade *apud* Carpum, *cum ueniens, apporta, et libros, maximè autem membranas.* Alexander *faber ærarius multis malis me affecit, reddat illi dominus iu-xta facta ipſius: quem & tu caue.* Vehementer *enim re ſtitit ſermonibus noſtris.* In *prima mea defenſione ne-mo mihi adfuit, ſed omnes me deſeruerunt, ne illis im-putetur: ſed dominus mihi adfuit, & corroborauit me, ut per me præconium expleretur, & audirent omnes gentes: & ereptus fui ex ore leonis, & eripiet me do-minus ab omni facto malo, ſeruabitq́ in regnum ſuum cœleſte, cui gloria in ſecula ſeculorum,* Amen. Saluta Priſcam *&* Aquilam, *&* Oneſiphori *familiam.* Era-ſtus *manſit* Corinthi. Trophimum *autem reliqui in* Mi leto *languentem.* Da *operam ut uenias ante hyemem.* Salutat *te* Eubulus, *&* Pudens, *&* Linus, *&* Claudia,

&

& fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Gratia uobiscum, Amen.

Scripta è Roma ad Timotheum secunda; cum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

IN EPISTOLAM AD TITVM Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

Titum discipulum suum ac filij loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus: & illinc abiens, archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex urbe Nicopoli, quæ est in Actiaco littore: rebus, ut apparet, adhuc tranquillioribus: siquidem afflictionum ut persecutionum nulla mentio. Monet autē, ut quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absoluatq́;, & per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula, episcopos instituat, quos & presbyteros uocat, idonei episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismum suum omnibus ingerebāt, animat eum, ut eos fortiter reijciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscribit officia, quemadmodum Timotheo præscribis: illud addēs, ne quisquam Christianæ religionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamuis essent à Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, uolente Deo, & illi resipiscant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Arteman aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur episcopi solatio.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS seruus Dei, apostolus autem Iesu Christi, iuxta fidem electorum Dei, & agnitionem ueritatis, quæ est secundum pietatem in spe uitæ æternæ, quā promisit is, qui mentiri nescit, Deus ante tempora æterna. Patefecit autem temporibus suis sermonem suum per prædicationem, quæ commissa est mihi secundum delegationem seruatoris nostri Dei, Tito germano filio iuxta communem fidem. Gratia, misericordia, pax à Deo patre, & domino Iesu Christo seruatore nostro. Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut quæ desunt pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi ordinaram: si quis est inculpatus, unius uxoris uir, liberos habens fideles, non obnoxios crimini

1.Tim.3. luxus, aut qui nō sint intractabiles. †Oportet enim episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, non præfractum, non iracundum, non uinosum, nō percussorem, non turpiter lucro deditum, sed hospitalē, bonarū rerū studiosum, sobrium, iustum, piū, temperantē: tenacem eius qui secundū doctrinam est, fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanā, & contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles, & uaniloqui, & mentiū seductores: maxime hi qui sunt ex circuncisione, quibus oportet obturare

os,

os, qui totas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex istis proprius ipsorum propheta: *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri.* Testimonium hoc est uerum. Quã ob causam redarguito illos seueriter, ut sani sint, in fide, non attendentes Iudaicis fabulis, & præceptis hominum, auersantium ueritatem. † Omnia quidem pura puris. Porrò pollutis & infidelibus nihil est purum, sed polluta est illorum & mens & conscientia. Deum profitentur se scire, cæterum factis negant: cum sint abominabiles, & dicto non audientes, & ad omne opus bonum reprobi. Rom.14.

CAPVT II.

TV uerò loquere quæ decent sanam doctrinam: Senes, ut sobrij sint, graues, modesti, sani fide, charitate, patientia: Anus itidem, ut in habitu sint, qui religionem deceat, non calumniatrices, non uino multo seruientes, ut honesta doceant, quo possint modestas reddere adolescentulas, ut maritos suos diligant, ut liberos ament, ut sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subditæ suis uiris, ne sermo Dei male audiat. Adolescentes consimiliter adhortare, ut sobrij sint, per omnia temet ipsum præbens formã bonorũ operũ in doctrina, integritatem, grauitatẽ, sermonẽ sanum, irreprehensibilẽ: ut is qui repugnat rubore suffundatur, nihil habẽs qđ de uobis dicat mali. †Seruos hortare, ut suis dominis pa Ephes.6.
reãt, in omnib. illis placeant: nõ responsatores, nõ suffu Coloss.3.
rãtes, sed fidẽ omnẽ ostendentes bonã, ut doctrinã ser- 1.Pet.2.
uatoris nostri Dei ornẽt in omnib. Illuxit enim gratia Dei, salutifera omnib. hoĩbus, erudiẽs nos, ut abnegata

impietate, & mundanis concupiſcentijs, ſobriè & iuſte & pie uiuamus in præſenti ſeculo, expectantes beatam illam ſpem, & illuſtrationem gloriæ magni Dei, *& ſeruatoris noſtri* Ieſu Chriſti, *qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret ſibijpſi populum peculiarem, ſectatorem bonorum operum.* Hæc *loquere. & hortare, & argue cũ omni præcipiendi ſtudio.* Nemo *te deſpiciat.*

CAPVT III.

A*Dmoneto illos, ut principatibus ac poteſtatibus ſubditi ſint, ut magiſtratibus pareant, ut ad omne opus bonum ſint parati, ne de quoquam male dicant: ne ſint pugnaces, ſed humani, omnem exhibentes manſuetudinem erga omnes homines.* Nam *eramus quondã & nos ſtulti, inobedientes, errantes, ſeruientes deſiderijs ac uoluptatibus uarijs, in malitia & inuidia degentes, odioſi, inuicem odio proſequentes.* At *poſtquam bonitas, & erga homines amor apparuit ſeruatoris noſtri* Dei, † *non ex operibus quæ ſunt in iuſtitia, quæ faciebamus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis, ac renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos opulente per* Ieſum Chriſtum *ſeruatorem noſtrum, ut iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur iuxta ſpem uitæ æternæ.* Indubitatus *ſermo.* De *his uolo ut confirmes, quo ſoliciti ſint, ut bonis operibus præſint qui crediderunt* Deo. Hæc *enim ſunt honeſta et utilia hominibus.* †Stultas *autem quæſtiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales omitte: ſunt enim inutiles & ſuperuacaneæ.* Sectarum *authorem hominem, poſt unam &*

2.Tim.1.

1.Tim.1.

alteram

alterā admonitionem fuge: sciens quod euersus sit qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Cum autem misero Arteman ad te, aut Tychicum, da operam ut uenias ad me Nicopolim: nā illic decreui hybernare. Zenam legisperitum & Apollo studiose deducito, ne quid illis desit. Discant autem & nostri bonis operibus praeesse ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi. Salutāt te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui diligunt nos in fide. Gratia cum omnibus uobis, Amen.

Scripta ex Nicopoli Macedoniae.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

GRaeci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilem ac seruilem esse, uel Graeco prouerbio iactatum est: Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatē & officia in sanctos inter praecipuos habuit amicos. Huius seruus Onesimus Romā profugerat non sine furto, quod ferè serui solēt. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est, ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum: sed miro studio, miraq́ꝫ ciuilitate seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens: depensurus, si quid ille suppilasset in fuga. Scribit enim è uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

Argumenti in epistolam ad Philemonem finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CAPVT PRIMVM.

PAVLVS *uinctus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & collegæ nostro, & Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni nostro, & quæ domi tuæ est, congregationi.* † *Gratia uobis & pax à Deo*

2. Cor. 1. Galat. 1. 1. Pet. 1. *patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis, cum audiam tuam charitatem ac fidem, quam habes erga dominum Iesum, & erga omnes sanctos, ut communicatio fidei tuæ efficax fiat in agnitione omnis boni, quod est in uobis erga Christum Iesum. Gaudium enim habemus multum, & consolationem in dilectione tua, quod uiscera sanctorum refocillata sunt per te frater. Quapropter quamuis multam in Christo fiduciam habeam iniungendi tibi, id quod officij tui erat, tamē propter charitatem potius rogo, cum talis sim, nempe Paulus senex, nunc autem etiam uinctus Iesu Christi. Rogo autem pro filio meo, quem genui uinculis meis Onesimo, quondam tibi inutili, nunc uerò tibi & mihi perutili, quem remisi. Tu autem eum, hoc est, uiscera mea suscipe, quem ego cupiebam apud me retinere, ut pro te ministraret mihi in uinculis euāgelij. Sed absq; tua sententia nihil uolui facere, ne uelut ex necessitate bonum tuum esset, sed spontaneum. Nam propterea forsitan se*

cessit

cessit ad tempus, ut æternum eum reciperes, non iam ut seruum, sed supra seruum, nempe fratrem dilectum, maximè mihi: quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino? Si igitur me habes consortem, suscipe illum tanquam me. Quod si quid læsit te, aut debet, hoc mihi imputato (ego Paulus scripsi mea manu) ego dependā: ut ne dicam tibi, quod etiam teipsum mihi insuper debes. Etiā frater, ego te fruar in domino. Refocilla mea uiscera in domino. Confisus de obedientia tua scripsi tibi, sciens quod etiam ultrà quàm dico facturus sit. Simul autem etiam præpara mihi hospitiū. Spero enim, quod auxilio precum uestrarum donabor uobis. Salutant te Epaphras cōcaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi sit cum spiritu uestro, Amē.

Missa fuit è Roma per Onesimum seruum.

IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS
Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

NVlla gens obstinatioribus animis repugnabat euangelio Christi, quàm Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi ut prophanas & impias abominabantur: quodq́ legē Mosaicam, quam illi sacrosanctā habebant & euangelij ulce per uniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare uideretur. Adeo ut essent inter hos quoque qui Christi doctrinam

receperant, qui putarent legis obſeruationem cum euãgelio miſcendam Hieroſolymis igitur qui crediderant, uarijs calamitatibus afficiebantur ab his qui reſiſtebant euangelio (nam penes hos erat publica authoritas) conijciebantur in uincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque cõſolatur Paulus, partim exemplo ueterum ſanctorum, quorum pleriq; ſimilibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti ſunt, quo uirtus illorum eſſet exploratior, ſpectatiorq́;, ac præcipue exẽplo Chriſti, partim ſpe præmij cœleſtis. Deinde declarat, coruſcante iam euangelio Chriſti, ceſſaſſe umbras legis Moſaicæ, multa repetens ex ueteri teſtamento, & ad Chriſtum accõmodans. Docet non ex obſeruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, ſperandam eſſe ſalutem, ſed ex fide, qua ueteres etiam illi probatæ ſanctimoniæ uiri, quorũ memoria Iudæis erat ſacroſancta, Deo potiſsimum placuiſſent. In fine tradit præcepta quædam ad mores Chriſtianos facientia.

Argumenti finis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

CAPVT PRIMVM.

DEVS *olim multiphariam multisq; modis loquutus patribus per prophetas, extremis diebus hiſce loquutus eſt nobis per filium, quem conſtituit hæredem om-*
Sap. 7. *nium, per quem etiam ſecula condidit: † qui cum ſit ſplendor gloriæ, & expreſſa imago ſubſtantiæ illius,*

modeſ

moderetur'q; omnia uerbo potētiæ suæ, per semetipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, consedit in dextera maiestatis in excelsis: tanto præstantior factus angelis, quanto excellentius præ illis sortitus est nomen. Nam cui dixit unquam angelorum: † *Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rursum:* * *Ego ero ei pater, & ille erit mihi filius. Rursum autem, cum inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit:* † *Et adorent eum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit:* * *Qui creat angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam. Ad filium autem:* † *Thronus tuus Deus in seculum seculi, uirga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ultra consortes tuos.* † *Et tu in initio domine terræ fundamenta iecisti, & opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut uestimentum ueterascent, ac uelut amictum circumuolues eos & mutabuntur: tu autem idem es, & anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit unquam:* † *Sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nónne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?*

Psal. 2.
Acto. 13.
* 2. Reg. 7.
Psal. 96.
Psal. 103.
Psalm. 44.
Psalm. 101
Psal. 109.

CAPVT II.

PRopterea oportet nos uehementius attendere his quæ dicta sunt nobis, ne quando perfluamus. Etenim si is qui per angelos dictus fuerat sermo, fuit firmus, & omnis transgreßio & inobedientia iustā præmij repensationem accepit, quomodo nos effugiemus, si

tantam neglexerimus ſalutem? quæ cum primum enar rari cœperit per ipſum dominum, ab his qui audierāt, in nos confirmata fuit, atteſtante Deo, & ſignis, et pro digijs ſimul, uarijsq; uirtutibus, et ſpiritus ſancti diſtri butionibus, iuxta ipſius uoluntatem. Non enim *angelis ſubiecit orbem terræ futurum, de quo loquimur.* Teſta

Pſalm. 8. *tus eſt autem alicubi quidam, dicens:* † Quid eſt ho= *mo quod memor es eius: aut filius hominis, quod inui= ſis illum?* Feciſti *eum pauliſper inferiorem angelis, gloria & honore coronaſti eum, et conſtituiſti eum ſu*

1.Cor.15. *per opera manuum tuarum.* † Omnia *ſubiecisti ſub pe dibus eius.* In *hoc enim quod ei ſubiecit omnia, nihil o= miſit illi non ſubiectum.* At *nondum uidemus illi omnia*

Philip.2. *eſſe ſubiecta.* † Eum *uerò qui pauliſper diminutus fue= rat infra angelos, cernimus* Ieſum *propter cruciatum mortis, gloria & honore coronatū, ut per gratiā* Dei, *pro omni guſtaret mortem.* Decebat *enim eum, pro= pter quem ſunt omnia, & per quem ſunt omnia, ut mul tis filijs in gloriam adductis, principem ſalutis illorum per afflictiones perfectum redderet: quandoquidem et qui ſanctificat, & qui ſanctificantur, ex uno ſunt om= nes.* Quam *ob cauſam non erubeſcit fratres illos uoca*

Pſalm.21. *re, dicens:* † Annunciabo *nomen tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te.* Et *rurſum:* Ego *ero fidens*

Eſa.8. *in illo.* Et *iterum:* † Ecce *ego & pueri, quos mihi de= dit* Deus. Poſteaquam *igitur pueri commercium ha= bent cum carne & ſanguine, & ipſe ſimiliter parti=*

Oſee 13. *ceps factus eſt eorundem,* † *ut per mortē aboleret eū,*

1.Cor.15. *qui mortis habebat imperium, hoc eſt, diabolum: & li beros redderet eos, quicunq; metu mortis per omnem*

uitam

uitam obnoxij erant seruituti. Non enim uidelicet angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit. Vnde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset et fidelis pontifex, in his quæ apud Deum forent agenda ad expiandũ peccata populi. Nam ex hoc quod ipsi cõtigit tentatũ esse, potest & his qui tẽtãtur succurrere.

CAPVT III.

VNde fratres sancti, uocationis cœlestis participes, considerate apostolum & pontificem confeßionis nostræ Christum Iesum, quod fidelis sit ei qui ipsum constituit, quemadmodũ et Moyses in tota domo ipsius. Tanto nanq; maiore gloria, quàm Moyses, hic dignus est habitus, quanto maiorem habet honorem is qui cõstruxit domũ, quàm ipsa domus. Omnis enim domus construitur ab aliquo. Porrò qui cõdidit omnia, deus est. † Et Moyses quidem fidelis fuit in tota domo il- Num.12.
lius, ueluti, minister in testimoniũ eorum, quæ post dicẽda erant. At Christus tanquã filius administrauit domũ ipsius, cuius domus sumus nos, si fiduciam & gloriationem spei, ad finem usq; firmam tenuerimus. Quapropter sicut dicit spiritus ille sanctus: † Hodie si uocem Psal. 94. Infra 4.
eius audieritis, ne obduretis corda uestra, sicut in exacerbatione, in die tẽtationis in deserto, ubi tentauerũt me patres uestri, probauerunt me & uiderunt opera mea quadraginta annis. Quapropter infensus erã generationi illi, et dicebam: Sẽper errãt corde, ipsi uerò nõ cognouerũt uias meas, sicut iuraui in ira mea, si ingressuri sunt in requiẽ meã. Videte fratres, ne quãdo sit in ullo uestrũ cor prauũ, obnoxiũ incredulitati, ut desciscat à Deo uiuẽte: sed exhortemini uos inuicẽ quotidie

quoad appellatur dies hodiernus,ne quis ex uobis indu retur ſeductione peccati.Chriſti participes facti ſumus ſi ſanè initium ſubſtantiæ uſq; ad finem firmum tenue-
Pſalm.94. *rimus*. In hoc quod dicitur: † Hodie *ſi uocem eius audieritis,ne obduretis corda ueſtra ſicut in exacerbatio ne.*Nam *quidam cum audiſſent,exacerbauerunt:at nõ omnes qui profecti fuerant ex* Aegypto *per* Moſen. *Quibus autem infenſus fuit quadraginta annis?* Nónne *ijs qui peccauerant, quorum membra conciderunt in deſerto? Quibus autem iurauit, non ingreſſuros in requiem ſuam,niſi ijs qui non obedierant?* Et *uidemus quod non potuerint ingredi propter incredulitatem.*

CAPVT IIII.

M*Etuamus igitur,ne quando derelicta promißione introeundi in requiem eius, uideatur aliquis ex uobis fuiſſe fruſtratus*. Etenim *nobis annunciatum eſt,quemadmodum & illis.*At *non profuit illis audiſſe ſermonem,quod is non eſſet cum fide coniunctus ijs qui audierant.*Introimus *enim in requiem nos qui credidi-*
Pſal.94. *mus,quemadmodum dixit:* † *Sicut iuraui in ira mea,ſi ingreſſuri ſint requiem meã,licet operibus à iactis fundamentis mundi perfectis.* Dixit *enim quodam in loco*
Gene.2. *de ſeptimo die ſic*. † Et *requieuit* Deus *die ſeptimo ab*
Pſal.94. *omnibus operibus ſuis.*Et *in hoc rurſum:* † *Si introibunt in requiem meam:* Poſteaquã *igitur illud reliquũ eſt,aliquos introire in eam,& quibus prius annunciatum fuit,non introierunt propter incredulitatẽ, rurſum quendam præfinit diẽ,hodie,in* Dauid *dicens,poſt tantum temporis,quemadmodũ dictũ eſt:*† Hodie *ſi uocem eius audieritis, ne obduretis corda ueſtra*. Nam

ſi eis

si eis Iesus requiem præstitisset, nequaquam de alio posthac die loquutus fuisset. † *Itaque relinquitur sab-* Col.2.
batismus populo Dei. Nam qui ingressus est in requiē illius et ipse requieuit ab operibus suis, quemadmodū à suis Deus. Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis eodem concidat incredulitatis exemplo. Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrantior quouis gladio utrinque incidente, ac pertingens usque ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagumq; & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum
cordis, † *nec est ulla creatura, quæ non manifesta sit in* Eccl. 15.
conspectu illius. Sed omnia nuda & resupinata oculis Psal. 33.
eius, ad quem nobis est sermo. † *Habentes igitur ponti-* Infra 8.
ficem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei, teneamus professionem. Non enim habemus pontificem, qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum per omnia, iuxta similitudinem absque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronū gratiæ, ut consequamur misericordiam & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.

CAPVT V.

N*Am omnis pontifex qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur, in his quæ apud Deū aguntur, ut offerat donaria & uictimas pro peccatis, qui placabilis esse possit ignorantibus & errantibus, quandoquidem & ipse circundatus est infirmitate. Et propter hanc debet, quemadmodum pro populo, ita & pro seipso immolare pro peccatis. Nemo sibijpsi usurpat honorem, sed qui uocatur etiam à Deo, quemadmodum & Aaron. Ita & Christus non semetipsum*

glorificauit ut fieret pontifex : ſed is qui dixerat illis:
Pſal.2. †Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi di
Act. 13.
*Pſal. 109 cit: * Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec. Qui in diebus carnis ſuæ, cum & precationes & ſupplicationes apud illum, qui poterat ipſum à morte ſeruare, cum clamore ualido & lachrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet pro reuerentia, tametſi filius erat, tamen didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam, ac perfectus redditus, omnibus qui ſibi obedierunt fuit cauſa ſalutis æternæ, cognominatus à Deo pontifex ſecundum ordinationē Melchiſedec, de quo nobis multa forent dicēda, eaq; difficilia explicatu, quandoquidem ſegnes facti eſtis auribus. Etenim cū debeatis pro temporis ratione doctores eſſe, rurſum opus habetis, ut do
1.Cor.3. ceamus uos quæ ſint elementa initij eloquiorū Dei: †facti eſtis ij quibus lacte ſit opus, et nō ſolido cibo. Nam quiſquis lactis eſt particeps, is rudis eſt ſermonis iuſtitiæ, infans enim eſt. Porrò perfectorum eſt ſolidus cibus, nempe horum qui propter aſſuetudinem, ſenſus habent exercitatos ad diſcretionem boni pariter ac mali.*

CAPVT VI.

QVapropter omiſſo, qui in Chriſto rudes inchoat, ſermone, ad perfectionem feramur, non rurſum fundamentum iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum, baptiſmatum, doctrinæ, ac manuum impoſitionis, & reſurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Atq; id faciemus, ſiquidem permiſerit Deus. Nam fieri non poteſt, ut qui ſemel fuerint illuminati, guſtauerintq; donum cœleſte, & participes facti fuerint ſpiritus ſancti, guſtauerintq; bonum

Dei uerbum, ac uirtutes futuri seculi, si prolabantur, denuo renouentur per pœnitentiam, ab integro crucifigentes sibimetipsis filium Dei, et ludibrio exponentes. Siquidem terra quæ imbrem sæpius in se uenientē combiberit, & progenuerit herbam accommodam eis, opera quorum & colitur, recipit benedictionem à Deo. At quæ produxerit spinas & tribulos, reproba est, & maledictioni confinis, cuius exitus huc tendit ut exuratur. Cæterum persuasimus nobis de uobis dilecti, quæ his sint meliora, & cum salute coniuncta, tametsi sic loquamur. Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestri, & laboris ex charitate suscepti, quam exhibuistis erga nomen illius, qui ministrastis sanctis, & ministratis. Cupimus autem ut unusquisq; uestrū idem præstet studiū ad plenam spei certitudinem, usq; ad perfectionem, ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidem ac patientiam hæreditatem accipiunt promißionis. †Deus enim pollicitus Abrahæ, cum non posset per quēquam maiorem iurare, iurauit per seipsum, dicens: Nisi benedicens benedixero tibi, et multiplicās multiplicauero te. Atq; ita cum patienter expectasset, consequutus est promissum. Nam homines quidem per eum iurant qui sit maior, atq; iisdem omnis controuersiæ finis est, si accedat iurisiurandi confirmatio. Qua in re Deus cū eximie uellet hæredibus promißionis ostendere firmitatē consilij sui, interposuit iusiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non posset ut mētiretur Deus, ualidā consolationē haberemus, qui huc cōfugimus, ut potiamur proposita spe, quam uelut ancoram tenemus animæ, cum tutam, tum firmam,

Gen. 22.

& introeuntem usque ad ea quæ sunt intra uelum, ubi præcursor pro nobis ingressus est Iesus iuxta ordinem Melchisedec, pontifex factus in æternum.

CAPVT VII.

Gen.14. NAm' hic erat Melchisedec, rex Salem, pontifex Dei altißimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impartitus est Abraham, qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex iustitiæ, deinde uerò etiam rex Salem, quod est rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium dierum, neq; uitæ finem habens, sed aßimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Considerate uerò quantus hic fuerit, cui etiã decimas dederit Abraham patriarcha de spolijs? Atq; ij quidem, qui quod sint de numero filiorum Leui, sacerdotij functionem sumunt: præceptum habent, ut decimas accipiant à populo iuxta legem, hoc est, à fratribus suis, licet egreßis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recensetur ex illis, decimas accepit ab Abraham, & habenti promißiones benedixit. Porrò nemo negat quin id quod minus est, ab eo quod maius est, benedictionem accipiat. Atque hic quidem homines, qui moriuntur, decimas accipiunt. Illic autem is, de quo testatum est, quod uiuat: &, ut ita loquar, in Abraham decimatus est etiam ipse Leui, qui decimas solet accipere. Nam is adhuc in lumbis patris erat, cum occurreret Abrahæ Melchisedec. Proinde si consummatio per Leuiticum sacerdotium erat, siquidem per hoc populus legem acceperat: quid præterea fuit opus, alium exoriri sacerdotem, qui secundum ordinem Melchisedec,

dec, et non secundum ordinem Aaron diceretur? Quandoquidē translato sacerdotio, † necesse est, ut legis quoque translatio fiat. Nam is de quo dicuntur hæc, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus altari adstitit. Palàm est enim quod è tribu Iuda exortus sit dominus noster. At nihil loquutus est de sacerdotio Moses, quod ad hanc tribum pertineat, idq; magis etiam liquet, siquidem ad similitudinem Melchisedec exoritur sacerdos alius, qui non iuxta legem mandati carnalis factus sit: sed iuxta potētiā uitæ indissolubilis. Testificatur enim ad hunc modum: † Tu sacerdos in æternū secundū ordinem Melchisedec. Abrogatur enim quod præcessit præceptū propter imbecillitatē & inutilitatē. Nā nihil ad perfectionē adduxit lex, uerū erat introductio ad spem potiorem, per quam appropinquamus Deo, atque hoc potiorem, quod non absque iureiurando res acta sit. Nam illi quidem citra iusiurandum sacerdotes facti sunt: hi uerò cum iureiurando, per eum qui dixit ad illum: † Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinationem Melchisedec. Tanto potioris testamenti sponsor factus est Iesus, & illi quidem plures facti fuerunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere. At hic quod idem maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium: unde & saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum adeunt Deum, semper uiuens, † ad hoc ut interpellet pro illis. Talis enim decebat, ut esset nobis pontifex pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus, cui non sit quotidie necesse, quemadmodum illis pōtificibus, prius pro

Gal. 4.

Psal. 109.

Ibidem.

1. Ioan. 2.

proprijs peccatis uictimas offerre, deinde pro peccatis populi. Nam id fecit semel, cum semetipsum obtulit. Siquidem lex homines constituit pontifices habentes infirmitatem. Porrò sermo iurisiurandi, qui supra legem fuit, filium constituit in æternum consummatum.

CAPVT VIII.

Supra 4. CAeterum eorũ quæ dicimus illud est caput, †quod talem habemus pontificẽ, qui consedit ad dexterã throni maiestatis in cœlis, sanctorum administrator, ac ueri tabernaculi, quod fixit Deus, et non homo. Omnis enim põtifex ad offerendũ donaria et uictimas constituitur, unde necesse est, ut hic etiã habeat aliquid quod of-

Exod. 25. Act. 7. ferat. Nam si esset in terra, ne sacerdos quidẽ esset, ubi sunt sacerdotes qui offerunt iuxtà legẽ donaria, qui quidẽ exẽplari et umbræ deseruiũt cœlestiũ, quemadmodũ oraculo respõsum est Mosi cũ esset absoluturus tabernaculũ: Nam uide, inquit, ut facias omnia secundũ exemplar quod ostensum est tibi in mõte: nũc uerò hoc excellentius sortitus est sacerdotiũ, quo præstãtioris est testamenti intercessor, quod in præstãtioribus promißis sancitum est. Etenim si prius illud tale fuisset, ut nihil in eo posset reprehẽdi, haudquaquã fuisset secundo quæsitus

Hiere. 31 locus. Nã incusans eos, loquitur illis: †Ecce dies uenient, dicit dominus, et consummabo super domũ Israel, et super domũ Iuda testamentũ nouũ, nõ iuxta testamentum quod feci patribus illorũ in die cum apprehenderẽ manum illorũ, ut educerẽ eos ex Aegypto, quoniã ipsi non perstiterũt in testamẽto meo, et ego neglectui eos habui, dicit dominus. Nã hoc est testamentum quod disponã domui Israel post dies illos, dicit dominus: dans leges meas

in

in mentē illorū, et in corde illorum inſcribā illas, et † ero Apoc. 21.
illis Deus, et ipſi erunt mihi populus. Et non docebunt
quiſq; proximū ſuū, et unuſquiſq; fratrē ſuū, dicentes: †
Cognoſce dominū, quod omnes cognituri ſint me ab eo Hiere. 31
qui puſillus fuerit inter eos, uſq; ad eum qui magnus eſt
inter illos, quoniā placatus ero ſuper iniuſtitijs illorū,
& peccatis eorū et iniquitatū illorū nō recordabor am
plius. Per hoc quod dicit nouum antiquauit prius. Por
rò quod antiquatur ac ſeneſcit, in propinquo eſt ut eua
neſcat.

CAPUT IX.

Igitur habebat quidem etiam prius illud, iuſtificatio-
nes, cultus, ac ſanctum mundanum. † Siquidem taber Exod. 25.
naculum factum fuit primum, in quo erant lucernæ, &
menſa, & propoſitio panum, quam uocant, ſancta. Poſt
ſecundum autem uelum erat tabernaculum, quod uoca
tur ſanctum ſanctorum, aureum habens thuribulum, et
arcam teſtamenti, undiq; circumtectam auro, † in qua Exod. 16.
urna aurea habens manna, † & uirga Aaron quæ ger- *Num. 17.
minauerat, & tabulæ teſtamenti. Supra hanc au-
tem cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatorium, de
quibus non eſt nunc dicendum ſingulatim. His autem
ad hunc ordinatis modum, in prius quidem tabernacu-
lum ſemper ingrediuntur ſacerdotes, qui ſacrorum ri-
tus peragant: in ſecundum autem ſemel quotannis ſolus
pontifex, non ſine ſanguine, quem offert pro ſeipſo, &
pro populi ignorantijs, illud ſignificante ſpiritu ſancto,
nondum manifeſtatam eſſe ſanctorum uiam, adhuc prio
re tabernaculo conſiſtēte, quæ erat ſimilitudo pro tem
pore tū præſente, in quo dona ſacrificiaq; offeruntur,
quæ nō poßint iuxta conſcientiam perfectum reddere

cultorem, in cibis duntaxat & potionibus, & diuersis ablutionibus ac iustificationibus carnis, usque ad tempus correctionis imposita. At Christus accedens pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculum, non manu factum, hoc est, non huius structuræ, † neque per sanguinem hircorum ac uitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta æterna redemptione reperta. Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuencæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum Deo, purgabit conscientiam uestram à mortuarijs operibus ad seruiendum Deo uiuenti? Et ob id noui testamenti conciliator est, ut morte intercedente, ad redemptionem earũ præuaricationũ, quæ fuerant sub priori testamento, ij qui uocati sunt promissionem accipiant æternæ hæreditatis. Siquidem ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. † Nam testamentum in mortuis ratum est, quandoquidem nondum ualet cum uiuit testator. Vnde ne prius quidem illud absque sanguine dedicatum fuit. Cum enim Moses omne præceptum iuxta legem exposuisset omni populo, sumpto sanguine uitulorum & hircorum, cum aqua & lana coccina & hissopo, simul & ipsum librum, & totum populum aspersit, dicens: † Hic est sanguis testamenti, quod mandauit uobis Deus. Insuper autem & tabernaculum, & omnia uasa ministerij sanguine consimiliter aspergebat. Et omnia ferè secundum legem sanguine purificantur, & absque sanguinis effusione non fit remissio. Itaque necesse est, ut exemplaria qui-

Rom. 5. 1. Pet. 1. 1. Ioan. 1. Abac. 1. Gal. 3. Exod. 24.

plaria quidem eorum quæ sunt in cœlis, hisce rebus purificentur. Cæterum ipsa cœlestia potioribus quàm hæ sint, uictimis mundentur. Non enim in manufacta sancta ingressus est Christus, exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc in cõspectu Dei pro nobis, nõ ut sæpius offerat semetipsum, quemadmodũ pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum. Alioqui oportuisset illum sæpius passum fuisse à condito mundo. Nunc autem semel, sub consummationem seculorum, ad profligationem peccati, per immolationem suipsius apparuit. Et quatenus illud manet homines, ut semel moriantur, post hoc autem iudicium, †ita & Christus semel oblatus, ut multorum peccata tolleret, rursus absque peccato conspicietur ijs, qui illum expectant in salutem. Rom. 5. 1. Pet. 3.

CAPVT X.

NAm lex umbram obtinens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, his hostijs, quas singulis annis easdem continenter offerunt, nunquam potest accedentes perfectos reddere. Alioqui nónne desijssent offerri? Propterea quod nullam iam habuissent conscientiam peccatorum, qui sacrificassent, ac semel purgati essent. Atqui in istis commemoratio fit peccatorum quotannis. Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Quapropter cum ingressurus est mundum, dicit: † Sacrificium & oblationem noluisti: Corpus autẽ aptasti mihi, holocautomata & pro Psal. 39. peccato non comprobasti. Tunc dixi: Ecce adsum, † in Ibidem. capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius cum dicit: sacrificium, & oblatio-

nem & holocautomata, & pro peccato noluisti, neq; comprobasti, quæ iuxta legem offeruntur, tunc dixit: Ecce adsum, ut faciam deus uoluntatem tuã: tollit prius ut posterius statuat: per quam uoluntatem sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie, sacra peragens, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima, †perpetuo sedet ad dexteram Dei, id quod superest expectãs, donec reddantur inimici ipsius scabellum pedem eius. Vnica enim oblatione perfectos efficit in perpetuum, eos qui sanctificantur. Testificatur autem nobis & ipse spiritus sanctus, nimirum cum prædixerit: Hoc est testamentum quod condam erga illos, post dies illos, dicit dominus, dans leges meas in corde illorum, & in mentibus illorum inscribam eas, & peccatorum atque iniquitatum illorum non recordabor amplius. Porrò ubi horum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Cum igitur fratres, habeamus libertatem adeundi in sancta per sanguinem Iesu ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentem, per uelamentum, hoc est, per carnem suam, cumq; habeamus sacerdotem magnum præfectum domui Dei, accedamus cum uero corde, in certitudine fidei, aspersi cordibus, ac depulsa conscientia mala, et abluti corpore aqua pura, teneamus confessionem spei, non uacillantem (fidelis enim qui promisit) & consideremus nos inuicẽ, in hoc, ut prouocemus ad charitatem & bona opera, non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos est nonnullis, sed adhortantes inuicem: idq; hoc magis

Psal. 109.

Hiere. 31

gis

gis, quod uidetis appropinquantem diem. Nam si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicij, et ignis uehementia, qui deuoraturus est aduersarios.† Qui aspernatus fuerit Moysi legē, absq; misericordia, * sub duobus aut tribus testibus moritur. Quanto putatis peioribus afficietur supplicijs, qui filium Dei conculcarit, & sanguinem testamēti ceu rem prophanam habuerit, per quem fuerat sanctificatus, & spiritum gratiæ contumelia affecerit? Nouimus enim eum qui dixit: †Meum est ulcisci, ego rependam dicit dominus. Et rursum: †Dominus iudicabit populum suum. Horrēdum est incidere in manus Dei uiuentis. Redeant autem uobis in memoriam superiores dies, in quibus illuminati, ingens certamen sustinuistis afflictionum: partim quidem dum & probris & pressuris affecti, spectaculo fuistis omnibus, partim dum consortes ita conuersantium facti estis. Siquidem & afflictionum, quæ ex uinculis meis contigerunt, participes fuistis, & direptionem facultatum uestrarum cum gaudio accepistis, scientes uos habere in uobis potiorem substantiam in cœlis ac manentem. Ne abieceritis igitur fiduciam uestram, quæ magnam habet præmij retributionem. Nam patientia uobis est opus, ut ubi uoluntatem Dei peregeritis, reportetis promißionem. Adhuc enim perpusillum temporis, & qui uenturus est ueniet, & non tardabit.† Iustus autē ex fide uicturus est, & si se subduxerit, non probabitur animo meo. At nos non sumus qui subducamus nos in perditionem, sed ad fidem pertinemus in acquisitionem animæ.

Deut. 17. Math. 18. 2. Cor. 13. Deute. 32. Rom. 12. Abac. 2. Rom. 1. 10. Gal. 3.

CAPVT XI.

Est autem fides earum rerum quæ sperantur sub-
stantia, argumentum eorum quæ non uidentur. Per
Gen.1. hanc enim testimonium meruerunt seniores. † Per fi-
dem intelligimus perfecta fuisse secula uerbo Dei, ut ex
Gen.4. his quæ non apparebāt, ea quæ uidentur, fierent. † Per
fidem uberiorē hostiam Abel obtulit Deo quàm Cain,
per quam testimonium meruit quod esset iustus, testi-
monium perhibente de donarijs illius Deo, & per hanc
Gen. 5. mortuus adhuc loquitur. † Per fidem Enoch fuit trans-
Sap.4. Ecclesf.44. latus, ne uideret mortem: nec fuit inuentus, propterea
quod transtulerat illum Deus: priusquam enim trans-
ferretur, testimonium meruerat quod placuisset Deo.
Atqui sine fide fieri non potest, ut quis illis placeat.
Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse
Gen.6. Deum, & esse remuneratorem quærentibus se. † Per
Ecclesf.44. fidem admonitus oraculo Noe, ea quæ nondum uideban
tur, ueritus, apparauit arcam ad salutē domus suæ: per
quam arcam condemnauit mundum, & eius quæ secun
Gen.12.13. dum fidē est, iustitiæ factus est hæres. † Per fidem appel
latus Abraham, obedijt, ut exiret in locum quem acce-
pturus erat in hæreditatē: & exiuit, nesciens quò esset
uenturus. Per fidē cōmigrauit in terram promißionis,
ueluti peregrinam, cum in tabernaculis habitasset cū
Isaac & Iacob, cohæredibus eiusdem promißionis. Ex-
pectauerat enim habentem fundamentum ciuitatem,
Gen.21. cuius opifex & conditor est Deus. † Per fidem & ipsa
Sara uim ad concipiendū & retinēdum semen accepit:
ac præter ætatis rationem peperit, quod fidelem iudica
ret eum qui promiserat. Quapropter et ex uno progna

tisunt

ti sunt posteri, eoq; iam annis effœto tanto numero, quanto sunt stellæ cœli, & uelut harena quæ est iuxta marginem maris innumerabilis. Iuxta fidē mortui sunt hi omnes, quum non accepissent promißiones: sed procul eas uidissent & credidissent salutassentq;, & confeßi fuissent, se hospites atq; aduenas esse in terra. Nā hæc qui dicunt, declarant se patriam inquirere. Et si illius quidem memores fuissent, unde fuerāt profecti, habebant opportunitatem reuertendi. Nunc autem meliorem expetunt, hoc est cœlestem. Quapropter nō erubescit ipse Deus uocari Deus illorum: parauerat enim illis ciuitatem. † Per fidem obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum obtulit, in quo promißiones acceperat ad quem dictum fuerat: In Isaac uocabitur tibi semen, cum illud secum perpendisset, Deum uel à mortuis excitare posse, unde illum etiam resurrectionis typo reduxit. † Per fidem de futuris benedixit Isaac filio Iacob & Esau. * Per fidem Iacob moriens, singulis filijs Ioseph benedixit, & adorauit fastigiū uirgæ illius. † Per fidem Ioseph moriens, de egreßione filiorū Israel meminit, deq; oßib. suis mādauit † Per fidē cū natus esset Moyses, occultatus est menses tres à parentibus suis, propterea quod uiderēt elegantem puellum, nec ueriti sunt edictum regis. Per fidem Moyses iā grandis renuit uocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens simul malis affici cum populo Dei, quàm temporarijs peccati cōmodis frui, maiores arbitratus diuitias probrum Christi, quàm Aegyptiorum thesauros. Respectum enim habebat remunerationis. Per fidem reliquit Aegyptū, haud ueritus ferociā regis. Perinde enim quasi uidisset eum

Gen. 22. Ecclesi. 44. Gen. 27. Gen. 48. & 49. Gen. 50. Exod. 1.

te peccato, per tolerantiam curramus in proposito no-
bis certamine, respicientes ad fidei ducem & consum-
mationem Iesum, qui pro proposito sibi gaudio pertulit
crucem, ignominia contempta, & ad dexteram throni
Dei consedit. Reputate enim quod is talem sustinuerit
à peccatoribus aduersus se contradictionem, ne defati-
gemini, animis defecti. Nondum usq; ad sanguinem resti
tistis aduersus peccatum repugnantes: et obliti estis ex
hortationis, quæ uobis tãquam filijs loquitur; †Fili mi, Prou. 3.
ne neglexeris correptionem domini, neq; deficias, cum
ab eo argueris. †Quem enim diligit dominus, corripit: Apoc. 3.
flagellat autem omnem filium quem recipit. Si castiga-
tonem sustinetis, ueluti filijs uobis offert se Deus. Quis
enim est filius, quem non castigat pater? Quod si alieni
estis à castigatione, cuius participes sunt omnes: igitur
spurij estis, non filij: Itaq; cum carnis nostræ patres ha-
buerimus castigatores, & reueriti simus illos, an non
multo magis subijciemur patri spirituum, & uiuemus?
Atque illi quidem ad paucos dies pro arbitratu suo nos
erudiebant: hic aũt ad cõmodum nostrum in hoc, ut im-
partiat nobis sanctimoniam suam. Omnis autem casti-
gatio in præsens quidem nõ uidetur esse gaudij, sed mo
lestiæ. At postea fructum tranquillũ iustitiæ reddit his,
qui per illam fuerint exercitati. Quapropter manus re Rom. 12.
missas, & genua soluta surrigite, & facite ut recti sint
gressus pedibus uestris, ne claudicatio aberret à uia,
imò sanetur potius. Pacem sectemini cũ omnibus, et san
ctimoniũ, sine qua nemo uidebit dominũ, curã agentes,
ne quis sit qui deficiat à gratia dei, ne qua radix amari
tentiæ, suppullulans obturbet, & per hanc inquinentur

Gen. 25. multi: ne quis scortator, aut prophanus, uelut † Esau,
qui unico edulio permutauit ius primogeniti. Scitis e-
nim quod postea, cũ uellet hæreditario iure benedictio
Ibidẽ 27. nem assequi, reprobatus sit. † Non enim reperit pœni-
tentiæ locum, tametsi cum lachrymis quæsiuisset eam.
Non enim accessistis ad contactum montem, & incen-
sum ignem ac turbinem, & caliginem, & procellam, tu
Exod. 20. bæq; sonitum, et uocem uerborũ, † quam qui audierãt,
Ibidem 19. deprecati sunt, ne his adiungeretur oratio. Non enim
ferebant, quod edicebatur: † Si bestia tetigerit montẽ,
lapidabitur, aut iaculo configetur, & adeo terribile e-
rat uisum quod apparebat. Moses dixit: Expauefactus
sum ac tremebundus: sed accessistis ad montem Sion, et
ad ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad
innumerabilium angelorum cœtum, & ad concionem
primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iu
dicem uniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum per
fectorum, & ad noui testamenti conciliatorem Iesum,
& ad sanguinem aspersionis meliora loquentem quàm
loquebatur sanguis Abel. Videte ne aspernemini eum
qui loquitur: nam si illi nõ effugerunt, qui auersabãtur
eum qui loquebatur in terra, multo magis nos, si eum
qui de cœlis est, auersemur: cuius uox tum concussit ter
Aggel. 2. ram, at nunc denunciauit, dicens: † Adhuc semel ego
concutio, non modo terram, uerumetiam cœlum. Por-
rò illud quod dicit: Adhuc semel, significat eorum quæ
concutiuntur translationem: utpote quæ facta sint, ut
maneant ea quæ non concutiuntur. Quapropter regnũ
assumentes, quod concuti non possit, habeamus gratiã,
per quam ita colamus Deum, ut illi placeamus cum re-
uerentia & religione.

CAPVT XIII.

ET Tenim Deus noster ignis consumens est. Frater- Deut.4.
na charitas maneat. † Hospitalitatis ne sitis imme Rom.12.
mores: per hanc enim quidã inscientes exceperunt an- 1.Pet.4.
gelos hospitio. Memores estote uinctorum, tanquam
unà cum illis uincti, eorum qui affliguntur, uelut ipsi
quoq; uersantes in corpore. Honorabile est inter om-
nes coniugium, & cubile impollutum. Scortatores au-
tem & adulteros iudicabit Deus. Sint mores alieni ab
auaritia, contenti his quæ adsunt. Siquidem ipse dixit:
† Non te desero, neq; derelinquo, ut fidentes dicamus: Iosue 1.
Dominus mihi auxiliator, nec timebo quid faciat mihi Psal. 117.
homo. Memores estote eorum qui præsunt uobis, qui
loquuti sunt uobis sermonem Dei, quorum imitemini fi
dem, considerantes qui fuerit exitus conuersationis il-
lorum. Iesus Christus heri & hodie, idem est etiam in
secula. Doctrinis uarijs ac peregrinis ne circunferami
ni. Bonum est enim, gratia constabiliri cor, non escis
quæ non profuerunt his, qui uersati sunt in illis. Habe-
mus altare, de quo non est fas edere his qui tabernacu
lo deseruiunt. † Animalium enim quorum sanguis in- Num.19.
fertur pro peccato in sancta per pontificem, horũ cor
pora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus,
ut sanctificaret per proprium sanguinem populum ex
tra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra
castra, opprobrium eius portantes. † Non enim habe- Mich.2.
mus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.
Per ipsum igitur offerimus hostiã laudis semper Deo,
hoc est, fructum labiorum, confitentium nomini eius.
Cæterum beneficentiæ & communicationis ne obliui

EPISTOLA BEATI IACOBI.

CAPVT PRIMVM.

IACOBVS Dei ac domini Iesu Chri
sti seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in
dispersione, salutem. Pro summo gaudio
ducite fratres mei, quoties in tentationes
incideritis uarias illud scientes, quod exploratio fidei
uestræ parit patientiam. † Cæterum patientia opus Rom.5.
perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq;
in parte diminuti. Quod si cui uestrum deest sapientia,
postulet ab eo qui dat, nempe Deo, qui dat, inquam, om
nibus simpliciter, nec exprobrat, ac dabitur ei Sed po
stulet cum fiducia, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is si
milis est fluctui maris, qui uentis agitur, & impetu ra-
pitur. Neq; enim existimet homo ille se quicquam acce
pturum à domino. Vir animo duplici, inconstans est in
omnibus uijs suis. Glorietur autem frater qui est humi
lis in sublimitate sua. Contra qui diues est, in humilia-
tione sui: quoniam ueluti flos herbæ præteribit. † Exor Eccli 14.
tus est enim sol cum æstu, & exaruit herba, & flos il- 1 Pet 1.
lius decidit, & decor aspectus illius perijt. Sic & diues Iob 5.
in uijs suis marcescet. † Beatus uir qui suffert tentatio Isa.40.
nē: quoniā comprobatus erit, accipiet coronā uitæ, quā
promisit dominus his à quibus fuerit dilectus. Ne quis
cū tentatur, dicat se à Deo tentari. Nā Deus ut malis tē
tari nō potest, ita nec ipse quēquā tētat. Imò unusquisq;

tentatur, dum à propria concupiscentia abstrahitur et inescatur. Deinde concupiscentia posteaquam concepit, parit peccatum: peccatum uerò perfectum progignit mortem. Ne erretis fratres mei dilecti. Omnis donatio bona, & omne donum perfectum, è supernis est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio. Is destinata uoluntate progenuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum. Itaque fratres
Prou.17. *mei dilecti, † sit omnis homo uelox ad audiendum, tar-*
Eccle.5. *dus ad loquendum, tardus ad iram. Nam ira uiri iustitiam Dei non efficit. Quapropter deposita omni immunditia & redundantia malitiæ, cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui potest saluas reddere animas uestras. † Sitis autem effectores sermonis, & non*
Rom.2. *auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Quoniam si quis audiat sermonem, nec eum factis exprimat, hic similis est uiro consideranti faciem natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim seipsum & abijt, & continuo*
Matth.5. *oblitus est qualis esset. At qui prospexerit in legē perfectam, quæ est libertatis, & permanserit, hic cum sit nō auditor obliuiosus, sed effector operis, beatus facto*
1.Pet.3. *suo erit. Si quis uidetur religiosus esse inter uos, † qui non frenat linguam suam, sed aberrare sinit cor suū, huius uana est religio. Religio pura & immaculata apud Deū & patrem hæc est, inuisere orphanos et uiduas in afflictione sua, immaculatum seipsum seruare à mūdo.*

CAPVT II.

FRatres mei, ne cum respectu personarum habeatis fidem domini nostri Iesu Christi ex opinione. Nam

si

si ingrediatur in cœtum uestrum uir aureum gestans annulum, ueste indutus splendida: ingrediatur autem & pauper in sordida ueste, & respexeritis ad illum qui uestem gestat splendidã & dixeritis illi: Tu sede hic bene: & pauperi dicatis, Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum: & non dijudicati estis in uobisipsis, & facti estis iudices cogitationum malarum. Audite fratres mei dilecti, nónne Deus elegit pauperes mũdi huius, diuites in fide, & hæredes regni quod promisit his à quibus dilectus fuerit? Vos autem contemptui habuistis pauperem. Nónne diuites tyrãnidem exercent in uos, & ijdem trahunt uos ad tribunalia? et ijdem male loquuntur de bono nomine, quod inuocatũ est super uos? Si legem quidem regiam perficitis iuxta Leuit.19.
scripturam: † *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* Rom.2.
benefacitis: † *si uerò personam respicitis, peccatum* Ephes.5. Coloss.3.
committitis, & redarguimini à lege ueluti trãsgresso- Acto.10.
res. Quisquis enim totam legem seruauerit, offenderit 1.Pet.1.
autem in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit, Ne mœcheris: dixit etiã, Ne occidas. Quod si non fueris mœchatus, occideris tamen, factus es transgressor legis. Ita loquamini, & ita faciatis ueluti per legem libertatis iudicandi. Siquidem iudicium absque misericordia erit ei qui non præstiterit misericordiã. Et gloriatur misericordia aduersus iudicium. Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, facta uerò non habeat? Num potest fides saluum facere illum? Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egentes quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis: Abite cum pace, calescite & saturamini: non tamen dederitis

quæ ſunt neceſſaria corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides, ſi facta non habuerit, mortua eſt per ſe. Sed dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego facta habeo. Oſtende mihi fidem tuam ex factis tuis, & ego oſtendam tibi ex factis meis fidem meam. Tu credis quod Deus unus eſt? Rectè facis. Et dæmonia credunt, ac contremiſcunt. Vis uerò ſcire ô homo inanis, quod fides abſq; factis mortua ſit? Abraham pater noſter, nónne ex factis iuſtificatus eſt, † cum obtuliſſet Iſaac filium ſuum ſuper altare? Vides quod fides adiumento fuerit factis

Gen 22. illius, & ex factis fides perfecta fuerit? Et impleta eſt ſcriptura, quæ dicit: † Credidit Abraham Deo, & im

Gene 15. putatum eſt illi ad iuſtitiã, & amicus Dei uocatus eſt.

Rom.4. Galat.3. Videtis igitur, quòd ex factis iuſtificetur homo, & non ex fide tantũ? † Similiter autem & Rhaab meretrix,

Iofue 2. an non ex factis iuſtificata eſt, cum excepiſſet nũcios, & alia uia emiſiſſet? Nam quemadmodũ corpus abſq; ſpiritu mortuũ eſt, ita & fides abſq; factis mortua eſt.

CAPVT III.

Math. 23. NOlite plures magiſtri fieri fratres mei, ſcientes quod magis iudicium ſumpturi ſimus. In multis enim labimur omnes. Si quis in ſermone non labitur, hic perfectus eſt uir, qui poſſit freno moderari totum etiam corpus. Ecce equis frena in ora immitimus, ut obediant nobis, & totum corpus illorũ circumagimus. Ecce naues quoq; cum tantæ ſint, & à uentis ſæuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo, quocũque impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua puſillũ membrũ eſt, & magna iactat. Ecce exiguus ignis quan

tam

tam materiam incendit Et *lingua ignis est, mundus ini quitatis: sic lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, & inflammatur à gehenna.* Omnis enim natura & *ferarum & uolucrum, serpentiumq; et marinorum domatur, & domita est à natura humana.* Linguam au*tem nullus hominum domare potest, incoercibile malum, plena ueneno mortifero*. Per *ipsam benedicimus* Deo & *patri, & per ipsam maledicimus hominibus, qui ad similitudinem* Dei *conditi sunt*. Ex eodem ore *procedit benedictio & maledictio. Nõ oportet fratres mei hæc ita fieri.* Nunquid *fons ex eodem foramine emittit dulcem & amaram aquam?* Nunquid *potest fratres mei, ficus oleas gignere, aut uitis ficus? Sic nullus fons salsam ac dulcẽ potest edere aquam. Quis sapiẽs & scientia præditus inter uos? ostendat ex bona conuersatione opera sua cũ mansuetudine sapiẽtiæ.* Quod *si æmulationem amaram habetis, & contentionem in corde uestro, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus ueritatem.* Non *est enim ista sapientia è supernis descendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca*. Vbi *enim æmulatio & contentio, ibi incõstantia & omne opus prauum. Quæ autem è supernis est sapientia, primum quidem casta est, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, absq; dijudicatione, sine simulatione*. Fructus *autem iustitiæ in pace seminatur facientibus pacem.*

CAPVT IIII.

VNde *bella & lites in uobis?* Nónne *hinc? nimirũ ex uoluptatibus uestris, quæ militant in membris*

cultorem, in cibis duntaxat & potionibus, & diuerſis ablutionibus ac iuſtificationibus carnis, uſque ad tempus correctionis impoſita. At Chriſtus accedens pontifex *futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculum, non manu factum, hoc eſt, non huius ſtru-*
Rom. 5. *cturæ, † neque per ſanguinem hircorum ac uitulorum,*
1. Pet. 1. *ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſan-*
1. Ioan. 1. *cta æterna redemptione reperta.* Nam *ſi ſanguis tauro*
Abac. 1. *rum & hircorum & cinis iuuencæ aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis purificationem, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum æternum ſeipſum obtulit immaculatum* Deo, *purgabit conſcientiam ueſtram à mortuarijs operibus ad ſeruiendum* Deo *uiuenti?* Et *ob id noui teſtamenti conciliator eſt, ut morte intercedente, ad redemptionem earũ præuaricationũ, quæ fuerant ſub priori teſtamento, ij qui uocati ſunt promiſſionem accipiant æternæ hæreditatis.* Siquidem *ubi teſtamentum eſt, mors intercedat neceſſe eſt teſta-*
Gal. 3. *toris.* † Nam *teſtamentum in mortuis ratum eſt, quandoquidem nondum ualet cum uiuit teſtator.* Vnde *ne prius quidem illud abſque ſanguine dedicatum fuit. Cum enim* Moſes *omne præceptum iuxta legem expoſuiſſet omni populo, ſumpto ſanguine uitulorum & hircorum, cum aqua & lana coccina & hiſſopo, ſimul &*
Exod. 24. *ipſum librum, & totum populum aſperſit, dicens:* † Hic *eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit uobis* Deus. Inſuper *autem & tabernaculum, & omnia uaſa miniſterij ſanguine conſimiliter aſpergebat.* Et *omnia ferè ſecundum legem ſanguine purificantur, & abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio.* Itaque *neceſſe eſt, ut exem-*

plaria qui-

plaria quidem eorum quæ sunt in cœlis, hisce rebus purificentur. Cæterum ipsa cœlestia potioribus quàm hæ sint, uictimis mundentur. Non enim in manufacta sancta ingressus est Christus, exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc in cōspectu Dei pro nobis, nō ut sæpius offerat semetipsum, quemadmodū pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum. Alioqui oportuisset illum sæpius passum fuisse à condito mundo. Nunc autem semel, sub consummationem seculorum, ad profligationem peccati, per immolationem suiipsius apparuit. Et quatenus illud manet homines, uti semel moriantur, post hoc autem iudicium, †ita & Christus semel oblatus, ut multorum peccata tolleret, rursus absque peccato conspicietur ijs, qui illum expectant in salutem. Rom. 5. 1. Pet. 3.

CAPVT X.

NAm lex umbram obtinens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, his hostijs, quas singulis annis easdem continenter offerunt, nunquam potest accedentes perfectos reddere. Alioqui nónne desijssent offerri? Propterea quod nullam iam habuissent conscientiam peccatorum, qui sacrificassent, ac semel purgati essent. Atqui in istis commemoratio fit peccatorum quotannis. Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Quapropter cum ingressurus est mundum, dicit: † Sacrificium & oblationem noluisti: Corpus autē aptasti mihi, holocautomata & pro peccato non comprobasti. Tunc dixi: Ecce adsum, † in capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius cum dicit: sacrificium, & oblatio- Psal. 39. Ibidem.

nem & holocautomata, & pro peccato noluisti, neq; comprobasti, quæ iuxta legem offeruntur, tunc dixit: Ecce adsum, ut faciam deus uolumtatem tuã: tollit prius ut posterius statuat: per quam uoluntatem sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie, sacra peragens, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic uero una pro pecca
Psal.109. *tis oblata uictima, †perpetuo sedet ad dexteram Dei, id quod superest expectãs, donec reddantur inimici ipsius scabellum pedem eius. Vnica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum, eos qui sanctificantur. Testificatur autem nobis & ipse spiritus sanctus, nimirum cum*
Hiere.31 *prædixerit: Hoc est testamentum quod condam erga illos, post dies illos, dicit dominus, dans leges meas in corde illorum, & in mentibus illorum inscribam eas, & peccatorum atque iniquitatum illorum non recordabor amplius. Porrò ubi horum est remissio, nõn est amplius oblatio pro peccato. Cum igitur fratres, habeamus libertatem adeundi in sancta per sanguinem Iesu ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentem, per uelamentum, hoc est, per carnem suam, cumq; habeamus sacerdotem magnum præfectum domus Dei, accedamus cum uero corde, in certitudine fidei, aspersi cordibus, ac depulsa conscientia mala, et abluti corpore aqua pura, teneamus confessionem spei, non uacillantem (fidelis enim qui promisit) & consideremus nos inuicẽ, in hoc, ut prouocemus ad charitatem & bona opera, non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos est nonnullis, sed adhortantes inuicem: idq; hoc magis*

gis

gis, quod uidetis appropinquantem diem. Nam *si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicij, et ignis uehementia, qui deuoraturus est aduersarios.* † Q*ui aspernatus fuerit* Moysi *legē, absq; misericordia,* * *sub duobus aut tribus testibus moritur.* Q*uanto putatis peioribus afficietur supplicijs, qui filium* Dei *conculcarit, & sanguinem testamēti ceu rem prophanam habuerit, per quem fuerat sanctificatus, & spiritum gratiæ contumelia affecerit?* Nouimus *enim eum qui dixit:* †Meum *est ulcisci, ego rependam dicit dominus.* Et *rursum:* †Dominus *iudicabit populum suum.* Horrēdum *est incidere in manus* Dei *uiuentis.* Redeant *autem uobis in memoriam superiores dies, in quibus illuminati, ingens certamen sustinuistis afflictionum: partim quidem dum & probris & pressuris affecti, spectaculo fuistis omnibus, partim dum consortes ita conuersantium facti estis.* Siquidem *& afflictionum, quæ ex uinculis meis contigerunt, participes fuistis, & direptionem facultatum uestrarum cum gaudio accepistis, scientes uos habere in uobis potiorem substantiam in cœlis ac manentem.* Ne *abieceritis igitur fiduciam uestram, quæ magnam habet præmij retributionem.* Nam *patientia uobis est opus, ut ubi uoluntatem* Dei *peregeritis, reportetis promißionem.* Adhuc *enim perpusillum temporis, & qui uenturus est ueniet, & non tardabit.* † Iustus *autē ex fide uicturus est, & si se subduxerit, non probabitur animo meo.* At *nos non sumus qui subducamus nos in perditionem, sed ad fidem pertinemus in acquisitionem animæ.*

Deut. 17. Math. 18. 2. Cor. 13.

Deute. 32.

Rom. 12.

Abac. 2. Rom. 1. 10. Gal. 3.

CAPVT XI.

EST autem fides earum rerum quæ ſperantur ſub-
ſtantia, argumentum eorum quæ non uidentur. Per
Gen.1. *hanc enim teſtimonium meruerunt ſeniores.* † *Per fi-*
dem intelligimus perfecta fuiſſe ſecula uerbo Dei, ut ex
Gen.4. *his quæ non apparebãt, ea quæ uidentur, fierent.* † *Per*
fidem uberiorẽ hoſtiam Abel obtulit Deo quàm Cain,
per quam teſtimonium meruit quod eſſet iuſtus, teſti-
monium perhibente de donarijs illius Deo, & per hanc
Gen. 5. *mortuus adhuc loquitur.* † *Per fidem Enoch fuit tranſ-*
Sap 4. *latus, ne uideret mortem: nec fuit inuentus, propterea*
Eccleſ.44. *quod tranſtulerat illum Deus: priuſquam enim tranſ-*
ferretur, teſtimonium meruerat quod placuiſſet Deo.
Atqui ſine fide fieri non poteſt, ut quis illis placeat.
Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet eſſe
Gen.6. *Deum, & eſſe remuneratorem quærentibus ſe.* † *Per*
Eccleſ.44. *fidem admonitus oraculo Noe, ea quæ nondum uideban*
tur, ueritus, apparauit arcam ad ſalutẽ domus ſuæ: per
quam arcam condemnauit mundum, & eius quæ ſecun
Gen.12.13. *dum fidẽ eſt, iuſtitiæ factus eſt hæres.* † *Per fidem appel*
latus Abraham, obedijt, ut exiret in locum quem acce-
pturus erat in hæreditatẽ: & exiuit, neſciens quò eſſet
uenturus. Per fidẽ cõmigrauit in terram promißionis,
ueluti peregrinam, cum in tabernaculis habitaſſet cũ
Iſaac & Iacob, cohæredibus eiuſdem promißionis. Ex-
pectauerat enim habentem fundamentum ciuitatem,
Gen.21. *cuius opifex & conditor eſt Deus.* † *Per fidem & ipſa*
Sara uim ad concipiendũ & retinẽdum ſemen accepit:
ac præter ætatis rationem peperit, quod fidelem iudica
ret eum qui promiſerat. Quapropter et ex uno progna
ti ſunt

ti sunt posteri, eoq; iam annis effœto tanto numero, quanto sunt stellæ cœli, & uelut harena quæ est iuxta marginem maris innumerabilis. Iuxta fidē mortui sunt *hi omnes, quum non accepissent promißiones: sed procul eas uidissent & credidissent salutassentq;, & confeßi fuissent, se hospites atq; aduenas esse in terra.* Nā *hæc qui dicunt, declarant se patriam inquirere.* Et si il*lius quidem memores fuissent, unde fuerāt profecti, habebant opportunitatem reuertendi,* Nunc autem melio*rem expetunt, hoc est cœlestem.* Quapropter nō erube*scit ipse* Deus *uocari* Deus *illorum: parauerat enim illis ciuitatem.*† Per *fidem obtulit* Abraham Isaac, *cum tentaretur, & unigenitum obtulit, in quo promißiones acceperat ad quem dictum fuerat:* In Isaac *uocabitur tibi semen, cum illud secum perpendisset,* Deum *uel à mortuis excitare posse, unde illum etiam resurrectionis typo reduxit.*† Per *fidem de futuris benedixit* Isaac *filio* Iacob & Esau.* Per *fidem* Iacob *moriens, singulis filijs* Ioseph *benedixit, & adorauit fastigiū uirgæ illius.*† Per *fidem* Ioseph *moriens, de egreßione filiorū* Israel *meminit, deq; oßib. suis mādauit*† Per *fidē cū natus esset* Moy*ses, occultatus est menses tres à parentibus suis, propterea quod uiderēt elegantem puellum, nec ueriti sunt edictum regis.* Per *fidem* Moyses *iā grandis renuit uocari filius filiæ* Pharaonis, *potius eligens simul malis affici cum populo* Dei, *quàm temporarijs peccati cōmodis frui, maiores arbitratus diuitias probrum* Christi, *quàm* Aegyptiorum *thesauros.* Respectum *enim habebat remunerationis.* Per *fidem reliquit* Aegyptū, *haud ueritus ferociā regis.* Perinde *enim quasi uidisset eum*

Gen. 22. Eccles. 44. Gen. 27. Gen. 48. & 49. Gen. 50. Exod. 1.

te peccato, per tolerantiam curramus in proposito nobis certamine, respicientes ad fidei ducem & consummationem Iesum, qui pro proposito sibi gaudio pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dexteram throni Dei consedit. Reputate enim quod is talem sustinuerit à peccatoribus aduersus se contradictionem, ne defatigemini, animis defecti. Nondum usq; ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes: et obliti estis exhortationis, quæ uobis tãquam filijs loquitur; †Fili mi, ne neglexeris correptionem domini, neq; deficias, cum ab eo argueris. †Quem enim diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Si castigationem sustinetis, ueluti filijs uobis offert se Deus. Quis enim est filius, quem non castigat pater? Quod si alieni estis à castigatione, cuius participes sunt omnes: igitur spurij estis, non filij: Itaq; cum carnis nostræ patres habuerimus castigatores, & reueriti simus illos, an non multo magis subijciemur patri spirituum, & uiuemus? Atque illi quidem ad paucos dies pro arbitratu suo nos erudiebant: hic aũt ad cõmodum nostrum in hoc, ut impartiat nobis sanctimoniam suam. Omnis autem castigatio in præsens quidem nõ uidetur esse gaudij, sed molestiæ. At postea fructum tranquillũ iustitiæ reddit his, qui per illam fuerint exercitati. Quapropter manus remissas, & genua soluta surrigite, & facite ut recti sint gressus pedibus uestris, ne claudicatio aberret à uia, imò sanetur potius. Pacem sectemini cũ omnibus, et sanctimoniũ, sine qua nemo uidebit dominũ, curã agentes, ne quis sit qui deficiat à gratia dei, ne qua radix amarulentiæ, suppullulans obturbet, & per hanc inquinentur

Prou. 3 Apoc. 3. Rom. 12.

Gen. 25. *multi: ne quis scortator, aut prophanus, uelut* † *Esau, qui unico edulio permutauit ius primogeniti. Scitis enim quod postea, cũ uellet hæreditario iure benedictionem*
Ibidẽ 27. *nem assequi, reprobatus sit.* † *Non enim reperit pœnitentiæ locum, tametsi cum lachrymis quæsiuisset eam. Non enim accessistis ad contactum montem, & incensum ignem ac turbinem, & caliginem, & procellam, tu*
Exod. 20. *bæq; sonitum, et uocem uerborũ,* † *quam qui audierãt,*
Ibidem 19. *deprecati sunt, ne his adiungeretur oratio. Non enim ferebant, quod edicebatur:* † *Si bestia tetigerit montẽ, lapidabitur, aut iaculo configetur, & adeo terribile erat uisum quod apparebat. Moses dixit: Expauefactus sum ac tremebundus: sed accessistis ad montem Sion, et ad ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad innumerabilium angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum perfectorum, & ad noui testamenti conciliatorem Iesum, & ad sanguinem aspersionis meliora loquentem quàm loquebatur sanguis Abel. Videte ne aspernemini eum qui loquitur: nam si illi nõ effugerunt, qui auersabãtur eum qui loquebatur im terra, multo magis nos, si eum qui de cœlis est, auersemur: cuius uox tum concussit ter*
Aggei. 2. *ram, at nunc denunciauit, dicens:* † *Ad huc semel ego concutio, non modo terram, uerumetiam cœlum. Porrò illud quod dicit: Adhuc semel, significat eorum quæ concutiuntur translationem: utpote quæ facta sint, ut maneant ea quæ non concutiuntur. Quapropter regnũ assumentes, quod concuti non possit, habeamus gratiã, per quam ita colamus Deum, ut illi placeamus cum reuerentia & religione.*

Caput

CAPVT XIII.

Et enim Deus noster ignis consumens est. Frater- Deut.4.
na charitas maneat. † Hospitalitatis ne sitis imme Rom.12.
mores: per hanc enim quidā inscientes exceperunt an- 1.Pet.4.
gelos hospitio. Memores estote uinctorum, tanquam
unà cum illis uincti, eorum qui affliguntur, uelut ipsi
quoq; uersantes in corpore. Honorabile est inter om-
nes coniugium, & cubile impollutum. Scortatores au-
tem & adulteros iudicabit Deus. Sint mores alieni ab
auaritia, contenti his quæ adsunt. Siquidem ipse dixit:
† Non te desero, neq; derelinquo, ut fidentes dicamus: Iosue 1.
Dominus mihi auxiliator, nec timebo quid faciat mihi Psal. 117.
homo. Memores estote eorum qui præsunt uobis, qui
loquuti sunt uobis sermonem Dei, quorum imitemini fi
dem, considerantes qui fuerit exitus conuersationis il-
lorum. Iesus Christus heri & hodie, idem est etiam in
secula. Doctrinis uarijs ac peregrinis ne circunferami
ni. Bonum est enim, gratia constabiliri cor, non escis
quæ non profuerunt his, qui uersati sunt in illis. Habe-
mus altare, de quo non est fas edere his qui tabernacu
lo deseruiunt. † Animalium enim quorum sanguis in- Num.19.
fertur pro peccato in sancta per pontificem, horū cor
pora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus,
ut sanctificaret per proprium sanguinem populum ex
tra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra
castra, opprobrium eius portantes. † Non enim habe- Mich.2.
mus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.
Per ipsum igitur offerimus hostiā laudis semper Deo,
hoc est, fructum labiorum, confitentium nomini eius.
Cæterum beneficentiæ & communicationis ne obliui

EPISTOLA BEATI IACOBI.

CAPVT PRIMVM.

IACOBVS Dei ac domini Iesu Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. Pro summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes incideritis uarias illud scientes, quod exploratio fidei uestræ parit patientiam. † Cæterum patientia opus Rom.5.
perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti. Quod si cui uestrum deest sapientia, postulet ab eo qui dat, nempe Deo, qui dat, inquam, omnibus simpliciter, nec exprobrat, ac dabitur ei Sed postulet cum fiducia, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui uentis agitur, & impetu rapitur. Neq; enim existimet homo ille se quicquam accepturum à domino. Vir animo duplici, inconstans est in omnibus uijs suis. Glorietur autem frater qui est humilis in sublimitate sua. Contra qui diues est, in humiliatione sui: quoniam ueluti flos herbæ præteribit. † Exor Eccli 14.
tus est enim sol cum æstu, & exaruit herba, & flos il- 1 Pet 1. Iob 5.
lius decidit, & decor aspectus illius perijt. Sic & diues in uijs suis marcescet. † Beatus uir qui suffert tentatio Isa. 40.
nē: quoniā comprobatus erit, accipiet coronā uitæ, quā promisit dominus his à quibus fuerit dilectus. Ne quis cū tentatur, dicat se à Deo tentari. Nā Deus ut malis tētari nō potest, ita nec ipse quēquā tētat. Imò unusquisq;

tentatur, dum à propria concupiscentia abstrahitur et inescatur. Deinde concupiscentia postea quam concepit, parit peccatum: peccatum uerò perfectum progignit mortem. Ne erretis fratres mei dilecti. Omnis donatio bona, & omne donum perfectum, è supernis est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio. Is destinata uoluntate progenuit nos sermone ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum. Itaque fratres

Prou.17. Eccle.5. *mei dilecti, † sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Nam ira uiri iustitiam Dei non efficit. Quapropter deposita omni immunditia & redundantia malitiæ, cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui potest saluas reddere animas uestras.*

Rom.2. *† Sitis autem effectores sermonis, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos. Quoniam si quis audiat sermonem, nec eum factis exprimat, hic similis est uiro consideranti faciem natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim seipsum & abijt, & continuo*

Matth.5. *oblitus est qualis esset. At qui prospexerit in legē perfectam, quæ est libertatis, & permanserit, hic cum sit nō auditor obliuiosus, sed effector operis, beatus facto*

1.Pet.3. *suo erit. Si quis uidetur religiosus esse inter uos, † qui non frenat linguam suam, sed aberrare sinit cor suū, huius uana est religio. Religio pura & immaculata apud Deū & patrem hæc est, inuisere orphanos et uiduas in afflictione sua, immaculatum seipsum seruare à mūdo.*

CAPVT II.

FRatres mei, ne cum respectu personarum habeatis fidem domini nostri Iesu Christi ex opinione. Nam

si

si ingrediatur in cœtum uestrum uir aureum gestans annulum, ueste indutus splendida: ingrediatur autem & pauper in sordida ueste, & respexeritis ad illum qui uestem gestat splendidā & dixeritis illi: Tu sede hic bene: & pauperi dicatis, Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum: & non diiudicati estis in uobisipsis, & facti estis iudices cogitationum malarum. Audite fratres mei dilecti, nónne Deus elegit pauperes mūdi huius, diuites in fide, & hæredes regni quod promisit his à quibus dilectus fuerit? Vos autem contemptui habuistis pauperem. Nónne diuites tyrānidem exercent in uos, & ijdem trahunt uos ad tribunalia? et ijdem male loquuntur de bono nomine, quod inuocatū est super uos? Si legem quidem regiam perficitis iuxta Leuit.19.
scripturam: † *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* Rom.2.
benefacitis: † *si uerò personam respicitis, peccatum* Ephes.5. Coloss.3.
committitis, & redarguimini à lege ueluti trāsgresso= Acto.10.
res. Quisquis enim totam legem seruauerit, offenderit 1.Pet.1.
autem in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit, Ne mœcheris: dixit etiā, Ne occidas. Quod si non fueris mœchatus, occideris tamen, factus es transgressor legis. Ita loquamini, & ita faciatis ueluti per legem libertatis iudicandi. Siquidem iudicium absque misericordia erit ei qui non præstiterit misericordiā. Et gloriatur misericordia aduersus iudicium. Quæ utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, facta uerò non habeat? Num potest fides saluum facere illum? Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egentes quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis: Abite cum pace, calescite & saturamini: non tamen dederitis

quæ sunt necessaria corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides, si facta non habuerit, mortua est per se. Sed dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego facta habeo. Ostende mihi fidem tuam ex factis tuis, & ego ostendam tibi ex factis meis fidem meam. Tu credis quod Deus unus est? Recte facis. Et dæmonia credunt, ac contremiscunt. Vis uerò scire ô homo inanis, quod fides absq; factis mortua sit? Abraham pater noster, nónne ex factis iustificatus est, † cum obtulisset Isaac filium suum super altare? Vides quod fides adiumento fuerit factis

Gen 22. illius, & ex factis fides perfecta fuerit? Et impleta est scriptura, quæ dicit: † Credidit Abraham Deo, & im

Gene 15. Rom. 4. Galat. 3. putatum est illi ad iustitiã, & amicus Dei uocatus est. Videtis igitur, quòd ex factis iustificetur homo, & non ex fide tantũ? † Similiter autem & Rhaab meretrix,

Iosue 2. an non ex factis iustificata est, cum excepisset nũcios, & alia uia emisisset? Nam quemadmodũ corpus absq; spiritu mortuũ est, ita & fides absq; factis mortua est.

CAPVT III.

Math. 23. †Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quod magis iudicium sumpturi simus. In multis enim labimur omnes. Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est uir, qui possit freno moderari totum etiam corpus. Ecce equis frena in ora immitimus, ut obediant nobis, & totum corpus illorũ circumagimus. Ecce naues quoq; cum tantæ sint, & à uentis sæuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo, quocũque impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua pusillũ membrũ est, & magna iactat. Ecce exiguus ignis quan

tam

tam materiam incendit Et lingua ignis est, mundus ini quitatis: sic lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, & inflammatur à gehenna. Omnis enim natura & *ferarum & uolucrum, serpentiumq́; et marinorum domatur, & domita est à natura humana.* Linguam au*tem nullus hominum domare potest, incoercibile malum, plena ueneno mortifero.* Per ipsam benedicimus Deo & patri, & per ipsam maledicimus hominibus, *qui ad similitudinem* Dei conditi sunt. Ex eodem ore *procedit benedictio & maledictio.* Nō oportet fratres *mei hæc ita fieri.* Nunquid fons ex eodem foramine e*mittit dulcem & amaram aquam?* Nunquid potest fra*tres mei, ficus oleas gignere, aut uitis ficus?* Sic nullus *fons salsam ac dulcē potest edere aquam.* Quis sapiēs *& scientia præditus inter uos? ostendat ex bona conuersatione opera sua cū mansuetudine sapiētiæ.* Quod *si æmulationem amaram habetis, & contentionem in corde uestro, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus ueritatem.* Non est enim ista sapientia è supernis de*scendens, sed terrena, animalis, dæmoniaca.* Vbi enim *æmulatio & contentio, ibi incōstantia & omne opus prauum.* Quæ autem è supernis est sapientia, primum *quidem casta est, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, absq; dijudicatione, sine simulatione.* Fructus autem iustitiæ in pace *seminatur facientibus pacem.*

CAPVT IIII.

VNde bella & lites in uobis? Nónne hinc? nimirū ex uoluptatibus uestris, quæ militant in membris

ueſtris. Concupiſcitis & non habetis, inuidetis & æmulamini, & non poteſtis adipiſci: pugnatis & bellatis, non habetis, propterea quod non poſtulatis. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis, ut in uoluptatibus ueſtris inſumatis. Adulteri & adulteræ, neſcitis quod amicitia mundi, inimicitia eſt cum Deo? Quicũque erga uoluerit amicus eſſe mundi, inimicus Dei con
Gene.6. ſtituitur. An putatis quod inaniter ſcriptura dicat: † Ad inuidiam concupiſcit ſpiritus, qui habitauit in no-
1.Pet.5. bis? Maiorem autem dat gratiam. † Subditi ergo eſtote Deo, reſiſtite autẽ diabolo, & fugiet à uobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis. Emũdate manus ô peccatores, & purificate corda duplices animo. Affligimini & lugete, & plorate: riſus ueſter in luctũ
Ibidem. conuertatur, & gaudium in mœrorem. † Humiles uos reddite in conſpectu domini, & eriget uos. Nolite detrahere uobis inuicem fratres. Qui detrahit fratri, quiq; iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. Quod ſi iudicas legem, non es obſeruator legis, ſed iudex. Vnus eſt legislator qui poteſt ſeruare et per
Rom.14. dere. † Tu quis es qui iudicas alium? Age nunc qui dicitis: Hodie & cras eamus in hanc ciuitatem, & faciamus ibi annum unum, & mercemur, & lucrum faciamus: qui ignoratis quid futurum ſit poſtero die. Quæ eſt enim uita ueſtra? uapor eſt enim, qui ad exiguũ tempus apparet, & deinde euaneſcit, pro eo quòd dicere debueritis: Si dominus uoluerit, et ſi uixerimus, faciamus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in ſuperbijs ueſtris. Omnis exultatio talis mala eſt. Igitur qui nouerit recte facere, nec facit, hic peccato tenetur.

CAP.

CAPVT V.

Agite nunc diuites, plorate, ululantes super miseriis uestris, quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, uestimenta uestra tineis obnoxia facta sunt: aurum & argentum uestrum erugine uitiatum est, & erugo eorum in testimonium uobis erit, & exedet carnes uestras sicut ignis. Thesaurum congessistis in extremis diebus. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraude non reddita à uobis, clamat: & clamores eorum qui messuerant, in aures domini sabaoth introierunt. In deliciis uixistis super terram, & lasciuistis: enutriistis corda uestra, ut in die occisionis. Condemnastis & occidistis iustum, & nō resistit uobis. Patientes igitur estote fratres usq; ad aduentum domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter expectans illum, donec accipiat pluuiam tempestiuam & serotinam. Patientes igitur estote & uos, & confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquat. Nolite ingemiscere alius aduersus alium fratres, ut ne condemnemini. Ecce iudex ante ianuam adsistit. Exemplum accipite fratres mei, afflictionis ac patientiæ prophetas, qui loquuti sunt in nomine domini. Ecce beatos ducimus eos qui sustinent. Tolerantiam Iob audistis, & finem domini uidistis, quod ualde misericors sit dominus ac commiserans. Ante omnia autem fratres mei, † nolite iurare neque per cœlum neque per terram, neque aliud quodcunque iusiurandum. Sit autem uestrum est, est: non, non: ut ne in simulationem incidatis. Affligitur aliquis inter uos? oret: æquo animo est aliquis? psallat:

Matth. 5.

infirmatur quis inter uos? accersat presbyteros eccle-
siæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomi-
ne domini, & obsecratio fidei saluum reddet laboran-
tem, & eriget eum dominus: & si in peccatis fuerit, re
mittentur ei. Confitemini inuicem alius alij delicta, &
orate pro uobis inuicem, ut sani sitis. Multum enim ua
3.Reg.17. let deprecatio iusti efficax. † Helias homo erat simili-
Luc.4. ter obnoxius affectionibus, ut nos: & precatione pre-
catus est ne plueret: & non pluit super terrem annos
tres, & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit
pluuiam, & terra produxit fructum suum. Fratres, si
quis inter uos errauerit à ueritate, et conuerterit quis
eum, sciat, quod qui conuerti fecerit peccatorem ab er
rore uiæ suæ, saluam faciet animam à morte,
& operiet multitudinem
peccatorum.

IN

IN EPISTOLAM PETRI PRIOthios priorem Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

PEtrus, quemadmodum & Iacobus, Iudæis scribit, sparsim incolentibus gentium regiones, epistolam profecto dignam apostolorum principe, plenam authoritatis ac maiestatis apostolicæ, uerbis parcam, sententijs differtam. Hortatur autem ad tolerantiā malorum, quæ ob euangelij inuidiam perpetiebantur, spe præmiorum. Ad hæc admonet, ut iuxta prophetiarum oracula, ad tantam dignitatem uocati gratis, uitam præstent sua professione dignam. Christianismum enim non in titulo aut baptismo tantum, sed in morum innocentia situm esse: alioqui quod affligātur malis non cessurum ad gloriam Christi, si ob malefacta pœna: dare uideantur. Ad hæc admonet, ne freti Christianismo, detrectēt parere magistratibus, licet ethnicis, ne prouocati nec cōuertantur ad Christum, & acrius sæuiant: item ne serui negent officium suum heris, licet ethnicis: Christianæ bonitatis esse, omnia perpeti: item ne mulieres Christianæ uiros suos, licet ethnicos, contemnant, sed moribus suis ad meliora studeant prouocare. Maritos admonet ut suis uxoribus deferat, ut à coitu nonnunquam temperēt, quo magis uacet orare. Deinde exemplo Christi prouocat ad tolerantiam malorum, ne conentur iniuriam iniuria pensare: sed mansuetudine & benefactis uincere studeant male meritos. Atque hæc agit tribus primis capitibus, & initio quarti. Posthæc hortatur ad nouitatem uitæ, dehortās à uitijs gentium. Inuitat ad sobrietatem, ad uigilantiam, ad preces assiduas: in primis ad mutuam charitatem, ad hospitalitatem, ad officia mutua: rursus ad patientiam persequutionum ob Christi nomen illatarum. Mox episcopos instituit, & his subditum populum. In calce testatur sese & alteram epistolam ad eosdem scripsisse per Syluanum, quæ intercidit. Hanc scriptam apparet ex Babylone, nam huius ecclesię uerbis iubet eos salutere, cui de Roma commentum non probatur.

PETRI APOSTOLI EPISTOLA *prima.*

CAPVT PRIMVM.

PETRVS Apostolus Iesu Christi, aduenis sparsim incolentibus Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, et Bithyniam, dilectis iuxta præfinitionem Dei patris, per sanctificationem spiritus in obedientiam

tiam, & aspersionem sanguinis Iesu Christi.† Gratia 2. Cor. 1. Ephes. 1.
uobis & pax multiplicetur. Laudandus est Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui iuxta copiosam suam misericordiam regenuit nos in spem uiuā, per hoc quod resurrexit Iesus Christus ex mortuis, in hæreditatem immortalem & incontaminabilem, atq; immarcescibilem, conseruatam in cœlis erga uos, qui uirtute Dei custodimini per fidem ad salutē, quæ in hoc parata est, ut patefiat in tēpore supremo, in quo exultatis,† nunc Ioan. 13.
ad breue tempus afflicti in uarijs experimentis, si opus sit, quo exploratio fidei uestræ multo pretiosior auro, quod perit, & tamen per ignem probatur, reperiatur in laudem & gloriam & honorem, tum cum reuelabitur Iesus Christus: quem cum non uideritis diligitis, in quem in præsentia, cum non uideatis, credentes tamen exultatis gaudio ineffabili, & glorificato, reportantes finem fidei uestræ, salutem animarum, de qua salute exquisierunt & scrutati sunt prophetæ, qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt, scrutantes, ad quem, aut cuiusmodi temporis articulum significaret, qui in illis erat spiritus Christi, qui priusquam acciderent, testabatur uenturas in Christum afflictiones, & quæ essent cōsequuturæ glorias, quibus & illud reuelatum est, quod haud sibijpsis, imò nobis ministrarent, hæc quæ nunc annunciata sunt uobis per eos qui uobis prædicauerunt euangelium, per spiritum sanctum emissum è cœlo, in quæ desiderant angeli prospicere. Quapropter succincti lumbis mentis uestræ, sobrij, perfectè sperate in eam quæ ad uos defertur gratiam, dum uobis patefit Iesus Christus, tanquam filij obedientes, ut non ac-

commodetis uos pristinis concupiscentijs, quibus dum adhuc ignoraretis Christum, agebamini: sed quemadmodum is qui uos uocauit, sanctus est: ita ipsi quoq; sancti in omni conuersatione reddamini, propterea quod
Leuit.19. *scriptum est:* † *Sancti estote, nam ego sanctus sum.* Et
Deut 10. *si patrem inuocatis * citra personarum respectum iu-*
* Rom.2. Galat.2. *dicantem iuxta cuiusq; opus, uidete ut in timore con-*
Acto.20. *uersantes, incolatus uestri tempus trãsigatis.* Cum scia
2.Pet.1. *tis uos non caducis rebus, uelut argento & auro fuisse redemptos à uana uestra conuersatione, quàm ex pa-*
Hebr.9. *trum acceperatis traditione,* † *sed pretioso sanguine, ue*
1.Ioan.1. *lut agni immaculati, & incontaminati Christi: qui præ*
2.Apoc. *ordinatus quidem fuerat antequam conditus esset mundus, sed manifestatus fuit extremis tẽporibus propter uos, qui per illum creditis in* Deum, *qui illum excitauit è mortuis, & gloriam ei dedit, ut uos fidem ac spem haberetis erga* Deum, *qui animas uestras purificastis obediendo ueritati, per spiritum cum charitate fraterna, ab omni simulatione aliena: ex puro corde uos inuicem diligite impense, renati non ex semine mortali, sed ex immortali per sermonem uiuentis* Dei, *et manentis*
Esa.40. *in æternum.* Propterea quod † *omnis caro gramen sit,*
Ecclesi.14. *& omnis gloria hominis quasi flos graminis.* Exaruit
Iacob 1. *gramẽ, & flos decidit: at uerbũ domini manet in æternũ.* Hoc aũt est *uerbum, qđ per euangelium delatũ est ad uos.*

CAPVT II.

Ephes 4. Coloss.3. Heb.12. PRoinde † *deposita omni malitia, & omni dolo, & simulationibus, & inuidentijs, & omnibus obtrectationibus, ut modo nati infantes, lac illud non corporis, sed animi, quod dolum nescit, appetite, ut per illud*

subole-

subolescatis. Siquidem gustastis, quod benignus sit dominus, ad quē accedentes, qui lapis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum uerò electus, ac pretiosus: ipsi quoq; ueluti uiui lapides ædificemini, domus spiritualis, sacerdotiū sanctum, ad offerendum spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum, quapropter & continet scriptura: † Ecce pono in Siō lapidem, in summo ponendum angulo, electum, pretiosum. Et qui crediderit in illo, non pudefiet. † Vobis igitur pretiosus est, qui creditis. Cæterum ijs qui non credunt, lapis, quem reprobauerāt ædificantes, hic cœpit esse caput anguli: & lapis in quem impingitur, & petra ad quam offendant, nempe his qui impingunt in sermonem, neq; credunt in id, ad quod & instituti fuerāt. † Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, ut uirtutes prædicetis illius qui è tenebris uos uocauit in admirabilem suā lucē. † Qui quondā eratis non populus, nunc populus Dei: qui quondam non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti. † Dilecti obsecro tanquam aduenas ac peregrinos, abstinete à carnalibus concupiscentijs quæ militant aduersus animam: & conuersationem uestram habete honestam inter gentes, ut in hoc quod obtrectant uobis quasi maleficis, ex bonis operibus æstimantes uos, glorificent Deum in die uisitationis. † Proinde subditi estote cuiuis humanæ creaturæ propter dominum, siue regi tanquam præcellenti: siue præsidibus, ut qui per eum mittantur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uerò recte agentium : quoniam sic est uoluntas Dei, ut

Esa. 28.
Psalm. 117.
Matth. 21.
Luc. 20.
Act. 4.
Exod. 19.
Osee 2.
Rom. 9.
Galat. 5.
Rom. 13.
Ibidem

benefaciendo obturetis os hominibus stultis & ignorantibus: tanquam liberi, & non ueluti prætextum habentes malitiæ libertatem, sed tãquam serui Dei. † Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorate. † Famuli subditi sint cum timore dominis, non solum bonis ac humanis, uerumetiã prauis. † Nam hæc est gratia, si quis propter conscientiã Dei suffert molestias, præter meritum affectus malis. Quæ enim est laus, si cum peccantes alapis cædimini, suffertis? At si cum benefacitis, & tamen malis afficimini, suffertis. Hæc enim est gratia apud Deum. Siquidem in hoc uocati estis, quoniam & Christus afflictus est pro nobis, relinquens nobis exẽplũ, ut insequeremini uestigia ipsius, † qui peccatũ nõ fecerat, nec inuentus est dolus in ore illius: qui cum maledictis incesseretur, non regeßit maledicta: cum malis afficeretur, nõ minabatur. Sed tradidit uindictam ei qui iudicat iuste, † qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, quo peccatis mortui, iustitiæ uiueremus. Cuius eiusdẽ uibice sanati fuistis. Nam eratis uelut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem, & curatorem animarum uestrarum.

Rom. 12. Ephes. 6. Coloss. 3. Titum 2. * 2. Cor. 7. Esa. 53.

CAPVT III.

1. Cor. 11. Coloss. 3. Ephes. 5.

Similiter uxores subditæ sitis uestris uiris, ut etiam qui non obtemperant sermoni, per uxorum conuersationem absq; sermone lucrifiant, dum cõsiderant cũ reuerentia coniunctam castam cõuersationem uestrã: quarum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum, & additione auri, aut in palliorũ amictu, uerum occultus, qui est in corde homo, si is careat

omni

omni corruptela: ita ut spiritus placidus sit ac quietus, qui spiritus in oculis Dei *magnifica ac sumptuosa res est.* Nam *ad eum modum olim & sanctæ illæ mulieres sperantes in* Deo, *comebant sese, & subditæ erant suis uiris*, † *quemadmodum Sara obediuit Abrahæ, dominum illum appellans, cuius factæ estis filiæ dum benefacitis, & non terremini ullo pauore.* Viri *similiter cohabitent secundum scientiam, uelut infirmiori uasi mulieri impartientes honorem, tanquam etiam cohæredes gratiæ uitæ, ne interrumpantur preces uestræ.* †*In summa, omnes sitis unanimes, similiter affecti, fraterna præditi charitate, misericordes, affabiles, non retaliantes malum malo, aut conuitium conuitio: sed contra benedicentes, scientes uos in hoc uocatos esse, ut benedictionem hæreditate poßideatis.* † Nam *qui uult uitam diligere, & uidere dies bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum.* Declinet *à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & persequatur eam: quoniam oculi domini super iustos, & aures eius ad deprecationem illorum.* Rursus *aspectus domini super eos qui faciunt mala.* Et *quis est qui sit afflicturus uos si bonitatis æmulatores fueritis?* Imò *si quid etiã acciderit incommodi propter iustitiam beati tamen estis. Cæterum terrore illorum ne terreamini, neq; turbemini, sed dominum* Deum *sanctificate in cordibus uestris. Sitis autem parati semper ad respondendum cuilibet petenti, ut loquamini de ea quæ in nobis est spe, cũ mansuetudine & reuerentia, conscientiam habentes bonã, ut in hoc quod uobis detrahunt tãquam scelerosis, pudefiant hi qui incessunt uestram bonam in Christo con-*

Gen. 18.
Prou 20.
Rom. 12.
Psal. 33.
Iacob. 1. 5.
Matt. 5.

sationem. Præstat enim, ut bene agentes, si ita uelit Dei
Hebr. 9. *uoluntas, malis afficiamini, quã male facientes.* † *Quan*
Rom. 5. *doquidem & Christus semel pro peccatis passus fuit, iu*
stus pro iniustis, ut nos adduceret Deo, mortificatus qui
dem carne, sed uiuificatus spiritu: in quo etiam abijt, et
Gen. 7. Math. 14. *spiritibus qui erant in carcere prædicauit,* † *qui inobe-*
Luc. 17. *dientes fuerant quondam. Cum semel expectabatur*
Dei lenitas in diebus Noe, cũ apparabatur arca, in qua
paucæ, hoc est, octo animæ seruatæ fuerunt per aquam:
cuius figuræ nunc respondens baptismus, nos quoq; sal-
uos reddit: quo non carnis sordes abijciuntur, sed quo
fit, ut bona conscientia bene respondeat apud Deum,
per resurrectionem Iesu Christi, qui est ad dexteram
Dei, profectus in cœlum, subiectis sibi angelis, & po-
testatibus, ac uirtutibus.

CAPVT IIII.

CVm igitur Christus passus sit pro nobis carne, uos
quoq; iuxta eãdem cogitationem armemini: quod
qui patiebatur in carne, destitit à peccato, in hoc, ut iã
non concupiscentijs hominũ, sed uoluntati Dei, quod su
Iacob. 4. *perest in carne tempus uiuat.* † *Sat enim est nobis quod*
anteacto uitæ tẽpore uoluntatẽ gentiũ patrauerimus,
cũ uersaremur in lasciuijs, cõcupiscentijs, uinolẽtijs, co
messationibus, cõpotationibus, et nepharijs simulachro-
rum cultibus. Atq; id absurdũ illis uidetur, quod non ac
curratis unà cũ ipsis in eãdem luxus refusionem, qui de
uobis male loquũtur. Qui reddituri sunt rationẽ ei qui
paratus est ad iudicandum uiuos & mortuos. Nam in
hoc mortuis quoq; prædicatum est euangelium, ut iudi
centur quidem secundum homines carne, uiuant autem
iuxta

iuxta Deum spiritu. Porrò rerum omnium finis immi-
net. Sitis igitur sobrij, & uigilantes ad orandum. † An- Rom. 12.
te omnia uerò charitatem inter uos uehementem haben
tes. † Nam charitas operiet multitudinem peccato- Prou. 10.
rum. † Hospitales estote ergo uos inuicem, sine mur- Hebr. 13.
murationibus, ut quisque accepit donum, ita alius in
alium illud ministrantes ut boni dispensatores uariæ
gratiæ Dei. Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei:
si quis ministrat, ministret tanquam ex uirtute, quam
suppeditat Deus, ut in omnibus glorificetur Deus per
Iesum Christum, cui est gloria & imperium in secula
seculorum, Amen. Charissimi, ne miremini, dum per i-
gnem exploramini: quæ res ad experimentum uestri
fit, perinde quasi nouum aliquid uobis obtingat: imò in
hoc, quod consortes estis afflictionum Christi, gaudete,
ut in reuelatione quoque gloriæ eiusdem gaudeatis
exultantes. Si probris afficimini in nomine Christi, bea
ti estis, quoniam gloria & spiritus Dei super uos re-
quiescit. Iuxta ipsos quidem maledictis afficitur, iuxta
uos autem glorificatur. Ne quis enim uestrum affliga-
gatur, ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut curio-
sus alienarum rerum. Porrò si ut Christianus affligi-
gitur aliquis, ne pudefiat, imò glorificet Deum in par-
te hac. Quandoquidem & tempus est, ut incipiat iudi-
cium à domo Dei: quod si primum incipit à nobis, quis
erit finis eorum qui non credunt Dei euangelio? Et si Pr u. 11.
iustus uix saluus efficitur, impius & peccator ubi com-
parebit? Proinde qui affliguntur iuxta uoluntatem
Dei, tanquam apud fidelem conditorem deponant ani-
mas suas benefaciendo.

CAPVT V.

PResbyteros qui inter uos sunt obsecro, qui sum & ipse presbyter, ac testis afflictionum Christi, atque idem consors gloriæ, quæ reuelabitur, pascite quatnum in uobis est gregem Christi, curam illius agentes non coacte, sed uolentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo, neq; ceu dominium exercentes ad uersus cleros, sed sic ut sitis exemplaria gregis. Et cum apparuerit ille pastorum princeps, reportabitis immar cessibilem gloriæ coronam. Similiter iuniores subditi estote senioribus, sic ut omnes alius alij uicissim subijcia

Iacob. 4. mini. Humilitatem animi uobis infixam habete: propte

Ibidem. rea † quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiã. † Humiliemini igitur sub potenti manu Dei, ut

Luc. 12. uos extollat cũ erit opportunũ: † omni cura uestra con

Iacob. 4. iecta in illum. Nam illi cura est de uobis. † Sobrij estote, uigilate, quoniã aduersarius uester diabolus tanquã leo rugiens obambulat, quærẽs quem deuoret, cui resistite solidi fide: scientes easdem afflictiones, uestræ quæ in mundo est fraternitati, consummari. Sed Deus omnis gratiæ, qui uocauit nos ad æternam suam gloriam per Christum Iesum, parumper afflictos, idẽ instauret uos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria, imperium in secula seculorum, Amen. Per Syluanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis scripsi, adhortans ac testificans hanc esse ueram gratiam Dei, in qua statis. Salutat uos ea quæ est in Babylone, uestræ consors electionis ecclesia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo charitatis osculo. Pax uobis omnibus, qui estis in Christo Iesu, Amen.

IN EPISTOLAM PETRI II.
Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

HAnc, ut apparet, scripsit admodū senex, & iā mori uicinus: quandoquidem de obitu suo meminit. Scripsit autem promiscue Christianis omnibus, adhortans ad uitæ puritatem, & ueterum exemplis ac terrore iudicij extremi deterrens à turpibus: uehementer insectans eos qui simplicium animos peruersa doctrina corrumperent, negantes aduenturum Christum.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI *secunda.*

CAPVT PRIMVM.

SYMEON Petrus *seruus & Apostolus Iesu Christi, his qui æque pretiosam nobiscum sortiti sunt fidem, per iustitiam Dei nostri, & seruatoris Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur per agnitionem Dei, & Iesu domini nostri: sic ut eius diuina uirtus omnia nobis largita est, quæ ad uitam ac pietatem pertinent, per agnitionem eius qui uocauit nos per gloriam & uirtutē, per quæ pretiosa nobis ac maxima promissa donata sunt, ut per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, si refugeritis à corruptione quæ est in mundo per concupiscentiam. Sed & in hoc ipsum omni adhibito studio, subministrate in fide uestra uirtutem, in*

uirtute uerò ſcientiam, in ſcientia uerò temperantiam, in temperantia uerò patientiam: rurſus in patientia pietatem, in pietate autem fraternam charitatem, in fraterna uerò charitate dilectionem. Hæc enim cum uobis adſint & exuberent, haud ocioſos, nec in irritum laborantes efficiunt, ad domini noſtri Ieſu Chriſti cognitionem. Nam cui non adſunt hæc, is cæcus eſt, & manu uiam tentans, oblitus ſeſe à ueteribus peccatis ſuis fuiſſe purgatum. Quapropter fratres potius operam date, ut uocationem et electionem ueſtram firmam efficiatis. Hæc enim ſi feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hunc modum abunde ſubminiſtrabitur uobis introitus in æternum regnum domini noſtri, & ſeruatoris Ieſu Chriſti. Quapropter haud negligam uos ſemper commonere de his, tametſi ſciatis, & confirmati ſitis in præſenti ueritate. Attamen iuſtum arbitror, quandiu ſum in hoc tabernaculo, excitare uos per commonitionem: cum ſciam breui futurum, ut deponam hoc tabernaculum meum, quemadmodum & dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. Quin & dabo ſemper operam, ut uos poſt exitum meum horum mentionem facere poßitis. Non enim arte compoſitas fabulas ſecuuti, notam uobis fecimus domini noſtri Ieſu Chriſti uirtutem et aduentum: ſed qui oculis noſtris aſpeximus illius maieſtatem. Acceperat enim à Deo patre honorem & gloriam, uoce ad illum delata huiuſmodi à magnifica gloria: †Hic eſt ille filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt. Et hanc uocem nos audiuimus è cœlo delatam, cum eſſemus unà cum illo in monte ſancto. Et habemus firmiorem ſermonem propheticum: cui

Matt.3.17. Marc.1.9. Luc.9.

cui dum attenditis, ceu lucernæ apparenti in obscuro loco, recte facitis, donec dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus uestris. Si illud prius noueritis, quod omnis prophetica scriptura non sit priuatæ interpretationis. † Non enim uoluntate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsi, loquuti sunt sancti Dei homines. 1. Tim. 3.

CAPUT II.

Fuerunt autem & pseudoprophetæ in populo, quemadmodum et inter uos erunt falsi doctores, qui clàm inducent sectas pernitiosas, etiam dominum qui illos mercatus est, abnegantes: accersentes sibijpsis celerem interitum: & pleriq; sequentur illorum exitia, per quos uia ueritatis maledictis afficietur, & per auaritiam factitijs sermonibus de uobis negotiabuntur, quibus iudicium iam olim non tardat, & perditio illorum non dormitat: † Nam si Deus angelis, qui peccauerant, Iob. 4.
non pepercit, sed catenis noctis in tartarum præcipitatos, tradidit seruatos in iudicium: & prisco mundo non pepercit, † sed octauũ iustitiæ præconem Noe seruauit, Gen. 7.
diluuio in mundum impiorum inducto: & ciuitates Sodomorum ac Gomorrhæ, in cinerem redactas, subuersione condemnauit, eosq; fecit exemplum his qui impie forent acturi: † & iustum Lot, qui opprimebatur à ne- Gen. 19.
pharijs per libidinosam cõuersationem, eripuit. Is enim oculis & auribus iustus, cum habitaret inter illos, quotidie animam iustã iniquis illorum factis excruciabat. Nouit dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare: maxime uerò illos, qui carnẽ sequentes in concupiscentia pollutionis

ambulant, ac dominationem contemnunt, audaces, præfracti, qui gloria præcellentes, non uerentur conuitijs incessere. Cum ipsi angeli, qui sunt robore ac uirtute maiores, non ferunt aduersus sese apud dominũ, maledicum iudicium. At isti uelut bruta animantia, natura genita in capturam et in perniciem in his quæ non intelligunt maledicentes, in perditione sua peribunt, reportantes mercedem iniustitiæ, pro uoluptate ducentes, si in diem delitijs fruantur, labes ac maculæ: qui conuiuantes in erroribus suis, insultant uobis, oculos habentes plenos adulteræ, & qui à peccando cessare nesciãt, inescantes animas instabiles, cor habentes exercitatum rapinis, execrabiles filij, qui relicta recta uia aberraue

Num. 22. *runt, †sequuti uiam Balaam, filij Bosor, qui mercedem iniquitatis dilexit, sed redargutus fuit de sua iniquitate. Animal subiugale mutum, humana uoce loquens pro*

Iud. 1. *hibuit prophetæ dementiã. † Isti sunt fontes aqua carentes, nebulæ quæ à procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est. Siquidem ubi uehementer fastuosa uanitatis uerba sonuerint, inescant homines per concupiscentias carnis uoluptatibus, eos qui uere aufugerant, ab his qui in errore conuersantur, dum illis libertatem pollicentur, cum ipsi serui sint corru-*

Ioan. 8. *ptionis. †Siquidem à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus. Nam si postea quàm refugerunt ab inquinamentis mundi, per agnitionem domini & seruatoris Iesu Christi: tamen his rursum inuoluti superantur: facta sunt illis postrema peiora primis. Satius enim fuisset illis non cognouisse uiã iustitiæ, quàm ubi cognouerunt, conuerti ab eo, quod illis traditũ fuit*

sancto

*ſancto præcepto. Verum accidit illis id quod uero pro-
uerbio dici ſolet: † Canis reuerſus ad ſuum ipſius uomi- * Prou.26.
tum: & ſus lota, reuerſa ad uolutabrum cœni.

CAPVT III.

*HAſce iam alteras uobis chariſsimi ſcribo literas,
in quibus extimulo ueſtram, per commonitionem,
ſynceram mentem, ut memores ſitis uerborum, quæ præ
dicta ſunt à ſanctis prophetis, & mandati noſtri, qui ſu
mus apoſtoli domini & ſeruatoris: illud primum ſcien-
tes, † uenturos in extremis diebus illuſores, qui iuxta* 1.Tim.4.
proprias concupiſcentias ambulent, & dicant: Vbi eſt 2.Tim.3.
pollicitatio aduentus eius? Siquidem ex quo die patres Iud.1.
*obdormierunt, ſic omnia permanent ab initio conditio
nis. Nam illud uolentes neſciunt, quod cœli iam olim
fuerint ac terra, ex aqua & per aquam conſiſtens
Dei ſermone, per quæ is qui tum erat mundus, aqua
inundatus perijt. At qui nunc ſunt cœli ac terra, eiuſ-
dem ſermone repoſiti ſunt, & ſeruantur igni in diem
iudicij, & perditionis impiorum hominum. Vnum
autem hoc ne lateat uos dilecti, † quod unus dies apud* Ezec.12.
*dominum perinde eſt ut mille anni: & mille anni, ut
dies unus. Haud tardat dominus qui promiſit, quemad-
modum nonnulli tarditatem exiſtimant. Verum pa-
tiens eſt erga nos, dum non uult ullos perire, ſed omnes
ad pœnitentiam recipere. † Veniet autem dies domini* 1.Theſſ.5.
ſicut fur in nocte, quo cœli procellæ in morem tranſi- Apoc.3.
*bunt: elementa uerò æſtuantia ſoluentur, terraq́; &
quæ in ea ſunt opera exurentur. Cum igitur hæc o-
mnia ſoluantur, quales oportet eſſe uos in ſanctis con-
uerſationibus ac pietatibus, expectantes & acceleran*

tes aduentum diei Dei, per quem cœli incenſi ſoluentur, & elementa æſtuantia liqueſcent. † *Sed cœlos nouos ac terram nouam iuxta promiſſum illius expectamus, in quibus iuſtitia inhabitat. Quapropter dilecti, hæc expectantes, date operam, ut immaculati & incontaminati ab illo reperiamini in pace, dominiq; noſtri patientiam, ſalutem arbitremini: quemadmodum & dilectus frater noſter Paulus, iuxta ſibi datam ſapientiam ſcripſit uobis: etiam in omnibus ferè epiſtolis loquens de his, inter quæ ſunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parumq; firmi detorquent, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perniciem. Vos igitur dilecti, poſteaquam præmoniti eſtis, cauete, ne ſimul cum alijs nephariorum errore abducti, excidatis à propria ſtabilitate: ſed creſcite in gratia & cognitione domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria, & nunc, & in diem æternitatis, Amen.*

Apoc. 21.

FINIS.

IN EPISTOLAM IOANNIS *primam Argumentum per Erasmum* Roterodamum.

HAnc epistolam esse Ioannis apostoli, qui scripsit Euangelium, uel ipse sermonis character arguit: multus est in mentione lucis ac tenebrarum, uitæ ac mortis, odij & charitatis, in iterandis uerbis, uelut exceptis ex sermone proximo. Quod genus est illud, ut exēplo quod dicimus fiat dilucidius: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, nō est charitas patris in eo: quoniam omne quod in mundo est, &c. Ac mox: Non est patre, sed ex mundo est. Et mundus transit. Quoties hic iteratur mundus? Postremo, est in toto huius sermone quiddam minus adstrictum ac fusius, quàm in sermone reliquorum apostolorum. Est autem dilucidior epistola, quàm ut egeat argumento, quemadmodum & duæ sequentes, quæ Ioanni cuidam presbytero, non apostolo tribuuntur.

Argumenti finis.

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI *prima.*

CAPVT PRIMVM.

QVOD *erat ab initio, quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de sermone uitæ, & uita manifestata est, & uidimus: etiam testamur & annunciamus uobis ui-*

tam æternam, quæ erat apud Patrem, & manifesta- ta est nobis. Quod uidimus & audiuimus annunciamus uobis, ut & uos societatem habeatis nobiscum, & so- cietas nostra sit cum patre & filio eius Iesu Christo. Et

Ioan.16.
1.Ioan.1.

hæc scribimus uobis, † ut gaudium uestrum sit plenum. Et hæc est promißio, quam audiuimus ex ipso, & an- nunciamus uobis, quod Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus, quod societatem habemus cum eo & in tenebris ambulamus, mentimur, & ueri- tatem non facimus. Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus inter nos mutuam,

Hebr.9.
1.Pet.1.
Apoc.1.
3.Reg.8.
3.Para.6.

† & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus, peccatum nō habemus, nosipsos fallimus, & ueritas in nobis non est. † Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, non peccauimus, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

CAPVT II.

Hebr.7.

Filioli mei, hæc scribo uobis, ne peccetis: & si quis peccauerit, † aduocatū habemus apud patrē, Iesum Christum iustū. Et ipse est propitiatio pro peccatis no stris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro to- tius mundi Et per hoc scimus quod cognouimus eum, si

Infra 4.

iussa illius obseruamus. † Qui dicit, noui eum, & præce pta eius non seruat, mendax est, et in eo ueritas non est. Qui autem seruat sermonem eius, uere in hoc charitas Dei perfecta est. Per hoc scimus quod in ipso sumus. Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Fratres, non præceptum nouum scribo

uobis, sed præceptum uetus, quod habuistis ab initio. Præceptum uetus est sermo, quem audistis ab initio. †Rursum præceptum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, idem uerum est in nobis, quia tenebræ prætereunt, & uerum lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. †Qui diligit fratrē suum, in lumine manet, et offendiculum in eo non est. Qui aūt odit fratrē suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, et nescit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filioli, quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius. Scribo uobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis illum malum. Scribo uobis filioli, quoniam cognouistis patrem. Scripsi uobis patres, quia cognouistis eum qui ab initio est. Scripsi uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & uerbum Dei *manet in uobis, & uicistis illum malum.* Ne diligatis mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo, ueluti concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & fastus uitæ, non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Filioli, nouissimum tempus est: & sicut audistis, quod Antichristus uenturus sit, etiam nunc Antichristi multi cœperunt esse. Vnde scimus nouissimum tempus esse. Et nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Sed ut manifesti fierent, quod non sint omnes ex nobis. Sed uos un-

Ioan. 15.
Infra 4.
Leui. 19.
Antichristus.

ctionem habetis à ſancto illo, & noſtis omnia: non ſcri-
pſi uobis, quaſi ignorantibus ueritatẽ, ſed tanquã ſcien
tibus eã: quodq; omne mẽdaciũ ex ueritate nõ eſt. Quis
Antichriſtus quis. eſt mendax, niſi is qui negat Ieſum eſſe Chriſtũ? Hic eſt
antichriſtus, qui negat patrẽ et filiũ. Quiſquis negat fi
liũ, is ne patrẽ quidẽ habet. Vos igitur quod audiſtis ab
initio, in uobis permaneat. Si in uobis permãſerit quod
audiſtis ab initio, & uos in filio & patre manebitis. Et
hæc eſt repromiſsio, quã ipſe pollicitus eſt uobis, uitam
æternã. Hæc ſcripſi uobis de his qui ſeducunt uos: et un
ctio quã uos accepiſtis ab eo, manet in uobis. Et non ne
ceſſe habetis, ut quiſquã doceat uos: ſed ſicut ipſa un-
ctio docet uos de omnibus, & uerax eſt, & non eſt men
dacium. Et ſicut docuit uos, manete in ea. Et nunc filioli
manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam,
& non pudefiamus ab eo in aduentu eius. Si ſcitis quod
iuſtus eſt, ſcitote quod omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo
natus eſt.

CAPVT III.

Videte qualem charitatẽ dedit nobis pater, ut filij
Dei nominemur. Propter hoc mundus non nouit
uos, quia non nouit eũ. Chariſsimi, nunc filij Dei ſumus:
et nondum apparuit id quod futuri ſumus. Scimus aũt,
quod ſi apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã uidebimus
eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet ſpẽ in eo, purificat ſe,
ſicut et ille purus eſt. Omnis qui cõmittit peccatũ, idem
Eſa 53. et iniquitatem cõmittit, et peccatũ eſt iniquitas. † Et ſci
1.Pet.2. tis quod ille apparuit, ut peccata noſtra tolleret, et pec
catum in eo non eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat:
omnis qui peccat, non uidit eũ, nec cognouit eum. Filio-
li, ne-

li, nemo uos seducat. † *Qui exercet iustitiã, iustus est,* Apoc. 22.
sicut et ille iustus est. Qui cõmittit peccatũ, ex diabolo
est, †*quoniã ab initio diabolus peccat.* Ad hoc apparuit Ioan. 8.
filius Dei, *ut dissoluat opera diaboli.* Omnis qui natus
est ex Deo, *peccatũ nõ cõmittit, quoniã semen ipsius in*
eo manet, & non potest peccare, eo quod ex Deo *natus*
est. In hoc manifesti sunt filij Dei, *et filij diaboli.* Omnis
qui non facit iustitiã, nõ est ex Deo, *et qui nõ diligit fra*
trẽ suũ. Quoniã hæc est annunciatio quã audistis ab ini
tio, ut diligamus nos inuicẽ. † Non *sicut* Cain *ex illo ma* Gen. 4.
lo erat, & occidit fratrẽ suum. Et *propter quid occidit*
eum? quia opera eius mala erant, fratris aũt eius iusta.
†Ne *miremini fratres mei, si odit uos mundus.* Nos *sci=* Ioan. 15.
mus quod translati sumus de morte ad uitã, quia diligi=
mus fratres. Qui non diligit fratrẽ, manet in morte. O=
mnis qui odit fratrẽ suũ, homicida est: et scitis quod o=
mnis homicida nõ habet uitã æternã in se manentẽ. Per
hoc cognouimus charitatẽ, quoniã ille animã suã pro no
bis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.
Qui uerò habuerit substantiam mundi, & uiderit fra=
trem suum egentem & clauserit uiscera sua ab eo, quo
modo charitas dei manet in eo? Filioli *mei, ne diligamus*
uerbo, neq; lingua, sed opere et ueritate. Per *hoc cogno*
scimus, quod ex ueritate sumus, et in conspectu eius sua
debimus cordibus nostris. † *Quoniam si cõdemnat nos* Iob. 27.
cor nostrum, maior est Deus *corde nostro, & nouit o=*
mnia. Charissimi, si cor nostrum nõ condemnet nos, fidu
ciam habemus erga Deum: † *& quicquid petierimus,* Ioan. 16.
accipimus ab eo, quoniam præcepta eius custodimus,
& ea quæ sunt placita coram eo, facimus. † Et *hoc est*

Ioan.15. Infra 4. *præceptũ eius, ut credamus nomini filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus nos mutuo, ſicut dedit præceptum.* Et *qui ſeruat præcepta eius, in illo manet, & ipſe in eo.* Et *per hoc ſcimus, quod manet in nobis, è ſpiritu quem nobis dedit.*

CAPVT IIII.

C*Hariſsimi, ne cuiuis ſpiritui credatis, ſed probate ſpiritus an ex* Deo *ſint, quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundũ.* Per *hoc cognoſcite ſpiritum* Dei. Omnis *ſpiritus qui confitetur* Ieſum Chriſtũ *in carne ueniſſe, ex* Deo *eſt.* Et *omnis ſpiritus, qui non confitetur* Ieſum Chriſtũ *in carne ueniſſe, ex* Deo *non eſt.* Et *hic eſt ille ſpiritus* Antichriſti, *de quo audiſtis*
Ioan. 8. *quod uenturus ſit, et nunc iã in mũdo eſt.* † Vos ex Deo *eſtis filioli, et uiciſtis eos, quoniã maior eſt qui in uobis eſt, quàm qui in mundo.* Ipſi *è mundo ſunt, ideo è mundo loquuntur, et mundus eos audit.* Nos ex Deo *ſumus.*
Ibidem. †*Qui nouit* Deũ, *audit nos: qui non eſt ex* Deo, *nõ audit nos.* Per *hoc cognoſcimus ſpiritũ ueritatis, et ſpiritũ erroris.* Chariſsimi, *diligamus nos inuicẽ, quia charitas ex* Deo *eſt.* Et *omnis qui diligit, ex deo natus eſt, et cognoſcit* Deũ. *Qui non diligit, non nouit* Deũ, *quoniã* Deus *charitas eſt.* In *hoc apparuit charitas dei in nobis, quod filium ſuũ unigenitũ miſit* Deus *in mundũ, ut uiuamus*
Ioan. 3. *per eum.* † In *hoc eſt charitas, nõ quod nos dilexerimus* Deum, *ſed quod ipſe dilexerit nos, et miſerit filium ſuũ propitiationem pro peccatis noſtris.* Chariſsimi, *ſi ſic* Deus *dilexit nos, & nos debemus nos mutuo diligere.*
Ioan. 1. 2. Tim. 6. †Deum *nemo uidit unquã.* Si *diligamus nos inuicẽ, deus in nobis manet, & charitas eius eſt perfecta in nobis.*

Ex

Ex hoc cognoscimus, in eo nos manere, & ipsum in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Et nos uidimus & testamur, quod pater misit filium seruatorem mundi. Quisquis cõfessus fuerit, quod Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et nos cognouimus, & credidimus charitatem, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij, quod sicut ille est, & nos sumus in mundo hoc. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras eijcit timorem, quoniam timor cruciatum habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. † Si quis dixerit: Diligo Deum, & Supra 2.
fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem uidit, Deum quem non uidit, quomodo potest diligere? Et hoc præceptum habemus ab Lucæ 19.
eo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Ioan 13. Matth. 22.

CAPVT V.

Omnis qui credit Iesum esse Christum, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eũ qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quod diligamus filios Dei, cum Deum diligimus, & præcepta eius seruamus. Hæc est enim charitas Dei, ut præcepta eius seruemus, & præcepta eius grauia nõ sunt. 1. Cor. 15.
† Quoniam omne quod natum est ex Deo, uincit mundum: & hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Quis est qui uincit mundum, nisi qui credit quod Iesus est filius Dei? Hic est qui uenit per aquam & sanguinem Iesus Christus: non per aquam solum, sed per

aquã & sanguinẽ. Et spiritus est qui testificatur, quo-
niã spiritus est ueritas. Quoniã tres sunt q testimoniũ
dãt in cœlo, pater, sermo, et spiritus sanctus: & hi tres
unũ sunt: & tres sunt qui testimoniũ dant in terra, spi
ritus, & aqua, & sanguis: & hi tres unũ sunt. Si testi-
moniũ hominum accipimus, testimoniũ Dei maius est:
quoniam hoc est testimoniũ Dei, quo testificatus est de
Ioan.3. filio suo:† Qui credit in filiũ Dei, habet testimoniũ in
seipso. Qui non credit Deo, mendacem fecit eum, quia
non credit in testimoniũ, quod testificatus est Deus de
filio suo. Et hoc est testimoniũ, quod uitam æternã de-
dit nobis Deus, & hæc uita in filio eius est. Qui habet
filiũ, habet uitam: qui nõ habet filiũ Dei, uitam non ha
bet. Hæc scripsi uobis, qui creditis in nomine filij Dei,
ut sciatis quod uitam habetis æternam, & ut credatis
in nomine filij Dei. Et hæc est fiducia quã habemus a-
pud eũ, quod si quid petierimus secundũ uolũtatẽ eius,
audit nos. Et si scimus quod audit nos, quicquid petieri
mus, scimus quod habemus petitiõns quas postulauimus
ab eo. Si quis uiderit fratrẽ suum peccare peccatũ non
ad mortẽ, petet & dabit ei uitam, peccantibus non ad
mortẽ. Est peccatum ad mortẽ, non pro illo dico ut ro-
ges. Omnis iniquitas peccatũ est. Et est peccatũ nõ ad
mortẽ. Scimus quod omnis qui natus est ex Deo, nõ pec
cat: sed qui genitus est ex Deo, seruat seipsum, et malus
ille nõ tangit eũ. Scimus qd' ex Deo sumus, & mundus
totus in malo cõstitutus est. Scimus aũt qd' filius Dei ue
nit, et dedit nobis mentẽ, ut cognoscamus illũ qui uerus
est: & sumus in uero, in filio eius Iesu Christo. Hic est
uerus Deus, et uita æterna. Filioli, cauete uobis à simu
lachris, Amen.

BEATI IOANNIS
PRESBYTERI EPI=
stola secunda.

SENIOR *electæ dominæ, & filijs eius, quos ego diligo in ueritate, & non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatem quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum.* Erit *nobiscum gratia, misericordia, pax à* Deo *patre, & à domino* Iesu Christo *filio patris in ueritate & charitate. Gauisus sum ualde, quod inueni de filijs tuis ambulantes in ueritate, sicut præceptum accepimus à patre.* Et *nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribo tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos mutuo.* Et *hæc est charitas, ut ambulemus secundum præceptum eius.* Hoc *est præceptum, quemadmodum audistis ab initio, ut in eo ambuletis: quoniam multi seductores ingreßi sunt in mundum, qui non confitentur* Ie*sum* Christū *uenturum in carne: † hic est seductor &* 1.Ioan.2.
Antichristus. Intuemini *uosipsos, ne perdamus quæ operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus.* Omnis *qui transgreditur, & nō manet in doctrina* Christi, Deū *nō habet.* Qui *manet in doctrina* Christi, *hic et patrē & filiū habet.* Si *quis uenit ad uos, & hanc doctrinā non affert, ne recipiatis eū in domū, nec aue ei dixeritis.* Qui *enim dicit illi aue, cōmunicat operib. eius malis.* Cū *multa haberē uobis scribenda, nolui per chartā & atramentū: sed spero me uēturū ad uos, et præsentē*

Ioan.16. *præsentibus loquuturum*, † *ut gaudium nostrum sit*
1.Ioan.1. *completum. Salutant te filij sororis tuæ electæ*, Amen.

BEATI IOANNIS
THEOLOGI CATHOLICA epistola tertia.

SENIOR *Gaio dilecto, quem ego diligo in ueritate. Dilecte, de omnibus opto, ut prospere agant, & recte ualeāt, sicut prospere agit anima tua. Gauisus sum enim ualde uenientibus fratribus, & testimonium reddentibus ueritati tuæ, sicut tu in ueritate ambulas. Maius his non habeo gaudium, quàm ut audiam filios meos in ueritate ambulare. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres et in hospites, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ: quos benefacies, si deduxeris digne* Deo. *Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipiētes à gentibus.* Nos *ergo debemus recipere huiusmodi, ut cooperatores simus ueritati. Scripsi ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis* Diotrephes, *non recipit nos.* Propter *hoc si uenero, indicabo facta illius quæ facit, uerbis malitiosis garriens in nos: & nec in his contentus, non solum non recipit fratres, uerumetiam uolentes recipere, prohibet, & è congregatione eijcit.* Dilecte, *ne imiteris quod malum est, sed quod bonum est.* Qui *bene facit, ex* Deo *est: qui autem male facit, non uidet* Deum. *Demetrio testimonium redditū est ab omnibus, & ab ipsa ueritate: sed & nos testimo*

nium

niũ perhibemus, & nostis quod testimonium nostrum uerum est. Multa habebam quæ scriberem, sed nolo per atramentum & calamum scribere tibi. Spero autẽ protinus me uisurũ te, & præsentes corám loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

Epistolæ Ioan. Theologi finis.

IN EPISTOLAM IVDAE
Argumentum, per Erasmum Roterodamum.

MVltis uerbis destomachatur in eos qui cupiditatibus suis excæcati, aduersabantur euangelio. Quod tamen nouum uideri non debeat, cũ iam olim in hoc destinati sint, & ab apostolis prædictum sit, id genus homines irrepturos in gregẽ Christianorum. Aduersus hos sic armat eos, ut studeant & illos uel increpatione coercere, uel admonendo seruare. Quod si non queat, certe ipsi sese parent in aduentum Christi.

Argumenti finis.

BEATI IVDAE APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA.

IVDAS *Iesu Christi seruus, frater Iacobi, his qui in Deo patre sanctificati sunt, quiq; Iesu Christo seruati sunt, uocatis, Misericordia uobis & pax & charitas*

multiplicetur. Dilecti *tantũ mihi studium fuit scribẽdi ad uos de cõmuni salute, ut non potuerim non scribere uobis, obsecrans, ut uestris laboribus adiumento sitis fi dei, quæ semel data est sanctis.* Obiter enim *subierunt quidam homines impij, qui prius descripti fuerant in hoc iudiciũ, qui* Dei *nostri gratiam transferunt ad lasciuiã, ac* Deum, *qui solus est herus, ac dominũ nostrũ* Iesum Christũ *negant.* Volo *aũt uos commonefacere, cum sciatis semel illud quod dominus, posteaquam populum ex* Aegypto *saluũ eduxerat, rũrsum eos qui nõ*
Esa.14. *credebant, perdidit:* † *quodq; angelos qui non seruauerant suam originẽ, sed reliquerant suũ domiciliũ, ad iudiciũ magni illius diei, uinculis æternis sub caligine ser*
Gen.19. *uauit.* † *Sicut Sodoma et Gomorrha, & his finitimæ ciuitates, quæ ad consimilem modũ cum illis stupris inquinatæ fuerant, ac sequutæ fuerant carnẽ alienam, proposita sunt exẽplo, ignis æterni pœnam sustinentes.* Similiter *sanè et hi delusi in somnijs, carnẽ quidem polluũt, dominos uerò spernunt, in potestate præditos maledi-*
Zach.3. *cta congerunt.* † At Michael *archangelus cum aduersus diabolũ certans disceptaret de corpore* Moysi, *non ausus est illi impingere notã maledicti, sed dixit:* Increpet *te dominus.* At *isti quæ non nouerunt, eá maledictis insectãtur: quæ uerò natura ceu animantia rationis expertia sciunt, in his corrumpuntur.* Væ *illis, quoniam uiam* Cain *ingreßi sunt, & deceptione mercedis qua*
Num.16. & 26. *deceptus fuit* Balaam, *effusi sunt, & contradictione* Core *perierunt.* Hi *sunt inter charitates uestras maculæ, inter se conuiuantes, absq; ullius timore suopte ductu arbitrioq; uiuentes, nubes aquã nõ habentes, quæ à uen*

tis

tis circumaguntur, arbores autumno marcescentes, infrugiferæ, bis emortuæ & eradicatæ: undæ efferæ maris, despumantes sua ipsorũ dedecora: stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternũ seruata est. Prius aũt his uaticinatus est septimus ab Adam Enoch, dicẽs: Apoca.1. Esa.3.
Ecce uenit dominus in sanctis millibus suis, ut faciat iudiciũ aduersus omneis, & redarguat omneis ex eis qui sunt impij, de factis omnibus quæ impie patrarũt, deq; omnib. duris quæ loquuti sunt aduersus eũ peccatores impij. Hi sunt murmuratores, queruli, iuxta concupiscentias suas ambulantes, & os illorum loquitur tumida, admirantes personas, utilitatis gratia. Vos aũt dilecti, memores estis uerborum, quæ antehac dicta fuerũt ab Apostolis domini nostri Iesu Christi, quod dixerunt uobis, † in extremo tempore futuros illusores, qui iuxta suas impias cupiditates ambularent. Hi sunt qui segregant animales, spiritũ non habentes. Vos aũt dilecti sanctissimæ uestræ fidei superstruẽtes uosipsos, per spiritũ sanctum orantes, uos inuicem in charitate Dei seruate, expectantes misericordiã domini nostri Iesu Christi in uitam æternam. Et hos quidem commiseremini, dum dijudicamini: illos autem per timorem saluos facite, ex incendio rapientes, odio prosequentes, & eam quæ ex carne est maculatam tunicam. Ei uerò qui potest illos seruare à peccato immunes, & statuere in cõspectu gloriæ suæ, incontaminatos cum exultatione: soli sapienti Deo seruatori nostro, gloria & magnificentia & imperium & potestas, nunc & in omnia secula, Amen. 1.Tim.4. 2.Tim.3. 2.Pet.3.

FINIS.

APOCALYPSIS BEATI IOANNIS THEOLOGI.

CAPUT PRIMUM.

REVELATIO Iesu Christi, quā dedit illi Deus, ut palam faceret seruis suis, quæ oporteat fieri cito: et significauit, cum misisset mandatum per angelum suū seruo suo Ioanni, qui testificatus est sermonem Dei, et
Infra 22. testimonium Iesu Christi, & quæcunq; uidit. † Beatus
qui

qui legit & audit uerba prophetiæ, & seruat ea quæ
in ea scripta sunt. Tempus enim prope est. Ioannes se-
ptem ecclesijs quæ sunt in Asia. Gratia uobis & pax
ab eo qui est, & qui erat, & qui uenturus est, & à se-
ptem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt, & à
Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuo Heb. 9.
rum, & princeps regum terræ, ei qui dilexit nos, † & 2. Ioan. 1.
lauit nos à peccatis nostris per sanguinem ipsius, & fe 2. Pet. 1.
cit nos reges & sacerdotes Deo & patri suo: ipsi glo- Esa. 3. Matth. 24.
ria & imperium in secula seculorum, Amen. † Ecce ue Iudæ 1.
nit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui
eũ compũxerunt. Et plangent se super eũ omnes tribus Infra 22.
terræ etiã, Amẽ. † Ego sum alpha & Ω, principiũ & fi
nis, dicit dominus, qui est, & qui erat, & qui uenturus
est omnipotens. Ego Ioannes, frater uester & parti-
ceps in afflictione, & regno & patientia in Christo Ie
su, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter sermo
nem Dei & testimonium Iesu Christi. † Fui in spiritu Infra 4.
in dominico die, & audiui post me uocem magnam tan
quam tubæ, dicentis: Ego sum alpha & Ω, primus &
nouissimus. Quod uides scribe in libro, & mitte septẽ
ecclesijs quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Per
gamo, & Thyatiræ, & Sardis, et Philadelphiæ, et Lao
diciæ. Et conuersus sum ut uiderem uocem quæ loque-
batur mecum. Et conuersus, uidi septem candelabra au
rea, & in medio septem candelabrorum aureorum si-
milem filio hominis, uestitum ueste ad pedes usq; demis
sa, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Caput au-
tem eius & capilli erant candidi uelut lana alba, & tã
quam nix, Et oculi eius tanquam flamma ignis, & pe-

Infra 2. 19. *des eius similes chalcolibano, uelut in camino ardētes,*
et uox illius tanquam uox aquarū multarum: & habe
Infra 19. *bat in dextera sua stellas septem.* † *Et de ore eius gla=*
Marc.17. *dius utraq; parte acutus exibat.* † *Et facies eius sicut*
sol lucet in uirtute sua. Et cum uidissem eum, cecidi ad
pedes eius tanquam mortuus. Et posuit dexteram suam

Esa.44. *super me, dicens mihi:* † *Noli timere, ego sum primus*
& nouissimus, & uiuus: & fui mortuus, & ecce sum
Esa 22. Iob 12. *uiuens in secula seculorum amen: & habeo claues in=*
Infra 3. *ferorum, & mortis. Scribe quæ uidisti, & quæ sunt, et*
quæ oportet fieri posthæc. Sacramentum septem stella
rum, quas uidisti in dextera mea, & septem candela=
bra

bra aurea. Septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarũ & candelabra septẽ, quæ uidisti, septẽ ecclesiæ sunt.

CAPVT II.

ANgelo Ephesinæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui tenet septẽ stellas in dextra sua: qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quod non potes sustinere malos: & tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse, & non sunt: & inuenisti eos mendaces, & tulisti. Et patientiam habes, & propter nomen meum laborasti, & non defecisti. Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaq; unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin minus, ueniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, † nisi resipueris. Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarũ, quæ & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vincenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in medio paradisi Dei. Et angelo Smyrnæorum ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouißimus, qui fuit mortuus & uiuit: Scio opera tua & afflictionem & paupertatem, sed diues es: & blasphemiam eorum qui se dicũt Iudæos esse & non sunt, sed sunt synagoga satanæ. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem ut tentemini, & habebitis afflictionem dierum decem. Esto fidelis usq; ad mortẽ, & dabo tibi coronã uitæ. Qui habet aurẽ, audiat quid spiritus dicat ecclesijs: Qui uicerit, non læditur à morte secunda. Et angelo Pergamensis ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui habet romphæam utraque parte acutam:

Luc.13.

Scio opera tua, & ubi habitas, ubi sedes est satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Et in *diebus meis* Antipas *testis meus fidelis, qui occisus est apud uos, ubi satanas habitat. Sed habeo aduersus te*
Num.24. *pauca, † quia habes isthic tenentes doctrinam* Balaā, *qui docebat in* Balac *mittere scandalum coram filijs* Israel, *edere ex his quæ simulachris immolantur, & scortari:* Ita *habes & tu tenentes doctrinam* Nicolaitarum, *quod odi.* Resipisce, *alioqui ueniam tibi cito, & pugnabo cum illis gladio oris mei. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.* Vincenti *dabo edere ex manna abscondito, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo*
Supra 1. *scit, nisi qui accipit.* Et *angelo* Thyatirēsis *ecclesiæ scri*
Infra 19. *be:* Hæc *dicit filius* Dei, *† qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes chalcolibano.* No*ui opera tua, & charitatem, & ministerium, & fidē, & patientiam tuam, & opera tua, & nouissima plura*
3 Reg. 10. *prioribus. Sed habeo aduersus te pauca, † quia permit-*
4.Reg.9. *tis mulierem* Hiezabel, *quæ se dicit prophetam, docere & seducere seruos meos, scortari, & edere ex his quæ simulachris immolantur.* † Et *dedi illi tempus ut*
Iob.24. *resipisceret à scortatione sua, nec resipuit.* Ecce *ego mitto eam in lectum, & qui adulterio miscētur cū ea, in afflictionem maximam, nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis: & filios eius interficiam morte: & sciēt*
Hiere.17. *omnes ecclesiæ, quod † ego sim ille scrutans renes &*
Psalm.7. *corda, & dabo unicuiq; uestrum secundum opera sua.* Vobis *autem dico, & cæteris qui* Thyatiræ *estis: quicunq; non habent doctrinem hanc, & qui non cognouerunt*

uerunt profunditates satanæ, quemadmodum dicunt: non mittam super uos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete donec ueniam. Et qui uicerit & custodierit usq; in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas uirga ferrea, & tanquam uasa figuli confringentur. Sicut & ego accepi à patre meo, et dabo illi stellam matutinam. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Psalm. 2. Infra 19.

CAPVT III.

ET *angelo ecclesiæ quæ est Sardis scribe:* Hæc *dicit qui habet septem spiritus* Dei, *& septem stellas. Scio opera tua, quia nomen habes, quod uiuas, & mortuus es. Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.* Non *enim inueni opera tua plena corã* Deo. *In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris, & serua & resipisce. Si ergo non uigilaueris, †ueniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora ueniam ad te. Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui uicerit, sic uestietur uestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro uitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.* Et *angelo* Philadelphiẽsis *ecclesiæ scribe:* Hæc *dicit sanctus & uerax, † qui habet clauem* Dauid, *qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit: Scio opera tua.* Ecce *dedi coram te ostium apertum, & nemo potest claudere illud, quia modicam habes uirtutẽ.* Et *seruasti sermonem meum, & non negasti nomen meum.* Ecce *do de* 1. Thess. 5. 2. Pet. 3. Isa. 22. Iob 12.

synagoga satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, et non sunt, sed mentiuntur. Ecce adigam illos, ut ueniant, & adorent ante pedes tuos, & sciant quod ego dilexi te, quoniam seruasti sermonem patientiæ meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis, quæ uentura est in orbem uniuersum, ut tentet habitantes in terra. Ecce uenio cito. Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Qui uicerit, faciam illũ columnam in templo Dei mei & foras non egredietur amplius. Et scribam super eũ nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum. Qui habet aurẽ, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Et angelo Laodicensium ecclesiæ scribe: Hæc dicit Amen testis fidelis et uerus, principium creaturæ Dei. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neq; feruidus: utinam frigidus esses aut feruidus: itaque quoniam tepidus es, & nec frigidus, nec feruidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis, Diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo, et nescis quod tu es miser et miserabilis, et pauper, & cæcus, ac nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum ex igni, ut locuples fias: & uestimentis albis induaris, ut non appareat dedecus nuditatis tuæ: & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas.

Prou. 3. Hebr. 12. † Ego quoscunque amo, arguo & castigo. Aemulare ergo ac resipisce. Ecce sto ad ostium & pulso. Si quis audierit uocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo sicut & ego uici, & consedi cum patre meo in throno eius. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.

CAP.

CAPVT IIII.

POst hæc uidi, & ecce ostium apertum in cœlo, & uox prima quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostēdam tibi quæ opor tet fieri post hæc. Et statim fui in spiritu. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens. Et qui sede bat, similis erat aspectu, lapidi iaspidi & sardio: & iris erat in circuitu sedis similis aspectu smaragdino. Et in circuitu sedis sedilia uigintiquatuor, & super thronos uidi uigintiquatuor seniores sedentes, circumamictos stolis albis, & habebant in capitibus suis coronā

aureas. Et de throno procedebāt fulgura, & tonitrua, & uoces, & septē lampades ignis ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei. *Et in conspectu sedis tanquam mare uitreum simile crystallo, & in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia, plena oculis ante et retro. Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile uitulo, & tertium animal habens faciem uelut homo, & quartum animal simile aquilæ uolanti. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis.*
Esa. 6. *Et requiem non habent die ac nocte, dicentia :* † *Sanctus, sanctus, sanctus dominus* Deus *omnipotens, qui erat, & qui est, & qui uenturus est. Et cum darent animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum, procidunt uigintiquatuor seniores ante sedentē in throno, & adorant uiuentem in secula seculorum : & abijciunt coronas suas ante thronum, dicentes :*Dignus *es domine accipere gloriam, & honorem, et uirtutem, quia tu creasti omnia, & propter uolūtatē tuā sunt, et creata sunt.*

CAPVT V.

Ezech. 2. *ET uidi in dextera sedentis super thronum*† *librum scriptum intus & in tergo, signatum sigillis septē.* Et uidi angelum fortem, prædicantem uoce magna: Quis est dignus aperire librum, et soluere signacula eius? Et nemo poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque subter terram aperire librum, neque aspicere illum. Et ego flebam multum, quod nemo dignus inuentus esset aperire et legere librum, nec uidere eum. Et unus de senioribus dicit mihi : Ne fleueris. Ecce uicit

cit leo de tribu Iuda, radix Dauid, ut aperiat librum, & soluat septem signacula eius. Et uidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnus stans tanquam occisus habens cornua septem, & oculos septem: qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terrã. Et uenit, & accepit de dextera sedentis in throno librũ. † Et cum accepisset librum, quatuor animalia, & uiginti quatuor seniores ceciderunt corã agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt precationes sanctorum, et canunt canticum nouum, dicentes: † Dignus es accipere librum, et aperire signacula eius, quoniã occisus es, † & redemisti nos Deo per sanguinẽ tuum ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, & fecisti nos Deo nostro reges, & sacerdotes, & regnabimus super terram. † Et uidi & audiui uocem angelorum multorũ in circuitu throni & animalium, & seniorum, et millia millium, dicentia uoce magna: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & diuitias, & sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem. Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & quæ super terram, et sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt, omnia, audiui dicentes: Sedenti in throno & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et uiginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt uiuentem in secula seculorum.

Infra 4. Infra 7. Supra 1. Hebr. 9. 1.Pet.1. Dan. 7.

CAPVT VI.

ET uidi, cum aperuisset agnus unum de sigillis, & audiui unum de quatuor animalibus, dicens tan-

quam uocem tonitrui: Veni & uide, & uidi. Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit uincens, et ut uinceret.
Supra 5. *†Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundũ animal, dicens: Veni & uide. Et exiuit alius equus rufus, & qui sedebat super illum, datum esset ei ut tolleret pacem de terra, & ut inuicem se interficiant, et datus est ei gladius magnus. Et cũ aperuisset sigillum tertiũ, audiui tertium animal, dicens: Veni & uide, & uidi. Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua, & audiui uocem in medio quatuor animalium, dicentem: Chœnix tritici denario uno,*

& tres chœnices hordei denario uno, et uinum et oleũ ne læseris. Et cum *aperuisset sigillum quartum, audiui uocem quarti animalis dicentem:* Veni *& uide,& uidi.*Et ecce *equus pallidus,et qui sedebat super eum nomen illi mors,& infernus sequitur eum, & data est illis potestas interficiendi super quartam partem terræ, gladio, & fame, & morte, & à bestijs terræ.* Et cum

aperuisset sigillum quintum, uidi subter altare animas interfectorum propter uerbum Dei, & propter testimonium quod habebant. Et clamabant uoce magna, dicentes: † V*sque quo domine, qui es sanctus & uerax,* Infra 19. *non iudicas ac uindicas sanguinem nostrum de his qui*

habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec complerentur conserui eorum: & fratres eorum qui interficiendi essent, sicut & illi. Et uidi, cum
Matt. 27. *aperuisset sigillum sextum, † & ecce terræmotus magnus factus est.* Et *sol factus est niger tanquam saccus cilicinus : & Luna tota facta est sicut sanguis,*

& stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus abijcit grossos suos, cum à uento magno mouetur. Et *cœlum recesßit sicut liber qui circumuoluitur : & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt : & reges terræ, & principes, & diuites, & tribuni, & fortes,*

& omnis

& omnis seruus, & liber †absconderunt se in speluncis, Isaiæ 2.
& in petris montiū. *Et dicunt montibus & petris: Ca Osee 10.
dite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super *Luc. 23.
thronum, & ab ira agni, quoniam uenit dies magnus
iræ illius, & quis poterit stare?

CAPVT VII.

Post hæc uidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uētos terræ, ne flaret uentus super terram, neq; super mare, neq; in ullam arborem. Et uidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem sigillum Dei uiui, & clamauit uoce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere

Infra 9. *terræ & mari, dicens:† Nolite nocere terræ, neque mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos* Dei *nostri in frontibus suis.* Et *audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum* Israel. Ex *tribu* Iuda, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Ruben, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Gad, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Aser, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Neptalim, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Manasse, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Simeon, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Leui, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Isachar, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Zabulon, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Ioseph, *duodecim millia signati.* Ex *tribu* Beniamin, *duodecim millia signati.* *Post hæc uidi, & ecce turba multa, quã dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, et linguis, stantes ante thronũ: & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant uoce magna, dicentes: Salus ei qui sedet super thronum* Dei *nostri, & agno.* Et *omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animalium: & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & odorauerunt* Deum, *dicentes:* Amen. *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarumactio, honor, & uirtus, & fortitudo* Deo *nostro in secula seculorum,* Amen. Et *respondit unus de senioribus, & dixit mihi:* Hi *qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & unde uenerunt?* Et *dixi illi:* Domine, *tu scis.* Et *dixit mihi:* Hi *sunt qui uenerũt ex afflictione magna, & dilatauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni.* Ideo *sunt ante thro*

te thro•

te thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno habitabit super illos. Non esurient neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus, quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad uiuos fontes aquarum, † & absterfurus est Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Esa. 25. Infra 21.

CAPVT VIII.

E*T cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo media fermè hora. Et uidi septē angelos stātes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septē tubæ. Et alius angelus uenit, & stetit ante altare, habens*

thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, ut daret de precationibus sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronum. Et *ascendit fumus in censorum de precibus sanctorum è manu angeli coram* Deo. Et *accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terræmotus: & septem angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se ut tuba canerent.* Et *primus angelus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis mixta sanguine, & missa sunt in terram, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum uiride combustum est.* Et *secundus angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens proiectus est in mare.* Et *facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, quæ habebant animas, & tertia pars nauium interiit.* Et *tertius angelus tuba cecinit, & cecidit è cœlo stella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum: & nomen stellæ dicitur absinthium.* Et *uersa est tertia pars in absinthium, & multi homines mortui sunt ex aquis, quia amaræ factæ sunt.* Et *quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars Solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.* Et *uidi, & audiui unum angelum uolantem per medium cœli, dicentem uoce magna:* V*æ, uæ habitantibus in terra: è cæteris uocibus tubæ trium angelorum, qui erant tuba canturi.*

Caput

CAPVT IX.

ET quintus angelus tuba cecinit, & uidi stellam de cœlo cecidisse in terram, & data est ei clauis putei abyßi. †Et aperuit puteum abyßi, et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol & aer à fumo putei Et de fumo exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ. Et præceptum est illis, ne læderent fœnum terræ, neq; omne uiride, neq; omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis. Et datum est illis, ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinque. Et cruciatus eo-

Infrà 14.19

Isa.2. *rum ut cruciatus scorpij, cũ percusserit hominem.* † *Et*
Ose.10. *in diebus illis quærent homines mortem, & non inue-*
nient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.
Et similitudines locustarum similes equis paratis in
prælium, & super capita earum tanquam coronæ, simi
les auro, & facies earum tanquam facies hominum. Et
habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes
earum quasi leonum erant. Et habebant loricas, sicut lo
ricas ferreas: & uox alarum earum sicut uox curruum
equis multis currentibus ad bellum. Et habent caudas
similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum, et
potestas earum nocere hominibus mensibus quinque.
Et habent super se regem angelum abyssi, cui nomen
Hebraice Abaddon, Græce autẽ ἀπολλύων, *id est perdẽs.*
Væ unum abijt, & ecce ueniunt adhuc duo uæ posthæc.
Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unam
ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante ocu-
los Dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Sol
ue quatuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno
Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati e-
rant in horam & diem, & mensem & annum, ut occi-
derent tertiam partem hominum. Et numerus eque-
stris exercitus, uicies millies decem millia. Et audiui
numerum eorum. Et ita uidi equos in uisione: & qui se
debant super eos, habebant thoraces igneos, & hya-
cinthinos, & sulphureos. Et capita equorum erant tan
quam capita leonum, & de ore ipsorum procedebat
ignis & fumus & sulphur. Ab his tribus plagis occi-
sa est tertia pars hominum, de igne & de fumo & sul-
phure, quæ procedebant ex ore ipsorum. Potestas enim
eorum

eorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & per hæc nocent. Et cæteri homines qui non sunt occisi his plagis, neque resipuerunt ab operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia, & simulachra aurea & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque uideri possunt, neque audire, neque ambulare: & non egerunt pœnitentiam ab homicidijs suis, neque à ueneficijs suis, neque à fornicatione sua, neq; à furtis suis.

CAPVT X.

E*T uidi alium angelum fortem descendentem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies*

eius erat ut sol, & pedes eius tanquam columnæ ignis, & habebat in manu sua libellum apertum: & posuit pedem suum dexterum supra mare, sinistrã autem super terram. Et clamauit uoce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, loquuta sunt septem tonitrua uoces suas. Et cum loquuta fuissent septem tonitrua uoces suas, ego scripturus eram. Et audiui uocem de cœlo dicentem mihi: Obsigna quæ loquuta sunt septem tonitrua, & ne ea scribas. Et angelus quem uidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cœlum, & iurauit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit cœlum, & ea quæ in illo sunt: & ter

ram, & ea quæ in ea sunt: et mare, et ea quæ in eo sunt: tempus non fore amplius, sed in diebus uocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummandum esse mysteriũ dei, sicut euangelizauit seruis suis prophetis. Et audiui uocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade et accipe libellum apertum in manu angeli stantis super mare, & super terram. Et abij ad angelum, dicens ei, ut daret mihi libellum. Et dixit mihi: †Accipe libellum, & deuora illum, & faciet amaricari uentrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis tanquam mel. Et accepi libellum de manu angeli, & deuoraui illum, & erat in ore meo tanquam mel dulcis. Et cum deuorassem eum, amaricatus est uenter meus. Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare in gentibus & linguis, & populis, & regibus multis. Ezec.3.

CAPVT XI.

ET datus est mihi calamus similis uirgæ, & dictum est mihi: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo. Et atrium quod intra templum est eijce foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus: & dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu Dei terræ stantia. Et si quis uoluerit eis nocere, ignis exit de ore eorum, & deuorat inimicos eorum. Et si quis uoluerit eos lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, et percutiendi terram omni plaga,

quotiescunq; uoluerint. Et cum finierint testimonium
Dan. 7. suum, †bestia quæ ascendit de abysso, faciet aduersus e=
os bellum: et uincet illos, & occidet eos. Et corpora eo=
rum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur
spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dominus no=
ster crucifixus est. Et uidebunt de tribubus, & populis,
et linguis, et gentibus corpora eorum per tres dies et di
midium, et corpora eorum nō sinent poni in monumen
tis. Et inhabitantes terram gaudebunt super illis & læ
tabuntur, & munera mittent inuicem: quoniam hi duo
prophetæ cruciauerunt eos qui habitant super terram.
Et post dies tres & dimidium, spiritus uitæ à Deo in=
trauit

trauit in eos. Et steterunt super pedes suos, et timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos. Et audierunt uocem magnam de cœlo, dicentem ipsis: Ascendite huc: Et ascenderunt in cœlum in nube, & uiderunt illos inimici eorum. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, & reliqui territi sunt, & dederunt gloriam Deo cœli. Væ secundum abijt, & ecce uæ tertium ueniet cito. Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt uoces magnæ in cœlo dicentes: Facta sunt regna huius mundi domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum, Amen. Et uigintiquatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui uenturus es: quia accepisti uirtutem tuam magnam, & regnasti. Et iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum ut iudicentur: & reddas mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis, & perdas eos qui perdunt terram. Et apertum est templum Dei in cœlo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius: & facta sunt fulgura, & uoces, & tonitrua, & terræmotus, & grando magna.

CAPVT XII.

ET *signum magnum apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. Et in utero habens, clamat parturiens, & cruciatur ut pariat. Et uisum est aliud signum in cœlo, & ecce draco magnus rufus, ha-*

bens capita septem, & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem, & cauda eius trahit tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram: & draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset filium eius, deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes uirga ferrea: & raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius. Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta. Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat & angeli eius, & non ualuerunt, neq;

locus

locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Et *proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui uocatur dia bolus & satanas, qui seducit totum terrarum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo pro iecti sunt.* Et *audiui uocem magnam dicentem:* In *cœlo nunc facta est salus & uirtus, & regnum* Dei *nostri et potestas* Christi *eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante cõspectũ* Dei *nostri die ac nocte: & ipsi uicerunt eum propter sanguinem agni, & propter sermonem testimonij sui, & non dilexerunt animam suam usq; ad mortem.* Propte *rea lætamini cœli, & qui habitatis in eis.* V*æ habitato ribus terræ et maris, quia descendit diabolus ad uos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.* Et *postquã uidit draco quod proiectus esset in terram, persequutus est mulierem quæ peperit masculũ. & datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum in locum suum ubi alitur per tempus & tẽpora, & dimidium temporis à facie serpentis.* Et *eiecit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret rapi à flumine.* Et *audiuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumẽ quod eiecerat draco ex ore suo.* Et *iratus est draco aduersus mulierem, & abijt ut faceret prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata* Dei, *& habent testimonium* Iesu *Christi.* Et *stetit super arenam maris.*

CAPVT XIII.

E*T uidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua e-*

*eius decem diademata, & super capita eius nomen bla
ſphemiæ.* Et *beſtia quam uidi, ſimilis erat pardo, & pe
des eius ſicut pedes urſi, & os eius ſicut os leonis.* Et
*dedit illi draco uirtutem ſuam, & ſedem ſuam, & po-
teſtatem magnam.* Et *uidi unum de capitibus eius qua
ſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt.*
Et *admiratio fuit in uniuerſa terra poſt beſtiam.* Et
*adorauerunt draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ:
& adorauerunt beſtiã, dicentes:* Q*uis ſimilis beſtiæ,
& quis poterit pugnare cũ ea?* Et *datũ eſt ei os loquẽs
magna & blaſphemias, & data eſt ei poteſtas faciendi
menſes quadraginta duos.* Et *aperuit os ſuum in conui
cia ad* Deum, *ut conuitijs afficeret nomen eius, & ta-*

bera

bernaculū eius, & eos qui in cœlo habitant. Et est datum illi bellum facere cum sanctis, & uincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum & populum, & linguam, & gentem, & adorabunt eam omnes qui inhabitant terram: † quorum non sunt scripta nomina in libro uitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si Infra 20.
quis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatem ducit, in captiuitatem uadit: † qui gladio occiderit, oportet eū gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum. Et Gene. 9.
uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat Matth. 27.
cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. Et potestatem prioris bestiæ omnem facit in conspectu eius, & facit terram, & inhabitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et facit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum. Et seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi, ut faceret in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladij, & uixit. Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiæ, & ut loquatur imago bestiæ, & faciet ut quicunq; nō adorauerint imaginem bestiæ, occidantur. Et facit omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos accipere characterem in manu sua dextera, aut in frontibus suis. Et ne quis posset emere aut uendere, nisi qui habeat characterem aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcēti sexaginta sex.

CAPVT XIIII.

ET uidi, & ecce agnus stans super montem Sion, et cum eo centum quadragintaquatuor millia haben tia nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui uocem de cœlo tanquam uocem aquarum multarum, & tanquam uocem tonitrui magni: & uocem audiui citharœdorum citharizantium citharis suis. Et cātāt quasi canticum nouum ante sedem, et ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat discere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum

gnum quocunq; ierit.Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & agno, & in ore eorum non est inuentus dolus.Sine macula enim sunt ante thronum Dei.Et uidi alterum angelum uolantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum,ut euangelizaret habitantibus super terram, & omni genti, & tribui, et linguæ, & populo,dicentem magna uoce:Timete Deum, & date illi honorem,quia uenit hora iudicij eius:† & adorate eum qui fecit cœlum & terram,mare, & fontes aquarum.Et alius angelus sequutus est,dicens:† Cecidit,cecidit Babylon ciuitas illa magna, quia à uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes. Et tertius angelus secutus est illos,dicens uoce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua,aut in manu sua, & hic bibet de uino iræ Dei,quod mixtum est mero in calice iræ ipsius.Et cruciabitur igni et sulphure in conspectu angelorum sanctorum, et ante conspectum agni.† Et fumus tormenti eorum ascendit in secula seculorum.Nec habent requiem die ac nocte,qui adorant bestiam et imaginem eius: & si quis acceperit characterem nominis eius.Hic patientia sanctorum est.Hic qui custodiũt mandata & fidem Iesu.Et audiui uocem de cœlo,dicentem mihi:Scribe,Beati mortui qui in domino moriuntur amodo,etiam dicit spiritus,ut requiescant à laboribus,sed opera illorum sequuntur illos.Et uidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Et alius angelus exiuit de templo,clamans uoce magna ad sedentem super

Psal 145. Act. 14. Isa. 21. Ierem. 51. Infra 18. Supra 9. Infra 19.

per

Ioelis.3. *super nubem]: † Mitte falcem tuam & mete, quia uenit tibi hora ut metas, quoniam aruit meßis terræ.*

Et *misit qui sedebat super nubem, falcem suam in te= ram, & demessa est terra.* Et *alius angelus exiuit de templo, quod est in cœlo, habens & ipse falcem acu= tam.* Et *alius angelus exiuit de altari qui habebat pote statem supra ignem, & clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros terræ, quoniam maturæ sunt uuæ eius.* Et *misit angelus falcem suam acutam in terram, & uindemiauit uineam terræ, & misit in la= cum iræ* Dei *magnum, & calcatus est lacus extra ciui tatem*

tatem, & exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

CAPVT XV.

ET uidi aliud signum in cœlo magnum & mirabile, angelos septem, habentes plagas septē nouißimas: quoniam in illis consummata est ira Dei. Et uidi tanquam mare uitreum mixtum igni, & eos qui uictoriā reportarant de bestia & imagine eius, & de charactere eius, & de numero nominis eius, stantes super mare uitreum, habentes citharas Dei, & cantant canticum Mosi serui Dei, & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia sunt opera tua domine Deus omnipotens: iustæ & ueræ sunt uiæ tuæ rex sanctorum. † Quis non timebit domine, & magnificabit nomen tuum? Quia solus pius es: quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo: quoniam iudicia tua manifestata sunt. Et posthæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cœlo: et exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo, uestiti lino mūdo et candido, et præcincti circa pectora zonis aureis. Et unum ex quatuor animalibus dedit septē angelis septem phialas aureas, plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo à maiestate Dei, et de uirtute eius: et nemo poterat introire in templum, donec cōsummarentur septem plagæ septem angelorum.

Hebr. 10.

CAPVT XVI.

ET audiui uocem magnam de templo, dicentem septem angelis: Ite, effundite septem phialas iræ

terum è sanctuario dicentem: etiam domine Deus omni potens, uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus effudit phialam suam in Solem, & datum est illi æstu affligere homines per ignem. Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas: neq; egerunt scelerũ pœnitentiam, ut darent illi gloriam. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnum eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolore, & conuitijs affecerũt Deum cœli præ doloribus suis, & ulceribus suis: nec resipuerũt ab operibus suis. Et sextus angelus effudit phialam suã in flumen illud magnum Euphraten, & siccata est aqua eius, ut præpararetur uia regum ab ortu Solis. Et uidi ex ore draconis, & ex ore bestiæ, & ex ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modũ ranarum. Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, ut procedant ad reges totius terræ ad congregandum illos in prælium diei illius magni Dei omnipotentis. † Ecce uenio sicut fur. Beatus qui uigilat, & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinem eius. Et congregauit illos in locum, qui uocatur Hebraice Armageddon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem. Et exiuit uox magna de cœlo à throno, dicens: Factum est. Et facta sunt fulgura et uoces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus, adeo magnus. Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna uenit in memoriam ante Deũ,

Matth. 24. Luc. 12. 1. Thess. 5. 2. Pet. 3.

R

tum. Et *uidi mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccinā plenam nominibus maledicentiæ, habentem capita ſeptem, et cornua decem.* Et *mulier erat circundata purpura & coccino, & inaurata auro & lapide precioſo, & margaritis, habens poculū aureum in manu ſua, plenum abominationibus, & immunditia libidinis ſuæ.* Et *in fronte eius nomē ſcriptum myſteriū:* Babylō *magna mater ſcortationū, & abominationū terræ.* Et *uidi mulierem ebriā de ſanguine ſanctorū, & de ſanguine martyrum* Ieſu: *& miratus ſum cum uiderem illam, admiratione magna.* Et *dixit mihi angelus:* Quare *miraris?* Ego *dicam tibi myſterium mulieris, & beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem, & cornua decem.* Beſtia *quam uidiſti, fuit, et non eſt, et aſcenſura eſt de abyſſo, et in interitū ibit, et mirabuntur inhabitantes terrā, quorum nomina ſcripta non ſunt in libro uitæ à condito mundo, uidentes beſtiam, quæ erat, et non eſt.* Hic *eſt mens, quæ habet ſapientiā.* Septem *capita, ſeptē mōtes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, et reges ſeptē ſunt.* Quinq; *ceciderūt, unus eſt, et alius nondū uenit.* Et *cū uenerit, oportet illū breue tēpus manere.* Et *beſtia quæ erat, et nō eſt, et ipſe octauus eſt, et de ſeptem eſt, et in interitū uadit.* Et *decē cornua quæ uidiſti, decem reges ſunt, qui regnū nondum acceperunt, ſed poteſtatē tanquā reges una hora accipient cum beſtia.* Hi *unū conſiliū habent, et uirtutem et poteſtatem ſuam beſtiæ tradent.* Hi *cū agno pugnabūt, et agnus uincet illos, † quoniam dominus dominorum eſt, et rex regum: et qui cū il* 1. Tim. 6. Infra 19.
ſunt uocati, et electi, et fideles. Et *dicit mihi:* Aquæ *quas uidiſti, ubi meretrix ſedet, populi ſunt et turbæ, et gētes*

& linguæ. Et decem cornua quæ uidisti in bestia, hi odio prosequentur meretricem, & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius comedent, et ipsam igne concremabunt. Deus enim dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi, ut unam faciant uoluntatem, ut dent regnum suum bestiæ, donec consummentur uerba Dei. Et mulier quam uidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

CAPVT XVIII.

ET post hæc uidi alium angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. Et exclamauit per fortitudinem

nem

uoce magna, dicens: † Cecidit, cecidit Babylon *magna,* Esa 21. Hiere. 51.
& facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis Supra 14.
spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ & inuisæ, quia de uino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes. Et *reges terræ cũ illa scortati sunt, & mercatores terræ de uirtute deliciarum eius diuites facti sunt.* Et audiui *aliam uocem de cœlo dicẽtem:* Exite *de illa populus meus, ne participes sitis delictorum eius, et de plagis eius ne accipiatis.* Quoniam *per uenerunt peccata eius usq; ad cœlum, & recordatus est* Deus *iniquitatum eius.* Reddite *illi sicut & ipsa reddidit uobis, & duplicate ei duplicia secundum opera eius.* In *poculo quo miscuit, miscete illi duplum.* Quã*tum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum, quia in corde suo dicit:* † Sedeo Esa. 47.
regina, & uidua non sum, & luctum non uidebo. Ideo *in una die uenient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburentur, quia fortis est dominus* Deus, *qui iudicabit illam.* Et *flebunt illam, & plangent se super illa reges terræ, qui cũ illa scortati sunt, et in delicijs uixerunt, cum uiderint fumum incendij eius, longe* Hiere. 51.
stantes propter timorem tormenti eius, dicentes: † Væ *uæ ciuitas illa magna* Babylon, *ciuitas illa fortis, quoniam in una hora uenit iudicium tuum.* Et *negociatores terræ flent & lugent super illa, quoniam merces eorum nemo emit amplius, merces auri & argenti, & lapidis pretiosi, neq; margaritæ, & byßi, & purpuræ, et serici, et coccini, et omne lignum thyinum, et omne uas eburneum, et omne uas de ligno pretiosißimo, et ære, et ferro, et marmore, et cinamomum, et odoramentum,*

*errauerunt omnes gentes: & in ea sanguis propheta-
rum & sanctorum inuentus est, & omnium qui inter
fecti sunt in terra.*

CAPVT XIX.

*Post hæc audiui uocem magnam turbæ multæ in
cœlo dicentis: Alleluia, salus & honor et gloria et
uirtus domino Deo nostro est, quia uera & iusta iudi-
cia eius: qui iudicauit de meretrice magna, †quæ corru* Supra 6.
*pit terram prostitutione sui, & uindicauit sanguinem
seruorũ suorũ de eius manu. Et iterum dixerunt: Alle
luia. † Et fumus eius ascendit in secula seculorum.* Supr. 9. 14
*Et ceciderunt uigintiquatuor seniores, & quatuor a-
animalia, et adorauerunt Deum sedentem super thro-
num, dicentes: Amen, alleluia. Et uox de throno exiuit,
dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, et
qui timetis eum pusilli et magni. Et audiui sicut uocem
turbæ multæ, et sicut uocem aquarum multarum, et si-
cut uocem tonitruorum magnorum, dicentium: Allelu-
ia, quoniam regnauit dominus Deus noster omnipo-
tens. Gaudeamus et exultemus, et demus gloriam ei,
quia uenerunt nuptiæ agni, et uxor eius præparauit
se. Et datum est illi, ut cooperiat se byßino puro et splẽ
dido: Byßinum enim iustificationes sunt sanctorum. Et
dicit mihi, Scribe: †Beati qui ad cœnam nuptiarũ agni* Matth. 22.
uocati sunt. Et dicit mihi: Hæc uerba Dei uera sunt. Et Luc. 14.
*cecidi ante pedes eius ut adorarem eum. Et dicit mihi:
† Vide ne feceris, conseruus tuus sum, et fratrum tuo-
rum habentium testimonium Iesu. Deum adora. Testi-* Infra 4.
*monium enim Iesu est spiritus prophetiæ. Et uidi cœ-
lum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super*

eum uocabatur fidelis, & uerax, et per iustitiā iudicat
Supra 1. 2. *et pugnat.* † Oculi autem eius sicut flamma ignis, et
in capite eius diademata multa, habens nomen scriptū,
Esa. 63. *quod nemo nouit nisi ipse.* † Et uestitus erat ueste tin=
cta sanguine. Et uocatur nomen eius sermo Dei. Et e=
xercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis
Supra 1. *albis, uestiti byßino albo et mundo:* † et ex ore eius
procedit gladius ex utraque parte acutus, ut eo percu=
Psalm. 2. *tiat gentes.* † Et ipse reget eas uirga ferrea, et ipse cal=
cat torcular uini furoris, et iræ Dei *omnipotētis.* Et ha
Supra 2. *bet in uestimēto et in fœmore suo nomen scriptū:* †Rex
regum, et dominus dominantium. Et uidi unū angelum
stantem

stantem in Sole, & clamauit uoce magna, dicens omnibus auibus, quæ uolabant per medium cœli: Venite & congregamini ad cœnam magni Dei, ut edatis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, et carnes omniũ liberorum, ac seruorum, & pusillorum ac magnorum. Et uidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo sedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta, qui fecit signa coram ipsa, in quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui coniecti sunt hi duo in stagnum ignis ardens sulphure: & cæteri occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit ex ore ipsius, & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorũ.

CAPVT XX.

ET uidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit eum: & obsignauit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, & qui non adorauerunt bestiam, neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis, & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Cæteri uerò mortuorum non reuixerunt,

donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi, & regnabunt cum illo mille annis. Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere suo, & exibit ut seducat gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog, ut congreget eos in prælium, quorum numerus est sicut & arena maris: & ascenderunt super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum & ciuitatem dilectam. Et descendit ignis à Deo de cœlo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos, missus

est in

est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseu
dopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculo=
rum. Et *uidi thronum magnum candidum & sedentem*
super eum: à cuius conspectu fugit terra & cœlum, &
locus non est inuentus eis. Et *uidi mortuos magnos &*
pusillos stantes in conspectu Dei: *& libri aperti sunt,*
& alius liber apertus est qui est uitæ, & iudicati sunt
mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum ope
ra ipsorum: & dedit mare mortuos qui in eo erant, &
mors & infernus dederunt eos qui in ipsis erant mor-
tuos, & iudicatum est de singulis secundum opera ipso
rum. Et *infernus & mors coniecti sunt in stagnum i-*
gnis. H*æc est mors secunda.* Et *qui non inuentus est in*
libro uitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

CAPVT XXI.

ET *uidi cœlum nouum, & terram nouam.* Primum Esa. 65.
enim cœlum, & prima terra abijt, & mare iam 2.Pet.3.
non est. Et *ego* Ioannes *uidi sanctam ciuitatem* Hierusa
lem nouam, descendentem de cœlo, à Deo *paratam si-*
cut sponsam ornatam uiro suo. Et *audiui uocem ma=*
gnam de cœlo, dicentem: Ecce *tabernaculum* Dei
cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populi
eius erunt, & ipse Deus *cum eis erit eorum* Deus. † Et Esa. 25.
absterfurus est Deus *omnem lachrymam ab oculis eo-* Supra 7.
rum. Et *mors ultra non erit, neque luctus, neque cla=*
mor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et *di*
xit qui sedebat in throno: † Ecce *noua facio omnia.* Et Esa. 43.
dixit mihi: Scribe, *quia hæc uerba fidelia sunt & ue=* 2.Cor.5.
ra. Et *dixit mihi:* Factum *est.* † Ego *sum* Alpha *&* Ω, Esa. 44.
initium & finis. Ego *sitienti dabo de fonte aquæ uiuæ* Infra 22.
gratis.

gratis. Qui uicerit, poßidebit omnia, & ero illi Deus, & ipse erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & scortatoribus, & uene ficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Et uenit ad me unus de septem angelis habentibus septem phialas plenas septem plagis nouißimis: & loquutus est mecum, dicens: Veni ostendam tibi sponsam uxorem agni. Et sustulit me spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem magnam sanctam Hierusalem, descendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei. Et lumen eius simile lapidi pretio-

pretiosissimo, tanquam lapidi iaspidi crystallizanti: & habebat murũ magnũ & altum, habentem portas duo decim: & in pórtis angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab Oriente portæ tres, ab Aquilone portæ tres, ab Austro portæ tres, ab Occasu portæ tres: & murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni. Et qui loquebatur mecum habebat mensuram arundineam auream, & metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum eius. Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est quanta & latitudo: & mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia duodecim millia: & longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia sunt. Et mensus est murum eius centum quadragintaquatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est angeli. Et erat structura muri eius ex iaspide. Ipsa uerò ciuitas aurum mundum, similis uitro mundo, & fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum iaspis, secundum sapphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintũ sardonix, sextum sardius, septimum chrysolitus, octauũ berillus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas, & singulæ portæ singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum tanquam uitrum perlucidum. Et templum non uidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templũ illius est, & agnus. †Et ciuitas non eget Sole neque luna, ut luceant in ea. Esa. 60.
Nam claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius est

agnus. Et *ambulabunt gentes, quæ seruatæ fuerunt in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam suam in il-*
Ibidem. *lam.* † Et *portæ eius non claudentur per diem.* Nox e- *enim non erit illic.* Non *intrabit in eam aliquid quod in quinat, aut abominationem facit & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni.*

CAPVT XXII.

ET *ostendit mihi purum fluuium aquæ uiuæ splen- didum tanquam crystallum procedentem de sede* Dei *& agni.* In *medio plateæ eius, & ex utraque parte fluminis lignum uitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad*
Galat. 3. *sanitatem gentium.* † Et *omne maledictum non erit am- plius, sed sedes* Dei et *agni in illa erunt, & serui eius ser uient illi.* Et *uidebunt faciem eius, et nomen eius in fron*
Esa. 60. *tibus suis.* † Et *nox ultra non erit, & non egent lumine lucernæ, neque lumine* Solis, *quoniam dominus* Deus *il- luminat illos, & regnabunt in secula seculorum.* Et *di- xit mihi:* H*æc uerba fidelia sunt, & uera.* Et *dominus* Deus *sanctorum prophetarum misit angelum suum ostendere seruis, quæ oportet fieri cito.* Et *ecce uenio*
Supra 1. *uelociter.* † Beatus *qui custodit uerba prophetiæ libri huius.* Et *ego* Ioannes, *qui audiui & uidi hæc.* Et *post- quam audissem & uidissem, cecidi, ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat.* Et *dicit mihi:*
Supra 19. † *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant uerba prophetiæ libri huius.* Deum *adora.* Et *dicit mihi:* Ne *obsignaueris uerba prophetiæ libri huius.* Tempus *e- nim prope est.* Qui *nocet, noceat adhuc: & qui sordi-*

dus est,

dus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur
adhuc: & sanctus sanctificetur adhuc: & ecce uenio ci
to, & merces mea mecum est, ut reddam unicuique ut
opus illius erit. †Et ego sum Alpha & Ω. primus & no Esa. 44.
uißimus, principium & finis. Beati qui seruant manda
ta illius, ut sit potestas eorum in ligno uitæ, & per por-
tas intrent in ciuitatem. Foris autem canes & uenefici,
& impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & o-
mnis qui amat & facit mendacium. Ego Iesus misi ange
lum meum, ut testificaretur uobis hæc in ecclesijs: ego
sum radix & genus Dauid, stella splendida & matuti-
na. Et spiritus & sponsa dicunt, ueni: & qui audit, di-
cat ueni. †Et qui sitit, ueniat, & qui uult accipiat aquã Esa. 55.
uitæ gratis. Contestor enim omni audienti uerba pro- Ioan. 7. Prou. 5.
phetiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet
Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis
diminuerit de uerbis libri prophetiæ huius, auferet
Deus partem eius è libro uitæ, & à ciuitate sancta,
& ex his quæ scripta sunt in libro isto. Dicit qui testi-
monium perhibet istorum: Etiam uenio cito. Amen, e-
tiam: ueni domine Iesu. Gratia domini nostri Ie-
su Christi cum omnibus uobis,
Amen.

NOVI TESTAMENTI TOTIVS
per Des. Eras. Roterod. nouißime
recogniti finis.

ARGVMENTA CAPITVM IN OMNES NOVI Teſtamenti libros.

EVANGELIVM MATTHAEI.

Cap. 1.

MAiores numerat ſancti & primordia Chri
Qui fuit è caſta uirgine natus homo. (ſti,
Multa timet ſtupida perculſus mēte mari=
Angelicis uerbis cura recedit iners. (tus

2 Felici ueniunt deducti ſydere Perſæ,
Atq; ferunt Regi myſtica dona nouo.
Infantes pereunt, Aegypti regna ſubiuit
Chriſtus, at in patriam mox tamen inde redit.

3 Edocet abiecta Vates reſipiſcere mente,
Multorumq́; ſacra corpora tingit aqua.
Quæ ſteriles ſcindat plantas iam facta ſecuris.
Tingitur & Chriſtus, dat ſua ſigna pater.

4 Peſtiferi Chriſtus tentatur dæmonis aſtu,
Vincit, & hinc ſancto prædicat ore fidem.
Diſcipulosq́; uocat, quos diuina imbuat arte,
Et multos morbo liberat inde graui.

5 Quis uere felix, quæ ſit pia uita miniſtri,
Quo ſenſu Lex ſit percipienda, docet.
Ira procul cedat, Veneres, iurataq; uerba,
Sanctus & in fratrem pectore flagret amor.

6 Quæ nam ſit miſeros inopes pia cura iuuandi.
Et qua nam deceat mente rogare Deum.
Quæq; Deo placeant tenuis ieiunia uentris,
Non amor abripiat uos quoq; cæcus opum.

7 Non damnes alios,proprio te crimine purga,
Nec lanient rapidi dogmata sancta canes.
Funde preces,patulæ placeant non limina portæ.
Doctores falsos cura cauere siet.
Non satis audire est,si non pia facta sequantur.
Extructam quassat sæua procella domum.
8 Leprosum mundat,fidei fit regula ueræ
Centurio Petri languida surgit anus.
Sunt sua lustra feris, compescit & æquoris undas.
Dæmonis impulsu porcus in alta ruit.
9 Exurgit ualidus,fuerat qui membra solutus.
Matthæus surgens turpia lucra fugit.
Peccantes sanat Dominus,ieiunia tractat.
Sanguinis à fluxu fœmina sana redit.
Suscitat extinctam,reddit sua lumina cæcis.
Dæmonis imperio liberat inde uirum.
10 Discipulos mittit,doceant ut dogmata Christi,
Euentus quorum heic officiumq; docet.
Non ego do pacem,sed tristia prælia surgent.
Sed,quem non terrent prælia,saluus erit.
11 Laudat Ioannis præstantia munera Christus.
Quàm sit Iudææ gens male sana docet.
Deuouet ingratas urbeis,mysteria parui
Percipiunt:omneis sub sua signa uocat.
12 Sabbata tractantur,sanatur languida dextra.
Insidiasq; fugis,Christe supreme,graues.
Restituit mentem linguæ illi & luminis usum,
Quem nimis immani presserat arte Satan.
Pneuma sacrum uiolant:(moneo)sint uerba pudica.
Signa negat:fratres indicat inde suos.

Comparat

13 *Comparat hic ſemen, zizania, retia rara,*
Fermentum, ſinapi: ſic ſua regna docens.
Ponitur & uerus theſaurus & inclyta gemma.
Doctorem ſpernit patria dura ſuum,
14 *Concidit Herodis Baptiſta furore peremptus.*
Panibus exiguis millia multa cibat.
Calcat aquas Chriſtus, Petrus ſed mente uacillat.
A uarijs multos liberat inde malis.
15 *Humanæ culpat rationis dogmata falſa.*
Et quæ ſint, hominem quæ uiolare queant.
Voti compos abit Chananææ gentis alumna.
Aegrotos ſanat: millia multa cibat.
16 *Signa petunt, prohibet fermentum gentis iniquæ;*
Et Chriſtum ſancto prædicat ore Petrus.
Dat claues: mortem prædicit: præmia quæ ſint
Sanctorum, & fidei munera digna docet.
17 *Transformat uultum clara ſub imagine Chriſtus.*
Quem nequeunt alij liberat illa uirum.
Triſtia prædicit mox mortis fata futuræ.
Nummum ſub patulo gutture piſcis habet.
18 *Quis maior docet heic, ꝓhibetq́; offendere paruos;*
Nam Chriſtus noſtræ cauſa ſalutis adeſt.
Condona fratri quæ in te delicta notauit,
Hoc grauis accepti ſumma remiſſa docet.
19 *Coniugij quæ ſit ratio & quæ cura pudoris,*
Et quæ ſit pueris gratia danda docet.
Quæ uia ſit uitæ, quam uix adit omnis abundans
Diuitijs, & quæ præmia danda pijs.
20 *Agricolas plures conducit, triſtia fata*
Narrat, pro natis mater inepta rogat.

Quis uere magnus? reliquis qui rite ministrat,
Accepto cæci lumine cuncta uident.
21 *Ingreditur Solymas cunctanti uectus asella:*
Expurgat templum: paruula turba canit.
Fit sterilis ficus, faciat cur talia quærunt.
Iudaicæ gentis pectora dura notat.
Occidunt seruos Domini, fera fata subibunt.
Perdere non audent, quem periisse uelint.
22 *Eijcitur thalamis impura ueste prophanus.*
Cæsaris & quæ sunt reddere rite iubet.
Denuo consurgent defuncti: maxima quæ sit
Lex docet, & Dauid mystica uerba canit.
23 *Væ tonat horrendum falsis cultoribus, & quæ*
Illorum meritis pœna futura siet,
Quod falso fallant supremum corde Tonantem,
Et sæuo innocuus ense propheta cadat.
24 *Tristia quæ immineant Solymis nunc fata recēset,*
Et quàm iudicij sit metuenda dies.
Omnibus & quæ nam præcedant signa notanda,
Quæ non ignaua cernere mente iubet.
25 *Ianua prudentes admittit aperta puellas,*
Qua ueniant fatuæ, ianua nulla patet.
Diuidit hinc seruis Dominus numerosa talenta,
Iudicij quæ sit forma tremenda docet.
26 *Consilium captant, unguenta fluentia stillant.*
Doctorem uendis perfide Iuda tuum.
Instituit cœnam, precibus patremq; fatigat.
Cum capitur, forti dimicat ense Petrus.
Pontifices damnant, alapis cum cæditur insons,
Hunc Petrus attonito territus ore negat.

27 *Damnatum cernens laqueo se perdit Iudas.*
Et populus claro Barraban ore uocat.
Spinea serta gerit: delusus pendet in alto:
Diuidit & uestes barbara turba sacras.
Multa necem diram comitantur signa, sepultus
Confossum corpus qui tueantur, habet.
28 *Adueniunt Mariæ, queis angelus omnia narrat.*
Contrectat Christi dextra pudica pedes.
Militibus nummi, ceu falsi præmia, dantur.
Discipulis uisus regna suprema petit.

EVANGELIVM MARCI.

Cap. 1.

CLamat Ioannes, sacrata tingitur unda
Christus, tentatus qui sua iussa docet.
Discipulosq; uocat, redimitq; à dæmonis astu.
Surgit & à pigra febre redempta socrus.
Discedens orat, rursum miracula fiunt.
Turpis & à turpi corpore lepra fugit.
2 *Consurgit, fuerat qui languida membra solutus.*
Matthæus quæstum deserit atq; dolos.
Peccantes reuocat, tractat ieiunia quæ sint,
Sabbata qua deceat relligione coli.
3 *Arida dextra ualet, elapsus dogmata pandit*
Sancta, simul sanans: discipulosq; legit.
Impuro sanctus uiolatur spiritus ore.
Et Christus fratres indicat inde suos.
4 *Seminat hic uerbum, quod ne spargatur inane,*
Sola Dei uirtus sancta iuuare potest.

Vt sinapi granum sic crescunt se mina Verbi.
Commotumq; domant fortia uerba mare.
5 Deseruit Satanæ mortalia membra potestas
Correptos porcos cærula in alta ruens.
Sanguinis immodici compescit fœmina fluxum.
Mortua quæ fuerat uiua puella ualet.
6 Patria contemnit: doctores mittit in orbem.
Baptistæ sæuo concidit ense caput.
Millia multa cibat: fluidis superambulat undis:
Aegrotos plures fimbria tacta iuuat.
7 Corripit humanæ rationis dogmata falsa,
Et quæ sint homini non bene munda docet.
Liberat hinc Syrophœnissæ de dæmone natam.
Auditum surdus, uerbaq; mutus habet.
8 Bis duo millia alit: poscit gens perfida signum.
Fermentum caueant: cæcus & ante, uidet.
Discipulis illum fassis sua fata prædicit:
Hortaturq; crucis pondera ferre suæ.
9 Transformat faciem: Satanæ quoq; liberat astu
Quem pia discipuli uincere dextra nequit.
Reprimit elatos: alijs ut dæmona pellant
Permittit: rigide scandala dira uetat.
10 Coniugium instituit, tangit sacra dextra puellos:
Diuitibus durum est regna subire Dei.
Præmia sanctorum: Zebedidas corde superbos
Reprimit: accepto lumine cæce uides.
11 Vox Hosanna sonat, subito perit arida ficus.
Subuertit sanctæ turpia lucra domus.
Quantaq; sit uirtus fidei: quo numine missus
Hæc faciat, Dominum gens odiosa rogat.

Agrico-

12 Agricolæ ingrati pelluntur: reddite censum.
Et caro de putri nostra resurget humo.
Maxima lex quæ sit: Christus Dauide creatus,
Fastus inest scribis: æra minuta probat.
13 Clara cadent tandem Solymorum mœnia: prauos
Affligent: sanctos multa pericla manent.
Hinc docet extremæ quæ nam sit forma diei,
Quæ cunctis uigili corde notanda uenit.
14 Vnguentis redolent crines: hunc uendit Iudas.
Instituit mortis symbola sacra suæ.
Vota patri fundit, capitur telisq; dolisq;.
Diffugiunt: forti percutit ense Petrus.
Pontifices captum condemnant: cæditur insons:
Doctoremq; negas territe Petre tuum.
15 Traditur Ausonio Prætori: Barraban alta
Voce petunt, Christum damnat iniqua manus.
Fertq; crucem propriam: clauis configitur insons.
Distribuunt uestes: impia probra sonant.
Tristia sed mortem comitantur signa nefandam.
Et tumulant sanctæ mortua membra manus.
16 Angelus attonitis Marijs facta omnia narrat.
Appares uarijs, Christe supreme, modis.
Infirmos culpat, totumq; ablegat in orbem.
Rellictis terris summa sub astra uolat.

EVANGELIVM LVCAE.

Cap. 1.

DEcrepito natus patri promittitur: inde
Virgineas ædes angelus alter adit.
Cognatam uisens decantat numen Olympi.
Baptistam sterilis mater at inde parit.

Cum pater exiliens linguæ compage soluta
Supremum sancto concinit ore Deum.
2 *Virgo parit Christum: pastores nuncia læta*
Accipiunt, sanctis uocibus aura sonat.
Hunc tenet in templo Simeon ac Anna pudica.
Amissus doctos erudit atq; puer.
3 *Baptista altisoni iam profert iussa minasq;,*
Et capitur summum dum notat ille ducem.
Ante tamen tingit sacrato in flumine Christum.
Cuius dinumerat pagina sacra patres.
4 *Tentatur Christus, exponit uerba prophetæ,*
Cui parat immeritam patria dura necem.
Liberat à Satana, febris depellitur ardens.
Hinc plures morbis liberat atq; docet.
5 *Heic docet ingressus nauim, sunt retia plena*
Piscibus, à fœdo corpore lepra fugit.
Exurgit sanus, qui languidus ante iacebat.
Matthæum recipit: conuocat inde malos.
6 *Relligione docet qua Sabbata sancta colenda.*
Discipulosq; legit, & bona summa docet.
Sit syncerus amor, qui se nec deneget hosti.
Non satis audire est, sed mea iussa sequi.
7 *Centurio fidei uirtute excelluit omnes.*
Restituit uitæ mortua membra nouæ.
Mittit Ioannes: Iudæis pectora dura
Obijcit: extergit fœmina mœsta pedes.
8 *Fœmineis opibus alitur, quæ semina Verbi,*
Et quis nam frater sit suus inde docet.
Compescit fluctus, porcos fert dæmonis æstus.
Sistitur & sanguis: mortua uirgo ualet.

Disci-

9 *Discipulos mittit,pascuntur millia multa.*
Agnoscit Christum pectore & ore Petrus.
Præmia sanctorum:transformat: dæmona pellit.
Quis sit sanctorum maximus inde docet.
Vltrices inhibet dextras mala sæua precantum,
Ac animo intento se iubet usq; sequi.
10 *Emittit plures,qui dogmata sancta docerent.*
Ingratis mores exprobrat atq; suos.
Indicat & quis sit tibi proximus,maxima pars est
Quam Maria elegit dogmata sancta petens.
11 *Heic orare docet,depellit dæmona mutum,*
Et uirtute Dei se facere illa docet.
Felices,quotquot læti mea iussa sequuntur:
Signa negat:uitæ facta decora petit.
Externa mundos specie reprendere pergit.
Deuouet hinc scribas sanguineumq; genus.
12 *Fermentum caueas:mortem contemnite opesq;.*
Thesaurum uigili quærite mente bonum.
Verbera plura feret,qui cognita iura fefellit.
Dißidium gignunt dogmata nostra graue.
13 *Gens Galilæa perit sterilisq; excinditur arbor.*
Quæq; prius fuerat fœmina curua ualet.
Est Verbum Sinapi,fermentum,angustaq; porta
Est uitæ:in Solymis sæpe propheta perit.
14 *Hydrops sanatur,uentosa superbia fallit.*
Ad mensam ueniat indiga turba tuam.
Abstrahit affectus multos ne fercula gustent
Dulcia, res omnes deseruisse decet.
15 *Vt salu et miseros à diro crimine Christus*
Venit,id amissus nummus ouisq; docent.

Filius acceptis opibus postquam omnia perdit,
Clementi patrem corde reuersus habet.
16 Oeconomus raptis opibus sibi quærit amicos.
Turpis opum toto pectore cedat amor.
Coniugij Leges: lautus conuiuia diues
Aspicit, ægrotus Lazarus unde perit.
17 Scandala fac caueas: fratriq; remittere sæpe
Conuenit: haud factis est tribuenda salus.
Bis quinque à lepra mundantur, at unus eidem
Est gratus: quum sit dura suprema dies.
18 Sæpius orandum est: duo sunt, qui limina templi
Intrant: & pueros dextera sancta tegit.
Diuitibus grauis est uia uitæ, præmia sanctis
Magna iacent: sano lumine cæcus abit.
19 Excipit unigenam diues Zachæus Iesum.
Distribuit seruis multa talenta suis.
Conscendens asinam Solymorum tristia fata
Flet: sancta merces eijcit atq; domo.
20 Quis licita, inquirunt, dederit sibi iura docendi.
Agricolæ domino debita uina negant.
Reddatis censum: defuncti à morte resurgent.
Christus Dauidi est filius & dominus.
21 Paruula laudantur uiduæ munuscula gratæ.
Excidium templi duraq; fata canit.
Sint uigiles animi: fortis patientia seruat.
Hæc etenim grandis pœna futura breui est.
22 Doctorem turpi precio diuendit Iudas.
Instituit cœnam, corda superba notat.
Sit gladius uobis: offert sua uota parenti:
Dum capitur forti dimicat ense Petrus.

Sed

Sed negat infelix hunc, quem defenderat ante.
Illusus Christus uerbera multa tulit.
23 Pontius Herodi Christum transmittit, iniqua
Barraban immanem uult tenuisse cohors.
Sistite ploratus: ligno dependet ab alto.
Latroni sæuo gratia læta datur.
Multa necem pariter testantur signa nefandam:
Et noua defuncti marmora corpus habent.
24 Angelus heic Marijs enarrat uiuere Christum.
Cumq́; alijs uiuens urbem Emaunta petit.
Apparens rursum, sumpto se uiuere pisce
Approbat, & toto in orbe docere iubet.
Scripturam enarrans cœlum conscendit in altum.
Ad Solymas redijt cum pia turba domus.

EVANGELIVM IOANNIS.

Cap. 1.

AEterni narrat naturam & semina Verbi,
Quod simul & uerum prædicat esse Deum.
Andream, Petrum fortem, magnumq́; Philippum,
Cumq́; illis iustum Nathanaela uocat.
2 Christus mutat aquas in dulcis pocula uini,
Eq́; sacra pellit turpia lucra domo.
Destruite hoc templum, lux illud tertia reddet.
Hinc multos ad se per sua signa trahit.
3 Saluifici discit Nicodemus munera Verbi,
Vtq́; sit æterna percipienda salus.
Quis finis Christi, quod & hic sit causa salutis,
Baptista haud uana cum ratione docet,
4 Fœmina Samariæ uigilanti pectore discit,
Quam Christus sancto prædicat ore, fidem.

Multi illi credunt: Galilæa in regno reuersus
Restituit uitæ qui prope fata uidet.
5 *Conualuit Christi uerbo, qui corpore languens*
Traxerat in morbo tempora longa graui.
Accusant scribæ, Christus se rite tuetur,
Auxilioq; patris se facere illa probat.
6 *Millia multa cibat, detrectat regia sceptra,*
Et fluidas sancto corpore calcat aquas.
Seq; cibum esse docet credentis corde receptum.
Deficiunt multi, discipuliq; manent.
7 *Reppetit in festo Solymorum mœnia Christus,*
Et populum in templo dogmata sancta docet.
Accusant alij, mox uincula dura parantur,
Non habet euentum res tamen ista suum.
8 *Turpis adulterij sontem de morte redemit,*
Et Christus mundi est luxq; salusq; simul.
Semen Abræ non sunt, æterno numine uiuit
Christus, & euadit cum lapidare uolunt.
9 *Lumina restituit claro cum luminis usu*
Illi, qui cæco lumine natus erat.
Pontifices illum culpant, expellitur insons,
Christus at hunc uera credere mente docet.
10 *Est uerus pastor Christus, est ianua uitæ,*
Cuius oues norunt dulcia uerba sequi.
Quisue sit exponit: lapides rapit impia turba.
Hic tamen illæsus cœpta nefanda fugit.
11 *Lazarus è tumulo Christi uirtute resurgit,*
Obturbant stultos talia signa sophos.
Vtiliusq; putant, unum quàm perdier omnes.
Hunc ergo immerita tollere morte student.

Vnguento

12 *Vnguento redolent uescentis crura pedesq;*
Proditor iniustus murmura dira mouet.
Lazaro & insidias ponunt:inuectus asella.
Quæritur à Græcis uita salusq; uiris.
Vox delapsa uenit cœlo,cui credere pergunt.
Non ueni iudex,sed bene fausta salus.
13 *Abluit unda pedes Christo sic usa ministro,*
Elati ponant corda superba uiri.
Vnus & è uobis prodet me,mutuo amate.
Hei ter me miserum Petre negabis iners.
14 *Hortatur forti ut patienter pectore pergant,*
Cumq; fide flagrans ut quoq; crescat amor.
Non inopes linquam,dabitur nam spiritus almus,
Omnia qui cupidos edocuisse potest.
15 *Qui palmes Christi fuerit,det tempore fructus:*
Sitq; comes fidei pectoris almus amor.
Cuncta pater uobis largitur,spernite mundi
Consilia,en simili me quoq; mente petit.
16 *Solatur misere perdendos morte cruenta,*
Pneumatis officium denotat inde sacri.
Ferte precor magnos patienti corde dolores.
Quæ nostro petitis nomine,quippe dabit.
17 *Glorifica natum nunc,ô pater optime,sanctos*
Nunc, rogo, clementi perge iuuare manu.
Ipse quidem iuui, docui pia uerba salutis.
Nunc tibi commissos tu tueare,pater.
18 *Perfide Iuda uenis, prosternitur impia turba:*
Quiq; prius pugnas, nunc male firme negas.
Pontifices quærunt, alapa cum cæditur insons.
Prætori Ausonio traditur inde tamen.

An rex sit quærit, Christus sua regna recenset.
Iniustò sæuum Barraban *ore petunt.*
19 *Mulctatus uirgis spinosam fronte coronam*
Gestat, quem prætor eripuisse cupit.
Sed frustra: quoniam suspensus luditur, inde
Distribuunt uestes scriptaq; uerba notant.
Commendat matrem: transfigit lancea corpus
Mortuum, & in duro marmore membra locant.
20 *Magdalidi apparet uiuens à funere* Christus,
Discipulis etiam cernitur inde suis,
Pneumaq; dat sacrum: sed tunc fors abfuit illis
Thomas, *qui tacto credit & ipse* Deo.
21 *Denuo comparet, uescuntur piscibus aßis,*
Quos nimio attraxit pondere rete cauum.
Hinc commendat ouas Petro, *mortemq; recenset,*
Seq; iubet toto pectore rite sequi.

ACTA APOSTOLORVM.

Cap. 1.

A *Solymis prohibet discedere mœnibus illos,*
Omnibus instructis cœlica regna subit.
Angelicæ uoces solantur, & inde reuersis
Alterum in amißi substituere locum.
3 *Pneuma sacrum sumunt, uario sermone loquuntur.*
Et Christum *forti prædicat ore* Petrus.
Pectora compuncti tria millia credere Christo
Incipiunt, precibus se pia turba iuuat.
3 *Languidus exilijt cœlestis nomine* Christi,
Factum miratur nescia turba nouum.
Hosce monet Petrus, *quod* Christo *gloria danda*
At illi attento credere corde, iubet.

Pontifices

4 *Pontifices capiunt, sed cum pia causa ualeret,*
Dimittunt, duras incutiuntq́; minas.
Orant unanimes, motu mox terra mouetur.
Qui status illorum conditióue docet.
5 *Morte cadit subita coniux tristisq́; maritus.*
Signa edunt, captos carcer inanis habet.
Angelus educit, stant coram iudice iniquo.
Cæsi discedunt Gamalielis ope.
6 *Murmura iniqua mouēt præfracto pectore Græci.*
Oeconomos septem cœtera turba legit.
Sed capitur Stephanus, cui falsis testibus instant,
Angelico uultu splenduit ille tamen.
7 *Quæ sit uera fides, qua poßit quisq́; placere*
Altisono, forti disserit ore Stephan.
Obturant aures: lapidoso grandine pressus,
Proq́; suis moriens hostibus ille rogat.
8 *Persequitur sanctos crudeli pectore Saulus,*
Samariæ Verbum suscipit ora Dei.
Inde patent falsi fallacia corda Simonis.
Aethiopem doctum, magne Philippe, lauas.
9 *Conuersus Christi Paulus iam uerba docebat,*
Dum raptum insidijs pendula sporta tulit.
Pax floret sanctis, Aeneæ corpora sanat.
Restituit uitæ funera mœsta Petrus.
10 *Centurio Petrum Domino mandante uocauit.*
Paruit hic, Domini mystica signa uidens.
Ethnica gens Christum recipit cum munere sancti
Pneumatis, & Christi symbola sancta simul.
11 *Se Petrus excusat, quod in Ethnica tecta subiuit.*
Incipiunt gentes nomen habere Dei.

Et primum Christi dicuntur nomine in urbe
Antiochi: surgunt tempora dura famis.
12 Impius Herodes Iacobum perdidit ense,
Inijcit & forti uincula dura Petro.
Liberat hunc Dominus, cui dum scelerate resistis,
Herodes, factus uermibus esca, peris.
13 Barnabam & Saulum Domini sors eligit, hisce
Sergius ut credit, iam Mage cæcus abis.
Paulus & Antiochi Verbum denarrat in urbe.
Hinc tamen excusso puluere lentus abit.
14 Iconio fugiunt, edunt miracula Lystris,
Aduenisse Deos barbara turba putat.
Obruitur saxis Paulus, mox inde resurgit.
Hinc uarias numerat pagina sacra uias.
15 Antiochensis habet tristes Ecclesia turbas,
Dum circuncidi pars quota sæpe monet.
Conueniunt fratres Solymis, sua dogmata scribunt.
Cumq; tuo comiti iurgia, Paule, moues.
16 Timotheum assumit Paulus, Macedûm arua perer (rant.
Et sanam discit Lydia casta fidem.
Eijcitur Python, cæduntur corpora sancta.
Carceris, & fidei dona, magister habet.
17 Thessalonicam adit Paulus, suscepit Iason.
Cogitur hinc tacita rursus abire fuga.
Denuo Berrhœam linquens contendit Athenas,
Queis prius ignotum prædicat ille Deum.
18 In bimari Paulus contexit uela Corintho,
Crimina & illius Gallio nulla putat.
Inde comis rasis Ephesum deuenit: Apollos
Dogmata constanti pectore sancta docet.

Bis

19 *Bis senos Ephesi Baptizat, signaq; multa*
Edit, Scæuidas dæmonis ira rapit.
Infames rutilo conflagrant igne libelli.
Hinc faber insidias dissidiumq; mouet.
20 *Discedens Epheso peruenit Troada Paulus.*
Decidis ex alto, somniculose, loco.
Et Solymos repetens claræ inter tecta Mileti
Charæ Epheso dicit, tristia uerba, Vale.
21 *Paulus multum errans contingit Cæsaris urbem.*
Heic uates Pauli uincula dura canit.
Verberat in Solymis hunc impia turba, tribunus
Liberat, & uincit dupla catena uirum.
22 *Exponit Paulus qua sit ratione uocatus.*
Gentibus auditis impia turba furit.
Dumq; uolunt uinctum prolatis cædere uirgis,
Romanum redimit patria terra uirum.
23 *Denuo productus Paulus se à crimine purgat,*
Iudicium turbant litibus inde nouis.
Insidiæ Paulo deuota mente struuntur.
Cæsaream multo milite tutus abit.
24 *Intendit rursum Tertullus crimina falsa.*
Inde suam Paulus purgat ut ante fidem.
Sæpius hunc audit Felix præfectus auarus,
Sperans à capto turpia lucra uiro.
25 *Rursus ut accusant appellat Cæsara Paulus.*
Sed non certa satis crimina Festus habet.
Aduenit ad Festum chara cum coniuge Agrippa.
Festus ab hoc causas consiliumq; petit.
26 *Paulus agit Christi constanti pectore causam,*
Et repetit primi pristina facta status.

Rex quoq; deuicto tantum non pectore credit
Et paululum insontem prædicat esse uirum.
27 *Italiam uersus Syrio de littore soluunt,*
Et Cretæ aduerso flamine regna tenent.
Non parent Paulo, uenti furit atra procella.
Mergitur insana naufraga puppis aqua.
28 *In melitem ueniunt, prendit fera uipera dextram,*
Et multi, Paulo sic operante, ualent.
Delatus Romam Iudæos conuocat omneis.
Et uerum sancto prædicat ore Deum.

EPISTOLA PAVLI AD Romanos.

Cap. 1.

SAepe quidem uolui Romanos uisere fratres,
Impedijt fortis sed mea uota Deus.
Inde docet quæ nam uitij sit turpis origo,
Si summi ignores numina sancta Dei.
2 *Peccarunt omnes humano semine nati.*
Omnes iratum commeruere Deum.
Et ne se immunem Iudæus diceret esse,
Verè Iudæus quis fiet inde docet.
3 *Inclyta Iudææ quamuis sit gloria gentis,*
Criminibus pœnas commeruere tamen.
Non etenim prosunt diuinæ dogmata legis.
Sola iuuat miseros gratia læta Dei.
4 *Veraci Domino diuinus credidit Abram.*
Illa Deo placuit non dubitata fides.
Sic omnis credens dicetur filius Abræ.
Sola fides Domino conciliare potest.

Principio

5 *Principio fidei describit munera sanctæ,*
Ostendens Domini gratia quanta siet.
Hinc quibus emanet peccati fontibus error,
Vnde fluat fidei gratia grata, docet.
6 *Ne uitijs posset nunc ianua aperta uideri,*
Officium fidei factaq; sancta docet.
Polluti nuper peccati sordibus almo
Pergite nunc sancta mente studere Deo.
7 *Edocet æthereæ quæ nam sint munera legis,*
Et quàm nos tristi deprimat illa iugo.
Indicat hæc etenim quæ crimina tecta latebant.
Sed nos in Christum liberat alma fides.
8 *Nulla nocere potest damnatio mœsta fideli,*
Nempe Deum patrem spiritus esse facit.
Quantaq; sit summi scribit dilectio patris,
Quam nec crux, nec mors tollere sæua potest:
9 *Hæc fuit æterni constans sententia patris,*
Esset ut afflicto Christus in orbe salus.
Agnoscunt gentes credenti corde salutem:
Iudæus Christum respuit atq; fidem.
10 *Quæ reprobis Christum Iudæis causa negarit,*
Iustitia & legis quæ siet illa docet.
Sancta fides nullum cœlo secludit ab alto.
Iudæus proprij nam sibi causa mali est.
11 *Fallere non possunt summi promissa Tonantis,*
Si quis promißis poßit habere fidem.
Nec tamen elatos animos extollite gentes,
Quippe fidem amissam mœsta ruina manet.
12 *Victima quæ uerè cœlesti grata parenti,*
Quæ fidei uirtus officiumq; docet.

Viuite concordes, fucatum pellite amorem,
Nec uos uindictæ cæca cupido trahat.
13 *Fac ſanctum uigili uenereris mente Senatum,*
Nec cedat ſancto pectore fratris amor.
Tempus abit, celeri fallax pede labitur ætas,
Nunc igitur uitæ ſit pia cura piæ.
14 *Multa dapum fuerant diſcrimina, multa dierum,*
E queis ſurgebant iurgia multa nimis.
Admonet hos igitur nimium ne affectibus illis
Permittant, curæ ſit magis almus amor.
15 *Ferte rogo infirmos patienti pectore fratres,*
Nec moueant duri ſcripta ſeuera ſtili.
Oſtendit cauſam, cur non conuenerit illos.
Illorum ſancto poſtulat ore preces.
16 *Vltima commendat uenientem litera Phœben.*
Dicatur ſanctis fratribus alma ſalus.
Diſcordes (moneo) doctores pellite ſemper,
Ne ueniant lites diſsidiumq; graue.

EPISTOLA PAVLI AD
Corinth. 1.

Cap. 1.

DIſplicet infamis ueſtra, ô, diſcordia, fratres,
Doctores uarios quæ putat eſſe ſuos.
Non humili moueat quod ſim ſermone loquutus,
Nempe ſolent magno parua placere Deo.
2 *Non ego iactabam doctæ præconia linguæ,*
Sed, ſolum Chriſtum me docuiſſe, ſcio.
Sed quæ ſtultitia eſt uobis, ſapientia ſumma eſt.
Quam nequit infirmus diſcere quæ ſit homo.
3 *Mollia nutriui candenti pectora lacte.*

Non

Non quicquam docta uoce minister aget.
Spiritus ipse Dei est,qui nutrit semina Verbi.
Ergo omnis soli gloria danda Deo est.
4 Præcones Verbi quales sint esse putandi:
Hinc male sanctorum corda superba notat,
Hypocrisim damnat, fratrem commendat amicum,
Et se promittit uelle uenire breui.
5 Num iuuat elatas tantum uos tollere mentes,
Cum tantam impingant turpia stupra notam?
Quin potius tantum pœnis sustollite crimen.
Et nunc sit uitæ cura pudica piæ.
6 Fraternum multis Paulus commendat amorem,
Illiciti culpans iurgia fœda fori.
Pellite luxuriam,cedat scortatio longe,
Ne sanctam Christi polluat illa domum.
7 Coniugij leges tractat causasq; modumq;
Quantus uirginei sitq; pudoris honor.
Quid deceat uiduas:prohibet diuortia cœlebs
Commodius Domino quippe studere potest.
8 Si quæ forte fuit simulachris uictima cæsa,
Cuius quis iubeat participare cibis.
Scandala fac caueas:fraterni munus amoris
Sectare, in uera te regat ille uia.
9 Hoc ego nam feci,ne quos offendere posset
Libertas, multis me caruisse iuuat.
Non etenim precium pro nostro posco labore:
Nec mihi,quæ poterat,nupta pudica comes.
10 Seducat ne uos libertas cæca cauete.
Nec curæ uobis mensa prophana fiet.
Tristia quin moueant Iudææ crimina gentis.

Sit libertatis regula ſanctus amor.

11 *Quo ritu deceat ſacros inuiſere cœtus,*
Et quem uir ſeruet, fœmina quemq́; modum.
Perdita reſtituit ſacræ conuiuia Cœnæ,
Ad Chriſti hanc ritum reſtituiſſe docens.

12 *Diſcite doctorum uarias diſcernere mentes,*
Ne ſint hi rixis cauſa parata nouis.
Quin potius uarijs creſcat concordia donis.
Vnum etenim corpus membraq́; multa ſumus.

13 *Murmura quo poſſet queruli compeſcere uulgi,*
Diuitijsq́; nimis corda ſuperba ſimul,
Inclyta fraterni præconia ſcribit amoris,
Quo ſine non uirtus ulla iuuare poteſt.

14 *Quæ nã doctiloqui ſint munera ſancta prophetæ,*
Et quo nam fuerint hæc obeunda modo.
Linguarum quod ſit ſtudium, quæ forma docendi,
Vt fructus habeant hinc pia turba ſuos.

15 *Mortua cum multi conſurgere membra negarent,*
Hoc Paulus multa cum ratione probat.
Hæc etenim noſtræ fidei ſpes unica reſtat.
Et quæ corporibus forma futura, docet.

16 *Munera quiſq; precor, miſeris ſeponat egenis,*
Reperiam ut ueniens iſta parata ſimul.
Commendat fratrem, qui illis hæc ſcripta ferebat.
Ardeat in ſancto pectore ſanctus amor.

EPISTOLA II. AD CO=
rinthios.

Cap. 1.

N*On moueat triſti feruens afflictio turba,*
Protegit hanc proprio nempe fauore Deus.

Quod

Quod nondum ueni, non fraudis nostra notetis
Verba, meæ iusta est nam mihi causa moræ.
2 *Non me crudeli dicatis mente tyrannum*
Consilij ratio nam mihi certa mei est.
Impostor non sum: diuinæ dogmata legis,
Et uos & reliquos me docuisse scio.
3 *Vestra fidem ostendit crescens Ecclesia nostram,*
Quam docui mitis mitia uerba Dei.
Cur miscere iuuat fidei legalia sanctæ?
Cum Christus legis spiritus ipse siet?
4 *Pura fidem docui sanctam per dogmata, si quis*
Hanc negat, is proprij tunc sibi causa mali est.
Nec mea crux moueat, quæ tanto fœnore Christum
Per mare, per terram & summa pericla docet.
5 *Qua spe tanta ferat patienti in carne pericla*
Edocet, officium tradit & inde suum,
Non tamen affecto uanæ præconia laudis,
Sed pura Christi prædico mente fidem.
6 *Cura sit innocuæ nunquam non maxima uitæ,*
Et cura impositam sit tolerare crucem.
Impia uitentur turpis consortia turbæ.
Ne templum sancti polluat illa Dei
7 *Non ego uos unquam terrente tyrannide preßi,*
Quin potius uestræ cura salutis erat.
Hinc etiam erga illos quanto teneatur amore,
Exemplo & uaria cum ratione probat.
8 *Munera non pigeat contemptis tradere egenis.*
Quin Macedûm mores uos iuuet usq; sequi.
Quod bene cœpistis, nunc tandẽ absoluite, Tito
Fratribus & reliquis cura placere siet.

9 *Ipſe licet ueſtræ cognoſcam mentis amorem,*
Attamen & Titum mittere cura fuit.
Gloria quo maior per munera ueſtra ueniret,
Et ueſter fructus maximus inde foret.
10 *Officij proprij digniſſima iura tuetur*
Virtutis narrans munera ſancta ſuæ.
Hac licet ipſe uſus ſim rite per omnia ſemper,
Non mihi,ſed ſoli gloria danda Deo *eſt.*
11 *Ambitione pia laudat ſua munera* Paulus,
Huc etenim inuitum turba coegit iners.
Non ego uentoſo nimium nunc glorior ore,
In cruce nam ſola gloria noſtra ſita eſt.
12 *Quæ* Deus *exhibuit* Paulo *ſacra uiſa recenſet.*
Vſus & hac cur ſit poſt modo laude docet.
Inde ſuum erga illos ſanctum teſtatur amorem,
Se quoq; promittit uelle uenire breui.
13 *Adueniam certe,nec falſo mentiar ore.*
Nec fidei oſtendam robora parua mea.
Vos tamen ah potius pura reſcipiſcite mente.
Defendat fortis gratia læta Dei.

EPISTOLA AD GALATAS.
Cap. 1.

HAec ſcribo,qui ſum cœleſtis uoce uocatus.
Qui ueram docui,dogmata ſancta,fidem.
Miror,quæ leuitas animos perturbet inanes.
Vt cadat è uano tam cito corde fides.
Cum mea,quæ docui,non ſint mortalia uerba,
*Qui docuit,*Dominus *nempe magiſter erat.*
2 *Non me diſcipuli docuerunt dogmata ſancta,*

Quin potius testor me docuisse Petrum.
Nanq; is solicito seruabat pectore legem,
Cum nos sola queat iustificare fides.
3 *Quis uos, ô stulti Galatæ, seduxit in illum*
Errorem, ut fidei non pia cura siet?
Sola fides sanctum Domino coniunxit Abramum.
Hinc, cur sit Legis tradita forma, docet.
4 *Libertas quæ sit fidei, quæ regula legis*
Edocet, & reprobos increpat inde uiros.
Indicat illorum quàm sit fœdissimus error.
Lex nos constringit, liberat alma fides.
5 *Libera nunc fidei cœlestis iura tenete:*
Sin minus: hei uobis Christus inanis erit.
Pœna manet falsos, qui uos seducere tentant.
Sit pietatis amor, sit superata caro.
6 *Clementer (moneo) lapsos attollite fratres.*
Sanctus amor uigeat, gloria uana cadat.
Doctores colite, & fidei constantia uobis
Adsit: sit Christus gloria uestra simul.

EPISTOLA AD EPHESIOS
Cap. I.

Condidit ut teretem diuina potentia mundum,
Illius hoc placitum consiliumq; fuit,
Vt miseros solo saluaret munere Christi,
Qui solus nostri fons & origo boni est.
2 *Immunis nemo peccati à crimine uiuit,*
Omnibus à Christo prouenit alma salus.
Hic etenim ueteris tollens diuortia legis,
E populis unam fecit utrisq; domum.

3 *Ferrea pro uobis geſtamus uincula, fratres,*
Nam Deus hoc ueſtri munus habere dedit.
Ne tamen hæc timidos offendant uincula, ſemper
Pro uobis ſoleo ſollicitare Deum.
4 *Conciliet ueſtras felix concordia mentes,*
Es caſtam uitam ſit pia cura ſequi.
Ira, dolus, fraudes, turpis dicteria linguæ
Cedant, ſit puræ relligionis amor.
5 *Sit fraternus amor uobis, ſit lingua pudica,*
Ingluuies, fœda & ſit procul ebrietas.
Coniugij caſto ſeruentur pectore leges:
Vt propriam ſponſam Chriſtus amare ſolet.
6 *Officium quod ſit natorum, quodq́; parentum,*
Quid deceat ſeruos, quid dominosq́;, docet.
Et multis Satanæ deſcribit prælia ſæui,
Et, quæ illum poßint uincere tela, monet.
Cætera narrabit Tychicus: uos ſedulo pro me
Fundite non falſo pectore uota Deo.

EPISTOLA AD PHILIPPEN.

Cap. 1.

GAudeo quod ſancti teneatis dogmata Chriſti.
Nec uos, quæ patior, damna mouere queant.
Plus etenim fidei fructus incommoda portant.
Sed ſanctam referat uita pudica fidem.
2 *Concordes animi celſos compeſcite faſtus,*
Hoc etenim Chriſti uos pia uita docet.
Qui quondam uilis ſummo nunc fulget honore.
Doctores Verbi uos coluiſſe decet.

3 *Doctores falsos uigilanti mente cauete.*
Qui cum lege fidem composuisse solent.
Iustitiam humanam summi rex spernit Olympi.
Sed spem cœlestem nos decet usq; sequi.
4 *Pergite constantes, concordi pergite sensu.*
Et uos commendet uita modesta simul.
Gratia sit, fratres, largo pro munere uobis,
Dicatur sanctis fratribus alma salus.

EPISTOLA AD COLOSSEN.

Cap. 1.

GRatulor ob fidei uobis præconia uestræ,
Quæ uos non falsa laude beare potest.
Et merito: in Christo quoniam pater omniā nobis
Tradidit: hic omnis fons & origo boni est:
2 *Callida multorum caueatis dogmata cauti,*
Queis doctos miscet subdola lingua dolos.
Cur etenim libeat falso seducier astu,
In Christo uobis cum bona cuncta fient?
3 *Deserite has terras, iam sint cœlestia curæ,*
Nec libeat uitijs inuigilare malis.
Sit fraternus amor, sint & connubia sancta.
Officium faciat filius atq; pater.
Hoc pariter serui faciant dominiq; tenaces.
Personas nec enim respicit ipse Deus.
4 *Orandi studium sit uobis, sermoq; prudens,*
Et sapiens pariter castaq; uita fiet.
Vos etiam fratres fraterno corde salutant.
Officium Archippo præcipit inde suum.

EPISTOLA I. AD THESSALON.

Cap. 1.

GRatulor ob uestram uobis nunc spemq; fidemq;,
Quam uos syncero corde tenere iuuat.
Nempe graues inter constanti corde tumultus
Exemplum fidei natio uestra fuit.
2 Doctrinæ narrat propriæ præconia Paulus,
Vt fidei cernant fortia signa suæ.
Cognostis, fratres, uitæ pia signa fidelis,
Non igitur moueat impia turba, precor.
3 Timotheum misi, uerbis qui subleuet almis
Vestram, cum uera relligione, fidem.
Quæ tamen haud unquam cum se submittat inanis,
Altisonum dignis laudibus usq; ueho.
4 Pergite constanti pietatem corde tenere.
Nec uitam immunda polluat arte Satan.
Otia sint procul hinc: moderatum funera luctum
Poscunt, de terra surgere quippe solent.
5 Incertum est Domini tempus, quo iudicet orbem,
Nos igitur curis inuigilare decet.
Pastores doctos, sanctum & commendat amorem.
Cuncta probate: pijs fausta uenire precor.

EPISTOLA II. AD THESSAL.

Cap. 1.

GRatia summa Deo, fidei qui robora uestræ
Adiuuat, ac hostes reprimit inde feros.
Adueniet siquidem præscripto tempore Christus,
Quem uos continua uoce rogare decet.
2 Non tamen adueniet magni præsentia Christi,
Ni prius adueniat ille prophanus homo.

Qui specie falsa Christi pia nomina finget.
Vos autem firmo pectore stare decet.
3 *Supremum sancti precibus compellite patrem,*
Vt uerbi crescant semina sancta sui.
Otia sectantes dignis compescite pœnis.
Crescat & in sancto pectore sancta fides.

EPISTOLA I. AD TIMOTH.
Cap. I.

INclyta pastoris describit munera ueri,
Et quæ doctrinæ forma tuenda siet.
Vt doceat fidei, synceri & munus amoris,
Continet hoc totum relligionis opus.
2 *Summa Deo pietas, precibus se dedere sanctis,*
Et uotis summum sollicitare patrem.
Sit pia cura uiris puras attollere dextras
Ornet fœmineum uita pudica genus.
3 *Doctoris uitam tractat sanctiq; ministri,*
Cui sancti Domino est tradita cura gregis.
Coniugibusq; horum quæ nam sit uita tenenda,
Ne offendant Domini scandala cæca domum.
4 *Doctrinam poßint melius quo agnoscere falsam,*
Illius quæ sint dogmata uana monet.
Hæc caueas (moneo) Domini pia uerba secutus.
Aetatem debet spernere nemo tuam.
5 *Quo deceat monuisse modo iuuenesq; senesq;,*
Fœmineumq; genus, præcipit atq; monet.
Instituit uiduas pariter sanctosq; ministros.
Fac stomachi infirmi sit tibi cura frequens.
6 *Instituit seruos: doctrinæ dogmata sanctæ*

Tradit, & hæc uigili mente docere, iubet.
Quanta timenda monet tetricis incommoda auaris.
Fac cautus uocum iurgia uana caue.

EPISTOLA II. AD TIMOTH.
Cap. 1.

GRatulor ob fidei tibi munera sancta fidelis:
Qua te, qua matrem cerno ualere tuam.
Tu modo fac pergas constanti pectore semper.
Nec moueat Christi crux inimica pijs.
2 *Fac fortis Christi depugnes prælia miles,*
Nam Christum fortem uincula nulla ligant.
Deficiunt multi: moueat non: dogmata sancta
Fac tene, & errantes ut reuocare queas.
3 *Vltima producent doctores tempora falsos,*
Qui toto cupiant perdere corde fidem.
Tu tamen æthereæ scripturæ uerba sequaris.
Continet hæc totum relligionis opus.
4 *Diuini semper fac cures munera Verbi.*
Hæc omnes puro corde docere uelis.
Tempus enim ueniet, quo dogmata uera negabunt,
Omnia sed felix uincere cura potest.
Iustitiæ quoniam mihi iam datur alta corona.
Quæ sibi postremo sint facienda, monet.

EPISTOLA AD TITVM.
Cap. 1.

INclyta qui doceas posui te mœnia Cretæ.
Fac animo officium nunc uigilante tuum.
Presbyteros statuas edoctos dogmata sancta.
Non deerunt etenim dogmata falsa tibi.

Instituit

2 *Instituit iuuenes fortes, seruosq́; senesq́;,*
Cumq́; uiris pariter fœmineumq́; genus.
Veræ etenim nobis apparuit ansa salutis.
Præcipit hæc uita munera digna piæ.
3 *Principibus lubeat semper parere supremis.*
Quæ uitæ fuerit pristina forma, docet.
Diuini ut uideant non friuola signa fauoris.
Quæq́; sit hæreticis forma tenenda, monet.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

SVscipe clementi fugitiuum pectore seruum.
Clementi fratrem suscipe corde pium.
Nunc etenim ueræ cum norit dona salutis,
Non tibi fucata seruiet ille fide.

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

Cap. 1.

ANte Deus Vatum fuerat sermonibus usus,
Nunc proprij nati uerba colenda dedit.
Omnibus hic maior cœlestis imago parentis,
Angelicas uires exuperare solet.
2 *Ergo decet Christi uos semper uerba tenere,*
Quæ Deus ipse pater signaq́; multa probant.
Hic quoq; uerus homo miseræ succurrere carni
Assolet, & summum conciliare patrem.
3 *Vt Dominus uilem præcellit honore ministrum,*
Sic Christus Mosem uincit honore pium.
Non igitur lubeat Christi contemnere Verba,
Vt Mosem spreuit turba prophana patrum.

4 Non ualuere patres requiem ſubiiſſe paratam,
Nutarent falſa cum male corda fide.
Sancta fides uobis ſit cordi: uerba Tonantis
Non fallunt, ſæuo quæ magis enſe ſecant.
5 Quem modo rite Deum mortali è corpore natum
Sed non humano diximus eſſe modo,
Idem etiam celebrat non friuola ſacra ſacerdos,
Quæ nobis poſſunt conciliare Deum.
6 Culpat Iudææ ſocordia pectora gentis,
Quæ pœnas magnas ſuppliciumq; ferant.
Non etenim fallent ſupremi uerba Tonantis,
Quæ iurans proprio comprobat ore Deus.
7 Rex idem Salem fuerat Dominiq; ſacerdos,
Cuius nemo genus expoſuiſſe poteſt.
Talis enim Chriſtus Rex maximus atq; ſacerdos,
Cui par officium nemo Leuita gerit.
8 Vnicus & ſummus non falſo eſt more ſacerdos
Chriſtus, in æternum permanet huius honor.
Priſtina nam ſummus Aaronis munera magni
Per Chriſtum è toto ſuſtulit orbe Deus.
9 Quæ cecidit toties Aaronica uictima nuper,
Amplius haud ullum pondus habere ſolet.
Vnica nempe hominũ eſt, quæ purgat crimina, Chriſtus
Victima, quæ patrem conciliare poteſt.
10 Exponit ueteris non uanas fœderis umbras,
Quas morte impleſti, Chriſte ſupreme, tua.
Pergite concordes tranſire in tramite Chriſti;
Nam fidei dantur munera digna piæ.
11 Quid ſit ſancta fides, Domino quæ ſola placere
Aſſolet, huius opes officiumq; docet.

Quotquot enim ueram sancti meruere salutem,
Hanc retinent sola iustificante fide.
12 *Sit constans semper forti in patientia corde,*
Quæ Christum nostram spemq; ducemq; uidet.
Hinc Euangelij præstantia dogmata ponit,
Quæ Christo forti fidere corde iubent.
13 *Sit facile hospicium, sint & connubia sancta:*
Nec nimias tristis quærat auarus opes.
Hinc fidei ueræ constantia munera tractat,
Et quod sit sanctæ relligionis opus.

EPISTOLA IACOBI.

Cap. i.

A *Domino cœli sapientia sola petatur,*
Quæ tristem doceat sustinuisse crucem.
Non tentat Dominus: factis ostende fidele
Pectus, id est ueræ relligionis opus.
2 *Non tibi sit potior flauo qui splendet in auro,*
Aequalis sancto pectore flagret amor.
Quidq; fidem iactas omni tu crimine plenus?
Hæc tua nempe fides mortua tota iacet.
3 *Affectant multi doctorum nomina, qui non,*
Quo doceant, possunt sustinuisse modum.
Labilis instituit quare moderamina linguæ,
Et quæ prudentem corda modesta decent.
4 *Taxat auaritiæ studium nummiq; tenaces,*
Et quorum multis lingua nocere solet.
Magnanimo elatos reprehendit corde superbos,
Qui spernunt uires consiliumq; Dei.
5 *Turgida diuitijs reprehendit pectora magnis,*
Et docet afflicto corde pericla pati.

Iuramenta uetat, infirmos edocet inde,
Et ſanctæ teneant pondera quanta preces.

EPISTOLA I. PETRI
Cap. 1.

Fortia non moueat mordax afflictio corda,
Multaq; pro Chriſti nomine ferre iuuet.
Hic etenim æternæ fons eſt & origo ſalutis.
Hic manet: humana at cuncta perire ſolent.
2 *Denuo, qui Chriſti fuerint per dogmata nati,*
Inſontes mores obtinuiſſe decet.
Fac colito proceres, populi qui ſceptra gubernant.
Nec pigeat forti pectore ferre crucem.
3 *Coniugij leges diuino dogmate docet.*
Si tibi uita inſons: ſit pietatis amor.
Nec moueat, ſi quæ pro Chriſti nomine damna
Eueniant: hic eſt unica nempe ſalus.
4 *Tollite uæ ſanæ fœdiſsima crimina uitæ,*
Quæ letho Chriſtus ſuſtulit ante ſuo.
Diſpenſes dignè diuini dona fauoris.
Triſtia conſtanti corde pericla feras.
5 *Dogmata proponit ſanctis ſeruanda miniſtris,*
Et iuuenum leges officiumq; docet.
Sint humiles animi & uigiles, ſit ſobria uita,
Vt ſatanæ poßint tela nocere nihil.

EPISTOLA II. PETRI.
Cap. 1.

Omnia per Chriſtum ſupremi rector olympi
Tradidit, illius nec dubitata fides.

Hancq;

Hancq; probāt sancti, simul hāc pater ipse probauit.
Cuncta igitur fidei nomine ferre decet.
2 Nec frustra hæc moneo: doctores nempe futuros
Aspicio falsos, qui mala multa ferant.
Qui fastu turgent, queis cordi est sola uoluptas.
Sed perdet fortis pectora falsa Deus.
3 Condatis memori, quæ dixi pectore uerba:
Nam parient homines ultima secla malos,
Vltima qui spernant uenturæ tempora lucis.
Sed uobis ueræ sit pietatis amor.

EPISTOLA I. IOANNIS

Cap. 1.

NOn ego falsa fero uobis, sed dogmata certa,
Et quæ præsentes uidimus ante simul.
Christus enim est solus nobis peccata remittens:
Si peccatorem te fateare modo.
2 Sit pietatis amor, uigiletis pectore cauto.
Nam falsos Christos ultima secla ferent.
Quorum arteis solus poterit uitare dolosq;,
Doctrinæ sanctæ quia pia iussa tenet.
3 Cernite quantus amor Christi, qui morte redemit
Vos propria, & natos uos, dedit, esse Dei.
Non igitur uitam libeat tractare prophanam.
Fraternus casto pectore flagret amor.
4 Edocet ut possint alienæ scita probare
Doctrinæ, & sanctam continuare fidem.
Denuo fraternum post hæc commendat amorem,
Qui sancto similes nos facit esse Deo.
5 Quæ fidei uirtus sit sancto disserit ore,
Quæ, firma in Christum credere mente, docet.

Totius hic etenim solus uita unica mundi est,
Quo sine (crede mihi) non uenit ulla salus.

EPISTOLA II. IOANNIS.

GRatulor ob propriā tibi nunc dilectam salutem,
Quæ docuit fortis dogmata sancta Dei.
Tu modo fac pergas non falso insignis amore.
Pseudoprophetarum uerba dolosa caue.

EPISTOLA III. IOANNIS.

MActe animo, Gai, cœptum persoluito cursum,
Sit fortis Veri: sit pietatis amor.
Diotrephem taxat, laudat Demetrion inde.
Et se uenturum prædicat esse cito.

EPISTOLA IVDAE.

CRescat sancta fides, aliosq; iuuate fideles,
Conueniens fidei uitaq; sancta siet.
Doctores pingit digno sermone dolosos,
Illorum mores interitumq; docens.

APOCALYPSIS IOANNIS.

Cap. 1.

HIc uentura canit uenturo tempore fata,
His scribens, Asiæ qui bona rura colunt.
Apparent stellæ septem, candelabra septem,
Mirifico ac anceps ensis ab ore micat.
2 *Admonet heic Ephesum famosæ et mœnia Smyrnæ,*
Post illas pariter Pergama clara monet.
Quæq; Thyatiram uictrix Ecclesia gentem
Incolit, his quæ nam fata futura sient.

3 Fata canit Sardis, narrat Philadelphica fata,
Fata canit diues Laodicæa tibi,
4 En Deus altisonans solio sedet altus eburno,
Huncq; senum turba bis duodena canit.
Quatuor hunc etiam clamant animalia Sanctum.
Sic Domino soli traditur omnis honor.
5 Cum clausum nemo posset aperire uolumen
Oblatum sumis, agne supreme, librum.
Te quoniam dignum clamant cœlestia uerba, ut
Fatalis reseres sancta sigilla libri.
6 Bella, famem, pestem, sacriq; incommoda Verbi
Admonitus certa uoce propheta canit.
Accipiunt niueas uestes, qui fata queruntur
Tristia sanctorum, sæuaq; damna simul.
Concutitur tristis uasto molimine tellus.
Territat & reges ira cruenta Dei.
7 Ne noceat Domini ueniens afflictio sanctis,
Signatur forti turba professa cruce.
Tristia quæq; prius mundi sensere pericla,
Astricolam celebrant pectora læta Deum.
8 Angelus ecce Deo nunc offert uota piorum,
Quæ summum poßint conciliare patrem.
Quatuor inde tubæ crudeli murmure clangunt.
Cum mare flamma ruit, sydera cæca latent.
9 Ascendunt Stygio fortes de fonte locustæ,
Quæ miseris noceant per mala multa uiris.
Angelus hinc clangit non fausto murmure sextus,
Armataq; cadunt millia multa manu.
10 Angelus en fortis cœlesti uenit ab arce,
Qui terram calcat, qui pede calcat aquas.

Infrendensq́; ferox sinuosa uolumina profert.
Oblatum iussus deuorat ille librum.
11 Corrupti Vates metitur limina templi.
Et dominus testes proferet inde duos.
Bestia quos laniat,laniatos excitat ipse
Omnipotens,cœli & scandere summa iubet.
Terrentur proceres:iam mœnia magna ruuntur.
Angelus ac inflat septimus inde tubam.
12 Parturiens metuit serpentem fœmina sæuum.
Angelica immanem perdidit huncce cohors.
In cœlo pax est,terras discordia uexat.
Excitat in sanctos prælia sæua draco.
13 Romanum signans ascendit bestia regnum,
Quod simul & terras oceanumq́; regit.
Altera consurgit blasphemo bestia uultu,
Quam si pontificem dixeris esse,licet.
14 Agnum deducunt cultores agmine casto.
Angelicos audit aure patente sonos.
Ille fidem tradit:Babylonia fata minatur
Alter,& immanis dira pericla feræ.
Iam matura cadit feruenti tempore meßis,
Et spumant musto squalida præla nouo.
15 Apparent septem non læto corde ministri,
Tradidit his septem uerbera dira Deus.
Iamq́; Deum celebrant resonanti uoce supremum,
Vicerunt tristis qui mala monstra feræ.
16 Cœlesti septem uenientes arce ministri.
Septem pœnarum pocula plena gerunt.
Hæc simul effundunt,his bestia tangitur ingens,
Quæ turpes ranas ore patente uomit.

17 *Immani uehitur meretrix obſcœna dracone.*
Aurato calyce mixta uenena ferens.
Cuius in immenſum trepidanda potentia ſurgit.
Hanc cupiunt reges, hanc cupiuntq; duces.
18 *Vaſta ruunt magnæ Babylonis mœnia, clamat*
Angelus, hei nimium mœnia tanta iacent.
Mercantes lugent, ſummi lugentq; Monarchæ,
Quos duxit nimium tam lupa fœda diu.
19 *Vltima narrantur cœleſtis prælia pugnæ,*
Qua ferus æthereo concidit enſe draco.
Iã pereunt quotquot Dominũ impugnare parabãt.
Mergitur ardenti beſtia ſæua lacu.
20 *Clauditur in triſtem Satanas crudelis auernum,*
Qui redeat, cum ſunt ſecula lapſa decem.
Panduntur ſummi ſinuoſa uolumina cœli.
Defunctos fortis iudicat ipſe Deus.
21 *Ecce nouum cœlum, pariter noua & omnia uidi,*
Et noua de ſummo mœnia lapſa polo.
Pingitur hac nobis uictrix Eccleſia forma,
Quæ forti iuncta eſt ſponſa pudica Deo.
22 *Viuentis cernit manantes fluminis undas,*
Ac urbis pingit iura colenda nouæ.
Et monet, hæc quàm ſint non falſa oracula Vates,
Quæ ſumma deceat nos coluiſſe fide.

FINIS.

W

Praestigiator een goghelaer,
Spectrum een bullebach,